

T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

LÂLE DEVRİNDE GALATA KADINLARI

MUSTAFA AKBEL

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. MEHMET GÜNAY

MANİSA
2015

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 07/05/2015 tarih ve 13/9 sayılı toplantısında jürimiz tarafından Celal Bayar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 35. Maddesi gereğince Enstitümüz Tarih Anabilim Dalı Doktora Programı öğrencisi Mustafa AKBEL'in "*Lale Devri'nde Galata Kadınları*" Konulu tezi incelenmiş ve aday 24/07/2015 tarihinde saat 14.30'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 50.. dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna OY BİRLİĞİ
DÜZELTME yapılmasına * OY ÇOKLUĞU
RED edilmesine ** ile karar verilmiştir.

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.

** Bu halde adayın tez konusu değiştirilir veya adayın isteği halinde tezsiz yüksek lisans programına geçişi sağlanır.

BAŞKAN

Yrd. Doç. Dr. Mehmet GÜNAY

ÜYE
Doç. Dr. Ertan GÖKMEN

ÜYE

Prof. Dr. Yaşar ERTAŞ

Evet

Havır

Tez, burs, ödül veya Teşvik programına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.

Tez, mutlaka basılmalıdır.

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır.

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Tez, basımı gereksizdir.

ÜYE

Doç. Dr. Ümit KOÇ

ÜYE

Doç. Dr. Abdülmecit MUTAF

ÖZET

Bu çalışmamızda Lâle Devri'nde (1718-1730) Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul'un üç büyük kazasından birisi olan Galata'da yaşayan Müslim ve gayrimüslim kadınlar hakkında bilgiler verilmiştir. Çalışmada, dönem hakkında bilgi veren kronikler, 1718-1730 yılları arası Galata Kazası'na ait mühimme, şikâyet defterleri ve Ali Emiri, Cevdet gibi diğer fonlardaki merkezi arşiv belgeleri ile mahalli arşiv belgeleri olan Galata Şer'iyye Sicilleri'dir. Ayrıca o dönemde verilen fetvaların yer aldığı Fetva Mecmuaları, seyahatnameler ve bugüne kadarki yapılan araştırmalardan istifade edilmeye çalışılmıştır.

Tezimiz giriş, beş ana bölüm ve sonuçtan meydana gelmektedir. Giriş bölümünde; Osmanlı kadını hakkında yapılan çalışmalar, literatür değerlendirmesi ve tezin amacı açıklanmıştır. Birinci bölümde; İstanbul tarihi hakkında kısa bir giriş yapılmış, dönemin siyasi atmosferi, tarih içinde Galata'nın durumu, demografik yapısı ve Galata Mahkemesine vâki olan müracaatların nitelikleri hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde; kadının nişan, evlenme ve boşanma gibi aile içerisinde yaşanması muhtemel konuları üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde; ekonomik hayatta kadının rolü, zenginliğinin kaynakları üzerinde durulmuş ve tasarrufları hakkında bilgiler verilmiştir. Dördüncü bölümde; hukuk karşısında kadının durumu ele alınmıştır. Beşinci bölümde ise; kadının toplum içerisinde konumu, vakıflar konusundaki faaliyetleri üzerinde durulmuştur. Tezimiz kadın üzerine değerlendirmelerin yapıldığı sonuç kısmı ile bitmektedir. Bu çalışmanın Osmanlı kadın tarihi çalışmalarına katkı sağlaması umulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Kadın, Galata, Lâle Devri, Şer'iyye Sicilleri.

ABSTRACT

In this study, we give information about Muslim and non-Muslim women lived on Galata, which is the one of the major region of the capital city of Ottoman, during time of Tulip Age (1718-1730). In the study, chronics providing information about the period between 1718-1730 years Galata kazasker belonging to prominent up, complaint books and Ali Emiri, Cevdet the local archives of the central archive documents in other funds such as Galata Sharia Sicilia. Besides in the preparation of this study, we use the region shari'a courts of the boks, archival documents travel books and study.

This thesis consists of introduction and five main sections and conclusion. In the introduction we first explain studies concerned on Ottoman Women, then share some literature finally give the aim of this thesis. In first section we give a brief history of Istanbul political atmosphere of the time, Galata's situation in this time, demographic structure and quantity of application to the court of Galata. In the section we focus on probable incidence that women can face in the family such as augment, marriage and divorce. In the third section we present the rote of women in economical life and give reason of richness of these women and some information about what they to by their savings. In the fourth section we discuss station of women in the court. In the fifth section, we emphasize the role of women in society and their role about contribution to the foundations. We complete the thesis by making general evaluation and comments on women. We hope that this thesis will contribute study on Ottoman women history.

Keywords: Women, Galata, Tulip Period, Shari'a Court Records

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti bir çok etnik ve dinî grubu bünyesinde barındırmış ve bunların yüzyıllarca bir arada yaşamasına imkân sağlamıştır. Demografik olarak farklı unsurları içerisinde barındıran İstanbul'un Galata kazasında yaşayan kadınlar, çalışma konumuzun özünü teşkil etmektedir. Dönem olarak 1718-1730 yılları yani Osmanlı tarih literatüründe "Lâle Devri" olarak isimlendirilen dönem seçilmiştir.

Bu çalışmada, toplumun çekirdeğini meydana getiren ailenin en önemli bireyi olan kadının Lâle Devri'nde Galata'daki durumu incelenmiştir. Çalışma esas olarak Osmanlı tarihinin önemli kaynaklarından biri olan şer'iyye sicillerine dayanmaktadır. Şeri'yye sicilleri, Osmanlı hukukuna ilişkin uygulamalar yanında dönemin ve ait olduğu yerin sosyo-ekonomik özelliklerini ortaya koymada kullanılacak verileri sağlayan en önemli kaynaklardandır. Çalışmada sicillerin yanı sıra döneme ait arşiv belgeleri, dönemin kronikleri ve Galata'ya muhtelif maksatlarla gelen batılı seyyah ve devlet görevlilerinin hatıratları ile kaza hakkında bilgi veren diğer kaynaklardan istifade edilmiştir.

Çalışmada, kadının toplumsal hayattaki konumu, kadının sahip olduğu hak ve özgürlükler ve bunların sınırları tartışılmaktadır. Toplumsal yapıyı oluşturan aile kurumunu ilgilendiren nişan, mehir, evlenme, çokeşlilik, boşanma, nafaka gibi konular ve bunların yansımaları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bunun yanında kadının ekonomik durumu, tasarrufları, zenginliğinin kaynakları, yaşadığı sosyal ve ekonomik hayatın seviyesi, giyim kuşamı vs. incelenmiştir. Çalışma sonuç kısmında yar alan değerlendirmeler ile tamamlanmıştır.

Tez çalışması süresince yardımlarını ve desteklerini hiç bir zaman esirgemeyen lisans yıllarımdan beri kendisinden istifade ettiğim tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Mehmet GÜNAY ve çalışmanın her safhasında görüşlerinden faydalandığım tez izleme komitesinde bulunan kıymetli hocalarım Prof. Dr. Mehmet Yaşar ERTAŞ, Doç. Dr. Ertan GÖKMEN, Doç. Dr. Abdülmecit MUTAF ve Yrd. Doç. Dr. Arzu TAŞCAN'a teşekkürü bir borç bilirim. Tez çalışmasında benzer konuları çalıştığımız için sık sık yardımlaştığım doktora öğrencisi Yasemin KESKİN'e ve son olarak çalışma boyunca sabır gösteren eşime ve beni bu günlere getiren aileme teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ	III
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR	VII
TABLolar	VIII
RESİMLER	X
GİRİŞ	1
A - Araştırmanın Amacı ve Literatür Analizi	1
B- XVIII. Yüzyıl'a Kadar Genel Olarak Kadın	7
C- Osmanlı Kadını Üzerine Yapılan Çalışmalar	11
D- XVIII. Yüzyılda Osmanlı'da Kadın	18
I. BÖLÜM	22
ZAMAN VE MEKÂNDAN GALATA	22
I. İSTANBUL	22
II. GALATA	27
III. DÖNEMİN SİYÂSİ ATMOSFERİ	36
IV. LÂLE DEVRİ: GALATA'NIN SINIRLARI	44
1. Galata (Suriçi).....	52
2. Kasımpaşa Nahiyesi	54
3. Tophane Nahiyesi	56
4. Beşiktaş Nahiyesi	58
5. Fındıklı Nahiyesi	61
6. İstinye Nahiyesi.....	63
V. GALATA SAKİNLERİ	65
VI. GALATA KADILIĞI	76
II. BÖLÜM	87
I. KADIN VE AİLE	87
1. Osmanlı'da Aile ve Kadının Konumu	87
2. Avrupalı Seyyahlara Göre Osmanlı Ailesi ve Kadınlar	90
II. EVLENME, BOŞANMA ve AİLE İLİŞKİLERİ	92
1. Nişan.....	92
2. Evlenme	95
3. Mehir ve Miktarı	101
4. Çok Eşlilik	108

5. Boşanma ve Çeşitleri.....	113
6. İddet.....	133
7. Galata'da Çocuk.....	135
III. BÖLÜM.....	144
I. KADINLAR VE HUKUK	144
1. Kadının Vekil Tutması	146
2. Şahit Kadınlar	149
3. Uzlaşma Yoluna Giden Kadınlar (Sulh Uygulamaları)	150
4. Kadına Şiddet.....	156
5. Hırsız Kadınlar	164
6. Fuhuş ve Ahlâksızlık	165
IV. BÖLÜM.....	176
EKONOMİK HAYATTA KADIN	176
I. KADINLARIN GELİRLERİNİN KAYNAKLARI.....	177
1. Miras.....	177
2. Mehir	183
3- Nafaka Geliri	185
4- Kadının Çalışma Hayatında Yeri	189
II. KADININ MAL VARLIĞI ÜZERİNDEKİ TASARRUFLARI	194
1. Ev Satışları.....	196
2. Bağ-Bahçe-Arazi Satışları	205
3. Dükkân Satışları ve Ticaret.....	208
4. Eşya Satışı.....	209
5. Kiralama	211
6. Cariye	212
III. KADINLARIN TEREKELERİNDEKİ MAL VARLIKLARI VE BUNLARIN DAĞILIMI.....	223
IV. TEREKE DEFTERLERİNE GÖRE GAYR-İ MENKULLER	243
1. Menzil.....	246
2. Dükkân.....	247
3. Oda/Hücre.....	248
4. Bağ, Bahçe ve Arsa	249
5. Kalyon, Sandal ve Kayık	251
V. KADINLARIN TEREKELERİNDEKİ MAL VARLIKLARI	251
1. Borç-Alacak	251
2. Kadınının Giyim-Kuşamı	258
3. Değerli Mücevherler ve Takılar	275
4. Ev Eşyaları.....	285
5. Mutfak Eşyaları.....	290
6. Banyo Eşyaları	292
7. Ve Diğerleri.....	294
V. BÖLÜM.....	296
I. GALATA KADINININ TOPLUMDAKİ YERİ.....	296

1. Toplumda Kadının Statüsü.....	296
2. Vakıf Kuran Hayırsever Kadınlar.....	300
3. Galata'da Dini ve Hayri Konular	309
4. Kadının Gündelik Hayatı.....	311
SONUÇ	319
KAYNAKÇA	324
İNDEKS	357

KISALTMALAR

Bkz: Bakınız

bt: Binti

b: Bin

BOA : Başbakanlık Osmanlı Arşivi.

C İKT : Cevdet İktisat.

C. ZBT : Cevdet Zaptiye.

C.ADL : Cevdet Adliye,

C.BLD : Cevdet Belediye.

C. EV : Cevdet Evkaf

C.ML : Cevdet Maliye

Çev: Çeviren

Der. : Derleyen.

DİA : Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

Ed. : Editör

EI : Encyclopaedia of Islam (new edition)

Haz : Hazırlayan

İA : Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi.

İSAM: İslam Araştırmaları Merkezi

JESHO : Journal of the Economic and Social History of the Orient.

m. : Miladi

M.Ü.T.A.E. : Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

MAD: Maliyeden Müdevver Defterleri.

md. : Madde

Neşr. : Neşreden

NFS : Nüfus Defteri

OTAM : Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi

S.B.E. : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ş.S. : Şeri'yye Sicilleri

T.T.K. : Türk Tarih Kurumu

Ter. : Tercüme Eden

TABLolar

Tablo 1: Galata Mahkemesine Kadınların Başvuru Oranları.	48
Tablo 2: Galata Mahkemesine Kadınların Başvurularında Nahiyelerin Yüzdeler Payları.	49
Tablo 3: Galata Suriçi.	53
Tablo 4: Kasım Paşa Nahiyesi.	55
Tablo 5: Tophane Nahiyesi.	57
Tablo 6: Beşiktaş Nahiyesi.	59
Tablo 7: Fındıklı Nahiyesi.	62
Tablo 8: İstinye Nahiyesi.	64
Tablo 9: Galata Mahkemesine Başvuran Müslim ve Gayrimüslimler (1718-1730).....	75
Tablo 10: Osmanlı'nın Son Dönemindeki Nüfus İstatistiklerinde Galata.	76
Tablo 11: Galata Mahkemesine Kadınlar Tarafından Yapılan Mürâcaatların Konuları. .	77
Tablo 12: Galata Mahkemesine Kadınlar Tarafından Yapılan Mürâcaatların Konularına Göre Yüzdeleri.	78
Tablo 13: Galata Mahkemesine Kadınların Başvurularında Hücetlere Yansıyan Konuların Yüzdeler Payları.	78
Tablo 14: Galata Mahkemesine Kadınların Başvurularında Hücetlere Yansıyan Konular.	79
Tablo 15: Galata Mahkemesine Başvuruda Bulunanların Nahiyeleri ve Mahalleleri. ...	84
Tablo 16: Hücetlere Yansıyan Mehir Miktarı Oranları.	103
Tablo 17: Mehir Miktarlarının Dağılımı.	105
Tablo 18: Terekelere Yansıyan Mehir Miktarları.	106
Tablo 19: Terekelerde Geçen Mehir Miktarlarına Göre Yüzdeler Oranlar.	106
Tablo 20: Terekelere Göre Evlilik Oranları.	112
Tablo 21: Terekelere Göre Evliliklerin Yüzdeler Oranları.	112
Tablo 22: Galata'da 1718-1730 Yılları Arasında Boşanma Çeşitleri.	116
Tablo 23: Galata Mahkemesinde 1615-1620 Tarihleri Sicilinde Görülen Davalar.	122
Tablo 24: Galata Mahkemesinde 1663 Tarihinde Görülen Davalar.	122
Tablo 25: 1718-1731 Yılları Arasında Muhâla'a Türü Boşanmalar.	123
Tablo 26: Çocuğun Bakımından Sorumlu Kişiler.	136
Tablo 27: Galata'da Ailelerin Çocuk Sayıları.	141
Tablo 28: Tereke Miktarları ve Çocuk Oranları.	143
Tablo 29: Dini Aidiyete Göre Vekâlet Veren Kadınların Oranları.	147
Tablo 30: Lâle Devri Galatası'nda Tereke Kayıtlarının Cinsiyete Göre Dağılımı.	179
Tablo 31: Tereke Defterlerine Göre Erkeklerin Mirasçıları.	180
Tablo 32: Tereke Defterlerine Göre Kadınların Mirasçıları.	181
Tablo 33: Kadın Terekelerindeki Mehir Miktarları.	185
Tablo 34: Ev alan ve Satan Kadınlar.	197
Tablo 35: Satışlarda Müslim-Gayrimüslim Oranları.	199
Tablo 36: Evlerin Fiyatlarına Göre Gruplandırılması.	203
Tablo 37: Satılan Eşyaların Kadın ve Erkeklerle Göre Oranları.	209
Tablo 38: Eşya Alışverişinin Müslim-Gayrimüslim Oranları.	210
Tablo 39: Cariye Sahibi Olan Kadınlar.	221
Tablo 40: Sicillere Yansıyan Terekelerin Cinsiyete Göre Yüzdeler Oranları.	223
Tablo 41: Kadınların Sahip Oldukları Tereke Miktarları.	225
Tablo 42: Kadınların Sahip Oldukları Tereke Miktarlarının Yüzdeler Oranları.	225
Tablo 43: Erkeklerin Sahip Oldukları Terekelerin Miktarları.	232

Tablo 44: Erkeklerin Sahip Oldukları Terekelerin Yüzdeler Oranları.	233
Tablo 45: Erkek ve Kadınların Sahip Oldukları Tereke Miktarı Oranları.	238
Tablo 46: Müslim-Gayrimüslimlerin Tereke Miktarları.	239
Tablo 47: Gayrimüslim Terekelerinin Miktarına Göre Dağılımı.	240
Tablo 48: Gayrimüslim Terekelerinin Miktarlarına Göre Yüzdeler Oranları.	240
Tablo 49: Miktarlarına Göre Müslümanların Sahip Olduğu Tereke Sayıları.	241
Tablo 50: Müslümanların Terekelerinin Yüzdeler Olarak Dağılımı.	241
Tablo 51: Müslim-Gayrimüslimlerin Tereke Miktarlarının Karşılaştırılması.	242
Tablo 52: Kadının Terekelerindeki Mal Varlığı Çeşitliliği ve Terekeler İçerisindeki Oranları.	243
Tablo 53: Kadının Terekelerindeki Mal Varlığı Çeşitliliği ve Terekeler İçerisindeki Değerleri.	243
Tablo 54: Kadın Terekelerindeki Mal Varlığının Yüzdeler Oranları.	244
Tablo 55: Dini ve Cinsi Aidiyete Göre Terekelerdeki Gayr-i menkul Dağılımı.	245
Tablo 56: Cinsiyet ve Dini Aidiyete Göre Menzil Sahipleri.	246
Tablo 57: Mahkeme Kayıtlarında Kadının Borçluluk Durumu.	252
Tablo 58: Müslim- Gayrimüslim Kadınların Borç-Alacak İlişkisinin Yüzdeler Oranları.	253
Tablo 59: Dini Aidiyete Göre Borçlu Kadın Oranı.	255
Tablo 60: Hayvan Derisi Kürklerin Fiyatları.	271
Tablo 61: Galata'da Bulunan Vakıfların Yüzyıllara Göre Sayısı.	302
Tablo 62: Galata'da Bulunan Vakıfların Yüzyıllara Dağılımı.	303
Tablo 63: Yüzyıllara Göre Kadınlar Adına Kurulmuş Olan Vakıfların Sayısı.	304
Tablo 64: 18. Yüzyılda Kurulan Vakıflar, Lâle Devrinde Kurulan Vakıflar ve Lâle Devrinde Kadınların Kurmuş Oldukları Vakıfların Sayısı.	305

RESİMLER

Resim 2: 16. Yüzyılda Galata'nın Görünümü.	33
Resim 3: Sa'dâbâd'da Harem Kadınları.	41
Resim 4: 18. Yüzyıl Galata ve Nahiyelerinin Konumu.	51
Resim 5: Gül Koklayan Kız.	282
Resim 6: Başlığını Düzelten Kız.	283
Resim 7: 18. Yüzyılda Osmanlı Kadını Minyatürü.	284

GİRİŞ

A - Araştırmanın Amacı ve Literatür Analizi

Kadın tarihi ile ilgili çalışmalar Avrupa'da, İslâm dünyasından önce başlamış ve pek çok araştırma yapılmıştır. Müslüman toplumlarda ise, başta Türkiye olmak üzere son dönemde bu çalışmalar ivme kazanarak artmaya başlamıştır. Bu tez çalışması da giderek artan kadın araştırmalarının geri/arka/tarihi planının nasıl olduğuna dair sorulacak bir soruya cevap üretebilmeyi amaçlamaktadır. Bunun için 1718-1730 yılları arasında İstanbul Galata'da yaşayan kadın nüfusunun sosyo-ekonomik durumlarını yazılı belgelere dayanarak, çok kısa bir zaman aralığı da olsa, tarihi bir fotoğraf/perspektif sunulmaktadır. Çalışma konusu olarak Galata kazasının seçilmesi Lâle Devri'nde Galata Kazasında gayrimüslimlerin, nüfusun neredeyse yarısını oluşturduğu tespittir. Galata, İstanbul'un diğer semtlerinden hatta Osmanlı coğrafyasının diğer bölgelerinden farklı olarak kendine özgü bir nüfus, etnik ve dini kimlikli bir yapıda olmuştur. Dolayısıyla böyle bir farklılık arz eden bir toplumsal yapıda, kadınların sosyo-ekonomik durumlarının tarihi kaynaklardan yararlanılarak ortaya konulması alana yapılacak önemli bir katkı olarak düşünülmektedir.

Seçilen tarih aralığı Lâle Devri olarak bilinen tarihi dönemden bir kesit sunmaktadır. O devrin kadınının toplumdaki sosyal ve ekonomik alandaki rolleri, hukuki hakları ve eğitim durumları, sosyal gelişme ve değişmelerden ne derecede etkilendikleri, sosyal durumlara katılımları ve etkileri önceki toplumsal dönemlerle mukayese edilerek tartışılmıştır.

Çalışma, arşiv belgeleri ile birincil kaynaklar olarak kabul edilen, kronikler, 1718-1730 yılları arası Galata Kazası'na ait mühimme ve şikâyet defterleri, Ali Emiri, Cevdet gibi diğer fonlardaki merkezi arşiv belgeleri ile mahalli arşiv belgeleri olan Galata Şer'iyeye Sicilleri, dönem fetvalarının yer aldığı Fetva Mecmuaları ve seyahatnameler gibi temel kaynaklara dayanmaktadır. Özellikle İstanbul Müftülüğünde bulunan yaklaşık 10.000 civarındaki defterden Galata mahkemesine ait olan defterler, Galata'nın tarihi gelişimini ortaya koymasından en önemli kaynaklardır.

Galata kazası, yönetici olarak başında beş yüz akçe pâyeli bir Kadı bulunan, üç

yüz kadar kasaba ve köyden müteşekkil idi. Kadılığın nüfuzu¹ Beyoğlu'ndan Rumelikavağı'na kadar uzanan genişçe bir alanı içine aldığı bilinmektedir. Galata kadısının hükmü altındaki alanın sınırları, Nefs-i Galata dışında Tophane'den Rumelihisarı'na kadar Boğaz'ın Avrupa kıyısındaki köy ve kasabalar ile Hasköy, Sötlüce ve Kasımpaşa, Haliç'in kuzey kıyısı ve Marmara'daki Kapıdağ yarımadası, muhtemelen Kırklareli'ne kadar Marmara kıyısının bir bölümü Galata kadılığına uzanmakta olduğu kayıtlarda geçmektedir. Dolayısıyla Galata mahkeme kayıtlarında bu geniş alanla ilgili önemli bilgiler mevcuttur.

Hem başkentin iaşesi hem de Anadolu'daki ticaret için önemli bir merkez konumunda olan Galata; Kasımpaşa, Tophane ve Beşiktaş gibi döneminde önemli sayılabilecek işlevleri olan merkezler olarak kabul görmüştür. Dahası bu merkezlik Osmanlı ile sınırlı olmayıp, dünya ticaretinin de belirleyiciliğini kabullendiği önemli bir konumu hâizdi. Çünkü kaza Müslim ve gayrimüslimlerin değişik etnik ve dini kökenlerden gelen toplumsal olarak; öteki, farklı, başka kavramları ile ifade edilebilecek unsurlardan oluşmaktaydı. Bu yönüyle de İstanbul'un Frenk bölgesi olarak görülen kazada hayat standartları İstanbul geneline göre kayda değer farklılıkları barındırmaktaydı.

Galata, Bizans'ın egemenliğindeyken bile Bizanslı olmayan, Bizans'ın dışında bir yer olmuştur ve bu özelliğini Osmanlı fethinden sonra da sürdürmüştür. Şehrin Osmanlı kimliği ile kısmen bütünleşmesi 17. ve 18. asırda olacaktır. Ancak bu dönemde de sur içi İstanbul'undan farklı demografik, ekonomik ve kültürel unsurları barındırmaya devam etmiştir.

Pek çok türden çalışma ve esere konu olan İstanbul, tarihin kaydettiği iki ayrı imparatorluğa başkentlik yapmıştır. Bu yönüyle sosyal hayat ve onun tarihi birçok ayrıntısına kadar kayıtlara geçirilmiş, araştırılmış ve yazılmıştır. Ancak araştırmanın konusu olan Lâle Devrini şer'iyeye sicillerini temel kaynak kabul ederek Galata kazası kadınlarıyla ilgili bir araştırma henüz yapılmış değildir. Çalışma bu yönüyle oldukça orijinaldir ve bir nebze de olsa bu alandaki boşluğu doldurmaya yöneliktir.

Osmanlı Devletinde vatandaşların sorunlarının çözüldüğü yer mahkemelerdir. Mahkemelerde tutulan kayıtlar hukuk, adalet, ahlak, düzen ve bozukluk ile ilgili bilgi veren önemli kaynaklardır. Mahkemeye her türlü yerel sorunlar gelmiş ve bu sorunlar

¹ XE "İstanbulKasımpaşaTophaneBeşiktaşFındıklı Nahiyesiİ1 Mehmet İpşirli, "İstanbul Kadılığı", DİA, Cilt 23, İslam Araştırmaları Merkezi, 2001, s.305.

çözölmeye çalışılmıştır. Bu mahkemelerin gñnlük kayıtları toplumu meydana getiren ferdlerin hayatları hakkında önemli bilgiler vermektedir.² Kayıtlarda Osmanlı hukukunun uygulanışı ile ilgili ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir. İlk olarak davacı davasını belirtip; şikâyetini dile getirmiştir. Daha sonra kadı davalı olanı çağırıp ikrar ve takrir ettirdikten sonra suçlu olup olmadığı sorgulanmaktaydı.³

Lâle Devri'nde (1718-1730) Galata'ya ait 31 sicil defteri bulunmaktadır. Bu defterlerden 20 tanesi tereke defterleri,⁴ 10'u hüccetlerden meydana gelirken⁵ 1'i ise Harciyât defteri özelliğini taşımaktadır.⁶ Değerlendirilen sicil defterlerinde genel olarak boşanma, mülk satışı, mülk kiralama, nikâh akdi, borç alma veya verme ve nafaka-kisve davaları gibi sosyo-ekonomik davalar ön plana çıkmaktadır. Klasik döneme ait sicil defterleri öldürme, zina, tecavüz, eşkıyalık ve hırsızlık gibi değişik konulara dair belgeler içerirken, değerlendirilen defterlerde bu konulara dair belgeler oldukça azdır. İncelenen 12 yıl gibi bir sürede, bu tür davaların yok denecek kadar az olması izaha muhtaçtır. Siciller ile ilgili yapılan çalışmalar bunu bize göstermektedir.⁷

18. yüzyıl ve sonraki dönem sicillerini temel alarak yapılan çalışmalarda yukarıda söylenen konular ile ilgili bilgilere pek rastlamamıştır. Bu durum Osmanlı hukuk sisteminde bir değişimin veya şer'iyeye mahkemesinde tutulan dava konularında bir değişiklik olduğu sorusunu akla getirmektedir. Öldürme, zina, tecavüz, eşkıyalık ve hırsızlık gibi davaların mahkemede kayıt altına alınmaması gibi bir durum olabilir. Ancak Osmanlı hukuk sisteminde 1700'lerin başlarına kadar kaydedilen bu tür davaların bir anda kaydedilmemesi gibi bir durumu gerektirecek herhangi bir bilgi

2 Mahkeme Kayıtları için bkz., Fahrettin Atar, "Mahkeme", DİA, Cilt 27, İslam Araştırmaları Merkezi, 2001, s. 338-341; Mehmet Akif Aydın, "Osmanlı Devletinde Mahkeme", DİA, Cilt 27, İslam Araştırmaları Merkezi, 2001, s. 341-344; Abdullah Demir, Türk Hukuk Tarihi, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul 2011, Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Cilt 2, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, s. 644, Murat şen, "Osmanlı Hukukunun Yapısı", Yeni Türkiye Yayınları, Cilt 31, İstanbul 2000, s. 686; Ekrem Buğra Ekinci, Osmanlı Hukukunda Mahkeme kararlarının Kontrolü (Klasik Devir), Belleten/LXV,S.244, Ankara 2000, s. 959-1005.

3 Uriel Heyd, The Ottoman Criminal Code, V. L. Ménage Clarendon Press, 1973, s. 244

4 Galata şer'iyeye Sicilleri Tereke Defter Numaraları: 242, 243, 246, 247, 248, 249, 251, 252, 254, 255, 257, 258, 260, 262, 263, 264, 265, 268, 269, 271.

5 G.ř.S., Hüccet Defterleri: 244, 245, 250, 253, 256, 259, 266, 267, 270, 272.

6 G.ř.S., 261.

7 Siciller ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., Ahmet Akgündüz, şer'iyeye Sicilleri, C.1, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1998, s. 69-71; Akgündüz, "İslam Hukukunun Osmanlı Devletinde Tatbiki: şer'iyeye Mahkemeleri ve şer'iyeye Sicilleri", İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, S.14, Konya 2009, s. 13-48. Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C.2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983, s.383; Özer Ergenç, XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya, Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı, Ankara 1995, s.84. şer'iyeye sicilleri kataloğu ile ilgili bkz., Osman Ersoy, "şer'iyeye Sicilleri'nin Toplu Kataloğuna Doğru", DTCFD/XI/3-4, Ankara 1963, s. 33-65, M. Çağatay Uluçay, "Manisa şer'iyeye Sicillerine Dair Bir Araştırma," Türkiyat Mecmuası/X, İstanbul 1953, s.285-298.

bulunmamaktadır.

Şer'iyeye sicilleri Galata'nın gündelik hayatı, sosyal yapısı demografik unsurları ve ekonomik gelişmeleri hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bu sicillerde mahkemeye intikal etmiş hukuki ihtilafların yanında, vergi kayıtları, vakıf senetleri, bağış, kira, satış, ödünç mal verme, pazarda satılan ürünlerin ve ticari malların listesini, fiyatlarını, miras taksimlerini, tereke içerisinde olan eşyaları, kamu binalarının imar veya tamir bilgilerini, meslek kuruluşlarının faaliyetlerini, esnafın tabi olduğu standartları, evlenme ve boşanma kayıtlarını, merkezden gelen ferman ve hükümlerin sûretleri incelenip yorumlamalar yapılmıştır.

Mahkeme kayıtları belli bir üslup, yazı karakteri ve şekliyle tutulmuştur. Meselâ, boşanma çeşitlerinden muhâla'a türü davalarda klişe olarak "*hüsn-i zindegânımızın olmaması...*" veya "*hüsn-i zindegânımızdan nâşi*" ifadeleri kullanılmıştır. Bu durum araştırmacılar tarafından davaların asıl sebebinin net olarak izahını ve anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Ayrıca davanın görüldüğü yere, zamana ve kadının genel fikriyatının temellendiği şartlara göre kararların farklı nüanslarla çıkabildiği gözlenebilmektedir. Kayıtlarda mahkemenin toplumdaki olayları ele alış ve bunların çözümü hakkında bilgi vermenin yanı sıra, toplum düzeninin sağlanmasında üstlenmiş olduğu rolü ve insanlar üzerindeki etkisi de değerlendirilmektedir.

Mahkeme kararlarının sağlıklı bir tarzda neticelendirilmesinde önemli unsurlardan biri şahitlerdir. Bu temel belirleyiciden hareketle şahitlerin güvenilir, beldede bilinen ve itibar edilen birilerinden olmasına dikkat edilir ve beklenirdi. Çünkü mahkemeye konu olan hadiselerde olup bitenlerin doğru tespiti buna bağlıydı. Eğer şahitler istenilen ölçülerde değilse, bazı durumlarda kadılar sicil defterlerine "*şâhid-i zor*" olarak kayıt düşülen, doğru beyanda bulunmama ihtimali olan kişilerin isimlerini yazdıkları ve görülecek davalarda bu listenin dikkate alınarak listede adı geçen eşhasın şahitliklerine itibar edilmemesi ya da dinlenmesini istemedikleri görülmektedir.⁸

Değerlendirilen sicil defterlerinde davaların çoğunlukla ailevi ve ekonomik konularla alakalı olduğu hususu özellikle belirtilmelidir. Mahkeme kayıtlarında kadınların ekonomik güvencesi olan mehir ve nafakalarıyla ilgili bilgiler de yer almaktadır. Yanı sıra kayıtlarda "*muhâla'a*" türü boşanma, dönemin en karakteristik ve

8 İstanbul mahkemesine ait böyle bir sicilde durumları mahalle ahalilerinden sorularak tespit ve tescil olunmuş elli civarında şahsın listesi verilmiştir. Bkz. Aydın, Kadı Sicillerinde İstanbul, İstanbul 2011, s. 6-7.

yoğun davalarından birisi olduğu tespit edilmiştir. Bu tür boşanmaların sadece Lâle Devrine ait bir uygulama olup olmadığı ancak önceki dönem kayıtlarıyla kıyaslandığında anlaşılacak bir konu olarak düşünülmektedir.

Değerlendirilen belgelerde, kadınların ekonomik faaliyetleriyle alakalı kayda değer bilgilere rastlanmaktadır. Sahibi kadın olan menzil (ev) sayısı ve bu menzillerin satışı, kadının doğrudan bu satışta yer alması Osmanlı'da kadının servet edinmesinin önemli yollarından birisi olduğu yine bu kayıtlarda rastlanılan kayda değer bir konudur.

Lâle Devri Galata'sı Şer'iyye sicilleri içerisinde 20 tereke defteri bulunmaktadır ve bu defterlerin tamamı araştırma konusunun kapsamına girdiği için incelenmiştir. Bu defterler, o dönemde kullanılan ev eşyaları, giyim-kuşam, mehir, miras, ekonomik durum, eşyaların fiyatları, çocuk sayısı, gayrimüslim kadın ile Müslim kadın terekelerinin miktarları, varsa farklılıkların neler olduğu gibi konularda örnekler içermektedir. Çalışmada bu kayıtlar tasnif edilerek konular tablolar halinde verilmiştir.

Muhallefât kayıtlarında geçen kişilerin ekonomik durumlarına dair verili bilgiler, konunun analizinde sistematik bir katkı sağlayacağı düşüncesiyle, fakir, orta halli ve zengin gibi bir sınıflamaya gidilerek verilmiştir. Ayrıca bu veriler Lady Montagu'nun yönetici sınıf kadınının giyimi ve kuşamı hakkında verdiği bilgiler ile karşılaştırılmıştır.⁹ Gayrimüslimler ile Müslümanların ticari ilişkileri, bu ilişkilerin alanları, gayrimüslim kadın ile Müslim kadın arasındaki statü, konum farklılıkları bu metinlerden çıkarılan sonuçlar arasındadır.

Galata; Müslim ve gayrimüslimlerin bir arada yaşadığı bir kazadır ve bu farklı toplumsal yapı mahkeme müracaatlarından da açıkça anlaşılmaktadır. Gayrimüslimlerin mahkemelere müracaatları genellikle aile veya ticari pozisyonlarını kaydettirme ihtiyacı neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu durum o dönem gayri Müslimlerinin bile Osmanlı mahkemesine olan güvenleriyle izah edilebilir. Meselâ; kadınların nikâh akitlerini Osmanlı mahkemelerine onaylatma, bildirme girişimi mahkemenin yaptırım gücüyle alakalı bir durumdur denilebilir.

Osmanlı yönetim şemasının temel kabulünde reayanın veditullah olduğu dolayısıyla devleti temsil eden ehl-i örf'e karşı bunların korunması gerektiği düşüncesi hâkim anlayış olmuş ve bu gerekçe ile de Osmanlı padişahları güçsüzlerin yanında yer almak istemiştir. Çünkü devlet hukuk sistemini doğru kurmakla bir anlamda bütün

9 Lady Montagu, Doğu Mektupları, Çev. Murat Aykaç Erginöz, Ark Kitapları, İstanbul 2004.

kurumları güvenli ve düzenli çalışan bir sistemler bütünü haline getirebilmiştir denebilir. Osmanlı devlet sistemi bu tür bir işlerlik zeminini de genel olarak İslâm hukukunu Hanefî ekolüne göre takip etmekle gerçekleştirmiştir. Çünkü devlet yönetiminin yani bürokrasinin ve halkın geneli bu ekole bağlı kalmıştır. Galata toplumuna dair kayıtlarda da bunun pek çok örneğine rastlanmıştır. Meselâ; diğer mezheplerde kadına boşanma yetkisi veren “*tefrîk*” hakkı bulunurken, Galata mahkemesine ait kayıtlarda kadınların lehine olan bu durumun pek bir tercih olarak seçilmediği görülmüştür.

Mahkeme kayıtlarına yansıdığı kadarıyla sicil defterlerini değerlendirme sürecinde şu gibi sorulara cevap aranmıştır: Lâle Devrinde Galata’daki hayat tarzı nasıldı? Kadının toplumdaki, özellikle de ekonomik alandaki yeri ve faaliyetleri nasıldı? Kadının boşanma hakkı bulunmaktamıydı? Kadın özgürlüğü ve sınırları boyutları? Miras ve kapsamının neler olduğu? Sosyal ve ekonomik olarak kadının konumu? Kadınlar hangi nedenlerle mahkemeye müracaat etmiştir ve neticesi ne olmuştur? Dönem kadının giyim ve kuşamı, kullanmış olduğu eşyalar, beslenme şekli, eğitim durumu, ailedeki statü ve hakları gibi konular da değerlendirilmeye alınmıştır.

Ayrıca Lâle Devrinde Galata kadınları üzerinde yoğunlaşan bu çalışmada sicillerin yanında ulaşılması imkân dâhilinde olan diğer arşiv belgeleri, o döneme dair analiz ve kayıtların bulunduğu kaynaklar da incelenmiş ve veriler karşılaştırmalı olarak aktarılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın bir diğer kaynağı da seyahatnamelerdir. Çünkü Osmanlının başkentine gelenlerden bazılarının bilhassa Avrupalıların ilk uğrak ve konaklama yeri Galata olmuştur. Buraya gelen pek çok seyyah ve tüccar izlenimlerini kaleme alarak tarihe not düşmüşlerdir. Yanı sıra devlet görevi ve elçiliklere gelenlerin aktardığı değişik kayıtlar da bulunmaktadır. Bunlar bize dönem hakkında ipuçları vermekte farklı bakış açıları kazandırmaktadır.¹⁰ Özellikle Galata ve Pera’daki sosyal hayat hakkında Venedik elçisi Venetian Bailo, Fransız elçisi Marquis de Villeneuve ve İngiliz elçi John Montagu’nun kayıtları önemli ve verimli sayılabilecek örnekleridir. Lady Mary Montagu ise özellikle Osmanlı kadının giyimi ve davranışlarıyla ilgilenmiş, bu konuda önemli bilgiler vermiştir.

Çalışma beş bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde, zaman, mekân ve yaşayanlarla ilgili bilgiler içermektedir.

10 Montagu Doğu Mektupları, Çev. Murat Aykaç Erginöz, Ark Kitapları, İstanbul 2004. Guilleragues Kontu, İstanbul Mektupları, Çev. Yaşar Avunç, Kırmızı Yayınları, İstanbul 2010. Dohsson, De M., XVIII. Yüzyıl Türkiye’sinde Örf Ve Adetler, Dr. Zehran Yüksel tercüman 1001 Temel Eser 3.

İstanbul ve Galata hakkında genel bilgiler verilip, dönemin siyasi durumu özetlenmeye çalışılmış ve sonrasında çalışmamızın en önemli konularından olan Galata kadılığı değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde; çalışmanın temel problemini teşkil eden Galata’da kadın konusu değerlendirilmiştir. Kadının ailedeki konumu, çocukluğu, gençliği, nişanlılık ve evlilik gibi süreçleri, anne olarak kadın ve yaşlılık döneminde kadın gibi konular, mehir, boşanma, nafaka ve kisve davaları üzerinde de durularak inceleme konusu yapılmıştır.

Üçüncü bölümde; kadınlar ve hukuk, kadın suçları, kadınlara karşı işlenen suçlar, gibi konularda değerlendirmeler yapılmıştır.

Dördüncü bölümde; kadının ekonomik durumu, ekonomide kadın faktörü, üretim ve tüketimde kadın etkisi, miras, kadının gelirleri gibi konular, bu alanda önemli bir fotoğraf sunan tereke defterlerinden istifade edilerek verilmeye çalışılmıştır.

Beşinci bölümde; Kadınların kültürel yönleri ile eğlence tarzları, vakıf ve sosyal yardım etkinliklerine katılımları ve bir de cariye konuları ele alınmıştır.

Çalışma ulaşılan verilerin değerlendirilmesini içeren sonuç kısmı ile tamamlanmaktadır. Ayrıca bu sonuç bölümünde bundan sonra yapılacak çalışmaların yöntemine katkı sadedinde kısa bir değerlendirmede bulunulmuştur.

B- XVIII. Yüzyıl’a Kadar Genel Olarak Kadın

Kadın yaratılışı, kız çocuk, eş ve anne olarak konumu, erkek karşısındaki statüsü, ferdi ve içtimai hayattaki hak ve yükümlülükleri bakımından tarih boyunca birbirinden farklı durumlara ve uygulamalara konu olmuştur. Bu durum toplumsal yapıyla beraber din ve öğretilerin bu alanda getirdikleri ile de alakalı olmuştur.¹¹

İslâm toplumlarında kadının gerek aile hayatında, gerek siyasi, hukuki, sosyal ve ekonomik alanlardaki konumunu dinî kurallar, sosyal ve siyasi çevre, etnik yapı ve İslâm öncesinden gelen kültür yapıları etkilemiştir. Bundan dolayı İslâm dünyasında kadının her yerde ve her dönemde aynı konumda olduğu söylenemez. Fakat bu durum, İslâm toplumlarındaki kadınların tamamen farklı kimlikleri taşıdığını göstermez; kadınlar sosyal, hukuki ve ekonomik konum bakımından her dönemde belirli ortak noktalarda birleşmişlerdir. Kadının durumunu anlayabilmek için, İslâm’ın ilk dönemlerinde kadının konumu ile ilgili bilgilerin bilinmesi gerekmektedir. Erkek merkezli, cahiliye toplumu içerisinde kadın ikinci derecede bir yere sahipti. Bu konum

11 Ömer Faruk Harman, “Kadın” DİA, Cilt 24, İslam Araştırmaları Merkezi, 2001, s. 82.

bazı durumlarda kadınların hayatlarını olumsuz hale getirmiştir. Kız çocuklarının ailenin ve kabilenin imkânlarını tüketmesini engellemek ya da kabileler arasındaki baskınlarda yabancıların eline geçmesinin vereceği utançtan kurtulmak için nadiren de olsa kendi aile fertlerince öldürülmesi buna kanıt olabilir. İşte İslamiyet böyle bir toplumda, kadının öneminin anlaşılmasında ve değerinin artmasında “inkılâp” denilecek bir etki yapmış, kadına vermiş olduğu haklar ve ailenin temelinde kadının yer almasında büyük etkisi olmuştur.¹²

Her toplumda olduğu gibi Osmanlı coğrafyasında da yaşayan nüfusun muhtemelen yarısını kadınlar oluşturmaktadır. Özellikle savaş dönemlerinde bu oran daha da artmıştır. Kadınların gerek devlet yönetiminde gerek ticari alanda ve gerekse sosyal hayatta bu nüfus yoğunlukları ile doğru orantılı olarak yer aldıkları konusunda çeşitli tartışmalar vardır; ancak yapılan son araştırmalar ile birlikte Osmanlı kadınının ticari alanda çeşitli faaliyetlerinin olduğu görülmüştür.¹³ Yönetimde ise böyle bir durumun olduğunu söylemek güçtür. Meselâ; Tanzimat’a kadar askeri olarak tabir edilen devlet yöneticileri arasında kadınlar yer almamıştır. Kadınların yönetici olarak görüldükleri tek yer kendilerinin veya bir yakınlarının kurmuş oldukları vakıfların mütevellîliklerdir. Kadınlar, bu kurumlarda zaviyedârlık, türbedarlık gibi görevlerde bulunmuşlardır. Bu görevlerinde dahi kadınların resmi devlet görevlisi olmadığını söylemek gerekmektedir.¹⁴

İslâm dinine göre kadın ve erkeğin sosyal roller açısından farklı görevleri vardır. Cinsiyete bağlı olarak farklı hakları bulunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğunda İslâm yasasına göre en önemli farklılıklardan biri cinsiyet ayrımıdır. Bu ayrım Müslim ve gayrimüslim, köle ve özgür olanlar arasında farklı olmuştur. Meselâ, 16. yüzyılda Osmanlı uleması kadınların görevlerini; ekmek pişirmek, temizlik yapmak, çamaşır yıkamak, yemek ve benzeri şeyleri hazırlamak olarak sıralamıştır. Müslüman kadınlar, hiçbir karşılık beklemeden çocuklarının ve eşinin ihtiyaçlarını karşılamış, her zaman

12 Mehmet Akif Aydın, “Kadın” DİA, Cilt 24, İslam Araştırmaları Merkezi, 2001, s. 86.

13 Faroqhi Süreyya, Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam -Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla-, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000, s. 126; Abdurrahman Kurt, “Osmanlı’da Kadının Sosyo-Ekonomik Konumu”, Osmanlı-Toplum, Cilt 7, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 438.

14 Mary Ann Fay, Kadınlar ve Vakıflar: 18. Yüzyıl Mısır’ında Mülkiyet, İktidar ve Toplumsal Cinsiyetin Nüfuz Alanı, Ed. Madeline C. Zilfi, Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları, Çev. Necmiye Alpay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000, s. 28-47; Osmanlı devletinde mülkiyet ile ilgili bkz., Martha Mundy-Richard Saumarez Smith, Modern Devlet’e Giden Yolda Mülk Siyaseti: Osmanlı Suriyesi’nde Hukuk Yönetim ve Üretim, Çev: Süleyman Kızıltoprak, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2013.

terbiyeli ve ahlaklı olmaları beklenmiştir.¹⁵

Evlilik, inançlı bir Müslüman'ın günden gün korunmasında önemli bir faktör olmuştur. İslâm dininde karşı cinsten birine ilgi duymak doğal ve ihtiyaç olarak görülmüştür. Ancak normal olmayan ve aşırı ihtiyaçlar hoş görülmemiştir. Aynı cinsten ilişkiler İslâm dinine göre yasak kabul edilmiş ve Kur'ânda "Lût kavminin" durumu örnek gösterilmiştir.¹⁶ Osmanlı'da homoseksüellik hiçbir zaman uygun görülmemiştir. İslâm dinine göre homoseksüellik yasaklanmıştır. Kadınlar arasında aynı cinsten olanla ilişki bazen gündeme gelmiş ama hiçbir zaman geniş çevreler tarafından uygun görülmemiştir.¹⁷

İslâm toplumunda kadınların giyimlerine, davranışlarına ve gittikleri yerlere dikkat etmeleri gerekirdi. Belgelerdeki veriler, kadınların çarşıya çıktıkları, sandalla İstanbul boğazının iki yakasında seyahat ettikleri anlaşılmaktadır. Devlet, zaman zaman çıkardığı kanunlar ile bu konunun önemini vurgulamaktaydı. Meselâ, 16. yüzyılda İstanbul'da çamaşırcı kadınların dükkân tutmaları yasaklanmış, kadınların kaymakçı dükkânlarına girmemesi, kadınların erkeklerle sandallara binmemesi gibi konularda birçok ferman yayınlanmıştır. Ancak özellikle giyim konusunda, kadınlar bu fermanları sıklıkla ihlâl etmiş olmaları ki bu yasaklar zaman zaman çıkarılan fermanlarda tekrarlanmıştır.¹⁸

Osmanlı kamu görevlilerinin üçte birinin hane halkı arasında cariye, odalık, köle ve azatlı cariyeyle rastlanmaktadır. Yönetici tabakanın % 80 'i kurdukları vakıflarda köle ve cariyelerine, kendi hane halkına ve diğer akrabalarına yaptıkları gibi gelir, konut ve tasarruf hakkı tahsis etmişlerdir. Osmanlı kamu görevlileri arasında İslâm'ın izin verdiği birden fazla kadın ile evliliğe rastlanıldığı gibi, bir de "ümmü veled" denilen efendisinin çocuğunu doğuran cariyeler ve odalıklar bulunmaktadır. Kuşkusuz bu olgu bir çeşit poligamidir; bu açıdan yönetici zümrelerin saray yaşamını taklit ettikleri söylenebilir.¹⁹

Kadınlar için para kazanma fırsatı hayli kısıtlı olmuştur. Ev hizmetçiliği işi reaya arasında olmamış ve genelde köleler bu işi yürütmüştür. Evli bir kadının yapacağı işler sınırlı tutulmuştur. Biraz sermayesi olanlar köle ticareti ile uğraşmaktaydı. Osmanlı

15 Mehrdad Kia, *Daily Life in The Ottoman Empire...*, s. 200.

16 Kur'ân-ı Kerîm; en-Neml 27/ 54, el-A'râf 7/80-84.

17 Mehrdad Kia, *Daily Life in The Ottoman ...*, s. 200.

18 Feriha Karadeniz, XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Farklı Sınıflardaki Osmanlı Kadınına Genel Bir Bakış, Ed: Güler Eren, *Osmanlılar Ansiklopedisi*, Cilt 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 450-454.

19 İsmail Doğan, "Osmanlı Ailesinin Sosyolojik Evreleri: Kuruluş, Klâsik ve Yenileşme Dönemleri", Ed. Güler Eren, *Osmanlılar Ansiklopedisi*, Cilt 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 380.

yönetiminin kadın köle tüccarına olumlu bakmaması sebebiyle genelde bir tüccarın simsarlığını yapmaktaydılar. Bunun dışında hamamlarda ve düğünlerde çalışabilmekteydiler. Bazı kadınlar tekstil imalatı veya satışı ile geçimini sağlamaktaydılar. Demircilerin eşleri paça temizlenmesi ve satışı ile ilgilenmişlerdir. Az da olsa kadınlar lonca üyesi olduklarında davalı veya davacı olabilmıştır.²⁰

Esnaf taifesini genel olarak erkek nüfus oluşturmaktaydı. Kadınlar genellikle doğrudan olmasa da köleleri veya yakın akrabaları aracılığıyla ticari hayatın içerisinde yer almışlardır. Ülkenin genel olarak ekonomik yapısında kadınlar ziraat ve dokuma alanlarında katkıda bulunmuşlardır. Hatta dokumacılık alanında lonca kuran Bursa kadınları buna güzel bir örnektir.²¹

Resmi kayıtlarda Osmanlı toplumunda yönetenlerin dışında reaya ve özellikle kadın pek yer almamaktadır. Çünkü devlet, ekilip-biçilmek üzere hanelere dağıtılan topraklarda sadece erkekleri muhatap almıştır. Ancak haneye tahsis edilen bu arazinin işlenmesinde kadın fiilen katkıda bulunmuştur. İlk defa 16. yüzyıldan itibaren ise az da olsa kadınlara ölen kocalarının tımar arazisi tahsis edilmiştir.²²

İslâm dini kadının eğitime herhangi bir kısıtlama bulunmamakta hatta teşvik edilmektedir. Kadınlar hadis, tefsir ve Hz. Peygamberin yaşamı konularında ders almışlardır.²³ Meselâ, Hz. Aişe'nin kadınlar ile ilgili hadisleri kadının eğitimi açısından ehemmiyetlidir.²⁴ Dînen desteklenen kadınların eğitimi Osmanlıda hayırseverlerin kurmuş oldukları sıbyân mekteplerinde çocuklar 5-6 yaşlarında eğitime başlamıştır. Bu okullar genel olarak, Dâru't-Ta'lim, Muallimhane, Mahalle Mektebi, Taş Mektep diye anılmıştır. Bunlar sadece 'aile içi' veya 'yaygın eğitim' tabir edebileceğimiz tarzda ve kendilerine yetecek kadar bir eğitim alabilmişlerdir. Bunun dışında üst düzeyde eğitim alacak imkânları pek olmamıştır.²⁵

20 Suraiya Faroqhi, Osmanlı Dünyasında Üretmek Pazarlamak, Yaşamak, Çev. Gül Çağalı Güven, Özgür Türesay, Yapı Kredi Yayınları, 3.baskı, İstanbul 2008, s. 241-242.

21 Haim Gerber, "Social and Economic Position of Women in an Ottoman City, Bursa 1600-1700", *IJMES*, Cilt. XII, 1980, s. 231-244.

22 N. Beldiceanu, XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devletinde Tımar, Çev. M. A. Kılıçbay, Ankara 1985; Tahrirler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz; Ömer Lütfi Barkan ve Ekrem Hakkı Ayverdi, İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546) Tarihli, İstanbul 1970.

23 Suraiya Faroqhi, Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam, Çev. Elif Kılıç, Tarih vakfı Yurt Yayınları, 4.baskı, İstanbul 2002, s. 128-129.

24 Ali Toksar, "Hz. Peygamber Devrinde Kadın", *Diyanet İlmî Dergi* • Ekim - Kasım - Aralık 1993, Cilt: 29, sayı: s. 67-80.

25 Yücel Gelişli, "Osmanlı İlköğretim Kurumlarından Sıbyan Mektepleri Kuruluşu, Gelişimi ve

C- Osmanlı Kadını Üzerine Yapılan Çalışmalar

Askeri, siyasi ve diplomatik faaliyetleri yanında isyanlar, göçler gibi konulardan ağırlıklı olarak bahseden kronikler, kadınlara XVIII. yüzyıla kadar hemen hemen hiç yer vermemişlerdir. Sadece hanedan mensupları ile devşirmelerden oluşan saray kadınları ise kökenleri, eğitimleri, evlenmeleri, kurdukları vakıflar ve bazı dönemlerde de yönetimdeki etkileri sebebiyle kaynaklarda yer almışlardır. Kadınlar da kendi haklarında çok fazla bilgi vermemişlerdir.

Yerli ve yabancı seyyahlar ise doğrulukları tartışmalı da olsa eserlerinde kadınlar hakkında bilgi vermişlerdir. Bu bilgilerin doğruluğu şüphelidir. Çünkü seyyahların, genel olarak son dönemlere kadar “oryantalist” bakış açısı olduğundan, daha çok harem veya “Bin bir gece masalları” etkisinde, biraz da hayal dünyalarını gösteren eserler vermişlerdir. Bundan dolayı da genel olarak kabul görmüş ve temellenmiş konularda bu kaynaklara başvurulmaktadır. Osmanlı’da, özellikle kadın gizemli bir dünya olarak kalmış ve bu konuda yazılanlar daha çok duyulanlar (dedikodular) ile sınırlı kalmıştır.

Devletin yazışmalarını oluşturan arşiv belgelerinde ise kadınlar öldürme, hırsızlık, kaçırma, tecavüz gibi sosyal olaylar ve kurdukları vakıflar sebebiyle yer almışlardır. Dönemin fıkıh kitapları ve fetva mecmualarında kadınların dini emir ve yasalarına erkekler kadar muhatap oldukları için onlar kadar yer aldıkları söylenebilir. Ancak bunların hepsi teorik konulardır. İslâm hukuku kaynaklarındaki bu teorik bilgilerin pratiğe dökülmüş halleri olan şer’iyye sicilleri kadınlar hakkında önemli bir kaynaktır. Bu kaynaklar aslında kadının toplumsal hayatta nasıl bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Osmanlı tarihinde daha çok saray kadınları araştırılmış ve buradaki kadınlar ile ilgili bilgiler verilmiştir. Osmanlı’da çoğunluğu oluşturan reayada bulunan kadınlar ile ilgili olarak temel bilgilerin daha az olduğu görülmektedir. Kadın konusunda çalışmalardan ilki, babasının da konumundan almış olduğu destek ile iyi bir eğitim almış ve pek çok konuda bilgi sahibi olan, Ahmed Cevdet Paşa’nın kızı Fatma Aliye Hanım’ın yapmış olduğu çalışmadır. Bu çalışmada Fatma Ali’ye evine ziyaretine gelen Avrupalı kadınlar ile olan diyaloglarında Osmanlı kadınının yaşantısı ve dünyası ile ilgili önemli bilgiler vermiştir. Fatma Aliye’nin amacı Batıda yanlış tanıtılmış olan ve çeşitli

Dönüşümü, Türkler”, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002 s. 35-43; Osmanlıda öğretmenlik ile ilgili bkz., Yahya Akyüz, “Türkiye’de Çağdaş Anlamda Öğretmenlik Mesleğinin Doğuşu”, Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.15-25.

sebeplerle Osmanlı'ya karşı olan yanlış bakış açısını kırmak olmuştur. Bu durum “Oryantalist” bakış açısına karşı çıkmak amacıyla yayınlanan son dönem Osmanlı eserlerden biridir.²⁶

Osmanlı'da kadın ile ilgili yapılan bir diğer çalışma ise Şemseddin Sami'ye aittir. “Kadınlar” isimli risalesiyle dönemin kadınları hakkında bilgiler vermiş ve Müslüman kadınlarının durumunu ortaya koymuştur. Avrupalı kadınlara oranla Osmanlı kadınının toplum içerisinde daha kötü durumda olduğunu vurgulamış, bu durumdan kurtulmanın en önemli yolunun kadınların eğitilmesi, çalışmalarına izin verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ailenin temel taşı olan kadının haklarının gözetilmesi gerektiği üzerinde durmuştur.²⁷

Bunun dışında, 1950'li yıllardan itibaren arşiv belgelerini referans alarak, yerli ve yabancı bilim adamları tarafından yapılan araştırmalarla, “Osmanlı kadını” ve “toplumsal hayatı” objektif ve bilimsel çalışmalar yapılmış ve bu konuda eserler ortaya konulmuştur.

Yapılan araştırmalar kadının imparatorluğun siyâsî, ekonomik, sosyal ve kültürel hayatında değişik roller oynadığını göstermiştir. Bu durum kadın imajını oldukça değişikliğe uğratmışlardır. Gerek Osmanlı'nın son zamanlarında gerekse Cumhuriyet'in ilk yıllarında bazı tarihçiler konuyla ilgili çalışmalar yayınlamışlardır.

Bu çalışmalar arasında, Ahmet Refik, *Kadınlar Saltanatı* adlı eserinde Osmanlı sultanları ve çevresindeki kadınları, eğlence hayatını, harem hayatını devlet yönetiminde kadınların etkinliğini kendine has üslubuyla siyasi olaylar çerçevesinde ortaya koymuştur.²⁸ Çağatay Uluçay'ın *Harem I-II*, *Haremden Mektuplar* ve *Padişahın Kadınları ve Kızları*²⁹ adlı eserlerinde; saray kadınları ile ilgili bilgiler verilmiştir. Hâlbuki Osmanlı toplumundaki diğer bir kadın grubu olan aristokrat ailelere mensup kadınlar ile asıl çoğunluğu oluşturan halk kadınlarının yaşam tarzları, sosyal ve ekonomik durumları, hukuki statüleri, toplum ve aile içerisindeki yerlerine değinmemişlerdir. Yine Ahmet Refik Altınay'ın *Hicri On ikinci Asırda İstanbul Hayatı*³⁰ isimli eserinde, İstanbul kadınlarının kıyafetleri ve kadınların mesire yerlerinde açık

26 Fatma Aliye, Osmanlıda Kadın Cariyelik, Çokeşlilik ve Moda, Yay. Haz., Orhan Sakin, Ekim Yayınları, İstanbul 2012.

27 Şemseddin Sami, Kadınlar, Haz. İsmail Doğan, Gündoğan Yayınları, Ankara 1996.

28 Ahmet Refik Altınay, Kadınlar Saltanatı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2.basım İstanbul 2005.

29 Çağatay Uluçay, Padişahların Kadınları ve Kızları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 4 Baskı, Ankara 2001; Uluçay, Harem I, II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 4 baskı, Ankara 2001.

30 Ahmed Refik Altınay, “Onikinci Asırda Türk Kadını”, Hayat, 1/9, (1927), s.169-172.

seçik gezmelerine dair yayınlanan fetvalara yer verilmiştir.

Osmanlı tarih yazıcılığında 18. yüzyıl öncesindeki kadınlarla ilgili araştırmalar ancak 1970'li yıllarda başlamıştır. Ronald C. Jennings bunların ilki sayılabilir. Aslında Kayseri kadısının görevleri üzerine çalışan Jennings, bu esnada şer'iyeye sicillerinde sık sık kadınların alım-satım, borç alma-verme, boşanma gibi hususları tescil ettirmek, adli, mali haklarını korumak, kendilerine yapılan haksızlıkları şikâyet etmek üzere bizzat veya vekilleri aracılığıyla mahkemeye başvurduklarını görmüş ve bunun üzerine "Women in Early Seventeenth Century Ottoman Judicial Records: The Sharia Courts of Anatolian Kayseri" başlıklı makalesini yazmıştır. Aynı yazar Osmanlı kadınları ile ilgili olarak Kayseri mahkeme kayıtlarına dayanarak kadınların her türlü hukuksal hakları, mahkemede vekil tayin etmeleri, kurdukları vakıflar, Kayseri kadınlarının sosyal ve ekonomik hayattaki rollerini anlatan makale ve Kıbrıslı Osmanlı kadınlarıyla ilgili çalışmasını yayınlamıştır.³¹

Haim Gerber ise, kadınların hukuk sistemi ile ilişkisine bakarak Jennings'in Kayseri kadını için belirttiği durumun Bursa kadını içinde geçerli olduğunu, bu şehrin kadınlarının sosyal ve ekonomik hayatta aktif olarak yer aldıklarını dile getirmiştir. Nitekim 1980 yılında yazdığı makalesinde; Bursa kadınının sosyo-ekonomik yapısını tartışmıştır. Gerber; sosyal ve ekonomik alanda aktif olarak yer alan Bursa kadınlarının özellikle tekstil ticareti ile uğraştıkları hatta lonca kurduklarını tespit etmiştir.³²

Dror Ze'evi ve Yvonne Seng, seyahatnameleri ve sicilleri karşılaştırarak 16. ve 17. yüzyılların sosyal, ekonomik ve politik ortamlarında Osmanlı kadınının varlığını ortaya koymaya çalışmıştır. Ze'evi ve Seng, kadınların Batılı seyyahların bahsettiği gibi eğitimsiz, vakitlerini evde geçiren, haklarının farkında olmayan bilinçsiz insanlar olmadıklarını, aksine şehrin sosyal ve ekonomik hayatına aktif olarak katıldıklarını vurgulamıştır. Bu amaçla Ze'evi, "Women in the Seventeenth Century Jerusalem" adlı makalesi ve 17. yüzyıl Kudüs'ünü anlattığı kitabın bir bölümünde Kudüs'ün toplumsal hayatında yer alan kadınlara da değinmiştir.³³

31 Ronald C. Jennings, *Studies On Ottoman Social History in The Sixteenth And Seventeenth, Centuries, Women, Zimmis and Sharia Courts in Kayseri, Cyprus and Trabzon*, The Isisp Press, İstanbul 1999.

32 Haim Gerber, "Bir Osmanlı Şehri Olan Bursa'da Kadının Sosyo-Ekonomik Statüsü, (1600–1700)", Çev. Hayri Erten, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı:8, 1998, s. 327–343.

33 Dror Ze'evi, *Kudüs 17. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağında Toplum ve Ekonomi*, Çev. Serpil Çağlayan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000; Yvonne Seng, "Invisible Women Residents of Early Sixteenth Century Istanbul", Ed. C. Hambly, *Women in the Medieval Islamic World*, New York 1998.

Suraiya Faroqhi'nin çalışması doğrudan kadın ile ilgili bir çalışma olmasa da sicillerin kullanımına dayalı ve kadını da bir şekilde bu konunun içine alan çalışmadır. 17. yüzyılda Ankara ve Kayseri sicillerine dayanarak yapılan bu çalışmada şehrin sosyal tarihini anlatmaya çalışmıştır. Faroqhi ayrıca mal sahipliği meselesinden yola çıkarak kadınların Ankara ve Kayseri toplumu içindeki yerlerini göstermeye çalışmıştır.³⁴ Faroqhi'nin bir diğer çalışması ise Osmanlı'da kadın ve erkek üzerine vermiş olduğu ayrıntılı bilgilerin yer aldığı “*Stores of Ottoman Men and Women*” adlı çalışmadır. Bu çalışmasında Osmanlı kadınının sosyal hayatını, çalışma hayatını, evliliğini, mülk sahibi olması gibi pek çok konu üzerinde durmuştur.³⁵

Kanuni Sultan Süleyman'la birlikte, 17. Yüzyıl boyunca devam eden Osmanlı hanedanının ileri gelen kadınları büyük bir siyasi güce kavuşmuştur. “*Kadınlar Saltanatı*” dediğimiz bu dönemde Harem-i Hümayun kadınları, özellikle de saltanat süren sultanın annesi ve hasekileri saray duvarlarının ardında olmalarına rağmen bu güçlerini doğrudan kullanabilmişlerdir. Leslie P. Peirce de “*The İmperial Harem Women and Sovereignty in the Ottoman Empire*” adlı eserinde, padişah kadınlarının elindeki politik gücün kaynaklarını ve bu gücün 16. ve 17. yüzyıllardaki artış nedenlerini incelemiştir.³⁶

Fatma Müge Göçek ve Marc David Baer, “XVIII. Yüzyıl Galata Kadı Sicillerinde Osmanlı Kadınlarının Toplumsal Sınırları”, adlı bildirimlerini Galata Mahkemesi'nin 1729, 1769 ve 1789 yıllarına denk düşen kayıtların tamamına dayanarak hazırlamışlardır. Bu çalışma İstanbul kadınının mahkeme kayıtlarına dayanarak incelenmesinin ilklerindedir ve Jennings ve Gerber gibi mali ve hukukî davalarda kadının sık sık mahkemeye geldiğini, zaman zaman erkeklerle ilgili davalarda da mahkemede görüldüğünü tespit etmiştir. Osmanlı kadınlarının deneyimlerine konan toplumsal sınırlar tereke metinlerini de incelenerek ortaya konmuştur. Mahkeme kayıtlarında kullanılan dil, 18. yüzyıl Galata'sının toplumsal hiyerarşisinde kadınların statüsünü hem yansıtmakta hem de yeniden üretmektedir. Belirli bir dilin sistemli bir biçimde kullanılması, Osmanlı İmparatorluğu'nda toplumsal cinsiyetin simgesel sınırlarının belirlenip yeniden üretilmesinde yaşamsal bir önem taşımaktaydı. Kadılar,

34 Faroqhi, “Crime, Women and Wealth in the Eighteenth-Century Anatolian Countryside”, Ed. Madeline C. Zilfi, *Women in the Ottoman Empire Middle Eastern Women in the Early Modern Era*, Leiden: E. J. Brill, 1997, s. 6-27.

35 Faroqhi, *Stores Ottoman Men and Women*, Eren Yayıncılık, İstanbul 2002.

36 Leslie P. Peirce, *The İmperial Harem Women and Sovereignty in the Ottoman Empire*, Oxford Universty Press, New York 1993.

kadınların geleneksel haklarına saygı gösterirken aynı zamanda toplumsal yapı içindeki statülerini yeniden onaylayan ve olağanlaştıran bir dili ve kategorileri kullanmaktaydılar. Kadınların mahkemeye çıkabildikleri anlatılmıştır.³⁷

Margaret L. Meriwether, “Yeniden Kadınlar ve Vakıf Üstüne: Halep, 1770–1840” adlı bildirisini 1920’lerde Kemaleddin el-Gazzî’nin derlediği vakıflar listesi ile 1770–1840 arasında kurulmuş ve Halep Şer’iyye Mahkemesinde kaydedilmiş 468 vakıfla ilgili vakfiyelere dayandırmıştır. Bu çalışma Gabriel Baer’in daha önce bahsedilmiş olan, İstanbul vakıfları ile ilgili araştırması gibi ciddi bilgiler vermekte, kadın-vakıf-mülkiyet ilişkisini XVIII. yüzyıl Halep ortamında aydınlatmaktadır.³⁸

Fariba Zarinebaf-Shahr’ın, “Osmanlı Kadınları ve XVIII. yüzyılda Adalet Arama Geleneği”, adlı bildirisi ise alanında ilk ve öncü niteliğindedir. Zira Osmanlı tarihinde, Osmanlı kadınlarının mahkemede gerek dâvâcı, gerek dâvâlı olarak etkin oyuncular oldukları genel kabul görmektedir. Ancak, mahkemeler hukûkî çözüm için başvurulabilecek tek kanal değildi. Mahkemedeki işlemlerden memnun olmayanlar için Dîvân-ı Hümâyûn vardı. Buraya başvuruda, XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Dîvân-ı hümâyûn’a başvurma hakkı re’âyâyâ da tanınmıştır. Bu durum “şikâyet defterleri” adı verilen Osmanlı kayıtlarına yansımıştır. Kadınlar, yerel şer’î mahkemelere başvurmuşlardır. Ancak, Dîvan çok uzakta İstanbul’da bulunmaktaydı. Uzaklığa karşın bazen kadınlar davalarını bizzat arz etmek için, imparatorluğun en uzak köşelerinden, zahmetli yolculuklara çıkıp İstanbul’a gelerek başvuruda bulunabilmişlerdir. Bu makale XVIII. yüzyılda, Osmanlı kadınlarının şer’î mahkemelerin dışında başvuracakları bir üst yargı merci olan Dîvân-ı Hümâyûn’a başvurma konusunda istekli olduklarını göstermektedir. Araştırmaya göre; 1680–1706 yılları arasında Dîvân-ı Hümâyûn’a yapılan başvuruların her yıl en az % 8’i kadınlar tarafından yapılmaktaydı ve kadınların vergi ya da ticârî işlem gibi idâreyi ilgilendiren konularda şikâyette bulduklarına ender rastlanmaktaydı. Onlar genellikle mîras, velâyet, evlenme ve boşanma gibi konularda şikâyetçi olmuşlardır.³⁹

37 Fatma Müge Göçek-Marc David Baer, ”XVIII. Yüzyıl Galata Kadı Sicillerinde Osmanlı Kadını Toplumsal Sınırları”, Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları, Çev. Necmiye Alpay, Tarih Vakfı Yurt Yay, İstanbul 2000, s. 47–62.

38 Margaret L. Meriwether, “Yeniden Kadınlar ve Vakıf Üstüne: Halep, 1770–1840”, Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları, Çev. Necmiye Alpay, Tarih Vakfı Yurt Yay, İstanbul 2000, s. 122–143.

39 Fariba Zarinebaf-Shahr, “Osmanlı Kadınları ve XVIII. Yüzyılda Adalet Arama Geleneği”, Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları, Çev. Necmiye Alpay, Tarih Vakfı Yurt Yay, İstanbul 2000, s. 241-250; Divanı-ı Humâyûn-a Arzlar ve Mahzarlar konusunda bkz., Halil İnalçık, Şikâyet Hakkı: Arz-i

Mısır sicillerine dayanarak yapılan çalışmalardan biri Judith Tucker'in "*Women in Nineteenth Century Egypt*" adlı çalışmasıdır. Bu çalışmasında Tucker, kadının sosyal ve ekonomik hayattaki yerini ve buraya etkisi üzerinde durmuş ve bu konuda yapmış olduğu karşılaştırmalar ile kadının durumunu ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Şehirli ve taşralı kadın hakkında bilgiler vermiş ve bunların farklılıkları üzerinde durmuştur. Kadınların sahip olduğu haklar ve adalet arama durumlarını değerlendirmiştir.⁴⁰

Madeline Zilfi 18. yüzyılda İstanbul'da "muhâla'a" türü boşanmalar ile ilgili yazmış olduğu eserinde kadının toplumdaki yerini ve değişen şartları hakkında önemli bilgiler vermektedir. Zilfi, çalışmasında kadının boşanma konusunda artan haklarından, Osmanlı toplumunda bu alanda olan boşanmaların artışını irdelemekte ve bu konuda yapılacak olan çalışmalara öncülük yapmaktadır. Osmanlı toplumunda daha önce pek az rastlanan "muhâla'a" türü boşanmanın kadına kazandırmış olduğu ve aynı zamanda kaybettirdiği haklar üzerinde durmaktadır. Bu tür boşanmaların artış sebebini sorgulamakta ve bazı yorumlamalarda bulunmaktadır.⁴¹

Nurcan Abacı, Bursa'da "*Osmanlı Hukuku'nun Uygulanması*" adlı eserinde şer'iyye sicillerine dayanarak Osmanlı mahkeme kayıtlarından ve dönemin kaynakları incelenmiş kadının aile hayatı ve sosyal hayattaki durumu ortaya konulmuştur.⁴² Bursa üzerine bir diğer eser ise Saadet Maydaer, "*XVI. Yüzyılda Bursa Kadınları*" adlı eseri dönemin kadınının en geniş faaliyet alanının aile hayatı olacağı herkes tarafından bilinen bir gerçektir. Bu nedenle öncelikle kadının aile hayatındaki yerini ortaya koymaya çalışmıştır. Bu bağlamda nişanlanma, evlenme bahisleriyle ailenin kuruluşu ve bu birliğin sonlandırılmasında kadının rolü üzerinde durmuştur. Ailenin dağılmasının ardından kadın ve çocukların düşeceği durumlar izah edilmiştir, ikinci bölümde sınırlı sayıda da olsa aktif olarak ticarî hayatta yer alabilen kadınlara değinilmiş, ayrıca her kesimden kadının ekonomik faaliyet alanıyla olan bağları anlatılmıştır. Son olarak da ilgili dönemde kadınının sosyal yaşamda ne ölçüde varlığını hissettirebildiği ve kamusal alandaki yeri incelenmiştir.⁴³

Hâl ve Arz-i Mahzar'lar, Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adalet, Eren Yayıncılık, 2. baskı, İstanbul 2005.

40 Judith Tucker, *Women in Nineteenth Century Egypt*, Cambridge 1985.

41 Madeline C. Zilfi, "Geçinemiyoruz": 18. Yüzyılda Kadınlar ve Hul", Edi. Madeline C. Zilfi, *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, Çev. Necmiye Alpay, Tarih Vakfı Yurt Yay, İstanbul 2000, s. 261-294.

42 Nurcan Abacı, *Bursa Şehri'nde Osmanlı Hukuku'nun Uygulanması (17.Yüzyıl)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

43 Saadet Maydaer, *XVI. Yüzyılda Bursa Kadınları*, Emin Yayınları, Bursa 2010.

Kadın konusunda yapılan çalışmalardan biride Abdülmecit Mutaf'ın *XVII. Yüzyılda Balıkesir'de Kadınlar* adlı doktora tezidir. 17. Yüzyıl Balıkesir Şer'iyeye Sicillerine dayalı olarak yapılan bu çalışmada; kadınların tıpkı erkekler gibi bizzat veya vekilleri aracılığıyla mahkemeye başvurduklarını, şikâyette bulduklarını ve haklarını aradıklarını belirtmiştir. Ayrıca kadınlar boşanma, mali ve adli konularda davacı olmuşlar, hatta kocalarını, anne-babalarını, çocuklarını ve diğer akrabalarını mahkemeye vermişlerdir. Mahallî mahkemede haklarını alamayan kadınların ise bir üst mahkemeye yani Dîvân-ı Hümâyûn'a başvurmaktan çekinmediklerine dair yorumlarda bulunmaktadır.⁴⁴

Serpil Çakır, Osmanlı Kadın Hareketi, adlı çalışmasında bu çalışmada, 1913'ten 1921'e kadar (zaman zaman kesintilerle) yayımlanan "*Kadınlar Dünyası*" adlı ilk üç ay günlük, daha sonra haftalık olarak yayımlanan, yazar kadrosu kadınlardan oluşan dergiden hareketle Osmanlı kadın hareketi, kadının hak ve hukuku, giyim, aile, eğitim, çalışma, yaşam ve siyaset konularını incelemiştir.⁴⁵

Bütün bu çalışmalar, araştırmacıların dikkatlerini Osmanlı kadınları üzerine çekmiş ve ilerleyen yıllarda çalışmalar daha da artmıştır. Bu konuda yapılmış tez çalışmalarına baktığımızda ise; Sevim Can'ın "*Osmanlı Anadolu'sunda Kadın (XVI. Yüzyıl)*" isimli çalışması bulunmaktadır. Can tezinde XVI. Yüzyıl Anadolu'sunda kadının hukuki, sosyal ve ekonomik yerini ortaya koymaya çalışmıştır. Araştırmada Anadolu coğrafyasında görünmez ve sıradan kabul edilen kadınları tarihin içine çekmeyi amaçlamıştır.⁴⁶

Osmanlı'da kadın üzerine yapılmış olan çalışmalar genel manada aile temel alınarak yapılmaktadır. Burada ailenin oluşumu ve kadının rolü üzerinde durulmaktadır. Yapılan bu tür çalışmalarda daha çok fetvalar ve kanunlar ışığında evlenme boşanma, nikâh gibi toplumun temelindeki aileyi oluşturan konularda bilgiler verilmektedir. Bu tür eserlerde şer'iyeye sicilleri ve diğer yardımcı belgeler beraber kullanılmakta ve ortaya Osmanlı aile hayatı ile ilgili önemli bilgiler çıkmaktadır.⁴⁷

44 Abdülmecit Mutaf, *XVII. Yüzyılda Balıkesir'de Kadınlar*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir 2002.

45 Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, Metis Yayınları, İstanbul 1996.

46 Sevim Can, *Osmanlı Anadolu'sunda Kadın (XVI. Yüzyıl)*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara 2004.

47 İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, Timaş Yayınları, İstanbul 2000; Halil Cin, *Eski*

Osmanlı kadını ile ilgili yapılmış son dönem eserlerinden biri ise Fanny Davis'in, "*Osmanlı Hanımı*", adlı çalışmasıdır. Bu çalışmada Davis, Osmanlı saray ve elit kadınlarının doğumundan ölümüne kadar olan tüm yaşamını gözler önüne sermektedir. Bu çalışmada özellikle Osmanlı'nın son yüzyılı üzerinde her ne kadar durulsa da Kadınının giyiminden kuşamına, evlilik, boşanma, sosyal hayatta kadının konumu gibi konularda önemli bilgiler yer almaktadır.⁴⁸

Tereke kayıtlarına dayalı olarak da kadın çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmalar kadının ekonomik durumunu, bıraktığı miras miktarını, sahip olduğu eşyaları ve mülkleri, mehir miktarını nerede oturduğu gibi pek çok konuda önemli bilgiler sunmaktadır. Kısacası terekeler, kadınların sosyal, kültürel, ekonomik ve aile hayatı hakkında önemli bilgiler içermektedir. Bu konuda pek çok çalışma olsa da zikredilmeye değer Ömer Lütfi Barkan'ın, *Edirne Askerî Kassâmina Âit Tereke Defterleri (1545-1659)*⁴⁹ adlı çalışması ilklerden biridir ve bunun dışında yine önemli eserlerden biri Sait Öztürk'ün yapmış olduğu *Askerî Kassâma Âit On Yedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri*⁵⁰, adlı çalışmasıdır.

D- XVIII. Yüzyılda Osmanlı'da Kadın

Bu yüzyılın başlarında, özellikle Lâle Devri olarak nitelendirilen dönemde, tarih kaynaklarında belirgin bir şekilde kadınlardan bahsedildiği görülmektedir. Üstelik bu defa cinsiyetleri sebebiyle gündeme gelmişlerdir. Şemdânî-zâde Fındıklı Süleyman Efendi *Tarihi Mür'it-Tevârih*,⁵¹ *Silahdar Tarihi*,⁵² *Subhi Tarihi*,⁵³ Tarih-i Çelebi Zade,

Hukukumuzda Boşanma, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1988; Mehmet Akif Aydın, Osmanlı Devletinde Hukuk ve Adalet, Klasik Yayınları, İstanbul 2014; Aydın, Türk hukuk Tarihi, Beta Yayınları, 8.baskı, İstanbul 2010, Aydın, "Eyüp Şeriye sicillerinde 184, 185 ve 188 numaralı Defterlerin Hukuki Tahlili" Ed. Tülay Artan, 18.Yüzyıl Kadı Sicilleri Işığında Eyüp'te Sosyal Yaşam, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998, s. 65-72; Muhiddin Tuş, Adnan Gürbüz ve Ömer Demirel, "Osmanlı Ailesi ile İlgili Şer'iyeye Sicillerinden Seçilen Örnek Belgeler", Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi, Ankara, 1992, c. III, s. 849-875; Hasan Yüksel ve Saim Savaş, "Osmanlı Aile Hayatına İlişkin Fetvalar", Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi, Ankara, 1992, c. III, s. 876-897; Hasan Yücel, "Osmanlılar Döneminde Taşra Müftülerince Aile Konusunda Verilmiş Bazı Müstakil Fetvalar", Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi, Ankara, 1992, c. III, s. 898-905.

48 Fanny Davis, *Osmanlı Hanımı*, Çev: Bahar Tırnakça, Yapı Kredi Yayınları, 2.Baskı İstanbul 2009.

49 Ömer Lütfi Barkan, "Edirne Askeri Kassamına Ait Tereke Defterleri (1545-1659)", Belgeler, 1966, c. III, sayı 5-6, s. 1-479.

50 Said Öztürk, *Askeri Kassama Ait On Yedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo-Ekonomik Tahlil)*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1995.

51 Şemdânî-zâde Fındıklı Süleyman Efendi *Tarihi, Mür'it- Tevarih I*, Haz. M. Münir Aktepe, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1976.

52 *Silahdar Tarihi*, Neşr. Ahmed Refik Altınay, I-II, İstanbul 1928.

53 *Subhi Tarihi*, haz. Mesut Aydın, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007.

İsmail Asım Efendi,⁵⁴ *Raşid Tarihi*⁵⁵ gibi tarih kroniklerinde kadınlar; dinin ve toplumun genel kurallarına ters düşen giyim tarzları, ahlaki kurallara uymayan davranışları, gayr-i meşrû görülebilecek eğlencelere katılmaları, israf olarak nitelendirilebilecek harcamalarıyla konu olmuşlardır.

Kroniklerde yer alan bu durumu, Osmanlı toplumundaki sosyal değişimle birlikte devlet tarafından kadınların sosyal ve ekonomik hayatını sınırlayan, şehirde yaşama biçimlerini belirleyen fermanlarda da görmek mümkündür. Bu fermanların konusu kadınların kıyafeti, sokakta görünmeleri ve erkeklerle olan ilişkileri olmak üzere üç alanla ilgili olmuştur. Kadı, subaşı, yeniçeri ağası gibi şehrin yöneticileri kadınların yaka biçimlerinden eşarp uzunluklarına, bunların kumaş türlerine varıncaya kadar her şeylerini izlemekle görevlendirilerek fermanların uygulanmasının takipçisi olmuşlardır.⁵⁶ Kadınlarla ilgili olarak değişik zamanlarda ve ihtiyaca binaen yayınlanan bu fermanlarda ayrıca; önceleri daha az sokağa çıkan kadınların ilerleyen zamanlarda neredeyse her gün evden çıkmaları, babaları ve oğulları ile bile olsa beraber yürümeleri, arabaya (faytona) binmeleri, mesire yerlerine ve kaymakçı (tatlıcı) dükkânlarına gitmeleri, erkeklerle sandala binmeleri gibi konularda çeşitli yasaklamalar getirilmiştir.⁵⁷

Kadınlar yabancı seyyahların gezi notlarında da eskiye oranla daha fazla yer almışlardır. Hatta kadınların giyim-kuşamları, takıları konusundaki bilgileri yazdıkları gibi bunları ülkelerine de aktarmayı ihmal etmemişlerdir. Bu yabancılardan biri, İngiltere'nin Osmanlı elçisi Wortley Montague'nun eşi olan bayan Montague 1717-1718'de bir sene İstanbul'da kalmıştır. Yazdığı 'Türkiye Mektupları (1717-1718)' adlı eserinde Avrupalı bir kadının bakış açısıyla III. Ahmed ve Lâle Devri hakkında önemli bilgiler vermiştir. Burada, Osmanlı kadının yaşantısı, giyimi ve kuşamı, çok eşlilik ve sosyal hayatta kadının konumu gibi konularda batı tarzı bakış açısı ile bazı bilgiler vermiş ve bu konudaki araştırmalarda kaynak oluşturacak ipuçları içermektedir.⁵⁸

Lâle Devri hakkında müstakil olarak pek çok çalışma yapılmıştır. Ahmet Refik'in aynı adı taşıyan eseri ilk akla gelen çalışmadır. Yine aynı yazarın *Hicri On ikinci Asırda İstanbul Hayatı* isimli eseri de bu dönemi anlatan kaynaklar arasındadır.

54 Küçük Çelebi-zade İsmail Asım Efendi, *Tarih-i Küçükçelebizâde*, İstanbul 1282.

55 Mehmed Raşid, *Tarih-i Raşid*, Cilt 6, İstanbul 1865.

56 Davis, *Osmanlı Hanımı...*, s. 66.

57 Karadeniz, XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Farklı Sınıflardaki Osmanlı Kadını..., s. 450-454.

58 Lady Montagu, *Doğu Mektupları*, Çev. Murat Aykaç Erginöz, Ark Kitapları, İstanbul 2004.

Doğrudan Lâle Devri'ni esas almasa da bu döneme değinen bir diğer eser ise Fariba Zarinebaf'ın, 18. yüzyılın İstanbul'undaki yaşamı *Crime and Punishment in Istanbul: 1700-1800* adlı çalışmasıdır. Bu dönemi, İstanbul'un özellikle Eyüp, Galata ve Üsküdar'daki siyasi ve sosyal yaşamı tarif etmiştir. Bu tariflerde pek çok genellemenin doğru olmadığını söylemek mümkündür. Kullanılan belgelerin birçoğu 19. yüzyıla ait olmasına rağmen 18. yüzyıl anlatılmaya çalışılmıştır. Burada kullanılan belge sayısı ve muhtevası çok geniş ve derin olmamasına rağmen İstanbul'un bir yüzyılı ile ilgili net bilgilerin verilmeye çalışılmıştır. Özellikle de, 18. yüzyılın ilk yarısı ile ilgili belge ve bilgi kullanımı daha az olmuş daha çok 18. yüzyılın ikinci yarısı ele alınmıştır. Ayrıca bu eserde kullanılan belgeler yüzyılın tamamını içermemesine rağmen, bu yüzyılın tamamında olmuş, izlenimi verilmiştir.⁵⁹

Günümüzde ise; Madeline Zilfi, 'Women and Society in Tulip Era' adlı çalışmasıyla çok geniş kapsamlı olmasa da bu konuya makale boyutunda temas etmiştir. Zilfi, çalışmalarını temel aldığı 18. yüzyılda, muhâla'a şeklinde boşanmaların önceki dönemlere göre yaygınlaştığını belirtmiştir. Aslında bu durum bizim tezimizin de temel konularından birini oluşturacaktır.⁶⁰ Fetvalara dayalı olarak Osmanlı kadını üzerine çalışmaların ilk örneklerini ise Colin İmber vermiştir. İmber, evlilik ve boşanma konusu ile alakalı olan mehr konusu üzerinde durmuştur. Bu eser, daha çok Ebussuûd Efendi'nin fetvaları üzerinde şekillenmiş Osmanlı devletinde aile ve sosyal hayatın düzenlenmesinde, kadıların verdiği kararların dayanak noktası olan fetvalara dayanması Osmanlı aile hayatı açısından önemli bir eser konumuna getirmektedir.⁶¹

Lâle Devri'ni şehir bazında çalışan "Lâle Devrinde Konya"⁶², "Lâle Devrinde Amasya"⁶³ isimli tezlerden başka; Selim Karahasanoğlu, 'A Tulip Age Legend: Consumer Behavior and Material Culture in the Ottoman Empire (1718-1730)',⁶⁴ adlı

59 Fariba Zarinebaf, *Crime and Punishment in Istanbul 1700–1800*, University of California Press, California 2010.

60 Madeline Zilfi, "We Don't Get Along", *Women in the Early Modern Era*, s. 264-297; Zilfi, "Women and Society in Tulip Era", *Women, the Family and Divorce Laws in Islamic History*, s. 264-297.

61 Colin İmber, *Şeriattan kanuna Ebussud ve Osmanlı'da İslami Hukuk*, Çev. Murtaza Bedir, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2004, Saim Savaş, "Fetva ve Şer'iyye Sicillerine Göre Ailenin Teşekkülü ve Dağılması", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, c. II, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara 1992.

62 Yusuf Küçükdağ, *Lâle Devrinde Konya*, Basılmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1989.

63 Hüseyin Güneş, (XVIII. Yüzyılın İkinci Çeyreği): *Lâle Devri'nde Amasya*, Basılmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun 2001.

64 Selim Karahasanoğlu, *A Tulip Age Legend: Consumer Behavior And Material Culture In The*

teziyle dönemi farklı boyutta ele almıştır. Kadın üzerine yapılan çalışmalardan biri de 18. yüzyıl arşiv belgeleri ile temellendirilen Esra Baş'ın *Arşiv Belgelerinden Hareketle XVIII. Y. Y. Osmanlı Toplum Hayatında Kadın* adlı yüksek lisans tezinde kadının durumunu arşiv belgelerinden hareketle ortaya koymaya çalışmıştır. ⁶⁵

“Nedim Dîvânında Lâle Devri Sosyal Hayatının İncelenmesi” adlı tezde Leyla Karataş; dönemi edebiyat açısından oldukça detaylı bir şekilde ele almıştır. Bu dönem edebiyat ve sanat faaliyetleri ile ilgili başka çalışmalar da bulunmaktadır. ⁶⁶

Özellikle Lâle Devri’ni esas alan bu çalışmaların dışında genel olarak 18. yüzyılı ele alan tez çalışmalarından birisi de Betül İpşirli Argıt’ın Boğaziçi Üniversitesi’nde tamamladığı “Manumitted Female Slaves of Ottoman Imperial Harem (Sarayis) in the Eighteenth Century Istanbul” isimli çalışmasıdır. Argıt, doktora tezinde Saraydan çırağ edilen câriyelerin hayatlarını incelemiştir. Tez gerek kaynakları ve gerekse ele aldığı konu itibariyle bu sahada önemli bir boşluğu doldurmuştur. Argıt, bu kadınların saraydan çırağ edilmesiyle birlikte ilişkilerin zayıflamadığı, aksine karşılıklı menfaate dayalı yeni bir ilişkinin başladığını ayrıca dönemin politik şartları içerisinde padişah hanesinin sadık müttelikleri olan bu kadınların saray politikasının işleyişinin önemli bir parçası olduklarını belirtmiştir. ⁶⁷

Ottoman Empire (1718-1730), Yayınlanmamış Doktora Tezi, State University Of New York At Binghamton, New York 2009.

65 Esra Baş, *Arşiv Belgelerinden Hareketle XVIII. Y. Y. Osmanlı Toplum Hayatında Kadın*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul 2006.

66 Leyla Karataş, *Nedim Divanı’nda Lâle Devri Sosyal Hayatının İncelenmesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir 2006.

67 Betül Argıt İpşirli, *Manumitted Female Slaves of the Ottoman Imperial Harem (Sarayis) in Eighteenth Century Istanbul*, Unpublished PhD diss, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul 2009.

I. BÖLÜM

ZAMAN VE MEKÂNDA GALATA

I. İSTANBUL

Dünya tarihinde kentlerin gelişim düzeyi ve kentleşme olgusu ile medeniyet seviyesinin artışı arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Bu durum, tarihî süreç incelendiğinde görülecektir. Aynı medeniyet dairesi içerisinde yer alan birçok kenti tarihsel gelişimi birbirine benzeyen ya da ayrılan yönleri bakımından ele almak, karşılaştırmak, sınıflandırmak da mümkündür. Ancak bir kentin topyekûn bir medeniyetin nüvesi, temsilcisi olma hususiyeti yeryüzünde sadece birkaç kent için söz konusudur.⁶⁸ Paris, Roma, Londra ile birlikte İstanbul bu kentler arasında sayılabilir. İstanbul'un, coğrafi olarak kıtalar arasında bir geçit konumunda bulunması büyük önem taşımıştır. "Liman kenti" kavramı, İstanbul için yanlış bir ifade olur; çünkü burası sadece bir liman şehri değildir. Liman sadece şehrin bir yönünü ifade etmektedir.⁶⁹

İstanbul, büyüleyiciliğiyle şairlerin tasvir etmekte zorlandıkları bir güzelliğe sahip olmuştur.⁷⁰ İstanbul'un tarif edilmesi, anlatılması ve nasıl bir şehir olduğunun tasvir edilmesi, gerçekten güç olmuştur. İstanbul'u tarif edenler; "İstanbul, daire şeklinde on beş millik bir müsellel olarak yedi cebel üstünde kaimdir." İstanbul'un bu tanımı ile bazıları onun "Sahte-Mesîhin" tahtı olduğu fikrindedir.⁷¹

İstanbul'u gören herkes bu kentin dünyanın en güzel konumuna sahip olduğu konusunda hemfikirdir. Allah, bu kenti adeta tüm yeryüzüne hâkim olup onu yönetmek üzere yaratmıştır. Thevenot'a göre: "*İstanbul doğu ve batı arasındaki geçişin merkezi ve her türlü ticari malın buluştuğu bir nokta konumundadır.*"⁷² Avusturya Elçisi Bucbecq İstanbul karşısındaki büyülenmesini: "*Sanki tabiat burasını dünyanın başkenti olsun diye yaratmıştır. Avrupa'da bulunur, ama Asya'ya bakar ve denizden kolaylıkla ulaşılan*

68 Yunus Koç, "Osmanlı Dönemi İstanbul Nüfus Tarihi", Türkiye Araştırmaları Litaratür, Cilt 8, S. 16, 2010, s. 121.

69 Edhem Elden-Daniel Goffman-Bruce Masters, Doğu İle Batı Arasında Osmanlı Kenti Halep, İzmir İstanbul, Çev. Sermet Yalçın, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000, s. 152.

70 Edmondo De Amicis, İstanbul (1874), Çev. Beynun Akyavaş, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3 baskı, Ankara 2013, s. 3.

71 Gerald Maclean, Doğu'ya Yolculuğun Yükselişi Osmanlı İmparatorluğu'nun İngiliz Konukları (1580-1720) Çev. Dilek Şendil, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010; Corci Zeydan, İstanbul'a Seyehat, Haz. Muhammed Harp, Çev. Mustafa Özcan, Ark Yayınları, İstanbul 2012.

72 Jean Thevenot, Thevenot Seyahatnamesi, Ed. Stefanos Yerasimos, Çev. Ali Berktaş, Kitap Yayınevi, İstanbul 2009, s. 45.

*Mısır ile Afrika sağında yer alır...*⁷³ şeklinde ifade eder.

İstanbul, başkentlerin en muhteşemi olarak hatipler, sûfiler, hukukçular tarafından övülen en gözde şehirlerden biri olmuştur. Zaman zaman her iki denizin, her iki kıtanın “Şark’ın ve Garb’ın Sultanı” olarak nitelendirilen şehir, iki büyük imparatorluğa başkentlik yapmıştır. Batı Roma ve Osmanlı bu şehre sahip olmakla bir anlamda eski dünyanın merkezine sahip olmuşlardır. Şehrin konumu ve devlet merkezi olması hasebiyle diğer şehirlerden daha düzenli ve önemli bir ticaret merkezi olmuştur.⁷⁴ Bununla birlikte İstanbul, birçok edebî eser ve ürüne de ilham kaynağı olmuş, özellikle şairler yüzyıllardır onu öven şiirler kaleme almışlardır.⁷⁵

İstanbul coğrafi olarak önemli bir konumda bulunmaktaydı. Balkan ve Anadolu yarımadaı üzerinden geçen yollar önemli bir engelle karşılaşmadan burada birleşmekteydi. Boğaz ne karşıdan karşıya geçmeyi güçleştirecek kadar geniş, ne de gemilerin gidiş gelişini güçleştirecek kadar dar, kayalık ve sığıdı. İstanbul Boğazı’nın Karadeniz ve Akdeniz kültür âlemlerini birleştiren bir deniz yolu olması, ayrıca Asya ile Avrupa’yı birbirine bağlayan karayollarının Boğaz’a doğru yaklaşarak burada birbiriyle düğümlenmesi, şehrin bütün tarihi boyunca gelişmesini etkilemiş ve bu şehre özel bir kimlik kazandırmıştır.⁷⁶

73 Ignace Dalle, *Türkler Arasında Bir Avrupalı Auger Ghiselin de Busbech(1521-1591)*, Çev. Reşat Uzman, Bilgi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2013, s. 118.

74 Amicis, *İstanbul (1874)...*, s. 3; Joseph Von Hammer, *İstanbul ve Boğaziçi*, Çev. Senail Özkan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2011, s. 3-5.

75 İstanbul’un Edebiyatta ve sanattaki önemi üzerine bkz., İskender Pala, “İstanbul: Dizelerin ve Cümlelerin Müstesna Şehri”, Ed. Ahmet Emre Bilgili, *Şehir ve Kültür İstanbul*, Profil Yayıncılık, İstanbul 2011 s. 191-250; Arap dünyasında İstanbul’un bir İslam bilimleri merkezi olması hakkında bkz., Rafl Elger, “16. Yüzyıldan 18. Yüzyıla Dek Arap Seyhatnamelerinde Osmanlı İmparatorluğu ve İstanbul”, Edi. Yavuz Köse, *İstanbul: İmparatorluk Başkentinden Megakente*, Çev. Ayşe Dağlı, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011 s. 95.

76 Şehrin en eski yerleşim tarihi hakkında kesin bilgi bulunmamaktadır. Ancak araştırmacılar, milâttan önce III. 3000 başlarından itibaren bu yörede yerleşim olduğu görüşündedir. En erken yerleşim yeri olarak Haliç kıyıları ile bunun ucundaki Alibey ve Kâğıthane derelerinin vadileri veya bu vadilere hâkim tepeler gösterilmektedir. Romalı yazar Plinius, coğrafi konumu ve stratejik önemi çok eski çağlardan beri farkedilmiş olan bu yerde Byzantion’un kurulmasından, yani milâttan önce VII. yüzyıldan önce Lygos adında bir köy bulunduğunu söyler. Şehrin ilk kuruluşuna dair yaygın efsane bir Megara kolonisi olarak kurulduğu (MÖ. 659) şeklindedir. Efsaneye göre Megaralılar’ın başındaki kumandanın adı Byzas idi ve şehrin adı da buradan geliyordu. Bir başka efsaneye göre Byzantion’un kurucusu olan Byzas, Tanrı Zeus’un kızı Keroessa ile Deniz Tanrısı Poseidon’un oğludur. Byzas doğduğu yerde bir şehir kurmuş ve şehre kurucusuna izâfeten Byzantion adı verilmiştir. Küçük bir şehir olan Byzantion coğrafi konumu ve stratejik önemi sebebiyle çevredeki devletlerin ilgisini çekti. Şehir Traklar’ın saldırılarını göğüslemek zorunda kaldığı gibi Persler’in işgaline de uğradı. Milâttan önce 478’de Atina’nın zorlamasıyla Persler’e karşı kurulan Delos Deniz Birliği’ne girdi. Bununla beraber milâttan önce 440’ta Atina’ya isyan etti, fakat kısa süre sonra Atina’nın hâkimiyetini yeniden tanımaya mecbur oldu. Şehir Atina ile Sparta arasındaki savaşlar sırasında Spartalılar’ın eline geçti. Milâttan önce 340’ta Makedonya Kralı II. Filip (Philippos) tarafından denizden ve karadan kuşatıldı, fakat müttefiklerinin yardımı sayesinde kurtuldu. Roma’nın

İstanbul'un bulunduğu tarihî yarımada'daki ilk yerleşim yerinin bilinen en eski adı "Buzantion-Bizantion'dur". Bunun, Trakça bir şahıs adı olan "Buzas-Vizas'tan" türetildiği düşünülmektedir. Halk arasında yayılan "Constantinopolis" kısa zamanda genelleşerek resmî bir sıfat kazanmıştır. Arap ve İranlılar ise daha çok "Kustantiniyye" ismini kullanmıştır. Şehre, Arapça olarak "Beldetü'n Tayyibetün" isminin verildiği de olmuştur. Bu "kutlu şehir" anlamına gelmektedir. Osmanlılar paralarda ve resmî yazışmalarda bu ismi kullanmışlardır. Bunun dışında İslâmî kaynaklarda geçen "Rûmiyyetü'l-kübrâ, Taht-ı Rûm, Gulgule-i Rûm" gibi adlar, Romalı olmayanlar tarafından ortaya çıkarılmıştır.⁷⁷ Şehrin adı halk dilinde "İstanbul" Rumcada "şehir" anlamına gelmektedir. Müslümanların çok olduğu yer anlamında da "İslâmbol" isminin verildiği de söylenmektedir. Osmanlı devletinde "İstanbul" yaygın olarak kullanılsa da, "Kostantiniyye" isminin de Fatih dönemi sikkelerinde kullanıldığı görülmektedir. Bunun dışında belgelerde devlet kapısı olarak "Âsitâne" ismi kullanılmıştır.⁷⁸

Makedonya ve Yunanistan'da üstünlük sağlamasıyla Byzantion önce Roma'nın hâkimiyetini kabul ederek serbest şehir (civitas libera) statüsünü sürdürmeyi başardıysa da milâttan sonra 73 yılında İmparator Vespasianus tarafından Roma topraklarına katıldı. Ancak İmparator Septimus Severus ile rakibi İmparator Pescenius Niger arasındaki iktidar mücadelesinde Niger'i tutan Byzantion'un öldürülmesinden sonra Severus tarafından tahrip edildi. Severus şehrin sınırlarını biraz daha genişleterek yeniden imar etti ve oğlunun şerefine Augusta Antonina adını verdi..." Işın Demirkent, "İstanbul", DİA, Cilt 23, İslam Araştırmaları Merkezi, 2001, s. 205-212.

77 "İstanbul'un bulunduğu tarihî yarımada'daki ilk yerleşme yerinin bilinen en eski adı Buzantion / Bizantion'dur; bunun da Trakça bir şahıs adı olan Buzas / Vizas'tan türetildiği belirtilir. Antik rivayetlere göre burası Trakyalı Buzie'nin yetiştirdiği yarıılâh Semestras'ın oğlu Kral Bizas tarafından kurulmuştur (RE, V, 1127). Roma İmparatorluğu'nun idaresi altına girince, önce Antonius Bassianus'a (İmparator Caracalla) izâfe edilerek Antonia veya Antoninia, 330 yılında imparatorluk merkezi buraya taşındığında Secunda Roma (İkinci Roma), V. asırdan itibaren Nova Roma (Yeni Roma) adlarıyla anılmış, hatta şehir halkına da Romaio denmişti. Fakat halk arasında yayılan Constantinopolis kısa zamanda genelleşerek resmî bir sıfat kazanmış, Arap ve İranlılar'ca Kustantiniyye şekli kabul görmüş, Osmanlılar da paralarda ve resmî yazışmalarda bu ismi sık olarak kullanmışlardır. Trak asıllı Bizantion da yine Arapça ve Ermenice formlarıyla Osmanlı metinlerinde şehrin önceki adı olarak geçmiştir (Byzantia, Byzandia, Buzantiye, Puzanta, Buzantis). Öte yandan İslâmî kaynaklarda geçen Rûmiyyetü'l-kübrâ, Taht-ı Rûm, Gulgule-i Rûm gibi adlar Nova Roma'dan türetilmiştir. Konstantinopolis adı halk arasında çok defa kısaltılarak Polis şeklinde söylenmekteydi. Daha sonra yaygınlık kazanan bu tabir Mes'ûdî'ye göre X. yüzyılda "Bulin", "Stanbulin" tarzında ifade edilmekteydi (et-Tenbîh, s. 136). Anadolu Selçukluları ve Osmanlılar'ın ilk devirlerine ait bazı kaynaklarda şehrin adı (İstinbol, İstanbul veya İstanbul) imlâsıyla yazılırken XII. yüzyıla ait bir Ermeni kaynağında "Stambol" tabiri geçer. J. Schiltberger, "İstimboli" telaffuzunun XIV. asrın sonlarında kullanıldığını iddia etmektedir. XVI. yüzyılda şehirdeki Rumlar burayı Stimboli, Türkler ise Stambol şeklinde anmaktaydılar. Osmanlı şairleri ise çok defa vezin icabı olarak "Stinbol, Stanbol" imlâsını kullanmışlardır. Stinbol / Stanbol-İsti(m)bol / Ista(m)bol gibi Türkçe şekillerin Rumca İstin Bolin'den türediği kesindir..." Halil İnalçık, "İstanbul", DİA, Cilt 23, İslam Araştırmaları Merkezi, 2001, s. 221.

78 Osmanlılarca, İstambol ya da İslambol olarak adlandırılmaktadır ki, bu da Yunanca kentte anlamındaki den kaynaklanır. Çünkü Yunanlılar, Romalılar gibi cins adı yerine özel ad kullanarak, kent demek olan adlandırmasını uygun görmüşlerdir. Kostantaniye, yani Constantinus'un kenti ya da Constantinus kenti de denir ama bu ada sadece kitaplarda ve resmi yazılarda, bazen de gümüş paralarda rastlanır. Bunlardan başka kent, belki Arapçada güzel kent anlamına geldiği ya da İstanbul'un alınışını,

İstanbul'un insanlık tarihinin başlangıcından itibaren yerleşim alanı olduğu düşünülmektedir. Şehrin ilk sakinlerinin Orta Yunanistan'dan gelen "Megaralılar" veya MÖ. 1200 senelerinde Anadolu'ya göç eden "Frigler" olduğu tespit edilmiştir.⁷⁹ Daha sonra MÖ. 8. yüzyıldan başlamak üzere Megaralılar Khalkedon'u (Kadıköy) kolonize ederek İstanbul çevresine yerleşmişlerdir. MÖ. 660 tarihinde yine Megaralı Byzas, Sarayburnu üzerinde Bizantion'u kurmuştur. Şehir, genellikle MS. 330 tarihinde, Costantinus tarafından kurulup, Doğu Roma'nın bir parçası olarak ortaya çıkarılmış ve zamanla önem kazanmıştır.⁸⁰ İlkçağda bu şehrin; yani eski adıyla "Bizantion" adındaki şehrin, bugünkü sûr-i sultânî, yani Topkapı sarayını çeviren sur duvarının içine yerleştiği düşünülmektedir. Bu antik şehirden bugün ortada belirli bir şey bulunmamaktadır. Şehir bütün bu özelliklere sahip olduğu için birçok savaş ve kuşatmalara maruz kalmıştır. Konumu dolayısıyla savunması kolay olan şehir tarih boyunca bunun faydalarını defalarca görmüştür.⁸¹

Büyük Konstantianos tahta geçince burayı eski Roma İmparatorluğu'nun başkenti yapmak istemiş, MS. 326'da Bizantion'un imarına başlamış ve MS. 330'da yapımı tamamlanan surlarla, şehir üçgen biçiminde çevrilmiştir. Konstantianos, imparatorluğunun 25.yılında ve 10 Mayıs'da görkemli bir törenle şehrin kuruluşunu kutlamış, "Nea Roma ve Konstantinapolis" olarak adlandırdığı şehri Meryem Ana'ya ithaf etmiştir.⁸² Şehir, 1204 yılında IV. Haçlı Seferi'ne gelmiş olan şövalyeler tarafından

ebced hesabıyla, hicrî tarihe göre belirttiği için, Belde-i Tayyibe olarak da anılmıştır. G. İnciciyan, VIII. Asırda İstanbul, Çev. Hrand D. Andreasyan, Baha Matbaası, ikinci baskı, İstanbul 1976, s. 1-2; C.C. Carbognano, 18. Yüzyılın Sonunda İstanbul, Eren Yayıncılık, İstanbul 1993. s. 33.

79 Afif Erzen, "İstanbul Şehrinin Kuruluşu ve İsimleri", Belleten, Türk Tarih Kurumu, Cilt. XVIII, S. 70, Ankara 1954, s. 135.

80 Haluk Dursun, "Tarih Mekân ve Kültür: İstanbul", Ed. Ahmet Emre Bilgili, Şehir ve Kültür İstanbul, Profil Yayıncılık, İstanbul 2011 s. 109; Konstantinopolis kenti ilk kez Sparta [Lacademonya] hükümdarı Pausanias tarafından 3297 dünya yılında kurulmuştur. Pithia'dan, güzel bir kent için en uygun yerin neresi olduğu sorulduğunda, yaptığı kehanet şöyledir: "Körlerin karşısındaki yer, yani Megaralıların veya Halkedonluların yaşadığı yerin karşısı." Bu söylem aslında şu anlama gelmekteydi: Karşı taraftaki yerin, yani şimdi Konstantinopolis'in bulunduğu yerin çok daha güzel olduğunu görmeyip denizin öbür yakasında yerleşenlerin kör olması gerekir. Zira Halkedonya [Kadıköy] dolayları çok verimsizdir ve limanı da işe yaramayacak kadar kötüdür. Herodotos, Darius'un başkumandanı Megabasus'un, Bizans'a gelip burayı gördükten sonra şöyle dediğini yazmaktadır: Halkedonluların gözleri mutlaka kördü. Yoksa gözlerinin önünde bu kadar güzel bir yer varken, kent kurmak için bu kötü yeri seçmezlerdi. Halkedonya Bizans'tan sadece on yedi yıl önce kurulmuştur. Reinhold Lubenau Seyahatnamesi Osmanlı Ülkesinde 1587-1589, Cilt 1, Çev. Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012, s. 174-176.

81 Semavi Eyice, "Bizans İmparatorluğu'ndan Osmanlı İmparatorluğu'na İstanbul", Tarih İçinde İstanbul Uluslararası Sempozyumu Istanbul Throughout History International Symposium, 14-17 Aralık / December 2010, s. 17.

82 İnciciyan, VIII. Asırda İstanbul..., s. 80; Konu ile ilgili olarak bkz., Sarkis Sarraf Hovhannesyan,

işgal edilmiştir. Şövalyeler, taht kavgalarından yararlanarak şehri ele geçirmiş ve 1204-1261 yılları arasında Latin Devletini kurmuşlardır. 1261'de İznik'e kurulmuş olan küçük bir Bizans prensliği Byzantion'u geri almış ve Bizans devleti tekrar kurulmuştur.⁸³

İstanbul'un Osmanlı'nın eline geçmesi, Osmanlı sultanı II. Mehmed 54 gün süreyle şehri kuşatma altına almasıyla başlamıştır. Son Konstantin, ünlü Konstantinopolis kentinde, 1453 yılının 20 Mayıs'ında Salı günü yaşanan savaşta, 49 yaşında hayatını kaybetmiş ve şehir Osmanlı devleti tarafından fethedilmiştir.⁸⁴ Fetih ile birlikte burası Osmanlı'nın başkenti olmuştur. Fatih, İstanbul'u aldıktan sonra kendisini Romanın tek varisi saymıştır. Fatih, Rum Ortadoks patriğini ve Ermeni patriğini İstanbul'da pâyitahtına yerleştirmiştir. Fatih, böylece kendi şahsında Türk, İslâm ve Bizans geleneklerini bağdaştırarak klâsik dönem Osmanlı padişahlarının vasıflarını belirlemiştir.⁸⁵

II. Mehmed muhasara esnasında şehrin harap olmaması için elinden gelen her şeyi yapmaya çalışmıştır. Haliç kıyısındaki ticaret merkezi, Blachernae'daki imparator sarayı ve çevresi, Hipodrom dolayındaki kilise, ev ve saraylar ile "Acropolis" geniş

Payitaht İstanbul'un Tarihçesi, Çev. Elmon Hançer, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 3.baskı, İstanbul 2012. Abdul-Rahim Abu-Husayn, The View from Istanbul: Lebanon and the Druze Emirate in the Ottoman Chancery Documents, 1546–1711, The Centre for Lebanese Studies, Oxford 2004.

83 Ferudun Emecen, İstanbul'un Fethi Olayı ve Meseleleri, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003, s. 19.

84 Sarkis Sarraf Hovhannesyanyan, Payitaht İstanbul'un Tarihçesi, Çev. Elmon Hançer, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 3.baskı, İstanbul 2012 s. 4.; İstanbul, tarihinde bir defa yabancılar tarafından işgal edilmiştir, o da 1204 yılında IV. Haçlı Seferi'nde gelmiş olan şövalyeler tarafından. Bunlar aslında İslamların elinden kutsal yerleri başta Kudüs'ü almak üzere yola çıkmış olan koyu Hıristiyan şövalyeleridir. Fakat tam hazırlık yaptıkları sırada, Bizans'ta bir taht kavgası sırasında İstanbul'a çağırılmışlardır. Haliç'e gemileriyle girmişler, fakat İstanbul'u tahttan indirilmiş olan imparatora teslim etmişler ve bu imparator vaatlerini yerine getirememiştir. Latinler ikinci kez İstanbul'u işgal etmişler ve bir Latin devleti kurmuşlardır. 1204- 1261 yılları arasında sürüp giden bir Latin İmparatorluğu vardır. Şövalyeler girebildikleri bütün Bizans topraklarını paylaşmışlardır. Ancak Anadolu'nun içlerine ve Karadeniz kıyılarına yayılamamışlardır. Ama bazı yerlerde, mesela Bulgaristan'da pek az şövalye ile Filibe'yi 12 kişiyle ele geçirmişlerdir. Bugünkü Yunanistan topraklarını da kolayca ele geçirmişlerdir ve aralarında paylaşmışlardır. Fakat 1261'de İznik'te kurulmuş olan küçük bir Bizans prensliği tekrar Byzantion'u geri almıştır ve Bizans tekrar yaşamıştır. Semavi Eyice, "Bizans İmparatorluğu'ndan Osmanlı İmparatorluğu".... s. 18.

85 Halil İnalçık, Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar, Türkiye İş Bankası Yayınları, s.111-112; Bekir Kütükoğlu, Fatih, Fetih ve İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırmaları Merkezi, Tarih Boyunca İstanbul Semineri 29 Mayıs-1 Haziran 1988, Bildiriler, Edebiyat Fakültesi Basım Evi, İstanbul 1989 s.1-10. Dukas'ın İstanbul İçin yaktığı ağıt: Ey Şehir, şehir, bütün Şehirlerin başı! Ey şehir Dünyanın dört tarafının merkezi! Ey şehir, şehir, Hıristiyanların iftihar sebebi ve barbarların hezimetini! Ey şehir, şehir ikinci bir cennet, batı tarafından ekilmiş ve içinde manevi meyvelerle dolu her nevi nebatı havi şehir! Ey cennet şimdi güzelliğin nerede? Dukas, İstanbul'un Fethi Dukas Kroniği(1341-1462), Çev. V. Mirmiroğlu, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2013 s. 191-207; Mustafa Daş, Bizans'ın Düşüşü, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2006, s. 203-206; Donald M. Nicol, Bizans'ın Son Yüzyılları 1261-1453, Çev. Bilge Umur, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2 baskı, İstanbul 2003.

çapta yıkıma uğramakla birlikte, pek çok kiliseye dokunulmamıştır. Şehir, mahalleleri açık alanlar ve bahçelerle birbirinden ayrılmış olduğundan Osmanlı askerleri şehre girdiklerinde, mahalle halkı vakit kaybetmeksizin kapıları açıp teslim olmuş ve padişaha başvurmuşlardır. Bunun üzerine evlerine, kiliselerine dokunulmamış ve herhangi bir tecavüze karşı muhafızlar gönderilmiştir. Şehrin yeniden imarı ve nüfusun artırılması için çaba gösterilmiştir.⁸⁶

İstanbul'un, Osmanlı Devletinin eline geçmesine kadarki döneme ait genel giriş ve şehrin önemi hakkında verilen bilgilerden sonra artık çalışmanın konusu olan Galata kazası üzerinde durulmuştur.

II. GALATA

“İstanbul’un öteki tarafı” Galata için en uygun ifadelerden biridir. “ötekilik”, “farklılık” “ona ait olmayan” ve “başkalık” kavramlar tavsif edilmeyi tarihte en çok hak eden yerlerden birisi belki de Galata bölgesidir. İstanbul’un Haliçle ayrılan iki kısmı, tarihi yarımada ve karşısındaki Galata bölgesi, ilk dönemlerden itibaren birbiriyle farklılık göstermiştir. Bu durumu, sadece Osmanlı dönemi ile sınırlandırmak doğru değildir. Galata, Bizans’ın egemenliği altında iken de “Bizanslı olmayan”, “Bizans’ın dışında olan” bir “Otonom” bölge görünümünde olmuştur.⁸⁷

Galata’nın bilinen ilk adı, “incirlik” anlamına gelen “Sycae”dır.⁸⁸ Sonra İoustinianai ve ondan sonran Galata ve en son olarak da Pera olarak adlandırılmıştır.⁸⁹ Galata’nın ismi bunun dışında Cenevizliler döneminde, İtalyanca “merdivenli yol” demek olan “calata’dan” gelmiş olabilir. Bu anlam ileri sürülmekle beraber kelimenin menşei tam olarak aydınlatılmış değildir. Buraya genel olarak Bizans döneminde “karşı,

86 Feridun Emecen, “Fatih ve İstanbul’un Fethi”, Türkler, Cilt 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 319; Stanford J. Shaw, Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, Çev. Mehmet Harmancı, E Yayınları, 2.baskı, İstanbul 2004 s.81-84; İstanbul’un genel tarihi süreci için bkz., John Freely, Saltanat Şehri İstanbul, Çev. Lâle Eren, İletişim Yayınları, 3.baskı, İstanbul, 2009; Konstantinopolis’e eski şaşaalı günlerini yeniden yaşatmak isteyen Fatih Sultan Mehmed, şehrin yeniden iskân edilmesini tam anlamıyla takıntı hâline getirmiş, daha önce fethedilmiş veya 1453’ten sonra ele geçirilmiş Osmanlı topraklarından Rum, Ermeni, Yahudi, Cenevizli, Rus, Sırp, Arnavut, Bulgar, vb. her türlü kökenden gelen toplulukları getirtmişti....., Busbecq....., s.109-110.

87 Nur Akın, Galata ve Pera, Literatür Yayınları, 3 basım, İstanbul 2011, s.18.

88 Affe Batur, “Galata and Pera 1 A Short History, Urban Development Architecture and Today”, The Bulletin of The İstanbul Technical University, s. 1; Cosimo Comidas De Carbognano, 18. Yüzyılın Sonunda İstanbul, Çev. Erendiz Özbayoğlu, Eren Yayıncılık, İstanbul 1993, s.73.

89 Petros Gyllius, İstanbul Boğazı, Çev. Erendiz Özbayoğlu, Eren Yayınları, İstanbul 2000, s.83.

karşı yaka, karşı taraf manalarında Pera” denilmiştir.⁹⁰ Bu kelime Bizanslılar’ın bu bölgeye yabancılığını da ifade etmektedir.⁹¹ Galata’da, “Pera” kale ile çevrili olmayan alan, sur dışındaki alan olarak kabul edilmiştir. Türkler arasında ise bu alan “Beyoğlu” olarak adlandırılmıştır.⁹²

Galata’da ilk yerleşimlerin tarihi, Cenevizlilerin buraya gelmesinden çok daha eskidir. Arkeolojik kazılar, bu tarihi ilk çağlara kadar götürebilmektedir.⁹³ Buradaki yerleşim Bizans’ın bir parçasıydı ve Bizans da şimdiki Paris gibi birtakım kompartımanlara bölünmüş olduğundan, Galata, Konstantinopolis’in sekizinci mahallesi konumunda olmuştur.⁹⁴ Bundan dolayı da, şehre ilk yerleşmeler Cenevizlilerden önceye dayanmaktadır. Cenevizlilerin Galata’ya iskânları 12. yüzyılın sonlarına doğru gerçekleşmiştir. Bu dönemde Galata’da, Cenevizliler, Venedikliler ve Pizalılar yaşamıştır.⁹⁵ 13. yüzyılda İstanbul’un Latinlerden geri alınmasıyla Cenevizliler pek çok

90 İlber Ortaylı, “Galata”, DİA, Cilt 13, İslam Araştırmaları Merkezi, 1996, s. 303; Pera’nın karşı taraf olarak görülmesi ile ilgili bkz., Saloman Schweigger, Sultanlar Kentine Yolculuk (1578-1581), Çev. Turkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007, s.149; Michael Haberer, Osmanlıda Bir Köle Brettenli Michael Heberer’in Anıları 1585-1588, Çev. Turkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2003, s.185.

91 İlk adı Sykai ve İstiniapolis olan Galata, bu ad ile eski Bizans kaynaklarında ve, patrikhane fermanlarında geçmiştir. Bu adın menşei hakkında çeşitli fikirlerin olduğu eskiden beri dikkati çekmiştir. Tez Galata adının menşei süt anlamına gelen galaktos’da aramış ise de bu gün hala azda olsa taraftar bulan bu fikir, Galata’nın kayalık yamaçlarının süt veren ineklerin yetiştirilmesine müsait olamayacağı gerekçesiyle red edilmiştir. Ancak bu hipotezi çürütmek için daha inandırıcı bir sebep bulmak yerinde olacaktır. Zira, yüzyıllarca sonra ve Osmanlı Devrinin içlerinde, Galata ahırlarındaki ineklerden bahseden 991 (=1583) tarihli bir fermanın oluşu, buralarda pekala ineklerin yetiştirilebileceğini gösterir. Galata adının İtalyanca rıhtım, iskele manasındaki “calata” kelimesinden geldiği yolunda zahiren çok inandırıcı iddia ise, buraya İtalyanların XII. yüzyılda yerleşmesinden çok önce bu adın mevcut olmasından dolayı reddedilmesine kafi gelmiştir. Galata’yı arapça kal’ al ? veya Türkçe kal’a, kale ile de ilgili görmek imkânsızdır. Ancak İtalyanca calata ve trak menşe meselesi belki akla en yakın olan izahlardır. Semavi Eyyice, İstanbul’un Mahalle ve Semt Adları 'Hakkında Bir Deneme... s. 206.

92 Eremya Çelebi Kömürçiyân, İstanbul Tarihi XVII. Asırda İstanbul, Haz. Hrand D. Andreasyan, Eren Yayınları, İstanbul 1998, s. 235.

93 Semavi Eyyice, “Galata”, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 3, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1994, s. 348.

94 Eyyice, İstanbul’un Mahalle ve Semt Adları 'Hakkında Bir Deneme... s. 206; Murat Belge, İstanbul Gezi Rehberi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1993, s. 179.; Bu semte bazı kimseler Pera, bazıları ise Gallata derler. Pera, Yunancada “karşı taraf “anlamına gelir ve semtin tam Konstantinopolis kentinin karşısına denk gelmesi nedeniyle bu ad verilmiştir. İki yerleşim bölgesinin arasında sadece liman vardır ve onun üzerinden de kolayca geçilebilir. Aslında Konstantinopolis’ten Pera’ya karadan da gidilebilirse de, bunun için limanın [Haliç’in] bir Alman mili uzunluğunda olan bütün çevresini dolaşmak gerekir ve bu da günün yarısını alır. Pera kenti deniz kıyısından başlayıp gerideki tepeye doğru yükselerek inşa edilmiştir. En tepede, şehrin etrafını çeviren hendeğin hemen yanında yüksek, yuvarlak bir kule vardır, bunun önünde de gene yüksek duvarlarla çevrili geniş bir meydan bulunur. Brettenli Michael, Brettenli Michael Anıları 1558-1588, Osmanlıda Bir Köle, Çev. Turkis Noyan, Kitap Yayınevi Yayınları, 2.basım, İstanbul 2010, s. 286.

95 Donald M. Nicol, Bizans ve Venedik: Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine, Çev. Gül Çağalı Güven, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2000, s. 89; Dursteler, Eric R., Venetians in Constantinople Nation, Identity, and Coexistence in the Early Modern Mediterranean, The Johns Hopkins University Press, Baltimore 2006; Carboğnano, 18. Yüzyılın Sonunda İstanbul..., s. 73.

ayrıcalık elde etmişlerdir.⁹⁶

Osmanlı beyliği ile Cenevizliler arasında ilk ilişkilerin Orhan Gazi'nin İzmit'i ele geçirmesinden sonra başladığı tahmin edilmektedir.⁹⁷ Bundan sonraki dönemlerde ilişkiler devam etmiş, ilk ticari ve siyasi anlaşmalar I. Murad zamanında yapılmıştır. Bu ilişkiler II. Mehmed'in İstanbul'u fethine kadar sürmüştür.⁹⁸

Galatalılar, Osmanlılara karşı olumlu tutumlarını İstanbul'un kuşatması sırasında da devam ettirmişlerdir.⁹⁹ Rumeli hisarının inşası Galatalıların II. Mehmed'e itaatlerini bildirmeleri ve Bizans'a yardım etmeyeceklerine dair söz vermeleri, aslında Galata'nın Osmanlıdaki geleceğini de şekillendirmiştir.¹⁰⁰ Galata'nın Osmanlı'ya teslimiyeti de Bizans'tan farklı olarak sulh yolu ile olmuştur. Şehir, 1 Haziran 1453 tarihinde Fatih'in verdiği bir "ahidnâme"¹⁰¹ ile teslim olmuş ve nüfusunun büyük kısmı ile şehrin temel yapıları olduğu gibi Osmanlı idaresi altına geçmiştir. Bu ahidnâme ile ahaliye "amân", yani İslâm dinine göre padişahın yeminiyle mal ve can güvencesi verilmiştir.¹⁰²

Fatih Galata'nın tesliminden sonra bir Voyvoda (subaşı) ve kadı atayarak şehri doğrudan doğruya Osmanlı idaresi altına sokmuştur. Bizans döneminde Cenevizliler, şehri güçlü surlarla çevirerek bağımsız bir Ceneviz kolonisi haline getirmişlerdi. Osmanlı idaresinde bu durum tamamıyla ortadan kalkmıştır. Sultan, Galata kara surlarının güvenlik sebebiyle yer yer yıkılmasını emretmiş, fakat şehir Ceneviz dönemindeki esas yapısını korumuştur.¹⁰³

96 Cenevizlilerin elde etmiş oldukları ayrıcalıklar ve bu dönemde ki gelişmeleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Nicol, Bizans ve Venedik..., s. 260-263; W. Heyd, Yakın-Doğu Ticaret Tarihi, Çev. Enver Ziya Karal, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s. 489-543; Şerafettin Turan, Türkiye-İtalya İlişkileri I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000, s. 30-49.

97 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, Cilt I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1994, s. 231.

98 Herbert Adams Gibbons, Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu, Çev. Ragıp Hulusi Özdem, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara 1998, s. 135; Colin Imber, The Ottoman Empire, 1300-1650, Palgrave Macmillan Houndmills, New York 2002; Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C.I...,s.232.

99 Steven Runciman, Konstantinopolis Düştü, Çev. Derin Türkömer, Doğan Yayınları, İstanbul 2005, s.76.

100 Doukas, Tarih Anadolu ve Rumeli 1326-1462, Çev. Bilge Umur, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008, s. 235.

101 Ahidnâme, Hükümdarların emriyle bazı devlet, zümre ve şahıslara özel haklar tanımak üzere düzenlenen belge veya Osmanlılarda yabancı devletlere verilen ticari imtiyazları veya sulh antlaşmalarını ihtiva eden belgedir; Ahidnâme ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz; Mustafa Fayda, "Ahidnâme" DİA, Cilt 1, İslam Araştırmaları Merkezi, 1988, s. 535-536; Mübahat S. Kütükoğlu, "Ahidname", DİA, Cilt 1, İslam Araştırmaları Merkezi, 1988, s. 536-540; Ahidnâmenin Yunanca tıpkı basımı için bkz., Halil İnalçık, Ottoman Galata 1453-1553, Ottoman History, Eren Yayıncılık, İstanbul 1998 s. 78-81; Murat Bebiroğlu, Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslim Nizamnameleri, Ed. Cahit Küleççi, Akademi matbaası, İstanbul 2008, s.14-15; Ahmet Akgündüz, www.osmanli.org.tr.

102 Galatanın Osmanlıya Geçişi ile ilgili olarak bkz., J. R. Merville Jones, 1453 İstanbul Kuşatması: Yedi Çağdaş Rivayet, Çev. Cengiz Tomar, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2008, s.126.

103 İnalçık, Makaleler, Galata Ahidnamesi....; s. 78.

Galata, emân yolu ile teslim olduğundan dolayı İstanbul'daki gibi ağır ve yıkıcı bir zarara uğramamıştır. Fetihden sonra bazıları şehri, terk etse de verilen imtiyazdan sonra geri dönenler olmuştur.¹⁰⁴ Burasının gelişimi için çaba gösteren Fatih, batısına Tersane¹⁰⁵ ve doğusuna da Tophane'yi¹⁰⁶ kurdu. Böylece nüfusun zamanla artmasına katkı sağlamıştır.

Galata'nın, Osmanlı'nın eline geçmesinden sonra, Cenevizliler farklı dönemlerde surların alanını genişletme yoluna gitmişlerdir. Bu genişletmelerin ne kadar olduğu meselesi, buraya gelen seyyahların tariflerinde farklı farklı olsa da bir genişleme faaliyetinin olduğu söylenebilir.¹⁰⁷ 1478 yılında İstanbul'un çeşitli semtlerinde yapılan nüfus sayımında, yani Fatih Sultan Mehmet'in giriştiği iskân hareketinden sonraki sayımda Galata'da toplam 20.251 kişinin yaşadığı tespit edilmiştir. Bu sayım sonuçlarını muhtevî belge I. Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde gerçekleştirilecek iskândan önceki durumu göstermektedir.¹⁰⁸

Galata, Kanuni döneminde genişlemeye başlamış ve birçok yeni mahalle kurulmuştur. Galata surlarının etrafı Kasımpaşa, Tophane ve Beyoğlu semtleri ile çevrilmiştir. Mahkeme kayıtlarında Osmanlılar tarafından kullanılan sur içinde kalan alan için “*Galata dahilinde*” ve sur dışındaki yerler için ise “*Galata harici*” ifadeleri kullanılmıştır.¹⁰⁹ Ahalinin gezmesi için ayrı ayrı mesire yerleri tahsis edilmiştir. Yahya Efendi Mesiresinden Galata'ya kadar Fındıklı ve Tophane taraflarında camiler, türbeler ve devlet ricalinin sarayları yer almıştır. Beşiktaş'ın yüksek tepesinde Şehzade Cihangir Camii yapılmıştır.¹¹⁰ Daha sonra burada belgelerden anlaşıldığı kadarıyla yerleşim hızla artmış ve Cihangir Mahallesi hüviyetini kazanmıştır.¹¹¹ İstanbul'un en önemli kazaları

104 İnalcık, “Ottoman Galata, 1453-1553”, Ayrıntılı bilgi için bkz., üçüncü bölüm.

105 Tersanenin kurulması ve gelişimi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., İdris Bostan, Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersane-i Amire, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992.

106 Tophanenin kurulması ve gelişimi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Salim Aydın, Tophane-i Amire ve Top Döküm Teknolojisi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006.

107 Petrus, Gyllius, İstanbul'un Tarihi Eserleri, Çev. Erendiz Özbayaoğlu, Eren Yayınları, İstanbul 2000, s.194; Kömürciyan, İstanbul Tarihi..., s. 37; Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 1. Kitap, s. 252.

108 İstanbul-Hane Müslüman 8.951, Hristiyan 3.151, Yahudi 1.647, Kıyımlı 267, Ermeni 372, Karamanlı 384, Çingene 31, Toplam 14.803, Dükkân 3.667, Hane ve dikkân toplamı 18.470, Galata Hane Müslüman 535, Hristiyan 592, Frenk 332, Ermeni 62, Toplam 1.521, Dükkân 260, Hane ve dükkân toplamı 1.781, İstanbul ve Galata hane toplamı 16.324, İstanbul ve Galata dükkân toplamı 3.927, Genel Toplam 20.251. Robert Martan, XVI –XVIII yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Yayınları, Ankara 1995, s. 34.

109 G.Ş.S., 243/34B, 245/36A, 268/25A.

110 Ahmet Refik Altınay, Lâle Devri, İlgî Kültür ve Sanat Yayınları, İstanbul 2014, s. 45.

111 Beşiktaş Cihangir Mahallesi için bkz., G.Ş.S., 249/41A, 249/65B, 251/52A, 254/77A, 258/30B.

olan Galata-Üsküdar-Eyüp gibi kadılıklar büyük kadılıklar haline gelmiştir.¹¹² Galata açılmış bir yelpazeye benzetilmiş ve tepenin üstüne yerleşmiş kule bu yelpazenin sapı gibi görünmüştür.¹¹³

Bu dönemde Galata nüfusu aşağı yukarı İstanbul nüfusunun onda birini oluşturmuştur. Muhtemelen 16. ve 17. yüzyıllarda bu oran aynı kalmıştır. Fakat yine bu yüzyıllarda Galata'nın azınlık ve Frenk Mahallesi olma karakteri daha da belirginleşmiştir. Burada oturan Müslümanlar mahallenin batı ucunda yoğunlaşmıştır. Özellikle Tophane ve Beşiktaş yönlerinde Müslüman nüfus hızla artmıştır. Mahkeme kayıtlarında bu yerlerden Müslümanların çok sayıda müracaatı bulunmaktadır.¹¹⁴ Müslüman nüfusu teşkil edenler çoğunlukla Galata'ya tayin edilmiş devlet memuru Türkler ya da İspanya'dan sınır dışı edilen Müslümanlar olmuştur. Bunların yanında Mısır ve Suriye'den göç eden eski Saint Paul Kilisesi'nden camiye tahvil edilen Arap Camii civarında yerleşmiş olan Araplar da Galata'nın sakinleri arasındaydı.¹¹⁵

Osmanlı fethinin en önemli sonuçlarından biri, Galata'nın İstanbul ile her bakımdan bütünleşmesidir. Şehir, yalnız ticaret bakımından değil, yaşam stili bakımından da İstanbul'un Avrupa'ya açılan bir penceresi olmuştur. Osmanlı idaresinde 1453-1490 tarihleri arasına rastlayan Galata Ceneviz noter kayıtları, serbest yaşam ve ticaret bakımından eskisine nazaran önemli bir değişiklik olmadığını ortaya koymaktadır. "Magnifica Comunitâ di Pera" adını alan Osmanlı tebaası Ceneviz cemaatine, bir protegeros (kethüda) idaresinde kendi işlerini düzenleme hakkı tanımıştır. Rüstem Paşa 1540'larda eski Saint Michele Kilisesi yerine bir bedesten ve han yaptırarak, büyük tüccarlar ve değerli ithal malları için güvenceli bir ticaret merkezi oluşturmuştur.¹¹⁶ Meselâ; ticaret yapmak amacıyla Galata'ya gelen Şerif İbrahim Kapudan b. Mehmed burada vefat etmiştir. Muhallefât kaydında özellikle çok sayıda ticari malzeme bulunmaktadır.¹¹⁷

Daha önceleri Rum ve Frenk tüccarların güzel konutlar yaptırdığı Galata'ya

112 İşpirli, "İstanbul Kadılığı...", s. 305. Albert Howe Lybyer, Kanuni Sultan Süleyman Devrinde Osmanlı İmparatorluğu'nun Yönetimi, Süreç Yayınları, İstanbul 1987, s. 204.

113 Edmondo De Amicis, İstanbul (1874), Çev. Beynun Akyavaş, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3 baskı, Ankara 2013 s. 57.

114 G.Ş.S., 251/17F, 251/28E, 263/23A, 263/49B, 263/51A, 264/25B.

115 Eyice, "Galata"..., s.349; Arap Camisinin eskiden kilise olduğunu ve Aziz Hyacinthus tarafından yaptırılıp, Aziz Havari Paulus'a adanan Dominicusçu rahiplerinin kilisesi olduğunu söylemektedir. I. Süleyman döneminde camiye çevrilmiştir. Carbognano, 18. Yüzyılın Sonunda İstanbul..., s. 77.

116 Halil İnalcık, Makaleler II, Doğu Batı Yayınları, İstanbul 2008, s. 200-201.

117 G.Ş.S., 260/34A. Bunun dışında Galata'da ticaret yapan pek çok tüccar bulunmaktadır. Bkz., 243/7B, 249/41E, 251/81E, 255/5A, 255/38C, 258/14A, 260/34A, 262/124A, 265/76A, 265/113C, 268/53B.

egemen tepelerde yer alan Pera Mahallesi, 17. yüzyıl boyunca yabancı elçiliklerin yerleşimine tanık olmuştur. Batılı seyyahların Pera ile ilgili olarak bilhassa evler ve yapısal özellikleri hakkında değerlendirmeleri olmuştur. "*Pera evleri güzeldir; bu evlerde hemen yalnızca muteber Rumlar oturmaktadırlar*", "*Pera evleri güzeldir özellikle Hristiyan elçiliklerine ait olanları. Burada halka karışmak istemeyen muteber Rumların dışında hemen kimse oturmamaktadır...*"; *bu mahallenin evleri güzel ve iyi inşa edilmiştir ve çoğu da taşrandır; aynı zamanda burası kibar kişilerin, Frenk tüccarlarının ve muteber Rumların mahallesidir.*"¹¹⁸ Mahkeme kayıtlarında Pera ve çevresinden yapılan başvuruların hemen hepsi gayrimüslimlere aittir.¹¹⁹

İstanbul'da 17. yüzyıldan itibaren İtalyan kolonilerinde gerileme görülmeye başlamıştır. Bu dönemde sadece Cenova ve Venedik limanları etkinliklerini sürdürebilmişlerdir. 18. yüzyılda Cenova temsilci bile atayamamıştır.¹²⁰ Osmanlı Pera'sında 16-17. yüzyıl boyunca var olan İtalyan şehirlerinin, İtalyan ticareti ve İtalyan dînî misyonlarının temsil üstünlüğü, yerini 17. yüzyılda Fransa'ya terk etmeye başlamıştır. 17. yüzyılın başlarında Pera'da diplomatik himaye ve temsil üstünlüğü için Avusturya ve Fransa arasında bir rekabet olmuştur.¹²¹ Meselâ, mahkeme kayıtlarında İtalyanlara ait herhangi bir kayıt bulunmaz iken Fransızların aralarındaki bir tartışmadan dolayı mahkemeye başvuruları olmuştur. Bu durumda en azından varlıklarını artıklarını göstermesi açısından önemlidir.¹²² Siyasi olarak şekillenmesi anlatılan Galata'nın mekânsal özellikleri de önemli yer tutmaktadır.

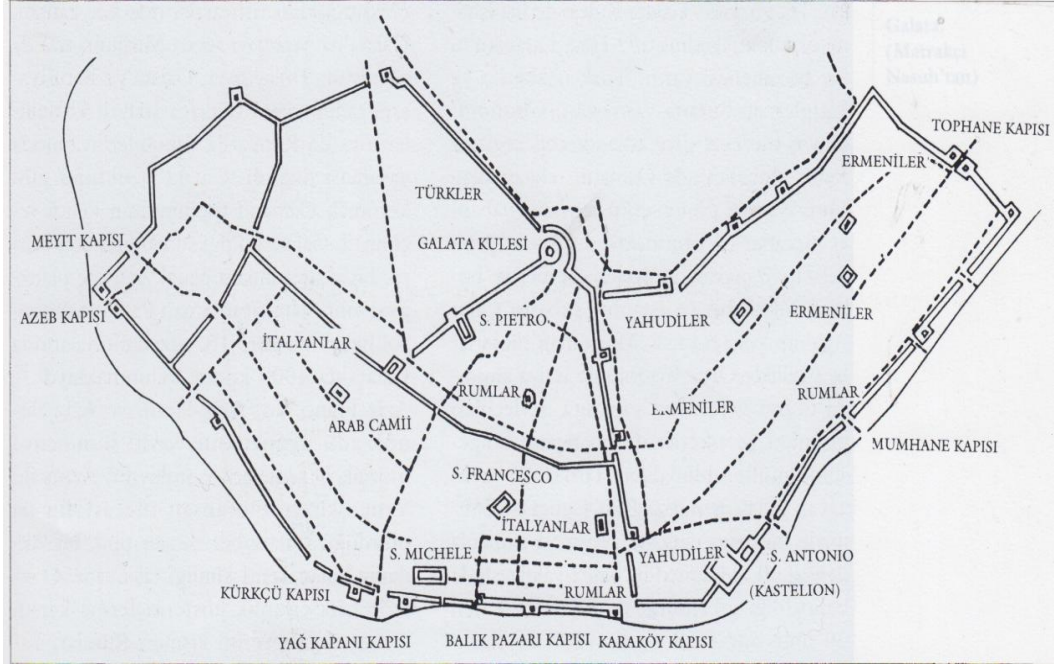
118 Robert Mantran, XVI-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitapevi, Ankara 1995, s. 73.

119 Gayrimüslimlere ait belgeler için bkz., G.Ş.S., 264/41D.254/71C, 257/84D, 260/47A, 264/7D.

120 Robert Mantran, İstanbul Tarihi, Çev. Teoman Tunçdoğan, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s. 262.

121 İlber Ortaylı, "XVIII-XIX. Yüzyıllarda Galata" İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, Tarih Boyunca İstanbul Semineri 29 Mayıs-1 Haziran 1988 Bildiriler, Edebiyat Fakültesi Basım Evi, İstanbul 1989, s. 132-136.

122 G.Ş.S., 245/13E.



Resim 1: 16. Yüzyılda Galata'nın Görünümü.

Kaynak: Doğan Kuban, İstanbul: Bir Kent Tarihi, s. 217.

Galata içerisinde Galata'yı birbirine bağlayan ve dışarı ile olan ilişkilerini sağlayan pek çok kapı yer almıştır. Galata sur içini birbirine bağlayan doğuda Tophane Kapısı,¹²³ batıda Kasımpaşa (meyyit) Kapısı, Beyoğlu ile bağlantıyı sağlayan Kule Kapısı yer almıştır.¹²⁴ Evliya Çelebi bunlara ilâveten Küçük Kule Kapısını da zikretmektedir.¹²⁵ Şehir, aynı zamanda bir liman merkeziydi ve bundan dolayı da denize açılan farklı merkezler bulunmaktaydı. Gyllius Galata'nın altı deniz kapısı olduğunu söylemektedir.¹²⁶ Fakat daha başka kaynaklara bakıldığında sekiz kapının var olduğu tespit edilmiştir. Bunlar, Azep,¹²⁷ Kürkçü,¹²⁸ Yağkapanı,¹²⁹ Balıkpazarı,¹³⁰ Karaköy,¹³¹ Kurşunlu Mahzen,¹³² Mumhane,¹³³ Kireç¹³⁴ ve Domuz (Eğri)

123 G.Ş.S., 265/102C.

124 Carbognano, 18. Yüzyılın Sonunda İstanbul..., s. 74; Kerim İlker Bulunur, Osmanlı Galatası (1453-1600), Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2014, s. 77.

125 Evliya Çelebi Seyahatnamesi..., s. 252.

126 Gyllius, İstanbul'un Tarihi..., s. 196.

127 Kömürciyan, İstanbul Tarihi..., s. 35.

128 G.Ş.S., 259/8D, 259/18C; Carbognano, 18. Yüzyılın Sonunda İstanbul..., s. 74.

129 Evliya Çelebi Seyahatnamesi, s. 1/253.; Carbognano, 18. Yüzyılın Sonunda İstanbul..., s. 74.

130 Kömürciyan, İstanbul Tarihi..., s. 35.

131 G.Ş.S., 259/30E.

132 Gyllius, İstanbul Tarihi..., s. 194.

133 Wolfgang Müller-Wiener, Bizans'tan Osmanlı'ya İstanbul Limanları, Çev. Erol Özbek, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003, s. 175.

kapılarıdır.¹³⁵ Bunların dışında bir de iç kapılar mevcuttur. Küçük Karaköy Kapısı, Mihal Kapısı ve Meydancık Kapısı bu kapılardır. Küçük Karaköy Kapısı, Karaköy'ün üst tarafında yer almaktadır. Mihal Kapısı, diğer ismi ile Horoz Kapısı, bugünkü Horoz sokağının olduğu yerdedir. Meydancık Kapısı, voyvoda caddesinin başında bulunmaktadır. Bir de Kilise Kapısı yer almaktaydı. Adını yanında bulunan Saint Pietro Kilisesi'nden aldığı düşünülmektedir.¹³⁶

İlk Ceneviz çekirdek kalesi Haliç üzerinde İç Azap Kapısı ile Karaköy arasındaki bölgede yer almıştır.¹³⁷ Bu bölgede Yağ Kapanı Kapısı ile Karaköy arasındaki kesit büyük kuleye doğru genişlemiştir. Burası Osmanlı döneminde de Galata'nın en canlı ticaret bölgesi olarak kalmıştır. Cenevizlilerin Eski Lonca ve Yeni Loncası, belli başlı Latin kiliseleri (Saint Michele, Saint Francesco, Saint Anna, Santa Maria, Saint Domenico, Saint Zani) bu bölgede bulunmaktadır. Yahudiler ilk kalenin doğusunda Karaköy ve Yüksek kaldırım boyunca, Rumlar Galata Kulesi ile ilk Ceneviz Kalesi arasında ve Karaköy'den Tophaneye kadar kıyıda Haliç üzerinde, Ermeniler ise onların arkasında yamaçta yer almışlardır.¹³⁸ Cenevizliler, Galata'nın başlıca Latin ve yabancı unsurunu oluşturmaktayken¹³⁹ kazada, Latin ve Ermeni kiliseleri de bulunmaktaydı.¹⁴⁰

Galata'nın en önemli ticaret merkezi, kıyı sularının hemen ardında yer alan ve Yağkapanı Kapısı'ndan geçilerek ulaşılan Lonca olmuştur. Loncayı tanımlayanlar burayı bir bina veya bir bölge olarak tanımlamışlardır. Bunun sadece bir esnaf örgütü olmadığı buraya gelen yabancılara barınma, depolama ve ticaret yapma imkânları da sağlamıştır. Lonca bölgesi Yağkapanı kapısından başlayarak Galata Kulesi'ne doğru çıkan sokaktaki alandan oluşmaktaydı. Zamanla ticari faaliyetlerin artması ile güney sınırı doğuda Balıkpazarı, batıda Kürkçü Kapısına kadar genişlemiştir. Loncanın içerisinde pek çok dükkân ve vakfa ait yerlerin yer aldığı merkezlerden biri olmuştur.¹⁴¹ Burası aynı zamanda çok sayıda hamalın çalıştığı ve çevresindeki odalarda kaldığı

134 G.Ş.S., 272/51C.

135 Kömürciyan İstanbul Tarihi..., s. 36.

136 Bulunur, Osmanlı Galatası..., s. 82.

137 Carbognano, 18. Yüzyılın Sonunda İstanbul..., s. 74.

138 İnalçık, Makaleler II..., s. 200.

139 İlber Ortaylı, "Galata", Cilt 13, İslam Araştırmalar Merkezi, 2000, s. 303.

140 Carbognano, 18. Yüzyılın Sonunda İstanbul..., s.79; Reinhold Lubenau Seyahatnamesi Osmanlı...s. 256-257.

141 Bulunur, Osmanlı Galatası..., s. 91-99.

yerlerden biri olmuştur.¹⁴² Şehrin, aynı zamanda zeytinyağı ve şarap gibi Ege bölgesine ait mallarının başlıca merkezlerinden birisi olduğunu yabancıların Galata mahkemesindeki davalarından anlaşılmaktadır.¹⁴³

Galata'nın en işlek iskeleleri Azap Kapısı'ndan Kurşunlu Mahzen'e kadar olan iskelelerdi. Ceneviz döneminde olduğu gibi Osmanlı döneminde de iş hayatı Ortahisar denilen, Perşembe Pazarı¹⁴⁴ etrafında yoğunlaşmıştır. İkinci önemli pazar bölgesi başlangıçtan beri Karaköy civarındır.¹⁴⁵ Galata'da ayrıca çeşmeler, hanlar ve aynı zamanda bir bedesten de bulunmaktadır.¹⁴⁶

Evliya Çelebi 17. yüzyıl ortalarındaki Galata'yı şöyle tasvir etmektedir: “3.080 dükkân, Haffâfhânesi, Şeker Çarşısı, Yağ pazarı ve aktarları süslü çarşılardır. On iki kurşun örtülü yüksek kubbeli Fatih Gazi bedesteni var; can otu dahi bulunur. Dört demir kapısı var. Dükkân sahiplerinin çoğu Rum ve Frenk'tir. Kız dimisi (basma kumaş) çoktur. Ancak deniz kenarında Ortahisar'da 200 adet kat kat harâbâtî canlar için meyhaneler var ki her birinde beşer altışar yüz günahkâr yiyip içip çalgıcılar ve şarkıcılarla öyle eğlenirler ki dilleri ile anlatılmaz. Bu topluluğun yemeleri için bu Şehir içinde olan haneleri bildirir: Bu Galata zemini deniz kıyısından kuzey tarafına doğru Kule Kapısına kadar bir saat yokuş yukarı kat kat Ceneviz keferesi yapısı kârgîr binalardır. Bütün caddeleri satranç gibi döşenmiş anayolların hepsi 1.160 sokak sayılmıştır. Fakat kaleden dışarıda deniz kıyısındaki büyük yol, kale içinde Voyvoda yolu, Arap Camii yolu, Harbî yolu ve Kulekapısı yolu, bu yollar kalabalık yollardır. Müvellâ hanesi, Hacı ve Seyyid Ali Çelebi hanesi, Rüstem Paşa Kervansarayı, Mimar Sinan yapısıdır. Bu şehir içinde asla bağ ve bahçe yoktur. Kürçükapısı dışında kalafatçılar odaları vardır. Ağaları ve çorbacıları vardır. Tersâne-i Âmire'de padişahın kadırgalarını kalafat ederler.¹⁴⁷ Galata bölgesini bu şekilde tarif eden Evliya Çelebi böylece bölgenin büyüklüğü ve sosya-kültürel yapısı hakkında bilgiler vermektedir.

142 Bu odalarda kalırken vefat eden hamallar için bkz., G.Ş.S., 262/103C, 262/156A, 269/28D, 254/9G, 254/18F, 257/3C, 258/9F.

143 G.Ş.S., 259/14A, 259/41E.

144 18. Yüzyılın sonunda burayı ziyaret eden İtalyan Carbognano, Galatanın ortalarında Fransız tüccarların oturduğunu ve her Perşembe Pazar kurulduğunu söylemektedir. Carbognano, 18. Yüzyılın Sonunda İstanbul...,s.74.

145 Müller- Wiener, Bizans'tan Osmanlı'ya İstanbul Limanları, s.159.

146 Carbognano, 18. Yüzyılın Sonunda İstanbul..., s. 79. Yazıcı çeşmesi, es-Seyyid Osman Efendi çeşmesi. G.Ş.S., 259/36A, 270/47D, 267/16B.

147 Evliya Çelebi Seyahatnamesi..., s.1/252-253.

III. DÖNEMİN SİYÂSİ ATMOSFERİ

Osmanlı tarihinde 18. yüzyıl az araştırılmış tam olarak ortaya konulmayan bir dönem olmuştur. Bu dönemde Avrupa’da reformlar desteklenmekte iken, Osmanlı devletinde ise geleneksel durumun hâkim olduğu söylenmiştir. Dönemin siyasi, ekonomik ve kültürel yapısı tam ortaya konulmuş değildir. Bu yüzyıl içerisinde Lâle Devri olarak adlandırılan döneme ise ön yargı ile bakılmış ve bu devir sadece zevk-ü sefâ dönemi olarak algılanmıştır. Bu olgu dönemin sadece görünen kısmıdır. Bunun özellikle toplum hayatında böyle olup olmadığı yapılacak araştırmalar ile ortaya konulacaktır.¹⁴⁸

16. yüzyılın sonları ile 17. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nda belirgin bir şekilde siyasi, idari, iktisadi, içtimai, ticari ve askerî bakımdan gerilme olmuştur. Bu durum beraberinde devletin bütün kurumlarının bozulma ve bir çözülmeyi getirmiştir.¹⁴⁹ 17. yüzyılın sonlarından itibaren imparatorluğun gerilediği düşünülmekteydi; 18. yüzyılda ise bu düşünce iyice kesinleşmiştir.¹⁵⁰

18. yüzyılda Ruslar ile olan mücadele iyice artmıştır. Bunun yanında Habsburg ve Acemler ile de mücadele devam etmiştir. Bu mücadelelerin göstergelerinden bir olarak savaş esirlerinden elde edilen pek çok cariye kaydı bu dönemde mahkemeye yansımıştır.¹⁵¹ Bu mücadeleler devleti yıpratmasına rağmen, Osmanlı sosyal düzende ve ekonomisinde klasik sistemi devam ettirmiştir.¹⁵² Bunun yanında Akdeniz’in de eski önemini kaybetmesi ve ticaret yollarındaki değişim Osmanlı Devleti’ni büyük ölçüde etkilemiştir.¹⁵³

Devletin bazı yönleriyle takip ve taklit etmeye çalıştığı Avrupa da bu yüzyıl

148 Dönemde yaşananlar için bkz., M. Turhan Tan, Lâle Devri, Kapı Yayınları, İstanbul 2011; Donald Quataert, Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922, Çev. Ayşe Berktaş, İletişim Yayınları, İstanbul 2002 s. 82-83.

149 Mehmet Öz, “Onyedinci Yüzyılda Osmanlı Devleti: Buhran Yeni Şartlar ve Islahat Çabaları Hakkında Genel Bir Değerlendirme”, Türkiye Günlüğü, S.58, Kasım- Aralık, İstanbul 1999, s. 48-53.

150 Quataert, Osmanlı İmparatorluğu..., s. 82-83.

151 G.Ş.S., 242/10A, 243/24D, 246/3A, 246/12A, 246/28B, 247/81A, 248/33A, 249/4F, 249/14F, 251/22B, 251/28E, 251/52A, 252/63A, 255/44H.

152 Karen Barkey, Farklılıklar İmparatorluğu Karşılaştırmalı Tarih Perspektifinden Osmanlılar, Versus Kitap, İstanbul 2011, s. 264-265.

153 Ayrıntılı bilgi için bkz., Faruk Tabak, Solan Akdeniz 1550-1870 Coğrafi –Tarihsel Bir Yaklaşım, Çev. Nurettin Elhüseyni, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010; Öz, “Onyedinci Yüzyılda Osmanlı Devleti..., s. 48-53.

başlarından itibaren büyük bir değişim içerisinde olmuştur. Avrupalılar her yönüyle her şeyi keşfetme ve icat etme peşinde akıl ve bilim doğrultusunda hareket ederek bir bilinçlenmeye girmişlerdir. Avrupa’da düşünce akımlarında ve siyasal yapısındaki bu bilinçlenme devri, Aydınlanma Çağı olarak adlandırılmıştır. Böylece 18. yüzyılda Avrupalı aydınlar kendileri dışındaki toplumları ve medeniyetleri daha itinalı bir şekilde gözlemeye ve araştırmaya başlamışlardır. Osmanlı açısından ise böyle bir dönemin yaşandığı söylenemez.¹⁵⁴

Osmanlı’da 18. yüzyılın başlarında başlayan ıslahatlar sınırlı bir değişimdi. Bu yüzden, yenileşme hareketleri inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir denilebilir. Aynı zamanda, yenilikçilerin büyük çoğunluğu, elde ettikleri başarıların meyvesini toplayamadan bu teşebbüslerini hayatlarıyla ödemek zorunda kalmışlardır. Bu dönem İmparatorluk açısından pek de olumlu bir dönem olmamıştır.¹⁵⁵

18. yüzyılda Anadolu’nun dış ticareti sınırlı kalırken, imparatorluğun Balkan vilayetlerinin Batı Avrupa ile ticareti sürekli olarak gelişmiştir.¹⁵⁶ Osmanlı İmparatorluğu’nun dış ticaretindeki batı üstünlüğü bu dönemde artmaya başlamıştır. Bu üstünlük yönetim tarafından desteklenen ticari bir kapitalizmin yaptığı atılımdan dolayı olmuştur. Devlet yönetimi dış ticarete destek vermekteydi; çünkü ihracat mutlak bir zorunluluk haline gelmişti. Kapitalizm Osmanlı İmparatorluğu’nda elçilerin ve konsolosların desteğinden yararlanan şirketlerin, kumpanyaların kurulması ve genişlemesiyle kendini dışa vurmuştur. Bu elçi ve konsolosların otorite ve talepleri giderek artmakta, Osmanlılar da bunları hafifletmeye çalışmaktaydılar. Kapitülasyonlar artık, imparatorluğun tüm iskelelerine yerleşmiş olan Batılı tüccarların lehine olmak üzere, geniş ölçekte kullanılmaktaydı.¹⁵⁷

18. yüzyıl İstanbul’unda şartlar da devletin şartlarından farklı olmamıştır.

154 Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, “XVIII. Yüzyıl: Islahat, Değişim ve Diplomasi Dönemi (1703-1789)”, *Türkler, Cilt 12, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 479-511*; 17. Yüzyılın ikinci ile genel açıklamalar için bkz., *Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi...*, s. 1-95; Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma, Haz., Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yayınları, 2 baskı, İstanbul 2002, s. 43*; Ahmet Evin, *Batılılaşma ve Lâle Devri, Haz: Mustafa Armağan, İstanbul Armağanı 4 Lâle Devri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2000, s. 41-60*.

155 Ariel Salzman, *Modern Devleti Yeniden Düşünmek Osmanlı Ancien Reime’i, Çev. Ayşe Özdemir, İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s. 25*; İlber Ortaylı, *Bir Kabuk Değiştirme Dönemi, Haz: Mustafa Armağan, İstanbul Armağanı 4 Lâle Devri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2000, s. 61-73*.

156 Şevket Pamuk, *Osmanlı-Türkiye İktisadî Tarihi 1500-1914, İletişim Yayınları, 4.baskı, İstanbul 2007, s. 198*.

157 Mantran, *XVI-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu...*, s. 143; Edhem Eldem, “18. Yüzyıl ve Değişim”, *Cogito Osmanlılar Özel Sayısı, S.19, İstanbul 1999, s. 189-200*.

İstanbul Akdeniz içerisinde suç, ceza ve sosyal yaşam bakımından pek çok gelişmenin olduğu yerlerden biriydi. 17. yüzyılda yaşanan savaşlar, göç, ekonomik krizler; özellikle kırsalda isyanların olduğu ve sosyal çalkantıların yaşandığı bir dönemdi. Bu dönem İstanbul'u büyük ölçüde etkilemiştir. Başkent olmanın yanında önemli bir ticaret merkezi olması her geçen gün suç oranının artmasına neden olmuştur. Kentte göçler ve sosyo-ekonomik sebeplerden ötürü nüfus artmış ve devlet kontrolü sağlamak için halk üzerindeki baskısını artırmıştır.¹⁵⁸ Nüfusun artması, devletin duraklamaya başladığı bu dönemde sorun olmuştur. İstanbul'da giderek fiyatların artması ve iş bulma imkânının azalması asayişsizliği getirmiştir. Galata'da da durum İstanbul'dan pek farklı olmamıştır.¹⁵⁹

Osmanlı tarihinde Avrupa tarzı ilk yenileşme hareketleri III. Ahmed (1703-1730) döneminde başlamıştır. Bu dönemde başlamasının sebebi, Avrupa'ya karşı Osmanlı askerî düzeninin ve silah teknolojisinin iflas etmiş olduğunun anlaşılmasıdır.¹⁶⁰

III. Ahmed sarayda yetişmiş, iyi eğitim almış ve özgürlükçü bir padişah portresi çizmiştir. Bu padişahın dönemine damga vuran ise Lâle Devri olmuştur. Bu dönemde, sarayları ve köşkleri çevreleyen bahçelerde Osmanlı seçkinleri birbirleriyle lüks yaşama yarışına girmişlerdir.¹⁶¹ Dönemin tarihçisi Abdi bu dönemin zevk ve eğlence dönemi olarak tanımlamaktadır.¹⁶²

Osmanlı tarihinde daha sonradan devre ismi verilecek olan Lâle bitkisi bu dönemde yoğun olarak yetiştirilmiştir.¹⁶³ 18. yüzyıl Osmanlı kroniklerinde Lâle Devri adı altında bir dönem tanımlaması mevcut değildir. 1718'de Avusturya ve müttefiki Venedik'le imzalanan Pasarofça Antlaşması'nın ardından başlayan uzun barış döneminde başta Haliç ve Boğaziçi olmak üzere ibtilâ derecesine varan bir yaygınlıkta

158 Zarinebaf, Crime and Punishment..., s.3.

159 Barkey, Eşkiyalar ve Devlet..., s.51.

160 Berkes, Türkiye'de Çağdaşlaşma..., s. 43.

161 Shaw, Osmanlı İmparatorluğu..., s. 287.

162 Abdi dönemi şöyle anlatmaktadır bkz., "Ehl-i mansıp olanların ekseri leyl-ü nehar zevk u safa ve çengü cegane ile meclis araste idi. Memalik-i Osman harap değil, canib-i erbasını düşmen neuzu billah zaptetmek sadedinde olsa belki biz zevkimizde olalım derlerdi..."Abdi tarihi, 1730 Patrona İhtilali Hakkında bir Eser, Haz. Faik Reşit Unat, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1943, s. 26.

163 Shaw, Osmanlı İmparatorluğu... s. 287; Lâle Devrinin anlatıldığı romanda İvaz Paşanın Kökü şöyle tarif edilmektedir: "Köşk de, bahçe de bir kudretin eseri idi. Köşk kapısına giden uzun yoldaki ağaçların gövdesini fulya ve yaseminler kucaklamıştı. Ağaçsız kısımlar ise; leylak, erguvan, gül, sümbül, karanfil, rengârenk çeşit çeşit çiçek, kokulu otlar ve ucu bucağı belli olmayan lâle ile kaplanmıştı. Ahmet Aziz, Lâle Zamanında İsyân (Vak'a-i Patrona Halil), Yalçın Yayınları, İstanbul 2011, s. 35.

lâle yetiştirildiğinden ilk defa Yahya Kemal Beyatlı bu devir için Lâle Devri tabirini kullanmıştır.¹⁶⁴ Bu dönem için bu ismi kullanan diğer bir isim ise, Ahmed Refik Altınay'dır. 1913 yılında İkdâm gazetesinde tefrika edilen makalesinde ve iki yıl sonra basılan kitabının başlığında kullanmış olduğu bu isim Osmanlı tarih literatüründe yaygınlık kazanmıştır.¹⁶⁵ Ancak değerlendirilen Galata sicillerinde böyle bir durumun olduğunu söylemek zordur. Çünkü incelenen sicillerde ve diğer belgelerde lâle veya lâle soğanına herhangi bir şekilde rastlanılmamıştır.¹⁶⁶

Sadareti müddetince fikir, sanat ve eğlence ile anılan Nevşehirli Damad İbrahim Paşa Lâle Devri'ne damgasını vuran kişi olmuştur.¹⁶⁷ 1717-1730 yılları arasında 13 yıl boyunca baş vezirlik yapmıştır. III. Ahmed ile İbrahim Paşa arasındaki ilişki İstanbul'da sanatsal faaliyetlerin artmasını sağlamıştır. Bu iki isim dönemin yaratıcıları olmuşlardır denilebilir.¹⁶⁸

Lâle Devri'nde Osmanlılar savaşımlardan ve ihtilallerden bunalmıştı. Bunalan İstanbul'da ve onu taklit eden şehirlerde, İbrahim Paşa'nın öncülüğünde, hayatın zevklerini almaya çalışmışlardır.¹⁶⁹ Her ne kadar bu dönemde İran Şahının isyanlarla uğraşması fırsat bilerek bazı yerler alınmışsa da; meşhur Rus İmparatoru Büyük Petro (Deli) karşısında 1720-1725 arasında gözle görülür bir saldırı zaâfiyeti sergilenmiştir. III. Ahmed ve vezirleri sınırları genişletmekten çok rahat ve zengin yaşamakla suçlanmışlardır.¹⁷⁰

Dönemin baş mimarlarından biri olan İbrahim Paşa, üstüste yaşanmış mağlubiyetler yüzünden küsmüş, kırılmış halkı neşelendirmeye ve onların dikkatlerini başka yöne çekmeye uğraşmaktaydı.¹⁷¹ İbrahim Paşa'nın sadareti müddeti boyunca yaz

164 Abdulkadir Özcan, "Lâle Devri", DİA, Cilt 27, İslam Araştırmaları Merkezi, s. 81; Necdet Sakaoglu, "Lâle Devrine Genel Bir Bakış", Haz. Mustafa Armağan..., s. 17-24.

165 Özcan, "Lâle Devri..." s. 81; Lâle Devri ile ilgili bkz., Mustafa Armağan, "Lâle Devri'nin Siyah-Beyaz Fotoğrafı", Haz. Mustafa Armağan..., s. 25-26.

166 Lâle ve çeşitlerinin fiyatı hakkında bilgi için bkz., Aydın, Kadı Sicillerinde İstanbul..., s. 145-149.

167 Nevşehirli İbrahim Paşa, Eski adı Muşkara olan ve daha sonra kendisi tarafından Nevşehir adı verilen köyde doğmuştur. Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, cilt 4, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995, s. 146; Armağan, "Lâle Devri'nin Siyah- Beyaz...", s. 34-39.

168 Norman Itzkowitz, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu", Osmanlılar, Yeni Türkiye Yayınları, s. 519-523.

169 Yılmaz Öztuna, Osmanlı Devleti Tarihi Siyasal Tarih, Cilt1, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006, s. 394.

170 Marcy Lucille Shay, Venedik Balyoslarının Bakışıyla Osmanlı İmparatorluğu Lâle Devri Ve Sonrası (1720-1734), Çev. Münir Akın, Ark Yayınları, İstanbul 2009, s. 23; Norman Itzkowitz, 18. Yüzyıl Osmanlı Gerçekleri, Der. Baki Tezcan-Karl K. Barbır, Osmanlı Dünyasında Kimlik ve Kimlik Oluşumu, Çev. Zeynep Nevin Yelçe, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012.

171 Orhan Erdenen, Lâle Devri ve Lâle Devri ve Yansımaları, Türk Dünyası Araştırmaları, İstanbul 2003, s. 110.

geceleri lâle eğlenceleriyle ve kış geceleri ise helva sohbetleriyle vakit geçirilmekteydi. İstanbul'da ahalinin büyük bir kısmının bu eğlencelere iştirak ettiği belirtilmesine rağmen, belgelerde bunu destekler bir bilgi bulunmamaktadır.¹⁷²

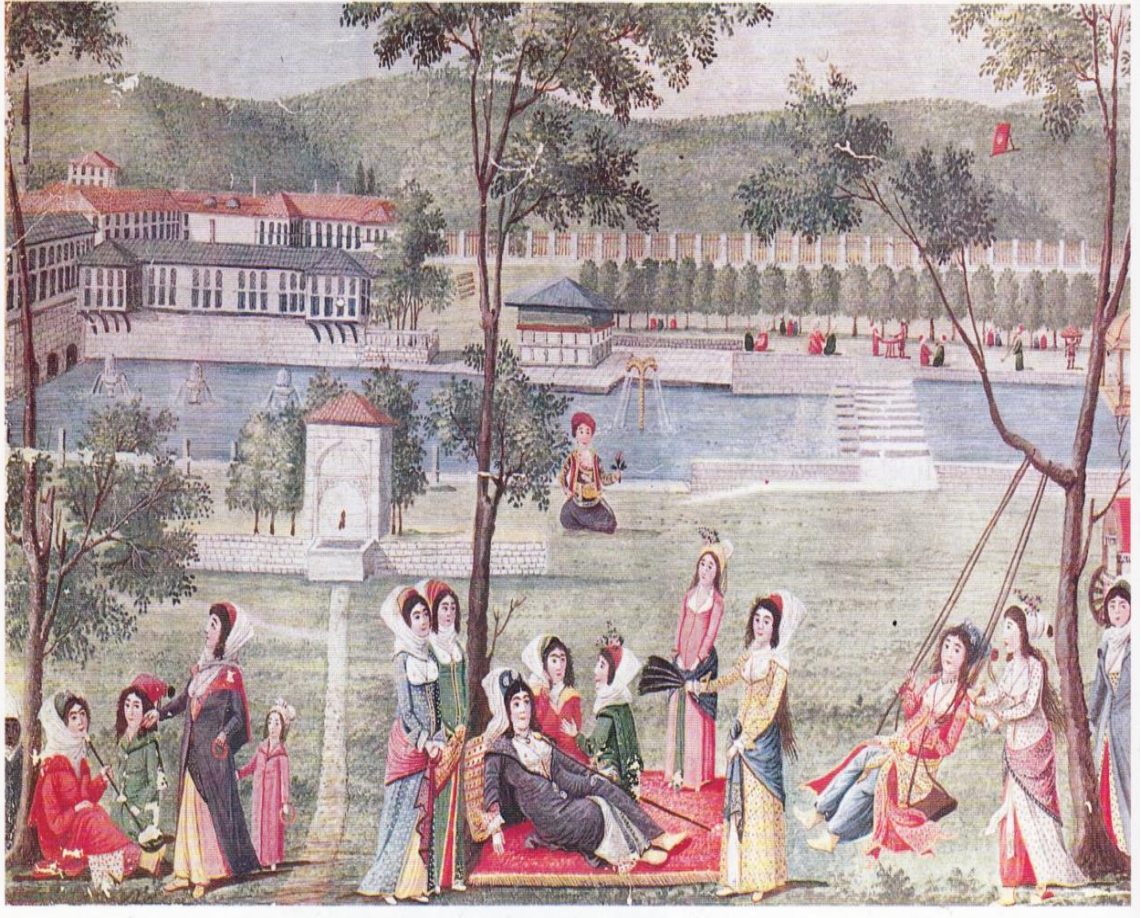
Lâle Devri İbrahim Paşa'nın desteğiyle Osmanlı tarihinde sanatsal ve bilimsel gelişmelerin yaşandığı ve Batı'ya olan merakın arttığı önemli dönemlerden biri olmuştur.¹⁷³ İyi bir eğitim görmüş olan Sadrazam İbrahim Paşa, bilimsel sohbetleri çok sevdiği için şiir, edebiyat, tarih ve mûsikî alanlarında da çalışmalar yapılmıştır.¹⁷⁴ Bu devrin, önemli eğlence merkezleri olarak Sa'dâbâd Köşkü ve bugünkü Kâğıthâne deresi yer almıştır. Sa'dâbâdın her köşesi coşmuş, köpürmüş bir renk ve çiçek güzelliği içinde zarif köşklerle süslenmiştir.¹⁷⁵

172 Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi... s. 162-163.

173 Danielle J. Van Dobben, *Dancing Modernity: Gender, Sexuality And The State In The Late Ottoman Empire and Early Turkish Republic*, The University Of Arizona 2008, s. 26; Lâle Devri için bkz., John Freely, *Saltanat Şehri İstanbul*, 3.Bölüm, Çev. Lâle Eren, İletişim Yayınları, 3.baskı, İstanbul 2009, s. 277-280.

174 Necdet Hayta-Uğur Ünal, *Osmanlı Devletinde Yenileşme Hareketleri*, Kitapevi Yayınları, Ankara 2008, s. 29.

175 Saad Nazım Nirven, "Sadabad Su Tesisleri", Haz: Mustafa Armağan, İstanbul Armağanı 4 Lâle Devri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2000, s. 95-106.



Resim 2: Sa'dâbâd'da Harem Kadınları.

(Doğan Kuban, İstanbul: Bir Kent Tarihi, Çev. Zeynep Rona, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1996, s.316.)

Gündelik hayatta, güzel sanatlarda, bilim ve teknik alanlarında yenileşmenin kısa fakat yoğun bir dönemi olan Lâle Devri edebiyatta da etkilerini göstermiştir. Bu dönem şairlerinin eserlerinin çoğunda toplum yaşayışıyla divan şiiri arasındaki ilişkinin geçmiş yüzyıllara kıyasla en üst seviyede olduğu görülmektedir. Şehrin yeniden imarı, başta Kâğıthane olmak üzere İstanbul'un bazı mekânlarında eğlence âlemlerinin tertibi, giderek yaygınlaşan bir moda halinde saray, kasır, köşk yahut çeşme, sebil, havuz ve bahçelerin inşası gibi faaliyetler dönemin şairlerini de kasideler ve tarih manzumeleri yazmaya yöneltmiştir.¹⁷⁶ Bilhassa Nedîm, şiirlerinde Lâle Devri iklimini lirik, samimî

176 İskender Pala, "Lâle Devri", Diyanet Ansiklopedisi, Cilt:27, s. 81; Shirine Hamadeh, The Cisty's Pleasures İstanbul in the Eighteenth Century, Universty of Washington Press, Washington 2007, (Türkçe Çev; İlknur Güzel, Şehr-i Sefa 18. Yüzyılda İstanbul, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 205-250; Emine Eroğlu, "Cevad Rüştü Bey'in Lâle Devri'yle İlgili Yazıları", Haz: Mustafa Armağan, İstanbul Armağanı 4

bir eda ile ortaya koymuştur.¹⁷⁷ Meselâ; bu dönemin göstergelerinden biri olan köşk ile ilgili bazı bilgiler Galata mahkemesine yansımıştır. Galata Kalkancıbaşı mahallesinde sakin olan Katrina bt. Nikoredriz v. Bertoma evini Nikola v. Golamo'ya satarken içerisinde “köşk” olduğunu belirtmektedir.¹⁷⁸

Bu dönemin önemli gelişmelerinden biri de matbaanın Osmanlı Devletine gelmesi olmuştur. Matbaa, aslen Macar olan ve Osmanlı Devletinin hizmetinde bulunan İbrahim Mütefferika tarafından 1719'da getirilmiştir. Böylece pek çok ilmî, edebî ve dinî eserin çoğaltılması sağlanmıştır. Bu, Osmanlı'da ilmî ve edebî pek çok gelişmenin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.¹⁷⁹

Lâle Devri'nin diğer bir önemli şahsiyeti de Levnî Abdülcilil Çelebi'dir. Levnî'nin minyatürleri renk beğenisi, gerekse kuruluşun zenginliğini yansıtmaktadır. Aynı zamanda şair olan Levnî Abdülcilil Çelebi, Osmanlı kültüründe derin iz bırakmış bir dönemin görsel sanatını yönlendirmiştir. Levnî'nin yaptıkları Osmanlı resim sanatının üslûp ve anlayış açısından bir devrim niteliğindedir. Bu dönemi yansıtırken, özellikle konuyla ilgili pek çok görseli verirken, Levnî'den yararlanılmıştır.¹⁸⁰

Lâle Devri'nde İstanbul'a yeni yollar açılmış yeni binalar yapılarak, eski güzelliğine kavuşturulmuştur.¹⁸¹ Dönemin meydana gelen diğer değişimler ise, İstanbul'un ve Galata'nın büyük bölümünün suya kavuşmasıdır.¹⁸² 1722 ve 1723'te, III. Ahmed, Belgrad Ormanı'nda Büyük Bend'in (Bend-i Kebir) yapımını istemiştir. Su deposunun tamamlanmasını takip eden ilk bir kaç ayda Beyoğlu, Galata tepelerinde ve kıyı boyunca en azından otuz sekiz çeşme inşa edilmiştir. Böylece Galata'nın büyük çoğunluğu suya kavuşmuştur.¹⁸³

Sonradan sadece bir çiçeğe atfedilen ve “Lâle Devri” denen bu on iki yıllık süreç

Lâle Devri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2000, s. 143-157.

177 Öztuna, Osmanlı İmparatorluğu..., s. 395; Kemal, Sılay, Nedim and the Poetics of the Ottoman Court: Medieval Inheritance and the Need for Change, Bloomington University Turkish Studies Series, 1994; İskender Pala, “Nedim ve Lâle Devri”, Haz. Mustafa Armağan..., s. 75-94.

178 G.Ş.S., 259/2C.

179 İbrahim Mütefferika, Osmanlı Matbaasının Kuruluşu ve Başlangıcı, Çev. Nedret Kuran ve Burçoğlu ve Machiel Kiel, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2004; Hidayet Nuhoglu, “Mütefferika Matbaası ve Bazı Mülâhazalar”, Haz. Mustafa Armağan..., s. 211-213.

180 Gül İrepoğlu, “Lâle Devri'nin Aynası Nakkaş ve Şair Levni”, Haz. Mustafa Armağan..., s. 235-247

181 Necdet Hayta-Uğur Ünal, Osmanlı Devletinde Yenileşme Hareketleri, Kitapevi Yayınları, Ankara 2008, s.27.; Shirine Hamadeh, Şehr-i Sefa 18. Yüzyılda İstanbul ...s, 85-122.

182 Doğan Kuban, “Koloni Şehrinden İmparatorluk Başkentine”, İstanbul dergisi, S. 4, İstanbul 1993, s. 22.

183 Shirine Hamadeh, Şehr-i Sefa 18. Yüzyılda İstanbul ..., s. 124-125; Ahmet Refik Altınay, Eski İstanbul, Kapı Yayınları, İstanbul 2011, s. 82.

yukarıda da değinildiği gibi Osmanlı tarihinde şiir, sanat ve açılma devri olmuştur. III. Ahmed, şiiri, güzel yazıyı, kitapları sevdiği kadar çiçekleri de sevmiştir. Lâleye karşı olan sevgisi İstanbul'a bir lâle modası getirmiştir. Yalnız padişah ve vezir-i azam değil, İstanbul'da herkes elinin erdiği, gücünün yettiği kadar lâle merakına düşmüştür. Bu, tarihte sık sık görülen ne ilk, ne son moda, ne de son taklittir. Lâle Devri diye isimlendirdiğimiz dönem bir değişme ve Rönesans ve belki de imparatorluğun yegâne Rönesans devridir.¹⁸⁴

Osmanlı'da bu dönem, aynı zamanda siyasi ve ekonomik önemli sarsıntıların olduğu dönemlerden biri olmuştur. Bu da devletin sosyal düzeninde önemli etkilerde bulunmuştur. 1703 ve 1730 isyanları bu açıdan önemlidir. Her devirde ve her asırda, para ve çıkar amacıyla çıkartılan bu isyanlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun varlığını temelinden sarsmıştır. Roma'da İmparatorluğun sonlarına doğru görülen askerî ihtilâller, bu büyük imparatorluğun çökmesine sebep olmuştur. Osmanlılarda ise devletin daha ilk zamanlarından itibaren başlayan isyanlar, çöküş döneminin kanlı ve acıklı olayları olarak birbirinin peşi sıra gelmiştir.¹⁸⁵ Bu isyanlar ile birlikte devlet düzeninde ve devlet işleyişinde aksaklıklar meydana gelmiştir. Osmanlı politikasında ve siyasi gelişmelerde yeniçeri ve ulemanın etkisi çok fazla olmuştur.¹⁸⁶ Lâle Devri siyasi olarak böyle çalkantılı bir dönem olmuştur. Devlet düzenine karşı şikâyetler her geçen gün artmaya başlamıştır.

1730 Patrona Halil İsyanı da yukarıda değinilen isyanlardan biri olmuş ve bununla birlikte Lâle Devri sona ermiştir. Bu isyan, temel olarak diğer isyanlardan farklı olarak toplumsal bir ayaklanma olmuştur. Genel olarak ordunun önderliği üstlendiği eski ayaklanmalardan farklı olarak burada küçük tüccar ve esnaf başrolde olmuştur. Padişahın ve etrafındakilerin başlangıçta bu isyana gereken önemi vermemeleri isyanın

184 Fuat Andıç-Süphan Andıç, *Batıya Açılan Pencere Lâle Devri*, Eren Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 12-13.

185 Ahmet Refik bu isyanları şöyle özetlemektedir: Osmanlı ihtilâllerinin neredeyse her zaman aynı etken ve aynı nedenler altında, aynı aşamalarla tekrarlanması da gösteriyor ki Osmanlı düşünce yapısında, Osmanlı sosyal hayatında asırlardan beri hiçbir iyileşme, hiçbir değişiklik kendini göstermemiştir. 1143'te [1730] Patrona Halil'in isyanı ve bu isyanın değişik aşamaları ile 1222'de [1807] Kabakçı Mustafa'nın isyanı arasında neredeyse hiç fark yoktur: Her zaman aynı sebepler, aynı failer, aynı sonuçlar, aynı felâketler... Ahmet Refik Altınay, *Kabakçı Mustafa*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2010, s. 3-4.

186 Karen Barkey, *Empire Of Difference The Ottomans In Comparative Perspective*, Cambridge University Press, New York 2008, s. 197-201; Osmanlı modernleşmesine isyanların etkisi hakkında bkz., Necmettin Alkan, "Osmanlı Modernleşmesi ve Klasik Yeniçeri İsyanlarının Modern Siyasi Darbelere Dönüşmesi", *Osmanlılar*, S. 51, Doğu Batı Yayınları, İstanbul 2010, s. 51-67; Destari Salih Tarihi: Patrona Halil Ayaklanması Hakkında Bir Kaynak, haz. Bekir Sıtkı Baykal, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1962.

başarılı olmasında etkili olmuştur. Bu isyan ile birlikte Osmanlı'daki gelişmeler ve batıya yönelik uygulamalar yavaşlamış ve bazı noktalarda kesintiye uğramıştır.¹⁸⁷ Osmanlı'nın "kapitalizme açılışı" olarak yorumlanacak bu yaklaşım, isyan ile ani bir kesintiye uğramıştır.¹⁸⁸ Patrona Halil İsyanı dönemin muhalif yaklaşımlarını aktaran muhafazakâr tarihçilerin gözünden okunduğunda, "kadınlar denetlenemiyor" merkezli eleştirilerde görülmüştür. Kadının toplumsal kimliğindeki değişimin ve kentsel hayatta ciddi huzursuzluklar yarattığı söylenebilir. Bunlar isyan için bir sebep veya meşrulaştırma olarak kabul edilemez.¹⁸⁹

Dönemin siyasî ve mekân olarak yerini belirledikten sonra Lâle Devri Galata bölgesini ve mahalleleri tanıtılıp bazıları hakkında bilgiler verilmiştir.

IV. LÂLE DEVRİ: GALATA'NIN SINIRLARI

İstanbul ve Galata tarihi hakkında yapılan giriş ile dönemin siyasi durumu özetlenmiştir. Lâle Devri'ne ait incelenen siciller döneme tanıklık etmenin yanında, idari yapısı hakkında da önemli veriler vermektedir. Lâle Devri'nde (1718-1730) Galata'nın idari bakımdan nasıl bir yer olduğu tasvir edilmiştir. Bu aşamada Galata gibi ticaretin etkin olduğu Batıya açılan bir kazanın sınırlandırılması gerçekten güç olacaktır. Galata mahkemesine başvurularda kadınların müracaatlarının geldiği mahalleler hakkında bilgiler verilmiştir.

Hem Bizans döneminde hem de Osmanlı döneminde Galata ile ilgili inceleme yaparken liman bölgesi olmasını göz önünde bulundurmak gerekir. Galata limanı Osmanlı bünyesindeki Müslüman ve gayrimüslim tüccar gemilerinin yanaştığı Haliç'in diğer limanlardan farklılık göstermektedir. Bu durum, şüphesiz Galata'yı farklı bir konuma yerleştirmiştir. Liman ve limana bağlı uluslararası ticaret, Galata'nın demografik, ekonomik ve kültürel özelliklerini temellendirmiştir. Meselâ; bu liman çevresinde pek çok denizci ikâme etmiştir. Bunlar hem devlet hizmetinde görev almış ve hem de ticaret ile uğraşmıştır.¹⁹⁰

187 Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi..., s. 205; Cemal Kafadar, Yeniçeriler ve Osmanlı Döneminde İstanbul'un Ayaktakımı: Yok Yere mi Asiydiler?, Der. Baki Tezcan-Karl K. Barbır, Osmanlı Dünyasında Kimlik ve Kimlik Oluşumu, Çev. Zeynep Nevin Yelçe, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012 s. 135-162; Silahdar Tarihi, Neşr. Ahmed Refik Altınay, I-II, İstanbul 1928.

188 Kemal Karpat, Osmanlı Millet sistemi, s. 67; Doğan Kuban, İstanbul Bir Kent Tarihi, İstanbul, Çev. Zeynep Rona, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2 baskı, İstanbul 2000, s. 309-310.

189 Uğur Tanyeli, "Bir Tarih Yazım Meselesi Olarak İstanbul'un Modernleşmesi", Ed. Burcu Özoğuz ve Diğerleri, İstanbul Hayal ve Gerçek, T.C. Marmara Belediyeler Birliği Yayını, İstanbul 2011, s. 80-81.

190 Özellikle Kasımpaşa ve çevresinde sakin olan denizciler. G.Ş.S., 257/149A, 260/13B, 260/34A,

Mahallede toplumsal merkez, câmi veya mescittir. Özellikle akşam ve yatsı namazları mahallenin bütün erkeklerinin katılımıyla kılınırdı. Mahalleli, câmi veya mescidin müdavimi olduğu için belgelerde mahalle ahalisi genellikle cemaat olarak anılmaktadır. Bu nedenle de imam mahallenin temsilcisi durumundadır. Mahalleyi ilgilendiren mahkeme tutanaklarında muhatap ilk kişi imam olmuştur. Meselâ; mahallede çıkan bir tartışma veya eşler arasındaki cezâî soruşturmalarda mahkemenin ilk müracaat ettiği kişi imam olmuştur.¹⁹¹

Câmiye sürekli gelme mahalleli için komşularının gözünde kendisinin tanınır ve güvenilir olup olmadığının ölçüsüdür. Bu tanım Müslüman Mahallesi için geçerli olmaktadır. Galata gibi gayrimüslimlerin oturduğu yerlerde durum daha farklıydı ve burası bir ticaret merkezi konumunda olduğu için farklı dinlerden kişilerin uğrak yeri olabilmekteydi.¹⁹² Bu farklılıklar nedeniyle, Galata'da dini ve etnik grupların birbirlerine tamamen kapalı, ayrı cemaatler hâlinde yaşamadıklarını göstermektedir. Galata Sultan Beyazıd Mahallesinden mahkemeye müracaatların verdiği verilere göre burada hem Müslümanlar ve hem de gayrimüslimler birlikte ikamet etmişlerdir.¹⁹³

Mahalle toplumsal, kültürel ve ekonomik bir birimdir. Orada yaşayanların kültürel yaşamlarını belirlemekte ve diğer mahallelerden ayırmaktaydı.¹⁹⁴ Toplumsal ilişkilerin düzenlenişinde ve biçimlenişinde, kişilerin bir arada yaşadıkları bu yerlerin etkisi büyüktür. Kimi araştırmacılar, İslâm şehrinin en önemli özelliğinin, çeşitli dinsel ve etnik gruplara göre bölge ve semtlere ayrılmış olması olduğunu belirtmişlerdir.¹⁹⁵ Galata'ya bağlı İstinye nahiyesi, Sante Marko, Beyoğlu gibi yerler genelde gayrimüslimlerin ikame ettiği yerler olmuştur.¹⁹⁶ Grup içi denetim olduğundan dolayı

263/48A, 265/57A, 265/76A, 268/11C, 268/64A, 268/69A, 269/6D.

191 İlgili örnekler için bkz., G.Ş.S., 244/19F, 267/16D, 270/27F, 256/75B.

192 Özer Ergenç, Osmanlı Tarihi Yazıları Şehir, Toplum, Devlet, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2013, s. 76-79; Mahalle ve câmi örneği için bkz., Turan Açık, Mahalle ve Câmii: Osmanlı İmparatorluğu'nda Mahalle Tipleri Hakkında Trabzon Üzerinden Bir Değerlendirme, Neighborhood and the Mosque: An Evaluation of Different Types of Neighborhood in the Ottoman Empire Through Trebizond Sample, OTAM, 35/Bahar 2014, s. 1-39; Mehmet Öz, "Osmanlı Klasik Döneminde Anadolu Kentleri", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi Şehir Tarihi, Cilt 3, S. 6, İstanbul 2005, s. 59.

193 İlgili örnekler için bkz., 248/52A, 251/14A, 251/54A, 252/14A, 252/19D, 252/53D, 254/34C, 254/34E, 254/37B, 254/71C, 255/44H, 257/84D.

194 Cem Behar, A Neighborhood in Ottoman İstanbul: Fruit Vendors and Civil Servants in the Kasap İlyas Mahalle, Albany: State University of New York, New York 2003, s. 6.

195 Ergenç, Osmanlı Tarihi..., s. 75.

196 Mahkeme kayıtlarında ilgili örnekler için bkz., G.Ş.S., 258/33C, 264/26D, 258/32B, 264/26A, 264/41D.

insanların kendilerini güvende hissetmeleri sağlanmıştır.¹⁹⁷ Meselâ; Yahudilerin genel olarak kaldığı Galata Musa Efendi mahallesinde Rukiye bt. İlyas Kapudan b. Hasan sahip olduğu “Yahudihane” olarak ifade edilen odalar bulunmaktaydı ve burada bir cemaat halinde yaşamaktaydılar.¹⁹⁸

Bir başka tanım ile “mahalle” birbirini tanıyan, bir ölçüde birbirlerinin davranışlarından sorumlu,¹⁹⁹ sosyal dayanışma içinde oluşan ve bir anlamda aynı kültürü paylaşanların oluşturduğu yerd. Mahallelerin taşıdığı önemden dolayı, Ortadoğu ve İslâm kültüründe şehirler bir sosyal bütün değil mahallelerden oluşan bir bileşim olarak tanımlanmaktadır.²⁰⁰ Galata’da benzer özellikleri barındırmaktadır. Kaza, farklı milletlerin iç içe ikâmet ettiği ve beraber yaşadıkları mahallelerin bir araya gelmesiyle oluşmuştur.²⁰¹

Osmanlı şehirlerinde genellikle Müslümanlar ve gayrimüslimler, ayrı mahallelerde oturmaktaydı. Ancak değerlendirilen mahkeme kayıtlarında aynı yerde oturduklarını ve bazı mahallelerde iç içe geçtiklerini söylenebilir. Bundan başka, bazı meslek mensupları kendi mesleklerinin adlarıyla anılan mahallelerde topluca yaşamaktaydılar. Örneğin kalafatçılar çarşısı, burada bulunan kalafatçı esnafından ismini almaktadır. Galata’ya bağlı Karaköy mevkiindeki bir çarşının ismidir.²⁰²

Galata’daki mahallelerin teşekkülü fetihten sonra meydana gelen göç ile doğru orantılı bir şekilde olmuştur. Müslümanların buraya göç etmeleri ve daha sonra buraya getirilmiş olan Yahudi ve diğer gayrimüslimler ile birlikte mahalle sayısı artmıştır. Beşiktaş, tophane, Kasımpaşa ve Fındıklı gibi nahiyelere bağlı mahallerin çoğunluğu bu göçlerden sonra kurulmuş ve sayıları göçlere orantılı bir şekilde artmıştır. Mahkeme kayıtlarında pek çok mahalle ismi geçmektedir.²⁰³ Meselâ; fetihten önce neredeyse yok denecek kadar az olan Yahudilerin Galata’da Kireç kapısı, Sultan Beyazıd mahallesi, Bereketzâde mahallesinde ikamet ettiklerini gösteren belgeler bulunmaktadır.²⁰⁴

Evliya Çelebiye göre, İstanbul’un üç kadılığından biri olan Galata Kadılığı, 44

197 Abraham Marcus, *Modernliğin Eşiğinde Bir Osmanlı Şehri Halep*, Çev. Mehmet Emin Baş, Küre Yayınları, İstanbul 2013, s. 155.

198 G.Ş.S., 249/73A.

199 Mahallede uygunsuz hareketleri olan birinin sürgün edilmesi ile ilgili bkz., G.Ş.S., 259/46C.

200 Ergenç, XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006, s. 40.

201 İlgili örnekler için bkz., 251/12A, 251/14A, 251/17D, 254/5B, 254/6A, 254/9B, 257/74B, 257/76A.

202 G.Ş.S., 259/24H.

203 İlgili örnekler için bkz., G.Ş.S., 243/34C, 254/46C, 255/66B, 255/66C, 269/1B, 263/64L, 271/55A, 247/88C.

204 G.Ş.S., 272/51C, 272/53A, 272/45B, 272/19A.

nahiye ve 300 kadar köyü içine almaktaydı.²⁰⁵ Galata, Tophaneden başlayarak Boğaziçi'nin Rumeli Yakası kasaba ve köyleri, diğer tarafta Kasımpaşa, Hasköy ve Piri Paşa, kuzeyde ise Beyoğlu'nu içerisine almaktaydı. Marmara Denizi tarafında bulunan Marmara adası, Erdek, Mudanya, Bandırma bölgeleri de Galata Kadılığı'na bağlı nâibler tarafından idare edilmiştir.²⁰⁶

Evliya Çelebi Galata'yı şöyle anlatmaktadır: *“Galata’da 18 Müslüman mahallesi, yetmiş Rum mahallesi, üç Frenk Mahallesi, bir Yahudi mahallesi, iki de Ermeni mahallesi bulunmaktadır. Baş hisarda asla kefare yoktur. İkinci hisardan Arap Câmii’ne kadar yine yoktur. Murad han döneminde yapılan sayıma göre burada 200.000 kâfir; 64.000 Müslüman oturmaktadır. 70 tane kilise bulunmaktadır. Rumların da birçok manastır ve şifa evleri vardır. Ermenilerin üç kiliseleri ve Yahudilerin iki sinagogları bulunduğunu”* belirtmektedir. Bu durumu destekler nitelikte yabancı seyyahlarında gayrimüslim nüfusu üzerinde durmuşlardır.²⁰⁷ Ancak böyle kesin bir ayrımı yapmak çok zordur; çünkü Lâle Devri’nde incelenen belgelerde müslim ve gayrimüslimlerin aynı mahallelerde oturdukları görülmüştür.²⁰⁸

Uluslararası ticaretin aktörleri Galatalı tüccarlar da bu bölgede ikamet etmişlerdir. Limana yakın mahallerde çeşitli mahzen ve depolara sahip bu tüccarların kişisel ikametgâhları ise Galata'nın gerisinde Pera'da bulunmaktaydı. Avrupalı tüccarlar ile yerli alıcılar arasında arabulucu olarak genelde Yahudiler etkin olmuşlardır. Yahudi simsarlar genel olarak Galata Kulesi'nin civarında oturmaktaydılar. Dolayısıyla Galata ve civarında ticaretin belirlediği bir düzen mevcut olmuştur. Liman ve civarında dükkânlar, mahzenler, depo ve çarşılar mevcutken, Galata Kulesi ve civarında daha gerilerde uzanan Pera bağlarında özel konutlar ve kiliseler bulunmaktaydı.²⁰⁹ Galata ve Pera; Avrupalı imgesi ve bütün Hıristiyan azınlık ve Yahudi dillerinin, yabancı sefaretlerin,²¹⁰ Avrupalıların kiliselerinin, yabancı tüccarların,²¹¹ denizcilerin,²¹²

205 Evliya Çelebi Seyehatnamesi..., s. 1/252.

206 İncelik, “Galata”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 3, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı'nın Ortak Yayını, İstanbul s. 353.

207 Evliya Çelebi Seyehat...s. 1/251-252; Galata, Karşı sahilde geniş ve vâsi “Galata Adası”nda, onu Rumlara, onu Frenklere, biri de Ermenilere ait olmak üzere yirmi bir kilise vardır. Surp Lusavoriç adını taşıyan Ermeni kilisesi kâgir ve kemerli, çok güzel bir binadır. Hrand Der Andreasyan, Polanyalı Simeon'un Seyehatnamesi, Everest Yayınları, İstanbul 2013 s. 13.

208 Müslim ve gayrimüslimler, Sultan Beyazıd, Tahta Kadı gibi pek çok mahallede beraber yaşamışlardır. G.Ş.S., 268/51A, 254/71C, 257/84D, 260/47A, 264/7D, 264/56A, 264/69C, 268/25E, 268/80D.

209 İncelik, “ Ottoman Galata, 1453-1553”, s. 40-45.

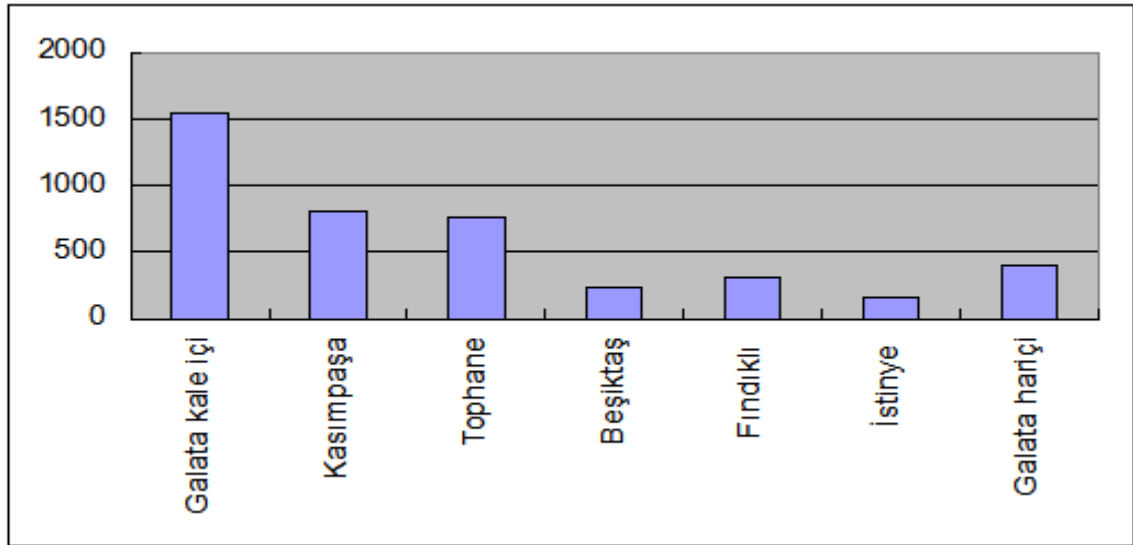
210 Galata'da Dörtüyl Ağzı Mahallesi'nin tercüman iken vefat eden Dimitri veledi Fıranko. G.Ş.S, 268/4A. Yine Santa Marko Mahallesi'nde vefat eden Tercüman Pandalı v. Minval. G.Ş.S., 257/68B.

tavernaların, kârgir yapıların varlığı ve her zaman kendine özgü simgesel statüsünü koruyan bölge olmuştur.²¹³

Değerlendirilen sicil defterlerinde²¹⁴ Galata'nın, Galata (sur içi), Beşiktaş, İstinye, Tophane, Fındıklı ve Kasımpaşa olarak belli nahiyelere ayrılmıştır. Bu yerlerin hangi mahalle ve köyleri kapladığını ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir. Bunun dışında bir kaç davada ise Marmara nahiyesi ve Kapıdağ nahiyesi zikredilmiştir. Mahkemeye başvurular geldikleri yerler üzerinden oranın nüfusu hangi kimliklerden oluştuğu hakkında bilgi vermektedir. Meselâ; bir yerden gayrimüslimlerinde başvuru yapması orada yaşadıklarının kanıtı olabilir.²¹⁵

Sicil defterlerinde mahkemeye başvurma yoğunlukları Lâle Devri'nde (1718-1730) aşağıdaki tablolarda belirtilmiştir. Burada, Galata mahkemesine kadınların başvurma oranı ve sayısal olarak yaklaşık miktarları gösterilmektedir.

Tablo 1: Galata Mahkemesine Kadınların Başvuru Oranları.



211 Tüccarlar ile ilgili örnekler için bkz., G.Ş.S., 272/19A, 259/24D, 259/25I.

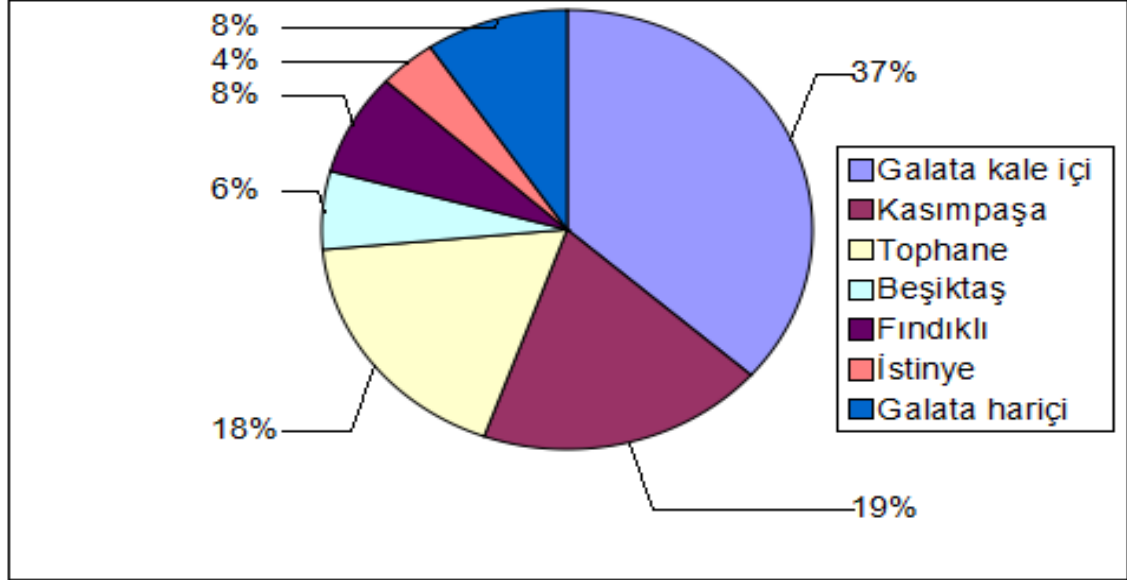
212 Burada sakin olan denizciler ile ilgili bkz., 243/7B, 246/76C, 248/34A, 249/41E, 251/81E, 252/27A, 255/27F, 255/38C, 257/9A.

213 Kuban, İstanbul Bir Kent Tarihi..., s. 215.

214 G.Ş.S., 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272.

215 G.Ş.S., 254/34E, 254/37B, 254/71C.

Tablo 2: Galata Mahkemesine Kadınların Başvurularında Nahiyelerin Yüzdelik Payları.



Tablolar incelendiğinde mahkemeye başvuru oranlarının tahmin edilmesi mümkündür. En yoğun yer olarak Galata Suriçi çevresi görülmektedir. Burası Galata'nın merkezi konumunda olan yerlerden biridir. Hemen Galata bölgesinden sonra, diğer iki önemli nahiye olan Kasımpaşa ve Tophane gelmektedir. Bu iki nahiye aşağıda belirtildiği gibi Müslümanların yoğun olarak yaşadığı yerlerdir. Bu nahiyelerden sonra ise, sicillerde yine Galata harici olarak belirtilen sur çevresindeki bölge ve Fındıklı gelmektedir. Galata harici bölge aşağıda değineceğimiz gibi aslında gayrimüslim nüfusun yoğun olduğu bölgelerdendir. Fındıklı nüfus yapısı olarak Kasımpaşa ve Tophane ile ilişkili bir yapıya sahipti. Beşiktaş ve İstinye nahiyesi dava sayısı en az olan iki nahiyedir. İstinye gayrimüslimlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerden birisidir. Sicillerimizdeki başvurularda yoğun olarak Müslüman olmayanların başvuruda bulunduğunu belirtmek gerekir.²¹⁶

Galata'da farklı grupların bir arada yaşadığını görmek mümkündür. Bu, Osmanlı'nın farklı tebaasının birlikte yaşamasının sonucudur. Bu birlikte yaşama kültürünün örnekleri olarak İstinye nahiyesi, Sultan Beyazıd Mahallesi, Bereketzâde, Tatavla, Sante Marko, Kalkancıbaşı, Kamer Hatun gibi yerler gayrimüslimlerin yoğun

²¹⁶ G.Ş.S., 243/27B, 246/23B, 246/34D, 258/32B, 264/26A, 265/62G, 265/103G, 269/2D.

olarak yaşadıkları yerler arasındadır.²¹⁷

Galata harici diye şer’iyye sicillerinde geçen sur dışındaki mahalle sayısı yedidir. Bu tabir sur dışında kalan bölgeyi vurgulamak için kullanılmıştır. Sicillerde “*Mahmiye-i Galata ya da Medine-i Galata haricinde Hüseyin Ağa Mahallesi’nde...*” diye başlayıp belli bir nahiyeye bağlı bulunmayan yerler ifade edilmiştir.²¹⁸ Bunun dışında belli bir nahiyeye bağlı bulunanlar “*Mahmiye-i Galata veya Medine-i Galata’ya tabi Kasaba-i Tophane muzâfatından Hüseyin Ağa mahallesi....*” şeklinde ifade edilmiştir.²¹⁹ Bu şekilde tespit edilmiş mahalleleri, bağlı bulunduğu nahiyeye veya kasaba adı altında ele alınmıştır.

Değerlendirilen belgelerin tümünde “*Galata harici Beyoğlu nâm...*” gibi adlandırılan yerleri ise Galata harici yani surların dışında kalan ve belgelerde belli bir nahiyeye ve kasabaya bağlı bulunmayan yerler altında değerlendirilmiştir.²²⁰ Herhangi bir nahiyeye bağlı bulunmayan, sicillerde “*Galata haricinde....*” şeklinde geçen mahalleler: Tatavla Karyesi,²²¹ Sarı Lütfi Mahallesi,²²² Beyoğlu Mahallesi,²²³ Santa Marka

217 Sicillerimizde gayrimüslimlerin mahkemeye başvurdukları yerler ise şöyledir: İstinye nahiyesine tabi Yeniköy, İstinye Nahiyesine tabi Yeniköy Kasabasında Ali Paşa Mahallesi, Beyoğlu, Beşiktaş Ortaköy Mahallesi, Galata Bereketzade Mahallesi, Sinan Paşa-i Kebir Mahallesi, Tophane Hüseyin Ağa Mahallesi, Galata Bereketzade Mahallesi, Sultan Beyazıt Mahallesi, Galata haricinde Pazar Mahallesi, İstinye nahiyesine tabi Yeniköy kasabasında Ayanikol Mahallesi, Kasımpaşa Tahtakadı mahallesi, Galata Tatavla Karyesi, Beşiktaş Karabaş Mahallesi, Beşiktaş Sinan Paşa Mahallesi, İstinye nahiyesine tabi Sondere Nahiyesi, Kasımpaşa Kamer Hatun mahallesi, Galata Kürekcibaşı Mahallesinde, Galata Kethüda mahallesi, İstinye Nahiyesi kürekcibaşı Mahallesi, Galata Kalkancibaşı mahallesi, Beşiktaş Kuruçeşme Karyesi, Galata Firuzağa mahallesi, Galata haricinde Müeyyetzade mahallesi, Kasımpaşa Kadı Mehmed Efendi mahallesi, Kasımpaşa Muslihiddin Mahallesi, Fındıklı El-hac Hasan Mahallesi Galata Karye-i Cedid Muhallatı, Galata Kenar Karyesi, Galata haricinde Santa Marko Mahallesi, Galata El-hac Ahmed Mahallesi, Beykoz nahiyesine tabi Ermeniya mahallesi, Kasımpaşa İmam mahallesi, Galata haricinde Dört yolağzı mahallesi, Galata İstinye Nahiyesine tabi Yeni köprü, Galata Yağ Kapanı, Galata İstinye Nahiyesi Ali Paşa Mahallesi, Kasımpaşa Camii Kebir Mahallesi, Galata haricinde Balıkpazarı, Kasımpaşa Tahtakadı Mahallesi, Galata İstinye Nahiyesi Büyükdere Karyesi, Galata Domuz Deresi nam karye, Galata Kalkancı Mahallesi, Galata Karaköy, Galata Sirkeci Muslihiddin Mahallesi, Tophane İbrahim Efendi Mahallesi, Galata Mermer Nahiyesi, Galata Kurşunlu Hanı, Galata El-hacama Mahallesi, Galata Rumeli Mahallesi, Tophane El-hac Mustafa Mahallesi, Galata Küçük köy, Galata Şehsuvar Mahallesi, Galata Camii Cedid mahallesi, İstinye nahiyesi Yeniköy Ayayorgi, İstinye nahiyesi Boğaz kesen Torlak mahallesi, İstinye Tarabya Karyesi, İstinye Hızır İlyas Mah, Altı karyesi, Beydik karyesi, Fındıklı Avni Efendi Mah, Kasımpaşa Çatma Mescid Mah., Kethorya Mah., Marmara nahiyesi, Galata Tomtom Mah., İstanbul Fener Kapısı, Beşiktaş Arnavud karyesi, Karamustafa Paşa Mah, Galata İstinye nahiyesi Rumeli Hisarında Arpa Emini Mahallesi, Beşiktaş Karabaş mahallesi, Galata Arap kapısı, Kasımpaşa Hasan Efendi mahallesi, Kasımpaşa Bedrettin Mahallesi, Galata haricinde Köstele mahallesi.

218 Örnekler için bkz., G.Ş.S., 249/20C, 254/57B, 265/84A, 247/69E.

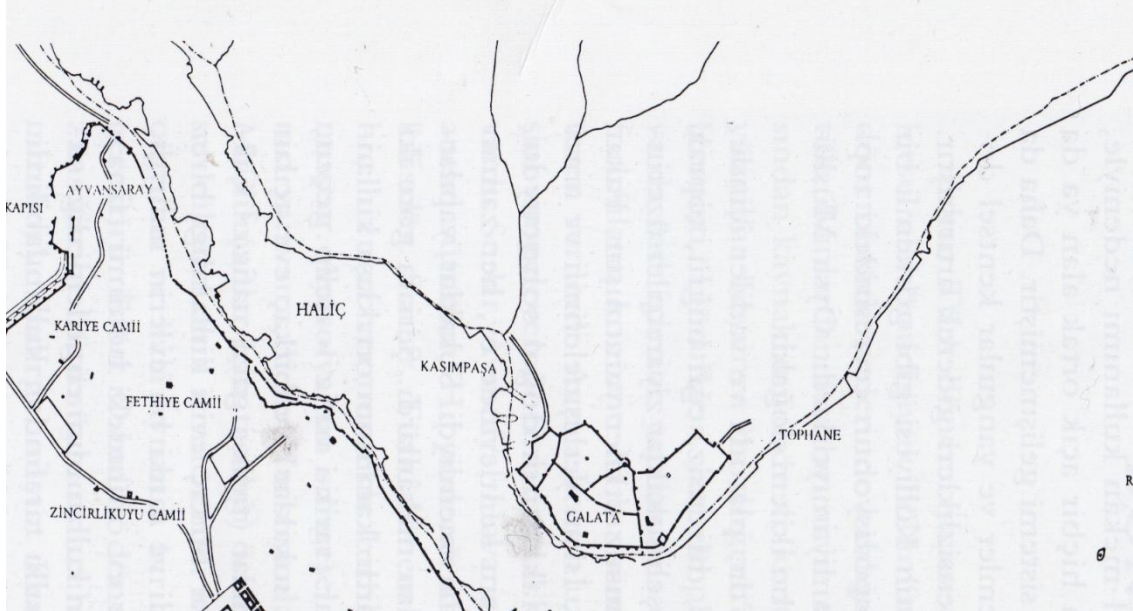
219 Örnekler için bkz., 242/41B, 243/63A, 243/79A, 252/53B.

220 G.Ş.S., 264/41D.

221 Bazen “Tatavla Mahallesi” şeklinde de geçmiştir. Biz ağırlıklı olarak karye şeklinde geçtiğinden dolayı onu kullanmayı uygun bulduk. G.Ş.S., 245/80B, 247/42B, 250/77B, 254/43E, 265/2D, 265/61G, 270/56G, 272/81B.

222 G.Ş.S., 244/62C, 246/41D, 253/54B, 253/73A, 254/55A, 262/14A, 262/73D, 266/30E, 267/46D, 268/67F..

Mahallesi,²²⁴ Şahkulu Mahallesi,²²⁵ Dört Yol Ağzı²²⁶ ve Pazarcı Mahallesi²²⁷ yer almaktadır. Bunlardan tarihî süreç içerisinde önem kazanan ve incelenen sicillerde ön plana çıkan mahallelerle ilgili bilgiler verilmiştir.



Resim 3: 18. Yüzyıl Galata ve Nahiye Konumu.

Beyoğlu, yukarı sur ötesinde Pera bağları denilen bölgede başlangıçta bağ ve bahçeler²²⁸ ve mezarlıkların bulunduğu yerlerden biri olmuştur. Saray iç oğlanlarının yetiştirilmesi için Galata Sarayı'nın inşa edilmesinden sonra burası yerleşime açılmıştır. Beyoğlu, isminin İstanbul'un fethinden sonra orada oturmakta olan prens "Alexias Taraktos Komnenos'a" izafeten verildiği söylenmektedir. Avrupalılar ise buraya "Pera" demişlerdir.²²⁹ Beyoğlu'nun zamanla gelişmesinde Avrupalı elçilerin burada yazlık köşkler yaptırmaları etkili olmuştur. 15. ve 16. yüzyıllarda ise yeni etnik unsurlar katılmıştır.²³⁰

Avrupa ile ticaretin gelişme göstermesi üzerine, Avrupalılar Beyoğlu'na yoğun

223 G.Ş.S., 247/6D, 254/42D, 264/41D.

224 G.Ş.S., 254/32A, 257/68B, 258/14A ...

225 G.Ş.S., 243/48D, 244/20B, 245/15D, 247/68A, 270/114G, 271/10B...

226 G.Ş.S., 247/86C, 256/46A, 259/45D, 268/4A.

227 G.Ş.S., 243/5B, 249/16E, 262/104B.; Bir belgede ise bu mahalle Tophane'ye bağlı gösterilmiştir. bkz; G.Ş.S., 250/85C.

228 G.Ş.S., 251/14A.

229 Ayrıntılı bilgi için bkz., Eyice, İstanbul'un Mahalle Ve Semt Adları Hakkında Bir Deneme...s.204; Carbognano, 18. Yüzyılın Sonunda İstanbul..., s. 81.

230 Celal Esat Arseven, Eski İstanbul, Turing yayınları, İstanbul 1999,s.45; İnalçık, Makaleler II..., s. 202.

bir biçimde gelip yerleştiler.²³¹ Beyoğlu'nda Rumlar, Türklerden sonraki en kalabalık gruptur. Frenklerle yani Avrupalılar ile birlikte yaşayan Rumlarda bulunmaktadır. Burada Ermenilerin sayısı Rumlardan daha az bulunmaktaydı. Yahudiler ise bu topluluklar arasında en azını oluşturan gruptur.²³² Lâle Devri belgelerinde Beyoğlu ile ilgili fazla miktarda belgenin olduğunu söylemek güçtür. Beyoğlu'nda vefat eden gayrimüslimlerin tereke kayıtları daha çok yer almaktadır.²³³ “Beyoğlu” ifadesi çok geçmemekle birlikte mahkemeye başvuranların çoğunluğu gayrimüslim kadınlardır.²³⁴

Galata haricindeki diğer; Aya Dimitri, halkının tamamına yakını Rumlardan oluşmaktaydı. Tatavla²³⁵, genel olarak Rumların ve Ermenilerin oturduğu bir yer konumundaydı.²³⁶ Beyoğlu'nda bir Rum köyü olan Tatavla bu yönüyle ön plana çıkmıştır. Köy, içinde bulunan kiliseden dolayı “Aya’ Dimitri” de denilmektedir.²³⁷ Yahudiler ise genel olarak Hasköy ve Karaköy’de yaşamaktaydı.²³⁸

Galata harici olarak belgelerde geçen yerlerden biri de Beyoğlu'nda tepe noktasında “dört yol ağzı” bulunduğu için “Dört yol” adını taşıyan yerdi.²³⁹ Grekler, bu isim ile Galata sahilini belirtmek istemişlerdir. Değerlendirilen belgelerde de “Dört yol Ağzı” olarak geçmektedir.²⁴⁰ Avrupalılar, genel olarak burada ikamet etmişlerdir.²⁴¹ Bazı Avrupa devletlerinin elçilikleri ve tanınmış birçok Hristiyan ailenin evleri burada yer almıştır.²⁴² Fransız tebaası nüfusun en kalabalık kısmını teşkil etmektedir.²⁴³

1. Galata (Suriçi)

Galata sicil defterlerinde doğrudan Galata'ya bağlı bulunan ve suriçi olarak ifade edilen bölgede 14 mahalle bulunmaktadır. Bunlar tabloda gösterilmiştir.

231 Halil İnalçık, Makaleler II..., s. 202

232 Olivier, 18. Yüzyılda Türkiye ve İstanbul..., s. 27.

233 G.Ş.S., 247/6D, 254/42D, 264/41D, 264/23B.

234 G.Ş.S., s. 264/41D.

235 G.Ş.S., 245/80B ;247/42B; 250/77B;254/43E ;259/20I ; 267/45F.

236 Amicis, İstanbul (1874)..., s. 67-70.

237 P.G. İnciciyan, 18. Asırda İstanbul..., s. 94.

238 P.G. İnciciyan, 18. Asırda İstanbul..., s. 17.

239 Carbognano, 18.Yüzyılın Sonunda İstanbul...,s. 81.

240 G.Ş.S., 256/46A.

241 P. İnciciyan, 18. Asırda İstanbul..., s. 92.

242 Carbognano, 18. Yüzyılın Sonunda İstanbul..., s. 81.

243 Charles Schefer, Antoine Galland İstanbul'a Ait Günlük Hatıralar (1672-1673), Çev. Nahid Sırrı Örik, Türk Tarih Kurum Yayınları, 3. Baskı, Ankara 1998, s.6.

Tablo 3: Galata Suriçi.

Alaca Mescid Mahallesi ²⁴⁴	Arab Câmî Mahallesi ²⁴⁵	Bereketzâde Mahallesi
Domuz Deresi Karyesi	Emekyemez Mahallesi	Müeyyetzâde Mahallesi
Neslihan Sultan Mahallesi	Kara Mustafa Paşa Mahallesi	Karaköy
Kemankeş Mustafa Paşa Mahallesi	Musa Efendi Mahallesi	Sultan Beyazıd Mahallesi
Yeni Câmî Mahallesi	Yolcuzâde Mahallesi	

Galata suriçi, kadınların mahkemeye en çok başvuruda buldukları yer olmuştur. Bu bölgede mahkemeye hem Müslümanlar hem de gayrimüslimler başvurmuşlardır. Bu bölgeden yapılan başvurularda, özellikle Sultan Beyazıd Mahallesi mahkemeye gelenlerin yoğunluğu sebebiyle dikkati çekmektedir.²⁴⁶

Galata Kadıları Arap Câmîi yanında bulunan, Ceneviz yapısı mîri konak da oturmuşlardır. Nefs-i Galata mahkemesinde de bazen kendileri, bazen de bir naibi hâkimlik yapmıştır.²⁴⁷ Galata içerisinde önemli yapılardan biride Galata Kulesi'dir.²⁴⁸ Galata, kulesi daire şeklinde olup, yüksek bir mevkiye yapılmıştır. Arap Camii'nden gümrüğe kadar olan saha, Galata'ya bağlı olan kısımdır. Bu kısmı ayıran sur, güney tarafından, kuzeye doğru Galata kulesine çıkar. Tophane'ye kadar uzanan kısım ise Karaköy'dür.²⁴⁹ Suriçi Müslümanların yanında çoğunluğu Ermeni, Rum ve Perşembe pazarı tarafında Avrupalılar olmak üzere Hıristiyanlar sakinlerdi.²⁵⁰ Aynı zamanda

244 Galata suriçinde yer alan Alaca Mescid Mahallesi bazı belgelerde Kasımpaşa Nahiyesine bağlı olarak yazılmıştır. G.Ş.S., 247/65C.

245 G.Ş.S., 242/42B, 246/83A, 251/87; Bazı belgelerde buranın ismi Arap Camii Karyesi olarak geçmiştir. G.Ş.S., 249/45A, 257/117C.

246 Lâle Devr-i boyunca kadınlar ile ilgili olarak bu mahalleden Galata mahkemesine toplamda 124 başvuru bulunmaktadır. G.Ş.S., 244/84A, 253/68D, 244/63D, 270/117D, 266/27D, 266/30A, 270/79B, 253/40A, 244/37C, 256/62F, 245/130D.

247 P.G. İnciciyan, 18. Asırda İstanbul..., s. 53-54.

248 Galata Kulesi dünyanın en eski kulelerinden biri olup, Bizans İmparatoru Anastasius tarafından 528 yılında Fener Kulesi olarak inşa ettirilmiştir. 1204 yılındaki IV. Haçlı Seferi'nde geniş çapta tahrip edilen kule, daha sonra 1348 yılında "İsa Kulesi" adıyla yığma taşlar kullanılarak Cenevizliler tarafından Galata surlarına ek olarak yeniden yapılmıştır. 1348 yılında yeniden yapıldığında kentin en büyük binası olmuştur. Galata Kulesinin tarihi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Semavi Eyyice, "Galata Kulesi", DİA, Cilt 13, İslam Araştırmaları Merkezi, 1996, s. 313-316; http://tr.wikipedia.org/wiki/Galata_Kulesi

249 Kömürçüyan, İstanbul Tarihi XVII. Asırda İstanbul..., s. 435.

250 G.Ş.S., 250/36E, 266/68B, 270/104E, 266/3D, 266/82D, 250/8A, 267/38E, 250/68C, 250/56A,

burada Yahudiler de ikamet etmişlerdir.²⁵¹ Galata'da Ermenilere ait bir kilise Rumlara ait dört kilise ve Latinlere ait üç kilise bulunmaktadır.²⁵²

2. Kasımpaşa Nahiyesi

Galata'ya bağlı önemli nahiyelerden biri Kasımpaşa'dır. Kasımpaşa'da, Galata Mollasının yönetiminde küçük bir mahkeme bulunmaktadır. Galata ile Kasımpaşa arasında onları birbirinden ayıran mezarlıklardan başka bir şey bulunmamaktadır.²⁵³ Kasımpaşa nahiyesi Galata surlarından başlayarak Hasköy'e ve Aynalıkavağa kadar ulaşmaktadır.²⁵⁴ Adını, burada kurşunla kaplı, mermer levhalarla döşeli birkaç büyük hamam yaptıran Kanuni Sultan Süleyman'ın vezirlerinden Güzelce Kasım Paşa'dan almaktadır.²⁵⁵

Kasımpaşa'da tersanenin bulunması, burayı İstanbul'un en geniş ticaret merkezi konumuna getirmiştir.²⁵⁶ Bu durum tabii olarak nüfusu hızla arttırmış ve genel olarak ta bu bölgeye Müslümanlar yerleşmişlerdir.²⁵⁷ Burada pek çok denizci ikamet etmiş ve ticaret ile uğraşmışlardır.²⁵⁸ Aynı tersanenin içinde padişahın köleleri de yerleşmiştir.²⁵⁹ II. Beyazıt'ın Galata Sarayı'nda Acemioğlan ocağını açmasından sonra Kasımpaşa'ya bakan sırtlarda bir kaç yeni mahalle daha kurulmuştur.²⁶⁰

Kasımpaşa'yı önemli kılan, burasının liman olması ve Osmanlı tersanesinin burada yer almasıydı. Bundan dolayı da incelenen sicil defterlerinde geçen bekâr odalarının çoğunluğu bu bölgede bulunmaktadır.²⁶¹ Kasımpaşa'da esir ve mahkûmlara mahsus Beylik Zindanı ve Kaptan Paşa'nın ikamet ettiği Divanhâne önemli yapıları.²⁶² Genelde Yahudilerin de oturduğu yerler arasında Kasımpaşa bulunmaktaydı. Buradan

245/33D, 253/51H, 272/53A.

251 G.Ş.S., 243/2B.

252 Reşat Ekrem Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 4, Neşriyat Kollektif Şirket, İstanbul 1960, s.5899.

253 Thevenot, Thevenot Seyahatnamesi..., s. 59.

254 G. İnciyan, VIII. Asırda İstanbul..., s. 97.

255 Carbognano, 18. Yüzyılın Sonunda İstanbul..., s. 87.

256 The Ottoman Empire and Its Heritage Politics, Society And Economy Ed. Suraiya Faroqhi And Halil İnalçik Advisory Board Guild Dynamics In Seventeenth-Century Istanbul, Fluidity And Leverage Eunjeong Brill Leiden, Boston, s. 22.

257 Edmondo De Amicis, İstanbul..., s. 66. Mahkeme kayıtlarında da Müslümanların müracaatları çok olmuştur. Örnekler için bkz., G.Ş.S., 270/9C, 267/41B, 244/14C, 270/114E, 266/13H, 256/60C, 245/94A, 256/50D, 253/27F, 256/81B.

258 G.Ş.S., 257/149A, 260/13B, 260/34A, 263/48A, 265/57A, 265/76A, 265/113C, 268/11C.

259 Thevenot Seyahatnamesi..., s. 59.

260 Doğan Kuban, İstanbul'un Tarihi..., s. 32.

261 G.Ş.S., 244/19F, 245/85E, 256/36A, 259/1A.

262 Hovhannesyanyan, Payitaht İstanbul'un Tarihçesi..., s. 40.

mahkemeye Yahudilerin müracaatlarını görmek mümkündür.²⁶³ Bunun yanında ilk Müslüman mahalleleri burada ve Tophane'ye inen yerlerde kurulmuştur.²⁶⁴ Kayıtlarda Müslümanların mahkemeye başvurularında önemli bir yoğunluk bulunmaktadır. Bu durum Müslüman nüfusun hızla arttığını göstermesi açısından önemlidir.²⁶⁵

Limanın burada bulunması Osmanlı ekonomisi açısından büyük önem taşımaktaydı. Kasımpaşa'daki cephanelikte, barut fabrikasında ve top döküm yerinde birçok işçi ve denizci istihdam edilmiştir.²⁶⁶ Bunlar genel olarak bekâr odalarında kalmışlardır.²⁶⁷ Bunun yanında burada bekârlara, yeniçerilere, tüccarlara, denizcilere hizmet veren genelevler ve tavernalar bulunmaktaydı. Şeriata göre, Müslümanlara alkol ve zina yasak olmasına rağmen; bazı Müslümanların dinlendiği, ziyaret ettiği Kasımpaşa limanı boyunca ve Galata'nın arka sokaklarındaki çoğu tavernalar ve genelevler uğrak yerleri arasındaydı.²⁶⁸

Evliya Çelebi'nin verdiği bilgilere göre Kasımpaşa çok mâmur ve yoğun nüfuslu bir yer olmuştur. Çelebi, Kasımpaşa'da Koca Kasım Paşa, Kethüda, Süleyman Han, Şeyh Ebhem Efendi, Yahya Kethüda, Hacı Hüsrev, Ahmed Efendi, Emir Sultan, Kulaksız, Sinan Paşa adlarını taşıyan camiler ile muhtelif mescitler ve tekkeler, hamamlar, Piyale Paşa, Kara Hoca, Kürd Çelebi, Hüseyin Ağa ve Sıçan Halife adlı sarayların bulunduğunu belirtmektedir. Yine Çelebi, Kasımpaşa'da üç yüz altmış kadar dükkândan bahsetmektedir.²⁶⁹

Evliya Çelebi, Kasımpaşa'da 24 mahalle ismi zikretmektedir.²⁷⁰ Lâle Devri şer'yye sicillerinde ise Kasımpaşa'ya bağlı 37 mahalle zikredilmektedir.

Tablo 4: Kasım Paşa Nahiyesi.

Altuncu Mescid Mahallesi	Bedreddin Bey Mahallesi	Bağçezade Mahallesi
Câmi-i Kebir Mahallesi	El-Hâc Şaban Mahallesi	Çatma Mescid Mahallesi

263 G.Ş.S., 272/51C, 272/53A, 272/45B.

264 Mantran, İstanbul Tarihi..., s. 264.

265 Örnekler için bkz., G.Ş.S., 258/7B, 264/17F, 271/3D, 243/82D, 246/1A.

266 G.Ş.S., 251/81E, 255/79A, 265/76A, 268/11C, 252/25C, 255/63E, 257/133C, 262/2B.

267 Bekar odalarında kalanlar ile ilgili örnekler için bkz., 247/34E, 251/68B, 252/65C, 254/10B, 254/19E, 254/58B, 262/134A, 263/40D, 265/14A, 268/67I, 269/14F.

268 Fariba Zarinebaf, Crime and Punishment in Istanbul 1700–1800, University of California Press, California 2010, s. 26.

269 Evliya Çelebi Seyehatnamesi..., s. 1/243-244; Erem Çelebi Kömürçüyan, İstanbul Tarihi XVII. Asırda İstanbul, Hrand D. Andeasyan, Haz. Kevork Pamucıyan, Eren Yayıncılık, 2 baskı, İstanbul 1988, s.209.

270 Evliya Çelebi Seyehatnamesi..., s. 1/246-247.

Cami-i Cedid Mahallesi	Emin Hasan Mahallesi	Emin Cami-i Mahallesi
El-Hâc Ahmed Mahallesi	El-Hâc Hasan Mahallesi	İbadullah Mahallesi
Ali Paşa-i Cedid Mahallesi	Kadı Mehmed Efendi Mahallesi	İmam Mahallesi
El-Hâc Ferhad Mahallesi	Kalkancıbaşı Mahallesi	Piyale Paşa-i Sağır Mahallesi ²⁷¹
El-Hâc Hüsrev Mahallesi	Kürd Çelebi Mahallesi	Tahta Kadı Mahallesi
Eminzâde Efendi Mahallesi	Ketehorya Mahallesi	Tozkoparan Mahallesi
Fişnezâde Mahallesi	Sürûrî Efendi Mahallesi	Sâhaf Muslihiddin Mahallesi
Kulaksız Ahmed Mahallesi	Şehsuvar Mahallesi	Serdâr-ı Ekrem Mahallesi
Piyale Paşa-i Kebir Mahallesi ²⁷²	Seyidali Mahallesi	Sirkeci Muslihiddin Mahallesi
Seferiboz Mahallesi	Sinan Paşa Mahallesi	Yeldeğirmeni Mahallesi
Yahya Kethüda Mahallesi		

3. Tophane Nahiyesi

Galata kadılığının idaresi altında bulunan yerlerden biri de Tophane nahiyesiydi. Tophane, ismini büyük top dökümhanesi ile yanındaki Tophane ocağı kışlasından almaktadır.²⁷³ Tophane, Galata'nın doğusunda ve Haliç ile Boğaz'ın Avrupa yakasının köşesinde bulunmaktadır. Galata'dan itibaren Fındıklı'ya kadar sahilde olan mahalleleri içine almaktadır. Şehir merkezine yakınlığı sebebiyle Tophane İstanbul'un gelişip büyüyen ilk semtlerinden biri olmuştur. Mülkî âmiri Galata kadısının nâiblerinden biri, askerî kumandanı Topçu başı, zâbita âmiri ise Bostancı başı olmuştur.²⁷⁴ Bünyesinde çok sayıda yalı, tekke, câmi, çeşme ve sebil bulunduran Tophane'deki top dökümhanesi II. Mehmed döneminde kurulmuştur. I. Süleyman tarafından geliştirilmiş ve zaman zaman geçirdiği yangınlar yüzünden önemli tamirler görmüştür. III. Selim tarafından

271 Küçük Piyale Paşa Mahallesi olarak geçmektedir bkz., G.Ş.S., 250/18B, 254/73B, 266/14E, 267/30C, 267/60C, 270/9C, 270/27D, 270/116C, 272/24A...

272 Bazı belgelerde ise Büyük Piyale Paşa Mahallesi olarak geçmektedir bkz: G.Ş.S., 253/30A.

273 Eyice, İstanbul'un Mahalle Ve Semt Adları Hakkında Bir Deneme...s. 213; Lubenau Seyahatnamesi..., s. 262.

274 M. Tayyib Gökbilgin, "Boğaziçi", DİA, Cilt 06, İslam Araştırmaları Merkezi, s. 252.

yeniden inşa ettirilmiştir.²⁷⁵

Boğaz sahilinde yerleşim, esas itibariyle Kânûnî Devrinde başlamıştır. Tophane, Kanuni tarafından büyütülmüş, etrafına duvar çektirilmiş ve yeni kışlalar yaptırılmıştır.²⁷⁶ Tophane ile Fındıklı arasında Kânûnî Sultan Süleyman oğlu Cihangir'in hatırasına, Cihangir Câmii yapılmıştır.²⁷⁷ Daha sonra burada aynı isim ile bir mahalle teşekkül etmiştir.²⁷⁸ Tophane Kapısı denilen Galata kapısından deniz tarafına çıkışta, top dökümhanesi anlamındaki Tophane adlı başka bir dış mahalle daha yer almıştır.²⁷⁹ Burada topçuların mahallesi ve beş kubbeye örtülü, her tür top ve yuvanın döküldüğü, sağlam bir taş yapı olan top dökümhanesi bulunmaktadır.²⁸⁰ Mahkeme kayıtlarında burada sakin olan pek çok topçu ve hamal ile ilgili belge bulunmaktadır.²⁸¹

Tophane, Müslümanların ilk yerleştiği yerler arasında yer almıştır.²⁸² Tophane'de Müslümanların dışında Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler ikamet etmiştir. Bunları aralarındaki bazı anlaşmazlıklardan veya ölmeleri halinde miras paylaşımı için mahkemeye başvurmuşlardır.²⁸³ Değerlendirilen sicil defterlerinde Tophane'ye bağlı 35 mahalle ismi geçmektedir.

Tablo 5: Tophane Nahiyesi.

Alaca Mescid Mahallesi	Ayaz Mahallesi	Cihangir Mahallesi
Çukur Camii Mahallesi	Çavuşbaşı Mahallesi	Defterdar Ebu'l-fazl Mahallesi
Elhâca'ma Mahallesi	Emekyemez Mahallesi	Ekmekçibaşı Mahallesi
Firuzğa Mahallesi	Hoca Ali Mahallesi	Hüseyin Ağa Mahallesi
İbrahim Efendi Mahallesi ²⁸⁴	İlyas Çelebi Mahallesi	Kâtib Mustafa Çelebi Mahallesi

275 Tophane-i Amire hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Aydüz, Salim, Tophane-i Amire ve Top Döküm Teknolojisi..., s. 15-20.

276 Doğan Kuban, İstanbul'un Tarihi Yapısı..., s. 33.

277 P.G.İnciciyan, 18. Asırda İstanbul..., s. 95.

278 Cihangir mahallesinin geçtiği bazı belge örnekleri; G.Ş.S., 242/61A, 243/89B, 246/9D, 249/75B, 251/9A, 251/74A, 252/38A, 255/51A, 255/72D, 262/50A.

279 G.Ş.S., 254/7A, 265/102C.

280 Carbognano, 18.Yüzyılın Sonunda İstanbul..., s. 87.

281 G.Ş.S., 259/7A, 259/30B. Burada vefat eden topçular için bkz., G.Ş.S., 242/3C, 242/7B, 246/71D, 246/77B, 251/1D, 252/73A, 252/89D, 265/79C, 265/87A, 265/91D.

282 Mantran, İstanbul Tarihi..., s. 264.

283 G.Ş.S., 264/57D, 247/8B, 258/31B, 264/35B, 264/35C, 264/37B.

284 İbrahim Efendi Mahallesi bazı belgelerde Kasımpaşa Nahiyesine bağlı olarak geçmektedir. G.Ş.S.,

Karabaş Mustafa Ağa Mahallesi ²⁸⁵	Kazgancıbaşı Mahallesi	Ketani Ömer Paşa Mahallesi
Kıkıç Ali Paşa Mahallesi	Kuloğlu Mahallesi	Mehmed Ağa Mahallesi
Müeyyetzade Mahallesi	Muslihiddin Mahallesi	Okçu Musa Mahallesi
Pürtelaş Hasan Mahallesi	Sabuncu Mahallesi	Sakabaşı Mahallesi
Sefer Kethüda Mahallesi	Süheyl Bey Mahallesi	Tomtom Mahallesi
Topçubaşı Mahallesi	Sağır Çeşme Mahallesi	Çaşnigir Mahallesi
Yahya Çelebi Mahallesi	Yeni Mahalle	

4. Beşiktaş Nahiyesi

Galata'ya bağlı bulunan nahiyelerden biri de Beşiktaş'tır. Beşiktaş isminin nereden geldiği ile ilgili farklı bilgiler bulunmaktadır. Uzun zaman boyunca Beşiktaş'ın Bizans Devri semtlerinden biri olan "Diplokionionu" olduğu düşünülmüştür. Bunun Bizans döneminde "Çifte sütun" anlamına geldiği ileri sürülmüştür. 16. yüzyılda Beşiktaş'ta iki sütun gören Pierre Gylli (Gyllius) bunların o sütunlar olduğunu kaydetmiştir. Modern bilim adamları da bu sütunların, yani taşların Beşiktaş adına esas olduğunu kabul etmişlerdir. Ancak sütunlar ile beşik arasında hiç bir bağlantının bulunmayışı sebebiyle, sonra yapılan incelemeler ile Diplokionion mevkiinin bugünkü Beşiktaş'tan ziyade Kabataş ile Dolmabahçe arasında yer aldığı anlaşılmıştır. Bunun dışında Beşiktaş isminin nereden geldiği ile ilgili çeşitli bilgiler yer alsa da en uygun olarak "gemi beşiği" ile bağlantılı olduğu düşüncesi kabul görmüştür.²⁸⁶

Beşiktaş, tarihte genel olarak tabii güzellikleri bakımından çok eski devirlerden beri ilgi görmüş ve önem kazanmıştır. Dolmabahçe ile Ortaköy arasında bulunan bir Boğaziçi semti olmuştur.²⁸⁷ Beşiktaş 13. yüzyıl başındaki Haçlı Seferleri sırasında Venedik gemilerinin yanaştığı bir yer olmuştur. İstanbul'un fethinden sonra Osmanlı donanması sefere çıkmak üzere Dolmabahçe ve Beşiktaş önlerinden hareket etmeye başlamıştır. Bu sebeple Kaptan Paşa Yalısı Beşiktaş'ta bulunmaktadır. Bu yalının olduğu yer daha sonra padişahlara intikal etmiş, burası çok güzel köşkler ve yalılarla

271/69E.

285 Karabaş Mustafa Ağa Mahallesi bazı belgelerde Kasımpaşa Nahiyesine bağlı olarak geçmektedir. G.Ş.S., 265/116F.

286 Eyice, İstanbul'un Mahalle Ve Semt Adları Hakkında Bir Deneme..., s. 206.

287 Gökbilgin, "Boğaziçi"..., s.253.

süslenmiştir. Mahkeme kayıtlarında Beşiktaş'ta bulunan bazı köşk ve yalılar ile ilgili satışlar bulunmaktadır.²⁸⁸ Sinan Paşa Camii, Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi, Mimar Sinan'ın Beşiktaş'ı süsleyen 16. yüzyıl mimari eserlerindedir. Ayrıca Beşiktaş'taki Yahya Efendi mesiresi de meşhur yerlerden biridir.²⁸⁹

İncelenen sicil defterlerinde Beşiktaş, Cihangir'den başlayarak Boğaz'la bağlantılı olan kısa mesafelerle birbirinden ayrılmaktadır. Galata Kadısı burada ikamet etmiştir. Bundan dolayı da mahkemeler burada görülmüştür. Beşiktaş Yahudi, Türk ve Rumların oturduğu yerlerden biriydi; ancak belgelere göre genel olarak Müslümanların mahkemeye başvurduğu yerlerden biridir.²⁹⁰ Bu semtte Ermeniler daha önceleri var olmasına rağmen, 18. yüzyılda sayıları hayli azalmıştır.²⁹¹ Ortaköy, Kuruçeşme, Arnavutköy gibi semti teşkil eden önemli yerler bulunmaktadır.²⁹²

Bu bilgiler ışığında incelenen sicil defterlerinde, Beşiktaş'ın sahip olduğu karye ve mahalle 28'dir. Burada Galata Suriçi'ndeki kadar yoğun bir gayrimüslim nüfusun olduğunu söylemek güçtür. Beşiktaş daha çok Müslümanların yoğunlukta olduğu bir yer olmuştur. Evliya Çelebi burada Müslüman, Rum, Ermeni ve Yahudi mahallelerinin olduğundan bahsetmektedir.²⁹³

Tablo 6: Beşiktaş Nahiyesi.

Abbas Ağa Mahallesi	Ali Ağa Mahallesi	Arnavutköy Karyesi
Cedid Sinan Paşa Mahallesi	Cihannüma Mahallesi	Cihangir Mahallesi
Hanım Kadın Mahallesi	İbrahim Ağa Mahallesi	Kara Ali Mahallesi
Kılıç Ali Paşa Mahallesi	Kuruçeşme Mahallesi ²⁹⁴	Beşiktaş Kurt Paşa Mahallesi
Maçka Mahallesi	Mehmed Efendi Mahallesi	Merhum Selim Ali Efendi Mahallesi
Mustafa Çelebi Mahallesi	Ortaköy	Paşa Mahallesi
Rumeli Mahallesi	Sakabaşı Mahallesi	Sinan Paşa Mahallesi

288 G.Ş.S., 259/36G, 267/32C, 259/36A.

289 Gökbilgin, Boğaziçi..., s.253.

290 Örnekler için bkz., 242/77A, 243/14A, 246/3A, 246/3D, 246/42A, 246/54C, 246/68D, 248/4C, 248/45A, 249/78D, 251/24A, 251/28E, 252/17A.

291 P.G.İnciciyan, 18. Asırda İstanbul..., s.95-96.

292 G.Ş.S., 243/82B, 251/17D, 247/6A, 246/54C, 249/78D, 251/24A, 257/80A, 257/114C, 264/55C.

293 Evliya Çelebi Seyahatnamesi..., s.1/265.

294 Bazı belgelerde Kuruçeşme karyesi olarak geçmektedir. G.Ş.S., 247/56A.

Sinan Paşa-i Kebir Mahallesi	Sinan Paşa-i Atik Mahallesi	Süleymaniye Mahallesi
Süleymaniye Mahallesi	Vişnezâde Mahallesi	Yahya Efendi Mahallesi
Hazinedar Baş Mahallesi		

Lâle Devri'nde Nevşehirli İbrahim Paşa, Beşiktaş'ı imar ve ihya eden simalardan biridir. Paşa'nın Beşiktaş'taki sahil sarayı bahçesinde en güzel, en nadide lâlelerin yetiştirildiği, içinde gece yarısı misafirliğine gelen padişahı ağırlayacak bir ihtişama sahipti. Burası yaz gecelerinde peri masallarındaki sahneleri andıran Çırağan eğlencelerinin tertip edildiği, gündüzleri ilim, sanat ve şiir meclislerinin kurulduğu bir yer olmuştur.²⁹⁵

Boğaziçi, Göksu, Sa'dâbâd, Beşiktaş, Şemsi Paşa ve Beykoz'da sazlı-sözlü eğlenceler eşliğinde yapılan, gönül açıcı, zevkine doyum olmayan mehtap seyirlerinin, 18. yüzyıl İstanbul insanının tutkularının başında geldiği, şairlerin dilinden dökülen beyitlerden kolaylıkla anlaşılmalıdır.²⁹⁶ Beşiktaş, yeni gelişmelerin Boğaz yönünde şehirle sıkı ilişkisi olan son noktasıdır. Bununla beraber Boğaz arasında gidip gelen kayıklar olduğunu gösteren kayıtlar da bulunmaktadır.²⁹⁷

Sicillerde Beşiktaş'ta en çok Ortaköy ön plana çıkmaktadır. Buradan mahkemeye pek çok başvuru bulunmaktadır. Ortaköy'ün daha çok Müslümanların oturduğu bir muhit olduğu gözlenmektedir. Bunun yanında gayrimüslimlerin de buradan mahkemeye başvurduğu görülmektedir.²⁹⁸

Ortaköy, Beşiktaş ile Kuruçeşme semtlerinin ortasında bir derenin vadisindedir. Kânûnî Sultan Süleyman devrinden itibaren hızla gelişen semt adını da bu sırada almıştır. Özellikle Defterdar İbrahim Paşa'nın bugün de ona izafetle anılan Defterdar Burnu'nda bir câmii yaptırmasından sonra Ortaköy sahili ve deresi devlet büyüklerinin rağbet ettiği bir semt haline gelmiştir.²⁹⁹ 17. yüzyıl ortalarında dere içinde bir Müslüman Mahallesi, sahilde ise birçok âyan ve eşraf yahıları bulunmaktaydı.

295 Reşat Ekrem Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 4, Neşriyat Kollektif sirket, İstanbul 1960, s.2577; Dohsson, XVIII. Yüzyıl Türkiye'sinde..., s. 131.

296 Mehmet Mazak, Boğaziçi ve Kayık Kültürü, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2010, s. 7.

297 Doğan Kuban, İstanbul'un Tarihi yapısı...s. 36.

298 Raliçe bt. Yanaki nâm nasrâniyye muvâcehesinde ikrâr ve takrîr-i kelâm idüp, "yedimde olan eşyâ-yı memlûkemden bir köhne beledî döşek ve dört köhne beledî yasdık ve iki köhne minder ve üç köhne yemenî yorgan ve bir köhne mâ'î çuka ferâce ve bir sagır tancere ve iki sahnımı bi-safka-i vâhidet tarafeynden îcâb ve kabûlü hâvî bey...", G.Ş.S., 259/37D.

299 Carbognano, 18. Yüzyılın Sonunda İstanbul..., s. 94.

Ortaköy'ün idaresi Galata kadısının bir nâibi ile bir subaşı ve yeniçeri yasakçısı tarafından yürütülmüştür. 18. yüzyılda Boğaziçi sahillerinin gayrimüslimlerin hücumuna uğraması üzerine boş arsalara bina yapılmasına kesinlikle müsaade edilmemesi emredilmiştir.³⁰⁰ Kuruçeşme ise daha çok gayrimüslimlerin sakin olduğu yerlerden biri olmuştur.³⁰¹

Arnavutköy, adını buranın ilk sakinlerinden almıştır. Kuruçeşme'den sonra Akıntı burnu sahillerinin ilerisine kadar uzanan oldukça kalabalık bir köydür.³⁰² Burada Rumlar ve Ermeniler ikamet etmiştir.³⁰³ Burada sakin olan gayrimüslimlerin pek çok yalaya sahip oldukları görülmektedir. Osmanlı devletinde uzun yıllar Dîvân tercümânlığı yapmış “İskerletzâde” ailesinin yalısı örnek gösterilebilir.³⁰⁴ Rumelihisarı, adını Fâtih Sultan Mehmed'in burada yaptırdığı ünlü hisardan almış olup bu semte daha önce Hermaion veya dalgalarının köpek havlamasını andıran gürültüsünden dolayı “kızıl köpek” anlamında Pyrhias Kyon denilmekteydi. Ünlü Pers Kralı Dârâ'nın İskitler'e karşı savaşa giderken ordusunu geçirmek için burada sallarla bir köprü kurdurduğu rivayet edilmektedir. Boğaz'ın en dar yerinde Anadolu Hisarı'nın karşısında yapılan Rumelihisarı, Bebek ve Baltalimanı koyuları arasında genişçe bir çıkıntı üzerinde yer almaktadır.³⁰⁵

5. Fındıklı Nahiyesi

Galata mahkemesine bağlı olan nahiyelerden bir diğeri ise Fındıklı nahiyesiydi. Adının, buradaki fındık ağaçları yetiştirilen bahçeler ile ilgisi olduğu düşünülmektedir.³⁰⁶ Fındıklı, Beşiktaş ve Tophane ile benzerlik gösteren daha çok Müslüman nüfusun yoğun olduğu yerlerden biri olmuştur. Mahkeme kayıtlarında Fındıklıdan genel olarak Müslümanların müracaatları olmuştur.³⁰⁷ İstanbul'un meşhur semtlerinden, büyük şehrin Rumeli yakasında Galata tarafında ve liman ağzında Tophane civarında Salıpazarı ile Kabataş arasındadır.³⁰⁸ Buranın eski adı “Ajantios” idi; ancak sonra Patrik Atticus tarafından “gümüş şehir” manasına gelen “Argyropolis'e”

300 İnciciyan, XVIII. Asırda İstanbul..., s.158-159; Gökbilgin, “Boğaziçi...”, s. 253.

301 G.Ş.S., 259/36A, 270/79F, 253/70E, 250/72B, 267/65C.

302 Carbognano, 18. Yüzyılın Sonunda İstanbul..., s. 94.

303 G.Ş.S., 270/40C, 259/36G, 259/44A.

304 G.Ş.S., 259/36G.

305 Gökbilgin, “Boğaziçi...”, s. 254-255

306 Ayrıntılı bkz., Cengiz Orhonlu, “Fındıklı Semtinin ,Tarihi Hakkında Bir Araştırma”, Tarih Dergisi, VII, (1954), s. 62-63.

307 İlgili örnekler için bkz., G.Ş.S., 243/34C, 254/46C, 255/66B, 255/66C, 269/1B.

308 Reşat Ekrem Koçu, İstanbul Ansiklopedisi..., s.5749.

çevrilmiştir. Bu isim, Fındıklı'ya “altın şehir” (Chrysopolis) adını taşıyan Üsküdar karşısında bulunduğu için verilmiştir. Fındıklı, fetihten sonra kısa süre içinde rağbet görmüş ve çok nüfuslu güzel bir Türk muhiti olmuştur. Fındıklı'da güzel bahçeler, mesire yerleri yer almıştır.³⁰⁹ Burada bulunan bahçeler muhtemelen yazlık olarak kullanılmaktaydı. Mahkeme kayıtlarına bazı bağ veya bahçe satışları yansımıştır.³¹⁰

Tablo 7: Fındıklı Nahiyesi.

Alaca Mescid Mahallesi	Ali Çelebi Mahallesi	Avni Efendi Mahallesi
Çeşmi Efendi Mahallesi	Cihangir Mahallesi	Çizmeci Mahallesi
Ebû İmâm Mahallesi	El-Hâc Ali Mahallesi	El-Hâc Receb Mahallesi
El-Hâc Hasan Efendi Mahallesi	Firuzâğa Mahallesi	Kamer Hatun Mahallesi ³¹¹
Hatuniye Mahallesi	İbrahim Efendi Mahallesi	Kalkancıbaşı Mahallesi
Kazgancıbaşı Mahallesi	Perindat Hatun Mahallesi	Pürtelâş Hasan Mahallesi
Selime Hatun Mahallesi	Sultan Hatun Mahallesi	Süheyl Bey Mahallesi
Yahya Çelebi Mahallesi	Ayaz Paşa Mahallesi	

Fındıklı şehir merkezine yakınlığından padişahların ve diğer devlet büyüklerinin çok rağbet ettiği bir yer olmuştur. Bundan dolayı burada cami, mektep, çeşme, hamam gibi birçok sosyal kurum kurulmuştur. 18. yüzyıl başlarında Damad İbrâhîm Paşa tarafından Emnâbâd Yalısı'nın inşasından sonra önemini arttırmıştır.³¹² Selime Hatun ve İbrahim Efendi mahalleleri değerlendirilen sicillerde ön plana çıkan Müslüman mahalleleri olmuştur.³¹³ Bunun dışında daha çok gayrimüslimlerin yaşadığı Kamer Hatun Mahallesinde İngiliz Baştercümanı Lukaki, Fransız ilçisi olan Françesko Hulin v. Lakrivo ve Fransız Tercümanı Franko Fozti gibi önemli mevkilerdeki gayrimüslimler buradaki yalı sahipleri arsındadır.³¹⁴

309 Kômürçiyân, İstanbul Tarihi XVII. Asırda İstanbul...,s.251

310 G.Ş.S., 272/71A, 267/32C, 270/9G.

311 Kamer Hatun Mahallesi bazı belgelerde Kasımpaşa Nahiyesine bağlı olarak da geçmiştir. G.Ş.S., 260/63B

312 Gökbilgin, “Boğaziçi”..., s.253.

313 G.Ş.S., 252/37C, 254/10A, 255/12D, 260/57B, 263/25C, 263/31E, 265/6A, 268/36A, 269/5B, 271/62F, 251/22B, 251/82C, 251/86B, 254/76F, 255/46D, 262/119C, 265/29D.

314 G.Ş.S., 259/44D, 259/14A, 259/43B, 272/72A.

6. İstinye Nahiyesi

Galata kadılığının hükmü altında bulunan yerlerden biri de İstinye Nahiyesi olmuştur.³¹⁵ Rum asıllı İstinye'nin "Leosthenes" isminden geldiği düşünülmektedir.³¹⁶ Bu isim ise şöyle açıklanmaktadır. Emirgân'dan sonra gelen ve tabii bir liman olan İstinye'nin eskiden üç ismi olmuştur. Boğaz'ın girişine yakın olmasından dolayı Stenos, burada yetişen bir bitkiden dolayı "Leosthenes" (Leasthanes) ve Argonotlar tarafından yaptırılan adak yerinden dolayı ise "Sosthenion" denilmiştir.³¹⁷ Evliya Çelebi ise buranın eski zamanda gayrimüslimler ile dolu olduğunu söylemekte ve ismini Cenevizlilerin Galata'yı işgal etmesinden sonra bölgeyi terk eden "İstinye" adında bir rahibe dayandırmaktadır.³¹⁸ İstinye gayrimüslimlerin mahkemeye başvurma oranının en yoğun olduğu yer olmuştur.³¹⁹

Boğaziçi'nin en derin koyu etrafında bulunan bu bölge 16. yüzyıl ortalarından itibaren gelişme göstermiştir. Ahalisi yerli Rumlar ve daha ziyade denizcilerden oluşmuştur. Bunların sahilhâneleri, inşa ettikleri mescid ve oluşturdukları mahallelerden başka burada II. Bayezid'in torunu Neslişah Sultan'ın 1540'ta yaptırdığı mescid³²⁰ ve mahalle bulunmaktadır.³²¹

İstinye'de zamanla nüfusu artmış ve yeni mahaller kurulmuştur. Burası daha çok gayrimüslimlerin yoğun olduğu, askeri sınıfın ve Osmanlıya hizmet edenlerin yoğunlukla ikamet ettiği önemli merkezlerden biri olmuştur. İstinye nahiyesi yirmi dokuz karye ve mahalleye sahiptir. İstinye'deki mahalle ve köylerde özellikle Yahudi ve Ermeni nüfusu çoktur. Bunların yanında Rumlar ve uzun mesafeli ticaretin neredeyse tümünü elde tutmakta olan Avrupalı tüccarlar bulunmaktaydı.³²²

Gayrimüslim mahalleleri, merkezin çevresinde, halka biçiminde dizilmiştir. Halkın yaşadığı binalar az katlı olmuştur. Ortak dar sokaklara açılan kapıları vardı ve birbirlerinden geniş bahçelerle ayrılırlardı. Bu yüzden kasabalar, nüfuslarından

315 İstinye; incelemiş olduğumuz belgelerde İstinye Nahiye olarak geçmekte ise de burayı 18. Yüzyılın sonunda ziyaret eden Carbognano, buranın bir köy olduğunu söylemektedir. Carbognano, 18. Yüzyılın Sonunda İstanbul..., s. 94.

316 Semavi Eyice, İstanbul'un Mahalle Ve Semt Adları Hakkında Bir Deneme..., s. 200.

317 Gökbilgin, "Boğaziçi"..., s. 255.

318 Evliya Çelebi Seyahatnamesi..., s.1/269.

319 İlgili örnekler için bkz., G.Ş.S., 246/55C, 248/22B, 251/49B, 254/26B, 254/27B, 255/82C, 258/7A, 262/69A, 263/66E, 264/63A, 265/2J, 265/62G, 265/97F, 265/101B, 268/83B, 269/2D, 247/23B.

320 Gökbilgin, Boğaziçi..., s. 255.

321 G.Ş.S, 268/86F.

322 Gayrimüslimlerin sakin olmaları ile ilgili örnekler için bkz., G.Ş.S., 246/23B, 264/26A, 264/69C, 268/14C.

beklenmeyecek kadar geniş alanlara yayılmıştır.³²³ İstinye nahiyesinde de gayrimüslimler benzer olarak geniş bir alanda ikame etmişlerdir. Çoğu yerleşim yerleri karye olarak geçen küçük birimler olmuştur. Meselâ; Eskime, Kefeli ve Köprü karyesi gibi yerler bulunmaktadır.³²⁴

İstinye nahiyesinde bulunan karye ve mahalleler bağlı buldukları yerler karışıklığa neden olmaması için birlikte verilmiştir.

Tablo 8: İstinye Nahiyesi.

Rumeli Hisarı	Boğazkesen Hisarı	Ermeniyân Mahallesi
Boğazkesen Kalesi Torlak Ali Mahallesi	Boğazkesen Hisarı Şeyh Mehmed Fenârî Mahallesi	Boğazkesen Kalesi
Kefeli Karyesi	Büyükdere Karyesi	Yaşmakçı Kemaleddin Mahallesi
Nefs-i İstinye	Eskime Karyesi	Karye-i Cedid
Boğazkesen Kalesi El-Hâc Kemaleddin Mahallesi	Kale-i Cedîd	Samurcu Karyesi
Boğazkesen Pörkük Ali Mahallesi	Rum Karyesi	Boğazkesen Kalesi Kayalar Mahallesi
Boğaz Kesen Kalesi Atlı Kınay Mahallesi	Sarıyer Karyesi	Neslişah Sultan Mahallesi
Sarıdere Karyesi	Yeniköy Ali Çelebi Mahallesi	Yeniköy Ayanikola Karyesi
Kürekçibaşı Mahallesi	Yeniköy Kasabası Ayayorgi Mahallesi	Yeniköy Atlı Çelebi Mahallesi
Kenar Karyesi	Zekeriya Karyesi	Fevak Hisarı
Yeniköy Ali Paşa Mahallesi		

İstinye nahiyesinin sicil defterlerinde ön plana çıkan mahalleri ve karyeleri hakkında bazılarını zikretmekte yarar vardır. Bunlardan biri Rumeli hisarıdır.³²⁵ Burası

323 Mehrdad Kia, Osmanlı İmparatorluğunda Gündelik Yaşam, Çev. Özgür Özol, Pozitif Yayınları, İstanbul 2013, s. 79.

324 G.Ş.S., 246/55C, 268/14C, 268/14D, 268/57C, 254/75E, 254/75F.

325 Rumeli Hisarı, burada hızlanan akıntının şiddeti dolayısıyla eskiden “Pyrrhias Kyon” denilen büyük bir köydür. Carbognano, 18. Yüzyılın Sonunda İstanbul..., s. 94.

1452’de buraya Fatih tarafından Rumelihisarı yapılmıştır. Burada Türkler ve Ermeniler yaşamaktaydı.³²⁶ İstinye’ye 16. yüzyılda bir mescit yapılmış ve Türkler de yerleşmeğe başlamışlardır.³²⁷ Yeniköy’de³²⁸ ise daha çok Rumlar yaşamaktadır.³²⁹ Burada sayıları az olmakla birlikte Ermeniler de bulunmakta³³⁰ ve onların bir de kiliseleri yer almaktadır.³³¹ Yeniköy bağ ve bahçeleriyle süslü bir yerdir.³³² Sicil defterlerinde buradan mahkemeye başvuranların neredeyse hepsi gayrimüslimdir. Bu da buradaki gayrimüslim nüfusun giderek artmış olabileceğini göstermektedir.³³³

Rumelikavağı ya da eski Avrupa Hieron’u, eskiden Bizans Hisarı ve Serapis Tapınağının bulunduğu bir tepenin eteklerindedir.³³⁴ Boğaziçi’nin Karadeniz’e en yakın yerinde kurulmuş bir köydür. Bizanslılar burada ve karşısındaki Anadolukavağı’nda Boğaz’ı müdafaa etmek için kaleler inşa etmişler ve tepeden sahile kadar uzanan bir duvar yapmışlardı.

Rumelikavağı Osmanlılar zamanında IV. Murad devrinde yaptırılan kale (Boğaz hisarı) sebebiyle önem kazanmıştı. Rus hücumlarına karşı yapılan bu kalenin dört köşesi bin adımdı ve güney tarafında bir kapısı var. Sonradan birçok defa tamir ve tâ’dilât görmüştür. Evliya Çelebi kalenin içinde muhafızlara mahsus altmış ev olduğunu ve bu mevkide Galata mollasının bir nâibi bulunduğunu belirtmektedir.³³⁵

V. GALATA SAKINLERİ

Zaman ve mekân açısından Galata hakkında bilgiler vermeye çalıştık. Burada önemli olan husus bu mekânda ve zamanda kimler yaşamaktaydı? Komşuluk ilişkileri, hangi milletten, dinden ve cemaatten oldukları gibi pek çok soruya cevap verilmesi gerekmektedir.

Osmanlılar dinî müsamahaları nedeniyle gerek kendi ülkelerinde ve gerekse de başka ülkelere gelen Hıristiyan din adamlarına bile her türlü kolaylığı sağlamışlardır.

326 G.Ş.S., 243/27B, 246/34D, 248/60C, 249/27A, 255/29E, 255/62C, 257/5E.

327 Doğan Kuban, İstanbul’un Tarihi Yapısı..., s. 34.

328 Yeniköy yada Neokhori, eskiden burada bolca yetişen kocayemiş ağaçları ve çalılıklara eften “Kommadones” adını taşımaktaydı. Carbognano, 18. Yüzyılın Sonunda İstanbul..., s. 94.

329 G.Ş.S., 243/53C, 246/9C, 247/3A, 255/44E, 257/84C, 264/27F, 268/13A, 268/14D, 271/17A.

330 Ermeniler ile ilgili kayıtlar için bkz., G.Ş.S., 259/5J.

331 İnciciyan, 18. Asırda İstanbul..., s. 96.

332 Evliya Çelebi Seyehatnamesi..., s.1/269.

333 Başvuranlar ile ilgili örnekler için bkz., 248/5B, 247/23B, 247/30D, 247/42B, 255/44E, 257/84C, 264/27F, 268/13A.

334 Carbognano, 18. Yüzyılın Sonunda İstanbul..., s. 96.

335 Gökbilgin, Boğaziçi..., s. 256.

Devlet, teb'asının çok ve farklı kimliklere sahip olmasından rahatsızlık duymamıştır. Osmanlı'da teb'anın çok olması, hem ülkede ticaretin artıp canlanmasını, hem de vergi gelirlerinin artmasını sağlamıştır.³³⁶

Zimmî tebaanın hakları ve konumu itibariyle ikinci sınıf bir zümre olduğu ileri sürülse de aslında bu ifade ile anonim kurallar içinde yaşayan bir toplum düşünülmektedir. Hâlbuki millet sisteminde her dinî zümre kendi cemaatinde yaşar; mensuplarının refahı, yükselmesi, cezalandırılması da bu içtimaî sistem içinde olurdu. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki millet biçiminde teşkilatlanma, ferdin dinî yapıya aidiyeti, modern dünyadaki azınlık statüsü ve psikolojisinden hem objektif hem sübjektif esasları itibariyle farklı olmuştur. Millet sözü gerçekte dinî bir aidiyeti ifade etmekte ve her fert doğduğu millet kompartımanının içinde o cemaatin ruhanî otoritesine bağlı olarak yaşamaktaydı.³³⁷

Osmanlı bütün azınlıklara serbestçe kendi dillerini ve kültürlerini yaşayıp koruma imkânı vermiştir.³³⁸ İstanbul, Hristiyan bir kentin İslâmlaşmasının en barışçıl örneğini simgeleyen ve bu dönüşümü anlatan güzel bir örnektir.³³⁹ Burada, insanlar çok misafirperver ve hoşgörü sahibi olmuştur. Bundan dolayı da buraya gelen herkes yaşama imkânı bulabilmiştir.³⁴⁰ Osmanlı'da İslâm hükümrânlığı ve üstünlüğü olsa da diğer dinlere karşı hoşgörü ve cemaatler arasında sosyo-ekonomik ilişkiler her zaman olmuştur.³⁴¹

Osmanlı ülkesine gelenler, Türklerin barbar ve medeniyetsiz olmadığını söylemekteydiler. Bunun böyle olmadığını şu sözler ile ifade etmektedirler: *“Onlar adaleti yalnız kendi aralarında değil düşmanları için de olsa ayırım yapmadan yerine getirirler. Onlar gerçekten yiğit, gururlu ve azametlidirler. Doğuda ve batıda yaptıkları fevkalâde fetihler onların imparatorluğunu Afrika, Asya ve Avrupa'da genişletti.*

336 Ziya kazıcı, Müslüman Hristiyan İlişkileri Tarihi, Kayhan Yayınları, İstanbul 2011, s.94-95.

337 Ortaylı, “Millet”, DİA, Cilt 30, İslam Araştırmaları Merkezi, 2005, s. 67.; Osmanlı milletler hukuku hakkında bkz., Viorel Panaite, “İslami Gelenek ve Osmanlı Milletler Hukuku”, Çev. Özgür Çınarlı-Gülçin Yatin, Türkler, Cilt 10, s. 261-267.

338 Beşir Ayvazoğlu, “İstanbul Kültürü Ve Estetiği”, Ed. Ahmet Emre Bilgili, Şehir ve Kültür İstanbul, Profil Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 12; Osmanlı Millet sistemi hakkında bkz., İlber Ortaylı, “Osmanlı Barışı”, Türkiye Günlüğü, S.58, Kasım -Aralık 1999, s. 12-17.

339 Halil İnalcık, Ottoman Galata 1453-1553”.

340 Grace Ellison, İstanbul'da Bir Konak ve Yeni Kadınlar, Çev. Neşe Akın, Dergâh Yayınları, İstanbul 2009, s. 26-35.

341 Dror Ze'evi, Kudüs 17. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağında Toplum ve Ekonomi, Çev. Serpil Çağlayan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000, s. 29; Osmanlı ve diğer ülkelerin dini hoşgörü bakımından karşılaştırması hakkında bkz., Şener Aktürk, “Osmanlı Devletinde Dini Çeşitlik: Farklı Olan Neydi?”, Osmanlılar I, S.51, Doğu Batı Yayınları, İstanbul 2010, s. 133-158.

İstanbul'daki Hıristiyan hükümdarların elçilerinin ve Akdeniz limanlarındaki Avrupalı tacirlerin dinleri mükemmel İslâm dini tarafından yüksek saygı gördü. Gerçekten Türkler; diğer milletlerden ve onların cemaat ve tarikatlarından daha derin olarak dinlerinin verdiği ilhamla hareket ederler. Bu yücelikten dolayı onlar tatlı, sadık ve güvenilirlerdir. Bizim misyonerlerimizin edindiği tecrübeye göre bir Türk ağasının koruyuculuğu bir Hıristiyan Rum veya Ermeni dönmeye tercih edilir.”³⁴² Bu yorumdan da anlaşıldığı gibi Osmanlı'nın amacı herkese adaletli muamele etmek ve insanların bir arada yaşama kültürünün oluşmasını sağlamaktır.

Avrupalıların İstanbul için şu sözleri aslında şehrin bu dönemde nasıl bir metropol olduğunu ortaya koymaktadır. *“Ne garip bir kent Konstantinopolis! İhtişam ve sefalet, gözyaşları ve sevinç; başka yerlerdekinden çok daha fazla keyfi davranış aynı zamanda da daha fazla özgürlük var burada; dört farklı halk birbirinden çok da nefret etmeden birlikte yaşıyorlar. Türkler; Ermeniler, Rumlar ve Yahudiler, aynı toprağın evlatları olan bu insanlar; bizim çeşitli taşra halklarımızın ya da farklı taraftar gruplarının beceremediği gibi değil, çok daha fazla hoşgörü gösteriyorlar.”³⁴³*

İstanbul ile Galata dini, dili, milleti ve ait olduğu kültür bakımından bazı farklılıklar göstermiştir.³⁴⁴ Bu farklılık özellikle yaşayanlar konusunda olmuştur. Galata'da yaşayanlar: en çok Galatalılar, sonra Grekler, üçüncü olarak hükümeti ellerinde tutan Müslümanlar ve ekserîsi İstanbul'da sakin olan bir miktar Yahudi ikame etmiştir. Bunun yanında birde Avrupalılar yer almıştır. Yalnız yabancılarla ve kısmen de yerli Hıristiyan halkla meskûn olan Galata'nın eski çehresi zamanla değişmiştir. Kadim binalar yavaş yavaş ortadan kalkmış, yeni binalar ve hatta camiler inşa edilmiştir. Müslüman halk da burada çoğalmaya başlamıştır. Böylelikle, Galata başlıca ticaret merkezi olmakla beraber, fethi müteakip İstanbul'un bir mahallesi haline gelmiştir.³⁴⁵

Galata için vurgulanan ve genelde ön plana çıkartılan, nüfusun büyük çoğunluğunun gayrimüslimlerden oluşması şehri “kâfir” kenti olarak nitelendirilmesi

342 Gülgen Üçel –Aybet, Avrupalı Seyyahların Gözünde Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699), İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s.116.

343 Gerard de Nerval, Doğu'da Seyahat, Çev. Selahattin Hilav, Yapı Kredi Yayınları, 3 baskı, İstanbul 2012, s. 253.

344 Hans Dernschwam, İstanbul ve Anadolu'ya Seyehaat Günlüğü, Çev. Yaşar Önen, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, s.18.

345 Erem Çelebi Kömürciyan, İstanbul Tarihi XVII. Asırda İstanbul, Hrand D. Andeasyan, Haz. Kevork Pamuciyan, Eren Yayıncılık, ikinci Baskı, İstanbul 1988.

sonucunu doğurmuştur.³⁴⁶ 15. yüzyılın sonunda tarihçi Tursun Bey, Galata'yı "Frengistan" diye adlandırmaktadır. Osmanlı döneminde yazılmış olan eserler şehri Müslümanlardan arındırmış ve yabancıların yaşadığı bir bölge olarak göstermiştir.³⁴⁷ Nüfusa bakıldığı zaman bunun böyle olmadığı görülecektir. Şehir, kendine özgü bir yapıya sahip olmakla beraber, Müslüman kimliğe de sahip olmuştur. Bu duruma benzer olarak İzmir örneği de verilebilir. Kadifekale dışında şehrin levantenlerin yaşadığı bölümüne "gâvur İzmir" denilmektedir.³⁴⁸

Galata, savaş yoluyla ele geçirilmediğinden, buradaki maddi kayıplar ve insan kaybı İstanbul ile aynı değildir. Fetihden sonra kaçanların çoğu zengin Cenevizli ve Rumlardan oluşmaktaydı. Aralarında iki Ermeni vardır. Yahudilerden kaçan olmamıştır. Ceneviz idaresine karşı olan Yahudi, Ermeni ve Rumlardan, şehrin Osmanlıya teslim edilmesi için baskı yapmıştır.³⁴⁹ Fetihden önce, fetih sırasında ve sonrasında Galata'yı terk edenler 1455 tahririndeki kayıtlı halkın %9'luk bir kısmına denk gelmektedir. Bunun dışında kaydedilmemiş ve kaçmış olanlar olabilir. Giden ailelerin genel olarak varlıklı ailelerden oluşması, niceliksel bir kayıptan çok niteliksel bir kaybın olduğunu göstermektedir.³⁵⁰

1455'te yapılan sayıma göre, Galata'da en kalabalık nüfusu Rumlar oluşturmuştur. Nüfus olarak onlardan sonra Latinler (Cenevizli, Venedik ve Katalan) gelmekteydi. Ermeniler üçüncü sırada, Yahudiler ise en son sırada idiler. Galata'ya Müslüman nüfusun yerleşmesi yarım yüzyılı bulmuştur. Müslümanlar yoğun olarak şehrin تنها batı bölgesine yerleşmiştir. İlk yerleşenler arasında denizci azepleri, kaptanlar, Galata kulesi çevresinde kulede görev yapan yeniçeriler olmuştur. Askerî sınıf dışında ilk yerleşen Türkler arasında Ankara'dan bir sof tüccarı, bir kürk tüccarı, bir hamamcı, bir demirci ve bir nakkaş yerleşmiştir. Böylece Galata aldığı göçler ile birlikte hızla İslâm kimliğini kazanmaya başlamıştır.³⁵¹ Bu sayımda mahallelerin yarısında bir veya birkaç Müslüman ismi geçmektedir. Bunun nedeni Müslümanların

346 Robert Mantran, 17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1990, s. 40.

347 Bulunur, Osmanlı Galatası..., s.134.

348 Edhem Eldem-Daniel Goffmann-Bruce Masters, Doğu ile Batı Arasında Osmanlı Kenti Halep, İzmir ve İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 162.

349 İnalçık, Makaleler II...,s. 200; Dokuas, Tarih Anadolu..., s. 162-163; Pertusi, İstanbul'un Fethi...,s. 156.

350 Bulunur, Osmanlı Galatası..., s. 138.

351 Halil İnalçık, "Osmanlı Frengistânı: Galata", Makaleler II, Doğu Batı Yayınları, İstanbul 2008, s. 200.

diğer gruplar gibi belirli mahalle veya bölgelere toplanmamasıdır.³⁵²

Bu sayıma göre, o zaman Galata'da gayrimüslim nüfus üç kategoriye ayrılmıştı: Birincisi, şehre geçici olarak gelmiş Cenevizli ve Venedikli tüccarlar; İkincisi Osmanlı tâbiyeti altına geçen yerli zimmî Cenevizliler; üçüncüsü Ceneviz döneminde yerleşmiş Rumlar, Yahudiler ve Ermenilerdi. Bazı Cenevizli tüccarlara serbest ticaret garantisi verilmiştir. Geriye kalan Cenevizliler ise Osmanlı devletinin gayrimüslim tebaası zimmîler gibi Osmanlı tebaası olmuşlardır.³⁵³ Fâtih, Avrupa ile ticaretin merkezi olan Galata'nın eskisi gibi işlek bir ticaret limanı olarak kalmasına önem vermiştir. Bu amaçla kaçanlara, üç ay içinde geri döndükleri takdirde evlerinin ve mallarının teslim olunacağını ilan etmiştir.³⁵⁴ Devlet, uyguladığı iskân politikası ile Galata'nın nüfusunu arttırmaya çalışmıştır. Bu bazen gönüllü olarak bazen sürgün yolu ile olmuştur. Buraya gelenlerin bir kısmına arazi ve mülk verilirken, bir kısmı ise kiraya çıkarılmıştır.³⁵⁵

Galata'nın ele geçirilmesinden sonraki hane sayısı şöyle bildirilmektedir:

Müslüman hane: 535

Grek hane: 592

Sayın Avrupalı hane: 332

Ermeni hane: 62

Toplam: 1521³⁵⁶

Fetih'ten sonra nüfusun değişimi çok hızlı olmuş ve 1477 yılında İstanbul'un nüfusunun beşte üçünü Müslümanlar oluşturmaya başlamıştır.³⁵⁷ Galata'nın Osmanlı'nın eline geçmesinden yaklaşık yirmi iki yıl sonra, Kadı Muhyiddîn 1477'de yaptığı sayıma göre şehrin nüfusu hane üzerinden şöyle olmuştur. Müslüman: 535, Hıristiyan (Ortodoks): 592, Yahudiler, Kefeliler: Karamanlılar: , Ermeniler: 62, Frenkler: 332 Çingeneler: - aynı sayıma askerî sınıfın konmadığı görülmektedir.³⁵⁸ Bu tarihte

352 Bulunur, Osmanlı Galatası..., s. 178.

353 Halil İncalcık, "Osmanlı Frengistânı...", s. 199.

354 Kritovulos, İstanbul'un Fethi..., s. 165.

355 Bulunur, Osmanlı Galatası..., s.143-147.

356 İncalcık, Ottoman Galata..., s. 357.

357 Raphaela Lewis, Osmanlı Türkiyesinde Gündelik Hayat (adetler ve gelenekler, Çev.Mefkure Poroy, Doğan Kardeş Yayıncılık, İstanbul 1993, s. 57; Doğan Kuban, İstanbul Bir Kent Tarihi Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul, Çev. Zeynep Rona, Tarih vakfı Yurt Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2000, s. 28.

358 Halil İncalcık, Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar, Türkiye İş Bankası Yayınları, s. 127-128; Abdulkadir Özcan, "Bostancıların Beledi Hizmetleri ve Bostancıbaşı Defterlerinin İstanbul'un Toponimisi Bakımından Değeri", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırm Merkezi, Tarih Boyunca İstanbul semineri 29 Mayıs-1 Haziran 1988 Bildiriler, Edebiyat Fakültesi Basım Evi, İstanbul 1989 s. 45-46.

Yahudiler bulunmamıştır. Yahudiler 16. ve 17. yüzyıllarda Galata'ya yerleşmişlerdir.³⁵⁹

Fetih, insansızlaşan İstanbul için bir kurtuluş olmuştur. Bunu İstanbul'un fethinden sonra çok zaman geçmeden, nüfusunun 500 bine çıkması ile anlaşılmaktadır.³⁶⁰ İstanbul'un fethinden sonra Osmanlı Devleti kendine özgü bir nüfus politikası izlemeye başlamıştır. Bu Galata için de aynı şekilde söz konusu olmuştur. Galata'nın nüfusunu artırmak için Anadolu'dan getirilip yerleştirilenler sadece Müslümanlar olmamıştır. Karaman bölgesinden Türkçe konuşan Karamanlı denilen Hıristiyanlar ve Helence konuşan Hıristiyanlar ve Ermeniler de buraya getirilip yerleştirilmişlerdir. Yanısıra, Yahudiler³⁶¹ ve Fatih'in iskân politikası çerçevesinde ülkenin değişik bölgelerinden İstanbul'a sürülen Ermenilerin bir kısmı da Galata'ya yerleştirilmiştir.³⁶²

Osmanlılar mültecilere kucak açmış, Meselâ İspanya, Portekiz ve İtalya'dan sürülen on binlerce Yahudi 1492'den başlayarak Osmanlı sultanlarının himayesi altında kentlere gelip yerleşmişler ve hali vakti yerinde cemaatler oluşmuştur. 16. Yüzyılda Endülüs'ten gelen Müslüman Marisler³⁶³ gruplar halinde Galata'nın göbeğine yerleştirilmişlerdir.³⁶⁴

Mantran, 16. yüzyılın başlarında Kanuni döneminden kalma belgelere dayanarak İstanbul, nüfus dağılımını şöyle yapmıştır: 46.635 Müslüman, 25.252 Hristiyan ve 8.570 Yahudi hânesi olduğunu belirtmiştir. Şehrin nüfusunun 1550'ye doğru gelindiğinde 500.000 dolayında olduğunu söylemektedir.³⁶⁵ Yine 1530'a doğru İstanbul'un nüfusunu Ö. Lütfü Barkan, 400-500 bin olarak, F. Braudel ise 16. yüzyılın sonuna doğru nüfusun 700 bin olduğunu tahmin etmektedir.³⁶⁶ Burada Galata'nın nüfusu hakkında özel olarak bilgiler yer almasa da, İstanbul'un nüfus artışına bağlı olarak Galata'daki nüfusun da artığı söylenebilir.

359 Mantran, XVI-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu... S. 71-72.

360 Ayvazoğlu, İstanbul Kültürü..., s. 15.

361 Ayrıntılı bilgi için bkz., İlber Ortaylı, İstanbul'da Tarihi Yaşamak, Ed.Ahmet Emre Bilgili, Şehir ve Kültür İstanbul, Profil Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 69.

362 Kömürçüyan, İstanbul Tarih..., s. 73.

363 Marisler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Lütfi Şeyban, "Endülüslerin Osmanlı Ülkesine Göçleri ve Osmanlı-İspanya İlişkileri",

364 Halil İnalçık, Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, Ed. Halil İnalçık-Donald Quataert, Çev. Halil Berktaş, Eren Yayıncılık, İstanbul 2000 s. 68; Şehirde esasen Türkler yaşar; sonra da uçsuz bucaksız sayıda Yahudi. İspanya, Portekiz ve Almanya'dan kovulanlar gelip buraya yerleşmişlerdir Jean Chesneau, D'aramon Seyehatnamesi, Çev. Işıl Erverdi, Dergâh Yayınları, İstanbul 2012, s. 25.

365 Mantran, XVI-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu..., s. 219.

366 İnalçık, Devlet-i 'Aliyye.., s. 128.

İtalyanlar doğudaki ticari etkinliklerini 16. yüzyılın sonlarına doğru kendini göstermiş olan Rum, Yahudi, Ermeni veya Müslüman Osmanlı tebaasına kaptırmışlardır. İtalyanlar, doğudaki faaliyet alanlarını, bu yeni aktörlere kaptırınca eskisi gibi servet edinmemişlerdir. Bundan sonra Galata'yı terk etmeye ve başka alanlara yönelmeye başlamışlardır. Bu durum nüfuslarında bir düşüş getirmiştir.³⁶⁷

Osmanlı'da yaşanan Celâli Fetreti'nin en büyük sonuçlarından birisi, köylü ile reaya arasında geniş ölçüde muhaceret yani diğer bir deyişle, o günün deyişiyle kaçgunluk-firarilik hareketi olmuştur. Halk bu dönemdeki karışıklıklarda tarım yapamaz ve ürün satamaz hale gelmiştir. Daha korunaklı olan şehir merkezlerine yoğun bir göç olmuştur. Galata'ya da bu dönemde bazı göçler olmuş ve Müslüman nüfus artmıştır.³⁶⁸

Galata'da bulunan Rumlar 16. yüzyılda özellikle kazanın, Karaköy ve Tophane bölgesine toplanmaya başlamışlardır.³⁶⁹ Osmanlı özellikle Galata, Fındıklı, Beşiktaş Kasımpaşa ve Tophane yönlerinde yapmış olduğu dini yapılar ve çeşitli sosyal hizmetler ile burada Müslüman nüfusu artırmayı amaçlamıştır. Özellikle 17. yüzyıl ile birlikte burada bir yapılaşmanın başladığı söylenebilir. Buranın ele geçirilmesinden sonra özellikle Kasımpaşa bölgesine bir Arap göçü olmuştur.³⁷⁰

Galata'da 17. yüzyılda Müslümanlar hala azınlık durumundaydılar. Azap kapı, Kasımpaşa yöreleri, Tophane ve Fındıklı yöreleri geleneksel Osmanlı mahalle düzeni içinde gelişen kalabalık bölgeler olmuştur. Daha önce bölgeleri tanıtırken de değinildiği gibi bu bölgelerde daha çok Müslümanlar yaşamakta ve geleneksel bir hayat tarzına sahip bulunmaktaydılar.³⁷¹

Galata'da 17-18. yüzyıllar arasında yaklaşık 50.000 kişi ve 18. yüzyılda yaklaşık 100. 000 kişinin yaşadığı düşünülmektedir. Müslümanlar giderek buraya yerleşmeye başlamış 15. yüzyılda iki câmi varken, 18. yüzyılın başında yirmiyi aşkın câmi yapılmıştır. Karaköyden Azapkapıya kadar, kentin bütün batı bölümüne Müslümanlar yerleşmişlerdir. Müslüman yerleşmelerine kanıt olarak mahkemeye mürâcaatlar olmuştur.³⁷² Frenk kökenliler daha çok Pera'ya yerleşmişlerdir.³⁷³ İlk Müslüman

367 Charles A. Frazee, *Katolikler ve Sultanlar*, Çev. Cemile Erdek, Küre Yayınları, İstanbul 2009, s. 85.

368 Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası "Celâli İsyancıları"*, Cem Yayınevi, İstanbul 1995, s. 446-452.

369 *Bulunur, Osmanlı Galatası...*, s. 157.

370 Tülay Artan, *Arts and Architecture*, Edi., Suraiya N. Faroqhi, *History Of Turkey The Later Ottoman Empire, Volume 3*, Cambridge University Press, 1603–1839, New York 2006, s. 452-453.

371 Akını, *Galata ve Pera...*, s. 3.

372 Müslümanların yerleşimleri ile ilgili örnekler için bkz., 246/30D, 247/71D, 247/78A, 249/70E,

mahalleleri, Kasımpaşa ve Tophane'ye inen yerlerde ortaya çıkmıştır.³⁷⁴ Galata'da farklı cemaatler, ayrı ayrı mahallerde toplanmışlardır. Müslümanlar batıda, güneyde ve biraz da doğunun uç kesimlerinde, Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler doğuda dini yerlerin çevresinde; Frenkler ortada Bereketzâde Mahallesi'nde güney kesime yerleşmişlerdir.³⁷⁵ 17. yüzyılda başlayarak Frenklerin ve Latinlerin Haliç'in öbür tarafında oturmaları yasaklanmıştır. 18. yüzyılda Fransızların sayıları azalmıştır.³⁷⁶ Yaklaşık olarak 220 kişi bulunmaktadır. Buna rağmen en kalabalık Frenk ulusu onlar olmuştur.³⁷⁷

Galata'ya gelenler, burada bulunan insanların çeşitliliğine şaşırmıştır. Batılılar bu çeşitliliği anlatmakta epey zorlanmışlardır. Burası Venedik, Cenova ve Marsilya limanlarına benzediğinden çok fazla ilgi çekmiştir. Şehir, kilise törenleri ve yabancı tüccar ve denizci nüfusuyla Hıristiyanlar için bir sığınak yeri konumuyla önemli bir yer teşkil etmiştir. Bunun dışında, Galata kilise ve genel evleriyle uğrak yerlerden biri olmuştur.³⁷⁸ Bedestenlerde genel olarak tüccar olanlar Müslümanlar olmuştur.³⁷⁹

Galata'nın yapısı onu İmparatorluğun diğer şehirlerinden ayırmaktaydı. Burada şehrin zenginliğini ve ününü duyup gelen yabancı tacirler, sanatkârlar ve seyyahlardan başka Bizans Devrinden kalan veya mübadeleyle getirtilip şehre yerleştirilen Hıristiyan ve Museviler, yabancı elçiler bulunmaktaydı. Dönemin İngiliz Baştercümanı İngiliz Baştercümanı Yukagi v. Kriskov, Fransız Tercümanı Franko Fozti gibi gayrimüslimlerinde ikamet ettiği yerlerden biriydi.³⁸⁰ Gerçekten de Haliç'in doğusunda bulunan Galata bir Frenk mahallesinin özelliklerini taşımaktaydı.³⁸¹ Galata'da çok sayıda Rum bulunmakta ve burada birçok meyhane işletmekteydiler.³⁸² Şehir, uzun süre Avrupalılar için ikamet yeri geleneği sayılmakla birlikte Türklerin eline geçtikten sonra İstanbul'daki yabancı tüccarların mekânı olmuştur.³⁸³

265/105B, 268/31E, 269/48B.

373 Örnekleri için bkz., 259/46E, 259/20I, 259/1C.

374 Mahkeme kayıtlarında bu bölgelerden özellikle Müslümanların müracaatları olmuştur. G.Ş.S., 242/51A, 243/3D, 246/81C, 249/62B, 249/72C, 251/4B, 258/7B, 264/17F, 271/3D.

375 G.Ş.S., 247/50B, 247/69C, 247/12D, 252/81E, 254/35D, 269/45A.

376 Mahkeme kayıtlarında Fransızlarla ilgileri bazı bilgiler bulunmaktadır. G.Ş.S., 259/43B.

377 Martan, İstanbul Tarihi..., s. 263-264.

378 Elden-Goffman-Masters, Doğu İle Batı Arasında Osmanlı Kenti..., s. 163.

379 G.Ş.S., 272/19A, 259/24D, 259/25I.

380 G.Ş.S., 259/5D, 259/14A.

381 Lewis, Osmanlı Türkiye'sinde Gündelik Hayat..., s.57; Kuban, İstanbul Bir Kent Tarihi Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul..., s. 28.

382 Jean Thevenot, Edit: Stefanos Yerasimos, Thevenot Seyahatnamesi, Çev. Ali Berktaş, Kitap Yayınevi, İstanbul 2009 s. 59-60.

383 Tommaso Bertele, Venedik ve Kostantiniyye Tarihte Osmanlı- Venedik ilişkileri, Çev. Mahmut H.

Osmanlı Galatası'nda ilk olarak Voyvoda görev almıştır. Pera'da Cenovalılar kalmaya devam etmişlerdir. Osmanlı bunlara lâtin milleti veya millet-i reâya-yı Latin adlandırmasını yapmıştır. Burada ibadetlerini rahatça yapabilmiş ve kiliselilerine dokunulmamıştır. Ermeniler ve Rumlar da aynı şekilde görülmüş ve İslâm hukukuna göre muamele edilmiştir. Galata'da oturanlar mahallelere ayrılmaktaydı. Bunlar Rum, Ermeni, Yahudi ve Müslüman mahallesi olarak atılmış olsa da 18. yüzyılda böyle kesin çizgiler ile bir ayırım yapmak zordur.³⁸⁴ Örneğin; Azap kapısı ve Karaköy Galata kulesi gibi yerlerde Cenevizliler bulunmaktaydı. Bunun yanında Avrupa'dan gelen tüccarlar, Yahudiler, Rumlar ve Müslümanlar da yer almaktaydı.³⁸⁵

Galata'da Müslümanlar ile birlikte Hıristiyan ve Yahudiler iskân edilmiştir. Bunun yanında Frenk tüccarlar Fransızlar, İngilizler, Hollandalılar, Venedikliler, Cenevizliler ve diğer milletlerden yerleşenler olmuştur. Yani Asya, Avrupa ve Afrika'nın her milletinden örnekler görmek mümkündür. Meselâ; Galata Tomtom Mahallesiinde sakin olan Fransız elçisi Françesko Hulin veled-i Lakrivo mülk satışı ile ilgili mahkemeye müracaat etmiştir.³⁸⁶

Şehirde bulunan İtalyan, Fransız, İngiliz, Rus ya da Rum elli bin Avrupalı'nın arasında hiçbir manevi bağ bulunmamaktaydı. Mezhepler birbirine en karşıt dinlerden daha fazla bölünmüş olduğu için, dini bir bağ yoktu. Galata yapılan ahitnameden sonra aynı zamanda bazı ticari ve ekonomik ayrıcalıklarda elde etmiştir. Bunların etkisi ile gayrimüslimler burada da yaşamaya ve Avrupa'dan da pek çok kişi buraya ticaret yapmaya gelmiştir. Bu sözleşme ile birlikte burada bulunan gayrimüslimler Osmanlı'nın son dönemine kadar bu ayrıcalıkları kullanmışlardır.³⁸⁷

Galata halkı, Türk, Rum, Ermeni, Yahudi ve bir kısım da Avrupalı topluluklardan oluştuğu için, din, dil, örf ve adet bakımından oldukça farklı özellikler göstermekteydi. Müslümanlar, diğer topluluklara göre çoğunluğu oluşturmakta ve şehrin iç ve dış mahallelerinin her tarafına yayılmıştır. Rumlar, limanın dip tarafında, "Fanaraki" denilen Fener Semtinde oturmuşlardır.³⁸⁸ Bununla beraber Galata ve Beyoğlu

Şakiroğlu, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012, s. 52.

384 Martan, İstanbul Tarihi...,s. 264.

385 Örnekler için bkz., 264/4D, 264/11A.

386 G.Ş.S., 259/43B.

387 Edhem Eldem, Capitulations And Western Trade, Edi., Suraiya N. Faroqi, History Oo Turkey The Later Ottoman Empire, Volume 3, Cambridge University Press, 1603–1839, New York 2006, s. 294-295.

388 G.Ş.S., 272/73A.

semtlerinde Frenklerle, yani Avrupalılarla birlikte yaşayan Rumlar da bulunmaktaydı.³⁸⁹ Ermenilerin sayısı, Rumlar'dan daha azdı, bunlar şehrin içinde ve çevresindeki mahallelerde ikamet etmişlerdir.³⁹⁰ Yahudiler, Galata'daki toplulukların en azını oluştururlar ve hemen hepsi, şehrin içinde oturmuştur. Uğraştıkları en önemli meslek, tüccarlara simsarlık yapmaktı.³⁹¹

18. yüzyıla gelindiğinde Galata, İstanbul'un Avrupa ile ticaretinin başlıca merkezi haline gelmişti. Batı'dan ithalatı yapılan başlıca ürünler kumaş, şeker, kahve, boya olmuştur.³⁹² Buna karşılık olarak, yün, balmumu, deri ihraç edilmiştir. Bu olgu şehrin kozmopolit nüfusu, yaşam tarzı bakımından "Frenk" karakterini belirlemiş böylece Batılılaşmada belirleyici bir odak noktası olmuştur.³⁹³

Farklı grupların yaşadığı şehirde doğal olarak istenmeyen olaylar da olmuştur. Bunlar Galata kadısına başvurularak çözümlenmeye çalışılmıştır. Meselâ; Müslümanların Kasımpaşa'daki Yahudi mezarlığına tecavüzlerinin önlenmesi için merkezî yönetim emirde bulunmuştur. Burada bulunan Müslümanlar mezarlık arazisini evlerine dahil etmiş ve mezar taşlarını da yapı malzemesi olarak kullanmışlardır. Bunun engellenmesi amaçlanmıştır.³⁹⁴

Lâle Devri incelenen Galata sicil defterlerinde mahkemeye başvuruda sayısal olarak Müslümanların çok olması aslında nüfus ile doğru orantılı olan olgulardan biri değildir; çünkü şer'iyye mahkemesi olduğundan dolayı gayrimüslimler daha çok kendi cemaat mahkemelerinde sonuç alamadıkları veya maddi konularda buraya başvurmayı seçmişlerdir. Bundan dolayı da Müslümanlar kadar başvuruda bulunmamışlardır.

389 G.Ş.S., 247/15B, 254/10D, 254/11A, 254/15B, 254/25B, 258/5B, 258/27C, 269/9A, 254/11A.

390 Olivier, 18.Yüzyılda Türkiye ve İstanbul, Haz. Aloda Kaplan, s. 27.

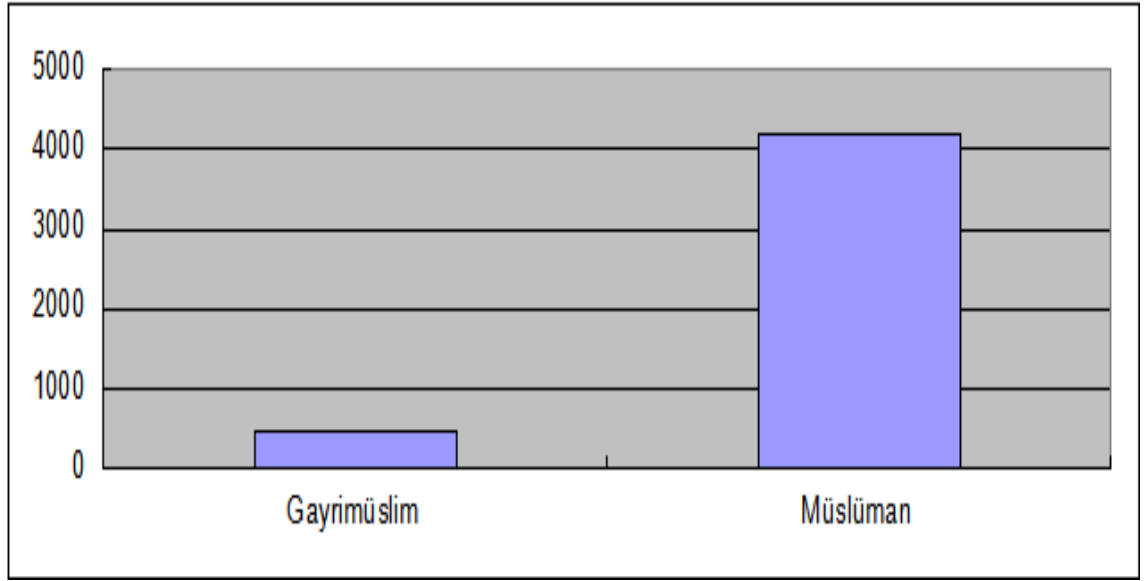
391 Mahkeme kayıtlarında tüccarlık veya simsarlık yapan bazı Yahudiler için bkz., G.Ş.S., 272/51C, 272/53A, 272/45B, 272/19A.

392 Bu ticaret ile uğraşanlar ile ilgili bkz., 259/25I, 259/24D, 272/19A.

393 İnalçık, "Galata", Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 3, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı'nın Ortak Yayını, İstanbul s. 353.

394 Bulunur, Osmanlı Galatası..., s.166-167.

Tablo 9: Galata Mahkemesine Başvuran Müslim ve Gayrimüslimler (1718-1730).



Tabloda 1718-1730 arasında mahkemeye intikal eden hüccet ve terekelerin Müslim ve gayrimüslim miktarları verilmiştir. Bu miktarlar incelendiğinde Müslim sayısının çok olması yukarıdaki sebepten dolayı normal görülmüştür. Çünkü genel olarak gayrimüslimler kendi aralarındaki olayları cemaat mahkemelerinde çözmüşlerdir. Tabloda davaların yüzde %10 gayrimüslimler aittir. Galata'nın o dönemki nüfusuna bakıldığı zaman Müslümanlar ile gayrimüslimlerin yakın nüfusa sahip olduğu görülecektir. Galata'da Müslüman nüfusu artırmaya yönelik olarak devletin yapmış olduğu uygulamalar, burada Müslüman nüfusun giderek artması sonucunu vermiştir. 18. yüzyılda da bu politikanın devam ettiğini görmek mümkündür.³⁹⁵

Aşağıda verilen tabloda Galata nüfusunun Tanzimat'tan sonra yapılmış olan sayımları ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Bu nüfus miktarı değerlendirilen Lâle Devri nüfusu ile ilgili değerlendirme imkânı vermektedir. Tabloda özellikle 1882-1883 yıllarındaki sayım döneme ışık tutacaktır. Burada Müslüman nüfus ile gayrimüslim nüfus birbirine çok yakın durmaktadır. Aslında Lâle Devri'nde de nüfusun birbirine yakın olduğunu ve yine gayrimüslimlerin çoğunlukta olduğu söylenebilir.

395 Shirine Hamadeh, Şehr-i Sefa 18. Yüzyılda İstanbul..., s. 74-75.

Tablo 10: Osmanlı'nın Son Dönemindeki Nüfus İstatistiklerinde Galata.

	1848		1882-83		1927		1927	
	Yerli Nüfus		Yerli Nüfus		Yabancılar dah.		Hane	
Müslüman	66.700	%48,5	51.748	%41	145.140	%49.5	145.140	%55
G. Müslim	70.700	%51,5	74.000	%59	148.314	%50,5	118,117	%45
Hum	—	—	17.859	%14.2	63.284	%21,7	46.389	%17.6
Ermeni	—	—	28.559	%22,8	23.517	%8	23.517	%9
Yahudi	—	—	22.865	%18.2	32.277	%11	32.277	%12.2
Diğer	—	—	5.287	%4.2	29.236	%10	15.379	%5.8
TOPLAM:	137.40	%100	125.748	%100,4	293.454	%100,2	263.297	%99.8

Tabloda, Galata'da Osmanlı'nın son dönemindeki nüfus istatistikleri verilmiştir.

Bunun dışında cumhuriyet döneminde, 1927 Beyoğlu Nüfusu, Müslüman 145,14(%49.80), Rum 63,284(%21.72), Ermeni 23,517(%8.07), Yahudi 32,277 (%11.08), Katolik 19,793(%6.79), Hristiyan 6,059(%2.08), Diğer 1,336(%0.46) oluşmaktaydı.³⁹⁶ Galata, Osmanlı'nın eline geçmesinden sonra Müslüman nüfus her geçen gün artış göstermesine rağmen, gayrimüslim yapısını da her zaman korumuştur.

VI. GALATA KADILIĞI

İstanbul'un fethinden sonra İstanbul Kadılığı kurulmuştur. Başkadılık olması ve işlerinin yoğunluğundan dolayı imtiyazlı bir konuma sahip olmuştur. Bundan dolayı da kazâi idaresi İstanbul ve bilâd-i selâse adıyla birbirinden bağımsız dört kadılık halinde teşkilatlandırılmıştır. Tarihi yarımada (sur içi) İstanbul kadılığını, sur dışından Çatalca ve Silivri'ye kadar olan yerler Eyüp (havâss-ı refia) kadılığını, Şile, Kandıra, Gebze, Karamürsel dahil bütün Anadolu yakasını Üsküdar kadılığı ve Beyoğlu'ndan Rumelikavağı'na kadar uzanan kesimi Galata Kadılığı oluşturmaktaydı.³⁹⁷ Galata kadılığı, 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren mevleviyyet olarak bilinen büyük kadılıklardandı.³⁹⁸ 18. yüzyılın ilk yarısında Kasaba ve nahiye şeklinde belgelere yansımış olan yerleşim yerlerinde Galata kadısına bağlı birer nâib bulunmaktaydı.

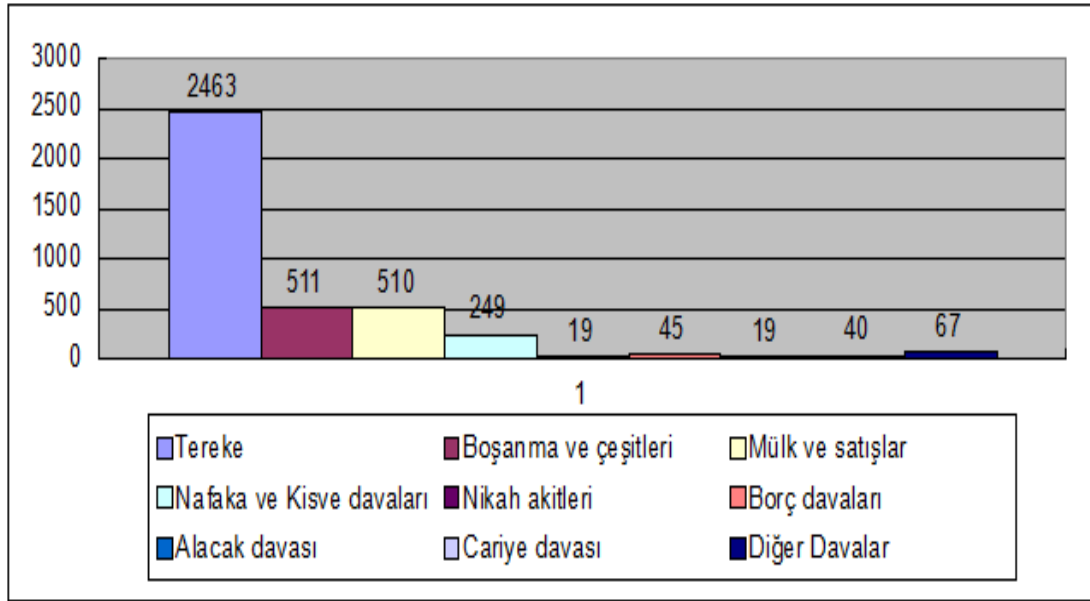
396 İnalçık, Ottoman Galata 1453-1553..., s. 284-360. Ümit Meriç Yazan, "Bir Asır Boyunca (1840-1940) İstanbul Şehrinin Nüfusunda Meydana Gelen Gelen Değişmelerin Tahlili", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma merkezi, Tarih Boyunca İstanbul Semineri 29 Mayıs-1 Haziran 1988 Bildiriler, Edebiyat Fakültesi Basım Evi, İstanbul 1989, s. 70.

397 İpşirli, İstanbul Kadılığı..., s. 307.

398 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s. 98.

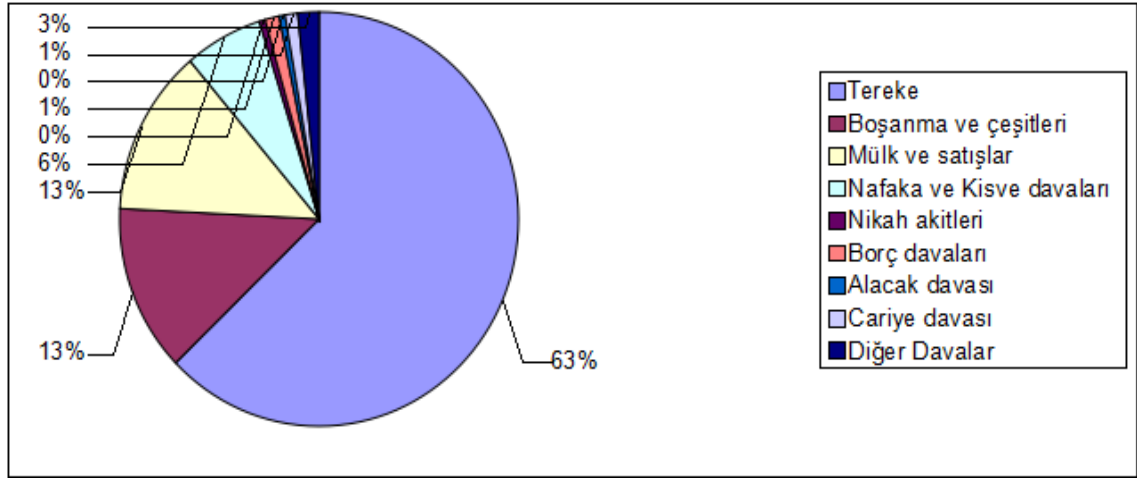
Galata mahkemesine bağı Kasımpaşa, Tophane, Beşiktaş, Fındıklı, İstinye, Kapıdağ Yarımadası ve Marmara adası yer almaktaydı.³⁹⁹ Yukarıda nüfus bilgilerini verdikten sonra Galata mahkemesine başvuranların sayısı ve başvurma nedenleri üzerinde durmak gerekir. Bu bilgiler ışığında burada bulunan nüfusun özellikle de kadınların hangi tür sorunlar ile karşılaştığı; yani mahkemeye geliş sebepleri üzerinde durulmuştur. Aşağıda mahkemeye mürâaatların sebeplerini hem sayısal ve hem de yüzdelik olarak tablolarda verilmiştir.

Tablo 11: Galata Mahkemesine Kadınlar Tarafından Yapılan Mürâaatların Konuları.



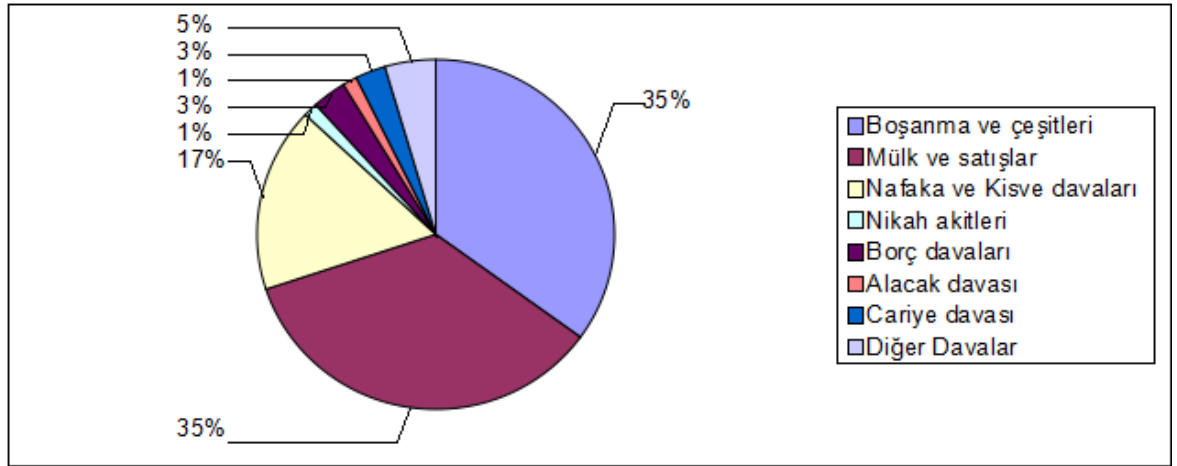
399 Galata'ya tâbi kasaba-i Kasımpaşa'da... (G.Ş.S.,271/139A), Galata'ya tâbi kasaba-i Tophane...(G.Ş.S.,246/7D, 246/8B), Galata'ya tâbi kasaba-i Beşiktaş..., (G.Ş.S., 247/47E, 247/77F), Galata'ya tâbi kasaba-i Fındıklı..., (G.Ş.S.,243/24D), Galata'ya tâbi kasaba-i İstinye..., (G.Ş.S., 246/13C, 246/80C)

Tablo 12: Galata Mahkemesine Kadınlar Tarafından Yapılan Müracatların Konularına Göre Yüzdeleri.

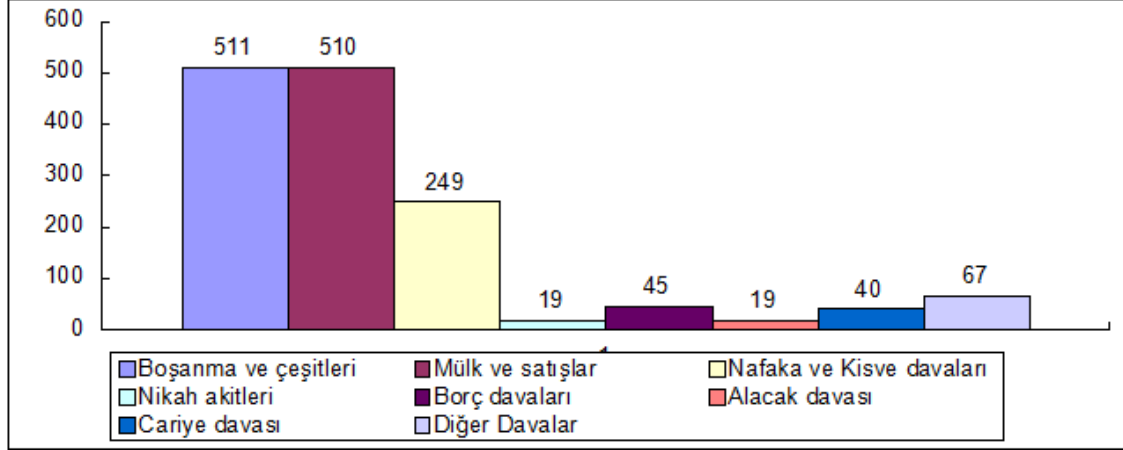


Tablolara bakıldığında Galata'da Lâle Devrinde çok sayıda tereke kaydının tutulduğunu söylenebilir. İncelenen belgelerin önemli bir kısmını %63 tereke kayıtları oluşturmaktadır. Bu tereke kayıtları ile ilgili bilgiler ve değerlendirmeler ilgili bölümlerde verilmiştir.

Tablo 13: Galata Mahkemesine Kadınların Başvurularında Hüccetlere Yansıyan Konuların Yüzdeler Payları.



Tablo 14: Galata Mahkemesine Kadınların Başvurularında Hüccetlere Yansıyan Konular.



Mahkemeye başvuruda dikkati çeken diğer bir önemli konu ise boşanmalar olmuştur. İncelenen hüccet kayıtları içerisinde önemli bir kısmı bu konu üzerinde durmaktadır. 12 yıllık süreçte tereke kayıtlarını da katarak yapılan değerlendirmede %13 gibi bir oranla boşanma davaları gelmektedir. Bu boşanmaların sebepleri ilgili bölümde üzerinde durularak değerlendirilmiştir.

Galata'da bu dönemde kadınların mahkemeye başvurma nedenlerinden biri de mülk davaları olmuştur. Bu tür davalar kadınların sahip olduğu veya onları ilgilendiren gayrimenkulleri ile ilgili olan bütün davalardır. Menzil, arsa, bahçe, ziynet eşyası, arazi anlaşmazlığı gibi tüm davaları kapsamaktadır. Bu tür davalar boşanmadan hemen sonra gelmektedir. Gayrimenkul alış-veriş davalarının tereke türü davalar katılarak yapılan oranlamada % 13 olduğu görülmektedir. Bu dönemde kadınlar arasında önemli bir alışverişin olduğu ve kadınların kendi mülkleri ile ilgili tasarrufta buldukları söylenebilir. Bu tür davaları da yine ilgili bölümlerde anlatılmıştır. Osmanlı devletinin adaleti sağlama ve hakkı teslim etme durumunu görülmektedir.⁴⁰⁰

Galata mahkemesine bu dönemde kadınların başvurularında diğer bir sebep ise yine kadınların sosyo-ekonomik durumları ile alakalı olan nafaka ve kısve davalarıdır.

400 Hz. Peygamber de insanların kişilik haklarına saygılı olmayı sıkça öğütlemiş, aykırı davranışları sert bir şekilde kınamış, kul hakkı ihlâlinin, hakkı ihlâl edilen affetmedikçe kimse tarafından affedilemeyeceğini belirtmiştir. Meselâ Vedâ hutbesi adıyla bilinen tarihî konuşmasının bir yerinde, “Ey insanlar, sizin kanlarınız, mallarınız, kişilikleriniz (ırz) rabbinize kavuşuncaya kadar birbirinize haramdır (dokunulmazdır, toplumun sorumluluğu ve hukukun güvencesi altındadır)” buyurmuş (Buhârî, “Hac”, 132; “Hudûd”, 9), bir başka hadiste de insanın üç temel dokunulmaz hakkı olarak hayat hakkı, mülkiyet hakkı ve mânevî kişilik hakkı söz konusu edilmiştir. (Müslim, “Birr”, 32; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 35), İlmihal II, İslam ve Toplum, Diyanet Yayınları, s. 186-187.

Nafaka ve kisve ile ilgili olarak mahkemeye çok sayıda başvuru olmuştur. Kadınlar bu dönemde haklarını korumada geri durmamış ve her türlü maddi davalarını mahkemeye taşımışlardır. Bu İslâm hukukunun kadınlara vermiş olduğu önemli haklardan biriydi. Kadınların mahkemeye bu sorunlarının yansımış olması boşanma davaları ile birlikte düşünüldüğünde aslında yukarıda belirtildiği gibi sosyal bir çözümlenin ve sosyal bozuklukların bir göstergesi olarak görülebilir.

Galata'da bulunan kadınların mahkemeye taşımış olduğu diğer konular nikâh akitleri, alacak-borç davaları, cariyeye davaları ve diğer vakıf, darp etme, suçlama gibi kadın ve suçlar bölümünde değerlendirilen davalardır. Nikâh akitlerinin mahkemede kayıt altına alınması her zaman mümkün olmamıştır. Kendini garanti altına almak isteyen kadınlar bunu kayıt altına almışlardır. Alacak-borç davaları gibi ekonomiyi ilgilendiren davalar aslında Galata kadının içerisinde bulunduğu ekonomik sirkülasyonun olduğunun göstergesidir. Cariye davaları, bir anlamda kadının imkânlarını ve ekonomik gücünü ele verirken diğer yandan cariyelik müessesesi ve Galata'da bunun uygulanması hakkında bilgiler vermektedir.

Mahkeme aynı zamanda anlaşmazlıkların getirildiği bir kurumdu. Her türlü hukuki anlaşmazlık mahkemeye taşınır ve burada karara bağlanırdı. Bu tür anlaşmazlıklar yukarıda belirtilenlerin dışında her türlü suç, hırsızlık, içki içilmesi ve zina gibi toplum hayatını bozan ve şeriatın yasakladığı her türlü dava olabilmekteydi. Bu tür davalar Galata mahkemesine gelir ve burada bir çözüme kavuşturulurdu. Bu tür davalar ile ilgili olarak değerlendirilen dönemde çok az sayıda yer alması; hiçbir şekilde bu tür suçların olmadığı anlamına gelmez. Yukarıda belirtildiği gibi toplumdaki bozulmaların mahkemeye taşındığı böyle bir dönemde, bu tür davaların olmaması bazı sorulara yönlendirmektedir. Galata mahkemesi, bu tür davaları bu dönemde üstlenmemiş miydi? Bu, merkezden gelen bir karar mıydı? Yoksa mahkemenin kayıt altına almadığı davalar mı olmuştu? Bu sorular ile ilgili kesin bir delil bulunmamaktadır. Elde deliller olmamasına rağmen bazı tahminlerde bulunmak mümkündür. Bunlardan biri bu dönemde Osmanlı Devleti'nde hukukta meydana gelmiş değişikliklerden biri olabilir. Bunun dışında akla gelen bir diğer seçenek ise bu tür davaların güvenlik kurumları gibi başka birimler tarafından ele alınmış olabileceğidir.

Yukarıda sayılmış konuların hepsi İslâm hukukuna göre yani şer'î hukuka göre ele alınmaktaydı. Davacı, davalı ve tanıklar buna göre ifade vermektedir. Mahkemede

görülen davalar İslâm hukukuna göre çözümlenmekteydi. Mahkemeye gelenlerin kullanmış olduğu dil, yani konuştukları dil ile ilgili herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Davalar, genel olarak belli bir formatta ele alınmıştır. Aynı tip davalar da aynı üslûp ve tarz ile kaleme alınmışlardır. Galata mahkemesine yukarıda bilgilerini de verilmiş biçimde Rumlar, Ermeniler, Yahudiler ve diğer Hıristiyanlar da başvuruda bulunmuş ve sorunlarını çözmeye çalışmışlardır.⁴⁰¹ Bununla ilgili Kayseri sicilleri ile ilgili çalışmış olan Jenings, tüm Kayseri halkının son başvuru yerinin şer'î mahkemeler olduğunu belirtmektedir.⁴⁰² Daha önce değinildiği gibi gayrimüslimler özellikle mali konularda son karar merci olarak Galata mahkemesini görmüşlerdir. Meselâ; Galata Kara Mustafa Paşa Mahallesi'nden Lasina bt. Yani isimli gayrimüslim kadın Rali v. Sical'den alacağı 250 kuruş parasını vermemesi üzerine mahkemeye müracaat etmiştir.⁴⁰³ Bunun dışında bir de mahkeme harçları veya kişilerin konumundan ya da gücünden dolayı Galata mahkemesine yansımamış sosyo-ekonomik pek çok davanın olması mümkündür.

Galata mahkemesine başvurular ve başvuru sebepleri üzerinden Galata mahkemesinin işleyişi hakkında da bazı bilgilerin verilmesi mümkündür. İncelenen 12 yıllık sürede çeşitli kadı, nâib ve kassam gibi görevlilerin görev yaptıkları söylenebilir. Galata'da hukukun temsilcisi kadı olmuştur. Galata mahkemesine gelen her türlü dava Galata kadısında çözümlenmekteydi.⁴⁰⁴ Galata mahkemesi hâkiminin tüm davalara yetişmesi, Galata gibi geniş ve yoğun nüfuslu olan bir yerde tabî ki mümkün değildi. Bundan dolayı görülen davalar genel olarak özellikle nahiyelerde kadıların yardımcıları olan nâibler⁴⁰⁵ aracılığı ile görülmüştür.⁴⁰⁶ 12 yıllık süreçte tutulmuş olan 20 tereke

401 G.Ş.S., 245/30F, 250/95B, 256/27E, 266/22B, 259/36A, 250/57B, 244/33C.

402 Jenings, Seventeen Kayseri... s.170.

403 G.Ş.S., 250/95B. Benzer davalar için bkz., 245/52E, 253/70E, 256/10A, 245/50B, 272/17B, 250/55B, 256/41D, 245/141B, 267/53C, 259/42F, 245/13E, 256/19C, 245/98D, 244/13D.

404 Kadı: hukuki anlaşmazlıkları ve hukuki davaları karara bağlamak üzere devletçe tayin edilen görevli hâkimdir. Arapçada kazâ (kadâ) kökünden ism-i fail olan kadı fıkıh terimi olarak insanlar arasında meydana gelen çekişme ve davaları şer'î hükümlere göre çözmek için tayin edilmiş kişidir. Geniş bilgi için bkz; Fahrettin Atar, "Kadı" DİA, Cilt. 24, İslam Araştırmaları Merkezi, 2001, s.66-69; İpşirli, İstanbul Kadılığı... s.307.; M. Zeki Pakalın; Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul, 1983; Coşkun Üçok, Ahmet Mumcu, Gülnihal Bozkurt, Türk Hukuk Tarihi, Turhan Kitapevi, 15 baskı, Ankara 2011, s.281.

405 Galata'ya bağlı bulunan İstinye, Fındıklı ve Beşiktaş'taki davalara bazı durumlarda nâibler bakmıştır. Nâib ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., Kadılar nâib tayin etme yetkileri bulunduğundan bölgelerin en ücrâ köşelerine kadar cereyan eden bütün hadiselerde nâibleri vasıtasıyla haberdar olmuşlar, hususî ve amme hukukuyla alâkalı bütün meseleleri sicillerine kaydetmişlerdir. Hatta kadılar bir mahalde örf ve âdetin tespiti ve padişaha arzı sûretiyle, bunların kanunlaşmasında büyük rol oynamışlardır. İnalçık, "Osmanlı Tarihi Hakkında Mühim Bir Kaynak", Ankara Üniversitesi Dil-Tarih-Cografya Fakültesi Dergisi, Ankara 1943, s.150. Nâiblerin İstanbul'da görev alması ile ilgili bkz; Suraiya Faroqi, Artisans of Empire Crafts and Craftspeople Under the Ottomans, I.B.Tauris & Co. Ltd, New York 2009, s. 69.

deFTERinde kassâmlar⁴⁰⁷ görev almışlardır. Vefat edenlerin bütün eşyaları değerleri ile birlikte kayıt altına alınmış ve varsa mirasçılara dağıtılmıştır.⁴⁰⁸ Yoksa mallar direkt olarak beytûlmâl⁴⁰⁹ aktarılmıştır.⁴¹⁰

Galata mahkemesinde tüm davalara şahitlik eden mahkemenin önemli parçalarından biri de şûhûdü'l-hâl'dir. Mahkemede hem âdil kararlar verilmesine katkıda bulunmuş ve hem de davanın delillendirilmesini sağlamıştır. Şûhûdü'l-hâl, mahkemenin önemli olgularından biri olmuştur. Mahkemede tanıklık yapanlar genelde mahallenin önde gelenleri veya konu hakkında bilgisi olan kişilerdi.⁴¹¹ Jenings, Kayseri mahkemesinden bahsederken bunların kadının kararlarını denetlediğinden bahsetmiştir. Galata mahkemesinde bazı davalarda aynı kişilerin veya orada bulunan kişilerin görev aldığını görebilmektedir. Meselâ davaların pek çoğunda mahallenin imamının ismi geçmektedir.⁴¹²

Mahkemenin diline, üslûbuna, kayıtların tutulma tarzına bakıldığında şunlar söylenebilir. Galata mahkemesinde tutulmuş olan metinler genel olarak olayın kısa bir şekilde anlatılması veya aynı tip olan davalarda belli bir üslubun kullanılması ile sınırlıydı. Bundan dolayı da davalara bakan araştırmacıların asıl sebeplere inmesi zorlaşmaktadır. Bazen klişe kalıplar kullanılmış ve sadece isimler değişmiş davalar aynı kalmıştır. Meselâ; boşanmalar, nikâhlar, mülk satışları, câriye azadı gibi pek çok dava konusuna göre aynı tarzda kayıt altına alınmıştır.⁴¹³ Lâle Devri Galata tutanakları halkın sosyal hayatı hakkında çok fazla derinlemesine bilgilerde vermemektedir.

406 Beşiktaş, İstinye, Kasımpaşa, Tophane ve Fındıklı gibi nahiyelerde nâibler görev almıştır. G.Ş.S., 242/75D, 248/24A, 249/2A, 254/10D, 254/11A, 254/15B, 254/25B, 257/47C, 258/5B, 260/34A, 268/74B, 269/9A, 271/137F, 249/2A, 254/11A.

407 Kassâm, miras davalarında bizzat dava mahalline giderek gerekli tahkikatı yapıp ihtilâf hakkında bir neticeye vardıldıktan sonra davayı hükme bağlayan ve terekeyi vârisler arasında taksim eden şer'î memuru ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz., Said Öztürk, "Kassam", DİA, Cilt 24, İslam Araştırmaları Merkezi, 2001, s. 579-582.

408 İlgili örnekler için bkz., G.Ş.S., 242/65B, 243/18C, 243/92B, 246/3A, 249/83E, 251/2B, 260/63B, 262/10B, 262/20D, 268/89D, 271/28C.

409 Kelime anlamı "mal evi" olan beytûlmâl bir terim olarak devlete ait malların muhafaza edildiği fizikî mekânı ifade ettiği gibi devlete ait taşınır taşınmaz malların bütünü ve bunların idaresiyle ilgili hukukî kurumu da ifade etmektedir. Bu geniş anlamıyla beytûlmâl, devlete ait her türlü mal varlığının ve gelirlerin toplandığı, harcamaların yapıldığı, haklara ve borçlara ehil bağımsız bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır..., Ayrıntılı bilgi için bkz., Mehmet Erkal, "Beytûlmâl", DİA, Cilt 6, İslam Araştırmaları Merkezi, 1992, s. 90-94.

410 Beytûlmâl kalan tereke kayıtları ile ilgili örnekler için bkz., G.Ş.S., 243/85D, 246/8B, 247/18B, 249/79E, 251/25B, 254/77D, 255/15B, 268/24C, 271/110B.

411 G.Ş.S., 245/24C, 270/102C, 259/16A, 266/1A, 253/36C, 250/77E, 253/39B, 259/59C, 270/123D, 259/49C, 244/57F, 256/73C, 245/19C.

412 İlgili örnekler için bkz., G.Ş.S., 256/75B, 270/27F, 267/16D, 244/19F.

413 G.Ş.S., 259/8G, 259/42F, 256/40B, 245/15D, 250/36B, 244/75B, 245/122C.

Bundan dolayı da çoğu toplumsal olayı ve aile hayatını ilgilendiren konuların asıl sebebini öğrenmemize engel olmaktadır. Bunları ilgili bölümlerde bazı sorular sorarak irdelemeye ve bazı yorumlamalar yapıp çözüm bulmaya çalışacağız. Davalarda genel olarak bir iddia varsa onun ispatlanması gerekmektedir; aksi durumda davanın reddedildiğini veya kişinin aleyhine sonuçlandığı söylenebilir. Meselâ, Galata Etmekçibaşı Mahallesinde sakin olan Hadice bt. Ahmed, kocası Es-seyyid Mehmed b. Halil'in muhâla'a boşanmaya kendisini zorladığını söylemiştir. Ancak Hadice hanım bunu ispatlayamadığından dava reddedilmiştir.⁴¹⁴

Mahkeme bazen kişilerin oturmuş olduğu evlerinde görülmüştür. Bu aslında Osmanlı mahkemesinin sağlamış olduğu kolaylıklardan biriydi. Mahkemede konuşulanlar ile ilgili bazı davalarda doğrudan bir anlatım olanağı olsa da çoğunluğunda yukarıda belirtildiği gibi klişe bir anlatım seçilmiştir.⁴¹⁵

Galata kadınının anlaşılması için bu mahkeme tutanaklarının içine girmek, yani yazılmayanı ancak hissettirileni bulmak gerekmektedir. Meselâ, boşanma davalarında sadece tek düze sözler olan *"hüsn-ü zindeganımızın olmaması veya hüsn-ü muaşerattan naşi"* gibi ifadelerin dışında davaların çoğunluğunda sadece isimler değişmektedir. Boşanmanın asıl nedeni ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.⁴¹⁶

Mahkeme kayıtlarında idari taksimat ile ilgili olarak bazı değişiklikler olsa da biz o dönemki başka kaynaklardan da yararlanarak doğru bir taksimat yapmaya çalıştık. Mahkemelerde kararlar üzerinde etkisi olan önemli bir olgu ise fetvalardı.⁴¹⁷ Osmanlı'daki yayınlanmış önemli şahsiyetlere ait fetvalardan istifade edilerek davalar hakkında bazı bilgiler edinilmiştir. Meselâ; Para vakıflarında borç olarak verilecek olan para onu on bir buçuk hesabı üzere yani %15 üzerinden verilmiştir.⁴¹⁸

Mahkeme kayıtlarında sosyal hayatı ilgilendiren konular olan bekâret, kadınların eşleri ve cariyeleri arasındaki ilişkiler hakkında olan davaların hiç mahkemeye getirilmediği görülmektedir. Bu toplumdaki kapalı yapıdan kaynaklanıyor olabilir. Değerlendirilen sicillerde bu tür sorunların mahkemeye çok taşınmamasının

414 G.Ş.S., 244/5E.

415 Kişilerin sakin oldukları evlerde ifadelerinin alınması ile ilgili bkz., G.Ş.S., 267/83C, 244/5E, 267/28B, 270/30D, 266/64E, 267/32C.

416 G.Ş.S., 245/103B, 259/12D, 259/21H, 266/15F, 270/12D, 272/12D, 250/42B, 256/61H, 259/10C.

417 Fetva, bir kişinin sorulan fikhî bir meseleye yazılı veya sözlü olarak verdiği cevap, ortaya koyduğu hüküm demektir. Örfte ise sorulan dinî sorulara müftüler tarafından yazı ile verilen cevaptır. Fetva ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., Fahrettin Atar, "Fetva", DİA, Cilt 12, İslam Araştırmaları Merkezi, 1995, s. 486-496.

418 Örnekler için bkz., G.Ş.S., 270/37C, 259/14G, 272/50A.

sebeplerinden biri bu olabilir. Örneğin kadına karşı işlenmiş olan suçlardan biri olan Galata'da Emekyemez Mahallesi'nde oturan Mustafa b. Hüseyin kızını darp edip öldüren kocası Abdurrahman b. Abdullah'tan şikâyetçi olurken olayı şahitlendirmesine rağmen, bunun nedenini belirtmemiştir. Kızını neden öldürdüğü ile ilgili hiçbir bilgi vermemiş olması, kızının bir kusurunu veya gayr-i ahlaki bir durumunu belirtmek istememesinden kaynaklanabilir. Ama bunun ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Buradan hareketle tam bir kanıtla ulaşmak yanlış olur; ancak çeşitli yorumlamalar ile gerçeğe ulaşılabilir.⁴¹⁹

Galata kazası, dönem ve özellikle kadının mahkemeye müracaatları üzerinde değerlendirmelerde yapılmıştır. Aşağıdaki tabloda Galata kazasına bağlı nahiyeler, mahalleler, köyler ve iskeleler toplu bir şekilde gösterilmiştir. Tablodaki veriler, Galata mahkeme kayıtlarında zikredilen yerler hakkında genel bir görüntü vermektedir.

Tablo 15: Galata Mahkemesine Başvuruda Bulunanların Nahiyeleri ve Mahalleleri.

Tophane NAHİYESİ	İSTİNYE NAHİYESİ	KASIMPAŞA NAHİYESİ
Sefer Kethüda Mahallesi	Rumeli Hisarı	Camii Kebir Mahallesi
Ekmekcibaşı Mahallesi	Boğaz kesen hisarı	Bağçezade Mahallesi
Karabaş Mustafa Ağa Mahallesi	Ermeniyan Mahallesi	El-Hâc Ferhad Mahallesi
Cihangir Mahallesi	Kefeli Karyesi	Kadı Mehmed Efendi Mahallesi
Defterdar Ebu'l-faz'l Mahallesi	Büyükdere Karyesi	Abdullah Mahallesi
Muslihiddin Efendi Mahallesi	Yaşmakçı Kemaladdin Mahallesi	Kulaksız Ahmed Mahallesi
Kılıç Ali Paşa Cami Şerif Karyesi	Kürekcibaşı Mahallesi	El-Hâc Hasan Mahallesi
Katib Mustafa Efendi Mahallesi	Yeniköy Kasabası Ayayorgi Mahallesi	Yahya Kethüda Mahallesi
Tomtom Mahallesi	Yeniköy Atlı Çelebi Mahallesi	Seferikoz Mahallesi
Kuloğlu Mahallesi	Boğaz Kesen Kalesi Atlı Kınay Mahallesi	Yeldeğirmeni Mahallesi
Firuzğa Mahallesi	Sarıyâr Karyesi	Sirkeci Muslihiddin Mahallesi
Kazgancibaşı Mahallesi	Neslişah Sultan Mahallesi	Sinan Paşa Mahallesi
Sakabaşı Mahallesi	Rumelihisarı	Kurd Çelebi Mahallesi
El-Hâc Memi Mahallesi	Boğazkesen Pörkük Ali Mahallesi	Büyük Piyale Paşa Mahallesi
Çavuşbaşı Mahallesi	Rum Karyesi	Piyale Paşa-i Sağır Mahallesi
Süheyil Bey Mahallesi	Boğazkesen Kalesi Kayalar Mahallesi	Küçük Piyale Paşa Mahallesi

419 G.Ş.S.,250/15E.

Çukur Camii Mahallesi	Nefs-i İstinye	El-Hâc Şaban Mahallesi
Mehmed Ağa Mahallesi	Boğazkesen Ermeniya Mahallesi	Çatma Mescid Mahallesi
Yeni Mahalle	Boğaz kesen Kalesi haricinde Divan Ketehorya Mahallesi	Mahallesi
Sabuncu Mahallesi	Eskeme Karyesi	El-Hâc Ahmed Mahallesi
İlyas Çelebi Mahallesi	Karye-i Cedid	Tahta Kadı Mahallesi
Suvacı Ali Mahallesi	Kenar Karyesi	El-Hâc Hasan Mahallesi
Ayaz Mahallesi	Zekeriya Karyesi	Sahhâf Muslihuddîn Mahallesi
Alaca Mescid Mahallesi	Fevak hisarı	Hasan Efendi Mahallesi
Yahya Çelebi Mahallesi	Boğazkesen Kalesi Torlak Ali Mahallesi	Ali Paşa-i Cedid Mahallesi
Kılıç Ali Paşa Mahallesi	Boğazkesen Hisarı Şeh Mehmed Fenari Mahallesi	Sürûrî Efendi Mahallesi
Hüseyin Ağa Mahallesi	Boğazkesen Kalesi	Tuzkoparan Mahallesi
Katib Mustafa Çelebi Mahallesi	Boğazkesen Kalesi El-Hâc Kemaleddin Mahallesi	El-Hâc Hüsrev Mahallesi
Ekincibaşa Mahallesi	Kale-i Cedid	Emin Hasan Efendi Mahallesi
Emekyemez Mahallesi	Par Karyesi	Piyale Paşa-i Kebir Mahallesi
İbrahim efendi Mahallesi	Samurcu Karyesi	İmam Mahallesi
Ketani Ömer Paşa Mahallesi	Sarıdere Karyesi	Camii Cedid Mahallesi
Müeyyetzade Mahallesi	Yeniköy Aliçelebi Mahallesi	Kurd Çelebi Mahallesi
Okcumusa Mahallesi	Yeniköy Ayanikola Karyesi	Kalkancıbaşı Mahallesi
Pürtelaş Hasan Mahallesi	Yeniköy Ali Paşa Mahallesi	Kethüda mahallesi
Karabaş Mahallesi	Şahsultan Mahallesi	Bedreddin Bey Mahallesi
	Karye-i cedid'de Hızırilyâs mahallesi	Seyidali Mahallesi
	Arpaemîni mahallesi	Altuncu Mescid Mahallesi
		Emin Camii Mahallesi
		Fişnezade Mahallesi
		Kara İmam Mahallesi

GALATA	BEŞİKTAŞ	FINDIKLI
Sultan Beyazıd Mahallesi	Abbas Ağa Mahallesi	Kalkancıbaşı Mahallesi
Arab Cami Mahallesi	Sinanpaşa Mahallesi	Alaca Mescid Mahallesi
El-Hâc Memi Mahallesi	Hanım Kadın Mahallesi	Ebuimam Mahallesi
Alaca Mescid Mahallesi	Ortaköy Karyesi	Ali Çelebi Mahallesi
Domuz Deresi Kareyesi	Maşka Mahallesi	Avni Efendi Mahallesi
Bereketzade Mahallesi	Cihangir Mahallesi	Çizmecci Mahallesi
Yeni Cami Mahallesi	İbrahim Ağa Mahallesi	El-Hâc Ali Mahallesi
Yolcuzade Mahallesi	Süleymaniye Mahallesi	El-Hâc Hasan Mahallesi
Musa Efendi Mahallesi	Cihannuma Mahallesi	El-Hâc İbrahim Mahallesi
Arab Camii Karyesi	Kuruçeşme Mahallesi	El-Hâc Receb Mahallesi

Karaköy	Paşa Mahallesi	Hatuniye Mahallesi
Valide Sultan Camii Kurbünde	Yahya Efendi Mahallesi	İbrahim Efendi Mahallesi
Şehsuvar Mahallesi	Mehmed Efendi Mahallesi	Kazgancıbaşı Mahallesi
Kara Mustafa Paşa Mahallesi	Sultan Süleyman Mahallesi	PirendâtHatun Mahallesi
Kemankeş Mustafa Paşa Mahallesi	Sinan Paşa-i Kebir Mahallesi	Selime Hatun Mahallesi
	Vişnezade Mahallesi	Sultan Hatun Mahallesi
	Arnavud Karyesi	Süheyil Bey Mahallesi
	Zekeriyaköy karyesi	Yahya Çelebi Mahallesi
	Cedid Sinan Paşa Mahallesi	Çeşmi Efendi Mahallesi
	Ekmekcibaşı Mahallesi	Cihangir Mahallesi
	Karaali Mahallesi	Pürtelaş Hasan Mahallesi
	Kılıç Ali Paşa Mahallesi	Mola Çelebi
	Merhum Selim Ali Efendi Mahallesi	
	Rumeli Mahallesi	
	Sinan Paşa Atik Mahallesi	
	Mustafa Çelebi Mahallesi	

Galata harici	İskeleler
Tatavla Karyesi	Sirkeci iskelesi
Sarı Lütü Mahallesi	Karaköy İskelesi
Beyoğlu Mahallesi	Ortaköy İskelesi
Santa Marko Mahallesi	Arab İskelesi
Şahkulu Mahallesi	Balıkpazarı iskelesi
Dörtüol Ağzı	Beşiktaş İskelesi
Pazarcı Mahallesi	Kürekci Kapısı iskelesi
	Kale-i Cedid İskelesi

II. BÖLÜM

I. KADIN VE AİLE

1. Osmanlı'da Aile ve Kadının Konumu

Aile, akrabalık ilişkisiyle birbirlerine bağlı olan fertlerin bir araya getirdiği topluluk anlamına gelmektedir. Aileyi teşkil eden fertler devirlere, bölgelere, sosyal ve ekonomik yapıya göre farklılık göstermiştir. Aile, bir aile reisi babadan, eş, çocuk, torun, gelin, damat, amca, dayı, hala ve teyzelerden oluşmaktadır.⁴²⁰ Bir diğer tanıma göre ise aile, kan bağılılığı, evlilik ve diğer yollardan aralarında akrabalık ilişkisi bulunan ve çoğunlukla aynı evde yaşayan bireylerin psikolojik, sosyal, ekonomik ve cinsel gereksinimlerinin karşılandığı temel toplumsal birimdir.⁴²¹ Osmanlı'da aile yapısı diğer Ortadoğu toplumlarına kıyasla daha küçük aile grupları, akraba veya akrabalık bağları ile birbirine bağlı bireylerden oluşmuştur.⁴²² Bu aile vergiden mükellef en küçük birim olarak kabul edilmiştir.⁴²³

İslâm, kabile anlayışına karşı çıkmakla birlikte aile bağlarına önem vermiştir.⁴²⁴ Bu açıdan aile ve akrabalık Müslüman toplumu açısından önemli görülmüştür. İslâm dini Osmanlı toplum düzeninin temellerini belirlemiştir. Bireyi günlük yaşamından çevresine ve devletle ilişkilerine kadar etki altına almıştır. Dolayısıyla dinin ailenin açıklanmasında gelenekle beraber başlıca faktör olduğu düşünülmelidir.⁴²⁵ Toplumun temel birimi olan aile sağlam esaslara dayalı olarak kurulmuştur. Eski Türk kültüründe olduğu gibi, pederşahî değil, fakat Pederî idi. Yani aile yönetiminin başında baba bulunmaktaydı.⁴²⁶

Aile hayatı Müslümanlarda olduğu kadar gayrimüslimlerde de önemli görülmüştür. Yahudiler de aile hayatına önem vermiş ve aile kurmayı amaçlamışlardır.

420 Mehmet Akif Aydın, "Aile", DİA, Cilt 1, İslam Araştırmaları Merkezi, 1988, s. 196.

421 H. Yunus Apaydın, "İslâm Hukukunda Aile", Günümüz de Aile Uluslar Arası Aile Sempozyumu, İstanbul 2007, s. 137.

422 Haim Gerber, State, Society, and Law in Islam: Ottoman Law in Comparative Perspectiv, Albany NY: SunyPress, 1994, s. 149.

423 Ortaylı, Osmanlı Toplumunda Aile..., s. 19-20.

424 Joseph Schacht, An Introduction to Islamic Law, Oxford University Press, New York 1982, s.91.

425 İsmail Doğan, "Osmanlı Ailesinin Sosyolojik Evreleri: Kuruluş, Klasik ve Yenileşme Dönemleri", Osmanlılar Ansiklopedisi, Cilt 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 372.

426 Mustafa Zeki Terzi, "Samsun Şer'iyye Sicillerine Göre XIX. Yüzyılda Osmanlı Toplum Hayatı, Müslim-Gayrimüslim İlişkiler", Osmanlılar, Cilt 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 300.

Ailenin erkeği günahlardan koruyacağı ve iyi bir dini yaşantının şartı olacağı düşünülmüştür. Bunların yanında aile, Yahudiler için neslin devamı anlamına gelmekteydi. Onların iyi bir Yahudi olmalarını sağlayan ailenin zedelenmemesi amaçlanmıştır.⁴²⁷ Hıristiyanlıkta da durum farklı olmamış, aile önemsenmiş ve boşanmalar hoş karşılanmamıştır.⁴²⁸ Hıristiyanlık, aileyi sosyal veya medenî bir kurum olarak değil, tamamen dinî bir kurum olarak kabul etmiştir. Bundan dolayı da aile kutsal görülmüş ve boşanmalara karşı çıkmıştır.⁴²⁹ Bundan dolayı da boşanma ile ilgili bazı davalar şer'iyeye mahkemesine taşınmıştır. Meselâ; Sultan Beyazıd Mahallesinden Maryore bt. Minval, kocası Kostantin v. Todori ile anlaşamadıklarından dolayı hul' talebi ile Galata mahkemesine müracaat etmiştir.⁴³⁰

Osmanlı haremını inceleyen Çağatay Uluçay, Osmanlı toplumunun aile bakımından hangi aşmalardan geçtiğinin bilinmediğini, bu yüzden padişahların haremının incelenmesiyle, toplumun örnek aldığı bu ailenin ne kadar etkisinde kaldığının da ortaya çıkarılabileceğini belirtmektedir.⁴³¹ Uluçay'ın bilinmeyen olarak tanımladığı Osmanlı'da sosyal hayatı ortaya koyan ve bu hayatın temeli olan aileyi anlatan şer'iyeye sicillerdir. Galata'da aile hayatının incelendiği bu çalışma da temel kaynak siciller alınmıştır.

Aileyi meydana getiren bireylerin kaç kişiden oluştuğu tam olarak ortaya konmamak ile birlikte Osmanlı'da ortalama bir hanenin İnalçık, Barkan ve Nejat Göyünç'ün yapmış olduğu araştırmalar sonucunda 4 ile 8 kişi arasında değiştiği belirtilmiştir.⁴³² Galata üzerine yapmış olduğumuz araştırmada da bunun böyle olduğunu görmekteyiz. Genel olarak iki veya üç çocuk sahibi Galatalılar anne ve baba ile birlikte 4 veya 5 kişiden oluşmuştur.⁴³³

Ev hayatında aile reisi, çatisının altında yaşayan iki veya üç neslin gerçek hâkimiydi. Zira evlenmemiş bütün kızlar baba evinde otururlar, yeni evlenen erkek çocuk da gelini ilk olarak baba evine getirirlerdi. Buna ilâveten dul anne, evlenmemiş

427 Rozen, İstanbul Yahudi Cemaati'nin Tarihi (1453-1566)..., s. 108-112.

428 Jack Goody, Avrupa'da Aile, Çev. Serpil Arısoy, Literatür Yayınları, İstanbul 2004, s.26.

429 Aydın, "Aile"...s. 197.

430 G.Ş.S., 250/56A. Benzer davalar için bkz., G.Ş.S., 244/24, 245/132A, 250/14D, 250/56A, 253/1C, 253/34C, 253/74B, 267/15A, 270/29A, 270/29B, 270/130D, 270/130H.

431 M. Çağatay Uluçay, Padişahların Kadınları ve Kızları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2001, s.2.

432 Ortaylı, Osmanlı Toplumunda Aile..., s.157.

433 Galata'da 4-5 kişiden oluşan aileler ile ilgili bkz., G.Ş.S., 242/77A, 246/1D, 248/70B, 249/2C, 251/3B, 251/12A, 260/62C, 262/11A, 265/115F, 268/1A.

teyze, hala veya bunun gibi bakacak kimsesi olmayanlar da çalışan bir erkeğin mesuliyeti altında sayılırdı. Aile reisinin hâkimiyeti altında anne, kadınları idare etmekte, evli oğullar ve aileleri, bekâr oğullar, evlenmemiş veya boşanmış kızlar, torunlar, cariyeler, hizmetçiler ve köleler bir arada yaşamaktaydılar.⁴³⁴

Galata'da yasal olarak çocuk diye tanımlanan, ergenliğe girmemiş küçükler bile evlendirilmekte ya da nişanlandırılmaktaydı.⁴³⁵ Marcus, Halep üzerine yaptığı araştırmada da kızların çok küçük yaşta evlendirildiklerini bildirmektedir. Buna karşın asgari evlenme yaşını belirleyen herhangi bir kanununda bulunamamaktaydı.⁴³⁶

Osmanlı'da kadın hiçbir zaman toplum dışına itilmemiş ve geride tutulmamıştır.⁴³⁷ Hukukçular, erkeğin kadının bakımı, yeme, içme ve giyinme gibi pek çok zaruri ihtiyacını karşılaması gerektiğini vurgulamışlardır. Kişinin durumuna göre zengin veya orta halli birinin evin ihtiyaçlarını karşılaması onun önemli görevlerinden biri olarak görülmüştür. Bunun dışında su, yakıt, tuz ve kadının özel ihtiyaçları için belli bir miktar verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Kadının kendisine ait bir odasının olması ve oraya kimsenin alınmaması gerektiği belirtilmiştir.⁴³⁸ Bunlar karşılanmadığı takdirde kadın mahkemeye müracaat ederek nafakasının verilmesi için dava açılmıştır.⁴³⁹ Kınalızâde, kadının aile içerisinde uyması gereken kurallardan bahsetmiş ve bunları maddeler halinde sıralamıştır. Ona göre kadın erkekten çekinmeli, iyi davranmalı, eşinin haklarını gözetlemeli, güzel-değerli elbiseler giymeli ve bakımlı olmalıdır. Bunların yanında kadının eve gelen misafire iyi davranması ve eşinin akrabalarını gözetmesi gerektiği belirtilmiştir.⁴⁴⁰

Osmanlı'da aile ve kadın üzerine pek çok yorumlamaya gidilebilir; ancak temel olarak kadın ailenin temel taşı olmuş ve çekirdek aile dediğimiz yapının merkezinde yer almıştır. Bu, devletin genel coğrafyası için geçerli olduğu kadar, Galata için de geçerli olmuştur.

434 Lewis, Osmanlı Türkiye'sinde Gündelik Hayat (adetler ve gelenekler), Çev. Mefkûre Poroy, Doğan Kardeş Yayıncılık, İstanbul 1993, s. 93.

435 Galata'da 12 yaşında sağire kız evlendirilmiştir. G.Ş.S., 267/77C.

436 Marcus, Modernliğin Eşiğinde..., s. 258.

437 Ortaylı, Osmanlı Toplumunda Aile..., s. 19-20.

438 Judith E. Tucker, Women, Family, And Gender In Islamic Law, Cambridge University Press, New York 2008, s. 51.

439 Açılan nafaka davaları ile ilgili bkz., G.Ş.S., 266/44B, 266/83E, 256/9H, 270/55D, 253/67D, 253/67F, 267/33A, 250/69C, 250/64D, 244/82B, 266/56A.

440 Kınalızade Ali Efendi, Devlet ve Aile Ahlâkı, İlgi kültür Sanat, İstanbul 2010, s. 39.

2. Avrupalı Seyyahlara Göre Osmanlı Ailesi ve Kadınlar

Lâle Devri'nde, öncesinde ve sonrasında İstanbul'a ve özellikle Galata'ya gelenlerin Osmanlı ailesi hakkındaki görüşleri verilecek. Batılı seyyahların Osmanlı toplumu hakkında yazdıkları oryantalist bir bakış açısı ile ele alınmıştır. Bunun yanında seyahatnamelerde kadın anlatımları da, oryantalist söylem etrafında şekillenmiş erkek yazarların kurguladığı fantezi yoğunluklu varsayımlar üzerinde harem ve Doğu kadını konularında hâkim söylemin dışına çıkmamışlardır.⁴⁴¹ Bu etkenleri göz önüne alarak yabancıların Osmanlı ailesi ve özellikle kadın hakkında vermiş oldukları bilgiler değerlendirilmiştir.

Lady Montegue, kadınların kocalarının hıncından korkacak bir şeyleri olmadığını, kadınların zengin olduklarını, kendi paralarının bulunduğunu belirtmiştir. Türk kadınlarının tümüyle imparatorluğun yegâne özgür halkı olduklarını düşündüğünü söylemiştir. Divanın bile onlara saygı gösterdiği ve bir paşa asıldığında, harem ayrıcalıklarına hiçbir zaman dokunmamakta, harem aranmamakta ve her şeyin tümüyle eşine bırakıldığını ifade etmiştir. Yasalarının Türk erkeklerine dört kadınla evlenme hakkı vermesine rağmen, bu özgürlükten yararlanan ne erkek, ne de buna katlanan kadın olduğunu belirtmektedir. Aile içerisinde kadınlardan ev idaresinin beklenmediğini ifade etmiştir.⁴⁴² Ebussuûd Efendi'nin fetvalarında buna dair hükümler vardır. Ailede kadınlar kocalarına saygı gösterdiğini ve günlük yaşamlarında buna göre hareket etmeleri gerektiği üzerinde durmuştur. Pek seyrek sokağa çıkmakla beraber birkaç günlüğüne akraba ve ailelerini ziyarete gidebilmişlerdir.⁴⁴³

Theophile Gautier, evliliğe sadakat konusunda Müslümanlar ile kimsenin dalga geçemeyeceğini yazar. Türklerin doğrudan doğruya bedensel kıskançlıklarının evlilikleri koruduğunu belirtir. Kadınların özgürce sokağa çıktıklarından Asya ve Avrupa'daki tatlı sulara gezmeye gittiklerini yazar. Günlerinin çoğunu hamamda ya da arkadaş ziyaretlerinde geçirdiklerini belirtir.⁴⁴⁴

Osmanlı hukukçuları evli çiftlerin haklarını koşturarak değil, karşıt olarak algılandılar. Bu bakış açısına göre, kocanın karısına bakma zorunluluğu vardı. Evin,

441 Filiz Barın Akman, Batılı Seyyahların Gözüyle Osmanlı Kadını, Etkileşim Yayınları, İstanbul 2011, s. 47.

442 Lady Montagu, Doğu Mektupları, Çev. Murat Aykaç Erginöz, Ark Kitapları, İstanbul 2004, s. 45.

443 Mehmet Ertuğrul Düzdağ, Şeyhülislam Ebussuûd Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı, 2 baskı, Enderun Kitapevi, İstanbul 1983, s. 53-58.

444 Theophile Gautier, İstanbul, Çev. Nuriye Yiğitler, Profil Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 181.

ailenin ve karısının bütün giderlerini karşılamakla yükümlüydü. Buna uygun olarak da kadının kocasına itaati zorunluydu. Erkek, karısının hareketlerini kısıtlayabilir, ailesini görmeye gitmek dışında evden çıkmasını yasaklayabilir, kendisiyle birlikte bir yolculuğa gelmeye zorlayabilirdi.⁴⁴⁵

Doğulu seyyah Corci Zeydan, Türk kadını hakkında Batılı seyyahlara göre daha farklı bir bakış açısı bulunmaktadır. Türk kadınının Doğu kadınları arasında en üst düzeyde olduğunu ve en özgür kadınlar olduğunu belirtmektedir.⁴⁴⁶

Olivier, Türklerin evlerinde yaşama düzenine göre kadınların oturdukları bölümün erkeklerinkinden ayrı olduğunu belirtmiştir. Kadınların oturdukları bölüme “harem”, yani “mukaddes mahrem yer” denildiğini; erkeklerin bölümünün ise “selamlık” olarak adlandırıldığını yazmaktadır. Büyük ve zengin ailelerde, harem ve selamlığın, birbirlerine geçidi olan ve anahtarları sadece kocada bulunan iki ayrı bina şeklinde olabileceğini belirtmiştir. Bu tarif Osmanlı üst tabakası, yani zengin aileler için geçerliydi. Fakir ve orta hallilerin oturdukları evler dar alanlar olduğundan dolayı böyle bir durum söz konusu olamazdı.⁴⁴⁷

Ailenin yakın erkek akrabaları ise sadece Ramazan ve Kurban bayramlarında veya düğün, doğum, sünnet gibi merasimlerde, belirli usul ve geleneklere bağlı olarak evlere girebildikleri ve kadınların, ancak yakın akrabalarının karşısında yüzlerini açabileceği belirtilmiştir.⁴⁴⁸ Harem dairelerinin genellikle sokağa açılan penceresinin bulunmadığı, varsa bile sokaktan gelip geçenlerin bir şey göremeyecekleri kadar yüksekte ve sık bir kafesle örtülü olduğu ve böylece yabancı gözlerden, bakışlardan tamamen gizlendiği anlatılmıştır. Yabancıların, Müslüman şehrine kuş bakışı bakacakları bir yerde durmalarının yasak olduğunu, çünkü evlerin bahçelerinde dolaşan veya iç balkonlarda serinleyen kadınların gözetleneceğinden endişe ettiklerinden bahsetmektedir.⁴⁴⁹

Osmanlı ailesi ile ilgili genel bilgiler, yabancıların bakış açılarına ve değindikleri bazı noktaları verildikten sonra belgelere dayalı olarak Galata’da kadının durumu üzerinde durulmuştur. Galata’da kadının durumuna açıklık getirecek nişan, nikâh ve

445 Mehrdad Kia, Osmanlı İmparatorluğunda Gündelik Yaşam, Çev. Özgür Özol, Pozitif Yayınları, İstanbul 2013, s. 202.

446 Zeydan, İstanbul’a Seyhat..., s. 113.

447 Olivier, 18.Yüzyılda Türkiye ve İstanbul..., s. 11.

448 M.De M. Dohsson, XVIII. Yüzyıl Türkiye’sinde Örf Ve Adetler, Dr. Zehran Yüksel tercüman 1001 Temel Eser 3, s.168.

449 Olivier, 18.Yüzyılda Türkiye ve İstanbul..., s. 11.

boşanma gibi hadiseler ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

II. EVLENME, BOŞANMA ve AİLE İLİŞKİLERİ

Galata sicil defterlerinde evlenme, boşanma, mehir, vasi tayini, çocuğun bakımı ve nafakası gibi ilişkiler hakkında geniş bilgiler bulunmaktadır. Bunlar içerisinde boşanma, vasi tayini nafaka ve çocuğun bakımı ile ilgili pek çok dava geçmekte iken, evlenme konusunda daha az bilgiye rastlanmıştır. Bu konular ile alakalı geniş bilgiler ilgili bölümlerde verilmiştir.

1. Nişan

Evlenmeleri câiz olan iki kişinin birbiriyle evlenmeyi karşılıklı olarak vaad etmesi anlamına gelmektedir. Nişanlanma sonucunda ortaya çıkan nişanlılık ilişkisine hemen hemen tüm toplumlarda rastlanmaktadır. Evlilik bağı kurulmadan önce, nişanlanmanın yapılması eski Türklerde de görülmüştür.⁴⁵⁰ Nişanlanma eski hukukta “hitbe” başlığı altında incelenirken, nişanlı erkeğe “hâtib”, nişanlı kadına ise “mahtube” denilmiştir.⁴⁵¹

İslâm hukukunda nişanlanma bir evlenme vaadi olarak kabul edilmiştir. Nişanlanmanın evlenmeye zorlayıcı bir niteliğinin bulunmadığı belirtilmektedir. Bununla birlikte nişanla ilgili ahlâkî, vicdanî ve örfî anlamda bağlayıcı birtakım hükümler bulunmaktadır. Nikâh akdi yapılmadıkça nişanlanma taraflar arasında mahremiyet açısından bir değişiklik meydana getirmemektedir. Dolayısıyla nişanlılar görüşmelerinde birbirine nâmahrem olanların uymaları gereken sınırlara riayet etmekle yükümlü bulunmaktaydılar.⁴⁵² Bunun yanında nişan çiftlere bazı haklar tanımıştır. Meselâ; evlenme teklifi kabul edilmiş olan erkek kadını görme hakkına sahip olmuş olurdu.⁴⁵³

Nişanın kadı kayıtlarındaki anlamı evliliğe aday olmadır. Bu sözcük günümüzde kullanılan nişanlanma ile eşanlamlıdır. Evliliğe giden yolda ilk adım olarak kabul edilebilir. Değerlendirilen sicil kayıtları arasında namzedlik üzerine hukukî bir

450 H. İbrahim Acar, “Nişan”, DİA, Cilt 33, İslam Araştırmaları Merkezi, 2007, s. 152.

451 Akgündüz-Cin, Türk Hukuk Tarihi..., s. 85.

452 Acar, Nişan..., s. 153.

453 Nişan ile ilgili olarak ayrıntılı bilgi için bkz., Halil Cin, İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1988, s. 48.

düzenleme yapıldığına dair bilgi yoktur. Namzedliğin işleyişi hakkında bilgiyi daha çok sona ermesiyle düzenlenmiş olan belgelerde bazı bilgiler bulunmaktadır. Namzedliğin sona ermesinden sonra sicillere yansıyan bilgiler bir soruna işaret ettiği gibi taraflar arasında anlaşmayı da gösterebilmekteydi. Bu tür anlaşma ya da sorunları mahkemeye getirenler genellikle erkeğin kendisi kızın ise vekilleri olmuştur.⁴⁵⁴

Namzedli olma ile ilgili kayıtlar üç kategoride incelenebilir. Bunlar namzedli olmadığı hâlde namzedli olduğunu iddia etme, anlaşarak namzedliğin sona erdirme ve namzedliğin herhangi bir nedenle sona ermesi sonucunda daha önce verilen mallar ile ilgili dava açmadır. Özellikle son sırada yer alan belgeler ve bunların içerdiği eşya listesi kadının çeyizi hakkında önemli bilgiler vermektedir.⁴⁵⁵

17. yüzyılda Konya’da aile üzerine yapılan bir araştırmada nişan bozma oranının mahkemeye müracaatlarda %5.3 olduğu belirtilmiştir. Bu oranın içerisinde nişanda erkek ile evlenmek istemeyen kadın oranı %10.49, daha önce nişanlı olduğu erkekten başkası ile nişanlanmak isteyen kadın %30.07 ve bunun dışında %38.46’sı ise evlenmek istemeyen erkekler mahkemeye taşınmışlardır.⁴⁵⁶ Bu durumu destekler biçimde Pierce, evli olmayan genç kadın ve kızların nişanlanmalarına ilişkin sorunlarda rahat bir dille mahkemede konuştuklarını söylemektedir. Çünkü şeriatın kadın adına söz kesilmiş bir evlilikte, kadının açık onayının bulunması zorunluluğunu getirdiğini belirtmiştir.⁴⁵⁷ Galata’da kadının zorla ve istemediği biriyle nişanı sürdürmesi gibi bir durum kayıtlarda ortaya çıkmamıştır.

Kadınların kaç yaşlarında nişanlandıkları tam olarak belli olmasa da incelenen kayıtlar içerisinde 1728 yılında Kasımpaşa’da Cami-i Kebir Mahallesi’nde oturan 12 yaşındaki Rukiye bt. Mehmed adlı kız çocuğu şahitlerin de huzurunda annesi Hadice bt. Ahmed’in de hazır bulunduğu ortamda Ali Beşe b. Mehmed ile evlenmeyi kabul etmiştir.⁴⁵⁸ Belgeler içerisinde en erken evlenme, bu yaşta olduğu için nişanlanma yaşı olarak en erken bu yaş kabul edilse de, kayıtlarda Galata’da nişanlanma yaşı ile ilgili olarak net bir bilgi bulunmamaktadır. Leslie Pierce, Antep’de çocuklar arasında söz kesme göreneğinin sık olduğunu, söz kesildikten sonra da kızın söz verildiği ailenin

454 G.Ş.S., 267/76E, 270/58B.

455 Nurcan Abacı, Bursa Şehri’nde Osmanlı Hukuku’nun..., s. 139.

456 Hayri Erten, “Konya Şer’iyye sicilleri Işığında Ailenin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı(XVII. Yüzyılın ilk yarısı)”, Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s.35.

457 Leslie Peirce, Ahlak Oyunları..., s. 234.

458 G.Ş.S., 267/76E.

yanına gönderilerek onlarla birlikte oturmaya başladığını yazmaktadır.⁴⁵⁹ Galata'da bu tarz herhangi bir uygulamanın olduğunu gösteren belge bulunmamaktadır.

Evlenmek isteyen bir erkek, müstakbel eşinin yüzü, güzelliği, zekâsı hakkında, ancak bir kadın akrabası veya ihtiyar bir hanım ahababı, o da olmazsa, aracılığı, baş gözcülüğü meslek edinmiş bohçacı kadınlar aracılığıyla bilgi edinebilirdi.⁴⁶⁰ Kız daha sonra oğlana, içinde ailesi ve onun için hediyeler bulunan bir nişan bohçası gönderir; oğlan da buna kendi hediyelerinden oluşan bir nişan takımıyla karşılık verirdi.⁴⁶¹

İslâm hukukçuları nişan ya da cihaz gibi gelenekleri hiçbir zaman evlilik kapsamına dâhil etmemişlerdir. Dolayısıyla kadınlara bu yollarla devredilen mallar hiç bir zaman güvenli olmamıştır.⁴⁶² Bundan dolayı da nişanlanma sırasında verilen maddi eşyalar nişanın bozulmasından sonra anlaşmazlık konuları olmuştur. İncelenen siciller içerisinde Galata'da Bereketzâde Mahallesi'nde oturan Abraham v. Kirkor kendisine kızını vereceğini söyleyen Evanos v. Serkis isimdeki Ermenin 15 cedid İstanbul altını karşılığında nişan yaptığını; ancak daha sonra nişanın bozulduğunu belirtilmektedir. Nişan bozulduğundan verdiği altınları geri istemektedir.⁴⁶³

Bir başka dava ise Galata Sultan Beyazıd Mahallesi'nde oturan Yemandi v. Apostol isimdeki Ermeni mahkemeye başvurarak Apostol v. Yorgi isiminde ki zımminin "*merkûm Apostol târîh-i kitâbdan sekiz sene mukaddem üç yaşında sagire kızım Katrina'nın bokrini izâle idüp ve eğer senin kızın merkûmeyi nikâh ile almazsam sana yüz kuruş vireyim deyü va'd itmeğîn, sû'âl olunup mûceb-i şer'îsi icrâ olunmak matlûbumdur.*" demiştir. Burada Aptostal, Yemandi'nin kızını alacağını vaadettiği. Eğer almaz ise 100 kuruş vereceğini söylemiştir. Apostol'un kızı almaktan vazgeçmesinden dolayı vaat ettiği 100 kuruşu vermesini istemiştir; ancak mahkeme

459 Pierce, Ahlak Oyunları..., s. 173.

460 Olivier, 18.Yüzyılda Türkiye ve İstanbul...,s. 94.

461 Davis, Osmanlı Hanımı...,s. 76.

462 Colin Imber, Kadımlar, Evlilik ve Mülkiyet: Yenişehirli Abdullah'ın Behcetü'l-Fetâvâ'sında Mehr..., s. 88.

463 Mahrûsa-i Galata'da Bereketzâde mahallesinde sâkin Abraham veled-i Kirkor nâm Ermenî meclis-i şer' de, işbu râfi'ü'r-rakîm Evanos veled-i Serkis nâm Ermenî muvâhesinde ikrâr ve takrîr-i kelâm idüp, "merkûm Evanos'a bundan akdem sulbiyye-i kebîre kızı Sima nâm Ermeniyye 'yi bana tezvîc itmek üzere nişân nâmıyla mâlımdan on beş cedîd İstanbul altunu virmişdim deyü da'vâya tasaddî eylemişdim. El-hâletü hâzihi, da'vâ-yı mezkûremden bi'l-küllîye fârig olduğumdan sonra meblağ-ı mezbûr on beş cedîd İstanbul altununa müte'allika, âmme-i da'vâdan merkûm Evanos ile kızı merkûme Sima'nın zimmetlerini ibrâ-i âmm-i katı 'u'n-nizâ'la ibrâ ve ıskat eyledim, ba'de 'l-yevm merkûm Evanos ile zikr olunan on beş altuna ve kızına müte'allik vechen mine 'l-vücûh ve sebeben mine 'l-esbâb da'vâ ve nizâ'mızyokdur." didikte gibbe't-tasdîki'ş-şer'î mâ hüve'l-vâkı' bi'l-ibtiga ketb olundu. Fi'l-yevmi's-sâmin aşer min Recebi'l-ferd li-sene 1137. G.Ş.S., 259/9D.

davayı meşru görmemiştir.⁴⁶⁴ Her iki davada maddi olarak verilmiş veya vaad edilmiş bir durumdan dolayı mahkemeye taşınmıştır. Böylece aslında nişan bir resmiyet kazanmıştır. Aile hukukunu ilgilendiren konularda cemaat mahkemelerini tercih eden gayrimüslimlerin burada Osmanlı mahkemesini kullanmalarında maddi bir gerekliliğin olması etkili olmuş olabilir.

Galata'da nişanlanma ile ilgili olarak çok az belgeye rastlanmıştır. Bundan dolayı da nişan sözleşmeleri ve bozma ile ilgili olarak doğru bilgi verebilecek bir istatistik elde edilememiştir.

2. Evlenme

Evlenme “birleştirme, bir araya getirme; evlenme, evlilik; cinsel ilişki” gibi anlamlara gelmektedir. Dinen aralarında evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının hayatlarını geçici olmaksızın birleştirmelerini sağlayan akdi ve bu yolla eşler arasında meydana gelen evlilik ilişkisini ifade etmektedir.⁴⁶⁵ Evlenme, kişi zürriyeti için önemli görülmüştür. Aileyi meydana getiren unsurlardan en önemlilerinden biri kadındır. Kadın hem evliliğin birlikteliğini sağlamakta, hem de doğan çocukların yetişmesinde önemli bir görev üstlenmektedir.⁴⁶⁶

İslâm hukukunda nikâh, tarafların ve şahitlerin iştirakiyle akdedilen medeni bir akittir. Bu akdin geçerli olması tarafları kabul etmesi ile mümkün olmaktadır. Bunun dışında küçüklerin ve bazı mezheplerde kadınların velileri tarafından evlendirilmeleri mümkün olmaktadır.⁴⁶⁷ Meselâ; Tophande Cihangir Mahallesinden Hadice bt. Mehmed isimli sağıreyi, babası El-hac Mehmed b. El-hac Şaban 10.000 akçe mehir karşılığında Mehmed çelebi b. Receb Odabaşı ile nikâh eylemiştir. Yaşı küçük olduğundan dolayı babası Mehmed evliliği onaylamıştır.⁴⁶⁸ Yahudilerde de aynı şekilde velilerinin izniyle küçüklerin evlendirilebilecekleri belirtilmiştir.⁴⁶⁹

Evlenme ehliyetine sahip olan bir kızın; yani akıl ve baliğ kendi başına bu akdi yapabilecek durumdaysa, nikâhta mutlaka rızasının alınması gerektiği konusunda ittifak

464 G.Ş.S, 259/38C.

465 Fahrettin Atar, "Nikâh", DİA, Cilt 33, İslam Araştırmaları Merkezi, 2007, s. 117.

466 Kınalızade Ali Efendi, Devlet ve Aile Ahlâkı, İlgî kültür Sanat, İstanbul 2010, s. 10; Scahact, An Introduction to Islamic Law..., s. 161.

467 Mehmet Akif Aydın, Türk Hukuk Tarihi, Beta Yayınları, 8 baskı, İstanbul 2010.

468 G.Ş.S., 267/53B.

469 Rozen, İstanbul Yahudi..., s. 112.

halindedirler.⁴⁷⁰ Meselâ; Galata Hüseyin Ağa mahallesinden Filori bt. Manol kendi rızasıyla Yorgi v. Manol'u 500 akçe mehr-i müeccel karşılığında evlenmiştir.⁴⁷¹

Evliliğin geçerli olabilmesi için resmi bir memurun veya bir din adamının huzurunda yapılması şart değildir.⁴⁷² Bir evliliğin geçerli olmasının şartları şunlardır: icab bir tarafın teklif etmesi ve bu teklif kabul edilmesi olmalı, iki şahidin huzurunda yapılmalıydı. Bunun dışında koca, eşine bir kısmı nikâh sırasında, geriye kalan kısmı ise kocanın ölümü ya da boşanma sırasında olmak üzere mehir, yani nikâh bedeli ödemesi gerekmektedir.⁴⁷³ Meselâ; Galata Kamer Hatun Mahallesinden Mariya bt. Bali, 2000 akçe mehr-i müeccel karşılığında Eryan v. Üskün ile evlenmeyi kabul etmiştir.⁴⁷⁴ Yine Galata Sultan Beyazıd Mahallesinde sakin olan Nazele bt. Kotani 2000 akçe mehir karşılığında Antaş v. Yorgi ile evlenmiştir.⁴⁷⁵

Evliliğin geçerli olmasında etkili olan faktörlerden biri de eşlerin denk olmasıdır. Hz. Muhammed'in de bu yönde telkini bulunmaktadır. "Kadınlar evlilikte ancak denklere verilmelidir." Çünkü kadın kendisi ile alt tabakadan biriyle evlenmeyi reddedebilir. Buna karşı hukukta da koruma altındadır. Denklik ölçülürken kullanılan soy ve din dışındaki meslek, dindarlık ve zekâ gibi öğeler, zenginlik ve hatta kocanın eşine mehir ve nafaka ödeme imkânı gibi durumların göz önüne alınması gerektiği belirtilmiştir.⁴⁷⁶ Meselâ; Kasımpaşa Piyale Paşa-i Kebir Mahallesinde sakin olan Hadice Hatun bt. Süleyman Ağa 30.000 akçe mehir karşılığında Hüseyin ağa b. El-hac Hasan ile evlenmiştir. Belgede de görüleceği gibi Hadice Hatunun babası "ağa" lakaplı ekonomik olarak iyi durumda olan biridir. Sosyo-ekonomik konumuna uygun olarak Hadice hatun yine "ağa" lakaplı Hüseyin Ağa ile evlenmiştir.⁴⁷⁷ Yine Kemankeş Mustafa Paşa Mahallesinden Fatma Hatun bt. El-hac Mehmed, sosyo-ekonomik olarak kendisine denk olabilecek Mehmed Çelebi b. el-Hac Yusuf ile 30.000 akçe mehir karşılığında evlenmiştir.⁴⁷⁸ Bir başka davada ise Kasımpaşa El-hac Hüsrev

470 Gül , Osmanlıda Kadının..., s. 25; İslam hukukunda evlenmeye engeller ile ilgili bkz., Şamil Dağcı, "İslam Aile Hukukunda Evlenme Engelleri (Sürekli Evlenme Engelleri)", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 39, S.1, Ankara 1999, s. 175-237.

471 G.Ş.S., 259/20E. Benzer örnekler için bkz., 267/53B, 244/71E, 244/84A, 245/130D, 256/69F, 250/36E, 267/18D.

472 Mehmet Akif Aydın, Osmanlı Devletinde Hukuk ve Adalet, Klasik Yayınları, İstanbul 2014, s. 206.

473 Colin Imber, Şeriattan Kanuna Ebussuûd ve Osmanlı'da..., s. 65.

474 G.Ş.S., 266/66D.

475 G.Ş.S., 244/71E.

476 Colin İmber, Şeriattan Kanuna Ebussuûd ve Osmanlı'da..., s.183.

477 G.Ş.S., 242/19C.

478 G.Ş.S., 262/140G.

Mahallesinde sakin Ahmed beşe b. Abdullah b. Abdülmennan toplam 5411 terekesi içerisinde Aişe bt. Abdullah'a ödeyeceği mehir miktarı 1200 akçe'dir. Düşük gelirli bir yeniçeri olan Ahmed beşe yine kendisi gibi ekonomik olarak çok iyi durumda olmayan Aişe ile evlenmiştir.⁴⁷⁹ Verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere taraflar evlenecekleri kişiyi belirlerken sosyo-ekonomik durum önemli olmuştur.⁴⁸⁰

Müslüman bir kadının gayrimüslim bir erkek ile evlenmesi yasak iken bir Müslüman erkeğin gayrimüslim bir kadınla evlenmesi doğal görünmüştür. Ancak incelenen bölge gayrimüslim ve Müslümanların beraber yaşadığı bir bölge olmasına rağmen kayıtlar içerisinde böyle bir örnek bulunmamaktadır

Osmanlı'da genç kızların namuslu bir şekilde evlenmeleri çok önemliydi. Evleninceye dek bakire kalmaları ve giyimlerinin de nerelerde gezdiklerinin de sürekli gözlem altında tutulması gerekmiştir.⁴⁸¹ Evlilikler genelde büyümeye fırsat olmadan 12-14 gibi yaşlarda olmaktadır. Halep üzerine çalışan Marcus, "asgari evlenme yaşını belirleyen herhangi bir kanunun olmadığını kızların genelde 14-17 yaşları arasında evlendirildiklerini" söylemektedir.⁴⁸² Bu yaş oranını diğer toplumlarda da görmek mümkündür. Avrupa'da kız çocuklarının evden ayrılışı genelde 12-14 yaşları arasındadır.⁴⁸³ Kızlar henüz ergenlik çağına yetiştiklerinde evlenmekteydiler. Erkeklerde genel olarak 13-15 yaşları arasında evlenmekteydiler.⁴⁸⁴ Yahudilerde erkek çocuklarının 14 yaşında olması gerekirken kız çocuklarının 12 yaşında olmaları gerekmektedir. İslâm ve Musevilikte evlenme ile ilgili ekonomik ve ailenin rızasının alınması gibi pek çok benzerlik bulunmaktadır. Yahudilerde çok küçük yaşta evlilik sözleşmeleri yapılmaktadır.⁴⁸⁵ Galata'da 12 yaşında evliliklerin yapıldığını görmek mümkündür.⁴⁸⁶ Görüleceği gibi doğu toplumları dini bakımdan farklılık gösterse de bu konuda benzerliklerin olduğunu söyleyebiliriz.

Şer'iyye sicillerinde çok sayıda nikâh akdine rastlanmaktadır. Osmanlı

⁴⁷⁹ G.Ş.S., 262/126C.

⁴⁸⁰ Örnekler için bkz., 242/72B, 248/35B, 249/4F, 251/28E, 251/67A, 251/74C, 252/47A, 252/95D, 255/5C, 258/31B, 262/140G, 263/36G, 263/49B, 271/55C.

⁴⁸¹ Madeline C. Zilfi, "Muslim Women in the Early Modern Era "Cambridge History of Turkey : Byzantium to Turkey 1071-1453. Cambridge University Press, Cambridge 2009, s. 232.

⁴⁸² Marcus, Modernliğin Eşiğinde..., s. 258.

⁴⁸³ Jack Goody, Avrupa'da Aile, Çev. Serpil Arısoy, Literatür Yayınları, İstanbul 2004, s. 109

⁴⁸⁴ Rozen, İstanbul Yahudi Cemaat'nin Tarihi (1453-1566)...., s. 186.

⁴⁸⁵ Minna Rozen, İstanbul Yahudi Cemaati'nin Tarihi (1453-1566...., s.112.

⁴⁸⁶ G.Ş.S., 267/77C.

devletinde nikâhların belli bir bölümü mahkemelerde kadılar tarafından kıyılmıştır. Devlet, nikâh akitlerinin tam olarak ne zaman tutulduğu hakkında kesin bir bilgi mevcut olmamakla birlikte bulunabilen en eski kayıt 16. yüzyıla aittir. Fatih Kanunnamesi'nde bakire nikâhı için 32 akçe ve dul nikâhı için 15 akçe nikâh akçesi alınması yazılmıştır.⁴⁸⁷

Seyyah Hans Dernschwam bu hususta şunları söylemektedir: Erkek hâkimin yanında izin belgesi ile birlikte imama gider. Kadın ve erkek birlikte evlenme iradelerini beyan ederler ve imam tarafından nikâhla bağlanırlar. Nikâh merasiminde evlenecek kız ehliyetli bir vekil ile temsil edilmekte, kızın bizzat kendisine ya evlilik anında veya daha sonra verilmek üzere bir mehir tespit edilerek iki şahit huzurunda nikâh kıyılmaktadır.⁴⁸⁸

Bütün bu hazırlıklar sona erince, evlenecek adam ve evlenecek genç kızın babası veya en yakın erkek akrabası, iki şahitle beraber, kadı efendinin huzuruna çıkarak nikâh işlemlerini tamamlar ve yazılı bir izin belgesi alırlar.⁴⁸⁹ Hanefî fikhında bir evliliğin geçerli olmasında iki erkek ya da iki kadın bir erkek şahit olması şart koşulmuştur.⁴⁹⁰

İncelenen Galata sicillerinde nikâh akitleri ile ilgili 16⁴⁹¹ dava tespit edilmiştir. Bu davaların çoğunluğunu gayrimüslimlere ait davalar oluşturmaktadır. On iki dava gayrimüslimlere ait olan davalardır. Geriye kalan dört dava ise Müslümanlara ait nikâh aktidir. Genelde nikah akitleri “*ben beş yüz akçe mehr-i mü'eccel tesmiyesiyle nefsimi tezvîc eyledim...*” şeklinde olmuştur.⁴⁹² Evlilik akitlerinde genel olarak mehir miktarları da yazılmıştır. Yazılan miktarlar bazen kuruş ile bezen ise akçe ile yapılmıştır. Bu araştırmada akçeye çevrilip mehir konusunda verilmiştir.

Kayıtlarda 12 yıl gibi bir dönemde bu kadar az nikâh akdine rastlanması bu tür davalarda Galata mahkemesine çok başvurulmadığının bir göstergesidir. Değerlendirilen

487 Aydın, Osmanlı Hukukunda Adalet..., s. 207-209.

488 Hans Dernschwam, İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü, Çev. Yaşar Önen, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, s. 54.

489 Olivier, 18.Yüzyılda Türkiye ve İstanbul..., s. 95.

490 Colin Imber, Şeriattan Kanuna Ebussuûd...,s. 176.

491 G.Ş.S., 244/34A , 244/71, 244/84A , 245/120E , 245/130D, 250/24E, 250/30B, 250/36E, 250/68A, 259/20E, 266/50C, 266/66D, 267/18D, 267/31B, 267/72D, 270/73D.

492 "Mahrûsa-i Galata hâricinde Hüseyin Ağa mahallesinde sâkine Filori bt. Manol nâm nasrâniyye şahsı ba'de't-ta'rîfi'ş-şer'î mahfil-i şer'de, temürçü tâ'ifesinden; işbu hâmilü'r-rakîm Yorgi veled-i Manol nâm zimmî muvâcehesinde ikrâr ve takrîr-i kelâm idüp, “ben beş yüz akçe mehr-i mü'eccel tesmiyesiyle nefsimi merküm temürçü Yorgi'ye tezvîc eyledim.” didikde ol dahi ber-minvâl-i muharrer merküme Filori'yi tezevvüc ve kabûl itmeğin, işbu vesîka-i şer'iyye li-ecli's-sened ketb olunup yedine i'tâ olundu. Fi'l-yevmi'l-hâdî aşer min şehr-i Ramazâni'l-mübârek li-sene 1137.” G.Ş.S., 259/20E.

bölge gayrimüslimlerin yoğun olarak yaşadıkları bir yerdir. Nikâh akitlerinde gayrimüslimlerin gözle görülür bir çoğunluğun olması aslında Osmanlı mahkemesine olan güvenin bir sonucudur. Gayrimüslimlerin kendi cemaat mahkemelerinin yerine evlilik ve boşanma işlemlerini burada yapmaları pek nadirdi; ancak yaptıkları işlemi tam bir güvene almak istediklerinde Galata mahkemesine başvurdukları söylenebilir.

Galata mahkemesine evlenme ile ilgili başvuruların az olmasında gayrimüslimlerin evlendirme, boşanma ve evlilikle ilgili görevlerin kiliseye ait olması bir etkendi. Bunun yanında mahkemeye başvuruda alınacak harçlar da bu tür kayıtların az olmasına neden teşkil etmektedir.⁴⁹³ Müslümanların bu konuda daha isteksiz görünmelerindeki sebep alınan harçlar olmuştur. Bundan dolayı genelde nikâhlar mahalle imamı tarafından kıyılmıştır.⁴⁹⁴

a. Evlenmede Rıza

Evliliğin geçerli olmasında önemli olan durumlardan biri de tarafların kabul etmesidir. İslâm hukukunda irade beyanı ve kabul evlenmenin en önemli unsuru olmuştur. İrade beyanında iki tarafın da müdahale olmadan aynı konuda sözleşmesi gerekmektedir. Taraflar irade beyanını bizzat ortaya koyabildikleri gibi, vekilleri aracılığıyla da koyabilmekteydiler. Bunun dışında elçi göndermek suretiyle de nikâh akdi yapılabilmektedir.⁴⁹⁵

Nikâhta konuşan iki kişinin iradesi ve beyanıyla geçmiş zaman kipiyle söylenmesi gerekmektedir. Değerlendirilen kayıtlarda nikâh akidlerinin buna uygun olarak yapıldığı görülmektedir. Sultan Beyazıd Mahallesi'nde oturan Mariyore bt. Nikol ismindeki nasraniye, Kadı'nın huzurunda Estuyako v. Piyo'yu kendi isteği ile nikâh eylediğini bildirmektedir.⁴⁹⁶ Bunun dışında yaşları küçük olduğu için ailelerinin gözetiminde şahitlerin huzurunda da nikâh akitlerinin yapılmıştır. 16. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı devletinde velinin izni aranmaya başlamıştır. Bundan önceki akitlerde böyle bir duruma rastlanmamıştır.⁴⁹⁷

Daha önce nişanlanma sürecinde bahsedilen Kasımpaşa da oturan Küçük

493 Pinelopi Stathis, 19. Yüzyıl İstanbul'unda Gayrimüslimler, Çev. Foti ve Stefo Benlisoy, Türk Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, s. 13.

494 Ayrıntılı bilgi için bkz., Kemal Beydili, Osmanlı Döneminde İmamlar ve Bir İmamın Günlüğü, Tarih ve Tabiat Vakfı Tınav Yayınları, İstanbul 2001, s. 5-10.

495 Aydın, Türk Hukuk Tarihi...,s. 266; Gül Akyılmaz, "Osmanlı Aile Hukukunda Kadın", Türkler, Cilt 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 365-366.

496 G.Ş.S., 250/36E.

497 Aydın, Türk Hukuk Tarihi...,s. 273-274.

Rukiye'nin nikâh akdinin Sürûrî Mahallesi'nde oturan İsmail Efendi b. Abdullah, Rukiye bt. İbrahim ve Hadice bt. Osman adlı kişilerin şahitliği ve annesi Hadice bt. Ahmed'in hazır bulunduğu ortamda nikâh akdi yapılmıştır. Burada şahitler bir erkeğe karşı iki kadın ile nikâh şahitlendirilmekte ve annenin de nikâhı onayladığı vurgulanmaktadır.⁴⁹⁸ Bu belgede ilginç olan bir konu ise iki yıl sonra 1730 yılında kızı babası muhâla'a türü boşanma ile boşandırırken kızın yaşını dokuz olarak yazmaktadır.⁴⁹⁹ Burada tabi "kâtip mi hata yaptı" yoksa kızın yaşı büyük gösterilip mi evlendirildi? soruları akla gelmektedir. Bu sorulardan ilki olmuşsa bu normal ve makul gibi görünmektedir; ancak ikinci sorumuz olan kızın yaşının büyük gösterilmesini izaha çalışalım. Kız evlendirildiğinde yaşı 12 olarak verilmekte ve belge 1728 yılında tutulmuştur. Kızın boşandığı tarih ise 1730 yılıdır ve kızın yaşı 9 olarak yazılmıştır. Belgeler doğru olsa kızın 14 yaşında olması gerekmektedir. Bu belgeye göre bakıldığında kız evlendiğinde gerçek yaşının 7 olması gerekmektedir. Bu durum göz önüne alındığında ise pek mantıklı gelmemekle birlikte düşündürücüdür. Bundan dolayı maddi hata olan ilk şık akla uygun geldiği için kabul edilebilir. Nikâh akitlerinde örnekleri verilen rızanın alınması önemli görülmüş ve tarafların irade beyanında bulunmaları istenmiştir.

b. Evlenmede Vekâlet

İslâm hukukunda vekâlet, bir kimsenin kendi işini başkasına verip, onu bu işte kendi yerine görevlendirmesi anlamına gelmektedir. Nikâhta da bir kimsenin evlenme ile ilgili olan yetkisini bir vekil vasıtasıyla kullanmasıyla açıklanabilir. Yaşı küçük olanlar ve mümeyyiz olanlar vekil tayin edemezlerdi. Bunlar velileri tarafından temsil edilmişlerdir.⁵⁰⁰

Vekilin akıllı ve mümeyyiz olması şarttı. Baliğ ve erkek olması şart değildi. Taraflar Müslüman ise vekilin de Müslüman olması gerekirdi.⁵⁰¹ Tescilin sonucu olarak evlilik sözleşmesi özel alandan kamusal alana taşınmaktaydı. Ancak, bu sözleşmenin özünü asla etkilememiştir. Bir evliliğin geçerli olmasında etkili olan sebepleri şöyle sıralayabiliriz: Damat tarafından gelen bir teklifin gelin tarafından kabul edilmesi gerekirdi. Damat veya gelinin hazır olarak bulunmasına ihtiyaç yoktu. Velileri veya

498 G.Ş.S., 267/77C.

499 G.Ş.S., 270/58B.

500 Cin, İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme..., s. 91.

501 Ekrem Buğra Ekinci, Osmanlı Hukuku Adalet..., s. 443.

vekilleri gıyabında sözleşmeyi yapabilir; ancak eğer gelin reşit durumdaysa evliliğin olabilmesi için gelinin kabul etmesi gerekirdi. Osmanlı'da evlilik sözleşmesi şu ifadeler kullanılarak yapılmaktadır. “Ben X’e onun meşru eşi olarak geldim” ya da mal transferi anlamına gelen “ben verdim” demesi ve erkeğinde “ ben aldım ve kabul ettim” demesi ile evlilik geçerli hale gelmektedir.⁵⁰²

Belgelerde evlenme ile ilgili olarak gayrimüslimlerinde vekâlet verdiğini görmek mümkündür. Galata Sultan Beyazıd Mahallesi'nde oturmakta olan Mariyore bt. Tokoki vekili olarak Sultane bt. Evak v. Çemen? aracılığıyla ile Akad v. Astar ile evlenmiştir.⁵⁰³ Bunun dışında evlenmede vekâlet ile ilgili bilgi bulunmamaktadır.

Ailenin temellerinin atıldığı evlilik sözleşmelerinin doğru ve uygun olarak yapılması toplumun geleceği üzerinde önemli etkenlerden biri olmuştur. Galata'da evliliklerin bu kaidelere uygun yapıldığını söylemek mümkündür.

3. Mehir ve Miktarı

Nikâh akdinin sonucu olarak kocanın karısına vermek zorunda olduğu para veya mala verilen isimdir. Sözlükte mehir (mehr) ücreti ifade etmektedir. Kur’ân-ı Kerîm’de mehir anlamında “ecrin” çoğulu olarak “ücûr, farîza ve saduka” (çoğulu sadukât) kelimeleri geçmektedir.⁵⁰⁴ Kur’ân-ı Kerîm’de kendileriyle evlenilen kadınlara mehirlerinin verilmesi gerektiği ile ilgili ayetler bulunmaktadır.⁵⁰⁵ Hadislerde de mehirle ilgili fikhî hükümlerin ayrıntıları yer almaktadır. Ayrıca evlenmeyi zorlaştıracak tarzda mehir miktarında aşırıya kaçılmaması öğütlenmiştir. Fakihlerin büyük çoğunluğuna göre de mehir nikâh akdinin rûknü veya sıhhat şartı değil nafaka gibi evliliğin hükümlerindedir.⁵⁰⁶

Mehir, Hanefi evlilik kuramının odağında olduğu kadar sözleşme içinde vazgeçilmez bir unsur olarak kabul edilmiştir. Mehrin ödenmesi ile koca, eşine sahip olmaktadır. Bu mülkiyet sayesinde ilişki meşru sayılmıştır.⁵⁰⁷

Kadını korumak için İslâm hukukunda kadının mallarını koruması ve mehir

502 Colin Imber, Şeriattan Kanuna Ebussuûd ve Osmanlı'da..., s. 176.

503 G.Ş.S., 244/84A.

504 Mehmet Âkif Aydın “Mehir”, DİA, Cilt 28, İslam Araştırmaları Merkezi, 2003, s.89-91.; Mehir tanımı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., Halil Cin, İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme...,s. 214-216.

505 Kuran-ı Kerim, Bakara 2/236-237; en-Nisâ 4/4, 24, 25; el-Mâide 5/5.

506 Fahrettin Atar, “Nikah”..., s. 114.

507 Imber, Şeriattan Kanuna Ebussud ve Osmanlı'da..., s. 184-185.

alması kadını ekonomik olarak güçlü konuma getirmiştir. Mehirin genel olarak evlenmeden önce bir kısmı alınmakla birlikte, büyük kısmı boşanma veya kocanın ölümü sebebiyle alınmıştır. Mehir, kadını bir anlamda sigortalamıştır.⁵⁰⁸

Kişinin durumuna göre mehir miktarı değişmiştir. Kişinin sosyal statüsü, kadının medeni durumu, fiziksel özellikleri, bulunduğu çevre gibi pek çok unsur etkili olmuştur. Bunların yanında mehir için kesin bir yargı kurulmuştur. Bekâretin olmaması mehir miktarını azaltmıştır. Galata’da mehir belirlenirken bu etkenler göz önüne alınmakla beraber kişinin maddi durumu daha çok etkili olmuştur. Manisa üzerine çalışmış olan Mehmet Günay da tezinde sayılan özelliklerin Manisa için geçerli olduğunu belirtmiştir.⁵⁰⁹ Meselâ; Tophane El-hac A’ma Mahallesi’nde sakin olan İsmail Ağa b. Mehmedin 232.749 akçe olan terekesinde eşi Fatma b. Ahmed’e vereceği mehir miktarı 60.000 akçedir. İsmail Ağa ekonomik olarak iyi durumda olduğundan dolayı muhtemelen yine zengin bir ailenin kızı olan Fatma hatun’a böyle bir miktar mehir vermiştir.⁵¹⁰ Yine İstinye Nahiyesi Boğaz Kesen Hisarı Şeh Mehmed Fenâri Mahallesi’nde sakin olan Sabancı Mehmed Ağa b. Nuh b. Nasuh eşleri olan Emine bt. Mehmed, Kerime bt. Halil ve Aişe bt. Abdullah için verdiği toplam mehir miktarı 43.000 akçedir. Toplam terekesi 191.628 akçe olan terekesinden de anlaşılacağı üzere zengin denilebilecek bir miktara sahiptir.⁵¹¹ Erkeğin sosyo-ekonomik durumuna göre verdikleri mehir miktarları değiştiğini göstermesi açısından önemli örneklerdir.⁵¹²

Mehir evlenmenin akdi taraflarca veya bir başkası tarafından tespit edilip edilmemesine göre bazı çeşitlere ayrılmıştır. Bunlardan biri meblağın önceden taraflar arasında belirlenmesine “mehr-i müsemma” denilmiştir.⁵¹³ Bir diğeri ise taraflar mehrin miktarını önceden tespit etmemişler, nikâhtan sonra da bir meblağ üzerinde anlaşmamışlarsa, “mehr-i misl” ile ifade edilmiştir.⁵¹⁴ Gelin sözleşmeyi imzaladığı zaman mehr’in en azından bir kısmının verilmesi gerekirdi. Hukukçular genel olarak bu konuda birleşmişlerdir. Kur’ân-ı Kerîm’de bunun verilmesi ile ilgili olarak herhangi bir şüphe yoktu; ancak bunun hepsinin başta mı yoksa sonraya mı bırakılacağı ile ilgili

508 Imber, Şeriattan Kanuna Ebussud ve Osmanlı’da..., s. 75.

509 Günay, XII. Yüzyılın İkinci Yarısında Manisa’nın..., s. 59.

⁵¹⁰ G.Ş.S., 257/102A.

⁵¹¹ G.Ş.S., 25710C.

⁵¹² Benzer örnekler için bkz., G.Ş.S., 243/55B, 246/6B, 248/17B, 249/69C, 251743D, 255/50D, 257/55C, 257/79A, 262/17A, 262/77D, 262/85B, 265/12C, 268/70C, 269/38A, 271/17A.

513 Cin, İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme..., s. 218.

514 Ekrem Buğra Ekinci, Osmanlı Hukuku..., s. 449.

herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.⁵¹⁵ Dolayısıyla Mehrin tamamı peşin ödenebildiği gibi, tamamının veya bir kısmının ödenmesi sonraya da bırakılabilirdi. Peşin ödenen mehre “mehr-i muaccel” denilmekte iken, sonraya bırakılan mehre ise “mehr-i müeccel” denilmiştir.⁵¹⁶ Değerlendirilen belgelerde erken verilen yani nikâhta verilen mehr-i muaccel ile ilgili örnekler bulunmaktadır. Küçük yaşta gelin edilen Rukiye bt. Mehmed’in 55 kuruş olan toplam mehrinin 30 kuruşu Rukiye’ye mehr-i muaccel olarak verilmiştir. Geriye kalan 25 kuruş ise mehr-i müeccel olarak sonraya bırakılmıştır. İncelenen kayıtlarda nikâh akitlerinin bir kısmında mehir peşin verilmiştir. Diğerlerinde ise mehirler sonra verilmek üzere bırakılmıştır.⁵¹⁷

Değerlendirilen kayıtlarda nikâh akitlerinde ve muhâla’a boşanmalarda belli olan mehir miktarlarını ayrı tabloda tereke defterlerinde ki mehir miktarlarını ise karışıklığa sebebiyet vermemesi amacıyla ayrı verilmiştir.

Tablo 16: Hüccetlere Yansıyan Mehir Miktarı Oranları.

Defter No	Sayfa No	Gelin Adayı	Mahalle	Yıl	Damat Adayı	Mehir miktarı(akçe)
244	34A	Melik bt. Dervos	Galata Sultan Beyazıd Mahallesi	1131	Korim v. Malekon	1000
244	71E	Nazele bt. Kotani	Galata Sultan Beyazıd Mahallesi	1131	Antaş v. Yorgi	2000
244	84A	Mariyore bt. Tokoki	Galata Sultan Beyazıd Mahallesi	1131	Akad v. Astar	5000
245	120E	Rukiye bt. Abdullah	Galata Kalkancıbaşı Mahallesi	1132	Mustafa Halife b. Ahmed	2000
245	130D	Emine bt. Mehmed	Sultan Beyazıd Mahallesi	1132	Merkum Ömer b. Mehmd reis	1001

515 Sonbol, Amira El-Azhary Beyond the Exotic Women’s Histories in Islamic Societies, Syracuse University Press, 2005; Judith E. Tucker, Women, Family, And Gender In Islamic Law, Cambridge University Press, New York 2008, s. 48. Abdurahman Kurt, “Osmanlı’da Kadının Sosyo-Ekonomik Konumu”, Türkler, Cilt 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2001, s. 45. İlber Ortaylı, Osmanlı Toplumunda Aile, Timaş yayınları, 11. Baskı, İstanbul 2009, s. 89.

516 Mehmet Akif Aydın, Türk Hukuk Tarihi..., s. 284; Akyılmaz, “Osmanlı Aile Hukukunda Kadın”..., s. 368.

517 G.Ş.S., 267/77C.

250	24E	Ertiye bt. Yorgi	Galata Sultan Beyazıd Mahallesi	1134	Yorgi v. Nikoli	1200
250	30B	Sakayu bt. Veledasim	Galata Altı Karyesi	1134		1000
250	36E	Mariyore bt. Nikol	Galata Sultan Beyazıd Mahallesi	1134	Estuyaki v. Piyo	600
250	68A	Mariyo bt. Menval	Galata Sultan Beyazıd Mahallesi	1134	Nikol v. Loko	2000
259	20E	Filori bt. Manol	Galata hâricinde Hüseyin Ağa Mahallesi	1137	Yorgi veled-i Manol	500
266	50C	Fatma bt. Hasan	Galata Okcumusa Mahallesi	1139	Osman Çelebi b. Hasan	1200
266	66D	Mariya bt. Bali	Galata haricinde Kamer Hatun Mahallesi	1139	Esyen v. Üskün	2000
267	18D	Niboleye bt. Yanekot	Galata Haricinde Kamer Hatun Mahallesi	1140		3680
267	31B	Berakece bt. Mavolu	Kasımpaşa Kethüda Mahallesi	1140	Kostantin v. Anayonoş	600
267	72D	Zaliha v. Dimatraki	Sultan Beyazıd Mahallesi	1140	Kostantin v. Anton	5000

İslâm hukukunda kocaların eşlere nikâh akdi nedeniyle ödemekle yükümlü tuttuğu mehir, terekelerde iki durumda bulunmaktadır. Vefat eden kadın ise, terekesi içerisinde alacak olarak kaydedilmekte, eğer vefat eden erkek ise terekeden eşine ödenmesi gereken bir borç olarak harcama kalemleri arasında yer almaktadır.

Galata'da erkeklere ait tereke kayıtlarında masraf bölümü içerisinde yer alan 489 erkeğin terekelerinde eşlerine ödemekle yükümlü buldukları mehir borçları

bulunmaktadır. Erkeklerin vermekle yükümlü oldukları borç toplamı 2.535.080 akçedir. Bunun kadın başına ortalaması 5.184 akçedir.

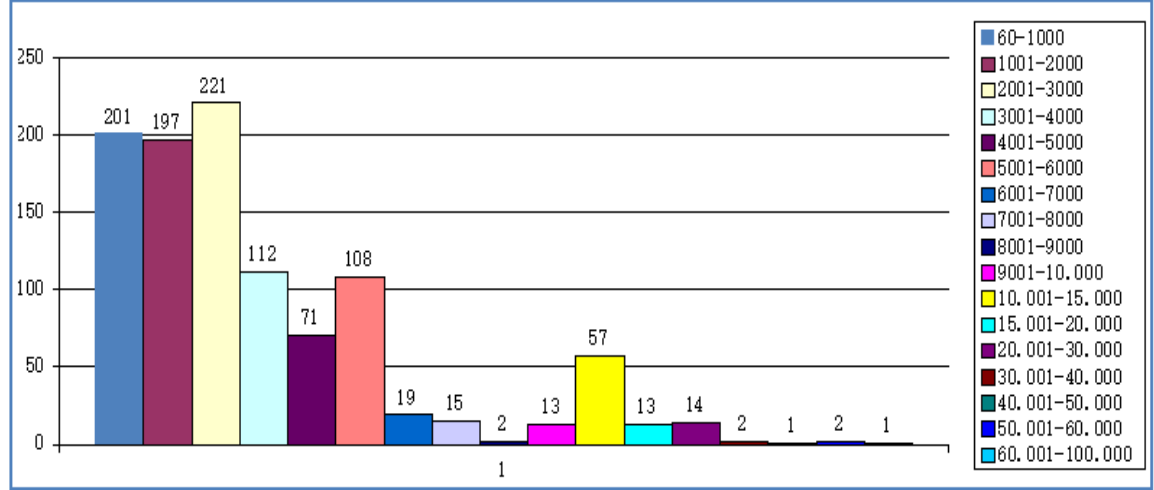
Galata'da kadınlara ait tereke kayıtları içerisinde, kadınların alacaklı olduğu kişi sayısı ise 559'dur. Bu kadınların alacağı toplam mehir miktarı 1.891.337 akçe'dir. Bunun ortalaması kadın başına 3.387 akçe'dir.

Erkeğin verecekli ve kadının alacaklı olduğu toplam 1048 kişi bulunmaktadır. Bu terekelerin toplam mehir miktarları ise 4.426.417 akçe'dir. Galata'da ortalama kadın üzerine düşen mehir miktarı 4223,7 akçe olmuştur.

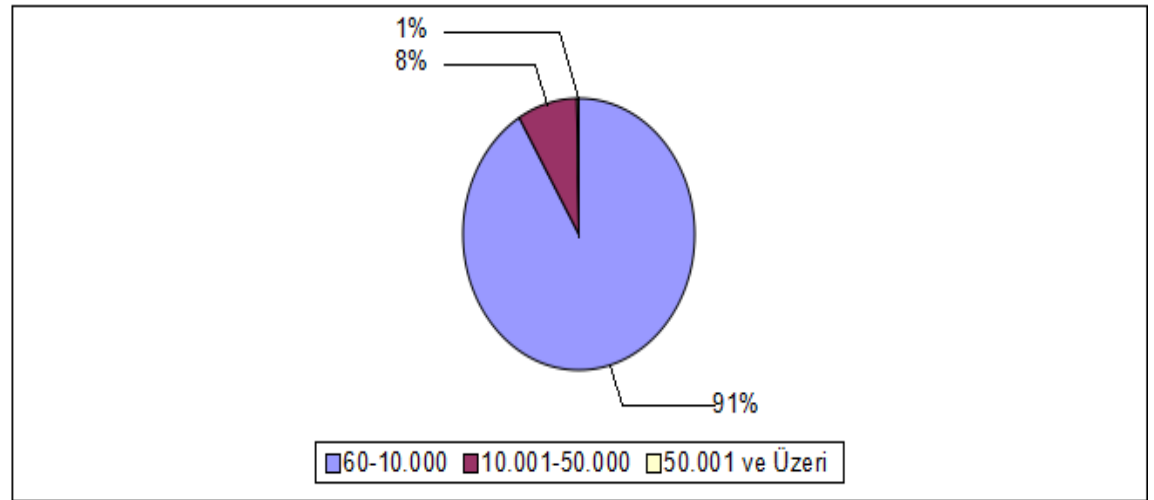
Tablo 17: Mehir Miktarlarının Dağılımı.

60-1000 akçe	201 kişi	961 kişi
1001-2000 akçe	197 kişi	
2001-3000 akçe	221 kişi	
3001-4000 akçe	112 kişi	
4001-5000 akçe	72 kişi	
5001-6000 akçe	109 kişi	
6001-7000 akçe	19 kişi	
7001-8000 akçe	15 kişi	
8001-9000 akçe	2 kişi	
9001-10.000 akçe	13 kişi	
10.001-15.0000 akçe	57 kişi	86kişi
15.001-20.0000 akçe	13 kişi	
20.001-30.000 akçe	14 kişi	
30.001-40.000 akçe	2 kişi	
40.001-50.000 akçe	0 kişi	
50.001-60.000 akçe	1 kişi	2 kişi
60.001-100.000 akçe	1 kişi	
100.001 akçe üzeri	yok	

Tablo 18: Terekelere Yansıyan Mehir Miktarları.



Tablo 19: Terekelerde Geçen Mehir Miktarlarına Göre Yüzdelik Oranlar.



Bu değerleri net bilgiler içermesi açısından Said Öztürk'ün Edirne üzerine yapmış olduğu çalışma ile karşılaştırmayı uygun bulduk. Öztürk, Edirne terekelerini değerlendirirken servetleri üç guruba ayırarak 10.000'den aşağı servet bırakanları birinci grup, 10.001-50.000 arası servet bırakanları ikinci grup ve 50.000'den yukarı olanları ise üçüncü grup olarak değerlendirmiştir.⁵¹⁸ Yukarıdaki tabloda yapılan

⁵¹⁸ Öztürk, İstanbul Tereke..., s. 222.

gruplandırılmada 1048 tereke kaydından %91'nin 60 akçe ile 10.000 akçe arasında bulunan dilimde yer almıştır. Bu oran Öztürk'ün yapmış olduğu değerlendirmede 554 terekeden 368(%66.42) kişi olmuştur.⁵¹⁹ Oransal olarak arada %25 gibi bir fark bulunmaktadır. İkinci kategoride yer alan 87(%8)'i ise 10.001-50.000 akçe arasında mehir miktarına sahip olan kadınlardır. Bu oran Öztürk'te 162(%29) gibi bir değere sahiptir.⁵²⁰ Orta grup ile aralarında %21 fark bulunmaktadır. Son olarak 50.001 ve üzerinde yer alan 3 (%1) mehir miktarına sahip terekeler yer almaktadır. Bu oran Öztürk'te 24 (%4.33) olmuştur.⁵²¹ Burada dönemler arasında bir fark olmasına rağmen daha çok askeri sınıf üzerine yapmış olduğu değerlendirmeden dolayı Öztürk'ün değerlendirmesindeki mehir oranlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Askeri sınıf Osmanlı'da maddi güç bakımından daha iyi bir durumdaydı.

Tereke kayıtları içerisinde tespit edilen en düşük mehir miktarı bir gayrimüslim kadına aittir. Galata Sultan Beyazıd Mahallesi'nden 5208 akçe tereke miktarına sahip kadının 60 akçe alacağı mehri bulunmaktadır.⁵²²

İncelenen tereke kayıtları içerisinde en yüksek mehir miktarı Azak Kalesi'nde misafir olarak bulunan ve orada vefat etmiş olan bir Osmanlı Paşası, Hüseyin Paşa b. Abdullah terekesinde geçmektedir. Vermesi gereken mehir miktarı 90.000 akçedir. Hüseyin Paşa'nın tereke miktarına bakıldığında hayli zengin biri olduğu görülmektedir. Toplam 3.371.254 akçe tereke miktarı sahiptir. Hüseyin paşa tek eşlidir. Osmanlı toplumu düşünüldüğünde, böyle yüksek bir mehir miktarını; ancak askeri sınıftan birinin vermesi mümkün olabilirdi. Hüseyin paşanın bir kız ve bir oğlu bulunmaktadır. Hüseyin Paşa'nın vefatından önce kızı vefat etmiştir. Dolayısı ile mirası oğlu ve eşine kalmıştır. Hüseyin Paşa'nın ne sebeple oraya gittiği konusun da herhangi bir bilgi yoktur⁵²³.

Tereke kayıtları içerisinde diğer bir yüksek mehir miktarı Zaim İsmail Ağa b. Mehmed'in vermesi gereken mehirdir. Bu kişi Galata eşrafından Tophane El-hacama Mahallesi'nde oturmaktadır. Toplam tereke miktarı 232.749 akçedir. Bu tereke içerisinde eşine vereceği mehir miktarı 60.000 akçedir. İsmail Ağa'nın mirası zevci ve

519 Öztürk, İstanbul Tereke..., s. 222.

520 Öztürk, İstanbul Tereke..., s. 222.

521 Öztürk, İstanbul Tereke..., s. 222.

522 G.Ş.S. 247/37B.

523 G.Ş.S. 257/79A.

küçük oğluna kalmıştır.⁵²⁴

Diğer bir üst mehir verecek kişi ise bir yeniçeridir. Yeniçerilerden on altıncı bölük neferlerinden el-Hâc Hüseyin b. Ali b. Abdullah Galata Arap Camii kurbünde sakin iken 1720 yılında vefat etmiştir. Bu yeniçerinin toplam tereke miktarı 63.525 akçedir. Bu tereke miktarı içerisinde kadının mehri 39.600 akçedir. Burada gördüğümüz kadarı ile yeniçerinin terekesinin çoğunluğu karısının mehrine gitmektedir. Bu yeniçerinin çocuğu bulunmamaktadır. Mehir miktarının bu kadar yüksek olmasında çocuk olmaması etken olabilir. Çünkü kalan terekesinin bir kısmı yine eşine gitmekte ise de büyük bir kısmı beytü'lmâl'e kalmaktaydı. Kendisi vefat ettikten sonra eşinin rahat bir hayat sürmesi için böyle kurnazca bir yol seçtiği düşünülebilir.⁵²⁵

Lâle Devri Galata tereke kayıtlarının içerisinde yüksek mehir miktarına sahip kişilerden biri de gelir kalemi içerisinde yer alan Havva bt. El-Hâc Ali'ye aittir. Havva, Galata Haricinde Müeyyedzade Mahallesi'nde sakin iken 1726 tarihinde vefat etmiştir. Toplam tereke miktarı 140.536 akçe olan Havva hatunun mehir miktarı 36.000 akçedir. Havva Hatun'nun terekesi irdelendiğinde çeşitli değerli eşyalarının bulunması ve bir cariyeye sahip olması onun önemli bir aileye mensup olduğunu göstermektedir. Terekesi eşine, kardeşine ve oğluna kalmıştır.⁵²⁶

Galata tereke defterlerinde görüldüğü kadarıyla mehir miktarları yüksek olmuş ve mehir miktarı belirlenirken sosyal statü, sosyo-ekonomik durum etkili olmuştur. Mehir miktarlarında gayrimüslimlerinde Müslümanlardan geri kalmadığı anlaşılmaktadır.

4. Çok Eşlilik

Bir erkeğin aynı anda birden çok kadınla evlenmesine verilen isimdir. Genel olarak poligami, polijini (birden çok kadınla evlilik) ve polyandriyi (birden çok erkekle evlilik) ifadeleri ile tanımlanmaktadır.⁵²⁷ İslâm hukuku, bir erkeğin evlenebileceği kadın sayısının dört hür kadınla sınırlandırmıştır. Bu, Kur'an-ı Kerîm'de Nisâ suresiyle meşru kılınmıştır; ancak evliliklerde kocanın bütün eşlerine adil davranması gerektiği şart koşulmuştur.⁵²⁸

524 G.Ş.S., 257/102A.

525 G.Ş.S., 248/17B.

526 G.Ş.S., 262/133D.

527 Abdurrahman Kurt, "Osmanlı Toplumunda Poligami", Ed. Güler Eren, Osmanlılar Ansiklopedisi, 5.cilt, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 397.

528 Ekrem Buğra Ekinci, Osmanlı Hukuku..., s. 446-447.

İslâm bir taraftan çok kadınla evlenmeye onay vermekte, bir taraftan da onu bağladığı şartlar ile imkânsız hale getirmektedir.⁵²⁹ Bu nedenlerden dolayı da erkeğin dört kadın ile evlenmesi sıkıntılı olmuştur. Hukukçular bunu doğru bulmamış ve tek eşin makul olacağını söylemişlerdir. Çünkü kocanın eşler arasında adaletli davranmasının çok zor olduğu vurgulanmıştır. Bir geceyi bir eşe ayırmışsa diğer geceyi diğer eşe ayırması gerekmektedir ve bunda adaletli olması zor görünmektedir. Hukukçular bir adamın sevginin veya cinsel performansının her zaman aynı olamayacağını genel olarak kabul etmişlerdir.⁵³⁰

İslâm hukukunda erkeklere tanınmış olan birden fazla kadın ile evlenme imkânı, Osmanlı devletinde yaygın bir uygulama olmamıştır.⁵³¹ Osmanlı zihniyetinde poligami kabul edilen bir yaşam biçimi değildir. Kınalı-zâde Ali Çelebi ünlü *Ahlak-ı Âlâî* adlı eserinde çok evlilik için olumsuz kanaat ileri sürmüştür.⁵³²

Ramsay, Osmanlı'da poligaminin sıradan insanlar arasında yaygın olmadığını ve özellikle fakirler arasında görülmediğini belirtmektedir. Her kadına ayrı bir ev açmak gibi ancak zenginlerin yerine getirebileceği koşullar bulunmaktaydı. Bunu yapmaya gücü olanların bile çoğunlukla çok evliliğe yanaşmadıklarını söylemektedir.⁵³³ Yine batılı gözlemciler arasında da bunu destekler biçimde çok eşliliğin az olduğunu belirtilmiştir. Bu yönde fikirlerini vereceğimiz, D'Ohsson,⁵³⁴ Pardoe ve Rycout bunlar arasında yer almaktadır. Bunlar geçim kaynaklarının azlığı, yoksulluk, evde huzurun kaçma endişesi, zaten evli olan bir kişiye ailelerin kızlarını vermek istememesi buna engel teşkil etmektedir. White ve Dr Madden çok eşli erkeklerin Osmanlının üst tabakasında olduğunu söylemektedir. Bunların sayılarının az olduğu vurgulanmakta ve eşin hasta olması gibi durumlarda bile çok eşliliğin olduğu söylenemez.⁵³⁵

Çoğu Batılı yazar, Avrupa Hıristiyan dünyasından farklı olarak Osmanlı'yı ve diğer Müslüman devletleri cinsel isteklere düşkün göstermişlerdir. Ancak, çok eşliliğin Osmanlı toplumunda az sayıda olduğu söylenebilir.⁵³⁶ Kudüs üzerine çalışan Ze'evi ise

529 Cin, İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme..., s. 125.

530 Judith E. Tucker, Women, Family, And Gender..., s. 56-57.

531 Mehmet Akif Aydın, Türk Hukuk Tarihi..., s. 282.

532 Kınalı-zâde Ali Çelebi, Ahlak-ı Âlâî..., s. 263.

533 Nurgün Koç, "Everyday Life in Turkey" Eserinde Mrs. W. M. Ramsay'ın Osmanlı Ülkesindeki Kadınlara Dair İzlenimleri" History Studies: International Journal of History, Volume 4 Issue 2, s. 242.

534 Suraya Faroqhi, Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam, Çev. Elif Kılıç, Tarih vakfı Yurt Yayınları, 4 baskı, İstanbul 2002, s. 117.

535 Davis, Osmanlı Hanımı..., s. 103.

536 Kia, Daily Life in The Ottoman Empire...,s. 198-199.

yasal eş ve çocukların sayısına ilişkin bilgiler verirken, çok eşliliğin nadir olmadığını söylemektedir.⁵³⁷ Galata'da ise böyle bir durumun olduğundan bahsedilemez; çünkü çok eşlilik çok azdır. Aşağıda değerleri verilen Anadolu coğrafyasında da durumun böyle olduğu görülmektedir.

Osmanlı, aile yapısının niceliğine yani, ailede birden fazla evliliğin oranı, çocuk sayısı, kız-erkek çocuk sayısı oranı, mirasçıların durumu ve birden fazla evliliğin hangi amaçlarla yapıldığına dair suallere cevap veren önemli bir kaynak, tereke defterleridir. Bunlar Osmanlı aile yapısı ile ilgili en önemli ve güvenilir kaynağı oluşturmaktadır. Çünkü bu defterlerde aile nüfusu, ailenin niteliği ve niceliği konularında bilginin verilmesinde hukuki zorunluluk vardır. Demografik yapının nicelik ve niteliğinin analizine ışık tutan bu defterlerden elde edilen verilerle Osmanlı aile yapısı bulunduğu dönem çerçevesinde izaha kavuşmaktadır.⁵³⁸

Örneğin, Gerber'in 18. yüzyılda Bursa Şer'iyeye sicillerinde yaptığı araştırmalara göre (tereke paylaşımlarına bakarak) 2,000 örnekten sadece 20'sinde erkeklerin iki veya daha fazla eşleri vardır.⁵³⁹ Bir başka araştırmaya göre 16. yüzyıl Bursa'sında 939 erkekten iki kadınla 22 kişi (%2), üç kadınla 2 kişi (%0,2) evli iken, dört kadınla birden evli bulunan kimse yoktur. Tanzimat döneminde Bursa ve civarında birden fazla kadınla evlilik yapanların oranı da önceki dönemlerden pek farklı değildir. İnceleme konusu yapılan 361 erkekten, 353'ü tek (%97,8), 7'si 2 (%0,5), 1 tanesi de 4 (%0,3) evlidir. 3 kadınla evli kimse bulunmamaktadır. Toplam poligami oranı ise %2,2'dir.⁵⁴⁰ Barkan'ın Edirne şehrinde 16-17. yüzyıllar için yapmış olduğu araştırmada ise bu oran %7'dir.⁵⁴¹ Ayrıca Ankara ve Kayseri şehirleri için 18. yüzyıl başlarında yapılan iki ayrı çalışmada bu oran %9 ve %12 olarak tespit edilmiştir.⁵⁴²

Galata Lâle Devri tereke kayıtlarında bu oranın yukarıda oranları verilen Osmanlı coğrafyasındaki bilgiler ile uyduğuna ve oranın çok az olduğunu söylenebilir.

537 Ze'evi, Kudüs 17. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağında Toplum ve Ekonomi..., s. 203.

538 Said Öztürk, Osmanlı Toplumunda Çok Evliliğin Yeri, Ed. Güler Eren, Osmanlılar Ansiklopedisi, 5.cilt, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 408; Akyılmaz, "Osmanlı Aile hukukunda kadın"..., s. 366-367.

539 Haim Gerber, "Social and Economic Position of Women in a Ottoman City, Bursa 1600-1700, International Journal of Middle East Studies, 1980, s. 232.

540 Abdurahman Kurt, Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi, (1889-1876), Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa 1998, s. 86-87.

541 Barkan, "Edirne Askeri Kassama...", s. 14.

542 Ö. Demirel, A. Gürbüz, M. Tuş, "Osmanlıda Ailenin Demografik Yapısı", Sosyo- Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, Ankara 1992 s. 103; Osmanlıda çok eşlilik hakkında bkz., Said Öztürk, "Osmanlı'da Çok Evlilik" Türkler, Cilt 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2012, s. 375-384.

İncelenen 2463 tereke sahibinden; ancak sadece 1319 kişi evlidir. Bunlardan 31'i⁵⁴³(%2.35)'i çok eşlidir. Bunlardan biri⁵⁴⁴ dört eşli, üçü⁵⁴⁵ üç eşli ve geriye kalan 27⁵⁴⁶ tereke sahibi ise iki eşlidir. Çok eşli olanların genel olarak maddi durumlarının iyi olduğu görülmektedir. Çok eşli olanların sahip oldukları toplam tereke miktarı 472.060.9 akçedir. Bu da kişi başına 152.277,7 akçe ortalamasını vermektedir. Bu veriler göstermektedir ki genel olarak maddi durumları iyi olanlar arasındakiler birden fazla evlilik yapmıştır. Bunu destekleyen bir yorumda Halep üzerine yaptığı çalışmada Marcus, çok eşliliğin zengin ailelerde daha yaygın olduğunu bildirmektedir.⁵⁴⁷

Tereke kayıtları içerisinde Bereketzâde Mahallesi'nde oturan İbrahim Ağa b. Abdullah b. Abdulmennan 2.120.263. akçe tereke miktarı ile bunlar arasında en zengin olanıdır.⁵⁴⁸ İki eşli olan bu kişi Galata'nın önde gelen zenginleri arasında bulunmaktadır. Birden fazla eşli olanlar arasında en az tereke miktarına ise Tophane de Fındıklı Mahallesi'nden Mustafa b. İbrahim b. Abdullah 1953 akçe terekesi ile iki eşlidir.⁵⁴⁹ Sirkeci Muslihiddin Mahallesi'nden, Sirkeci başı Salih Çelebi b. Mehmed ise dört eşlidir. Yine bu kişinin de terekesi 544160 akçe ile azımsanmayacak miktardadır.⁵⁵⁰

543 G.Ş.S., 243/33E,243/68B, 246/6B, 247/93C, 248/48C, 248/51A, 249/16E, 249/43B, 249/51A, 249/76C, 251/43D, 255/40E, 257/5E, 257/10C, 257/59C, 262/154I, 262/156A, 263/6A, 263/41E, 263/46E, 263/58C, 265/12C, 265/21E, 265/49E, 265/97G, 268/28D, 271/20D, 271/57A, 271/103D, 271/128A, 271/141B.

544 G.Ş.S., 265/12C.

545 G.Ş.S., 246/6B, 257/10C, 265/97G.

546 G.Ş.S., 243/33E, 243/68B, 247/93C, 248/48C, 248/51A, 249/16E, 249/43B, 249/51A, 249/76C, 251/43D, 255/40E, 257/5E, 257/59C, 262/154I, 262/156A, 263/6A, 263/41E, 263/46E, 263/58C, 265/21E, 265/49E, 268/28D, 271/20D, 271/57A, 271/103D, 271/128A, 271/141B.

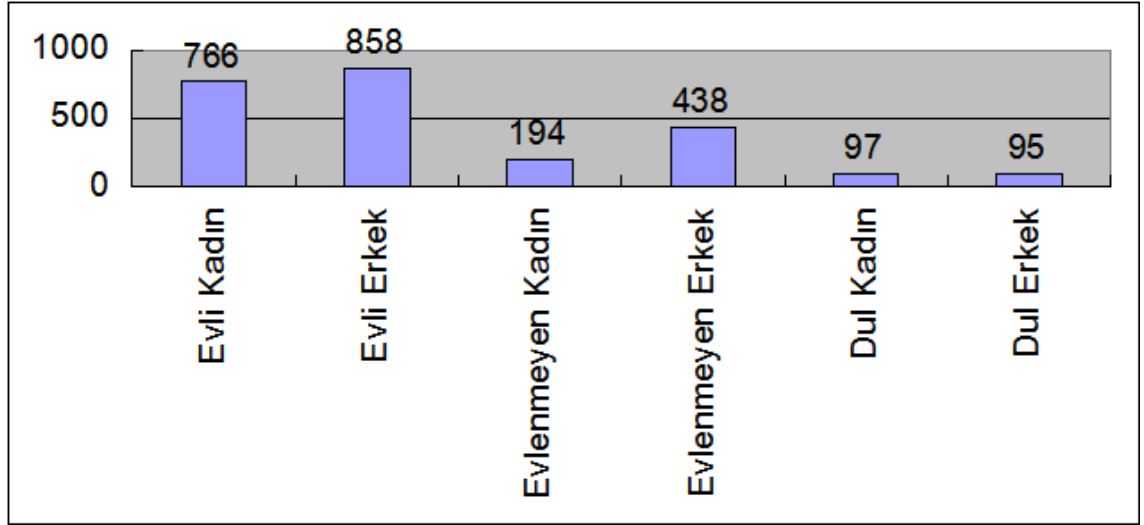
547 Marcus, Modernliğin Eşiğinde..., s. 261.

548 G.Ş.S., 262/154I.

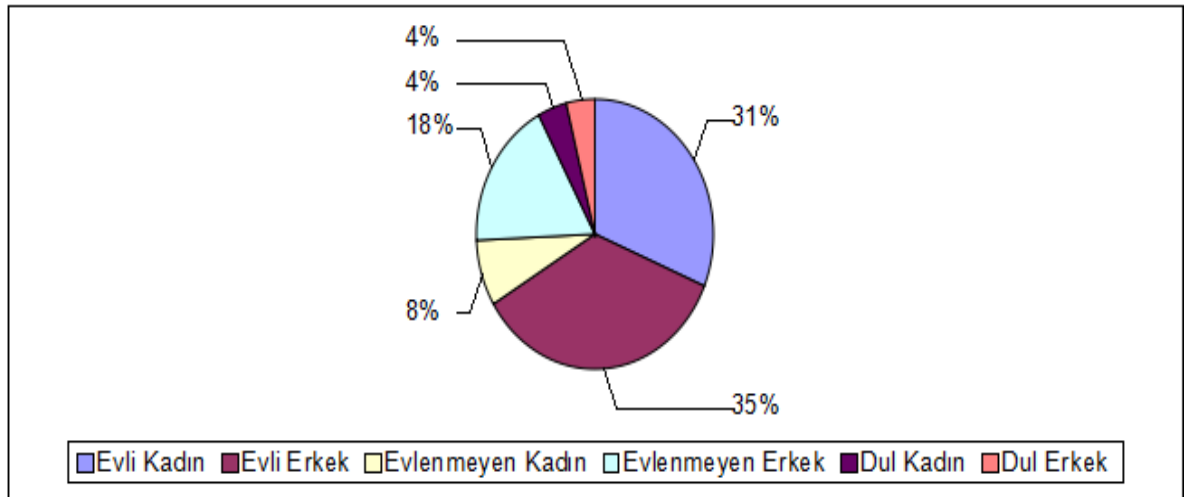
549 G.Ş.S., 265/21E.

550 G.Ş.S., 265/12C.

Tablo 20: Terekelere Göre Evlilik Oranları.



Tablo 21: Terekelere Göre Evliliklerin Yüzdeler Oranları.



Çok eşlilik başlığı altında tereke sahiplerinin medeni durumlarını ve bunun nasıl ortaya konulduğu ile ilgili bilgiler verilmiştir. Tereke sahiplerinin medeni durumlarını belirlerken bazı ölçütler göz önüne alınarak tespitler yapılmıştır. Mirasçılar arasında zevce ve zevcesi olanlar evli, çocukları olup zevce veya zevcesi bulunmayanlar dul olarak belirtilmiştir. Son olarak eşi ve çocuğu bulunmayanlar bekâr sayılmıştır. 1157 kadın terekesi içerisinde evli olmayan 194(%22.44) tereke bulunmaktadır. 1391 erkek terekesi içerisinde evlenmeyen sayısı ise 438(%31.48) olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadın terekelerden 97 (%8.38)'si duldur. Erkek terekelerden ise 95(%6.82) kişi dul olarak ortaya çıkmaktadır.

Galata'da 4 kadından birinin evli olmaması ve her 3 erkekte birinin evli olmaması yüksek bir orandır. Bunun çeşitli nedenleri olmuştur. Kişinin erken yaşta vefat etmesi, ekonomik, sağlık gibi nedenlerden dolayı evlenmeyenler bulunabilmekteydi. Galata'da özellikle bu sonucun çıkmasında hamallar ve yeniçeriler evlenmemesi etkili olmuştur. Meselâ; Hamallar içerisinde ekonomik nedenlerden dolayı evlenemeyen çok kişi bulunmaktadır. Bu hamallardan biri olan Ahmed b. Abdullah evlenememiştir. Toplam 1770 akçe tereke miktarına sahip olan Ahmed'in evlenememesindeki sebep büyük ihtimalle parasının olmaması olabilir.⁵⁵¹ Bunun dışında yeniçeriler içerisinde yine evli olmayanlar bulunmaktadır. Genelde belli bir yaşa kadar evlenemeyen yeniçerilerde böyle bir durumun olması normal görülebilir. Galata Emekyemez mahallesinde sakin Yeniçeri Ali Beşe b. Mustafa b. Abdullah evlenmemiştir.⁵⁵²

5. Boşanma ve Çeşitleri

Boşanma, evliliğin son bulması anlamına gelmektedir. Toplumun temelini teşkil eden ailenin kuruluşu gibi sona ermesi de toplumu ve devleti yakından ilgilendirmektedir.⁵⁵³ Sözlükte “serbest kalmak/serbest bırakmak, bağından kurtulmak/bağını çözmek” anlamındaki talâk kelimesi "fıkıh terimi olarak belli bir nikâh akdinin bozulmasını" ifade etmektedir. Kelimenin Türkçe karşılığı "boşama ve boşanma" anlamına gelmektedir. İslâm dini neslin devamı için tek yol olan evliliği teşvik etmiş, eşlerin evlilik birliğini, karşılıklı sevgi ve saygı ortamını olabildiğince korumalarını istemiştir. Boşanma, evliliğin sürmesine imkân kalmadığında başvurulabilecek bir çözüm yolu olarak meşrû kabul edilmiştir. Bazı dinlerde ve hukuk sistemlerinde olduğu gibi kâğıt üzerinde evli kalıp gönül ve bedence ayrı yaşamayı uygun görmemiştir.⁵⁵⁴

İslâm hukukunda üç türlü boşanma vardır. Birincisi kocanın tek taraflı irade beyânıyla yapmış olduğu boşanmadır ki gerçekleşmesi için bir mahkeme kararına ihtiyaç bulunmamaktadır. Bir kocanın karısına “boş ol” veya “sen boşsun” demesi ile

⁵⁵¹ G.Ş.S., 254/9G. Benzer örnekler için bkz., 246/81D, 247/16B, 254/7A, 254/9F, 254/9G, 254/18F, 257/3C, 258/9F, 258/17A, 262/103C, 262/156A, 263/37C, 263/44G, 264/21B, 264/25E, 264/57C, 264/62B, 264/69D, 269728D.

⁵⁵² G.Ş.S., 243/96A. Örnekler için bkz., G.Ş.S., 242/20C, 242/52A, 243/2B, 243/21C, 243/52B, 243/80A, 246/10E, 246/27A, 251/22A, 251/49E, 252/20E, 252/21A, 252/21B, 252/65C, 252/91A, 255/32D, 255/63E, 255/75D, 257/6B, 257/65B, 257/84B, 257/113A, 257/133C, 262/2B.

⁵⁵³ Halil Cin, Eski Hukukumuzda Boşanma, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 1988, s.15.

⁵⁵⁴ H. İbrahim Acar “Talak” DİA, Cilt 39, İslam Araştırmaları Merkezi, 2010, s. 499.

birlikte şahitler olmadan karısından boşanmış olurdu.⁵⁵⁵ Meselâ; Tophane Firuzağa mahallesinde sakin olan Yusuf b. Abdullah eşi Havva bt. Abdullah'a üç kere "boş ol" diyerek boşanmıştır. Boşamasından dolayı 1500 akçe mehri ve 400 akçe nafaka ve kisvesi ile birlikte toplam 1900 akçeyi Yusuf kabul etmiştir.⁵⁵⁶ Her üç boşanmaya da talak denmekle birlikte bu terim daha çok kocanın tek taraflı irâde beyânıyla yapılan bu tür boşanmalar için kullanılmaktadır.

İkincisi karı-kocanın anlaşarak boşanmasıdır ki buna da muhâla'a denilmektedir. Meselâ; Galata Camii Kebir Mahallesinden Aişe bt. Veli ve kocası El-hac Abdi b. Abdüllatif mahkemeye müracaat ederek anlaşamadıklarından dolayı boşanmak istediklerini söylemişlerdir.⁵⁵⁷

Üçüncü tür boşanma ise belirli sebeplerin varlığı durumunda tarafların mahkeme kararıyla boşanmalarıdır. Tefrîk veya kazâî boşanma denilen bu tür boşanmada, diğer ikisinin aksine kocanın ayrılmaya razı olması şart değildir. Hâkimin kararı boşanmanın gerçekleşmesi için yeterlidir.⁵⁵⁸ Meselâ; Tophanede Cihangir mahallesinde sakin Fatma Hatun bt. Abdullah mahkemeye müracaat ederek, zevci Mustafa Reis b. Mehmed dört seneden beri kendisine herhangi bir vekil bırakmadan gittiğini söylemiştir. Bundan dolayı da boşanmak istemiştir. Bu durumda Fatma hatunun mağdur olmaması için mahkeme boşanma kararı vermiştir.⁵⁵⁹

Boşanmalar mahkemede çoğunlukla kayıt altına alınmıştır. Bu doğrudan kadının mahkemeye gelmesi ile olabileceği gibi onun tarafından tayin edilen vekiller aracılığı ile de olmuştur. Bu vekiller çoğu hâlde baba ya da kardeş gibi aile bireyleridir. Ancak kadın ile aile bağı olduğuna dair işaret olmayan kişiler aracılığı ile boşanma ender değildir. Mahkemede erkekler benzer şekilde kendilerini vekiller aracılığı ile temsil ettirebilmekteydiler.⁵⁶⁰ Değerlendirmesi yapılan mahkeme kayıtlarında kadınlar genel olarak anneleri,⁵⁶¹ babaları⁵⁶² ve diğer kişiler⁵⁶³ tarafından temsil edilme imkânı

555 Colin Imber, Şeriattan Kanuna Ebussuûd..., s. 208.

556 G.Ş.S., 253/67F.

557 G.Ş.S., 250/15C.

558 Mehmet Akif Aydın, Osmanlı Devletinde Hukuk ve Adalet, Klasik Yayınları, İstanbul 2014, s. 217-222. Osmanlıda boşanma ile ilgili bkz., Akyılmaz, "Osmanlı Aile Hukukunda Kadın"...,s. 369-371.

559 G.Ş.S., 272/34A.

560 Nurcan Abacı, Bursa Şehri'nde Osmanlı Hukuku'nun Uygulanması (17.Yüzyıl), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 151.

561 G.Ş.S., 256/44B, 256/57B, 259/31A, 270/52B.

562 G.Ş.S., 244/12B, 245/104D, 245/129D,250/19D, 259/2Eç.

563 G.Ş.S., 244/70B, 244/80E, 245/70D, 245/58A, 245/30C, 245/111C, 245/132A,50/10C, 250/97C,253/69B, 256/17G, 256/49F,256/57C, 259/33B, 259/46B,259/51C,266/47B, 270/12D, 270/17A,

bulmuşlardır. Lâle Devri'nde Galata'da toplam boşanma ile ilgili 511 davadan 35(%6.84)'i⁵⁶⁴ vekil ile temsil edilmiştir. Diğerleri ise mahkemede kendilerini temsil etmişlerdir.⁵⁶⁵

İncelenen sicillerde üç çeşit boşanma ön plana çıkmaktadır. Bunlar talak, muhâla'a ve şartlı talak'tır. Boşanmalar ile ilgili olarak toplam değerlendirilen dava sayısı 511'dir. Bu davaların 409 (80.03)u muhâla'a, 98(19.17)u talak ve 3 (0.58)ü şartlı talaktır.

Bursa sicilleri üzerine çalışmış olan Abdurrahman Kurt'ta Sicillerde muhâla'a (hul) türü davaların çok olduğunu bildirmiştir. 1839-1875 yılları arasında 428 adet boşanmadan 348 (81,3) muhâla'a, 78 (%18.22) talak ve 2 (0,46)'sı tefriktir. Yüzdesel değerlerin Galata hemen hemen aynı olduğu görülmektedir.⁵⁶⁶

Galata mahkemesine kadınların diğer mahkemelerde olduğu gibi genel olarak boşanma amacıyla başvuruda buldukları söylenebilir. Farabia Zarinabef: *“Kadınlar vergi ya da ticari işler gibi idareyi ilgilendiren konularda şikâyetle bulduklarına ender rastlanmaktaydı. Kadınlar konu olarak mahkemelere genellikle miras, velayet, evlenme ve boşanma gibi konularda başvurmuşlardır”* diye ifade etmiştir.⁵⁶⁷ Aslında bu tespit bizim incelenen Galata siciller için de geçerlidir. Çünkü Galata sicillerinde de yoğun bir şekilde boşanma davaları üzerinde durulmuştur.

270/53B, 270/62B, 270/74D, 270/80C, 270/93D, 270/125I, 272/81A.

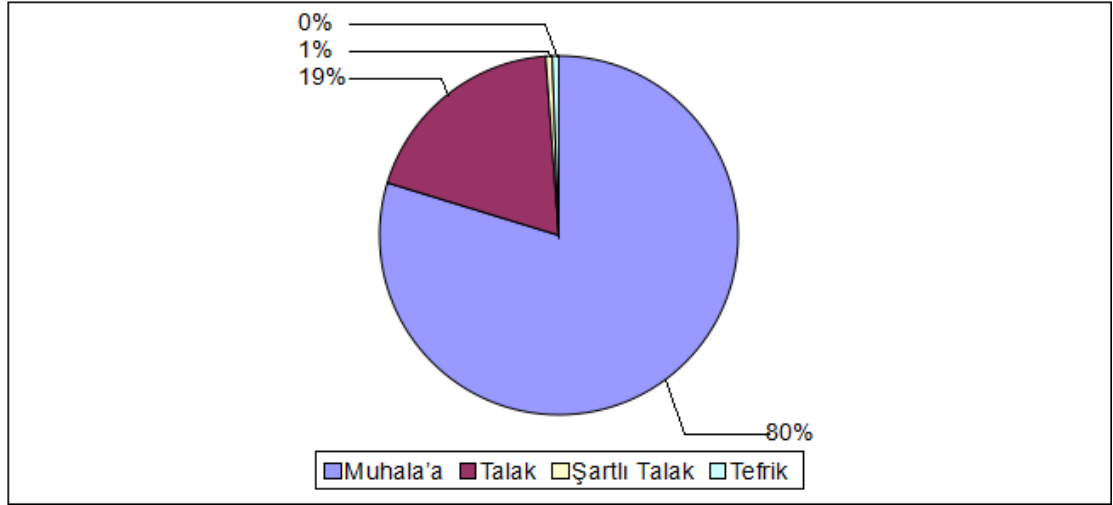
564 G.Ş.S., 244/12B, 244/70B, 244/80E, 245/30C, 245/57D, 245/58A, 245/100A, 245/104D, 245/111C, 245/129D, 245/132A, 250/10C, 250/19D, 250/97C, 253/69B, 256/17G 256/44B, 256/49F, 256/57B, 256/57C, 259/2E, 259/31A, 259/33B, 259/46B, 259/51C, 266/47B, 270/12D, 270/17A, 270/52B, 270/53B, 270/62B, 270/74D, 270/80C, 270/93D, 270/125I, 272/81A.

⁵⁶⁵ Örnekler için bkz., G.Ş.S., 244/31D, 245/27C, 250/15C, 253/5C, 253/15C, 253/32E, 256/36G, 256/43C, 256/47L, 256/76E, 259/1G, 259/15C, 266/60B, 267/69D, 270/27C.

⁵⁶⁶ Kurt, Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi..., s.109-120.

⁵⁶⁷ Zarinabef, Crime and Punishment in Istanbul 1700–1800..., s.255.

Tablo 22: Galata’da 1718-1730 Yılları Arasında Boşanma Çeşitleri.



a. Talak

Talak; “tek taraflı irade ile kocanın herhangi bir sebep göstermeksizin ve kadının rızasını ihtiyaç duymadan evliliğe sonlandırması” anlamına gelmektedir.⁵⁶⁸ Bu bir anlamda İslâm hukukunun erkeğe vermiş olduğu boşanma hakkı ve erkeğin sahip olduğu bu hakkı kullanmasıdır.⁵⁶⁹ İslâm dininde boşanmalar hoş görülmemekte ve Hz. Peygamber’in sünnetinde “*Allah nazarında en hoş gitmeyen helal, boşanmadır*” denmekle birlikte, hukuken kolay boşanma yolu seçilmiş ve tek taraflı bir işlemle evliliğin son bulmasına imkân tanınmıştır. Ancak gerek İslâm’da aileye verilen önem, gerekse boşanma hakkının kötüye kullanılması ihtimaline karşı getirilen tedbirler ile talak zorlaştırılmıştır.⁵⁷⁰

Boşanma kararı basitçe dile getirilmekteydi. Kocanın, iki Müslüman erkek tanığın huzurunda karısına “seni boşadım” veya “boşsun” demesi yeterliydi. Bu şekilde söylendiğinde, boşanma niyetiyle ilgili bir açıklama yapılması gerekmemekteydi. Ne var ki, “yüzünü ört, nikâhın senin ellerinde” gibi daha belirsiz bir ifade kullanmayı da seçebilirdi. Bu durumda, niyetini de bildirmesi gerekmemekteydi.⁵⁷¹ Beşiktaş’a bağlı Hazinedârbaşı mahallesinden Ali Çelebi b. Abdullah eşi Emine bt. Mustafa’yı talak-ı

⁵⁶⁸ Cin, Boşanma..., s.36.

⁵⁶⁹ Mevdudi, İslamda Aile Hukuku, Ter. Memiş Tekin, Kitap Dünyası Yayınları, 4 baskı, Konya 2013, s.51.

⁵⁷⁰ Aydın, Türk Hukuk Tarihi..., s.286.

⁵⁷¹ Fanniy Davis, Osmanlı Hanımı..., s. 138.

selâse ile boşamıştır. Bu basitçe dile getirmeden sonra boşanma gerçekleşmiştir.⁵⁷²

Eşlerin birbirlerinden talak ile ayrılmalarının gerçekleşmesi için mahkeme kararına ihtiyaç duyulmamakta, talakın tescil edilmesine ihtiyaç bulunmamaktaydı.⁵⁷³ Bu yüzden mahkeme kayıtlarında hukuki bir süreç olmadığı müddetçe az rastlanmıştır. Meselâ; Galata Şehsuvar Mahallesinde oturan Hasan b. El-hac Ali, eşi Aişe Hatun bt. Hüseyin talak-ı selase ile boşamıştır. Emine hatuna boşamadan sonra vereceği mehri üzerinde anlaşmazlıklar olmuştur. Emine hatun 6000 akçe borcu olan Hasan b. El-hacın bunu vermesinin istemiştir. Boşanmanın mahkemeye taşınmasında hukuki bir sürecin olması etkili olmuştur.⁵⁷⁴ Yine Sultan Selim Çukur mahallesinden Şerife Fatma bt. Es-seyyid Mehmed on beş gün önce kocası Süleyman beşe b. Mustafa'nın kendisini boşadığını ve 1000 akçe mehrini verdiğini belirtmiştir. Ancak Süleyman beşe'den hamile olduğunu anladıktan sonra mahkemeye müracaat ederek nafaka ve kisve talep etmiştir. Mahkeme nafaka ve kisve olarak yevmi 10 akçe verilmesini kararlaştırmıştır. Bu davada da mahkemeye başvurunun sebebi kadının hamile olması olmuştur. Hukuki bir talep olduğundan dolayı boşanma kayıt altına alınmıştır.⁵⁷⁵

Talak, kullanılan en yaygın boşanma yöntemi idi. Boşanmada erkek kadının mehrini ve nafakasını karşılamak durumundaydı. Kadının hamile olup olmadığının anlaşılması amacıyla boşanma üç ay boyunca izlenirdi. Mahkemenin vereceği karara göre nafaka miktarı belirlenirdi. Bununla birlikte eğer çocuk varsa tüm masrafları baba tarafından karşılanırdı. Boşanma döneminde koca düğün döneminde ve ondan önceki dönemde verdiği hiçbir hediyeyi alamazdı.⁵⁷⁶ Meselâ; Galata Okçumusa Mahallesinden Ali beşe b. İbrahim eşi Aişe bt. Mikail'i boşamıştır. Bundan dolayı Aişe mahkemeye müracaat ederek 1500 akçe mehri, nafaka ve kisvesi için 300 akçe talep etmiştir. Ali beşe toplamda Aişe'ye 1800 akçe vermiştir.⁵⁷⁷

İslâm hukuku kocaya ne çeşit olursa olsun üç talak hakkı vermiştir. İlk ikisinde koca eşine dilerse yeniden dönebilir. Bunlar şöyle açıklanabilir. Ric'i talak (dönülebilir

⁵⁷² G.Ş.S., 256/50E. Benzer örnekler için bkz., G.Ş.S., 245/98A, 245/114D, 250/7B, 253/75D, 256/10E, 259/12F, 259/58C, 266/9A.

⁵⁷³ J. Schacht, "Talak", İslam Ansiklopedisi, Cilt XI, Eskişehir 1997, s. 684.

⁵⁷⁴ G.Ş.S., 266/42B. Örnekler için bkz., 253/5B B, 253/5C, 253/29C, 266/83E, 267/9A, 270/112J, 270/114E, 272/13D, 272/53C.

⁵⁷⁵ G.Ş.S., 250/83C. Benzer davalar için bkz., 244/82B, 245/98A, 250/7B, 253/74D, 256/50E, 256/63F, 266/31E, 266/83E, 270/74D.

⁵⁷⁶ Kia, Daily Life in The Ottoman Empire..., s. 218.

⁵⁷⁷ G.Ş.S., 270/42D. Benzer davalar için bkz., G.Ş.S., 244/82B, 245/98A, 250/83C, 253/5C, 270/42D, 270/114E, 272/79A.

boşanma) kocaya iddet süresi içinde yeni bir nikâha ihtiyaç duymaksızın boşadığı eşine geri dönme imkânı veren boşanma türüdür.⁵⁷⁸ Bir diğer talak ise, zevcesine boşanmak içinde başka yerlerde kullanılan kinayeli sözleri, boşanmak niyetiyle söylerse buna talak-ı bâin denilmektedir.⁵⁷⁹ Üçüncü kez eğer koca karısını talak eder ise evlilik sona ermiş olur. Erkeğin yeniden eski eşi ile evlenmesi için kadının başka bir erkek ile evlenip boşanması gerekmektedir.⁵⁸⁰ İstanbul'da dîvân-ı hazret-i sadr-ı â'zamî meclisinde Tokadlı Hasan Beşe b. Yusuf bundan dört sene önce Niğbolu'da Şerife Fatma bt. es-Seyyid Hasan'nın 8000 akçe mehir karşılığında evlenmesine rağmen, hala kendisi ile beraber olmadığını söyleyip, Fatma hatunun uyarılmasını istemiştir. Fatma hatun eşi olduğunu kabul etmiş; ancak bundan üç yıl önce Niğbolu kasabasında Yeniçeri Ağası olan Hasan Ağa'nın huzurunda 8000 akçe mehri ve 90 kuruş parasından vazgeçmesi karşılığında talak-ı selâse ile Tokadlı Hasan'ın kendisini boşadığını söyleyerek şuan evli olmadıklarını belirtmiştir. Daha sonra Niğbolu Yeniçeri Ağası Hasan Ağa'sının ifadesine başvurulmuştur. Hasan Ağada Fatma hatunu doğrularak, Fatma hatunun 8000 akçe ve 90 kuruştan vazgeçmesi sonucunda Hasan beşe'nin kendisini boşadığını belirtmiştir. Hasan Ağanın bu şahitliğinden sonra Hasan beşe'nin Fatma hatun ile bir münasebetinin kalmadığından Fatma hatunu rahatsız etmemesi yönünde karar verilmiştir.⁵⁸¹ Davada da görüldüğü gibi yapılmış olan bir boşanmadan geriye dönülemediği ve verilen kararın bağlayıcı olduğu anlaşılmıştır.

İncelenen sicil defterlerinde talak boşanma ile ilgili olarak kadınların mahkemeye taşınmış oldukları dava sayısı 98'dir. Bu davalar format ve üslup açısından benzerlik göstermişlerdir. Davalarda boşanmanın asıl sebebine inilmeden, boşanmanın nasıl gerçekleştiği ve zamanı ile ilgili olarak bilgi verilmiştir. Bunlardan biri Tophanede Ekincibaşı Mahallesi'nde oturmakta olan Fatma bt. Mehmed'i talak etmiş olan İbrahim b. Mehmed'en hakkı olan 300 akçe mehri ve 300 akçede nafaka ve kisvesini talep etmektedir.⁵⁸² Talak ile ilgili boşanmalarda bazen talakın nasıl gerçekleştiği ile ilgili bilgiler de verilmiştir. Bunlar talak-ı selâse ve talak-ı bain olarak adlandırılmıştır. Talak-ı selâse belgelerinde genel olarak kayıtlarda şöyle geçmiştir: “ *talâk-ı selâse ile*

578 Aydın, Türk Hukuk Tarihi..., s. 289.

579 Ekinci, Osmanlı Hukuku..., s. 454.

580 Ahmet Akgündüz, Türk Hukuk Tarihi, Cilt 2, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s. 113.

581 G.Ş.S., 259/11D.

582 G.Ş.S., 250/7B.

talâk itmekle zimmetinde mütekarrir...”.⁵⁸³ Bunun dışında talak-ı bâin ise; “*talâk-ı bâin ile talâk itmekle zimmetinde mütekarrir ve ma’kud...*”⁵⁸⁴ şeklinde açıklanmıştır. Belgelerde talak nasıl gerçekleştiği hakkında kesin bir bilgi bulunmadığından dolayı bir ayırım yapma imkânı vermemektedir. Talak türü boşanmalarda boşanmanın asıl sebebinin verilmemesinden dolayı Galata’da aile hayatı hakkında çok veri bulunmamaktadır.

b. Şarhî Talak

Şarhî talak, kocanın belli bir söz vermesi ve bunu yerine getirmemesi sonucunda birlikteliğin son bulması anlamına gelmektedir.⁵⁸⁵ İncelenen davalardan üçü şarhî talaktır. Bunlardan biri Kasımpaşa Yeldeğirmeni Mahallesi’nde oturan Hadice bt. Ahmed adlı kadın mahkemeye başvurmuş ve eşi olan Seyyid Salih b. Seyyid el-Hâc Ali’nin şahitler huzurunda “*eğer bir daha balıkçılık ve kayıkçılık işlersem eşim benden talâk-ı selâse ile boş olsun*” demiştir. Ancak Seyyid Salih sözünde durmamış ve boşanma gerçekleşmiştir. Aişe üç bin akçe mehr-i müeccelini talep etmiştir. Aişe hamile olmasına rağmen, boşanmadan vazgeçilmemiş ve çocuk doğana kadar kendisine nafaka bağlanmasını talep etmiştir. Aişe Hatuna yevmi 5 akçe nafaka bağlanmıştır.⁵⁸⁶ Yine Galata Hüseyin Ağa mahallesinden Aişe bt. Abdullah, kocası Halil b. Mustafa ile evlenirken Galata’da oturması gerektiğini şart koşmuş ve eğer Galata’da oturmaz ise

583 G.Ş.S., 259/12F,272 13D, 272/53C, 272/79A.

584 G.Ş.S., 244/14C, 253/5B, 253/5C, 270/77E...

585 Schacht, An Introduction to İslamic Law..., s. 165.

⁵⁸⁶ “Mahrûsa-i Galata tevâbi’inden Kasaba-i Kasımpaşa’da Yeldeğirmeni mahallesinde sâkine olup zâtı ta’rîf-i şer’î ile mu’arrefe olan işbu râfi’atü’l-vesîka Hadîce bt. Ahmed nâm Hâtûn meclis-i şer’de, zevci mutallık es-Seyyid Sâlih b. es-Seyyid el- Hâc Ali mahzarında üzerine da’vâ ve takrîr-i kelâm idüp, “mezbûr es-Seyyid Sâlih ba’de ’l-yevm balıkçılık ve kayıkçılık işlersem benden zevcem mezbûre Hadîce talâk-ı selâse ile mutallaka olsun deyü şart u ta’lîk idüp ve şart-ı mezkûrun vukû’u muvâcehesinde şer’an sâbit olmağla ben mezbûrdan talâk-ı selâse ile mutallaka olmuşidim, binâ’en alâ-zâlik mezbûrun zimmetinde mütekarrir ve ma’kudun-aleyh olan üç bin yüz akçe mehr-i mü’eccelimi taleb iderim, sù’âl olunsun.” didikde gibbe’s-sù’âl mezbûr es-Seyyid Sâlih cevâbında, “hâl bi’l-cümle müdde’iyye-i merkûme Hadîce Hâtûn’un ânifen takrîr eylediği minvâl-i muharrer üzre olduğunu ikrâr ü i’tirâf” itmeğin mücibiyle meblağ-ı mezbûr üç bin yüz akçeyi müdde’iyye-i mezbûreye edâ vü teslîme mezbûr es-Seyyid Sâlih mahzarında i’âde-i kelâm idüp, “mezbûrun firâşından hâsıl ve hâlâ batnımda mevcûd hamlim olmağla vaz’-ı haml idinceye değin benim için kadr-i kifâye nafaka bahâ farz u takdîr olunmakmatlûbumdur.” didikde hâkim-i mevki’-i a’le’l-kitâb-ı refe’a kadruhû mevlâhi’l-Vehhâb efendi hazretleri dahi tarafeynin rızâlarıyla mezbûre Hadîce için vaz’-ı haml idinceye değin târîh-i kitâbdan beher yevm beşer pâre nafaka bahâ farz u takdîr idüp meblağ-ı mefrûz-ı merkûmu vaz’-ı haml idinceye değin kendi nafaka ve sâ’ir levâzım-ı zarûriyyesine harc u sarfa ve vakt mürûruna istidâneye ve inde’z- zafer mezbûr es-Seyyid Sâlih üzerine rücû’a mezbûre Hadîce Hâtûn’a izn virmeğin, mâ vaka’a bi’l-ibtiga ketb olundu. Fi’l-yevmi’s-sâbi’ aşer min Saferi’l-hayr li-sene 1138.” G.Ş.S.,259/58C, Yine bu davanın benzeri olarak bkz.; G.Ş.S., 259/58B.

talak-ı selase boşanmış sayılacaklarını belirtmiştir. Halil'in dört aydır sözünde durmadığını, dolayısıyla Aişe boşanmış sayıldıklarını ifade etmiştir. Bundan dolayı da Halil'in kendisine zevciyet muamelesi yapmaması yönünde uyarılması için mahkemeye başvurmuştur. Halil evlilik şartını bildiğini ve aksi yönde hareket etmediğini bir seneden beri Galata'da sakin olduğunu söylemiştir. Bu duruma şahit olan Ali beşe b. Abdullah, subaşı Ahmed b. İbrahim, İbrahim çelebi b. Mustafa, Mehmed b. Ahmed, Ali bey b. Abdurahman'a sorulmuştur. Şahitler Aişe'yi doğrulayarak dört aydan beri Halil'in Galata'da sakin olmadıklarını söylemişlerdir. Şahitlerinde ifadesi ile Aişe hatunun Halil beyden boşandığı belirtilmiş ve Halil'in Aişeye müdahale etmemesi yönünde karar verilmiştir.⁵⁸⁷

Talak türü boşanmalar yukarıda da söylendiği gibi mahkemeye çok fazla intikal etmemiştir. Hukuki süreç söz konusu olduğunda bazı davalar görülmüştür. Galata'da da bu tür boşanmalar Osmanlı coğrafyasında olduğu gibi çok karşılaşılan bir dava türü olmamıştır.

c. Muhâla'a veya Hul'

Karı-kocanın anlaşmasıyla evliliğin sona ermesidir. Sözlükte "elbiseyi çıkarmak, soyunmak; ayırmak" gibi anlamlara gelen hul', fıkhıta "kadının belli bir bedel vermesi karşılığında kocanın ayrılmaya razı olması üzerine evlilik bağından kurtulmasını" ifade etmektedir. Karşılıklı anlaşmayla gerçekleşmesinden dolayı bu işleme muhâla'a adı verilmektedir.⁵⁸⁸

Gerber, 17. ve 18. yüzyıllarda Bursa/İstanbul bölgesi üzerine yaptığı çalışmada; aile hukukunda geleneksel İslâm hukukunun temel alındığını belirtmiştir.⁵⁸⁹ İslâm hukuku erkeğe vermiş olduğu boşanma hakkını bir anlamda bazı haklardan vazgeçerek kadına da vermiştir.⁵⁹⁰ Hul'u tam olarak anlamak için, hul'un nasıl yapıldığını anlamak gerekmektedir. İslâm hukukunda hul, tıpkı evlilik sözleşmesi gibi bir kabulden oluşur. Cinsel ilişki ile tamamlanmış bir evlilikte, hul süreci kadının girişimiyle, kadın kocasına boşanma karşılığında maddi tazminat ödendiğinde başlamaktadır.⁵⁹¹ Meselâ; Galata Yolcuzâde Mahallesinden Havva bt. Halil anlaşamadıklarından kocası Hasan beşe b.

⁵⁸⁷ G.Ş.S., 270/30D.

⁵⁸⁸ Fahrettin Atar, "Muhâla'a", DİA, Cilt 30, İslam Araştırmaları Merkezi, 2005, s. 399.

⁵⁸⁹ Gerber, Haim, State, Society, and Law in Islam: Ottoman Law in Comparative Perspective. Albany Ny: Suny Press, 1994.

⁵⁹⁰ Mevdudi, İslam'da Aile...,s. 59.

⁵⁹¹ Zılfi, "Geçinemiyoruz" 18. Yüzyılda Kadımlar....s. 271.

Hüseyinden ayrılmak için mehir, nafaka ve kisve gibi haklarından vazgeçerek boşanmak istediğini belirtmiştir. Halil beşe’de boşanmayı kabul etmiş ve böylece boşanmışlardır.⁵⁹²

Boşanmalarda hul’ davalarının ön plana çıkmasının ve Lâle Devri’nde bu kadar çok mahkeme kayıtlarında yer almasının çeşitli sebepleri bulunabilir. Ancak net bir cevap bulunamamaktadır. İncelenen dönemde boşanma davalarının %80’ni bu çeşit boşanmalar oluşturmaktadır. Boşanmaların nedenlerinin hep “kâtip” tarafından klişe olarak yazılmış olsa da daha başka sebepleri de olabilir.

Hul’ türü boşanmalar konusunda bazı yorumlamalara gidilebilir. Galata kazasında ortaya çıkan bu durum bir rastlantı değildir. Bu dönemde mahkeme kayıtlarında yoğun şekilde “geçinemiyoruz boşanıyoruz” lafzı kullanılmaya başlanmıştır. Aslında bu tür boşama kadın açısından olumsuz bir durum ortaya çıkarmıştır. Bu, sadece Galata kazası için geçerli değildi. Aynı döneme denk gelen Konya sicilleri üzerine çalışmış olan İzzet Sak -Alaaddin Aköz muhâla’a türü boşanmalara sık sık rastladıklarına ve bunun kayıt altına alınmasının zorunluluğu sebebi ile çok olabileceğini söylemiştir.⁵⁹³ Aynı dönemde Halep üzerine çalışmış olan Abraham Marcus hul’ türü boşanmaların en çok karşılaşılan boşanma türü olduğunu bildirmektedir.⁵⁹⁴ Bu durumda göstermektedir ki 18.yüzyıl şer’iyye sicillerinde kayıt altına alınan boşanma davalarının çoğunluğunu muhâla’a türü davalar oluşturmaktadır.

Aşağıdaki tablolarda Galata bölgesine ait bir yüzyıl öncesinde mahkemeye başvurma sebepleri verilmiştir. Bunların verilmesindeki amaç boşanma davaları ve özellikle muhâla’a türü davaların mahkemeye yansıyor yansımadığını tespit etmektir. 1615-1620 tarihli defterde boşanma davalarına hiçbir şekilde rastlanmamaktadır.⁵⁹⁵ 1685 yılı defterinde ise sadece üç muhâla’a boşanma türü dava bulunmaktadır. Lâle Devri’nde bunun bu kadar artış göstermiş olması mahkemeye yansımış olmasından kaynaklanmış olabilir. Konya ve Halep örneklerin de olduğu gibi Osmanlı coğrafyasının geneline mahkemeye yansımış olduğu görülmektedir.

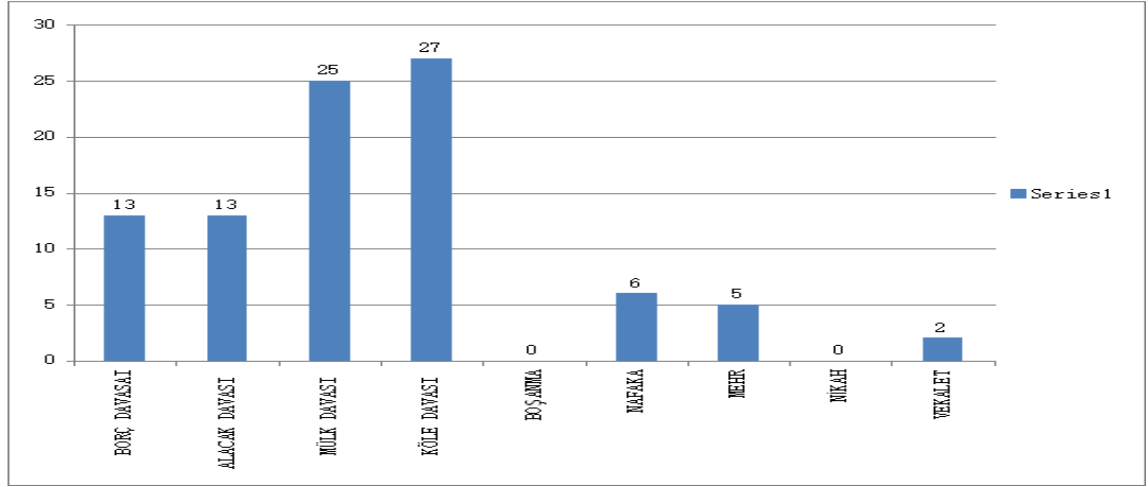
⁵⁹² G.Ş.S., 270/7C. Benzer davalar için bkz., 244/12B, 244/31D, 245/13D, 245/104B, 253/19A, 259/25H, 272/32B...

⁵⁹³ İzzet Sak -Alaaddin Aköz, “Osmanlı Toplumunda Muhâla’a...”, s. 93.

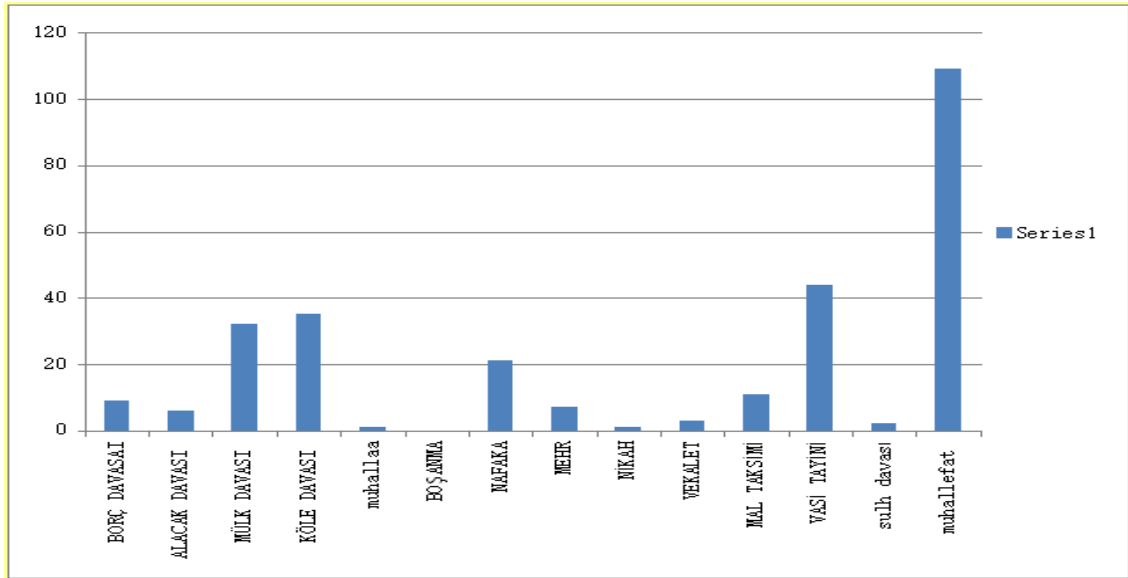
⁵⁹⁴ Marcus, Modernliğin Eşiğinde...,s. 268.

⁵⁹⁵ İstanbul Kadı Sicilleri, Galata Mahkemesi, 46 Numaralı Sicil(H. 1024 - 1029 / M. 1615 - 1620), İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2012.

Tablo 23: Galata Mahkemesinde 1615-1620 Tarihleri Sicilinde Görülen Davalar.



Tablo 24: Galata Mahkemesinde 1663 Tarihinde Görülen Davalar.



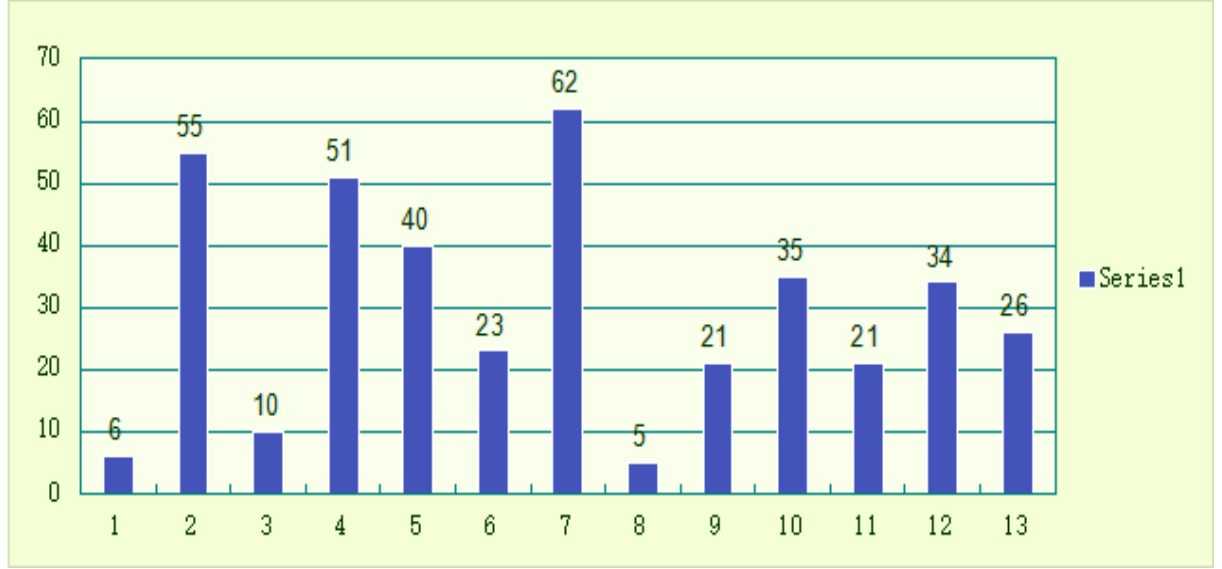
Defterlerde alacak-borç, alım-satım, köle azadı, ticaret gibi genel konulara dair olan kayıtlar yoğunluktadır. Bununla birlikte, tamamen hüccetlerden müteşekkil olan defterde veraset konulu hükümler bulunmasına karşılık, hiçbir muhallefât / tereke kaydı yer almamaktadır.⁵⁹⁶

Galata'nın bir önceki yüzyıla ait iki defterlerinde boşanma vakaları çok az miktarda bulunurken, incelenen Lâle Devri defterlerinde muhâla'a türü boşanma konusunda çok sayıda dava bulunmaktadır. Diğer dava konularında da yine farklılıklar olsa da oransal olarak dikkati çeken en önemli konu boşanmalar ile ilgili bu oransal artış

⁵⁹⁶ İstanbul Kadı Sicilleri, Galata Mahkemesi, 90 Numaralı Sicil (H. 1073-1074 / M. 1663), İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2012.

olmuştur. Boşanmaların neden mahkeme kayıtlarında daha çok yer aldığı önemli durumlardan biridir. Buna verilebilecek cevap mahkemede tutanak altına alınma sebebi olabilir. Bunun dışında yıllar arasındaki dalgalanma sebep olarak gösterilebilir.

Tablo 25: 1718-1731 Yılları Arasında Muhâla'a Türü Boşanmalar.



Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi muhâla'a türü boşanmalarda bir dalgalanma söz konusudur. Bazı yıllar muhâla'a türü boşanma çok yüksek iken bazı yıllar çok düşmüştür. 1719, 1721 ve 1725 yıllarında bu tür boşanmaların en yüksek olduğu dönem olmuştur. Bu da göstermektedir ki bu tür boşanmalarda belli bir artış veya yükselişten söz edilemez; bir dalgalanma söz konusudur.

Halil Cin, kadına verilmiş bu boşanma hakkının, koca tarafından verildiğini belirtmektedir.⁵⁹⁷ Peki bu hak ne zaman verilmektedir? Bu soruya verilecek cevap aslında muhâla'a türü boşanmaların neden arttığını ve bu kadar neden yaygınlaştığına cevap olacaktır. Günümüzde çiftlerin karşılıklı anlaşarak yapmış oldukları boşanmalara benzer bir sistemin bu devirde olduğu söylenebilir. Ayrılmak isteyen çiftler mahkemeye müracaat etmeden kendi aralarında anlaşmakta ve daha sonra her iki tarafında kabulü ile boşanma gerçekleşmekteydi.

Muhâla'a, İslâm hukukunun Müslümanlar için getirmiş olduğu boşanma yollarından biri olmasına rağmen, diğer pek çok hukukî uygulamada olduğu gibi, gayrimüslimler arasında da sıkça görülen bir boşanma şeklidir. Galata'da incelenen davalarda muhâla'a türü boşanma olarak gayrimüslimlere ait yedi dava

⁵⁹⁷ Cin, Boşanma..., s. 71.

bulunmaktadır.⁵⁹⁸ Hıristiyanlıkta boşanma ile ilgili harçlar ve boşanmaya dini olarak hoş bakılmadığından zorunlu durumlarda Osmanlı mahkemesine başvurmuşlardır. Yahudi hukuku da boşanmadan yana olmamıştır. Evliliğin çözülmesini engellemek için pek çok kanuni ve pratik önlem almaktaydı. Toplum hayatında evliliğin almış olduğu önemden kaynaklanmaktaydı. Bundan dolayı da boşanmak amacı ile Galata mahkemesine başvuruda bulunmuş olanlar bulunmaktadır.⁵⁹⁹ Meselâ; Galata Kamer Hatun mahallesinden Sebinu bt. Keryako, kocası Yareşko veledi Lazari ile anlaşamadığını söyleyerek boşanmak istediğini söylemiştir. Yareşko'da kabul ettiğinden dolayı boşanma gerçekleşmiştir.⁶⁰⁰ Yine Kasımpaşa'da Elhâc Ferhad mahallesinden Sünbüle bt. Panayot mehir, nafaka ve kisve gibi haklarından vazgeçerek Todori veledi-i Marko ile boşanmak istediğini söylemiştir. Todori'nin kabulü ile boşanma gerçekleşmiştir.⁶⁰¹

Osmanlı toplumundaki zimmîlerin, bilhassa Hıristiyanların, boşanma meselesinde şer'î mahkemeleri tercih etmelerinin en önemli sebeplerinden biri, kendi dinlerinde boşanmanın zor olmasıdır. Bilindiği gibi kilise hukuku boşanmayı kesinlikle yasal kabul etmemekte ve bu yüzden boşanma için zor şartlar aramaktadır. Hâlbuki İslâm hukukuna göre boşanma daha kolay olmuştur.⁶⁰²

1. Muhâla'anın Sebepleri

Galata'da Lâle Devri'nde muhâla'a türü davaların çoğunluğunun doğrudan mahkemede bizzat birinci ağızdan kişiler dinlenerek tutulmuştur. Boşanma davalarında tutulan kayıtlar belli bir format ve üslup üzerinden yürütülmüştür. Davalarda boşanmaların sebebi olarak klişe "*hüsn-i zindeganımızın olmaması...*" veya "*hüsn-i zindeganımızdan naşi*" gibi ifadeler kullanılmıştır. Bu nedenle davaların asıl sebebine tam olarak inilememiştir.⁶⁰³

Davada ilk olarak kişinin oturduğu mahalle sonra boşanma talep eden kadın ve eşi tanıtılmaktadır. "*Mahrûsa-i Galata'da Elhâca'mâ Mahallesi'nde sâkine Sâliha bt. el-Hâc Hasan nâm Hatun, zâtı ba'de't-ta'rîfeti's-şer'î meclis-i şer'de, zevc-i muhâlî'i*

598 G.Ş.S., 245/33F, 245/132A, 256/16A, 256/62B, 259/15C, 259/51C, 267/15A.

599 Rozen, İstanbul Yahudi..., s. 161.

600 G.Ş.S., 245/33F.

601 G.Ş.S., 259/15C.

602 Cin, Boşanma..., s. 71.

603 G.Ş.S., 250/78D, 253/43A, 253/48D, 256/16A, 256/62B, 256/63A, 259/15C, 259/25C, 259/51C, 266/24B, 266/41C, 267/15A, 270/53C, 270/62B.

işbu râfi'ü'l-vesîka Hasan Beşe b. Mustafâ nâm kimesne mahzarında bi-tav'ihâ ikrâr ve takrîr-i kelâm idüp..." Daha sonra boşanmayı talep eden kadının boşanma sebebi belirtilmektedir. Bu, yukarıda da belirtildiği gibi genellikle "geçinemiyoruz, anlayamıyoruz" anlamında bir cümle ile verilmektedir: "zevcim mezbûr Hasan Beşe ile beynimizde adem-i hüsn-i mu'âşeretden nâşi hul'a tâlibe ve râgibe olduğum". Daha sonra kadının sözleşme karşılığında vermiş olduğu bedel gelmektedir. Bu genel olarak mehir, nafaka ve kisvesinden feragat ettiğini belirtmektedir. Bu da şöyle ifade edilmektedir: "zimmetinde mütekarrer ve ma'küdüdun-aleyh olan iki bin akçe mehr-i mü'eccelimden geçüp nafaka-i iddet ve me'ûnet-i süknâm dahi kendi üzerime olmak üzere zevcim mezbûr Hasan Beşe ile muhâla'a-i sahîha-i şer'iyye ile hul' olduğumda" En son ise kocanın da bunu kabul ettiği belirtilmekte ve kayıt altına alınmaktadır. "ol dahi ber-vech-i muharrer hul'-ı mezbûru ba'de 'l- kabûl, hukûk-ı zevciyyete müte'allika, âmme-i da'vâdan her birimiz âharın zimmetini ibrâ ve ıskat eyledik." didikde gibbe't-tasdîki'ş-şer'î mâ hüve'l-vâkı' bi'l-ibtiga ketb olundu."⁶⁰⁴ Bu örnekten de anlaşılacağı gibi boşanma belli bir format üzerinde gitmekte ve asıl sebep ortaya çıkmamaktadır.

Boşananların daha genç ve hatta 9 gibi çocuk yaşta olanların böyle boşanması düşündürücüdür. Neden erken yaşta boşanmaların olduğu ile ilgili net bir kanıt var mı? Bunu söylemek güç; ancak net olan bir şey var ki kadının bu şekilde, en önemli güvencesi tüm varlığı olan haklarından vazgeçmesidir. Kadının bundan vazgeçmesinin gerçekten güç olduğunu söylemek gerekir. Kadın bundan vazgeçerek geleceğini ekonomik olarak riske etmiş olmaktadır.

Hul' türü boşanmalar konusunda Halil Cin kadının zorlanamayacağını⁶⁰⁵ her ne kadar belirtmekte ise de sicillerde zorlamayla ilgili örnekler mevcuttur. Galata

604 Ayrıntılı bilgi için metne bkz., "Mahrûsa-i Galata'da Elhâca'mâ mahallesinde sâkine Sâliha bt. el-Hâc Hasan nâm Hâtûn, zâtı ba'de't-ta'rîfi'ş-şer'î meclis-i şer'de, zevci muhâlî'ı işbu râfi'ü'l-vesîka Hasan Beşe b. Mustafâ nâm kimesne mahzarında bi-tav'ihâ ikrâr ve takrîr-i kelâm idüp, "zevcim mezbûr Hasan Beşe ile beynimizde adem-i hüsn-i mu'âşeretden nâşi hul'a tâlibe ve râgibe olduğum ecilden zimmetinde mütekarrer ve ma'küdüdun-aleyh olan iki bin akçe mehr-i mü'eccelimden geçüp nafaka-i iddet ve me'ûnet-i süknâm dahi kendi üzerime olmak üzere zevcim mezbûr Hasan Beşe ile muhâla'a-i sahîha-i şer'iyye ile hul' olduğumda ol dahi ber-vech-i muharrer hul'-ı mezbûru ba'de 'l- kabûl, hukûk-ı zevciyyete müte'allika, âmme-i da'vâdan her birimiz âharın zimmetini ibrâ ve ıskat eyledik." didikde gibbe't-tasdîki'ş-şer'î mâ hüve'l-vâkı' bi'l-ibtiga ketb olundu. Fi'l-yevmi'l-hâmis ve'l-işrîn min Saferi'l-hayr li-sene 1138." G.Ş.S., 259/59C. Benzer örnekler için bkz., G.Ş.S., 253/16C, 253/16E, 256/16A, 256/16E, 256/34C, 256/42A, 256/48F, 259/1G, 259/2B, 259/17C, 259/25H, 259/55B, 266/8F, 267/79D, 270/2F, 270/8F.

605 Cin, Boşanma..., s. 71.

Ekmekçibaşı Mahallesi'nde oturan Hadice bt. Ahmed üç yıl önce eşinin kendisini tehdip ettiğini ve muhala'a türü boşanma ile boşanmayı kabul ettiğini söylemiştir. Bunu şu cümleler ile ifade etmiştir: “ *mezbur Es-seyyid mehmed tarih-i kitabdan üç sene mukaddem zevciyet beynimizde kaim iken mahalle-i mezburede menzilde sakin olduğumuz halde, eğer zimmetinde mütekarrir olan bin akçe mihr-i müeccelinden geçub ve nafaka ve adet-i ve mü'ennes sakinenin kendi üzerine almak üzere benim ile muhalla sahih ile muhalla eylemezsen seni darb-ı şedid ile darb iderim deyu...*” diyerek tehdit edildiğini söylemiştir.⁶⁰⁶ Bunun dışında örnek bulunmamaktadır. Bu tür zorlamalar ile ilgili belgelerin olmaması, kadının mahkemeye gitmeye çekinmesinden kaynaklanmış olabilir. Gerçek olan şudur ki, bu tür boşanmaların genel olarak her iki tarafında hiç de itiraz etmeden “evet” demeleridir. Bunun üzerinde durulduğunda aslında bunun anlaşmadaki tarafların bir mülkün satışında olduğu gibi belli şartlara dayandırılmasıdır.

Mahkeme kayıtları içerisinde boşanma sebebinin bulunduğu davalardan biri Galata Elhâca'mâ Mahallesi'nde oturan Zeyneb bt. El-Hâc Hasan isimdeki kadın eşi ile cinsel münasebetleri olmadığından dolayı boşanmak istemiştir. Bunu şu cümleler ile ifade etmiştir: “*mezbûr Mustafâ zevcim olup bana dahl olmayup halvet-i sahîha bulunmaksızın beynimizde şikak vâkı' olmağla hul'a tâlibe ve râğibe olduğum...*” diyerek eşi Mustafa b. Hasan'dan muhâla'a türü boşanma ile boşanmak istemiştir. Mustafa da boşanmayı kabul etmiştir. Bunun üzerine boşanma tasdik edilmiş ve kayıt altına alınmıştır.⁶⁰⁷ Boşanmanın gerçek sebebinin verildiği nadir davalardan biridir. Bu davada da görüldüğü gibi kadınlar mahkeme önün de en mahrem konuları bile götördükleri görülmektedir. Bu aslında Osmanlı mahkemesinin şeffaflığını ve kadının özgürlüğünün de bir göstergesidir.

Fetvalar, Osmanlı hukukunda karar aşamasında başvuru olan önemli kaynaklardan biridir. Çünkü fetvalar karar üzerinde doğrudan etkili olmaktadır. Muhâla'a ile ilgili fetvalarda bazı bilgiler bulmak mümkündür. Bunlara bakmakta yarar vardır.

Hind zevci Zeyd'e “seninle mehrim üzerine hul' oldum” deyip lakin Zeyd kabul etmeyip ol meclisden kalkıp gittikten sonra bazı ahbabı Zeyd'e “niçin kabul etmeden” deyu levmettiklerinde Zeyd dahi “kabul ettim” dese bu mertebe ile mübahene olmuş

606 G.Ş.S., 244/5E.

607 G.Ş.S., 259/55E.

*olur mu? Elcevap: olmaz*⁶⁰⁸

Fetvada, kadın mehri üzerine eşinden boşanmak istediğini söylediğinde eş kabul etmemiştir. Kararını söylediği ortamdan kalkıp etrafındakilerin niye kabul etmedin etseydin şeklinde uyarmaları sonucu gelip boşanmayı kabul ettim diye söylese boşanma olur mu? diye sorulmuş ve cevap olarak hayır yanıtı alınmıştır. Bu fetvada kişinin boşanma ile ilgili kararı kendisinin vermesi ve bu konuda kararlı olması istenmiştir. Boşanmanın gerçekleşmesi için iki tarafında iradelerini ortaya koyması gerektiği ve kimseden bir etki görmemeleri gerektiği vurgulanmıştır.

2. Muhâla'ada Bedeller

Boşanmanın gerçekleşmesi iki tarafın irade beyanına, kadının sürdürmek istemediği nikâh bağından kurtulması karşılığında kocasına verdiği muayyen maddi değer “bedel” olarak ifade edilmiştir. Nikâh akdinin sonucunda alınan veya hak edilen mehir, birikmiş nafaka alacağı, iddet nafakası muhâla'a bedeli olabileceği gibi mehir verilebilen her mal ve menfaat, hatta mehir olup olmayacağı tartışmalı bir kısım mal ve menfaatler de muhâla'a bedeli olarak belirlenebilir. Buna göre alım satımı meşrû olan ve ekonomik bir değer taşıyan menkul ve gayrimenkul mallarla bazı menfaatler de muhâla'a bedel olabilir. Meselâ koca, küçük çocukların masraflarının belli bir yaşa kadar karısı tarafından karşılanması şartıyla muhâla'a yapabilir. Yine çocukların belli bir yaşa kadar karısı tarafından bakılması da muhâla'a bedeli olabilir.⁶⁰⁹ Bunlar ile ilgili örnekler metinde zikredilmiştir.

Sicillerin büyük bir kısmında mehr-i mü'eccel, nafaka-i iddet ve me'ûnet-i sükna karşılığında boşanmaların gerçekleştiği görülmektedir. Kadınlar artık sürdüremedikleri evliliklerini bitirmek için belki de en önemli ekonomik güvenceleri olan bu haklarından vazgeçerek kocalarını boşanmaya ikna etmeye çalışmışlardır. “*mehr-i mü'eccelimden geçüp nafaka-i iddet ve me'ûnet-i sükna'm dahi kendi üzerime olmak üzre zevcim.....*” diye devam eden cümle ile kadınlar boşanma isteğinde bulunmuşlardır. Belgelerin hemen hepsinde bu ifadeyi görmek mümkündür.⁶¹⁰

Mehir, nafaka ve me'ûnet-i sükna kadının ekonomik güçlerinin de kaynağı

608 Şeyhülislam Yenişehirli Abdullah Efendi, Behçetü'l-Fetâvâ, Haz. Süleyman Kaya ve Diğerleri, Klasik Yayınları, İstanbul 2011, s.114.

609 Atar, “Muhâla'a...”, s. 400-401.

610 G.Ş.S., 244/24C, 245/15E, 250/19D, 253/9A, 256/56D, 259/39A...

konumundaydı. Kadın bunlardan vazgeçerek geçimini de risk altına atmıştır. Kadının buna rağmen boşamayı göze almış olması, evliliğin kadın için artık sürdürülemez hale geldiğini göstermektedir.⁶¹¹

Boşanmak isteyen kadın erkeğin boşanmaya ikna olması amacı ile üstlendiği bir diğer maddi yükümlülük ise çocukların nafakası olmuştur. İslâm hukukuna göre çocuğun bakım ve terbiyesi anneye aitti. Bir çocuğun annenin bakımı altında kalacağı süre erkek çocuklarında yedi, kız çocuklarında ise dokuz yaşını dolduruncaya kadar devam etmekteydi. Bu süreyi doldurmadan da baba çocukları isteyebilirdi. Anne çocuğu bu durumda teslim etmek zorundaydı.⁶¹² Anne çocuğun her türlü bakımını üstlenirken, babanın görevi ise çocuğun tüm ihtiyaçlarını karşılamak olmuştur.⁶¹³

Bu tür kadının çocuğun nafakasını üzerine aldığı davaların deftere kaydı benzer olmuştur. Bunlardan biri Galata Emekyemez Mahallesi'nde oturmakta olan Emine bt. Mustafa kocasının hul' talebini kabul etmesi karşılığında sağır oğlunun nafakasını üzerine aldığı bildirilmiştir.⁶¹⁴ Yine aynı şekilde Galata Alaca Mescid Mahallesi'nde oturmakta olan Aişe bt. Ahmed isimli kadın kocası Yusuf b. Abdullah'tan boşanmak amacı ile mehir, nafaka sükkânından vazgeçmenin yanında sağır oğlu İsmail'in uygun yaşa gelinceye kadar nafakasını üstlenmiştir.⁶¹⁵

Kadınların kendileri için çekilmez hale gelen evliliklerinden kurtulabilmek için mihr-i mü'eccel, nafaka-i iddet ve me'net-i sükkânlarından vazgeçmelerinin yanı sıra kocalarından alacaklı oldukları çeşitli eşya, para ve mallardan da feragat ettikleri de olmuştur. Bu vazgeçilen eşyalar kadının kendi şahsi mallarıydı. Meselâ; Galata Selime Hatun Mahallesi'nde oturan Aişe hatun bt. Hüseyin kocası Hüseyin b. Hasan'dan boşanabilmek amacı ile eşyası olan: döşek, iki yemeni yorgan, çarşaf, iki sini, iki sahan, bir tabak, sekiz alaftan yastık, sandal kavuşturma, entari, sandal çintiyan, gömlek, çuka serpuş, bir çekme ve yine döşek çarşafından vazgeçmiştir.⁶¹⁶ Bir başka örneğimizde; Kasımpaşa Sirkeci Muslihiddin Efendi Mahallesi'nde oturan Aişe bt. Mustafa kocası Mustafa b. Mehmed'den boşanabilmek amacı ile bir leğen, ibrik, tencere, tepsi, sahan,

⁶¹¹ Örnekleri için bkz., G.Ş.S., 244/72D, 245/57B, 245/104B, 250/78E, 253/5F, 253/22A, 253/28E, 253/40D, 256/57B, 256/78E, 259/17C, 259/41A, 267/47A, 270/9F.

⁶¹² Cin, Boşanma..., s. 118.

⁶¹³ Cin, Boşanma..., s. 119.

⁶¹⁴ G.Ş.S., 245/129B.

⁶¹⁵ G.Ş.S., 267/39B; Bu tür maddi üstlenmeler için örnekler için bkz., 245/107A, 245/123B, 250/96D, 253/51A, 253/67C, 266/14E...

⁶¹⁶ G.Ş.S., 244/69E.

bir ihram ve seccade gibi ev eşyalarından vazgeçmekteydi.⁶¹⁷

Yine boşanma davaları içerisinde oldukça kıymetli eşyalarından vazgeçen kadınlar da olmuştur. Bunlardan biri Ümmühan bt. Abdullah'tır. Ümmühan zevci olan Mehmed bey b. Abdullah'tan boşanabilmek amacı ile on bir İstanbul altını, üç tuğralı ve bir zincirli altın, 36 kuruş kıymetli iki kırmızı çuka biniş, on sekiz kuruş kıymetli bir kanaviz biniş, iki kırmızı cedîd çuka dolama, iki kırmızı çuka çakşır ve beş kuruş kıymetli iki beyâz sâde, on kuruş kıymetli bir şâl kuşâk, on kuruş kıymetli fisdıkı şâl, on üç kuruş kıymetli üç boğça, dört kuruş kıymetli beş makrame, altı kuruş kıymetli iki destâr, bir mest pâbûç, on sekiz kuruş kıymetli bir sincâbî çuka ferâce, bir kutnî entarî, bir sandâl çintiyân, serpûş, yemenî, bir entarî ve sandal kürk gibi değerli eşyalarından vazgeçmiştir.⁶¹⁸

Kadınların bazı durumlarda muhâla'a ile boşandıktan sonra boşanma bedeli olarak vazgeçmiş oldukları hakları, eşya vesairleri için mahkemeye başvurdukları durumlarda bulunmaktadır. Bu tür davlarda kocanın kendisini zorladığı veya talak-ı selase ile boşanma iddiası ortaya atılmaktaydı. Örneğin Galata Ekmekcibaşı Mahallesi'nde oturan Hadice bt. Ahmed kocası Es-seyyid Mehmed b. Halil'in üç sene önce evlerinde iken, kocası kendisine 1000 akçe mihr-i mü'eccelinden, nafaka-i adet ve me'unet-i süknâsından vazgeçmesini istemiştir. Eğer bunu yapmaz ise Hadice'yi döveceğini söylemiştir. Hadice de bu yüzden boşanmıştır; fakat şimdi vazgeçmiş olduğu haklarını geri istemektedir. Hadice bunu mahkemede şahitler ile ispatlayamadığından talep ettiklerini alamamıştır.⁶¹⁹ Bu dava Galata mahkemesinin işleyişi açısından da güzel bir örnektir. Mahkeme, başvuru her türlü hukuki anlaşmazlığı delillendirme yoluna gidilerek çözümlendiğini göstermektedir.

Muhâla'a bedeli konusunda fetvaların bulunduğunu görmek mümkündür. *Mesele: Zeyd, zevcesi Hind ile hulû anlaşıp Hind yedi yıl sağireye nafakasız beslemeye mültezim olup, ba'dehû sağire-yi mezkûre fevt olup yedi yıllık nafakasına sarf olacak nesneyi Zeyd, Hind'den alabilir mi? Elcevap: Alabilir. (H. 134a)*⁶²⁰

Fetvada, kadın kocasından boşanırken, çocuklarına yedi yıl bakacağını vadetmiştir. "Eğer çocuk yedi yaşına gelmeden vefat ederse kadın yedi yaşına kadar

617 G.Ş.S., 245/100A.

618 G.Ş.S., 259/33B.

619 G.Ş.S., 244/5E.

620 Ahmet İnanır, Şeyhülislam İbn Kemal'in Fetvaları Işığında Kanuni Devrinde Osmanlıda Hukuki Hayat Meseleler ve Çözümleri (Fetâvâ-yı İbn Kemal), Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2011, s.74.

olan nafakayı vermeli midir?" ve cevap olarak evet yanıtı alınmıştır. Bu fetvada yapılan anlaşmaya her türlü durumda riayet edilmesi gerektiği ve anlaşmanın şartlarının ilk olarak nasıl alınmışsa öyle devam ettiği gösterilmiştir.

Mes'ele: Zeyd, zevcesiyle hulû anlaşıp bedel-i hulû' Hind sağîreyi nafakasız beslemeye mültezim olsa, ama bir miktar zaman besleyecek tayin olunmasa, ba'dehû Hind, sağîreye nafaka takdir eder, alabilir mi? Elcevap: İki yıldan sonra alabilir. (H. 134a)⁶²¹

Fetvada, erkeğin kadın ile hul' üzerine anlaşıp küçük çocukları annenin beslemesi kabul edilmiş; fakat sonradan gücü yetmezse kocadan nafaka alınır mı diye sorulmuş ve cevap olarak olur yanıtı alınmıştır. Burada çocuğun hakkı korunmuş ve temel ihtiyaçların karşılanması amacı ile ilk sözleşmeden vazgeçilmiştir.

Muhâla'a türü boşanmada kadınların haklarından vazgeçmeleri, kadının yaşamını maddi olarak çok etkilemiştir. Boşanmadan sonra şanslı olanlar baba evinde yaşama imkânı bulurken, bu kadar şanslı olmayanlar istemedikleri bir evlenme gerçekleştirmiş olmalıdır.

3. Farklı Muhâla'a Uygulamaları

Osmanlı aile hukukuna göre buluğ çağına gelmemiş küçük yaştaki kız çocukları babaları veya velileri tarafından evlendirebilmekteydiler. Bu tür evliliklerde eğer çocuk buluğ yaşına gelmeden boşanmak ister ise yine babaları veya velileri tarafından muhâla'a boşanma gerçekleştirebilmekteydi.⁶²²

Ailenin bir vasisi aracılığı ile boşanmasında Kasımpaşa Sürûrî Mahallesi'nde oturmakta olan dokuz yaşında olan sağîrenin babası Mehmed b. Süleyman kızının eşi olan Ali b. Mehmed ile aralarındaki geçimsizlikten mehrinden vazgeçtiğini bildirmektedir. Bu şekilde boşanma gerçekleşmiştir.⁶²³ Bunun dışında annenin de kızın velisi olduğu durumlar ile karşılaşabilmekteyiz. Beşiktaş Maşka Mahallesi'nde oturan Aişe bt. İlyas ismindeki sağîrenin annesi Fatma bt. Şaban damadı olan Mehmed efendinin kızı ile geçinemediklerini ve kızının mehrini kendi üzerine aldığını söylemektedir. Damadının kızını boşamasını istemektedir. Bunun sonucunda da

621 Ahmet İnanır, Şeyhülislam İbn Kemal'in Fetvaları Işığında Kanuni devrinde Osmanlıda Hukuki Hayat Meseleler ve Çözümleri..., s. 74.

622 Evlenme ile ilgili olarak ayrıntılı bilgiler için bkz., Halil Cin, İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme, Konya 1988, s. 70-89.

623 G.Ş.S., 270/58B; Galata Emekyeme Mahallesi'nden Aişe sağîrenin babası Salih beşe b. Mustafa, sağîre kızı ile kocası arasında Hüsn-i zindeganı olmadığı üzere hul' talep etmektedir. G.Ş.S., 253/67C.

boşanma gerçekleşmiştir.⁶²⁴

Yukarıda verilmiş iki örnekte de aileler yaşları küçük olduğu için boşanmanın gerçekleşmesi için kızlarına sahip çıkmış ve maddi külfeti vermeyi kabul etmişlerdir. Burada aileler, kızları için fedakârlıkta bulunmuş ve kızlarının daha iyi bir hayat sürdürmesi için çaba göstermişlerdir.

d. Tefrik

Tefrik, iki şeyi birbirinden ayırma bölme anlamına gelmektedir.⁶²⁵ İslâm hukukunda tefrik veya kazâ-i boşanma evliliğin mahkeme kararı ile sona ermesidir. Bundan önce anlatılmış olan boşanma türlerinin dışında, bu tür boşanmada evlilik, hâkimin boşanma kararına kadar bütün hükümleri ile devam etmektedir.⁶²⁶ İslâm hukuku çerçevesinde kadını boşanma konusunda en fazla esneklik tanıyan boşanma çeşidini ifade etmektedir.⁶²⁷

İslâm hukukuna göre tefrikin iki sebebi bulunmaktadır: Bunlar hastalıklar ve bedenî kusurlardır. Cinsel ilişkiye engel olabilecek hastalıklarla eşler arasında nefrete sebebiyet verecek ayıplar bu çerçevede göz önüne alınmaktadır.⁶²⁸ Değerlendirilen belgelerde tefrik boşanma türü boşanma ile ilgili az da olsa belge bulunmaktadır.

Mahkeme kararı ile boşanmanın bir diğer sebebi ise kocanın gaipliğidir. Buradaki gaiplik, sadece kelimenin gerçek anlamında gaipliği değil, kocanın karısından ayrı oturmasını, ondan uzak durmasını da kapsamaktadır.⁶²⁹ Gerçek anlamıyla gâib olma ile ilgili davalardan biri Tophane Cihangir Mahallesi'nde oturan Fatma bt. Abdullah kocası Mustafa Reis b. Mehmed'in dört seneden beri gâib olduğunu mahkemeye bildirmektedir. Eşinin kendisi yerine herhangi bir vekil bırakmadığını da söylemiştir. Bundan dolayı da kocasından ayrılmak istediğini mahkemeye bildirmiştir.⁶³⁰

Bir diğer davada ise Kasımpaşa Sahhaf Muslihuddin Mahallesi'nde oturan Hadice bt. İbrahim, şahitler Osmân b. Halîl ve Mustafa b. Ahmed'in bulunduğu mahkemede "*işbu müstahbere-i mezbûre Hadice Hatun'un zevci ga'ib ani'l meclis*

624 G.Ş.S., 253/51A.

625 İsmail Durmuş, "Tefrik", DİA, Cilt 40, İslam Araştırmaları Merkezi, 2011, s. 275.

626 Mehmet Akif Aydın, Türk Hukuk Tarihi..., s. 291.

627 Akyılmaz, Kadının Statüsü..., s. 47.

628 H. İbrahim Acar, "Tefrik", DİA, Cilt 40, İslam Araştırmaları Merkezi, 2011, s. 277.

629 Cin, Eski Hukukumuzda Boşanma..., s. 108.

630 G.Ş.S., 272/34A.

Çadırcı Abdullâh b. Abdulkerîm târîh-i kitâbdan yedi sene mukaddem mahalle-i mezbûrede bizim huzûrumuzda zevcesi mezbûre Hadîce Hâtûn' u bâ'inen tatlık eyledi.” şeklinde kocasının yedi senedir gaib olduğunu söylemiş ve eşinden boşanmıştır.⁶³¹

Bir diğer boşanma sebebi ise kocanın nafaka borcunu ödeyememesidir. Fakat Hanefî mezhebine göre bu durum boşanmak için yeterli görünmemektedir. Osmanlı devletinde, nafaka alamadığı için sıkıntı çeken kadınların mağduriyetlerine mani olmak amacıyla, bunların nikâhı Şafî mezhebine göre boşama gerçekleştirilmekteydi. Böylece kadının mağduriyeti engellenmiş olurdu.⁶³²

Hapse mahkûm olan kimsenin karısı, hapis müddeti uzun da olsa kısa da olsa Hanefî ve Şâfîler'e göre hâkimden tefrik talebinde bulunamaz. Zira bu hususta şer'î bir delil yoktur. Kadının zarar görmemesi ilkesine dayanan ve hapislikle gaiplik arasında benzerlik kuran Mâlikîler'le, Hanbelîler'den İbn Teymiyye'ye göre üç yıl veya daha fazla bir süre hüküm giyen erkeğin karısı bir yıl geçtikten sonra tefrik talebinde bulunabilir; bu açıdan bakıldığında isteyerek evi terk edenle esaret veya zorla götürülme gibi sebeplerle karısından ayrı kalan arasında fark olmadığını söylemektedir. Bu sebeple de boşanma mahkeme tarafından kabul edilmektedir.⁶³³

Boşanmada bir diğer sebep ise eşler arasında geçimsizliğin baş gösterip mahkemeye müracaat ettikleriydi. Bu durumda hakim bunlara nasihat etmekteydi. Eğer bu başarılı olmaz ise her ikisinin ailesinden veya dışarıdan şahitlik yapabilecek biri hakem olarak aralarını düzeltmesi için seçilirdi. Hakem kocanın izni olmadan boşamaya karar veremezdi; ancak zevce kocasının fena muamele ettiğini, örneğin dövdüğünü iddia ve ispat ederse, hâkim kocayı tazir eder; ancak aralarını ayıramazdı. Şafî, Hanefî ve Malikî mezheplerine göre böyleydi. Hanbelî mezhebine göre ise hakem eşleri bu durumda boşama hakkına sahipti.⁶³⁴ Bu son söylenen tefrik türü davalara verilen örnekler dışında Galata kazasında kayıtlarda yer almamıştır. Hanefî mezhebinin uygulandığı şehirde bunun böyle olması normal görülebilir. Çünkü Hanefî ekolü zaten tefrik türü boşanmaya mesafeli durmuştur.

631 G.Ş.S., 259/25A.

632 Ekrem Buğra Ekinci, Osmanlı Hukuku..., s. 458.

633 Acar, “Tefrik”..., s. 278.

634 Ekrem Buğra Ekinci, Osmanlı Hukuku..., s. 459.

6. İddet

İddet, “saymak, sayılan şeyin miktarı, adet” anlamına gelmektedir. İslâm hukukunda, evliliği sona ermiş bir kadının yeni bir evlilik yapabilmek için beklemek zorunda olduğu süreyi ifade etmektedir. Bunun için iddet evliliğin sona ermesinin belli başlı sonuçları arasında yer almaktadır. Hemen hemen bütün toplumlarda ve dinlerde rastlanan bu bekleme süresi, Kur’an ve hadiste aile hukukunun diğer konularına nispetle daha ayrıntılı biçimde anlatılmıştır. Evliliğin sona eriş tarzına veya kadının durumuna göre farklı süre belirlenmiştir.⁶³⁵

Sahih evlenmelerde zifaf ve sahîh halvet bulunmak şartıyla iddet bekleme mecburiyeti bulunmaktadır; ancak kocanın ölümü halinde bu şartlar aranmaz, vefat iddetinin beklenmesi gerekirdi.⁶³⁶ İddeti esas itibarıyla kadın beklemekteyse de dört karısı olup da bunlardan birisini boşayan veya boşadığı kadının kız kardeşi, teyzesi gibi bir yakınıyla evlenmek isteyen erkek de boşadığı karısının iddetini beklemek zorundaydı.⁶³⁷

İddet ric’î talâkta kocaya, bâin talâkta iki tarafa birden yeniden düşünme imkânı vermesi, kadını etrafında oluşabilecek kötü zan ve niyetlere karşı koruması, evliliğin kocanın ölümüyle sona ermesi halinde ölen kocanın hatırasına saygı ve yuvaya bağlılığı simgelemesi, kadının yeni bir hayata ve muhtemel bir evliliğe kendini hazırlamasına imkân vermesi gibi başka önemli amaç ve hikmetler de taşımaktadır. İddet aile bağına koruyucu, evlilik kurumunun önemini hatırlatıcı bir işleve de sahiptir. Böyle olunca iddetin sadece hamileliğin tespiti ve nesebin karışmasının önlenmesi amacıyla sınırlandırılması doğru olmaz ve bu konuda Kur’an’da hükümler yer almaktadır.⁶³⁸

Bu konuda fetvalarda hâkimlerin karar vermelerinde etkili olmuştur. Örneğin, *Mes’ele: Zeyd, Hind-i bakireye nikâhlansa, kable’l-cem Zeyd fevt olsa, sonra Hind, zevc-i âhara varmakta iddet lazım olur mu? Elcevap: Olur. (D. 38a-b; C. 7b; H.130a; N. 36b)*⁶³⁹

Bu fetvada erkeğin kadını nikâhladıktan sonra zifaf olmadan önce vefat etmesi durumunda iddet süresinin gerekip gerekmediği sorulmuş ve beklemesi gerektiği

⁶³⁵ H. İbrahim Acar, “İddet”, DİA, Cilt 21, İslam Araştırmaları Merkezi, 2000, s. 466-467.

⁶³⁶ Cin-Akgündüz, Türk Hukuk Tarihi..., s. 123.

⁶³⁷ Aydın, Türk Hukuk Tarihi..., s. 295.

⁶³⁸ Acar, “İddet...”, s. 467.

⁶³⁹ İnanır, Şeyhülislam İbn Kemal’in Fetvaları Işığında Kanuni devrinde Osmanlıda Hukuki Hayat Meseleler ve Çözümleri ..., s. 75.

söylenmiştir,

Değerlendirilen sicil defterlerinde iddet ile ilgili davalar genel olarak boşanmalarda geçmektedir. Muhâla'a türü boşanmalarda kadınlar nafaka ve iddet sürelerinde alacakları maddi desteklerinden vazgeçmekte ve bunu şu ifadeler ile belirtmekteydiler. "*Nafaka-i iddet ve me'ûnet-i süknâm dahi kendi üzerime olmak üzere...*"⁶⁴⁰. Talak türü boşanmalarda ise kocanın kadına vermesi gereken bir hükümlülük olarak geçmektedir. "*mehr-i mü 'eccelim ile nafaka-i iddet ve me 'ûnet-i süknâm için bi'r-rızâ ta'yîn olunan...*"⁶⁴¹ şeklinde belirtilmekteydi.

Mahkeme kayıtlarından birinde Müeyyedzâde Mahallesi'nde oturan Ümeys bt. İbrahim'in iddet süresinde hamile olduğu anlaşılmıştır. Kocası Hasan Çelebi b. Musa'nın boşadığı eşinin doğumuna kadar yevmi 10 pare vermesi kararlaştırılmıştır.⁶⁴² Bu dava İslâm hukukunun nesebi ne kadar korumaya çalıştığını ortaya koyarken, diğer bir yandan ise annenin ekonomik olarak mağdur olmasını engellemektedir. Bunun yanında kadına boşandıktan sonra atılacak olan bir iftiranın da önüne geçilmiş olmaktadır. Çocuğun mirasçı olma hakkı ve bakımı gibi ekonomik mağduriyetleri de engellenmekteydi.

İddet konusunda mahkemeye yansımış diğer bir konu ise eşin ölümünün bildirilmesidir. Burada eş öldükten sonra bekleme iddet süresi ve miras açısından önemli olmuştur. Bu davalarda kocanın ölümü anında orada bulunan ve buna şahitlik eden kişilerin onayı ve tasdik etmesi önemliydi. Galata haricinde Cihangir Mahallesi'nde oturan Hadice bt. Mehmed b. İbrahim mahkemeye başvurmuş ve eşi İsmail beşe Ali b. İbrahim'in vefat ettiğini bildirmiştir. Vefatın Çeltik Karyesinde dört buçuk ay önce olduğunu şahitler Mehmed b. İbrahim ve Ahmed b. Receb tasdik etmiştir.⁶⁴³ Bunun dışında yine Kasımpaşa Piyalepaşa-i Sağır Mahallesi'nde oturan Ümmühan bt. El-Hâc Abdullah isminde ki kadın kocası Hasan b. Abdulah b. Abdulmennan'nın bundan on dört ay önce Diyarbakır Balya Kasabası'nda vefat ettiğini, şahitlerin onayı ile bildirmektedir.⁶⁴⁴ Bu davalarda kadınlar eşlerinin ölümlerini şahitler

640 G.Ş.S., 244/17C, 244/17F, 245/104B, 250/32D, 253/27E, 256/55A, 259/59C, 266/8F, 267/53G, 270/2E...

641 G.Ş.S., 245/129D, 250/7B, 253/75D, 256/10E, 259/34E, 266/83E, 267/9A, 272/79A, 259/34E, 259/42A...

642 G.Ş.S., 272/23C.

643 G.Ş.S., 256/41C.

644 G.Ş.S., 259/25F. ; Eşin vefatı ile ilgili diğer davalar: G.Ş.S., 259/33C, 256/46E, 250/59D, 250/62B, 250/64F, 250/8B, 244/22B.

ile ispatlamaya çalışmış ve iddet sürelerini beklemek istemişlerdir. Kocasını ölen kadın, kocasının ölüm tarihinden itibaren 4 ay 10 gün iddet beklemekteydi. Kadın gebe ise iddet doğum ile sona ermekteydi. Kesin olmayan, kocanın ölmüş olabileceği hallerde, örneğin kocanın bir muharebede kaybolması gibi hallerde iddet bir yıl sonra başlamaktaydı. Koca tutsak düşmüş yahut hayat ve ölümü belli değilse 4 sene geçmesi ile birlikte kadın iddete girmektedir. Evlenmenin boşanma ile sona ermesi halinde, zıfaf vaki olmuş ise kadın üç kuru “veyz hayz” müddeti beklemeliydi. İslâm hukukunun burada aile müessesini koruma ve nesebe verdiği önem ön plana çıkmaktadır.⁶⁴⁵

7. Galata’da Çocuk

a. Bakımı ve Nafaka

Boşanmada çocuklar için önemli olan, onların ana veya babadan hangisi yanında kalacağı, nafakalarının nasıl temin edileceği ve çocuk kendisine bırakılmayan tarafın çocuk ile olan ilişkisi üzerinde durmaktadır.⁶⁴⁶ Bu, “hidâne” sözcüğü ile ifade edilmektedir. “Bir şeyi yanına almak çocuğu kucağına almak ve beslemek” anlamına gelen hidâne İslâm hukukunda “küçüğün büyütülüp yetiştirilmesi” manasına gelmektedir.⁶⁴⁷ Çocuğun terbiye velayetine yani muhafazaya muhtaç olduğu yaş (hidâne yaşı), kız ve erkek olmasına göre değişmekteydi. Hidâne yaşının üst sınırı, genellikle kızlarda 9-11, erkek çocuklarda ise 7-9 olarak gösterilmektedir. Bu yaşlara kadar çocuk hidâne hakkına sahip olan kişinin yanında kalmaktadır. Bu yaşlardan sonra babasının yanında kalırdı.⁶⁴⁸

İslâm hukukunda hak sahipliği konusunda küçüğün velayeti genel olarak babaya verilmekte iken hidânesi anneye ait olmuştur. Çocuğun bakımını üstlenen kimse için bir hak mı yoksa bir görev mi olduğu tartışmalıdır. Hanefi mezhebi bunu hem bir hak ve hem de bir görev olarak kabul etmektedir.⁶⁴⁹ Anne yoksa veya başka biri ile evli ise, çocuk anneanneye, sonra babaanneye, bundan sonra kız kardeşe, teyzeye verilmekteydi.

645 Cin, Eski Hukukumuzda Boşanma..., s. 112.

646 Cin, Eski Hukukumuzda Boşanma..., s. 117.

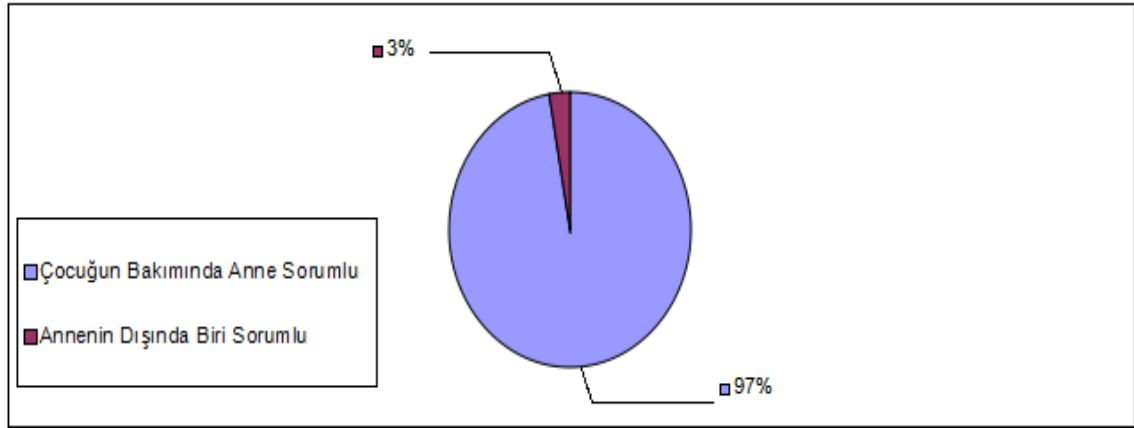
647 Ali Bardakoğlu, “Hidane”, DİA, Cilt 17, İslam Araştırmaları Merkezi, 1998, s.467.

648 Cin-Akgündüz, Türk Hukuk Tarihi..., s. 125.

649 Aydın, Türk Hukuk Tarihi..., s. 299.

Çocuk kimde olursa olsun nafakasını baba ödemek ile yükümlüydü.⁶⁵⁰ Babaları olmayan yetimlerin kendilerine ait paraları yoksa sorumluluk akrabalarına geçmekteydi. Çocukları büyütenler onlara kalan bir miras varsa onu yönetmekteydiler.⁶⁵¹

Tablo 26: Çocuğun Bakımından Sorumlu Kişiler.



Lâle Devri incelenen sicil defterlerinde çocuğun bakımını ve terbiyesini annenin üstlendiği ve bunun ile ilgili pek çok dava yer almaktadır. Toplamda 182 davada 177(%97)'sinde çocuğun bakımını anne üstlenmekte ve nafaka istemektedir. Sadece 5 (%3)'de annenin dışında biri çocuğun bakımını üstlenmektedir.

Çocuğun bakımını üstlenen annenin çocuğun nafaka ihtiyacı için açtığı davalarda genel olarak şu ifadeleri kullanmıştır. “*Nafaka ve kisve bahâya eşedd-i ihtiyâcı olmağla*”⁶⁵² şeklinde ifade edilmiştir. Annenin üstlenmiş olduğu bakımda bazen çocuğun bakımını ne zamana kadar üstleneceği ile ilgili bilgiler de bulunmaktadır. Fındıklı el-Hac Receb Mahallesi'nde oturan Fatma bt. Hasan isminde ki kadın eşi İbrahim Beşe b. Halil'e “*hükmi'l-hidâne hucr u terbiyyemde olan yedi yaşında üç aylık sagire kızım Rukiyye'nin dokuz yaşını tekmil idinceye değin yevmî ikişer pâre nafaka-i mu'ayyenesinden yirmi aylık nafakası üç bin yedi yüz seksen akçe ki cem'an beş bin beş yüz yirmi akçeyi*”⁶⁵³ istemektedir. Burada kızın bakımı yukarıda belirtildiği gibi İslâm hukukunun kız çocuğu için belirtmiş olduğu yaş aralığı ile örtüşmektedir. Benzer bir dava da Galata haricinde Firuzağa Mahallesi'nde oturan Rukiye hatun bt. Mustafa

650 Ekinci, Osmanlı Hukuku..., s. 461.

651 Marcus, Modernliğin Eşiğinde..., s.270.

652 G.Ş.S., 244/88B, 245/17B, 250/96A, 253/16D, 256/81B, 266/7A, 267/54B, 270/14C, 272/45A, 259/34C...

653 G.Ş.S., 259/26B.

hamile iken babası Mehmed beşe b. Mehmed kızının dokuz yaşına kadar bakımı için yevmi 90 akçe vermeyi kabul etmiştir.⁶⁵⁴

Annenin dışında çocuğa bakanlardan biri Galata haricinde Sarı Lütfi Mahallesi'nde oturan Ümmügülsüm bt. Mehmed isimli kadın çocuğunu bakması için Hadice bt. Ahmed'e vermiştir. Çocuğun bakımı için Hadice bt. Ahmed mahkemeye başvurmuş ve mahkemede yevmî 4 akçe verilmesini kararlaştırmıştır.⁶⁵⁵ Bir diğer davada ise Tophane Çavuşbaşı Mahallesi'nde oturan Emine bt. Bayram kızı Hadice bt. Mustafa'nın vefatından sonra torunu Emine'nin bakımını üstlenmiştir. Emine'nin bakımı için babası Ali beşe ibn. Mustafa 13 ay boyunca yevmî ikişer pare vermeyi kabul etmiş; ancak bunu vermek istemeyen Ali ile tartışmaları olmuştur. Emine de mahkemeye başvurmuş, sonra aralarında uzlaşma sonucunda 13 kuruş vermeyi kabul etmiştir.⁶⁵⁶

Başka bir davada Çatma Mescid Mahallesi'nde oturan Fatma bt. Yusuf ve vekili olan Kocası Osman Çelebi b. Mehmed, küçük kızına bakması için Fatma'ya vermiştir. Kızın ihtiyaçları için mahkemeye başvurulmuş ve babasının yevmî 6 akçe vermesi kararlaştırılmıştır. Kadının adamın neyi olduğu ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.⁶⁵⁷ Yine Galata Camii Cedid Mahallesinden Rabia bt. Şaban tüccar kocası olan Duhânî Mustafa Çelebi b. Mehmedin başka bir diyara giderken kedilerine herhangi bir nafaka bırakmadığını belirtip, nafaka ve kisve talebinde bulunmuştur. Mahkeme Rabia hatun için on ve sağır oğlu için ise altı akçe verilmesini kararlaştırmıştır.⁶⁵⁸

Çocukların bakımı ve gözetimiyle ilgili vasiliğin ortaya çıkışı, anne ya da babadan birinin ölmesi ya da boşanma sonucunda olmuştur. Teorik olarak anne ya da babadan birisinin vasi atanması "mümkün değilse", en yakın akrabalarından başlayarak Kadı tarafından atama yapılmaktadır. Ancak bu bir kural değildir. Pek çok hâlde kadıların yaptıkları atamalarda vasinin çocuk ile bir kan bağı olduğuna dair işaret yoktur.⁶⁵⁹

654 G.Ş.S., 270/11B. Benzer davalar için bkz., 270/65C, 270/42D, 266/51D, 266/51B, 270/64A, 266/9A, 253/69B, 266/34B, 266/44B, 256/9H, 245/114D, 245/98A, 253/67D, 256/62E, 253/67F, 245/24C, 267/33A, 253/54B.

655 G.Ş.S., 266/30E.

656 G.Ş.S., 244/28B.

657 G.Ş.S., 266/30E.

658 G.Ş.S., 259/25I.

659 Nurcan Abacı, Bursa Şehri'nde Osmanlı Hukuku'nun ..., s.166.

Galata El-hacama Mahallesi'nde oturan Mustafa b. Yusuf vefat eden kızı Hatice'nin küçük oğlu İsmail'e bakmaktadır. İsmail'in bakım ve ihtiyaçları için babasından talepte bulunmaktadır. İsmail'in babası Mustafa b. Yusuf yevmî 4'er akçe vermeyi kabul etmiştir.⁶⁶⁰ Dror Ze'evide Kudüs üzerine yapmış olduğu çalışmada eşlerin çocuk doğurduklarını ve büyüttüklerini söylemiştir.⁶⁶¹ Galata kazasında da durumun değişmediğini çocuğun yetiştirilmesini anne ve babanın üstlendiği söylenebilir. Anne ve baba ayrılışlar dahi çocuğun bakımı ve yetiştirilmesi için çaba sarf etmişlerdir. Çocuklara terfi eden nafaka bir çocuğun bir günde ihtiyaç duyduğu parayı da göstermekte; ancak bütün çocuklarda aynı değildir. Çünkü babanın ekonomik durumuna göre artmış veya azalmıştır. Ortalama olarak yevmî 4 akçe olduğu söylenebilir.

Mahkeme kayıtlarında ön plana çıkan konulardan biride boşanırken veya boşanmadan sonraki bekleme süresinde hamile olduğu anlaşılan kadınların çocukları doğana kadar bakımlarını babalarının üstlenmesidir. Mahkeme kayıtlarında *“mezburun firâşından hâsıl ve hâlâ batnında mevcûd hamlim olmağla vaz'-ı haml idinceye değin benim için kadr-i kifâye nafaka bahâ farz u takdîr olunmak matlûbumdur.”* şeklinde ifade edilen çocuğun doğumuna kadar babanın bakımı üstlenmesi istenmiştir.⁶⁶² Tophane Ekmekcibaşı Mahallesinden Safiye bt. Mehmed, ayrıldığı kocası Hüseyin beşe b. Mehmed'din çocuğu doğana kadar yevmi 4 akçe vermesi kararlaştırılmıştır.⁶⁶³ Benzer olarak Kasımpaşa Sururi mahallesinden Ebubekir Çelebi b. Abdullah ayrıldığı eşi Rabia bt. Mehmed doğum yapana kadar bakımı için yevmi 10 akçe vermeyi kabul etmiştir.⁶⁶⁴ Davalardan da anlaşılacağı üzere boşanmış hamile kadınların mağdur olmalarının önüne geçilmiş ve bakımları için ayrıldıkları kocalarından belli bir miktar para almaları kararlaştırılmıştır. Hamile kadınların aldığı para miktarı yaklaşık olarak yevmi 6 akçe olmuştur.⁶⁶⁵

b. Çocuk Sayısı

Kız ve erkek olarak birbirlerine oranları nasıldı? Genelde aileler kaç çocuk sahibiydi? gibi sorulara cevap verilmeye çalışılmıştır. İslâm hukukunda doğumla

⁶⁶⁰ G.Ş.S., 267/58B.

⁶⁶¹ Ze'evi, Kudüs 17. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağında Toplum ve Ekonomi..., s. 199-200.

⁶⁶² G.Ş.S., 250/57B, 270/51D, 270/95C, 250/69C, 250/64D, 270/11B, 270/65B, 245/29C, 259/2E, 259/45E, 259/27C, 259/58C, 259/43D, 250/83C, 270/128B, 267/64E, 272/71E, 272/23C, 253/28A, 253/15B, 253/71F, 253/17B, 245/71B, 250/36C, 250/39A, 266/7A, 266/14E, 245/129D.

⁶⁶³ G.Ş.S., 270/95C.

⁶⁶⁴ G.Ş.S., 245/71B.

⁶⁶⁵ G.Ş.S., 250/69C, 250/64D, 259/58C, 250/83C, 267/64E, 272/71E, 253/15B, 253/71F, 253/17B.

başlayan ve ergenliğe kadar devam eden döneme “çocukluk” denilmiştir. Bu dönemi yaşayan kimse ise “çocuk” diye ifade edilmiştir. Çocukluk, doğumdan temyiz çağına ve temyizden ergenliğe kadar olmak üzere ikiye ayrılır. Birinci dönemdeki çocuğa “gayri mümeyyiz” denilmekte iken, temyiz çağındakine ise “mümeyyiz” denilmektedir. Her iki dönemdeki çocuk farklı dinî-hukukî hükümleri yerine getirmekle yükümlüdür.⁶⁶⁶

Ailede kadının doğum yapması önemli durumlardan biri olmuştur. Doğum sırasında ebe rol üstlenir ve kadının rahat doğum yapması sağlanırdı. Doğumu yapan kadına iyi bakılır ve lohusalık dönemini çabuk atlatması için gerekenler yapılırdı.⁶⁶⁷ Lohusalık dönemi kırkıncı gününde kadınların hep birlikte hamama gitmesi ile son bulurdu. Buna kırk hamamı denilmekteydi.⁶⁶⁸

Yetişkin kadın, avret ya da hatun kimliğini, çocuklarının doğumuyla birlikte kendi evini kurarak kazanmaktaydı. Doğum genellikle başka bir eve çıkmayı gerektirmekteydi. Gündelik yaşamda kullanılan evli sözcüğünün anlamının “evi olan kişi” olması, tam yetişkin olmanın temel koşulunun konut sahibi olmaktan geçtiğini göstermektedir. Hane sahibi olma ile çocuk sahibi olmanın aynı noktada kesişmesi, kişiliğin toplumca kabul görmesinde ana-baba olmayı önemli sayan yaygın görüşü yansıtmıştır.⁶⁶⁹ Bunu destekler biçimde tereke kayıtları içerisinde de kişilerin en çok sahip oldukları gayrimenkul ev olmuştur.⁶⁷⁰

Kadını erkekten ayıran en önemli özelliklerden biri de bedensel farklılıklardır. Kadın, çocuk dünyaya getirmesi, emzirmesi ve onun bakımını yapması gibi önemli bir rolü üstlenmekteydi. Örneğin bir cariye efendisinden çocuk sahibi olduğunda “ümmü’l veled” yani özgür olmaktadır. Anne aynı zamanda diğer aile üyeleri arasında da desteklenmekteydi.⁶⁷¹ Meselâ; Kasımpaşa El-hac Hasan mahallesinden cariye Gülbiye bt. Abdullah b. Abdulmennan efendisinden çocuk sahibi olduktan sonra “ümmü’l veled” olmuştur. Böylece özgürlüğünü kazanmıştır.⁶⁷² Efendisinden bir çocuk doğuran cariye, artık başkasına devredilemez ve efendisinin ölümüyle kendiliğinden hürriyetini

666 Mehmet Akif Aydın, “Çocuk”, DİA, Cilt 8, İslam Araştırmaları Merkezi, 1993, s. 361.

667 Osmanlıda Çocuk Olmak, s. 11-12.

668 Davis, Osmanlı Hanımı..., s. 52-53.

669 Leslie Peirce, Ahlak Oyunları 1540-1541 Osmanlı’da Ayntab Mahkemesi..., s. 198.

670 G.Ş.S., 246/2C, 246/7D, 247/69A, 262/69A, 263/39D, 263/54C, 265/29H, 265/30B, 265/92B, 246/7D, 246/39A, 265/92B, 265/92B.

671 Tucker, Women, Family, And Gender In Islamic Law...,s.27.

672 G.Ş.S., 256/40A.

kazanmış olurdu.⁶⁷³

Kızlar nadiren iyi bir öğrenim görürlerdi. Daha çok evde dikiş nakış öğrenip ev ve çiftlik işlerinde annelerine yardımcı olurlardı. Çok azı okuma yazma öğrenirdi ama hepsi ezberden dua okumasını bilir, bekçiliğini kadınların yaptığı masal, efsane ve inanışları iyice öğrenirlerdi.⁶⁷⁴ Kız çocuk büyümeye başlayınca komşuların gözleri üzerine çevrilir. Kız ne kadar güzel olursa talibi de o kadar artmış olurdu.⁶⁷⁵

Galata'da çocuk Osmanlı genel ailesinden farklı olmamıştır. Osmanlı ailesinde çocuk ailenin denetimi ve velayeti altında bulunmaktadır. Çocuğun yetiştirilmesi anne ve büyükanneye düşmektedir. Bundan dolayı da modernleşme üzerine yazı yazarlar annenin eğitimine önem verilmesi gerektiğini vurgulamışlardır.⁶⁷⁶ Erkeğin boşandığı karısından çocukları varsa, erkek çocuklarını ergenlik çağına, kız çocuklarını evleninceye değin gereksinimlerini karşılaması gerekmektedir.⁶⁷⁷

Osmanlı aile yapısının niceliğine yani, Osmanlı ailesinde birden fazla evliliğin oranı, çocuk sayısı, kız-erkek çocuk sayısı oranı, mirasçılarının durumu ve birden fazla evliliğin hangi amaçlarla yapıldığına dair suallere cevap veren önemli bir kaynak, "tereke defterleri" dir.⁶⁷⁸

Tereke sahiplerinin medeni durumu ve bunların değerlendirilmesi konusu önemli bir yer teşkil etmektedir. Galata'da Lâle Devrinde (1718-1730) yılları arasında 2463 kişinin sahip olduğu tereke üzerinde değerlendirme yapılmıştır. Bunların 1070 tanesi (%43.44) kadınlara ait tereke kaydı, geriye kalan 1393 (%56. 55)i erkeklere ait tereke kayıdır. Bunları öncelikli olarak ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Buradaki amaç kadın ve erkeklere ait ortalamayı karşılaştırmaktır.

⁶⁷³ Aydın, Türk Hukuk Tarihi..., s. 242.

⁶⁷⁴ Lewis, Osmanlı Türkiyesinde Gündelik Hayat..., s. 98-101.

⁶⁷⁵ Maydaer, XVI. Yüzyılda Bursa Kadınları..., s. 49.

⁶⁷⁶ Ortaylı, Osmanlı Toplumunda Aile..., s. 135.

⁶⁷⁷ Davis, Osmanlı Hanımı..., s. 143.

⁶⁷⁸ Said Öztürk, Osmanlı Toplumunda Çok Evliliğin Yeri, Ed: Güler Eren, Osmanlılar Ansiklopedisi, 5.cilt, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 407-410.

Tablo 27: Galata’da Ailelerin Çocuk Sayıları.

Çocuk Sayıları	Aile Sayısı	%
1	513	39.25
2	438	33.51
3	204	15.60
4	89	6.80
5	47	3.59
6	13	0.99
8	2	0.15
11	1	0.07

Kadınlara ait tereke kayıtlarında 640 (%53.36) erkek çocuk sahibi iken, 569 (%46.63) ’u kız çocuğu bulunmaktadır. Erkeklerle ait 1393 tereke kaydında erkek çocuk sahibi olan 824 (%55.37) iken, erkeklere ait kız çocuk sahibi 664 (% 44.62)’dir. Erkek tereke kayıtlarında toplam 1488 çocuk bulunmaktadır.

1070 kadın tereke kaydından 525(49.06)’nın çocuğu bulunmamaktadır. Kadınlardan 535 (50.93)’nin ise çocuğu bulunmaktadır. Kadınlara ait toplam çocuk sayısı 1209’dur. Burada dikkate alınması gereken çocuk sahibi olan tereke sahipleridir. Çocuksuz tereke sahipleri çıkarıldığında aile başına düşen çocuk sayısı ortalaması 2.35’dir.

Erkeklerle ait tereke kayıtlarına bakıldığında 721 (51.75) tereke sahibinin çocuğu bulunmamaktadır. Erkeklerle ait terekelerde mirasçuları çocukları olan 673 (48.31) çocuk sahibi olduğu görülmektedir. Yine erkeklerle ait tereke kayıtlarında çocuk sahibi aileleri göz önüne aldığında ortalama 2.21 çocuk oranını vermektedir. Bu oranda erkek ve kadınların sahip oldukları çocuk sayısında çok bir farkın olmadığı verisini vermektedir.

Tereke sahiplerinin toplamının mirasçuları arasında kız veya erkek çocuk sayısı toplamı 2697’dir. Toplam çocuk sahibi olan tereke sahibi 1208’dir. Bu da kişi başına ortalama çocuk sayısını 2.23 vermektedir. Galata kazasında Lâle Devri’nde bir ailenin ortalama sahip olduğu çocuk sayısını göstermektedir. Said Öztürk’ün yapmış olduğu çalışmada ortalama 2.18’dir.⁶⁷⁹ Galata bölgesinden azda olsa fazla olmasına rağmen genel olarak Osmanlı’da 2 çocuk rakamının olduğunu söylemek mümkündür. 17. yüzyıl

⁶⁷⁹ Öztürk İstanbul Tereke..., s. 114.

Manisa üzerine yapılan çalışmada da çocuk sayısı 2-3 arasında olmuştur.⁶⁸⁰ Marcus, Halep üzerine yapmış olduğu çalışmada aile başına düşen çocuk sayısı nerede ise Galata ortalamasının iki katıdır. O aile başına 4.8 çocuk düştüğünü bildirmektedir.⁶⁸¹ Bu oranın çok fazla olduğunu, Osmanlı geneli ve Galata ile uyuşmadığını söylenebilir.

Gayrimüslim ve Müslimler arasındaki ayrıma bakıldığında gayrimüslim tereke sahibi olarak 300 kişi bulunmaktadır. Bunlardan 227 (55.23) erkek çocuk varken, 184 (44.76) kız çocuğu bulunmaktadır. Gayrimüslim terekelerde toplam 411 çocuk bulunmaktadır. Tereke sahiplerinden 152'sinin çocukları bulunmamaktadır. Bu da ortalama gayrimüslimlerde çocuk sayısını ortalama 2.77 vermektedir.

Gayrimüslimlere ait tereke kayıtlarını çıkarıldığında 2163 Müslüman tereke sahibi bulunmaktadır. Müslümanlara ait tereke kayıtlarında erkek çocuk sayısı 1237'dür. Kız çocuk sayısı ise 1049'dur. Toplam çocuk sayısının Müslümanlara ait tereke kayıtlarında 2286 olarak ortaya çıkmaktadır. Çocuklu aileleri göz önüne aldığımızda ortalama oran 2.16'dir. Said Öztürk'ün verdiği rakam ile örtüşmektedir. Osmanlı Devleti'nde, Galata Kazasında nüfusta çok büyük bir değişiklik göstermemektedir. Müslim ve gayrimüslim tereke sahipleri arasında çok yüksek olmasa da çocuk sayısında 0.61 gibi bir fark bulunmaktadır. Yani gayrimüslim çocuk sayısı Müslümanlara göre daha fazla olmuştur.

Tereke kayıtları içerisinde en çok çocuk sayısına sahip olan kişi Galata Emekyemez Mahallesinden Halil b. Mustafa'dır. Mustafa 145.800 akçe tereke miktarı ile zengin sayılabilecek kişilerden biridir. Mustafa'nın altı erkek ve beş kız olmak üzere on bir çocuğu bulunmaktadır.⁶⁸² Bir diğer kişi ise Domuz Deresi karyesinden İsküni v. Kane'dir. Toplam 4000 akçe tereke miktarına sahip olan İsküni fakir kabul edilebilecek biri olmasına rağmen, sekiz çocuğu bulunmaktadır. Bunlardan ikisi erkek, altısı ise kız çocuğudur.⁶⁸³ Yine çok çocuğu olan kişilerden biri de Es-seyyid Ali b. Yusuf'dur. Yusuf'un tereke miktarı 25040 akçedir. Yusuf dört erkek ve üç kız çocuğu sahibidir.⁶⁸⁴ Bunun dışında da yine yedi,⁶⁸⁵ altı⁶⁸⁶ ve beş⁶⁸⁷ gibi çocuk sayısına sahip kişiler

680 Günay, XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Manisa'nın..., s. 77.

681 Marcus, Modernliğin Eşiğinde..., s. 262.

682 G.Ş.S., 248/48C.

683 G.Ş.S., 247/40C.

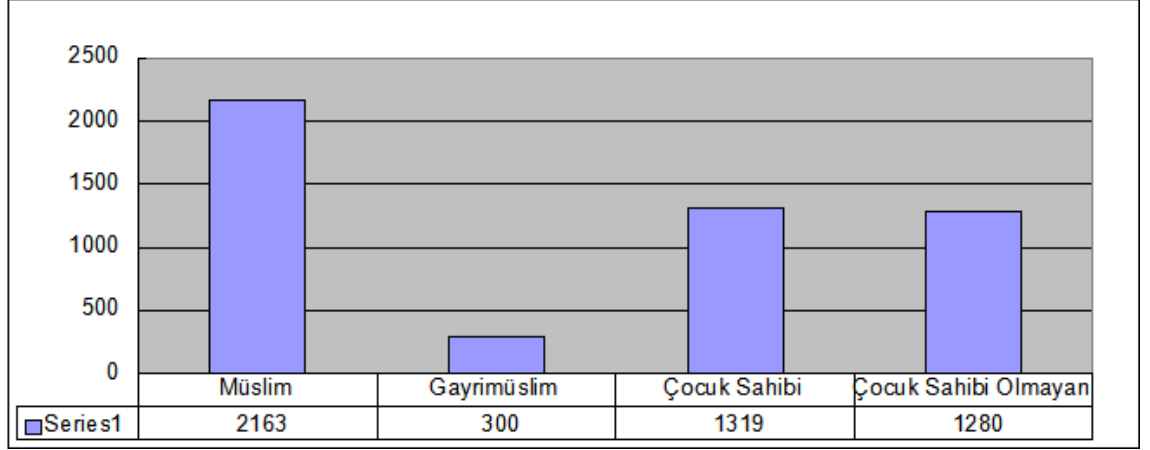
684 G.Ş.S., 242/5C.

685 G.Ş.S., 254/11A, 254/83A, 264/14B, 264/48D, 265/97G, 268/4C, 271/107B.

686 G.Ş.S., 243/25D, 255/78B, 247/49A, 254/35D, 254/53A, 254/61A, 257/39B, 262/128C, 271/34C, 271/64G, 271/68B, 271/88F.

bulunmaktadır. Örneklerden de anlaşılacağı üzere tereke miktarı, yani kişinin fakir, orta halli veya zengin olmasının çocuk sayısı üzerinde etkisi olmamıştır. Sonuç olarak çocuk sayısının ekonomik durum ile doğrudan bir bağlantısının olduğu söylenemez.

Tablo 28: Tereke Miktarları ve Çocuk Oranları.



Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi tereke sahiplerinin yarısı çocuk sahibi değildir. Evlenmeyeler ve çocuğu olmayanların sayısı da azımsanamayacak derecededir. Galata kazasındaki ortalama çocuk sayısının da Osmanlının geneli ile uyduğu söylenebilir.

⁶⁸⁷ G.Ş.S., 242/26B, 247/35B, 247/77A, 249/55B, 252/88E, 255/49E, 258/29A, 262/69A, 263/36G, 265/9C, 265/29H, 268/41E, 268/51B.

III. BÖLÜM

I. KADINLAR VE HUKUK

Kadının mahkemeye başvurmasında amacı neydi ve bu sorunlar nasıl çözüldüğü, gibi hususlar üzerinde durulmuştur. Kadının mahkemeye taşımış olduğu aile, alım-satım, borç, Muhallefât, şiddet, cinayet gibi pek çok konuda kayıt bulunmaktadır. Bu kayıtlar Galata'da Müslim ve gayrimüslim kadınların bir çekince duymadan mahkemeye başvurmalarını ve yapmış oldukları işlemler hakkında bilgiler verilmiştir.

Dava kadının huzurunda tarafların hazır bulunması ile başlamakta ve kısa sürede sonuçlanmaktaydı. Şer'iyeye mahkemelerinde dava süreci davacı olanın mahkemeye başvurması ile başlamakta idi. Mahkemeye tüm delil ve belgeleri taşıyan davacı suçu ispat etmeye çalışmaktaydı. Davalı olan kişi ise eğer suçlamaları kabul etmez ise savunmasını dile getirmekte ve şahitlendirerek suçlamaları reddedebilmekteydi. Davacı eğer suçlamayı ispat edemez ise dava düşmekteydi. Davada tarafların mağdur edilmemesine dikkat edilmekte ve kararların adaletli olması amaçlanmaktaydı. Meselâ; Kasımpaşa'da Çatma Mescid mahallesinden Râbia Hatun bt. Halil mahkemeye müracaat ederek, Seyyid Mustafa Re'îs b. Mehmed üzerinde 25 kuruş alacağı olduğunu ve bunu talep ettiğini bildirmiştir. Mustafa Reis'te borcu olduğunu kabul etmiş ve Râbia Hatuna borcunu vermesi kararlaştırılmıştır.⁶⁸⁸

Mahkemede kadın bazen davacı olmuş ve bazı durumlarda ise davalı olmuştur. Kadın mahkemede haklarını savunmuş ve günün şartlarında ortaya koyabildiği belgeler ile haklılığını ispat etmeye çalışmıştır. Örneğin; Tophanede Fizruzağa Mahallesinde sakin olan Havva bt. Osman mahkemeye müracaat ederek bundan üç buçuk sene önce kocası Mehmed b. Ali b. Abdulkerim Gence Seferine katıldığını ve vefat ettiğini söylemiştir. Kocasının vefatından dolayı mağdur durumda bulunan Havva Hatun, kocası Mehmed'e 400 akçe borcu olan Ali Bey b. Abdurahmandan bunu talep etmiştir. Ancak Ali bey borcunu, Mehmed vefat etmeden önce verdiğini söylemiştir. Havva Hatun borcun verilemediğini ispat edemediğinden parayı alamamıştır.⁶⁸⁹

Hukuk karşısında kadın olsun erkek olsun önce tanımlaması yapılmış kişinin

688 G.Ş.S., 259/1B. Davaların işlenişi ile ilgili bazı örnekler için bkz., G.Ş.S., 245/30F, 250/95B, 256/27E, 266/22B, 259/36A, 250/57B, 244/33C, 270/51D, 253/45D, 244/10F.

689 G.Ş.S., 270/49F.

baba adı ile birlikte kadın ise araya “binti” kelimesi girmiş erkek ise “bin” kelimesi kullanılmıştır. Bu durum gayrimüslimlerde de kadınlar için yine aynı şekilde “binti” erkek ise “veled-i” sözcüğü kullanılmıştır. Kadınların mahkeme önünde kullandığı diğer isimler ise büyükanne (cedde), annesi (valide veya anası) tereke kayıtlarında ise “ümm” sözcüğü kullanılmıştır. Belgelerde kocasından bahsederken “zevce veya zevce-i menkûha”, dul kadın için “zevce-i metrûke”, boşanmış kadınlar için “mutallaka veya zevce-i mutallaka” kullanılmıştır. İkinci eşler için “zevce-i ahar” babadan dolayı kız kardeş anlamında “kızkarındaş”, anne-baba bir kardeş “uht li ebeveyn” baba bir kız kardeş için “uht li eb” ana bir kız kardeşler için “uht li ümm” terimleri kullanılmıştır.

Yetişkin kızlar için “kebire” ve evlenmemiş yetişkinler için ise “bâliġe” ve daha çocuk olanlar için ise “saġîre” sözcüğü ile ifade edilmiştir. Gayrimüslimlerde ise bazı farklılıklar olmuştur. İsimlerinin sonlarına “zımmîye, nasranîye ve milletleri belirtilmiş ise Ermeniye, Yahudiye” terimleri kullanılmıştır.

Tereke kayıtlarında ölmüş olan kadın için “müteveffiye, fevt olan ve vefat eden” terimleri kullanılırken, gayrimüslimler için “hâlike veya mürt” terimleri kullanılmıştır. Bunun dışında mahkeme ile ilişkili olan köleler olmuştur. Kadın köleler için “cariye, azadlı cariye ve mu’taka” terimleri kullanılmıştır. Bunun dışında kullanılan lakap ve mahlaslarda olmuştur. Bunlarla ilgili ayrıntılı bilgiler ilgili bölümlerde verilmiştir.

Kadınlar adaletin yerine getirilmediğini düşündüklerini konuları mahkemeye taşımakta ve haklarını aramaktaydılar. Galata mahkemesine başvurdukları gibi kararı doğru bulmadıklarında veya sonuç alamadıklarında bir üst merci olan divana kadar gitmişlerdir. Bunu Osmanlı’da en yüksek merci olan Divan-ı hûmayûna kadar taşımışlardır. Kadınlar adli davalar dolayısıyla şikâyetlerde bulanabilir ve davanın yeniden görülmesini isteyebilirlerdi.⁶⁹⁰ Müslim veya gayrimüslim herkesin arz sunma hakkı bulunmaktaydı. Kadı aracılığı ile arz-ı hâl’de bulanabilirdi ve bunlara “arz-ı mazhar” da denilmiştir.⁶⁹¹

Galata’da kadınlar miras,⁶⁹² borç davaları,⁶⁹³ vakıf yöneticisi kadının ölümünden sonra tayin amacı ile⁶⁹⁴ eşya satışı sonucu meydana gelen huzursuzluklar,⁶⁹⁵

690 Adalet arama geleneği ile ilgili olarak ayrıntılı bilgi için bkz., İnalçık, “Adaletnâmeler”, Osmanlıda Devlet, Hukuk..., s. 75-128.

691 İnalçık, “Şikâyet Hakkı: Arz-ı Hâl ve Arz Mahzar’lar”, Osmanlıda Devlet, Hukuk..., s. 49-74.

692 A.DVN. SSKT-d. No 72, Sayfa 377-3 (Evail-i M. 1130).

693 A.DVN. SSKT-d. No 72, Sayfa 380-1 (Evail-i M. 1130).

694 A.DVN. SSKT-d. No 72, Sayfa 391-1 (Evail-i M. 1130), A.DVN. SSKT-d. No 104, Sayfa 192-b

gayrimüslim ve borçlu olan kişilerin borç veren tarafından ayıplanması,⁶⁹⁶ kiralama, satış⁶⁹⁷ ve aile hayatını ilgilendiren boşanmalar ile ilgili Divan'a şikâyetlerde bulunmuşlardır.⁶⁹⁸ Bu örnekler kadının adalet aramadan ve hukuktan geri durmadığını her türlü konuyu Dîvân'a taşıdıklarını göstermektedir. Bu Müslümanlarda olduğu kadar, gayrimüslimler için de geçerli bir durum olmuştur ve son adalet arama yeri olan Dîvân-ı hûmayûna başvurma hakkına sahip olmuşlardır. Fariba Zarinebaf, Osmanlı kadınlarının yargı makamlarına ve resmi makamlara daha yakından ve daha açıkça erişebilme sürecinin, 19. ve 20. yüzyıllarda Batı'nın esinlediği hukuk reformlarının etkilerinden çok önce, 17. yüzyılın yarısında başlamış olduğunu belirtmektedir. Bu yorum, Osmanlı adaletinin ulaştığı düzeyi göstermesi açısından önemli bir tespit olmuştur.⁶⁹⁹ Bu tespiti destekler biçimde Lâle Devri'nde dîvân'a başvurular hakkında verilmiş örnekler önemlidir.

Kadınların hukukî bilgileri ve hukuk şuûrları hakkında kadın ve ekonomi, aile içerisinde kadın ve kadın ceza konularında anlatılan örnekler önemli göstergeler olmuştur. Kadınlar genel olarak bir haksızlık karşısında sessiz kalmak yerine toplum üzerinde mutlak otorite olan Kadı'ya başvurma yolunu seçmişlerdir.

1. Kadının Vekil Tutması

Galata mahkemesinde bazı kadınlar mahkemeye gitmek yerine, kendilerini temsil edecek bir vekil tayin etmişlerdir. Mahkemede karşılaşacakları tüm işleri bu vekilleri aracılığı ile görmüşlerdir. Sözlükte “işinin görülmesini başkasına havale etmek” anlamındaki vekil (çoğulu vükûl) kökünden türeyen vekil “işin havale edildiği kimse” anlamına gelmektedir.⁷⁰⁰ Şer'iyye mahkemesinde dava açan veya suçlamaları yanıtlamak üzere mahkemeye çağırılanların kadı karşısında savunmalarını ya kendileri yapmak veya kendi adlarına konuşmak üzere akraba veya arkadaş çevresinden vekil

(Evail-i L.1137).

695 A.DVN. SSKT-d. No 72, Sayfa 420-3 (Evasıt-ı M. 1130).

696 A.DVN. SSKT-d. No 72, Sayfa 421-1 (Evasıt-ı M. 1130).

697 A.DVN. SSKT-d. No 72, Sayfa 421-2 (Evasıt-ı M. 1130).

698 A.DVN. SSKT-d. No 72, Sayfa 499 (Evahir-ıSafer.1130).

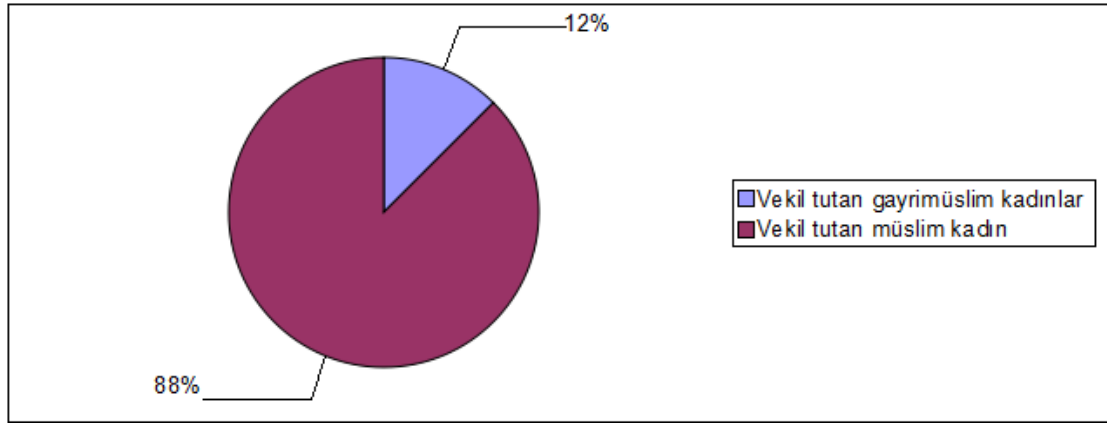
699 Zarinebaf, “Osmanlı Kadınları ve 18. Yüzyılda Adalet Arama Geleneği”..., s. 254-255.

700 Bekir Topaloğlu, “Vekil”, DİA, Cilt 43, İslam Araştırmaları Merkezi, 2013, s. 9; Vekalet ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Bilal Aybakan, “Vekalet”, DİA, Cilt 43, İslam Araştırmaları Merkezi, 2013, s. 1-6; Avukatlık ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., Nevin Ünal Özkorkut, Savcılık, “Avukatlık ve Noterlik Kurumlarının Osmanlı Devleti'ne Girişi”, s.147-154 <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/280/2548.pdf> (erişim tarihi 10.02.2015).

olarak birini tayin etmesi gerekmekteydi.⁷⁰¹ Meselâ; Beşiktaş Süleymaniye mahallesinden Emine bt. Abdullah b. Abdulmennan menzilinın satışını yapması için vekil olarak Mehmed Bey b. Hüseyin tutmuştur. Mehmed Bey, menzili El-hac İsmail b. El-hac Yusuf'a 50 kuruşa satmıştır.⁷⁰²

Değerlendirilen mahkeme kayıtlarında Lâle Devri'nde 12 yıl gibi bir müddette 1582 dava içerisinde 160 (% 10.11)'i kadın mahkemede vekilleri aracılığı ile temsil edilmiştir. Vekil tutanların 20 (%12.5)'i gayrimüslim kadınlar, 140 (% 87.5)'i Müslim kadınlardır.

Tablo 29: Dini Aidiyete Göre Vekâlet Veren Kadınların Oranları.



Galata mahkemesinde kadınlara genel olarak akrabaları vekillik etmişlerdir. Bunlar; eşi,⁷⁰³ kardeşi,⁷⁰⁴ oğlu,⁷⁰⁵ kızı,⁷⁰⁶ babası,⁷⁰⁷ annesi⁷⁰⁸ olmuştur. Bunun dışında akrabalık bağlarının bulunmadığı kişileri de seçmişlerdir.⁷⁰⁹ Vekiller sorumlu oldukları kişilerin her türlü davalarına verilen süre içerisinde veya bazen sadece bir davaya bakmak amacı ile görevlendirilmişlerdir. Meselâ; Galata Okçu Musa Mahallesinden Şerife Halime bt. Ramazan, muhâla'a türü boşanma ile kocası Mehmed Odabaşı b. Mehmed'den ayrılmak için vekil olarak efendi b. Abdullah Efendi'yi görevlendirmiştir. Burada Şerife Halime sadece bu dava için İmam El-hac Mustafa'yı

701 Marcus, Modernliğin Eşiğinde...,s.143.

702 G.Ş.S., 270/95D. İlgili örnekler için bkz., G.Ş.S., 256/79G, 267/37D, 250/36D, 267/32B, 256/75E, 267/40A, 253/27C, 253/56A, 250/17F, 270/32D, 250/2A, 256/24E, 250/3B.

703 G.Ş.S., 244/82D, 245/21D, 245/135D, 245/145B, 250/2A, 253/27C, 259/2D, 259/8D.

704 G.Ş.S., 245/58A, 267/32B.

705 G.Ş.S., 245/135E, 259/2C, 267/25E.

706 G.Ş.S., 250/22D, 270/32D.

707 G.Ş.S., 245/104D, 245/129D, 250/19D, 250/21C.

708 G.Ş.S., 256/44B, 256/57B, 259/31A.

709 G.Ş.S., 244/37C, 245/57D, 250/3B...

vekili olarak tutmuştur.⁷¹⁰

Bazı davalarda kadınlar kendilerini temsil etmeleri için vekillerine sadece bir davada yetki vermişlerdir. Örneğin Selime Hatun Mahallesi'nden Rahime bt. Receb eşyası olan iki tencere, bir taba, bir leğen, üç sahan, iki beledi yastık, iki yorgan, bir döşek ve iki minder satışı için eşi Osman beşe b. Hasan vekil olarak atamıştır.⁷¹¹ Ümmügülsüm bt. Elhac Ali b. Mehmed Çavuşda mülkü menziline satışında kendisine vekil olarak Abdullah Çelebi b. Abdurahman'ı vekil tayin etmiştir.⁷¹²

Kadınların vekâleti kimlere verdiği ile ilgili bilgileri yukarıda verilmiştir. Bunun dışında bir de kadınların vekâlet verdikleri kişilere cinsiyetlerine bakıldığında 160 vekil atayan kadından 25 (%15.62)'si kadın vekil atamıştır. Geriye kalan 135 (%84.37)'si ise erkekler tarafından mahkemede temsil edilmiştir. Çoğunluğun erkekleri tercih ettiği görülmektedir.

Kadının mahkemeye gitmemesinin veya çekinmesinin bir sebebi var mıydı? Bir kadına mahkemede vekili arayıcılığı ile temsil edilmesi için baskı veya tehdit gibi değerlendirilecek herhangi bir belge bulunmamaktadır. Ancak, kadınların vekilleri ile temsil edildiği bazı durumlarda ise kendini temsil edememesinden dolayı olmuştur. Meselâ; Kasımpaşa'da Camii Kebir Mahallesi'nde oturan on iki yaşında evlendirilmiş olan Rukiye'nin nikâh akdi yapıldığında vekili olarak annesinin de onayı alınmıştır.⁷¹³ Bu davada olduğu gibi kendini temsil edecek yaşta bulunmayan çocukların vekilleri doğal olarak anne ve babaları olmuştur. Osmanlı'daki vekâlet sistemi günümüzdeki Avukatlık müessesesi ile benzer özellikler taşımaktadır.⁷¹⁴

Gayrimüslim kadınlar, Osmanlı mahkemesine olan güvenlerinden dolayı özellikle ekonomik ve yaptırım gerektiren davalarını Osmanlı kadısına taşımakta geri durmamışlardır. Bunları yaparken bazı durumlarda vekilleri aracılığı ile temsil edilmişlerdir. Galata Sultan Beyazıd Mahallesinden Mariyore bt. Elya isimli nasraniye mülkü menziline satışını yapması için Mehmed Ağa b. El-hac İsmail vekil olarak görevlendirmiştir. Mehmed Ağa menzili 100 kuruşa El-hac Hüseyin b.El-hac İbrahim'e satmıştır. Gayrimüslim kadının kendisini temsil etmesi Müslüman birini tutması dikkat

710 G.Ş.S., 270/53B.

711 G.Ş.S., 244/82D.

712 G.Ş.S., 250/3B.

713 G.Ş.S., 267/77C.

714 Özkorkut, Savcılık, "Avukatlık ve Noterlik Kurumlarının Osmanlı Devleti'ne Girişi...", s. 147-154.

çekicidir.⁷¹⁵ Yine Galata Kalkancıbaşı mahallesinden Levkole bt. Kiryan isimli gayrimüslim kadın, Malahanti bt. Peraşkude'ye menziline satması için vekil olarak oğlu İfnezal veledi Yorgi'yi görevlendirmiştir.⁷¹⁶

2. Şahit Kadınlar

Galata'da kadınların şahitlik durumlarına geçmeden önce İslâm hukukunda şahitlik ile ilgili olarak bazı temel bilgilerin verilmesi gerekmektedir. Şahitlik genel olarak "bir kimsenin hazır bulunup görmek veya duymak suretiyle bildiği bir şeyi haber vermesi" şeklinde tanımlanabilir. Şahitliğin resmî-hukukî ve bağlayıcı sonucunun olmasında kadı huzurunda kayıt altına alınması önemlidir.⁷¹⁷

Kur'ân'da şahitlikle ilgili bilgi Bakara Sûresi'nin doksan ikinci ayetinde geçmektedir. Ayette erkeklerinizden iki kişiyi de tanık tutun, eğer iki erkek yoksa rızanızla kabul edeceğiniz tanıklardan bir erkek ve iki kadın gerekir. Bu kadınlardan biri şaşırırsa/unutursa ötekisi ona hatırlatsın diyerdir.⁷¹⁸ Esasen bu ayetteki beyana dayanarak, şahitlikte iki kadının bir erkeğe denk tutulduğunu iddia etmek, ayetin düzenlediği borç akdi konusunda bile mümkün değildir. Ayete göre "belirlenmiş bir süre için borçlanma" ve "onu kaydetme" iki şahit gerektirir. Bu şahitlerin ikisi de erkek olabileceği gibi biri yanılırsa/şaşırırsa diğzerinin ona hatırlatması için iki kadın olacaktır. Kadınlardan birinin görevi diğzeri eğer unuttur veya şaşırırsa onu hatırlatmaktır. Sonuçta şahit olarak konuşacak kadın bir tanedir. İki kadından birisi şahitlik ettiği borçlanma akdiyle ilgili olarak yanılmaz veya unutmaz ise, şahitliğini tam olarak yaptığı için erkek şahit ile kadın şahidin şahitlikleri yeterli ve eşit değerdedir.⁷¹⁹ İslâm hukukunda kadının şahitlik durumu böyle görülmüş ve Osmanlı'da da mahkeme karşısındaki durumu da buna benzer olmuştur.

Galata'da kadınlar bazı davalarda şahit konumunda bulunmuşlardır. Örneğin; Rukiye Ali Beşe ile on iki yaşında evlendiğinde davaya şahitlik eden Surdibi Mahallesi'nden İsmail Efendi b. Abdullah ile Tahtakadı Mahallesi'nden Rukiye bt. İbrahim ve Hadice bt. Osman olmuştur. Örnekte de görüldüğü gibi bir erkeğe karşılık

715 G.Ş.S., 244/59B.

716 G.Ş.S. 245/135E. Benzer davalar için bkz., 266/19B, 244/5C, 250/55B, 244/37C, 250/1A, 244/59B, 245/135E, 259/1C, 259/2C, 250/8A, 245/135C, 245/98D.

717 H. Yunus Apaydın, "Şahit", DİA, Cilt 38, İslam Araştırmaları Merkezi, 2010, s. 278.

718 Kur'ân-ı Kerim, Bakara Sûresi 92.

719 Gül Akyılmaz, İslam ve Osmanlı Hukukunda Kadının Statüsü, Tablet basım Yayını, Konya 2000, s.55.

iki kadın şahitlik etmektedir.⁷²⁰

Kadınlar mahkemede şahit oldukları gibi bazı durumlarda ise olayı şahitleri ile mahkemeye taşımışlardır. Meselâ; İstanbul'da Ayazmakapusu dâhilinde vâkı' Cücehayreddîn Mahallesi'nde vefat eden Ömer Hâce b. Yûsuf'un eşi Aişe bt Abdullah mahkemeye giderek Süleymân b. Gazî'nin bundan yedi gün önce Galata Balıkpazarı kapısında eşini bıçakladığını ve ölümüne sebebiyet verdiğini söylemiş ve bunu orada bulunan şahitler ile şahitlendirmiştir.⁷²¹

Kadın şahit olduğu bir ölüm veya yaralama nikâh, boşanma veya mahalleyi ilgilendiren bir konuda görüşleri sorulduğunda olaya tanık ise veya kişi ile ilgili olarak bilgisi varsa bunları mahkeme ile paylaşmıştır. Kadının yapmış olduğu şahitlikten dolayı tehdit veya baskı aldığı konusunda herhangi bir bilgi mevcut değildir.

3. Uzlaşma Yoluna Giden Kadınlar (Sulh Uygulamaları)

Sözlükte “barışma, barış, uzlaşma, anlaşma; barıştırma” gibi anlamlara gelen sulh kelimesi, fıkıh terimi olarak bireyler veya toplumlar arasındaki çekişmelerin anlaşmayla sona erdirilmesini ifade etmektedir. Bu terim, fıkıh literatüründe daha çok “fertler arasında mevcut bir anlaşmazlığın karşılıklı rıza ile ortadan kaldırılmasını veya görülmekte olan bir davanın anlaşmayla sona erdirilmesi anlamına gelmektedir.

720 G.Ş.S., 267/77C.

721 Mahmiyye-i İstanbul'da Ayazmakapusu dâhilinde vâkı' Cücehayreddîn mahallesi'nde sâkin iken katilen vefât iden Ömer Hâce b. Yûsuf b. Mü'ezzin(?) nâm kimesnenin verâseti, zevce-i metrûkesi Â'işe bt. Abdullâh nâm hâtûn ile sulbî sagır oğlu İbrâhîm'e münhasıra olduğu lede's-şer'i'l-enver zâhir ve mukarrer olduktan sonra işbu râfi'atü'l-vesika mezbûre Â'işe Hâtûn meclis-i şer'i-şerîf-i nebevîde, Mısrî tâ'ifesinden Süleymân b. Gazî nâm kimesne mahzarında üzerine da'vâ ve takrîr-i kelâm idüp, “mezbûr Süleymân târîh-i kitâbdan yedi gün mukaddem Mahrûsa-i Galata hısnı ebvâbından Balıkbâzârı kapusu dâhilinde vâkı' sükda ba'de 'l-asr âlet-i cârihadan bir siyâh kabzalı kebîr bıçak ile zevcim katil-i mezbûr Ömer Hâce 'nin amden bi-gayr-ı hakkın sol memesi üzerinden ve sol kolunun bâzûsundan ve oynak yerinden darb u cerh ve katl itmeğın el'ân mezbûr Süleymân'dan sûtâl olunup cinâyet-i mezbûresinin mücib-i şer'îsi icrâ olunmak matlûbumdur.” didikde gibbe's- sûtâl ve akîbü'l-inkâr ve eser-i talebü'l-beyyine, udûl-ı müslimînden olup mahrûsa-i mezbûrede vâkı' kürkcü esnâfindan İbrâhîm Beşe b. Mustafâ ve zikr olunan Cücehayreddîn mahallesi'nde kazancı tâ'ifesinden Hasan Beşe b. Mehmed nâm kimesneler li-ecli's-şehâde meclis-i şer'e hâzırân olup eserü'l-istişhâd, “fi'l-vâkı' işbu mezbûr Süleymân târîh-i kitâbdan yedi gün mukaddem zikr olunan Balıkbâzârı kapusu dâhilinde vâkı' sükda ba'de 'l-asr, âlet-i cârihadan bir siyâh kabzalı kebîr bıçak ile mezbûre A'işe 'nin zevci katil-i mezbûr Ömer Hâce b. Yûsuf b. Mü'ezzin'in bizim huzûrumuzda amden bi-gayr-ı hakkın sol memesi üzerinden vusûl-ı kolunun bâzûsundan ve oynak yerinden darb u cerh ve katl itdi, biz bu husûsa bu vech üzre şahidleriz, şehâdet dahi ederiz.” deyü her biri edâ-i şehâdet-i şer'iyye itdiklerinde şahidân-ı mezbûrânın keyfiyyet-i ahvâlleri, mahalleleri ahâlîsinden isimleri müseccel yiğirmi nefer bî-garaz müslimînden tafahhus ve sûtâl olundukda adller ve makbûlü's-şehâde oldukları ihbâr olunmağla mezbûrân İbrâhîm Beşe ve Hasan Beşe'nin şehâdetleri hayr kabûlde vâkı'a olmağın mücibiyle ba'de'l-hükm mâ vaka'a bi'l-ibtiga ketb olundu. Fi'l-yevmi'l-hâdî ve'l-işrîn min Muharremi'l-harâm li-sene 1138.G.Ş.S., 259/52A.

Bireylerin haklarına sahip çıkma çabaları hukukun güçlenmesi açısından önemli görülmele birlikte her durumda mahkemeye gitmenin hem bireye pahalıya mal olacağına, hem de toplumu yoracağından ve esasen sulh yapan kimsenin hakkını kullanmış olduğuna dikkat çekilerek sulh teşvik edilmiştir.⁷²² Taraflar sulh olduklarını kabul ederlerse hâkim, sulh hükümlerine uygun olarak iki tarafı da uzlaştırmakta ve sulh olduklarına dair ellerine bir belge vermekteydi.⁷²³ Meselâ; Tophane’de Çavuşbaşı mahallesinde sakin olan Havvâ bt. Mustafa, Mustafa Çelebi vakfı mütevellisi Molla Osman b. Mustafâ Efendi’den 150 kuruş incili değerinde olan incili kuşağını rehin bırakıp 50 kuruş borç almıştır. Daha sonra Molla Osman’a borcunu ödeyen Havva hatun incili kuşağını istediğinde vermemiştir. Mahkemeye başvuran Havva hatun ile Molla Osman anlaşıp 15 kuruş üzerine sulh olmuşlardır. Bu uzlaşma kayıt altına alınmakta ve mahkeme buna dair belge vermekteydi.⁷²⁴

Osmanlı hukukunun temel kaynaklarından biri olan Uriel Heyd, Osmanlı mahkemesine yansımış olan çoğu davanın kadının huzurunda ve orada bulunanların da şahitlik etmeleriyle sulh yoluyla çözümlendiğini belirtmiştir.⁷²⁵ Bunun dışında yine Osmanlı’da cinsiyet tarihi üzerine çalışan Leslie Peirce⁷²⁶ ve Hülya Canbakal’da⁷²⁷ Osmanlı’da sulh üzerinde durmuş ve pek çok davanın bu yöntemle çözümlendiğini söylemişlerdir. Işık Tamdoğan, 18. yüzyılda Üsküdar ve Adana bulunan sicilleri baz alarak sulh üzerinde durmuştur.⁷²⁸ Bunların dışında Abdülmecid Mutaf aynı konuyu İstanbul, Balıkesir, Manisa, Konya ve Edremit sicillerindeki kayıtlar çerçevesinde değerlendirmiştir.⁷²⁹ Galata’da da davaların çoğunluğu orada bulunanların şahitlikleriyle sulh olmuşlardır.⁷³⁰ Bunlara geçmeden önce muslihûn üzerinde durmak gerekir. Öncelikli olarak “Muslihûn” kimdir sorusuna cevap vermek gerekiyor.

722 Fahrettin Atar, “Sulh”, DİA, Cilt 37, İslam Araştırmaları Merkezi, 2009, s. 481.

723 Abdulaziz Bayındır, “Örneklerle Osmanlı’da Ceza yargılaması”, Türkler, Cilt 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 71.

724 G.Ş.S., 259/57C.

725 Uriel Heyd, *Studies in Old Ottoman Criminal Law*, Clarendon Press, Oxford, 1973, s. 247-250.

726 Peirce, *Ahlak Oyunları: 1540-1541 Osmanlı’da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet*.

727 Hülya Canbakal, *17. Yüzyılda Ayntab Osmanlı Kentinde Toplum ve Siyaset*, İletişim yayınları, İstanbul 2009.

728 Işık Tamdoğan, “Sulh and the 18th Century Ottoman Courts of Uskûdar and Adana”, *Islamic Law and Society*, S.15, 2008, s. 55-83.

729 Abdülmecid Mutaf, “Amicable Settlement in Ottoman Law: Sulh System”, *Turcica*, C.36, 2004, s. 125-140.

730 G.Ş.S., 259/58E, 245/13E, 244/28B, 244/27G, 244/29D, 244/47F, 250/8A, 253/73A, 259/7B, 259/28F, 267/60C, 270/123D.

Sulhun gerçekleşmesinde taraflar arasında uzlaşmayı sağlayan kişiler/arabulucular “muslihûn” olarak ifade edilmektedir. Muslihûn belirli bir grup değildir. Tarafların anlaşması için araya giren bu kişiler onların, komşuları, akrabaları, arkadaşları olabilir. Bugüne kadar sulh davalarında mahkemede yer alan şahitlerle arabuluculuk yapan muslihûnun aynı kişiler olup olmadığı konusunda kesin bir bilgi verilmemiştir.⁷³¹ Sulh’un tercih edilmesinde önemli etmenlerden birisi tarafların ispatı yapmakta zorlanmaları olmuştur.⁷³² Muslihûn olarak tarif edilen arabulucuların tam olarak kimler olduğu ile ilgili olarak net bir bilgi bulunmamaktadır.

a. Bedel-i Sulh

Mahkeme kayıtlarına göre kişiler arası anlaşmazlıkları çözmek için yapılan sulh anlaşmalarında taraflar muslihûnun aracılığı ile aynî, nâkdî ya da avantaj olabilen bir sulh bedeli üzerinde anlaşmaktaydılar.⁷³³ Borç, verâset davalarında iki taraf dava konusu olan paranın ya da malın altında bir bedel üzerine sulh yaparlar. Ancak aşağıdaki örneklerden de görüleceği gibi bu tanıma bedelsiz olarak sulh yapmanın da eklenmesi gerekmektedir.⁷³⁴ Bir kişinin işlemiş olduğu bireysel suçu karşılığında vereceği ücret, hırsızlık, köleyi öldürme veya sahibini öldürme gibi durumlarda taraflar genelde verilecek ücret karşılığında anlaşma yoluna gitmekteydiler. Mahkeme kayıtlarına bakıldığı zaman böyle bir duruma genel olarak mahkeme dışında ve daha sonra ulaşıldığını göstermektedir.⁷³⁵

Osmanlılardan önce sulh kavramından Dulkadiroğulları kanunlarında, “eğer bir kişi cinayet işlerse ve kendisinin öldürülmesi gerekirse kısas uygulanacaktır. Katil ile maktûlün vârisleri arasında sulh olursa ya da cinayetin doğası gereği diyet ödenmesi gerekirse diyetten ayrı olarak 30 akçe para ödenecektir” şeklinde bahsedilmektedir.⁷³⁶ Şeriatı ve Sultanı ilgilendiren zina, alkol, hırsızlık gibi hadd cezaları gerektiren konularda sulh yükümlülüğü ortadan kaldırmazdı. Sulh sadece kişileri ilgilendiren,

731 Jennings bu konuda, mahkeme huzurunda yapılan sulhlerde muhtemelen şuhudu'l-hâl ile muslihûnun aynı grup olduğunu belirtmektedir. Dava süreci açısından böyle olması doğal görünmektedir. Jennings, “Kadi, Court”, s. 148.

732 Jennings, “Limitations of the Judicial Powers”, s. 179.

733 Mutaf, “Amicable Settlement in...”, s. 129.

734 Zeynep Dörtok Abacı, “Bir Sorun Çözme Yöntemi Olarak Sulh:18. Yüzyıl Bursa Kadı Sicillerinden Örnekler ve Düşündürdükleri Sulh As A Way of Conflict Resolution: Selected Documents from 18th Century Bursa Kadi Records and Their Analysis” S. 20, OTAM, Ankara 2006, s. 105-115.

735 Heyd, Studies in Old Ottoman Criminal Law..., s. 247.

736 Heyd, Studies in Old Ottoman Criminal Law..., s. 137.

kişiyeye karşı işlenen suçlarda yapılabilmektedir.⁷³⁷

Davacı, dava konusunu mahkemeye getirirdi davayı ispatlamak mümkün olduğunda, bunu kadı uygun olarak kayıt altına alırdı. Yaralanan kişi veya geride kalan yakınları, bunlar hiçbir karşılık almadan şikâyetlerinden vazgeçebilir veya bir ücret aldıktan sonra serbest bırakabilirlerdi. Eğer suçlu ile anlaşma olursa, uğradığı zararın durumuna göre belli bir bedel almaktaydı. Genel olarak bir bedel karşılığında bedel-i sulh davaları kapanabilmektedir. Zararlar bazen ödenirdi, para cezaları verildiği gibi üçüncü bir kişiyeye hediye olarak da verilebilirdi.⁷³⁸

Genel olarak suçlunun barışma yoluna gitmesinde etkili olan faktör, davacının ispatından sonra alacağı cezanın daha çok olmasından dolayı bu yolu seçmesidir. Davacının sulh yoluna gitmesinde etkili faktör ise olayın izahatının zorluğu ve şahitlendirilmesinde ki sıkıntılardan dolayı “sulh” olmayı tercih etmiştir.⁷³⁹ Galata’da kadınlar sulh olmanın bedeli olarak belli bir miktar parayı tercih etmişlerdir. Almış oldukları bedeller konusunda örnekler aşağıda sulhun alanı başlığı altında verilecektir.⁷⁴⁰

b. Sulhun Alanı

Galata’da kadınlar arasında sulhun hangi alanlarda yapıldığına bakıldığında, miras, borç, alacak, darp, yaralama, ölüme sebebiyet verme gibi pek çok konu tercih edilmiştir. Kadınların davalarında genelde sulh yolunun tercih ettikleri, çeşitli örneklerden anlaşılmaktadır.

Sulh olunan konulardan biri darp olmuştur. Galata haricinde Kazgancıbaşı Mahallesi’nden Süleyman b. Ali bakır bir demir ile Aişe bt. Mehmed’in beline vurmuştur. Dolayısıyla Aişe mahkemeye başvurmuş ve Süleymandan şikâyetçi olmuştur. Ancak daha sonra aralarından Muslihun tavassutuyla 12 kuruş bedel karşılığında sulh olmuşlardır.⁷⁴¹ Darp ile ilgili sulh olunan bir diğer dava ise gayrimüslimler arasında olmuştur. Galata haricinde Kamer Hatun Mahallesi’nde oturan Mariya bt. Yezi v. Divi, Zinton v. Ebsote tarafından darp edilmiştir. Mariya uğradığı bu şiddetten dolayı mahkemeye müracaat etmiştir. Daha sonra aralarında anlaşmalarından dolayı Mariya

737 Heyd, *Studies in Old Ottoman Criminal Law...*, s. 249

738 Heyd, *Studies in Old Ottoman Criminal Law...*, s. 248

739 Heyd, *Studies in Old Ottoman Criminal Law...*, s. 248.

740 G.Ş.S., 245/13E, 270/90B, 253/73A, 259/47A, 267/35C.

741 G.Ş.S., 270/90B.

altı kuruş karşılığında davadan vazgeçmiştir.⁷⁴² Her iki davada da kadınlar önce mahkemeye müracaat ederek mağduriyetlerini gidermeye çalışmışlardır. Ancak daha sonra muhtemelen ispat edemediklerinden ve bunun dışında çeşitli sebeplerden sulh yolunu seçmişlerdir.

Davalardan biri ise işlenen bir cinayet ile ilgilidir. Galata haricinde Sarı Lütflü Mahallesi'nde oturan Emine bt. Abdullah eşi olan Ali beşe b. Abdullah'ın Ramazanın 25'inci günü Cami-i Cedid kapısı önünde berber dükkânının yanında iken bir bardak ile Ahmed odabaşı tarafından darp edildiğini ve onu izleyen dört gün içinde vefat ettiğini söylemiştir. Dolayısı kocasının ölümünden sorumlu tuttuğu Ahmed odabaşı üzerine dava açmıştır. Ancak daha sonra Emine Hatun davadan vazgeçmiş ve 7 kuruş üzerine Ahmed odabaşı ile sulh olmuşlardır.⁷⁴³ Burada kadının davayı ispatlamakta yetersiz kalması ve bunun sonucunda en azından belli bir miktar para alma amacının olduğu anlaşılmaktadır.

Sulh örneklerinden biri de miras davası ile ilgilidir. Galata Cami-i Cedid Mahallesi'nde oturan Fatma bt. Musli b. Abdullah'ın, kardeşinin oğlu İsmail Efendinin evinde vefat etmesinden sonra İsmail Efendi'nin terekesini ele geçirdiğini kardeşi oğulları Bayram Beşe ve Ali beşe b. Halil kardeşler iddia etmiş ve haklarını istemişlerdir. Daha sonra aralarında muslihûn tavassut etmiş ve 12 kuruş üzerine sulh olmuşlardır.⁷⁴⁴ Bu davada mirası kendisi adına almaya çalışan İsmail davanın kendisine daha çok zarar getireceğini düşündüğünden dolayı sulh olma yolunu tercih etmiştir.

Sulh olma ile ilgili bir konu ise borç davası ile ilgilidir. Tophane Çavuşbaşı Mahallesi'nde oturan Havva bt. Mustafa, rehine olarak bıraktığı 150 kuruş kıymetli bir incili serpûş ve yedi yaftalı bir incili kuşağı karşılığında Mustafa Çelebi Vakfında müteveli olan Osman b. Mustafa Efendi'den 40 kuruş almıştır. Havva rehin olarak bıraktığı eşyalarını istediğinde, Osman onları vermiş olduğu 40 kuruşa karşılık olarak saydığını söylemiştir. Havva bunu kabul etmemiş değerlerinin 150 kuruş olduğunu söylemiştir. Müteveli Osman'ın değerli eşyalarını vermek istememesi üzerine Havva hatun mahkemeye müracaat etmiştir. Daha sonra aralarında muslihûn tavassut etmiş ve 15 kuruş üzerine sulh olmuşlardır.⁷⁴⁵ Davada Havva hatunun verdiği eşyaların değeri

742 G.Ş.S., 245/13E.

743 G.Ş.S., 253/73A.

744 G.Ş.S., 270/123D; miras taksimi ile ilgili bkz., 267/35C.

745 Borç alıp verme ile ilgili bir başka dava için bkz., 259/51E, Galata'da Şehsuvar mahallesinde geçen bu davada kadınlar adamdan eşya almış ve bunun ile ilgili aralarında tartışma çıkmıştır. Daha sonra

yüksek olmasına rağmen ispatta zorlanması ve belki de konumu güçlü olan mütevellî Osman'a karşı koyamayacağını düşünmesinden dolayı daha az bir miktar üzerine anlaşma yolunu seçmek zorunda kalmış olabilir.

Aile içerisinde anlaşmaya varılan bazı durumlarda bile kadınların bunu mahkemeye taşıdıkları gözlenmektedir. Bu davalardan biri Tophane Tomtom Mahallesi'nde oturan Ümmügülsüm bt. Mustafa, eşi Mustafa b. Mehmed'e bulunan 50 kuruş hakkını talep etmiştir. Kocasını Mustafa'nın parayı vermek istememesi üzerine dava açmıştır. Sonradan eşler arasında muslihûn tavassut etmiş ve 20 kuruş üzerine sulh olmuşlardır. Bu yirmi kuruşun 10 kuruşunu Mustafa peşin vermiş; kalan 10 kuruşu ise ayda 2 kuruş verilmek üzere anlaşma yapılmıştır.⁷⁴⁶ Bu davada, Ümmügülsüm ile Mustafa hâlâ evli olmalarına rağmen, Ümmügülsüm parasının verilmeyeceğinden çekindiği için bunu mahkemeye taşımış ve aralarında vardıkları anlaşmayı da kayıt altına almakta bir çekince görmemiştir.

Diğer bir sulh ise, kadınların yapmış oldukları hizmetin karşılığının verilmemesi sonucunda mahkemeye başvurmasıydı. Bu davalarda biri gayrimüslimler arasında olmuştur. Mü'eyyedzade Mahallesi'nde Versemes bt. Yani isimli nasraniye sekiz sene Yamandi v. Yorga'ya hizmet etmiştir. Hizmetnin karşılığını alamayan Versemes çareyi mahkemeye müracaat etmekte bulmuştur. Daha sonra aralarında muslihûn tavassut etmiş ve 20 kuruş üzerine sulh olmuşlardır.⁷⁴⁷ Yine bu davaya benzer olarak Kasımpaşa'da İbadullah Mahallesi'nde oturan Aişe bt. Mehmed altı sene Receb b. Yahya hizmet etmiştir. Aişe hizmetinin karşılığını Receb bey'den alamadığı için mahkemeye başvurmuştur. Bir müddet sonra aralarında muslihûn tavassut etmiştir. Bunun sonucunda 25 kuruş üzerine sulh etmişlerdir.⁷⁴⁸ Her iki davada da kadınların yapmış oldukları hizmetlerini şahitlendirdikleri belgelerde görülmektedir. Bundan dolayı da kadınlar hakkı olan parayı almada geri kalmamışlardır. Kadınların kendilerini savunması ve hizmetlerinin karşılığı olan parayı almayı başarmaları önemlidir.

Galata'da kadınların barış yoluna gitmelerinde önemli etkenlerden biri de haklarını bir an önce almak istemeleridir. Kadınların sulh yoluna gitmelerinde etkili

aralarında muslihûn tavassut etmiş on iki kuruş üzerine anlaşmışlardır. G.Ş.S., 259/57C; Mülk satışı ile ilgili olan bu davada aralarındaki anlaşmazlığı yine muslihûn tavassut etmiş ve anlaşmaya varmışlardır. G.Ş.S., 259/30E.

746 G.Ş.S., 259/47A.

747 G.Ş.S., 259/7B.

748 G.Ş.S., 259/28F.

olan etmenlerden biride olayı şahitlendirmede ve ispatta çekmiş oldukları zorluk olmuştur.

Lâle Devri Galata'sında kadınların anlaşmazlıklarını çözmede mahkemenin dışında "sulh" yolunu seçtiklerini verilen bütün örneklerde net olarak görme imkânına sahip olduk. Konunun başında verilen örneklerde Osmanlı'nın farklı bölgelerinde de bu tür örneklerin olduğuudur. Bu uygulama Osmanlı'da her şeyin mahkeme yoluna başvurularak çözümediğini, bazı durumlarda kişilerin anlaşma yoluna gittiklerini göstermektedir. Galata'da Müslim ve gayrimüslimler Osmanlı mahkemesine başvurarak bu tür "sulh" davalarını kayıt altına almışlardır. Bunu kayıt altına almalarının sebebi, yapmış oldukları anlaşmaları güvence altına almak ve haklarının korunmasını sağlamaktır. Kadınların barış yolunu seçmelerinde herhangi bir zorlamanın olduğu ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Yapılan anlaşmalarda her iki tarafında onayı üzerine yapılmıştır.

4. Kadına Şiddet

Şiddet olayları Galata'da erkekler arasında belki de olağan bir şeydi. Bazı mahkeme kayıtlarında birbirlerine karşı yapmış oldukları vurma, yakasını çekme, yaralama gibi vakalar yer almıştır. İncelenen mahkeme kayıtlarında sürgün, teşhis ve cezalar ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Kayıtlarda kadına yönelik olarak çeşitli şiddet olayları yer almaktadır. Bu tür davalar hem Müslim ve hem de gayrimüslimler arasında vuku bulmuştur.

Suç ve şiddet Osmanlı kırsalında olduğu kadar büyük şehirlerde de meydana gelmiştir. Osmanlı başkenti göreceli olarak güvenli görünse de, bu gerçekte böyle olmamıştır. Modern dönem boyunca ekonomik bozukluklar sonucunda şiddete artmıştır. 1720 yılında şiddet ve yaralamadan dolayı İstanbul'da %20 tutuklama olmuştur.⁷⁴⁹ Mahkemenin görevlerinden biri de toplumda huzuru sağlamaktır. Hiçbir sanık, kadının yazılı hükmü olmadan cezalandıramazdı. Hükümleri yerine getirme ancak "bey"⁷⁵⁰ sıfatı taşıyanların hakkıydı; fakat bu konuda Kadı'nın hükmü olmalıydı, yoksa en küçük para cezasını dahi alamazlardı. Yasa, sultanın buyruğu üzerine bir ceza için gelmiş kapıkullarının dahi, sanığı kadının huzuruna çıkarıp davasının görülmesini

749 Zarinebaf, Crime and Punishment....,s. 113.

750 Devletin yönetiminde yer alan üst kesim yöneticilerine verilen isimdir. Orhan F. Köprülü, "Bey",DİA, Cilt 6, İslam Araştırmaları Merkezi, 1992, s. 11-12.

gerektirirdi.⁷⁵¹

Kadının görevlerinden biri de bir haksızlığa uğramış ve fiziksel olarak şiddette maruz kalmış bulunan kişinin hakkını savunmaktı. Kadı'nın buradaki görevi suçluyu tespit etmektir, suçun cezasının verilmesi yönetimin göreviydi.⁷⁵² Kadı, askeri veya güvenlikten sorumlu kişilerin işlediği ciddi adaletsizliği, kendisi vaktinde mani olamadığı takdirde, merkezî hükümete bildirmeye yetkili olmakla kalmayıp, bu hususta kesin emre muhatap olan kişiydi. Osmanlı müesseselerinin bozulmasına kadar bu sistem, bazı idarecilerin zulmüne başarılı bir şekilde mani olmuştur. Kadılar bu vazifeyi, sanığı mahkemelerinde yargılayarak icra etmiştir; sanığı suçlu bulduklarında, onu cezalandırmaları için hükümet idarecilerine yetki veren bir belge (hüccet-i şer'iyye) çıkarmışlardır.⁷⁵³ Osmanlı'da, gözlemciler genel olarak hukukun üstün tutulduğunu ve suçlunun ekseriyetle cezalandırıldığını belirtmektedir.⁷⁵⁴

Toplumsal düzenin sağlanması Osmanlı Devleti'nde yönetimin önemseydiği olgulardan biriydi. Bu düzenin sağlanmasında şiddetin cezalandırılması ve adaletin sağlanması gerekmektedir. Galatalılar işledikleri bir suçtan dolayı ne tür bir ceza görürlerdi? Ne gibi bir uygulamaya tâbî tutulurlardı? Bunlara cevap vermek zordur; çünkü incelenen belgelerde verilen cezalar ile ilgili olarak herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu yetki genel olarak yürütmenin görevi olduğundan dolayı cezalar hakkında bir veri bulunmamaktadır.

Kanunnamelerde ceza ile ilgili bilgiler mevcuttur. İşlenmiş olan suçun konusuna göre cezası belirlenmiştir. Örneğin, adam öldürmenin, yaralamanın, baskı veya şiddetin cezası ilgili bölümlerde belirtilmiştir.⁷⁵⁵

Bazı belgelerde kadına şiddet ile ilgili kayıtlar bulunmaktadır. Bu aslında günümüzde genelde *"boşanmak isteyen karısını bıçakladı, eşinin yüzünü tanınmayacak hale getirdi, sokak ortasında karısını dövdü, eşini döverek öldürdü, eşinin kafasına balta ile vurarak öldürdü, eşini boğarak öldürdü..."* tarzında gazetelerin üçüncü sayfasında yer alacak türden olaylar olmuştur. Bu konuda ortaya konulmaya çalışılan

751 İnalçık, Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ..., s. 81.

752 Heyd, Studies in Oil Ottoman Original Law, Ed. V.L. Menage, Qxford University Press, 1973, s.303

753 Uriel Heyd, Türk Hukuk ve Kültür Tarihi Üzerine Makaleler, Çev: Ferhat Koca, Ankara okulu Yayınları, Ankara 2002, s. 52-53; M. Akif Aydın, Osmanlı Hukuku..., s. 390, Mehmet İpşirli, "Ehl-i Örf", DİA, Cilt 10, İslam Araştırmaları Merkezi, 1994, s.519-520, Akdağ, Celali İsyenlar..., s. 249-251.

754 Heyd, Türk Hukuk...,s. 63.

755 Heyd, Studies in Oil Ottoman Original Law..., s. 290-303; Ahmed Akgündüz, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, 9 Cilt, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul.

kadına yönelik olan şiddetin boyutları ve bunların ele alınış tarzı ile ilgili olacaktır.

Kadına yapılan şiddet olaylarından ilki ve belki de en ağır olanı Fatma'nın başına gelen olay olmuştur. Emekyemez Mahallesi'nde oturan Fatma'nın babası Mustafa b. Hüseyin'in evine giden Kadı Mevlana Süleyman Efendi'ye, babası şahitlerin huzurunda, 26 gün önce vefat etmiş olan kızı Fatma'nın vefat sebebi olarak şunları söylemiştir: yirmi altı gün önce İstanbul'da Kantarcılar içinde menziline iken, kocası Abdurahman b. Abdullah'ın odun ile vücuduna vurup yara bere etmiştir. Bu yara ve berelerden dolayı Fatma'nın vefat ettiğini söylemekte ve bunun ile ilgili olarak incelemenin yapılmasını kadıdan istemektedir. Evde bulunan Fatma'nın kardeşi İbrahim ve Fatma bt. İsmail ve Hamire bt. Mensur ve Zeyneb bt. Ahmed ve Aişe bt. Ahmed adındaki kadınlar da Fatma'nın vücudunda vurmada dolayı, yara ve morlukların olduğunu ve bundan dolayı vefat ettiğini birbirlerine haber verdiklerini söylemektedirler.⁷⁵⁶

Davadan anlaşıldığı üzere bir suçlamanın olduğunu ve bunun şahitlendirildiğini söylenebilir. Bu sadece davanın görünen kısmı olur. Fatma'nın vefatı ile ilgili belgeyi ele alındığında Galata mahkemesinde bir suçun nasıl soruşturulduğu ile ilgili bilgi vermektedir.

Olayın kaleme alınış tarzından ve Kadı'nın Fatma'nın babasının evine gitmesinden dolayı, Fatma'nın vefatının aile üzerinde büyük bir etki yaptığı söylenebilir. Fatma'nın şiddet sonucunda ölmüş olması, ailenin acısını daha da artırmıştır. Kadı belki de bundan dolayı onları mahkemeye çağırmak yerine kendisi Fatma'nın babasının evine gitmiş ve dava burada kurulmuştur.

Fatma'ya kocasının uyguladığı şiddetin nerede ve ne ile yapıldığı hakkında bilgi veren babası, kocanın neden böyle yaptığı ile ilgili hiçbir bilgi vermemektedir. Burada sorgulanması gereken önemli sorulardan biri kocanın neden böyle yaptığıdır? Fatma'yı öldüresiye dövmesinin sebebi neydi? Neden bu kadar kendini tutamamıştı? Fatma ile ilgili duyduğu bir şey mi vardı? gibi pek çok soru akla gelmektedir. Bunlara verilen herhangi bir cevap belgede görülmemektedir. Bir diğer sorun ise olayın olduğu anda evde kimsenin olup olmadığı veya komşuların görüp görmediği, seslerin duyulup duyulmadığı gibi doğrudan şahitlik edebilecek kimselerin olmayışıdır.

Fatma'yı öldürecek kadar kendinden geçen eşi Abdurrahman'ın ifadesi ile ilgili

756 G.Ş.S., 250/15E.

de herhangi bir bilgi mevcut değildir. Yeniden kayda dönecek olursak babanın ifadesin de ki önemli ayrıntılardan biri, babanın ispatlamaya yönelik olarak ifadesinin sonunda söylemiş olduğu incelemenin yapılmasını istemesidir. Burada baba olayın üzerinin kapatılmasından endişelenmekte ve bir an önce keşfin yapılmasını arzulamaktadır. Belki de kızının böyle vefat etmesinin vermiş olduğu acı ile cezasının bir an önce verilmesini istemektedir. Keşif ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.⁷⁵⁷

Babanın ifadesinin bittiği yerde sözü kardeşi ve orada bulunan kadınlar almaktadır. Kadınların Fatma ile herhangi bir akrabalığının olup-olmadığı konusunda bir bilgi mevcut değildir. Kardeşi ve kadınlar Fatma'nın vücudunda vurmaktan dolayı yaralar ve morluklar gördüklerini söylemektedirler. Babayı destekleyen ifadeler vermekte ve olaya şahitlik etmekteydiler. Fatma'nın neden bu kadar şiddete maruz kaldığı ile ilgili olarak bunlar da herhangi bir bilgi vermemektedir.

Burada Fatma'nın eşi Abdurrahman'ın ifadesinin olmaması ve mahkemenin sonucu ile ilgili olarak hiçbir bilginin bulunmaması suçlamanın doğru olup olmadığı konusunda bir değerlendirme yapılmasını engellemektedir. Abdurrahman'a herhangi bir cezanın verilip verilmediği ile ilgili de bir bilgi mevcut değildir. Gerçek olan şudur ki; Fatma vefat etmiş ve bunun sebebinin şiddet olduğu, en büyük şüphelinin, suçlanan kişinin ise eşi Abdurrahman olduğudur.

Bu yorumlamalardan sonra kadına yönelik şiddetin bugün ile sınırlı olduğunu söylemek mümkün değildir. Burada da görüldüğü gibi bu olay aile içi şiddetin Lâle Devri Galata'sında mahkemeye yansımış olan önemli örneklerden biridir.

Bir diğer şiddet olayı ise Galata haricinde Kalkancıbaşı Mahallesi'nde Süleyman b. Ali, bakır bir demir ile Aişe bt. Mehmed'in beline vurmuştur. Bundan dolayı Aişe, Süleyman'a dava açmıştır. Görülen davada Süleyman on iki kuruş bedel ödemeyi kabul etmiş ve dava bitmiştir.⁷⁵⁸ Dava incelendiğinde şiddetin sebebi yine belirtilmemiştir. Davada mağdur konumda olan kadın belli bir para miktarı karşılığında davadan vazgeçmiş veya vazgeçmek zorunda kalmıştır. Aralarında herhangi bir akrabalığın olup olmadığı ile ilgili de bilgi mevcut değildir. Kadının yinede hakkını savunmak için mahkemeye başvurması önemli bir cesarettir.

Başka bir dava ise gayrimüslimler arasında olmuştur. Galata haricinde Kamer Hatun Mahallesi'nde oturan Mariyya bt. Yezi v. Divi yine aynı mahalleden Zinton v.

757 Osmanlı'da keşif tutanağı ile ilgili bkz., Bayındır, Örneklerle Osmanlı'da...,s. 77-78.

758 G.Ş.S., 270/90B.

Ebseto tarafından darp edilmiştir. Bundan dolayı mahkemeye başvurmuş; ancak daha sonra 6 kuruş verilmesi üzerine davadan vazgeçmiş ve aralarında anlaşmaya varmışlardır. Bu davada da yine fiilin gerçekleşme sebebi belirtilmemiştir.⁷⁵⁹

Bazı şiddet olaylarında ise kadın ve erkeğin beraber hareket ettiğini görmek mümkündür. Balat'ta sokakta öldürülmüş bir kadın vücudu torba içerisinde bulunmuştur. Cinayetin zanlısı olarak Mehmed Reis ve eşi Fatma Hatun sorgulanmış ve bunlar cinayeti inkâr etmişlerdir. İnkârlarına rağmen, subaşı ve hâkim, onları Bursa'ya sürgün etmiştir. Öldürülen kadının Mehmed Reisin yanında hizmetçi veya onun kölesi olması muhtemeldir. Kadını döverek bu hale getirdikleri ve daha sonra parçalayıp torbaya koydukları düşünülmektedir.⁷⁶⁰ Zanlıların sürgün edilmesi suçun yanında hafif gelmektedir. Ancak kişinin cariye olması bunda etkin olmuş olabilir.

Galata mahkemesine yansımış şiddet olaylarından bazıları verilmiştir. Burada toplumun önemli bir parçasını oluşturan kadına yapılmış olan şiddet söz konusudur. Bu şiddet kadını bazen yaralamış ve kimi durumlarda ise daha kötü bir sonuç olan “ölüm” ile son bulmuştur. Şiddete bazı durumlarda kadınlar da aracılık etmişlerdir.

İncelenen belgelerden biri ise fena işler yapan ve eşini öldürmeye yeltenen Halepli Ömer ile ilgili bir belgedir.

“Kaffe-i enâma merhametlü efendim hazretleri sağ olsun

Bu cariyeleri merhûm defterdâr-ı sâbık Ahmed paşa'nın oğlu Mehmed kulunuzun kerîmesi cariyelerinden olup mehâbettlü azametlü padişah-ı âlem-penâh hazretlerinin Beşiktaş saray-ı hümayûnların Taşlıyan ve Kuruçeşmeli Mehmed Haseki hânesinde müneccimlik ile tutulup kâline sebep olup hafî olunmuş iken bir tarik ile halâs olan halebli Ömer Efendi dimekle ma'rûf nâm-ı yaramaza bilmezlik ile kendümü tezvîc idüp. Mezbûrun hilâf-ı şer-i şerîf işleri olup erile avdet mâbeyninde isbâtı mümkün olmayan işlerinden başka kimyâ-gerlik sehârelik ve gayba hükm ederim diyunce ümmet-i Muhammedi izlâl ve gece sabahdan haneme dürlü dürlü yaramaz adamlar getirüp itme didüğüm için bu câriyenizi öldürmek murâd eylediğini duyup validem câriyeniz ile odamız kapusunu yasdıklar vesair alât-ı muhâss basturub Allahu azîmü'ş-şân bu cariyenizi âzad itmişdir Bundan sonra ziyâde cevri eziyet itmekle takatim kalmayup kendüsünü şer'i şerîfe da'vet eylediğimde kendüsi bu şehirde ihfâ

759 G.Ş.S., 245/13E.

760 Zarinebaf, Crime and Punishment...,s. 115-116; Kadına şiddet ile ilgili olarak Balıkesirde de bazı örnekler görülmüştür bkz., Mutaf, XVII. Yüzyılda Balıkesir'de Kadınlar..., s. 94.

*idûp sekiz aydır ki bu cariyenizi bilâ-nafaka biragub gıybet etmişdir. Şimdi bir tarik ile bulub inayetlû merhametlû efendim efendim hazretlerinin hâk-i pâ-y-ı devletine yüzümü sürerek geldim kusur yaramaz ahvallerini divân-ı mehâbet-i âlinizde lisânen takrîre kâdir-i hâlim olmayup kendüsüyle başka bir hanede varup dahi bir vecihle oturmağa canımdan ve malımdan emniyetim yoktur. Pâdişâh-ı âlem-penâh başı için câriyenizi mezkûr yaramazdan halâs buyurmanız bâbında indallah me'cûr olursuz.*⁷⁶¹

Belge incelendiğinde Osmanlı'da hukukun işleyişi hakkında bilgiler vermektedir. Bu belge doğrudan doğruya devletin başında bulunan en yüksek hâkim olan padişaha yazılmıştır. Belgeyi yazan ise Ahmed Paşa'nın oğlu Mehmed'in kızının câriyesidir. Osmanlı kadının sınırlarını verirken hukuki alanda kendini savunmasında değinilen bu belgede kadına yönelik olarak yapılan şiddet ve tehdit durumu ele alınmıştır.

Cariye, Beşiktaş sarayının Taşlıyan ve Kuruçeşmeli Mehmed haseki hanesinde müneccimlik yaparken yakalanan ve bunu gizleyen Halepli Ömer ile bilmeden evlenmiştir. Evlendikten sonra Halepli Ömer'in dine uygun olmayan işler ile uğraştığı hemcinsine karşı ilgisi (homoseksüellik) gibi ispatı mümkün olmayan işlerden başka kimya-gerlik, büyücülük ve geleceği bildiğini söyleyip halkı kandırdığını söylemiştir. Bunun dışında farklı ne olduğu bilinmeyen kişileri gece ve gündüz eve aldığını belirtmiştir. Bu hallerini anlattığı Ömer'in kendisini öldürmek istediğini duymuştur. Bundan dolayı annesi ile odalarının kapısının arkasına yastık ve odada olan ne varsa koymuş kaçmışlardır. Bundan sonrada Halepli Ömer peşlerini bırakmamış çeşitli eziyetler etmiştir. Bu kişiden Padişahın kendisini kurtarması için yalvarmaktadır.

Belgeyi değerlendirildiğinde bir cariyenin serzenişini ve girmiş olduğu bu kötü hayattan kurtulmak için elinden gelen her şeyi yaptığını ve bundan kurtulmaya çalıştığı söylenebilir.

Halepli Ömer'in yapmış olduğu bu davranışlar Osmanlı'nın görünmeyen öteki yüzü hakkında da bize bilgi vermektedir. Her türlü gayrimeşru işe karışmış Ömer'in bir de cariyeyi öldürmek için de elinden geleni yapmıştır. Cariye ise kendisini korumak için padişaha mektup yazmıştır. Bu da cariyenin padişaha ulaşabilecek bağlantılarının olduğunu göstermektedir. Cariyenin önemli biri olduğu ve bağlantılarının kuvvetli olduğu ortadadır. Davanın devamı Osmanlı mahkemesinin örneklerden biridir. Belgenin devamında:

761 Ali Emîrî Tasnifi III. Ahmed , A.E..III. Ahmed, Gömlek No:2963.

Hafize Cariyeniz

Ma'rûz dâi-i devlet

Sâhibe-i arz-ı hâl Hafîzenin derûn-ı arz-ı hâlinde mezkûr teşekkîsine binâen zevci Halebli Ömer Efendi'nin ahvalini tefahhus için vârid olan fermân-ı âlilerine imtisâlen meclis-i şer hazırûn Molla Hüsrev Mahallesi İmamı Hâfız Mehmed Efendi ve Mü'ezzin İbrahim Efendi ve kurbünde şeyh-i Ebûlvafâ imamı Mustafa Efendi ve ahalilerden Mustafa Efendi ibn Ömer ve Hasan Ağa ibn Hüseyin ve İbrahim Efendi ibn Ahmed ve el-hâc İbrahim Efendi ibn Ali, ve Ahmed Bey ibn Mehmed ve el-hâc İbrahim b. El-Hâc Mahmud ve Mehmed Bey ibn Hüseyin ve Ahmed bey ibn Ömer ve Ebubekir b. Mahmud ve Yusuf Efendi ibn Abdurahman nam kimesneler tefahhus olundukda fil-hakika mezbur Ömer Efendi kendi halinde olmayub müneccim ve rimmet ve hevâsına tâbi nice ehl-i fesad kimesneleri menziline davet ider emin kimesne değildir deyu her biri de terikü's-şehade su-i haline ihbâ ittiklerinden maada zikr olunan Molla Hüsrev Mahallesi kîbet-i şer'den irsal olunan Mevlana Mustafa Efendi dâileri mahalle-i mezbûreye varup ahâlisinden fahrü'l kudât Ali Efendi ve El-Hâc Salih ve Mustafa Efendi ve Mehmed Ağa ve es-Seyyid Ahmed Çelebi vesair ma'lumül esâmi on beş nefer kimesnelerden tefahhus eylediğinde fil-vâki mezbur Halebli Ömer Efendi vâsi'ül Mezheb ve bir şeyden tehâsîsi olmayup müneccim ve remmâl ve nice kendü misillü ehl-i fesad kimesneleri menziline getürüp şerrün nasdır deyü sû-i hâline ihbâr ittiklerini mahallinde ketb ve tahrîr ve ma'an irsâl olunan ümenâ-i şer'le meclis-i şer-e gelûp bede'l in-hâ Halebli Ömer Efendi ıslâh-ı nefis için te'dîb ve habs olunmak üzere bi'l iltimas huzûr-ı alilerine i'lâm olundu. Fermân hazret-i veliyyü'l emrindir. Fi Cemaziye'l âhir sene 1143(1730/1731).⁷⁶²

Mahkeme başta Molla Hüsrev Mahallesi'nin imamı ve müezzini olmak üzere mahallede bulunan on beş kişinin şahitliği ile cariyeyi destekler şekilde Halepli Ömer'in iyi bir insan olmadığı ve cariyenin anlatmış olduğu kötü şeyler üzerine hareket ettiklerini bildirmişlerdir. Bundan dolayı da Halepli Ömer hapse atılmıştır.

Cariye Hafize Halepli Ömer'e karşı yapmış olduğu mücadelesini kazanmış ve onu hapse attırmıştır. Osmanlı'da bir cariyenin hakkını nasıl savunabildiği ve padişaha kadar ulaşması önemli bir olaydır. Osmanlı kadar geniş bir coğrafyada bir cariyenin bile hakkının nasıl korunduğunu göstermektedir. Mahalleli olayın en önemli aktörüdür.

⁷⁶² Ali Emîrî Tasnifi III. Ahmed , A.E..III. Ahmed, Gömlek No:2963.

Çünkü karar mahallelinin ifadesine göre verilmiştir.

Kadına yapılan şiddet olaylarından biri de daha önce muhâla'a boşanma türünde bahsedilen kendisinden boşanmak istemeyen eşin "*muhâla'a-i sahîh ile muhâla'a eylemezsen seni darb-ı şedîd ile darb iderim deyü.*" diye eşi Hadice bt. Ahmed'i tehdit etmiş olan es-Seyyid Mehmed b. Halil olmuştur. Burada belki fiziki bir şiddet yoktur; ancak bir zorlama ve psikolojik bir baskı söz konusu olmuştur.⁷⁶³

Galata'da bazı şiddet olaylarının olduğunu ve kadınların da bunlara karşı koymaya çalıştıkları tespit edilmiştir. Kadınlar bazı durumlarda başarılı olmuş ve suçluların cezalandırılmasını sağlamışlardır. Bazı durumlarda ise bunu ispatlamada güçlük çekmiş veya daha kötüsü olan ölüm ile sonuçlandığı için bunu yapacak durumları da olmamıştır. Ancak her ne olursa olsun kadın haklarını arama yollarından vazgeçmemiş ve bunu gidebileceği noktaya kadar zorlamıştır.

Galata'da görülen davalardan bazıları doğrudan fiziki olarak kadına olmuş olmasa bile kadını etkilemiştir. Bunlar kadınların eşlerinin şiddet sonucunda öldürülmüş olmasıdır.

Bunlardan ilki Bedreddin Bey Mahallesi'nde oturan Hüseyin b. Süleyman'ın eşi ve vekili olan Fatma bt. Ali kocasının yaralanması ile ilgili şunları söylemektedir: "*Dergâh-ı âli yeniçerilerinden Laz Mehmed b. Mustafa'nın bir gün önce, oturdukları mahallenin dışında kalafat yerinde beyaz kabızalı bir bıçak ile zevcinin sağ omzunun başından ve sağ küreği üzerinden bıçakladığını söylemektedir.*" bunun araştırılmasını istemektedir. Olay Laz Mehmed'e sorulduğunda bunu inkâr etmiştir. Fatma bunun üzerine ispatlamak için şahitlere sorulmasını istemiştir. Olaya şahit olan İbrahim b. Hüseyin ve Süleyman b. Ali, ifadelerinde adeta Fatma'yı tekrarlamışlardır. İfadelerinde, beyaz kabızalı bıçak ile Hüseyini, Laz Mehmed'in yaraladığına şahitlik etmişlerdir. Bunun sonucunda da Laz Mehmed tutuklanmıştır. Laz Mehmed'e ne tür ceza verildiği ile ilgili bilgi bulunmamaktadır.⁷⁶⁴

Davaya bakıldığında tam bir hukuk mücadelesi görülmektedir. Kadın kocasını yaralayan Laz Mehmed'i tutuklanması için elinden geleni yapmaktadır. Kadın kocasının avukatı rolünde ve yapmış olduğu ispat ile Laz Mehmed'in tutuklanmasını sağlamıştır.

Bir başka davada ise kocasını öldüren kişinin peşini bırakmayan ve avukat tutun bir kadının mücadelesi bulunmaktadır. Galata Sarı Lütü Mahallesi'nde Emine bt.

763 G.Ş.S., 244/5E

764 G.Ş.S., s. 259/24H

Abdullah, kocası Ali beşe b. Abdullah'ın ölümü ile ilgili olarak şunları söylemektedir. *“Kayıkçı taifesinden Ahmed Odabaşı'nı 1135 yılında ramazanın 25'nci gününde, Zevci olan Ali Beşe'yi Camii Cedid kapısı dışında berber dükkânın orada Bardak ile darp etmiştir. Ahmed'in darp etmesinden dört gün sonra, Emine'nin eşi vefat etmiştir. Emine eşinin darptan dolayı vefat ettiğini söylemektedir.”* Bundan dolayı Ahmed Odabaşına dava açmıştır. Davayı ispatlamakta zorlanması ve davayı kazanacağından şüphe duyan Emine davadan vazgeçmiştir. Bundan sonra aralarında sulh olmuş ve 7 kuruş almıştır.⁷⁶⁵ Emine'nin herhangi bir tehdit aldığı ile ilgili olarak bilgi mevcut değildir.

Burada kadının davayı bırakmasında herhangi bir tehdidin olup olmadığı ile ilgili olarak bir bilgi bulunmamaktadır. Osmanlı hukukunun taraflara tanımış olduğu kendi aralarında barışma yolunu tercih etmiştir. Kadınlar şahit oldukları olaylardan dolayı olarak eşi veya akrabaları olması nedeniyle etkilenmişlerdir. Bundan dolayı da onların haklarını savunmayı ve ifade vermeyi tercih etmişlerdir.

5. Hırsız Kadınlar

Sicil defterlerinde “sirkat” olarak geçen hırsızlık, kendisine ait olmayan veya haberi olmadan bir kişinin başkasına ait nisâb miktarı menkul ve çabuk bozulmayan malını, hıfz altından mal edinmek amacıyla ve gizlice almasıdır.⁷⁶⁶ Buna ilâve olarak hırsızlığın bütün toplumlarda suç olarak görüldüğü, ancak hangi eylemlerin hırsızlık sayılacağı ve ne tür bir ceza ile cezalandırılacağı hususunun toplumlara ve dönemlere göre değişiklik göstermektedir.⁷⁶⁷

Kur'ân ve sünnette belirli bir hükmü olmayan suçlamalara verilen cezaya tazir cezası denilmektedir. Hırsızlık haddi gerektiren suçlardan biridir. Kur'ânda bunun cezası el kesmedir. Ancak, bunun verilebilmesi için şartların tam oluşması gerekmektedir.⁷⁶⁸ Osmanlı'da suçun tespiti kadının göreviydi, kanunnamelerde cezanın verilmesinin ise yönetimin işi olduğuna hükmetmektedir.⁷⁶⁹

Heyd, Osmanlı coğrafyasında suç düzeyinin şehirlerde çok daha düşük olduğunu

765 G.Ş.S., 253/73A.

766 Avcı, Osmanlı Hukukunda Suçlar..., s.233.

767 Ali Bardakoğlu, “Hırsızlık”, DİA, Cilt 17, İslam Araştırmaları Merkezi, 1998, s. 384; Hırsızlık ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkn. Ömer Menekşe, XVII ve XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Hırsızlık Suçu ve Cezası, Danışman: Ali Bardakoğlu, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı, İstanbul 1998, s.17-22.

768 Abdulaziz Bayındır, “Örneklerle Osmanlı'da Ceza Yargılanması” Türkler Ansiklopedisi, Cilt 10, s.74 (69-82); Hırsızlık cezası için bkz., Schacht, İslam Hukukuna Giriş, s.24,

769 Akgündüz, Kanunnameler, Cilt II, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 44, md. 38, IV, 370 md, 38, VII, 357 md.319.

söylemektedir.⁷⁷⁰ Bunu destekleyen bir biçimde D'ohsson da şehirlerde ve özellikle de İstanbul'da asayişin son derece mükemmel olduğunu, hırsızlık veya cinayete çok az rastlandığını söylemektedir.⁷⁷¹

Kadını doğrudan ilgilendirmeyen; ancak kadının da dolaylı olarak etkilendiği hırsızlık olaylarından biri Tophane'de Süheyl Bey Mahallesi'nden gemi kaptanı olan Mehmed Re'is b. Hasan ortak olduğu tüccar Hasan b. Osman ile birlikte dört sene önce Çerkez bir esiri ve yirmi kantar keteni birlikte satmışlardır. Bu satışta cariye'nin değeri olan 110 kuruşu aralarında paylaşmışlardır. Keten ise 102 kuruşa satılmıştır. Mehmed Reis ketenin ücreti olan 102 kuruştan kendi payına düşün 51 kuruşu istemiştir. Hasan şuan hepsini vermeye gücü olmadığını, ancak 36 kuruşu verebileceğini söylemiştir. Hasan Kaptan Akdeniz'e ticaret yapmak amacı ile gittiğinde, Pürtelâş Hasan Mahallesi'nde bulunan evinde eşi de olduğu halde parası alınmıştır. Parası çalındığından dolayı Hasan Kaptan, Mehmed Reis'e olan borcunu ödeyemeyeceğini söylemiştir. Dolayısıyla Mehmed Reis mahkemeye mürâcaat etmiştir. Daha sonra ise aralarında sulh olmuş ve kalan parasından 15 kuruşunu almıştır. Hırsızlığı kimin yaptığı ile ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Borcu ödememek amacı ile Hasan Kaptanda böyle bir kurnazlık düşünmüş olabilir.⁷⁷²

Bir başka davada ise İstanbul'da Cebe Ali Kapısı'nda Seferikoz Mahallesi'nde oturan Havva bt. Abdullah, Galata'da Kasımpaşa Çatma Mescid Mahallesi'nde oturan Cezayirli Ali Kapudan b. Murtaza tarafından hırsızlık yapmak ile suçlanmıştır. Bundan dolayı Havva hapse atılmıştır. Daha sonra suçsuz olduğu anlaşılmış ve serbest kalmıştır. Kadınların atıldığı bir zindanında olduğunu göstermesi açısından önemli olmuştur.⁷⁷³ Toplum içerisinde tarih boyunca hoş karşılanmayan hırsızlık ile ilgili başka dava kaydı bulunmamaktadır.

6. Fuhuş ve Ahlâksızlık

Bütün geleneksel toplumlarda olduğu gibi Osmanlı'da da evlilik dışı cinsel yaşamak kötü görülmüştür. Zinanın tasdik edilmesi için dört erkek şahit gerekmektedir. Kocanın zina isnadına rağmen kadın, yemin ve inkâr yoluna giderse yine bu ceza uygulanamazdı. Bu hükümler genel olarak Osmanlı'da da kabul edilmiş ve zinanın

770 Heyd..., s. 313.

771 D'ohsson, XVIII. Osmanlı..., s. 151.

772 G.Ş.S., 259/71.

773 G.Ş.S.,270/128B.

meydana geldiği hükmüne varmamışlardır. Mahallede uygunsuz olarak ilişki kuranların evine yapılan baskından sonra verilen ceza kürek ve hapis cezası olmuştur. Osmanlı'da recm cezası sadece bir kere yapılmış ve hoş karşılanmamıştır ve ondan sonra bir daha uygulanmamıştır.⁷⁷⁴

Zina konusunda Galata mahkemesi Lâle Devri kayıtları arasında herhangi bir kayıt görememektedir. Lâle Devri gibi zevk ve eğlencenin artmış olduğu bir dönemde böyle bir olayın on iki yıl süre ile olmamış olması düşünülemez. Galata gibi Avrupalı bir şehirde bu tür kayıtların olmaması şaşırtıcıdır. İstanbul 18. yüzyıl üzerine çalışma yapan Zarinebaf; 18. yüzyılda İstanbul kayıtlarında ceza davalarının yetersizliğini açıklamaktadır. Birçok ceza davası mahkeme dışına yerleştiğini vurgulamıştır. Şiddet ve tecavüz zina kayıtlarının rapor edilmek üzere başka birimler tarafından tutulduğunu ve bu yapılan iş bölümü nedeniyle mahkemeye gelen davalarda azalma olduğunu belirtmiştir.⁷⁷⁵ Ancak Zarinebaf'ın bu yorumunu ispatlayacak herhangi bir belge bulunamamıştır. Bu tür kayıtların nerede olduğunu da göstermemiştir. Bu tür kayıtlara Osmanlı coğrafyasında rastlandığı için bu yorumun temelsiz olduğunu söylenebilir. İstanbul'a özel bir durum olduğu ile alakalı olarak da herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Fuhuş, evlilik dışı cinsel ilişkiler; din ve ahlâk ölçülerine uymayan her türlü aşırılık anlamına gelmektedir. İslâm dininde ve Müslümanlar arasında daha geniş bir kullanım bulunmakla birlikte fuhuş özellikle, “bir kadının evlilik dışında meslek edinerek veya başta para olmak üzere herhangi bir karşılık bekleyerek vücudunu bir erkeğin cinsî tatminine sunmasını” ifade etmektedir. Bunu yapan kadına ise “fahişe” denilmektedir.⁷⁷⁶ Mahkeme kayıtlarında “fi'l-i şen'î” kadınlar ile ilgili olarak kullanıldığında tecavüz edilmeyi belirtmektedir. Erkekler ile ilgili olarak “livâta” terimi kullanılmaktadır. Kanunnamelerde ise üstü kapalı olarak “oğlan çekmek” şeklinde de

774 Joseph Schacht, *An Introduction To Islamic Law*, Oxford University Press, New York 1982, s. 175. Zinada verilen cez ve ispat ile ilgili bkz., Sahip Beroje, *Ceza Muhakemesi Açısından İslam İspat Hukuku*, Fecr Yayınları, Ankara 2007, s. 176-191; Yaşar, *İslam Ceza...*, s. 67; İsmail Acar, “Osmanlıda Zina Suçu ve Cezası”, *Türkler*, Cilt 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 84; Kemal Daşcıoğlu, İskan, Suç ve Ceza Osmanlıda Sürgün, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007, s. 111; Akyılmaz, *İslam ve Osmanlı...*, s. 61. Tucker, *Women, Family...*, s. 187-189.; Peirce, “Ekberiyet, Cinsellik ve Toplum Düzeni...”, s. 168.; Osmanlı devletinde Recm cezasına rastlanılmamakla beraber, Osmanlı mahkemelerinin bu yönde kararlar aldığı görülmektedir. Mesela Balıkesir'de zina suçu sabit olan bir kadın ile erkeğe mahkeme recm cezası vermiştir. Fakat bunun uygulanıp uygulanmadığına dair bir kayıta rastlanılmamıştır. Abdülmecit Mutfak, *XVII. Yüzyılda Balıkesir'de Kadınlar...*, s. 61. Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile...*, s. 112-113.

775 Zarinebaf, *Crime and Punishment...*, s. 113.

776 Tümer Günay, “Fuhuş”, *DİA*, Cilt 13, İslam Araştırmaları Merkezi, 1996, s. 209.

ifade edilmiştir.⁷⁷⁷

Osmanlı İmparatorluğu'nda toplumda fuhuş'un sınırlandırılması için fetva ve fermanlar yayınlanmış önüne geçilmeye çalışılmıştır. 16. yüzyılda hükümet çeşitli zamanlarda fahişelerin sayısını azaltmaya ve imparatorlukta İstanbul, Şam ve bunun gibi büyük şehirlerde artan fuhuşu düşürmeye çalışmıştır. İmparatorluk genelinde bunu önlenmesi için emirler çıkarılmış ve hanlarda köle kızların fuhuş yapmamaları için emirler yayınlanmıştır. Fuhuş yapanlar, kasabadan sürgün edilmekte veya cezalandırılmaktaydı. Fuhuş 17. yüzyılda da devam etmiştir. Osmanlı'da genel olarak fuhuşun yaygınlaşmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır.⁷⁷⁸

İstanbul köle pazarında cariyeler yeniçerilerin, bekârların ve evli erkelerin hizmetine kolayca tedarik edilmiştir. Üst sınıftaki erkekler için cariye almada cinsel zevk önemli bir unsur olmuştur. Bazı zengin olanlar bir veya iki cariye satın almaktaydı. Onları istediği kadar tutmak ve sonradan da satma hakkı bulunmaktaydı. Bir köle ile evlenmek tercih edilebilirdi; ancak çoğu bunu yapmamışlardır. Bu onlara çeyiz ve istedikleri zaman satma durumunu ortadan kaldırmaktaydı. Fahişelik yapanlar arasında genellikle Rus, Balkan ve Çerkez cariyeler bulunmaktaydı. Köle satıcıları üzerinde devletin bir baskısı ve uygulaması bulunmuştur. 1637 yılında devlet vergi dışı köle satışını engellemek için köle pazarı dışında köle ticareti yapılmasını yasaklamıştır. 18. yüzyılda fuhuş yapma yolları değişmesine rağmen, hükümet bunun önüne geçmek için denetimlerini artırmıştır.⁷⁷⁹

İstanbul'da genelevlerde fahişelik yapanların çoğu yoksul kadınlardı. Bunların, çoğu boşanmış veya efendileri tarafından fuhuş'a zorlanmış cariyelerdi. Bunların yanında 18. yüzyılda Halep, Urfa ve Diyarbakır gibi kırsal yerlerden gelenler fahişelik yapmaktaydı. Bazı mesleklerde, banyo görevlileri, memurlar, dokumacılar gibi eğlence sektörlerinde işleri bulunmaktaydı. Müşterileri okul öğrencileri ve imamlar da dâhil olmak üzere hayatın her kesimden insanlar olmuştur. Komşuları tarafından ihbar edilmiş evlere bazen baskın yapılmıştır.⁷⁸⁰

777 Abacı, Bursa Şehrinde..., s.191.

778 Kıa, Daily Life in The Ottoman Empire..., s.205.; Fuhuş yapmak ile suçlanan ve kadının yaptığı savunma için Edremit kadısına gelen bir davada bir kadın fuhuş yapmak ile suçlanmaktadır. Mahalle ve kasabanın önde gelenleri onu fahişe olduğunu beyan etmeleri nedeniyle kadının vermiş olduğu tepki önemli olmuştur. bkz., Fikret Yılmaz, "Zina ve Fuhuş Arasında Kalanlar Fahişe, Subaşıya Karşı", Toplumsal Tarih, S.2, 20 Nisan 2012, s.22-31.

779 Zarinebaf, Crime and Punishment..., s. 96.

780 Zarinebaf, Crime and Punishment..., s. 91.

Osmanlı ülkesinin bilhassa Müslümanların yaşadığı yörelerinde fuhuş diğer ülkelerdeki kadar ciddi boyutlara ulaşmamıştır. Ancak İstanbul’da Bizans döneminden beri fuhuş olaylarına rastlanmaktaydı. Özellikle çok farklı unsurlu bir yapıya sahip olan Galata yakası şehrin fuhşa uygun olduğu yerlerden biri olmuştur.⁷⁸¹ Evliya Çelebi, Galata esnafından söz ederken abartılı üslubuyla “esnaf-ı zen-kahbegân” (muhabbet dellâlları), “esnaf-ı hîzân-dilberân” (vücutlarını satan delikanlılar) gibi “nice esnâf-ı mühmelân”ın bulunduğunu, meyhanelerde yiyip içip eğlendiklerini belirtmektedir.⁷⁸² Galata’da bulunan konaklama yerleri, tavernalar ve daha birçok eğlence yerleri bu gayrimeşru hayata zemin hazırlamıştır.⁷⁸³

Şeriata göre Müslümanlara alkol yasaktı, ama çoğu Müslüman’ın dinlediği ve ziyaret ettiği Kasımpaşa Limanı boyunca ve Galata’nın arka sokaklarında ki çoğu tavernalar ve genelevler uğrak yerleri konumundaydı. Galata fuhuş ile ilgili çok sayıda suç işlenmekteydi. Lâle Devri’nde cinsel ticaret artmış ve değişmeler olmuş, ahlâkî bozukluk artmış ve asayiş artmış ve cezaların bu dönemde kayıtlara çok oranda yansıdığı görülmektedir.⁷⁸⁴ Meselâ; Galata’da Acemi Oğlanlarının geceleri kayıklara fahişe getirerek zina ettiklerinin öğrenilmesi üzerine, Galata kadısından bu kayıkların gözetilmesi için bekçiler görevlendirmesi istenmiştir.⁷⁸⁵ Merkezi yönetim bu tür yöntemler ile fuhuş’a karşı önlemler almış ve çeşitli cezalandırmalar yapmıştır.⁷⁸⁶

Galata ve Cihangir fuhuşla nam salmış yerlerdi. Genelevler gözetim altında tutulmakta özel bir durum olmadığı müddetçe karışılmamaktaydı. Yeniçeriler özellikle hevesli müşteriler arasında yer almıştır. Fahişeliğin kapalı kapılar arkasında yapılmasına göz yumulurken açıkça yapıldığında cezalandırılmaktaydı. Fuhuş, evli erkekler, toplumun üst tabakaları ve hatta orta halliler için de ayıplanan fiillerden biri olmuştur.⁷⁸⁷

Osmanlı, fuhuş yapan kadın ile ilgili önlemler almışsa da, genel olarak devletin müdahalesi kavga, yaralanma ve ölüm gibi durumlarda olmuştur.⁷⁸⁸ Yeniçeriler arasındaki kavgalarda fahişe kadınların büyük etkisi bulunmaktaydı. Bundan dolayı da

781 Nebi Bozkurt, “Fuhuş”, Cilt 13, DİA, İslam Araştırmaları Merkezi, s. 213.

782 Evliya Çelebi..., s. 1/152-153.

783 Ebru Boyar-Kate Flet, A Social History of Ottoman İstanbul, Cambridge University Press, New York 2010, s. 319.

784 Zarinebaf, Crime and Punishment..., s. 87.

785 Arif Sarı, Mühimme Defterlerine Göre Osmanlı Devleti’nde Görülen Toplumsal Suçlar ve Alınan Tedbirler, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Tufan Gündüz, Ankara 2009, s. 25

786 Heyd, The Ottoman..., s. 277.

787 Boyar-Fleet, Osmanlı İstanbul’unun Toplumsal Tarihi..., s. 223-225.

788 Tucker, Women, Family..., s. 26.

devlet bu tür olayların olmaması amacı ile önlemler almıştır.⁷⁸⁹

Belgelerde kadınlar baba adları ile çok az kaydedilmiştir. Genel olarak takma adlarıyla ya da sadece kendi adları ile kaydedilmişlerdir. Burada mensup oldukları aileyi korunmaya çalışılmıştır.⁷⁹⁰ Bu kadınlara, “Lüfer çiçeği, Ayçiçeği, Ceyhun, Kâküllü Molla, Şahin, Uzun Saçlı, Çalar saat, Gül, Çokak, donanma nokta kızı...” isimleri verilmiştir.⁷⁹¹

Galata’da Müslüman olduğu halde fuhuş yapan kadınlar bu ahlaksızlığı evlerinde irtikâp etmekteydi. Fahişelik yapan bu kadınlar muhtemelen dışarıdan kırsaldan göç etmiş veya azat olmuş eski bir câriye ya da boşanmış bir dul olabilmekteydi. Ölüm olmadığı veya fuhuş ispatlanmadığı takdirde kadının tutuklama hakkı bulunmamaktaydı.⁷⁹² Bir kadının fuhuş yapması mahalle imamının ihbarı ile tespit edilmekte ve suçu ispatlanırsa mahalle dışına sürülmekteydi.⁷⁹³ Zina yapıldığı şikâyetini bir grup veya mahalle halkı da yapabilmekteydi. Örneğin, Galata’da birkaç kadının, fahişelik yaptıkları gerekçesiyle mahkemeye şikâyet edilmeleri üzerine teftişe giden mahkeme görevlisi, imam, müezzine ve cemaate sövdükleri ve mahalle halkının bunların mahalleden çıkarılmasını istemeleri üzerine de söz konusu kadınların evlerinin satılıp şehirden sürülmelerine karar verilmiştir.⁷⁹⁴ Galata’da fuhuş ile suçlananlar genellikle Bozcaada’ya sürülmüşlerdir.⁷⁹⁵ Devlet mahalle ortamında sağlamış olduğu güvenli ortamı korumaya çalışmış ve bu bir anlamda şehrin güvenli ortamı haline gelmiştir. Mahalledeki herkes otomatik olarak birbirini kontrol etmekteydi. Bu aslında bir anlamda mahalle baskısını getirmiştir. Bir kadının evine bir erkeğin girdiğini gördüm veya olan bir olayı duydum tarzında bir ifade etkili olmaktadır.⁷⁹⁶

Galata mahkemesine yansımış olan bir davada Firuz Ağa Mahallesi’ndeki bazı kadınların kötü hal üzeri oldukları tespit edildiğinden mahalleden ihraç edilmesiyle ilgilidir. Bu uygulama mahalleden ihraç ile ilgili önemli bir örnektir. Firuz Ağa Mahallesi’nde oturan Tüfekçi kızı olan Aişe, Saime ve gelini Canan’ın yaramaz kadınlar oldukları ve fahişelik yaptıkları ile ilgili şikâyet olmuştur. Kadı bu hallerini Osmanlı

789 Zarinebaf, Crime and Punishment..., s. 87.

790 Abdulaziz Bey..., s. 335.

791 Esra Baş, Arşiv Belgelerinden Hareketle XVIII. Yüzyıl, Osmanlı Toplum Hayatında Kadın, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı. Ziya Yılmaz, İstanbul 2006, s.152-153.

792 Zarinebaf, Crime and Punishment..., s. 87.

793 Daşcıoğlu, İskan, Suç..., s.111.

794 Sarı, Mühimme Defterlerine..., s. 25.

795 Ahmet Refik, Galata..., s.54.

796 Boyar-Flet, A Social History..., s. 112.

mahkemesinin ve uygulamasının önemli örneklerinden biri olan mahalle ahalisine sormuştur. Başta mahallenin imamı olmak üzere kırk iki kişinin şahitliği kadınların çalgı, çengi ve fuhuş yaptıkları yönünde olmuştur. Bu kadınların mahallelerinden ihraç edilmesini istemişlerdir.⁷⁹⁷ Bu davada görüldüğü gibi kadı öncelikli olarak mahallelinin ne düşündüğünü sormuş ve ona göre karar vermiştir. Kadınların iyi kadınlar olmadıklarına tüm mahallelinin ortak olarak şahitlik etmesi olayı doğrulamaktadır. Yine Tophane Cihangir Mahallesi'nde sakin olan Saliha bt. Mustafa'nın hareket ve davranışlarından şikâyetçi olan öncelikli olarak mahallenin İmam İbrahim Efendi b. Mehmed, Mü'ezzin Ahmed Efendi b. Hüseyin, Molla Mehmed ve el-Hâc Mehmed, el-Hâc Ahmed, el-Hâc Mehmed b. Ahmed, es-Seyyid Ahmed b. Mehmed ve diğer mahalle sakinleri Saliha hatunun mahalleden çıkarılmasını istemişlerdir. Sonra Saliha Hatun zindana atılmış ve burada çocuğunu doğurmuştur. Talihsiz Saliha'nın çocuğu çok yaşamamış ve vefat etmiştir. Saliha bir daha mahalleye gelmeyeceğini taahhüt etmiştir. Saliha hatunun mahalleden neden çıkarıldığı ile ilgili net bir bilgi bulunmamaktadır. Söylenen tek şey kadının davranışlarının kötü olmasıdır. Ancak bazı yorumlamalara gitmek mümkündür. Saliha Hatunun eşinin olup olmadığından bahsedilmemektedir. Muhtemelen hapishanede doğurduğu ve vefat eden çocuğu gayr-i meşru bir ilişki sonucunda doğmuştur. Çünkü genelde mahalleden ihraç edilmeye sebep gayr-i ahlaki

797 "Mahrûsa-i Galata'ya tâbi' kasaba-i Tophâne mahallâtından Fîruz Ağa mahallesinde sû-i hâl üzere olan avratların teftîşi için bu fakîre hitâben buyruldu-yı şerîf vârid olmağın imtisâlen li'l-emr mahrûsa-i merkûme voyvodası olup Siyavuş Ağa'nın kethüdâsı İsmail Bey nâm kimesne mahfil-i kazâda zikr olunan mahalle sükkânından Tüfekçi kızı demekle ma'rûf Âişe ve Sâime ve gelini Canan nâm avratları ihzâr ve mahzarlarında avratının üzerine da'vâ ve takrîr-i kelâm edip mezbûreler yaramaz avratlar olup nâ-mahremden ictinâbları olmayıp fâhişeler olmağla mezbûrelerin keyfiyyet-i hâlleri mahallesi ahâlîsinden suâl olunup takrîrleri tahrîr olunmak matlûbumdur dedikte mahalle-i merkûme ahâlîsinden olup işbu hâzırûn bi'l-meclis Mustafa Efendi b. Ahmed el-İmâm ve Mahmud Halîfe b. Mehmed el-Müezzin ve Mahmud Efendi b. Hasan ve Kasım Bey b. Mehmed ve İlyas Reis b. Ali ve Receb Efendi b. Veli ve Hüseyin Odabaşı b. Mehmed ve üstâd Mehmed b. Ramazan el-Hayyât ve Mehmed b. Mustafa ve Musa b. Ahmed ve Abdullah b. Abdullah ve Kasım b. Abdullah ve Mahmud Beşe b. Receb ve İsmail Beşe b. Mehmed ve üstâd Mustafa b. Mehmed ve Ali b. Abdullah ve Mehmed Beşe b. İsmail ve Muharrem Beşe b. Abdullah ve Receb b. Abdullah ve Mustafa b. Ramazan ve Abdi b. Ramazan ve Mehmed Çelebi b. Hasan ve Mehmed b. Ebûbekir ve Ali b. Mustafa ve Ali b. Receb ve Ebûbekir b. Murad ve Ali Reis b. Receb el-Hâc Mehmed Reis b. Habib ve İbrahim Reis b. Mustafa ve Abdülkerim b. Mehmed ve İlyas b. Ali ve İbrahim b. Abdullah ve Ali b. Ahmed ve Mustafa b. Osman ve Ali b. Hüseyin ve Ali b. Mahmud ve Mustafa b. Mehmed ve Ahmed Yazıcı b. Abdullah ve Mehmed b. Veli ve Ahmed b. İslâm ve Ömer Beşe b. Şaban ve Mustafa Kapudân b. Hüseyin ve Veli b. Mehmed ve Hüseyin b. Osman nâm kimesnelere mezbûrât Âişe ve Sâime ve Canan nâm avratların keyfiyyet-i hâlleri mahallesi ahâlîsinden suâl olundukda cevâblarında mezbûrât iyi avratlar olmayıp nâ-mahremden ictinâbları yokdur dâimâ evlerinde çalgı ve çegân ile oturup işret ederler el-hâsıl mezbûreler fuhuş ile meşhûrelerdir mezbûrât Âişe ve Sâime ve Canan mahallemizden ihrâc olunması cümlemizin matlûbumuzdur deyû her biri alâ tarîki'ş-şehâde haber vermeğın mâ vaka'a bi't-taleb ketb olundu. Hurrîre fi'l-veymi'r-râbi'aşer min Şevvâli'l-mükerrerem li sene selâse ve seb'in ve elf' G.Ş.S., 90 Numaralı Defter, Cilt 40, sayfa. 192, Hüküm no: 216, Orijinal metin no: [28b-2].

ilişkiler olmuştur. Mahkeme mahalledeki toplumsal yapının zedelenmesinin önüne geçmiş ve bu tür olaylarda, mahalleden uzaklaştırma yöntemini uygulamıştır.⁷⁹⁸

Devlet, zaman zaman fuhuş'u önlemek için fermanlar çıkarmıştır. Mahallelerde gizli fuhuş yapıldığı tespit edilen evler mahalle imamına şikâyet edilip ve onun başkanlığında buralara baskınlar düzenlenmiştir.⁷⁹⁹ Tövbekâr fahişeler mahallerine geri dönebilmiştir. 18. yüzyıl kayıtlarına bakıldığında İstanbul'da fahişelerin arttığı söylenebilir. Bu da Müslüman kadınlar arasında fuhuş ticaretinin arttığını göstermektedir. Devlet bunu kontrol altına almaya çalışmıştır. Hem örgütlü ve örgütsüz fuhuş nedeniyle artış bulunmaktaydı. Ticari fuhuş'un yayılmasındaki nedenler, kadınların karşılaştığı ekonomik zorluklar, boşanma ve cariyeler bunun üzerinde etkili olmuştur. Osmanlı toplumunda, fuhuş ve açık alanda içki içilmesi, Müslümanların olmadığı veya genel evlerin bulunduğu yerlerle sınırlı tutulmuştur. Devlet gayrimüslimler arasında tolere etmiş ve aynı zamanda vergi almıştır. Lâle Devri'nde yoksulluğun ve kırsaldan İstanbul'a göçün artması, ticari fuhuş'un genelevlerin bulunduğu yerlerin dışına yayılmasına sebep olmuştur. Müslüman fahişeler bunu, kamusal alanlarda, mezarlıklarda, bekâr odalarında ve hatta dini yerlerde uygulamışlardır.

Bazıları evlerini genelevlere dönüştürmüş ve bu da komşularının dikkatini ve öfkelerini üzerlerine çekmiştir. Şemdînizâde gibi çağdaş Osmanlı ahlâkçıları Lâle Devri'nde cinsel adetlerin ve fuhuşa teşvikin artması sebebiyle Vezir-i Azam İbrahim Paşa'yı suçlamıştır.⁸⁰⁰ Kadınların görünür yerlerde fuhuş yapmalarına ve açık giyinmeleri nedeniyle eleştirilerde bulunmuşlardır. 18. yüzyıl başındaki göçler ile cinsel engeller ve şiddet sınıfları Galata'daki cinsel değişime neden olmuş ve bu o dönemdeki anonim tarihçileri tarafından yazılmıştır.⁸⁰¹ Yazarlar alt sınıftaki kadın-erkek sosyal davranışlarını eleştirmişlerdir. Ulemeden olanlar erkeklerin kadınların üzerindeki otoritesini kaybetmesi ve kadının cinsel istismarlarını eleştirmişlerdir. Kırsaldan gelen işçileri ahlâki sapıklık, serserilik ve fuhuş yapmak ile suçlamışlardır. Tophane ve Galata'daki genelevler işsiz, bekâr, evli ve yaşlı erkekler tarafından uğrak yerlerden olmuş ve bunlar tepki çekmiştir. Cariyelik uygulaması eleştirilmiş ve fahişeliğe zorlamanın ahlaksızlık olacağı belirtilmiştir. Bu dönemi eleştirenler gayrimüslimlerin

798 G.Ş.S., 259/46C.

799 Bozkurt, "Fuhuş"..., s.213.

800 M.Münir Aktepe, Şemdânizâde Fındıklılı Süleyman Efendi Tarihi, Mür'it-Tevarih -4 Cilt. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1980.

801 Abdi Tarihi..., s. 242.

erkek ve kadınlar arasındaki fahişeliğe aracılık yaptıklarını söylemişlerdir. Fahişeler tarafından zenginlere sunulan cinsel zevk, fahiş fiyatlarla ve zarif konaklarda yaşanmıştır.⁸⁰²

Osmanlı İmparatorluğu'nda meyhanelere ve genelevlere Müslümanların girmesine izin verilmemekteydi. Özellikle Müslümanların fahişe olmaması istenmiştir. Bunun yanında ve daha da önemlisi, Müslüman kadınların gayrimüslim erkekler ile ilişkiye girmelerine izin verilmemekteydi. Müslüman fahişeler, kendi evlerinde ve özel genelevlerde Müslüman erkeklere hizmet vermiştir.

Devlet, Lâle Devri'nde İstanbul'da ve özellikle Galata'da ekonomik zorluklar ve artan toplumsal gerginlik döneminde Müslüman kadınların buraya sürüklenmemesi için, sıkı bir politika izlemiştir. Müslümanlar arasında cinsel ticaretin olmasını engellemeye çalışmıştır. Fuhuş, kadılar ve yerel yönetici liderlerin kontrolü ve raporları ile kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Osmanlı Devleti'nin sorumluluklarından biri de İslâm hukukunu ve ahlâkı korumak olmuştur. Güvenlikte sorumlu olanlar geceleri şüpheli yerlere baskınlar yapmış ve fahişe tutuklamak için yetkilendirmişlerdir. Genellikle tanınmış fahişe ve genelevleri bilinmekteydi. Zarinabef, örnek olarak güvenlik güçlerinin yaptığı baskınlarda bazı kadınların tutuklanıp hapse atıldığını ve bunlar içerisinde Müslüman on kadının olduğunu, bunlarında Baba Cafer Hapishanesi'ne konulduğunu belirtmektedir.⁸⁰³

Gayrimüslim kadınlara ait raporlar azdır; çünkü gayrimüslimler arasındaki bu gibi durumlarda kendi cemaat mahkemeleri bakmıştır ve cemaatlerin kontrolü sağlanmıştır. Genelde cemaat liderleri tarafından cezalandırılmışlardır. Ancak eğer yine devam ederlerse kadıya ve subaşıya şikâyet edilmişlerdir. Müslüman mahallerde olduğu gibi komşuları eğer kendini düzeltmezse, kovulmasını talep etmişlerdir. Komşuları tarafından, gayrimüslim fahişeye verilen tepkiler, Müslüman bir fahişeye verilen tepki ile aynı olmuştur. Müslüman erkekler, Müslüman olmayan kadınlarla cinsel davranış girme özgürlüğü olmasına rağmen, Müslüman kadınlar gibi, Hıristiyan ve Yahudi kadınların, kendi toplumlarının müşterilerine kendilerini sınırlı tutmuşlardır. Bu durum İstanbul'da olduğu gibi Galata'da toplumlar arasında bu gayrimeşru durum konusunda bir ayırımın olduğu vurgulanmıştır. Hıristiyan ve Yahudi toplumunda fuhuşa bakış İslâm'da olduğu gibi günah işlemiş ve Tanrı'ya karşı işlenmiş bir suç olarak

802 Zarinabef, Crime and Punishment.....s. 90.

803 Zarinabef, Crime and Punishment.....s. 90.

görülmüştür.⁸⁰⁴

Osmanlı uygulamasında zinaya teşebbüs halinde fail Müslüman olsun, gayrimüslim olsun, ta'zir cezası verilirdi. Bu ceza failin kişiliği dikkate alınarak hapsin özel ve ağır bir infaz tarzı olan kürek cezası da olabilirdi.⁸⁰⁵ Kanunî Kanunnamesinin 24. maddesine göre ise, kız veya kadın kaçırma suçuna hadım etme, buna razı olarak sırf cinsel birleşme maksadıyla kaçan kadın veya kıza ise cinsel organın dağlanması ceza öngörülmüştür.⁸⁰⁶

Genelevlerde fahişelerin ve bu tarz kullanılan yerlerin müşterileri yeniçeriler, denizciler, medrese öğrencileri ve diğer bekâr odalarında kalanlar olmuştur. Galata gibi genel olarak bekâr odalarının bulunduğu bir yerde bu tür yerlere gitme daha da çok olmuştur. Eyüp gibi muhafazakâr mahallelerde toplu genel evler yerine belli bir bölgede odalarda ve kendi evlerinde fuhuş yapılması tercih edilmiştir. Galata'da ise daha yaygın olduğunu görmek mümkündür. 18. yüzyılda ahlaki bozulmalara rağmen, birçok mahallede meyhanelere gitmeler engellemişleridir. Meyhane ve kahvehaneler siyasi ve kamusal alanlarda bozuklar olmuştur. Bu geleneksel Müslüman mahallesini de bozmuş ve gerilimlere sebep olmuştur. Hükümet çoğu zaman Müslümanlara, Hıristiyanlara karşı destek vermiştir. Birçok Müslim içki yasağını aşmak için kendi evlerinde içki yapmaktaydı. Devlet İstanbul'a girecek olan şarabı kontrol altına almaya çalışmıştır.⁸⁰⁷

Müslüman bir kadın yabancı bir erkek ile görüldüğünde, çoğu zaman fuhuş ve zina ile suçlanmıştır. Osmanlı mahkeme kayıtlarında suçu işleyen kadın ile işlemeyen kadını ayırt etmek hemen hemen imkânsızdır. Şeriatta zina ve fuhuş arasında ki ayrımı net bir şekilde yapmamış, suç kişinin medeni durumu ve sosyal statüsüne göre değişmiştir. Kadınların engellenmelerine karşın, erkeklerin cariyeler ile ilişkiye girmesine izin verilmiştir. Zaten şeriatta ve kanunda yasadışı ilişki Osmanlı Devleti'nde ceza kanunun içerisinde olmuştur. İstanbul'daki kayıtlar dikkatlice incelendiğinde fuhuş ile ilgili kayıtlarda yalancı şahitlik yapanlar ve bunlar ile ilgili nüshalara rastlanmaktadır. Genelde hâkimler esnek davranmış ve hukukun caydırıcılığını öne plana çıkarmışlardır. Karalama ve iftira atma kadının fuhuş ile suçlanmasının doğruluğunu ölçmek güçtür. Müslim ve gayrimüslimler arasındaki ahlaksızlık subaşı tarafından cezalandırılmıştır.

804 Zarinebaf, Crime and Punishment.....s. 93.

805 Acar, Osmanlı Kanunnameleri..., s.61-62.

806 Mustafa Avcı, Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar, Bilimevi Yayınları, İstanbul 2004, s.175.

807 Zarinebaf, Crime and Punishment.....s. 98,105.

Bazen yargısız ve sorgusuz tutuklamalar olabilmekteydi. Polis açık yerlerde özel konutlar ve tavernalarda yürütülen fuhuş ve fahişelerle ilişkiler üzerine buralara baskınlar düzenlemişlerdir.

Devlet, Müslim ve gayrimüslimlerin beraber yaşadığı Galata gibi bir yerde kontrolü sağlamaya çalışmıştır. Bu hem Avrupa'da hem de Osmanlı Devleti döneminde artmıştır. Karışık mahallelerde dini ve cinsel kaideleri korumak amacıyla mahkemeye başvurulduğunu görmekteyiz. Bunun amacı savunmasız kadınları korumak ve açık alanlarda tacize uğramalarını engellemektir.⁸⁰⁸

Kasımpaşa ve Galata'da pek çok çete olmuş ve bunlar pek çok suça karışmışlardır. İncelenen kayıtlarda şiddet olaylarının 1730'da arttığı görülmektedir. Kayıtlara bakıldığında soygun, tecavüz, aile içi şiddet, evlilik anlaşmazlıkları sokak çetelerinin ortaya koydukları güvensiz ortam birçok tutuklama ve ceza vermeleri beraberinde getirmiştir.⁸⁰⁹

Bu dönemde Avrupa ile kıyaslama yapmak gerekirse İngiltere, İskandinavya ve Hollanda (kuzey) kentlerinde resmiyette genelevlerin varlığından pek söz edilemezken, Rönesans Avrupa'sında Roma fahişeliğinin ilk başkenti; Venedik ise kur yapma kültürünün merkezi konumundaydı. Sonraki dönemlerde Paris ve Londra fahişe sayısının çokluğu bakımından İtalyan kentleriyle yarışa girdiler. 18. yüzyıl Paris'inde, her on üç kadından biri gelirinin bir kısmını fahişelikten kazanmaktaydı. Fuhuş giderek profesyonelleşmesine rağmen oldukça amatör bir biçimde kadınların kontrolünde yürütülmekteydi.⁸¹⁰ Batıda fuhuş Osmanlı'dan çok farklı olmuş ve gittikçe yayılmıştır.

İslâm'ın fuhuşu önlemek için getirdiği hukukî ve ahlâkî tedbirleri bu konuya verdiği önemi ortaya koymaktadır. Fuhşun çirkinliği sadece sebep olduğu zührevî hastalıklarla sınırlı değildir. Cinsiyet ahlâkı bakımından fuhuş ruhî sapıklıklara ve kadın kişiliğinin en önemli unsuru olan iffetin kaybolmasına sebep olmaktadır. Fuhuşu günah, ayıp ve en sonunda yasak olmaktan çıkarma eğiliminde olan modern zihniyet, sözde özgürlük adına fuhuşta sadece zor kullanma ve zarar vermeyi reddetmekte, fuhşun fert ve toplum üzerindeki yıkıcı etkileri bu düşünce sahiplerini fazla ilgilendirmemektedir. Türkiye'de ve diğer İslâm ülkelerindeki bazı küçük çevrelerde bu anlayış bir ölçüde etkili olmakla birlikte İslâm dininin dinamik yapısı sayesinde İslâm toplumları ve

808 Zarinebaf, *Crime and Punishment*..., s. 105-112.

809 Zarinebaf, *Crime and Punishment*..., s. 120-121.

810 Goody, *Avrupa'da Aile*..., s. 93.

bilhassa Müslüman aileler fuhşa karşı direncini korumaktadır.⁸¹¹

811 Bozkurt, "Fuhuş" ..., s. 213.

IV. BÖLÜM

EKONOMİK HAYATTA KADIN

İnsanlar hayatlarını sürdürmek için bir gelire sahip olmalıdırlar. Bu geliri değişik ekonomik faaliyetler yaparak elde edebilirler. Kişiler sahip oldukları ekonomik değeri ya kendisi işletir ya da başka şekillerde iktisadi hayatın içine sokarlardı. İktisadi faaliyetler toplumun yarısını oluşturan kadınlar tarafından da yapılabilmektedir.

18. yüzyılda dünyada ve Osmanlı'da meydana gelen gelişmelerin kuşkusuz ki Galata'da yaşayanlar üzerinde önemli etkisi olmuştur. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin içerisinde bulunduğu ekonomik durgunluk ve coğrafi keşiflerden sonra Akdeniz'in eski ticari sirkülasyona sahip olmaması Galata'da yaşayanlar için de etkili olmuştur. Galata'nın devletin merkezinde, yani başkentte bulunması, güvenliğin ve ekonomik imkânların daha elverişli olmasına rağmen ticaret yollarının değişmesi yine de Galata ekonomisini etkilemiştir.

Galata'nın geçmiştten beri gelen önemli bir ticaret merkezi ve koloni olması buradaki halkın da zenginliğinin bir nevi kaynağı olmuştur. Müslim ve gayrimüslim kadınların gayrimenkul sahibi olmalarında, ölen akrabalarının mal varlığından kendilerine miras kalan sabit payları etkili olmuştur. İkinci olarak ta, evlenirken hak sahibi oldukları mehirleri ve son olarak da kadınların çalışıp elde ettikleri kazançlarının payı büyüktür.⁸¹²

Jennings, Kayseri mahkeme kayıtlarına göre, o dönem için yeni olan birçok gerçeği açığa çıkartmış ve ev kadınlarının mehir, miras ve diğer başka yollar ile mal mülk sahibi olduklarını, ticaret ile uğraştıklarını, borç alıp verdiklerini, vakıf kurduklarını, miras alıp, miras bıraktıklarını, ev, arsa, bağ, bahçe alıp sattıklarını ortaya koymuştur. Jennings, ayrıca, kadının mahkemeyi kullanım şekillerine bakarak bunun ekonomik, sosyal ve hukukî düzen açısından ne ifade ettiğini de sorgulamıştır. Bu durumu mahkemelerin İslâm hukuku tarafından kadınlara verilen hukukî hakları korumaları ile alakalandırmıştır.⁸¹³ Galata şer'iyeye sicillerinde de bu durumun mevcut

812 Leslie Peirce, *Ahlak Oyunları 1540-1541 Osmanlı'da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet*, Çev: Ülkün Tansel, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 2005, s. 175.

813 Ronald C. Jennings, "Women in Early 17th Century, Ottoman Judicial Records-The Sharia Court of Anatolian Kayseri" *Studies on Ottoman Social History in The Sixteenth and Seventeenth Centuries*, The Isis Press, İstanbul 1999, s. 183-199.

olduğu görülmektedir. Kadın, Galata toplumunda pek ön plana çıkmasa da aslında sosyo-ekonomik hayatta olabildiğince yer almıştır.

Kudüs üzerine çalışan Ze'vi, mirastan kadınların kendi paylarına düşeni genel olarak aldıklarını belirtmiştir. Bunun yanında kadınların mülkleri üzerinde tasarrufla bulunup satışını yaptığını veya alıcı konumunda olabildikleri üzerinde durmuştur.⁸¹⁴ İslâm hukukunun kadın için belirlediği özel mülkiyet, miras, çeyiz, mehir ve nafakasına kimse karışamazdı.⁸¹⁵ Leslie Peirce, kadının bir kez mülk üzerinde denetimi sağladıktan sonra, yönetiminde hiç de erkeklerden aşağı kalmadığını belirtmiştir. Sık sık alım satım, borçlanma ve borç verme gibi sıradan etkinliklere katılmak yanında öksüzlerin vasiliğinde oynadıkları rol, buldukları yerin iktisadi hayatına katılımlarının ulaştığı noktayı gösterdiğini belirtilmiştir. Mülkiyet ilişkilerinin toplumsal cinsiyete dayanmayan bu boyutları, mahkemenin mülkiyet konusunda erkek ve kadınlara davranışında hakça tutumunu açıklamaya yardımcı olmuştur.⁸¹⁶ Galata'da kadınların mezil,⁸¹⁷ bağ, bahçe, dükkân⁸¹⁸ ve çeşitli eşyaları⁸¹⁹ üzerinde tasarrufla buldukları ile ilgili mahkemeye pek çok müracaat olmuştur. Bu durum göstermektedir ki yukarıda örnekleri verilen şehirler gibi Galata kadını da sosyo-ekonomik hayatta yer almıştır.⁸²⁰

Galata kazasında kadınların mülkiyetinin kaynağı ve bunlar üzerinde tasarrufları ayrıntılı bir biçimde ele alınıp, kadının etkinliği hakkında bilgi verilmiştir.

I. KADINLARIN GELİRLERİNİN KAYNAKLARI

1. Miras

Miras; kök, temel; birinin diğerinden devraldığı eski durum, bakiye anlamına gelmektedir. Hukukta bir şeyin bir kişi veya topluluktan diğerine geçmesi, başkasından kalan, tevarüs edilen şey anlamını ifade etmektedir.⁸²¹ İslâm hukukunda, miras hukuku hukukçuların içtihatlarında en az ihtiyaç duydukları alan olmuştur. Burada bulunan

814 Ze'vi, Kudüs 17. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağında Toplum ve Ekonomi..., s. 207-208.

815 Judith E. Tucker, Women, Family, And Gender In Islamic Law, Cambridge University Press, New York 2008, s. 26.

816 Leslie Peirce, Ahlak Oyunları 1540-1541 Osmanlı'da..., s. 291.

817 G.Ş.S., 244/4C, 244/5C, 244/19F, 244/25B.

818 G.Ş.S., 250/17F, 250/24C, 256/32B, 256/62A, 259/19F.

819 G.Ş.S., 250/85A, 250/95A, 253/6D.

820 Örnekler için bkz., G.Ş.S., 267/83C, 270/48E, 250/21A, 259/21C, 267/35C, 259/54B, 244/17D, 244/47F, 259/35B, 266/58D, 259/1B, 272/19A, 256/40B, 256/46A, 272/53A.

821 Hamza Aktan, "Miras", DİA, Cilt 30, İslam Araştırmaları Merkezi, 2001, s. 144.

esaslar Kur'an-ı Kerîm de özellikleri ile ortaya konulmuştur.⁸²² Buna ferâiz denmektedir. Feriz, farîzanın çoğulu olup, verilmesi farz olan hisseler manasına gelmektedir.⁸²³

Sicillerde “geride kalan; geriye bırakılan” anlamlarındaki muhallefin çoğulu olan muhallefât kelimesi yerine belgelerde tereke ve metrûkât ifadeleride geçmektedir.⁸²⁴ Osmanlı hukuk sistemine göre, ölen kişilerin geride bıraktıkları eşya ve mallarının tespit ve taksimi kadıların görevleri arasında yer almaktadır.⁸²⁵ Zamanla mirasın taksimi işi kadıların maiyetindeki kassâm⁸²⁶ denilen memurlara bırakılmıştır.⁸²⁷ Fakat sivil kesimin miras taksimini kadıya yaptırması isteğe bağlıdır. Kadı, ancak mirasçılarının veya alacaklılarının talebi durumunda yahut mirasçılar arasında küçük çocuklar varsa miras taksimine müdahale edebilirdi.⁸²⁸ Kişinin vefatıyla birlikte hemen mal varlığı tespit edilmekteydi. Bu maldan teçhiz ve tekfin masrafları karşılanır, ölen şahsın borçları varsa bunlar ödenir, mal varlığı borçlarının tamamını karşılamıyorsa alacaklılar terekede hisseleri oranında hak sahibi olurlardı. Meselâ; Kasımpaşa Bedreddin Bey Mahallesinde sakin iken vefat eden Fatma bt. Abdullah b. Abdulmennan'ın teçhiz ve tekfin masrafları olan 330 akçe ve borcu karşılandıktan sonra kalan mirası pay edilmiştir.⁸²⁹ Bu arada vakıfların alacağına ve kadınların mehirlerine öncelik tanınırdı. Meselâ; Galata haricinde Kuloğlu Mahallesinde sakin iken vefat eden El-hac Hüseyin b. İbrahim'in mirası pay edilmeden ve borçları ödenmeden önce eşinin 8.000 akçe mehri verilmiştir.⁸³⁰ Borçların ödenmesinden sonra vasiyetler yerine getirilir ve kalan mallar mirasçılar arasında paylaştırılırdı. Beşiktaş Süleymaniye Mahallesinden Zeyneb bt. Abdullah b. Abdulmenan'ın 20.525 akçe terkesinden ıskat-ı salavat için 3000 akçe, Mushaf-ı şerif alınması için 3600 akçe, hatm-i şerif için 1200 akçe, fitre için 2625

822 Mehmet Akif Aydın, Türk Hukuk Tarihi, Beta Yayınları, 8 baskı, İstanbul, s. 301.; Kuran-ı Kerim'de Kadının mirasta hakkı olduğunu belirten ayetler bulunmaktadır. Nisa Suresi, 11, 12, 176.

823 Ekrem Buğra Ekinci, Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk, Arı Sanat Yayınları, İstanbul 2008, s. 462.

824 Tahsin Özcan, “Muhallefât”, DİA, Cilt: 30, İslam Araştırmaları Merkezi, 2001, s. 407.

825 Kadı ve görevleri ile ilgili bkz., İlber Ortaylı, “Osmanlı Devletinde Kadı”, DİA, Cilt 24, İslam Araştırmaları Merkezi, s. 69-73; Mehmet Zeki Pakalın, Tarih Deyimleri ve Terimleri, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Cilt 2, İstanbul 1993, s. 119-125.

826 Ölümlerin bıraktıklarını taksim işiyle uğraşan şer'i memurlar hakkında kullanılan tabirdir. Pakalın, “Kassam”..., s. 209.

827 Kassamların yaptıkları tereke paylaşımı ile ilgili bkz., G.Ş.S., 255/66B, 255/84B, 257/60C, 257/68C, 257/83, 257/84D, 262/3D, 262/45A, 265/3A, 265/29D, 265/42A.

828 Örnek davalar için bkz., G.Ş.S., 242/72B, 243/31A, 243/70C, 243/91B, 247/18C, 249/29C, 249/33C, 251/25C, 251/28E, 252/9A...

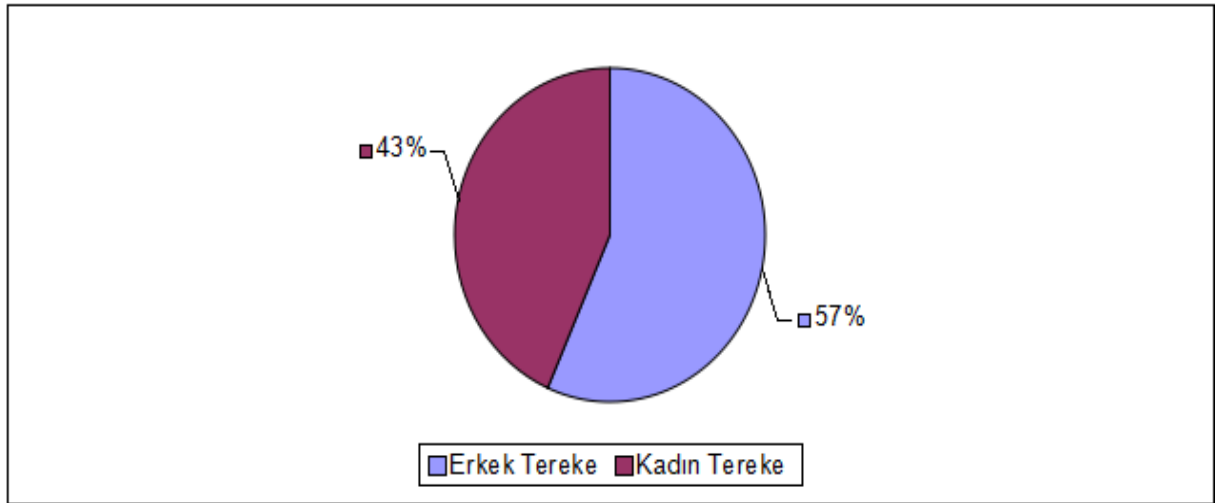
829 G.Ş.S., 242/70A. Bu konuda örnekler için Galata şer'iyye defterlerindeki tereke kayıtlarına bkz., 242, 243, 246, 247, 248, 249, 251, 252, 254, 255, 257, 258, 260, 262, 263, 264, 265, 268, 269, 271.

830 G.Ş.S., 248/22A.

akçe, mezar tamiratı için 3600 akçe ve vakıf tamiratı için 2000 akçe olmak üzere toplamda 16.025 akçe vasiyetleri için harcanmıştır. Geriye kalan parasından teçhiz ve tekfin masrafları çıkarıldıktan sonra mirasçıları arasında pay edilmiştir.⁸³¹ Ölen kimsenin mirasçısı yoksa tereke beytül mâle geçerdi.⁸³²

Osmanlı yargı sisteminin temel taşlarından birisini oluşturan Kadı miras dağılımını üstlenmesinin yanında bunları kayda geçirtirdi.⁸³³ Galata kadı sicilleri içerisinde mirasla ilgili olarak pek çok belge bulunmaktadır. Bu kayıtlara nazaran kadınlar ölen kocalarına mirasçısı olmuş ve dolayısıyla mülk sahibi olmuşlardır. Mirasın pay edilmesinde kız çocukları ile erkek çocuklar arasında 3/1 fark olduğu görülmektedir. Beşiktaş Abbas Ağa Mahallesinden Aişe bt. Mehmed'in sahip olduğu 44.450 akçe mirasından teçhiz ve tekfin masrafları çıkarıldıktan sonra kalan 42.170 akçe terekesinin 8/1'i yani 5.270 akçesi eşi Abdurahman Efendiye, sonra kalan 36.900 akçe mirasının 3/2'si yani 24.600 erkek çocuğuna ve 3/1'i yani 12.300 akçesi kızına miras olarak kalmıştır.⁸³⁴

Tablo 30: Lâle Devri Galatası'nda Tereke Kayıtlarının Cinsiyete Göre Dağılımı.



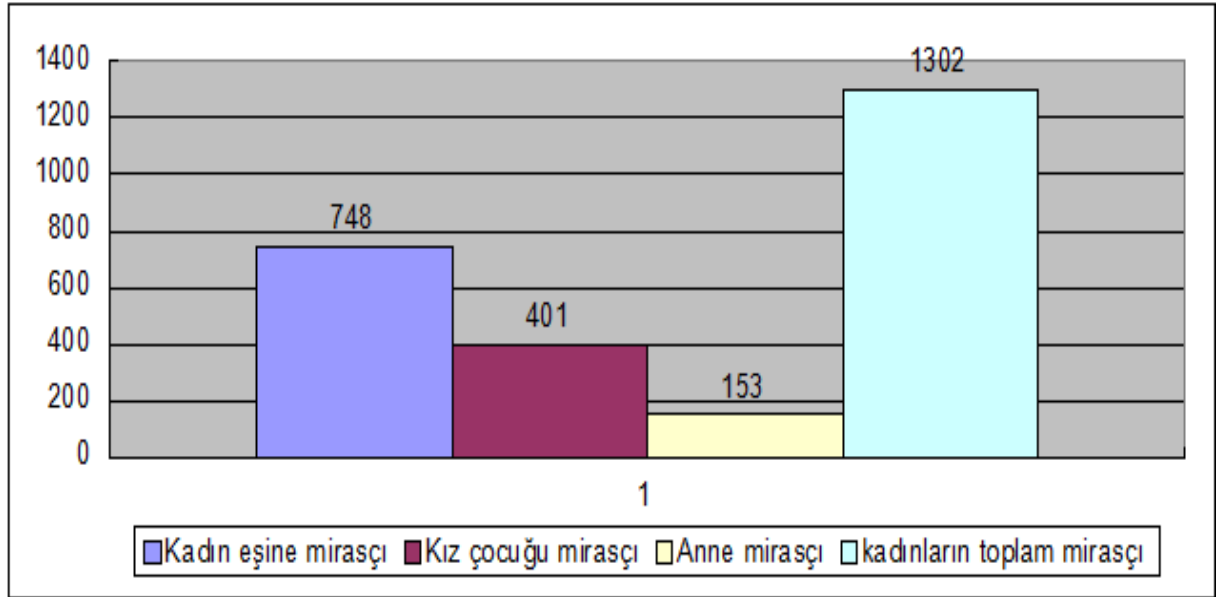
⁸³¹ G.Ş.S., 257/31D. Benzer davalar için bkz., G.Ş.S., 243/93B, 246/65C, 252/33A, 252/55C, 252/59A, 257/17A, 257/31D, 257/48E, 257/53B, 257/104E, 262/28A, 262/56G, 262/132A, 262/146D, 265/30B.

⁸³² Tahsin Özcan, "Muhallefât"... , s. 407.

⁸³³ Nurcan Abacı, Bursa Şehri'nde Osmanlı Hukuku'nun Uygulanması(17.Yüzyıl), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 170.

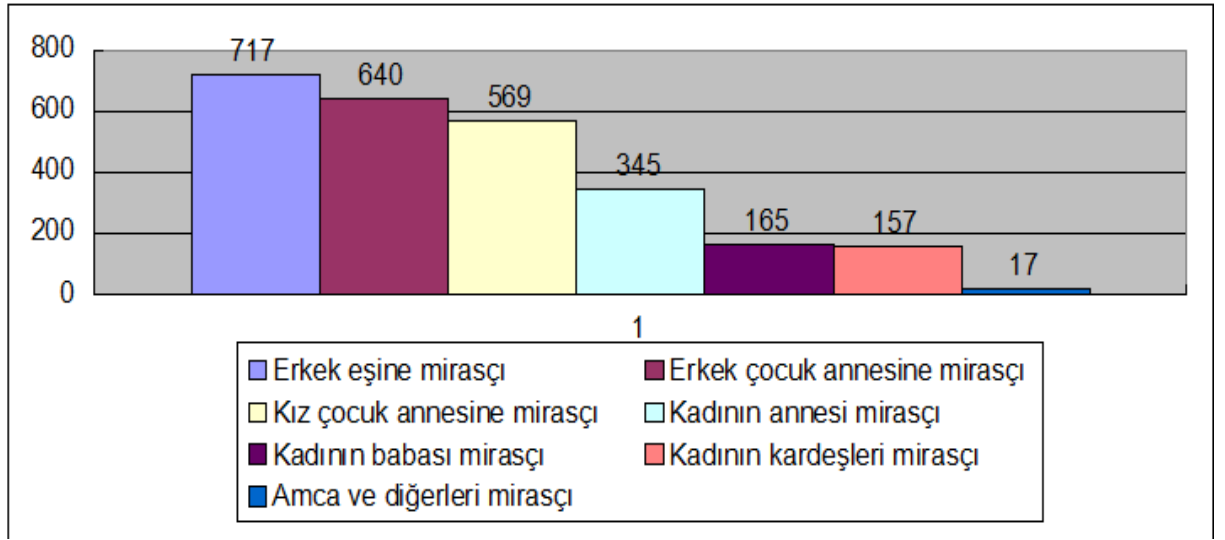
⁸³⁴ G.Ş.S., 246/3A. Örnekler için bkz., G.Ş.S., 242/9C, 249/20C, 249/29C, 251/9C, 252/62C, 257/147D, 258/9C, 258/11C, 260/10D, 260/20C, 260/35E, 260/62C, 262/20C, 262/29C, 262/131B, 264/10D, 264/16G, 264/49E, 265/9C, 265/103G, 268/20C.

Tablo 31: Tereke Defterlerine Göre Erkeklerin Mirasçıları.



Galata'da Lâle Devrinde (1718-1730) yılları arasında yirmi şer'iyye sicil defterindeki 2463 tereke kaydı değerlendirmeye dâhil edilmiştir. Bunların 1070 tanesi %43.44'ü kadınlara ait, geriye kalan 1393 tanesi % 56.55'i erkeklere ait tereke kayıtlarından meydana gelmektedir. 1393 erkek tereke kaydında 748(% 53.69)' eşleri mirasçıdır. Bunun dışında yine babalarına kız çocuklarının mirasçı olduğu 401(% 28.78) kişi görülmektedir. Erkek tereke kayıtları içerisinde annenin mirasçı olduğu 153(% 10.98) kişi görülmektedir. Toplamda kadınların erkeklere mirasçı olduğu 1302 (% 93.46) kişi bulunmaktadır. Bunun dışında bir de mirasçısı olmadığından dolayı % 31.00 civarında doğrudan beytülmale intikal eden erkeklere ait tereke kayıtları bulunmaktadır.

Tablo 32: Tereke Defterlerine Göre Kadınların Mirasçıları.



Kadınların mirasçıları incelendiğinde kadınlara ait 1070 tereke kaydı içerisinde eşlerinin mirasçısı olduğu 717 (% 67) kişi bulunmaktadır. Kadınlara ait tereke kayıtlarında 640 (% 53.36) erkek çocuk mirasçı iken, 569 (% 46.63) kız çocuğunun mirasçı olduğu görülmektedir. Kadının mirasçısı olarak annesi 345 (% 32.24), babasının mirasçı olduğu 165 (% 15.42), amca'nın mirasçı olduğu 17 (% 1.58), kardeşin mirasçı olduğu 157 (% 14.67) kişi bulunmaktadır. Kadın mirasçılar arasında diğer bir önemli oran ise sadece beytül mâle kalan mirastır. Bu % 26.07 ile kayda değer bir orandır. Beytül mâle kalan oranının hem kadınlarda ve hem de erkeklerde bu kadar yüksek olması dikkate değerdir. Kadın ve Aile konusunda evlenmemiş olanlarının yüksek olması bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Yukarıda belirtildiği gibi İslâm hukukuna göre, kocaları öldüğünde kadınlar, ashâbu'l-ferâiz olduklarından mirastan, kocalarının çocukları ya da torunları varsa sekizde bir, yoksa dörtte bir oranında pay almaktaydılar. Bunun dışında eğer kendileri dışında bir mirasçı yoksa mirasın yarısı beytül mâle intikal etmiştir. Örneğin, 1721 yılında Galata haricindeki Bedreddin Bey Mahallesi'nde sakin olan Seyyid İsmail Çelebi'nin 33.820 akçe terekesinden masraflar çıkarıldıktan sonra yarısı zevcesi Afîye bt. Abdullah'a kalmış, diğer yarısı ise beytül mâle geçmiştir.⁸³⁵ Kadının mülk sahibi olmasında yukarıda Galata kazasıyla ilgili oranları verildiği gibi genel olarak miras yolu

835 G.Ş.S., 249/45F. Benzer örnekler için bkz., G.Ş.S., 247/1B, 247/29A, 251/2A, 251/17D, 251/63A, 251/82A, 252/30C, 258/28D, 263/14A, 263/35C, 265/92B, 265/96A, 265/109D, 265/114F.

etkili olmaktadır.⁸³⁶

Burada önemli olan kadının, mülk edinmede önemli kaynaklardan biri olan miras konusunda İslâm hukukunun güvencesi altında olmasıdır. Kadın, bu mirasını istediği gibi kullanma hakkına sahip bulunmaktaydı. Miras konusu ile ilgili olarak terekeler dışında Galata mahkemesine yansımış olan davalar da bulunmaktadır. Bu davalar genel olarak mirasın paylaşımında meydana gelen anlaşmazlıklar sebebi ile tarafların mahkemeye başvurması ve mahkemenin mirası taksimi ile ilgili olmuştur. Meselâ; Galata Elhâca‘mâ Mahallesi sakini olan Elhac Mustafa Efendi ibn. Halil’in vefat etmesinden sonra eşleri olan Aîşe hatun bt. Mehmed paşa, Rukiye bt. İbrahim, Hacer Fatma bt. Mehmed, Emine bt. Yusuf ve kızları arasında mirasın paylaşılması konusunda anlaşmazlık olmuştur. Bu sebeple mahkemeye müracaat etmişlerdir.⁸³⁷

Miras anlaşmazlığı ile ilgili bir başka dava ise Galata hâricinde Kalkancıbaşı mahallesinde sakini olan Meryem bt. Nasûh b. Alî’ye hatunun vefat etmesinden sonra mirası eşi Yûsuf Ağa b. Ahmed, sağır oğlu Osmân’a ve anası Sâ’ime bt. Sefer’e intikal etmiştir. Yusuf ağa mahkemeye müracaat ederek eşi vefat ettiği zaman uzak diyarda olduğundan dolayı kaynanası Sâ’ime hatunun mirasa el koyduğunu kendisinin ve oğlunun paylarını vermediğini paylarını istediklerini söylemiştir. Burada kayınvalide hem torunun hem de kızının eşi olan Yusuf Ağa’nın mirasına el koymuştur. Mahkeme paylarını vermesi konusunda Sâ’ime hatunu uyarmıştır.⁸³⁸

Bazı davalar da ise vefat eden kişinin ardından mirasçı olarak kalanlar ve mirası hakkında bilgiler verilmiştir.⁸³⁹ Davaların bir kısmı daha küçük yaşta olan çocukların mirasına kimin vekâlet edeceği konusundadır. Meselâ; Galata’da Câmî’i kebîr mahallesinde sakini olan İsmâ‘îl Re’îs b. Mehmed b. Abdullâh’ın verâseti eşi Fâtma bt. Şa‘bân sulbiyye sagîre kızı Â’îşe’ye ve li-ebeveyn kız karındaşları Âmine ve diğeri Â’îşe’ye kalmıştır. Yaşları küçük olan küçük kızların mirasına anneleri Fâtma vekâlet etmiştir.⁸⁴⁰ Bunların dışında bir de kadınların eşlerinin vefat etmesinden sonra onun doğrudan mirasçısı olma ve kocasının alacakları ile ilgili olarak mahkemeye

836 Suraiya Faroghi, “Kentlerde Toplumsal Yaşam”, Ed. Halil İncalcık, Donald Quataert, Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, Eren Yayıncılık, 2 baskı, İstanbul 2006, s. 721.

837 G.Ş.S., 245/121B.

838 G.Ş.S., 259/8F. Bu tür davalara örnek olarak bkz., G.Ş.S., 244/27G, 245/73D, 245/115C, 245/121B, 250/16A, 250/34A, 250/47B, 250/51A, 250/58B, 250/66B, 250/85A, 250/85B, 253/12A, 253/33B, 259/7A, 259/8F, 259/9C, 267/31E, 267/35D, 270/87F, 270/88C, 272/18D, 272/21B.

839 G.Ş.S., 256/50D.

840 G.Ş.S., 259/ 18C. Bu tür davalara örnek olarak bkz., G.Ş.S., 259/14D, 259/16A, 259/17E, 259/18C, 259/19C, 259/23B, 259/29B, 259/44A, 259/46E.

müracaatlarında vakidir. Meselâ, Galata haricinde Bedreddin Bey Mahallesi'nde oturan Saliha bt. Abdullah, kocası Sarı Halil Reis'in beş gün önce Karadeniz sahilinde Sarı Soğan Kalesinde vefat ettiğini, kocasının Mustafa b. Ahmed'e 400 akçe alacağı olduğunu ancak vefatından sonra 100 akçesini vermediğini bildirip ve şikâyetle bulunmuştur.⁸⁴¹ Bunun yanında Osmanlı topraklarında ölen bir tacirin mirasçısı veya mirasçılarının başka diyarlarda ikame etmiş olması halinde, ölenin terekesi yerel kadı tarafından emanete alınıp konsolosa ya da ölenin ortakları veya arkadaşlarına aktarılırdı. Böyle durumlarda Kadı, ölen tacirin işlerini sonuca bağlaması için bir vekil ataması olağan olmuştur.⁸⁴²

Miras Galata'da kadınların önemli gelirlerinden biri olmuştur. Bu mirasın miktarı kadının ailesinin ekonomik durumuna göre değişmiştir. Kadınların gelirinin büyük kısmını miras oluşturmaktadır. Meselâ; Amasra kalesinde vefat eden İbrahim b. Abdullah b. Abdurrahman mirası olan menzili eşi ve üç çocuğuna miras olarak kalmıştır.⁸⁴³ Yine Beşiktaş Süleymaniye Mahallesinden Ahmed b. Kaputan Abdullah vefatından sonra mirası eşine ve çocukları arasında pay edilmiştir.⁸⁴⁴ Mirasın kadının mal varlığı içerisinde ne kadar paya sahip olduğu konusunda net bir bilgi verilememektedir. Çünkü kadının sahip olduğu gayrimenkul veya eşyanın hangisinin miras yolu ile geçtiği konusunda net bir bilgi bulunmamaktadır.

2. Mehir

Kadın ve aile bölümünde kadının mehri hakkında bilgiler verilmiştir. Ancak kadının servet edinmesinde önemli bir payı olduğundan ekonomik boyutu da önemlidir. İslâm hukukunun kocaların eşlere nikâh akdi nedeniyle ödemekle yükümlü tuttuğu mehir; tereke kayıtlarında iki durumda bulunmaktadır. Vefat eden kadın ise, terekesi içerisinde alacak olarak kaydedilmekte, Meselâ; Beşiktaş Hanım Kadın Mahallesinde sakin olan Aişe Hatun bt. Mehmed'in terekesi içerisinde eşi Seyyid Ahmed b. Nasuh'tan alacağı 18.000 akçe mehri bulunmaktadır.⁸⁴⁵ Eğer vefat eden erkek ise terekeden eşine ödenmesi gereken bir borç olarak harcama kalemleri arasında yer almaktadır. Meselâ;

841 G.Ş.S., 267/40E.

842 Halil İnalçık, Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, Ed. Halil İnalçık-Donald Quataert, Çev. Halil Berktaş, Eren Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 241.

843 G.Ş.S., 259/27D, 259/44A.

844 G.Ş.S., 250/34A, 250/85A, 245/115C, 250/85B, 250/47B, 250751A, 250/58B, 253/33B, 244/27G, 259/13G

845 G.Ş.S., 246/42A. Bu tür örnekler için Galata tereke defterlerindeki kadınlara ait tereke kayıtlarına bkz., 242, 243, 246, 247, 248, 249, 251, 252, 254, 255, 257, 258, 260, 262, 263, 264, 265, 268, 269, 271.

Tophane Cihangir Mahallesi'nde sakin olan Abacı Ali beşe b. Abdullah'a ait tereke kaydında borçlu olduğu harcama kısmında yer alan eşi Fatma bt. Hasan'a vermekle yükümlü olduğu 6.000 akçe bulunmaktadır.⁸⁴⁶

Evlilik ile birlikte gerçekleşen mal devirleri erkekten kadına doğru gerçekleşmekteydi. Bunun ile kadınlar bazı mülk ve değerli eşyalara sahip olmaktadır. Kadınların almış oldukları mehir de bunlar içerisinde idi. Kadın bu aldığı mal ve eşyalar üzerinde istediği gibi tasarruf hakkına sahipti.⁸⁴⁷ Mehir, Galata'da kadının servet dağılımında % 9 oranı ile beşinci sırada gelmektedir. Kadınların tüm mal varlığının hesaplanması sonucunda bu sonuç elde edilmiştir. Kadının sosyo-ekonomik durumuna göre belirlenen mehir kişinin durumuna göre değişiklikler göstermiştir.

Mehrin miktarı ile ilgili belirtildiği erkeklere ait tereke kayıtları içerisinde masraf bölümünde yer alan 489 erkeğin harcamaları arasında eşlerine ödemekle yükümlü buldukları mehir borçları ile ortaya konulmuştur. Erkekler toplamda 2.535.080 akçe vermekle yükümlü idiler. Erkeklerin vermekle yükümlü oldukları tereke miktarının kadın başına ortalaması 5.194 akçe'dir.

Kadınlara ait tereke kayıtları içerisinde kadınların alacaklı olarak görüldüğü 559 kişi bulunmaktadır. Kadının alacaklı olduğu toplam mehir miktarı 1.891.337 akçe'dir. Bunun ortalaması erkek başına 3.337 akçe'dir.

Tespit edilen erkeğin borçlu ve kadının alacaklı olduğu toplam 1048 kişi bulunmaktadır. Toplam mehir miktarları ise 4.426.417 akçe olarak tespit edilmiştir. Ortalama kadın üzerine düşen mehir miktarı 4.223'dür. Bu Galata'da kadın başına düşen mehir miktarı ortalamasını göstermektedir.

Terekeler içerisinde tespit edilen en düşük mehir miktarı gayrimüslim erkeğe aittir. Galata Sultan Beyazıd Mahallesi'nde sakin olan Varak v. Yako'nun eşi Vatoriye bt. Kostantin'e vermek ile yükümlü olduğu mehir miktarı 60 akçedir.⁸⁴⁸

846 G.Ş.S., 249/28C. Bu tür örnekler için Galata tereke defterlerindeki erkeklere ait tereke kayıtlarına bkz., 242, 243, 246, 247, 248, 249, 251, 252, 254, 255, 257, 258, 260, 262, 263, 264, 265, 268, 269, 271.

847 G.Ş.S., 249/28C.

848 G.Ş.S. 247/37B.

Tablo 33: Kadın Terekelerindeki Mehir Miktarları.

Akçe Aralığı	Kişi Sayısı	Toplam Kişi Sayısı
60-1000 akçe	201 kişi	961 kişi
1001-2000 akçe	197 kişi	
2001-3000 akçe	221 kişi	
3001-4000 akçe	112 kişi	
4001-5000 akçe	72 kişi	
5001-6000 akçe	109 kişi	
6001-7000 akçe	19 kişi	
7001-8000 akçe	15 kişi	
8001-9000 akçe	2 kişi	
9001-10.000 akçe	13 kişi	
10.001-15.000 akçe	57 kişi	
15.001-20.000 akçe	13 kişi	
20.001-30.000 akçe	14 kişi	
30.001-40.000 akçe	2 kişi	
40.001-50.000 akçe	0 kişi	
50.001-60.000 akçe	1 kişi	2 kişi
60.001-100.000 akçe	1 kişi	
100.001 akçe üzeri	yok	

Mehir, kadının ekonomik gücünün önemli bir kısmını oluşturmaktaydı. Bundan dolayı da önemsenmiş ve kadınlar bu haklarında ısrarcı olmuşlardır. Aile bölümünü anlatırken bunun üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulmuştur. Ancak burada önemli olan kadınların mehirlerini her şart altında aldıkları ve bunu talep etmelerini hakları olduğunun bilincinde olmalarıdır.

3- Nafaka Geliri

Kadının önemli gelirlerinden biri de İslâm hukukunun kadına vermiş olduğu nafaka hakkıdır. İslâm hukukçuları nafaka yükümlülüğünün evlilik akdinin hukukî sonuçlarından biri olduğu konusunda hemfikirdirler. Evlilik devam ettikçe bu yükümlülük devam etmektedir. Evliliğin sona ermesiyle, sebebine göre iddet nafakasının

ödenip ödenmeyeceği belirlenmiştir. Nafaka borçlusu olan kocanın, eşinin normal şekilde hayatını devam ettirebilmesi için gerekli olan yiyecek, içecek ve diğer ihtiyaç maddelerini temin etmek, yazlık-kışık ayırımına dikkat ederek giyim ihtiyacını karşılamak, sosyal durumuna uygun kalacak yer temin etmek görevleri arasındaydı. Bu hususlarda eşlerin malî durumu ve çevrenin örf ve âdeti göz önünde bulundurulurdu. Koca birlikte ikamet edecekleri evi karısından kiralamışsa kira bedelini ödemesi gerekirdi. Birden fazla eşi varsa her birine sosyal konumuna uygun bir menzil temin etmek zorundaydı.⁸⁴⁹

Nafaka ile ilgili olarak anlaşmazlık olduğunda ve kadının ihtiyaçları karşılanmadığı durumda konu mahkemeye taşınmıştır. Lâle Devri'nde Galata kazasında nafaka ile ilgili mahkemeye 73 dava getirilmiştir. Bu davalarda kadınlar kocalarından nafakalarını istemekte ve neticede belli bir miktar nafakaya sahip olmaktaydılar. Nafaka kadınların geçimleri için önemli kaynaklardan biri olmuştur.⁸⁵⁰

Galata'da kadınların nafaka miktarları kişinin sosyo-ekonomik durumuna göre değişmiştir. En yüksek nafaka miktarı Bereketzade mahallesinden Hadice bt. Süleyman, kocası Ramazan b. Abdullah üzerine dava açarak nafaka ve kisvesini istemiştir. Dava sonucunda Ramazanın yevmi 30 akçe vermesi kararlaştırılmıştır.⁸⁵¹ Yine nafaka miktarı yüksek olanlardan biri toplu olarak almış olan Okçumusa mahallesinden Hatice hatun bt. El. Hac Hasan'dır. Kocası Mağribli Ahmed Çelebi b. Musa altı sene önce başka bir diyara gitmiş ve kendisine bir nafaka bırakmamıştır. Hatice ve hizmetlileri için aylık 100 pare⁸⁵² verilmesi kararlaştırılmıştır. Altı yıl boyunca biriken para 540 kuruşa tekabül etmiştir. Bundan önce nafakası için iki re's cariyeye satmış ve onlardan toplamda 240 kuruşu almıştır. Sonra kalan parası olan 300 kuruşu da Mağribli Ahmed'e vermiştir.⁸⁵³ En düşük nafaka miktarı ise yevmî 2 pare konusunda anlaşılan davalar olmuştur.⁸⁵⁴

849 Celal Erbay, "Nafaka", Cilt 32, İslam Araştırmaları Merkezi, 2006, s. 282.

850 G.Ş.S., 250/57B, 266/44B, 250/69C, 250/64D, 266/73B, 270/102C, 266/70A, 250/9A, 244/9B, 245/137A, 245/85C, 266/64C, 270/56D, 272/30B, 272/34C, 267/65B, 259/34E.

851 G.Ş.S., 272/20E.

852 İncelenen dönemde 1 Osmanlı kuruşu = 120 akçe = 40 para üzerinden yeni bir para birimi oluşturulmuştur. Değerlendirmeler için bkz., Şevket Pamuk, İstanbul ve Diğer Kentlerde 500 Yıllık Fiyatlar ve Ücretler 1469-1998, Ankara 2000, s. 10

853 G.Ş.S., 259/27F.

854 G.Ş.S., 250/57B, 266/44B, 267/20B, 267/64E, 244/38A, 244/29C.

Kadının kocasının gâib olması kadının nafaka isteme sebeplerinden biri olabilmıştır. Meselâ; Tophane'ye bağlı Firuzağa Mahallesi'nde sakin olan Hadice bt. Hüseyine eşi herhangi bir nafaka ve kisve bırakmadan gitmiştir. Hadice hatunda bu mağduriyetinden dolayı mahkemeye müracaat etmiş ve gâib eşi Dergâh-ı Ali Topçularından Salyaneci Mehmed beşe b. Hasan'dan nafaka ve kisve talep etmiştir. Bunun üzerine mahkeme yevmi dörder pare verilmesini kararlaştırmıştır.⁸⁵⁵ Tophane'ye bağlı Cihangir mahallesinden Fatma bt. Abdullah eşi Mustafa Reis b. Mustafa'nın dört yıldır gâib olduğunu ve herhangi bir vekilde bırakmadığını, dolayısıyla nafakasız kaldığını söylemiştir.⁸⁵⁶

Yukarıdaki davaya benzer olarak eşlerin uzakta olması ve kadınların nafakalarının karşılamamaları mahkemeye gitme müracaatlarından biri olmuştur. Dava içerisinde *"beni bilâ-nafaka terk idüp ve nafaka cinsinden bir nesne dahi göndermediği ecilden hâlâ nafaka ve kisve bahâya kemâl mertebe ihtiyâcım olmağla zevcim ga'ib-i merküm üzerine kibel-i şer'den kadr-i kifâye meblağ farz u takdîr olunması murâdındır."* şeklinde ifade ettiği belli bir nafaka bağlanmasını istemektedir. Kadın bu şekilde geçimini sağlamaktadır. Kadının nafakasız bırakılıp bir yere gidilmesi boşanma sebeplerinden biri de olabilmekteydi.⁸⁵⁷

Talak-ı selâse veya talak-ı bâin ile boşanmadan sonra kocanın kadına vermek zorunda olduğu nafaka ile ilgili pek çok dava mahkeme kayıtlarında bulunmaktadır. Bunlar belgelerde şu şekilde geçmektedir. Meselâ; Tophane Cihangir Mahallesinde sakin olan Halime bint-i Mustafa'yı eşi Hasan beşe b. Abdullah talak-ı selâse ile boşamıştır. Halime'nin mağduriyeti nedeniyle mahkemeye başvurup nafaka ve kisvesini vermesi için eşi Hasan beşe üzerine dava açmıştır. Mahkeme Hasan beşe'nin yevmi dört akçe vermesini kararlaştırmıştır.⁸⁵⁸ Örnekten de anlaşılacağı üzere nafaka kadının geçim kaynaklarından biri olmakta ve kadının yaşamını sürdürmesinde önemli kaynaklardan biri durumundadır.⁸⁵⁹

855 G.Ş.S., 245/85C.

856 G.Ş.S., 272/34A.

857 G.Ş.S., 259/42D, 259/42G.

858 G.Ş.S., . 267/33A. Benzer davalar için bkz., G.Ş.S., 244/82B, 245/24C, 245/129D, 250/7B, 250/9A, 250/14D, 253/5B, 253/5C, 253/29C, 253/32D, 253/32E, 253/34C, 253/54B, 253/54H, 253/62B, 256/76E, 259/11B, 259/11D, 266/9A, 267/9A, 267/6A, 270/29A...

859 G.Ş.S., 244/9B, 244/29D, 244/29E, 244/34C, 244/82B, 245/76C, 245/129C, 245/137A, 250/9A,

Kadın eşinden ayrıldıktan sonra hamile olması dolayısı ile yine nafaka almayı hak etmekteydi.⁸⁶⁰ Belgelerde “*mezbûrun firâşından hâsıl ve hâlâ batnımda mevcûd hamlim olmağla vaz‘-ı haml idinceye değın benim için kadr-i kifâye nafaka bahâ farz ve takdîr olunmak matlubumdur.*” şeklinde ifade edilmekte ve çocuk doğana kadar eşinden nafaka almaktaydı. Meselâ; Galata Alaca Mescid mahallesinde sakin olan Ümmühan bt. Recebi eşi El-hac İsa b. Hüseyin b. Abdullah boşamıştır. Ancak Ümmühanın evliliklerinde hamile olduğu anlaşılmıştır. Ümmühan çocuğu doğurana kadar eşi İsa’nın yevmi 10 akçe vermesi kararlaştırılmıştır. Burada kadının çocuk doğuncaya kadar mağdur olmaması istenmiştir. Ailenin sorumluklarını babanın yerine getirmesi beklenmiştir.⁸⁶¹

Bazı davalarda ise; çocukların annelerine karşı olan yükümlülüğüne yerine getirmemesinden mahkemeye müracaat edilmiştir. Anne, nafakasını vermeyen çocuğuna dava açarak hakkını almıştır. Tophane Ebu’l-fazl Mahallesi’nde sakin olan Rahime bt. Ahmed 15 ay yevmi olarak büyük oğlundan ikişer pare alması kararlaştırılmıştır. Bunun sonucunda kadının geliri olmuş ve hayatını devam ettirmesi sağlanmıştır.⁸⁶²

Kadınların nafaka miktarları, vermekle yükümlü olan kişilerin maddi durumlarına göre değişmiştir. Nafaka oranını belirleyen diğer bir özellik ise dönemin ekonomik şartları olmuştur. Çünkü kişinin temel ihtiyacını karşılayacak para miktarı dönemin şartlarına göre değişmiştir. Bu dönemde ortalama kadına ödenen nafaka miktarı 8 akçe olmuştur. Meselâ; Galata Camii Kebir Mahallesinden Fatma bt. Abdullah eşinden boşandıktan sonra mahkemeye başvurarak nafaka ve kisvesini istemiştir. Kocası Mustafa beşe b. Mehmed’in 8 akçe nafaka ve kisve vermesini kararlaştırmıştır.⁸⁶³

Alınacak nafaka miktarı bazen toplu bir şekilde verilmektedir. Galata Camii Cedid Mahallesinde sakin olan Rukiye bt. Abdullahı eşi Hasan b. İsa talak-ı selâse ile boşamıştır. Rukiye hatun nafaka ve kisvesini almak için mahkemeye müracaat etmiştir.

250/12B,250/83C, 253/5B, 253/5C, 253/28C, 253/32D, 253/34C, 253/55C, 253/67D, 253/67F, 256/9A, 256/13G, 256/ 44D, 256/50E, 256/62E, 256/75G, 259/12B, 259/12F, 259/16B, 259/25B, 259/26B, 259/27F, 259/34C, 259/34E, 266/9A, 266/24C, 266/44B, 266/64C, 266/70A, 266/73B, 266/83E, 266/90B, 267/9A, 267/20B, 267/64E, 267/65B, 270/18C, 270/42D, 270/52B, 270/56D, 270/77E, 270/102C, 270/114E, 272/13D, 272/20E, 272/30B, 272/34C.

860 G.Ş.S., 253/71F.

861 G.Ş.S., 250/64D. Bu tür davalar için bkz., 250/69C, 253/15B, 253/17B, 253/71F, 259/58C, 272/71E.

862 G.Ş.S., 244/38A. Bu tür davalar için bkz., 256/20C, 270/101C.

863 G.Ş.S., 253/17B.

Mahkeme Hasan'ın toplam 300 akçe vermesine karar vermiştir.⁸⁶⁴ Bunun dışında bazı durumlarda ise aylık veya yıllık taksitlere bölünmüştür. Meselâ; Fındıklıda İbrahim Efendi mahallesinde sakin olan Şerife Halime bt. Süleyman eşinden nafakasını talep etmiştir. Eşi İbrahim Abdullah b. Abdulmennan talep edilen nafakasını 8 akçe şeklinde taksitlerle vermektedir.⁸⁶⁵ Kadının mal varlığı içerisinde nafakanın ne kadar yer tuttuğu ile ilgili istatistik bir bilgi verecek veri bulunmamaktadır.

4- Kadının Çalışma Hayatında Yeri

Kadınların gelir edinme yollarından biriside bizzat hayatın içerisine karışıp ticarete, üretimde ve çalışma hayatında yer almasıdır. Osmanlı'da evli bir kadın çalışıp para kazanmak ve geçimini sağlamak mecburiyetlerinden değildi. Barınma, yiyecek ve giyecek gibi temel ihtiyaçları karşılamak kocanın göreviydi. Ancak yine de çalışma hayatına katılan kadınlar bulunmaktadır.

Osmanlı toplumunda kadınlar, ekonomik hayatın farklı dallarında çalışma hayatına katılmıştır. Evli bir kadının yapacağı işler sınırlıydı. Osmanlı yönetiminin kadın köle tüccarına olumlu bakmaması sebebiyle genelde bir tüccarın simsarlığını yapmaktaydılar. Bunun dışında hamamlarda ve düğünlerde çalışabilirlerdi. Bazı kadınlar tekstil imalatı veya satışı ile geçimini sağlamaktaydılar.⁸⁶⁶ Faroqhi kadınların hizmetçilik gibi işleri yapmadıklarını bu işin kölelerin yerini söylese de bunun böyle olmadığı kayıtlardan anlaşılmaktadır. Galata sicillerinde kadınların hizmet sektöründe yer aldıklarına dair birçok kayıt vardır. Bu davalardan biri Kasımpaşa İbadullah Mahallesi'nde sakin olan Aişe bt. Mehmed mahkemeye müracaat ederek altı yıl boyunca Receb b. Yahya'ya hizmet ettiğini belirtmiştir. Aişe hizmetinin bedelini almadığını ve bunu talep ettiğini mahkemeye bildirmiştir. Bu mağduriyetinin giderilmesini istemiştir. Daha sonra aralarında sulh olmalarından dolayı Receb'in 25 kuruş vermesi kararlaştırılmıştır. Kayıтта Aişe'nin nasıl hizmet ettiği ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak bazı tahminlerde bulunmak mümkündür. Recebin bekâr olması ya da eşine yardım etmesi için Aişe'yi hizmet etmesi için tutmuş olabilir. Yada hasta olmasından dolayı hizmet etme durumundan bahsedilebilir. Fakat bu konuda

864 Örnekleri için bkz., 253/5B, 253/5C.

865 G.Ş.S., 245/137A, Benzer davalar için bkz., G.Ş.S., 250/9A, 250/12B.

866 Suraiya Faroqhi, Osmanlı Dünyasında Üretmek Pazarlamak, Yaşamak, Çev. Gül Çağalı Güven, Özgür Türesay, Y.K.Y, 3.baskı, İstanbul 2008, s. 239-240.

net bir bilgi bulunmamaktadır.⁸⁶⁷

Diğer bir davada Kasımpaşa Seferikoz Mahallesi'nde sakin olan Zeyneb bt. Hüseyin yedi sene El-Hâc Mehmed Ağa b. Ahmed'e hizmet etmiştir. Hizmetinin karşılığının verilmemesinden dolayı mahkemeye müracaat edip El-Hâc Mehmed'den ücretinin talep etmiştir. Daha sonra aralarında varmış oldukları anlaşma ile 15 kuruş vermeyi kabul etmiştir.⁸⁶⁸ Bu kayıta da kadının hangi işte hizmet ettiği ile ilgili herhangi bir veri bulunmamaktadır. Bir başka davada ise İstanbul'da Kanlıkilise yakınındaki Mü'eyyed mahallesinde sâkin olan Varsamese bt. Yani gayrimüslim kadın yedi sene Galata'da sâkin Yemandi veled-i Yorgaki'ye hizmet ettiğini söylemiş ve hizmetinin karşılığının verilmesi amacıyla mahkemeye müracaat etmiştir. Mahkemede aralarında sulh olmuş ve Yemandi'nin 20 kuruş vermesi kararlaştırılmıştır. Gayrimüslim kadının nasıl bir hizmet ettiği ile ilgili bir bilgi bulunmamasına rağmen Galata'da bir hizmet sektörünün varlığından söz edilebilir.⁸⁶⁹

Bunun yanında günümüzde yapılan pazarlamacılık yani bohçacılık işini genelde kadınlar yapmıştır. Erkeklerin rağbetinin söz konusu olmayacağından, biraz sermayesi ve ticari kabiliyeti olan kadınlar için kazançlı ve güvenli olan işlerden biri olmuştur.⁸⁷⁰ Bohçacı kadınlar, mahallelerde kapı kapı dolaşarak yatak, çarşaf, çeşitli kumaşlar, incik boncuk satarlardı. Kadın olmaları nedeniyle rahatlıkla hareme girer, hanım ve cariyelere satış yaparlardı. Bu işi genellikle Çingene kadınlar yürütürdü.⁸⁷¹ Bohçacılık yapan

867 Dava ile ilgili bakınız: “Â’işe bt. Mehmed nâm hâtûn zâtı ba’de’t-ta’rîfi’ş-şer’î meclis-i şer’de, işbu râfi’ü’l-vesika Receb b. Yahyâ nâm kimesne mahzarında bi-tav’ihâ ikrâr ve takrîr-i kelâm idüp, “ücret ile hidmet ider makülesinden olduğum cihetle ücret kavlsiz mezbûr Receb’e târîh-i kitâba gelince altı sene hizmet eylemişidim deyü ecr-i misl da’vâsına tasaddî eylediğimde, ol dahi benim ücret ile hidmet ider makülesinden olduğumu inkâr ve ben müdde ‘âmî beyâna kadire olmayup mezbûr Receb’i tahlîf sadedinde iken beynimize muslihûn tavassut idüp mezbûr Receb ile beni ecr-i misl da’vâsından fedâ’en li ’l-yemîn yiğirmi beş kuruş üzerine inşâ-i akd-i sulh eyledik...” G.Ş.S., 259/28F.

868 “Diğer dava ile ilgili olarak bkz., “Zeyneb bt. Hüseyin nâm hâtûn meclis-i şer’de, işbu râfi’ü’l-kitâb el-Hâc Mehmed Ağa b. Ahmed nâm kimesne mahzarında ikrâr ve takrîr-i kelâm idüp, “mezbûr el-Hâc Mehmed Ağa’ya mukaddemâ hâl-i sagırimde yedi sene mütevâliyeden hidmet idüp hâlâ sinîn-i mezbûrede mezbûr el-Hâc Mehmed Ağa’dan ecr-i misl da’vâsına tasaddî eyledikde ol dahi mukaddemâ seni cihâz idüp âhara tezvîc eylemişidim deyü def’e tasaddî itmekle beynimizde münâza’ât-ı kesîre cereyân itmişidi, el-hâletü hâzîhi beynimize muslihûn tavassut [idüp] da’vâ-yı mezkûremden mezbûr el-Hâc Mehmed Ağa ile beni on beş kuruş üzerine inşâ-i akd-i sulh eylediklerinde ben dahi ber-vech-i muharrer sulh-ı mezbûru ba’de ’l-kabûl ve bedel-i sulh olan meblağ-ı mezbûr on beş kuruşu mezbûr el-Hâc Mehmed Ağa yedinden işbu meclis-i şer’de temâmen ahz u kabz eylediğimden sonra ecr-i mislime müte ‘allika, âmme-i da’vâdan mezbûr el-Hâc Mehmed Ağa ile zevcesi Rukıyye-i bt. Hüseyin nâm hâtûnun zimmetlerini ibrâ’-i âmm-ı katı’u’n-nizâ’la ibrâ ve iskat eylediğimde...” G.Ş.S., 259/56E; Yine bu konu ile ilgili olarak bkz., 272/67A.

869 G.Ş.S., 259/7B.

870 Faroqhi, Osmanlı Dünyasında Üretmek..., s. 240.

871 Erdoğan Tokmakçioğlu, Osmanlı Kadın Âlemleri, Geçit Kitabevi, İstanbul 1991, s. 42.

kadınlar sattıkları bu mallar ile geçimlerinin devam ettirirlerdi.⁸⁷² Bu bohçacı kadınlardan biri Tophane Sakabaşı mahallesinden Meryem bt. El-Hac Mehmed, Emine bt. İbrahim'in evine gidip bir top yemeni yorgan kumaşını satmıştır.⁸⁷³ Muhtemelen Meryem bohçacı kadınlardan biridir. Yine Galata Camii Kebir Mahallesinden Fatma bt. Abdulkerim beş minder, üç makad, on çatma yasdık, üç şilte, altı yorgan, üç döşek, iki seccade, üç döşek çarşabı, bir kapı perdesi, bir kakum ve sincab iki kürk, kadife, hatayi beş entari, üç telli hatayi kaftan, bir çift altın bilezik, bir inci kuşak, bir çift zümrüd küpe, bir sim kuşak, beş tencere, sağır ve kebir on sahan, iki güğüm, iki sini, iki leğen, ibrik, kahve ibriği ve kahve tepsi olan eşyaları 342 kuruşa Aişe hatun bt. Şaban'a satmıştır.⁸⁷⁴ Bu kadın ihtiyaçtan da eşyalarını satmış olabilir; yada bu işin ticareti ile uğraşan bohçacı kadınlardan biri de olabilir.⁸⁷⁵

Demircilerin eşleri paça temizlenmesi ve satışı ile ilgilenmişlerdir. Az da olsa kadınlar lonca üyesi olduklarında davalı veya davacı olabilmekteydiler. Galata'da buna dair bir örnek bulunmamaktadır.⁸⁷⁶

Kadınların ticaret yapabildikleri "avrat pazarları" bulunmaktaydı. Osmanlı'da alıcıları da satıcıları da kadın olan pazara verilen isimdi. Avrat pazarlarına özellikle Osmanlının son dönemlerinde rağbeti artmıştır. Ev kadınlarının ihtiyaçlarını karşıladıkları bugünün semt pazarları konumundaydılar. Özellikle çevre köylerden gelen kadınların üretmiş oldukları meyve, hayvansal ürünleri kadınların kendi yaptıkları el işlerinin sattıkları bir yer konumunda olmuştur.⁸⁷⁷ Abraham Marcus, Halep üzerine yapmış olduğu çalışmada "ekonomik gereksinimler yüzünden çok sayıda kadının pazar yerinde çalışmak zorunda kaldığını ve bunun dışında bazı kadınların tekstil işi ile uğraştıklarını söylemektedir."⁸⁷⁸ Böyle bir pazarın Galata'da olduğu veya pazarda bu ticareti yapan bir kadınlar ile ilgili olarak net bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak ticaret ile uğraşan kadınlar ile ilgili bazı bilgiler bulunmaktadır. Meselâ; Galata Dörtüolağzı kürbünde sakin olan Eleniçe bt. Vasil veled-i Yani isimli Nasrani'nin vekili olan Hatice bt.

872 Faroqhi, Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam..., s. 127.

873 G.Ş.S., 245/131B.

874 G.Ş.S., 270/53E.

875 Bohçacı kadın ihtimali olanlar için bkz., G.Ş.S. 245/33G, 256/57D, 270/123H, 256/25D, 253/56A, 244/70E, 250/14C, 267/25E, 253/39C, 259/21B, 259/42C, 259/37D, 259/2I, 267/60D, 267/30D.

876 Faroqhi, Osmanlı Dünyasında Üretmek..., s. 241-242.

877 Özkan Ertuğrul, "Avrat Pazarı", DİA, Cilt 4, İslam Araştırmaları Merkezi, 1991, s. 125. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.8, 1995, s. 430-431. Kırsalda örnek için bkz., Mutaf, XVII. Yüzyılda Balıkesir'de Kadınlar..., s. 73.

878 Marcus, Modernliğin Eşiğinde..., s. 207-208.

Abdullah, Eleniçe'nin kıyye'si doksan beş akçeden olmak üzere, toplamda 134,5 babür dizisi duhanı Molla Mustafa'ya 12.777 akçeye satmıştır. Molla Mustafa'nın parasını vermemesi üzerine mahkemeye başvurmuştur. Molla Mustafa borcu kabul etmiş ve Elineçe'ye vereceğini taahhüd etmiştir.⁸⁷⁹ Yine Kasımpaşa Yel Değirmeni mahallesinden Aişe bt. Hafız bir miktar ev eşyası ve ham ipliği Esibe bt. Müsli'ye 40 kuruşa satmıştır.⁸⁸⁰ Davada Esibe'nin ham iplik alması onu daha sonra işletip satma ihtimalini göstermektedir. Böylece kadın üretime katkı vermekte ve geçimini sağlamaktaydı. Yine Bereketzade Mahallesinde sakin olan Nureb bt. Harez isimli Ermeni kadın bir inci yakalık, bir çift altın bilezik, bir inci kuşak, inci askılık ve bir çift zümrüd küpesini 100 kuruşa Sima bt. Pepa'ya satmıştır. Nureb altın ticareti yapan sarraflardan biri olabilir.⁸⁸¹ Davalardan birinde ise Kasımpaşa Seferikoz Mahallesinden Hasan Kapudan b. İbrahim cezayirden atlas ve setair'i Aişe bt. Mustafa'ya 220 kuruşa satmıştır. Bu kadar çok kumaşı aldığına göre Aişe hatun muhtemelen bunun ticareti ile uğraşmaktadır.⁸⁸²

Galata'da kadınların yapmış oldukları işlerden biri de oda işletmekti. Galata sosyo ekonomik yapısından dolayı tüccar, devlet görevlisi, hamal, asker vs pek çok kişinin ziyaret ettiği yerlerden biri olmuştur. Bunların çoğunluğu Galata'nın neredeyse her yerine yayılmış odalarda kalmıştır. Bu odalar bir anlamda günümüzdeki oteller gibidir. Odaları işletenler arasında kadınları da görmek mümkündür. Bunlardan biri Musa Efendi mahallesinde sakin olan Rukiye bt. İlyas Kaptan b. Hasan'dır. Rukiye'nin sahip olduğu Yahudihaneler muhtemelen babasından kalmıştır. Rukiye bunların işletmesini üzerine almıştır.⁸⁸³ Yine Tophane Cihangir mahallesinden İsmihan bt. Mustafa'nın vakıf odalarında bulunan bazı odaların sahibidir.⁸⁸⁴

Kadınların meslek olarak yapmakta oldukları işler bulunmaktaydı ve bu alanda oldukça uzmanlaşmışlardır. Kadınların uzmanlaşmış oldukları alanlardan biri de tekstil imalatıydı. Buldukları şehirlere göre farklı tipte ve desenlerde dokumalar yapmışlardır.⁸⁸⁵ Faroqhi; ailelerine çalışarak yardım eden Kasımpaşalı kadınların bulunduğunu belirtmektedir. Mahalledeki fakirlik nedeni ile kadınların çalışmak zorunda

⁸⁷⁹ G.Ş.S., 259/45D.

⁸⁸⁰ G.Ş.S., 266/5E.

⁸⁸¹ G.Ş.S., 267/41E.

⁸⁸² G.Ş.S., 266/12G.

⁸⁸³ G.Ş.S., 249/73A.

⁸⁸⁴ G.Ş.S., 256/36A.

⁸⁸⁵ Özer Ergenç, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Sanayi ve Ticaret Hayatına İlişkin Bazı Bilgiler", Belleten, LII, s. 203, Ankara 1988, s. 519. (501-533).

olduklarından bahsetmektedir. Bazı kadınların da geçimlerini tekstil imalatı ya da satışıyla sağladığından bahsetmektedir. 1678 tarihinde Bursa'daki ip eğirme tezgâhlarının kullandıranların yarısı kadınlardı.⁸⁸⁶ Galata'da tekstil işinden uğraşanlardan biri muhtemelen Cebeciler Mahallesi tüccarlarından Ali b. el-Hac Mustafa'dan 3 bin dirhemden ham ipek alan Galata sakinlerinden olan Sabaniye bt. Siyar isimli Yahudi kadın bu ham ipek için 41 kuruş vermiştir. Sabaniye aldığı ham ipeği işledikten sonra satmıştır.⁸⁸⁷ Kasımpaşa Yel Değirmeni mahallesinden Aişe bt. Hafız bir miktar ev eşyası ve ham ipliği Esibe bt. Müslî'ye 40 kuruşa satmıştır. Davada Esibe'nin ham iplik alması onu daha sonra işletip satma ihtimalini göstermektedir. Böylece kadın üretime katkı vermekte ve geçimini sağlamaktaydı.⁸⁸⁸ Bir başka davada Tophane Saka başı mahallesinden Meryem bt. El-Hac Mehmed, Emine bt. İbrahim'in evine gidip bir top yemeni yorgan kumaşını satmıştır. Muhtemelen Meryem bohçacı kadınlardan biridir.⁸⁸⁹

Osmanlı toplumunda kadınların hastalık ya da doğum gibi hallerinde hemen hekime görünmeleri alışılmış bir durum değildi. Saray mensupları bile öncelikle hekim gibi çalışan kadınlara başvururlardı. Bu kadınların bilgileri az, fakat deneyimleri çoktu. Bu yüzden de bilhassa kadın hastalıklarıyla ilgili hususlarda oldukça başarılıydılar.⁸⁹⁰ Sağlık alanında, tedavi hizmeti veren kadınlar tabibe, hekime, kabîle, asıcı kadın ve tosbağacı kadın gibi isimler alırlardı. Özellikle doğumlar ebe kadınlar tarafından yaptırılırdı. Doğum yapacak hanım bir ebe çağırır ve onun gözetimi altında doğum gerçekleşirdi. Ebelik diğer alanlara göre daha yaygın durumdaydı.⁸⁹¹ Kadınların sağlık hayatında yer almaları ile ilgili olarak 17. yüzyıl Manisa şehri üzerine yapılan bir çalışmada tabibe veya hekime olarak adlandırılan kadınların tıbbi ilgilendiren hususlarda mahkemeye yardımcı olduklarını, ölüm sebebi keşiflerinde ve bekâret kontrollerinde görev aldıkları belirtilmiştir.⁸⁹² Değerlendirilen Galata Kazasında kadınların bu işleri yaptıkları ile ilgili bir kayıt bulunmamaktadır.

Bunun gibi yine kadınların çalışmak zorunda oldukları yerlerden biri de kadın

886 Faroqhi, Osmanlı Dünyasında Üretmek..., s. 240

887 G.Ş.S., 272/19A.

888 G.Ş.S., 266/5E.

889 G.Ş.S., 245/131B.

890 D'Ohsson Me de M., 18. Yüzyıl Türkiye'sinde Örf ve Adetler, Çev. Zerhan Yüksek, Tercüman 1001 Temel Eser, s. 194-195.

891 Abdülaziz Bey, Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000, s. 3.

892 Günay, XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Manisa'nın..., s. 129.

hamamlarıydı. Burada çalışacak olanlarda yine kadın olmak zorundaydı.⁸⁹³ Galata tereke kayıtları içerisinde bazı kadınların çok sayıda kürke ve çeşitlerine sahip oldukları görülmektedir. Dolayısıyla kürk ticareti yapma ihtimalleri bulunmaktadır. Meselâ; Kasımpaşa Yeldeğirmeni Mahallesi'nde vefat eden Aişe bt. Abdullahın tereke kaydında köhne kakum kürk, beyaz cuka köhne samur, sarı cuka köhne parça kürk, kırmızı hatayi sincab kürk, defa kakum baş, defa kakum kürk ve beyaz cuka samur sof kürk gibi pek çok kürke sahiptir. Bu kadar çok kürke sahip olmasından dolayı ticaretinin yapıyor olabilir.⁸⁹⁴

Kadınların iş hayatında yer aldıkları alanlardan biri de vakıf yöneticisi olmalarıydı. Kadınların bu dönemde vakıf gibi önemli bir yerde yönetici olması sosyo-ekonomik hayatın içerisinde ne derece yer aldığıın göstergelerinden biri sayılabilir.⁸⁹⁵ 16. yüzyılda İstanbul vakıflarını inceleyen Baer, bu vakıfların üçte birinin kadınlara ait olduğunu tespit etmiştir.⁸⁹⁶

II. KADININ MAL VARLIĞI ÜZERİNDEKİ TASARRUFLARI

Kadının mal varlığı konusunda yapılmış olan çalışma sayısı oldukça azdır. Bu konuda yapılacak olan çalışmalar için siciller önemli kaynaklardır. Kadın ve aile üzerine yapılacak bir inceleme, haklarında daha geniş bir kaynak yelpazesi bulunan seçkinler zümresi kadınlarının dışında, hemen hemen sadece kadı sicillerindeki ve yer yer de tereke defterlerindeki kayıtlara dayanmak durumundadır.

Osmanlı'da kadınların taşınır ve taşınmaz mülk sahibi olabilmelerinde herhangi bir engel bulunmamaktaydı. Şeriata göre erkek, eşi yaşadığı sürece onun mal ve mülküne el süremezdi. Kadının kendisine ait malı ve mülkü olsa dahi, onun geçiminden erkek sorumluydu. Osmanlı Devleti'nde kadının çalışma hayatında yer alması pek nadirdi ve bu yüzden kadının mülk sahibi olmasının en aşikâr yolu kendisine miras kalması idi. Bu mülk sahipliği potansiyelinin hayata geçebilmesi için, kadınların kendilerini mirastan yoksun bırakmak isteyen erkek akrabalarına karşı korunması

893 Thevenot, Thevenot Seyahatnamesi..., s. 67.

894 G.Ş.S., 248/57A. Çok sayıda kürk sahibi olan kadınlar. G.Ş.S., 249/4F, 251/67A, 252/14A, 263/51A.

895 G.Ş.S., G.Ş.S., 259/54C.

896 Gabriel Baer, "Women and Waqf: An Analysis of the Istanbul Tahrir of 1546", Asian and African Studies, 17, 1983, s. 11.

gerekliydi.⁸⁹⁷ Meselâ; Fındıklı Kazancıbaşı mahallesinde sakin olan Aişe bt. Ahmed tahtânî bir odası, kenefi ve bir miktar avlusu bulunan menzili 65 guruşa Fatma bt. Mustafa'ya satmıştır. Burada kadın sahip olduğu menzili üzerinde kendisi tasarrufta bulunmuştur.⁸⁹⁸ Galata sicillerinde kadınların haklarını koruduklarını ve sahip oldukları eşyalar ile ilgili olarak rol üstlendikleri görülmektedir.⁸⁹⁹

Kadınların gayrimenkul satışlarının sebebiyle ilgili bazı sorulara cevap aranmıştır. Kadınlar kendilerine miras kalan mülkleri satmak zorunda bırakıldıkları için mi gayrimenkul piyasasında etkindiler? Bunu ek olarak kadınların mülkiyetleri geçici miydi? Sahip oldukları mülklerin denetimini ellerinde tutuyorlardı mı? Yoksa gerçekte denetim erkeklerin mi elindeydi? Müslim ve gayrimüslim kadınlar arasında durum nasıldı? Sorularına cevap verilmeye çalışılmıştır. Galata'da genel olarak kadınların miraslarını değerli eşyalar, kumaşlar ve gayrimenkuller üzerinden aldığı söylenebilir. Bu bakımdan tasarrufları da bunlar üzerinden olmuştur. Meselâ; Fındıklı Perizat Hatun Mahallesinde sakin olan Aişe bt. Mustafa'ya vilayeti Anadolu'da Hoşeli Kasabasına tabi Sefer karyesinde bulunan fevkanî iki oda, bir sofa, kiler, üç anbar, üç ahur, karane, bir sağır odası, bir sofa, bir göz değirmen, müşterek mülk çiftliğinin üzerinde olan 3 kazgan, beş kapaklı tencere, taba, beş han, üç leğen, iki tas, üç güğüm, üç kebir bakraç, beş gümüş enki, dört tas, iki kısrak, sekiz tane buzağı, sekiz kara sağır ineği, bir bargir ve üç saban kendisine miras olarak kalmıştır.⁹⁰⁰

Kadı sicillerinde bir mülkün satışı ile ilgili olarak "bey" sözcüğü kullanılmıştır. Bu ifade satışın tam olarak tamamlanmadığı durumlarda da kullanılmıştır. Örneğin, kiraya verme gibi durumlarda da kullanıldığı olmuştur.⁹⁰¹

Bazı evlerde mülkiyet karı-kocada bulunmaktaydı. Bu dönemde ortak mülkiyetin geliştiğini ve kadının önemli haklara sahip olduğunu söylenebilir. İncelenen sicillerde kadınların dul kaldıklarında kocanın üzerine kalan nafaka ve kisve dışında yaşlılıklarında herhangi bir gelire sahip olduklarını gösteren bir bilgi bulunmamaktadır. Eşleri hala hayatta iken bir birbirlerine yapmış oldukları hibelerden bahsedilebilir. Meselâ; Abdullah çelebi b. Musa mülkü menzili eşi Saliha bt. İbrahim'e hibe olarak

897 Suraiya Faroghi, "Kentlerde Toplumsal Yaşam"..., s. 721.

898 G.Ş.S., 244/59E.

899 G.Ş.S., 244, 245, 250, 253, 256, 259,266, 267, 270, 279 numaralı defterde, kadınların menzil satışları ile ilgili olan davalar.

900 G.Ş.S., 270/10E.

901 Ali Bardakoğlu, "Bey", DİA, Cilt 6, İslam Araştırmaları Merkezi, s. 13-19.

devretmiştir.⁹⁰² Bunun yanında evin çocuk veya ailenin genç üyelerinden birine devredilmesi durumunun da olduğu söylenebilir.

Osmanlı Devletinde arazi-i memlûke denilen, şahsî mülke konu olan gayrimenkuller üzerinde mülk sahiplerinin her türlü tasarruf hakkı bulunmaktaydı. Bunları satabilir, kiraya verebilir ve miras bırakabilirlerdi.⁹⁰³ Müslüman ve gerekse gayrimüslim Galatalılar, şahsî mülkleri olan gayrimenkulleri satış yoluyla, tasarruf hakkını ellerinde bulundurdukları vakıf gayrimenkullerini de ferâğ yoluyla, belli bir bedel karşılığında diğer şahıslara intikal ettirmişlerdir. Buna dair örneklerde aşağıda verilmiştir.

Kadıların görevlerinden biri de noter vazifesi görmeleri idi. Gayrimenkul ve diğer malların alım satımından sorumlu olan kişiler kadılardı.⁹⁰⁴ Değerlendirmesini yaptığımız bölge Galata olunca gayrimüslimlerin nüfusuna orantılı olarak mahkemeye geldiklerini söylemek güçtür. Bundan dolayı da bu konuda tam ve genel yorumlar yapmak güç olacaktır; ancak belgelere yansıdığı kadarı ile gayrimüslimlerin mülk ile ilişkileri hakkında bazı bilgiler verilmiştir. Osmanlı mahkemelerinin birinde gerçekleştirilmiş satış ve diğer işlemlerin imparatorluk coğrafyasında geçerli olmasını sağlayan idarî ve hukukî yapının olması birçok kolaylığı beraberinde getirmiştir. Örneğin; İstanbul Ayasofya Kebir Mahallesi'nde oturan Fatma bt. Mehmed fevkanî üç bab oda, dört sofa ve kenef ve abdesthane ve bahçe ve tahtânî iki bab oda ve bir matbah ocağı ile müştemil mülkünü El-Hâc Ahmed b. El-Hâc Mehmed'e para satmıştır.⁹⁰⁵ Bu işlemi Galata mahkemesinde yapmıştır. Galata kazasında Lâle Devri'nde mülkler üzerinde yapılan tasarruflarda "kuruş" para birimi olarak kullanılmıştır.⁹⁰⁶

1. Ev Satışları

Ev satışları konusunda sicillerdeki bilgiler çok çeşitli ve kapsamlıdır. Belgelerde satıcı-alıcının adları ve baba adları yer almaktadır. Kayıtlarda ev ile ilgili olarak, evin fiyatını, mahallesini, evin mahalledeki konumunu, ne gibi yapılar ile komşu olduğu ve

⁹⁰² G.Ş.S., 266/1C.

⁹⁰³ Halil Cin, "Arazi", DİA, Cilt 3, İslam Araştırmaları Merkezi, 1991, s. 344; Toprak ile ilgili tasarruflar hakkında bkz., Ömer Lütfi Barkan, Türkiye'de Toprak Meselesi, Toplu Eserler I, İstanbul 1980, s. 253.

⁹⁰⁴ Kadının görevleri için bkz., İlber Ortaylı, "Kadı"...s. 69-73.

⁹⁰⁵ G.Ş.S., 272/48B.

⁹⁰⁶ İncelenen dönemde 1 Osmanlı kuruşu = 120 akçe = 40 para üzerinden yeni bir para birimi oluşturulmuştur. Değerlendirmeler için bkz., Şevket Pamuk, İstanbul ve Diğer Kentlerde 500 Yıllık Fiyatlar ve Ücretler 1469-1998, Ankara 2000, s. 10; Pamuk —Kuruş, DİA, Cilt 16, İslam Araştırmaları Merkezi, 2002, s. 458-459; Pamuk, Osmanlı-Türkiye İktisadî Tarihi 1500-1914, İstanbul 2005, s. 171.

mülkiyet sahibi ile ilgili bilgilere yer verilmektedir. Bunun yanında genel olarak evin özelliklerinden bahsedilmektedir. Evin kaç odalı, kaç katlı, mutfak, tuvalet, banyo gibi hizmet yerlerinin varlığı hakkında bilgiler yer almaktadır. Mülkün o sıradaki fiziki özellikleri hakkında veriler sunmaktadır.

Galata kazasında evler genel olarak “menzil” kelimesi ile ifade edilmiştir. Bunun dışında bazı daha lüks evler ise “köşk” tabiri kullanılmıştır. Osmanlı devletinde kişinin mülkiyetinin en yoğun olduğu alan menzil konusundaydı. Kişi bunu istediği gibi kullanabilir ve başkasına intikal ettirebilirdi. Bu kadınlar için de geçerli olan durumlardan biriydi.⁹⁰⁷

Ev satışlarında taraflar genel olarak bizzat mahkemede bulunmakta iken, bazı durumlarda vekilleri vasıtasıyla temsil edilmişlerdir. Kadınlar-erkekler veya Müslim-gayrimüslimler arasında satışlar rahat bir şekilde yapılmıştır. Erkekler arasındaki satışlar ise konu dışında olduğu için değerlendirmeye alınmamıştır. Bu satışlar ile ilgili olarak alıcı ve satıcı ilişkisi şu şekildedir:

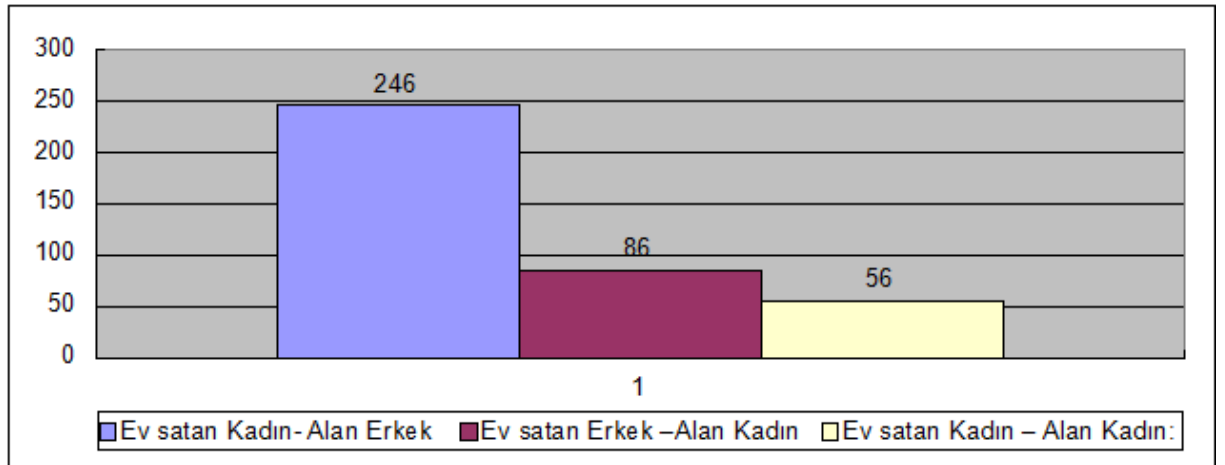
Toplam satılan menzil sayısı: 388

Ev Satan kadın – Alan Erkek: 246

Ev Satan Erkek –Alan Kadın: 86

Ev Satan Kadın – Alan Kadın: 56

Tablo 34: Ev alan ve Satan Kadınlar.



Kadınların toplam alış-satış tasarrufunda buldukları ev satışı ile ilgili 388 kayıt bulunmaktadır. Tabloda verilen bilgilere göre satıcı konumunda olan kadın sayısı

907 Suraiya Faroqhi, “Onaltıncı ve Onyedinci Yüzyıl Kadı Sicillerinde Kaydolan Ev Satışlarıyla İlgili Belgelerin Şekil Açısından Değişimi”, Tarih Boyunca Paleografya ve Diplomatik Semineri: Bildiriler Ed. Mübahat S. Kütükoğlu), İstanbul 1988, s. 201-202.

302'dir. Kadınların alıcı durumunda olduğu kayıt sayısı ise 142'dir. Kadınların kendi aralarında yapmış oldukları alış veriş adedi ise 56'dır. Burada önemli olan kadının her türlü tasarruf hakkına sahip olma imkânıdır. Satışlar içerisinde kadından eşine ve eşinden kadına 34 satış bulunmaktadır. Bu da toplam satış içerisinde % 8.76'dır. Her satılan 10 evden hemen hemen birinin eşler arasında birbirine devir mahiyetinde olduğunu görülmektedir. Bu konuda çeşitli izahlar yapılabilir. Eşin ölümünden sonra kadının hayatını daha rahat bir şekilde devam ettirebilmesi veya kadının mirastan payını artırmak istemesi ilk akla gelenlerdir. Bunun yanın da kadının da evini eşine devri(satışı) ettiğine dair örnekler bulunmaktadır. Muhtemelen kadının mülkünü koruyamama veya akrabalarının kadından miras alabilmesi ihtimali sebebiyle mülkiyeti kocanın kendi üzerine alma isteği etkili olmuş olabilir. Fakat bu tür satışlar veya devirlerin oranı oldukça düşük olduğu söylenmelidir.⁹⁰⁸

Alıcı ve satıcının akraba olmaları genel olarak sicillerde yer almıştır. Akrabalar arasında olan bağışlar çoğunlukla satış olarak gösterilmiştir.⁹⁰⁹ Satışlar içerisinde aile içi yani eş dışında, anne, baba, kardeş ve çocuklara yapılan satışlara ait 29 satış kaydı bulunmaktadır. Bu da ortalama olarak yapılan satışlar arasında % 7.47 gibi bir orana tekabül etmektedir. Koca ve aile içerisinde yapılan satışlara miras kaçırma veya mirastaki payını artırma gayretleri sebebiyle şüphe ile bakılabilir.⁹¹⁰

Kadı sicillerinin vermiş olduğu diğer bir önemli bilgi de mülkiyet ortaklığıdır. Mülkiyet ortaklığı, genel olarak kardeşler arasında mirasın kalması ve bunun taksimi olarak görülse de, biz daha çok karı-koca arasındaki mülkiyet ortaklıkları üzerinde duracağız. İncelenen siciller içerisinde karı-kocanın birlikte satış yaptıkları 16 ev bulunmaktadır. Bu mülkiyet ortaklığı da daha önce bahsedilen 388 menzil satışı içerisinde % 4,1 gibi bir orana tekabül etmektedir. Bu oran genel olarak mülkiyet ortaklığının çok fazla tercih edilmediğini göstermektedir.⁹¹¹ Meselâ; Beşiktaş'a bağlı Kuruçeşme karyesinden Maryora bt. Acisaro isimli nasraniyenin evine gitmiş ve vefat eden Dumaki v. Yani'nin mirası üç oğlu ve bir kızına kalmıştır. Kendilerine kalan bir taraftan deniz, bir taraftan Boğdan Begi Mihal Voyvoda yalısı, bir taraftan Tabip

⁹⁰⁸ Karı-koca arasındaki satışlar(devirler) için bkz., G.Ş.S., 245/16C, 250/11B, 250/63C, 253/71D, 253/76C, 253/79B, 256/28C, 256/29D, 256/41D, 256/42C, 256/43E, 256/44A, 256/72F, 259/2I, 259/2J, 266/1C, 270/8G, 270/9G, 270/16B, 270/86B, 272/12C, 272/20B, 272/25D.

⁹⁰⁹ Suraiya Faroqhi, Orta Halli Osmanlılar, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2009, s. 23.

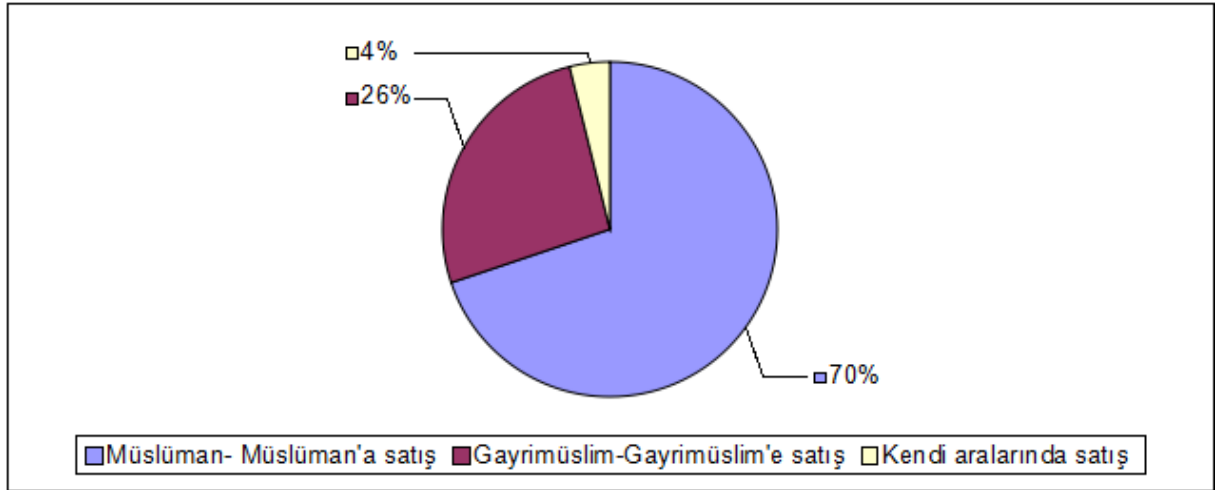
⁹¹⁰ Örnekler için bkz., G.Ş.S., 245/98, 253/55E, 256/64C, 266/65A, 272/84C, 256/45B, 272/15D.

⁹¹¹ G.Ş.S., 253/68B, 256/79G, 259/1A, 266/89D, 267/25E, 272/9D.

Dimitraki yalısı fevkanî ve tahtânî sekiz oda, bir sofa, bir matbah iki mahzen, ahur, ve bir miktar bahçesi olan evlerini İngiliz Elçisi Baş tercümanı Yogaki v. Kiryako'ye 1500 kuruşa satmışlardır.⁹¹²

Galata diğer sakinleri olan gayrimüslimler ile ilgili bilgiler kayıtlar içerisinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Lâle Devri Galata kadınları ile ilgili siciller içerisinde gayrimüslimler ile ilgili 117 menzil satışı davası bulunmaktadır. Bu davalar da toplam menzil davaları içerisinde % 30.15 gibi bir ortalama vermektedir. Bu da toplam menzil satış davalarının üçte biridir. Gayrimüslim nüfusun yoğun olmasından dolayı, Galata için çok yüksek gibi görünmese de Anadolu'ya göre bu oranın oldukça yüksek olduğu söylenebilir. Kayıtlar gayrimüslimlerin alış-satış gibi ekonomik değeri olan davaları mahkemeye taşıdıklarını göstermektedir. Gayrimüslimlerin bu alış-verişleri genel olarak kendi aralarında olmuştur.

Tablo 35: Satışlarda Müslim-Gayrimüslim Oranları.



Müslim ve gayrimüslimlerin birbirleri ile yapmış oldukları menzil satışı % 4 gibi düşük bir oranda kalmıştır. Gayrimüslim kadın ile ilişkili menzil satış davaları içerisinde Müslümanların gayrimüslimlere 7 menzil satışı bulunmaktadır. Ortalama olarak % 1.80 gibi çok düşük bir orandır. Müslümanların mülklerini gayrimüslimlere pek satmayı tercih etmedikleri görülmektedir. Gayrimüslimlerden Müslümanlara satışta da hemen hemen aynı durum söz konusudur. Gayrimüslimlerden Müslümanlara 8 menzil satışı bulunmaktadır. Bu da ortalama olarak % 2.08 değerini vermektedir. Bu oranlar; Müslüman ve gayrimüslimler aralarında mülkiyet satışının pek yaygın olmadığını

⁹¹² G.Ş.S., 259/36A.

göstermektedir. Muhtemel pek çok sebebi Osmanlı mahalle düzeninde gayrimüslimlerin oturdukları yerler ile Müslümanların oturduğu yerlerin genel olarak ayrı olması, karışık oturma konusunda pek istekli olamamaları görünen sebeplerden birisi olsa gerektir.⁹¹³ Üsküdar üzerine yapılmış bir çalışmada, 1700-1750 yılları arasında Üsküdar mahkeme sicillerinde tescil edilmiş ev satış kayıtlarından Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında el değiştiren mülklerde kişilerin büyük çoğunlukla kendi dindaşlarından birine satış yapmayı ya da satın almayı tercih ettiklerini bildirilmektedir.⁹¹⁴ Bu durum aynı şekilde oranlarını vermiş olduğumuz Galata içinde söz konusudur.

Gayrimüslim kadınların kendi aralarında eşlerine veya başka bir gayrimüslim kadına satıcı-alıcı oldukları davaların sayısı 102'dir. Toplam davalar içerisinde %26 gibi bir ortalamaı vermektedir. Bu oran gayrimüslimlerin yukarıda bahsedildiği gibi kendi aralarında alış-verişin daha çok tercih ettiklerini göstermektedir. Bu durum Müslümanlar için de geçerlidir. Toplamda 388 dava içerisinde 271 tanesi Müslümanların kendi aralarında yapmış oldukları mülk satışlarıdır. Toplam davalara oranı %70'tir. Yani her 3 satıştan-alıştan ikisini Müslüman kadınlar kendi aralarında yapmışlardır. Menzil alış verişinde farklı inançtan olanların bu işleme pek sıcak bakmadıkları anlaşılmaktadır. Bu tür satışların bölgeden bölgeye veya zamana göre değiştiğini söylemek mümkündür.⁹¹⁵

⁹¹³ G.Ş.S., 259/30E.

⁹¹⁴ Nevzat Erkan, 18.Yüzyılın İlk Yarısında Üsküdar'da Müslim-Gayrimüslim İlişkileri – Şer'iyye Sicilleri ve Müdevvel Kaynaklar Işığında- Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2012, s.121.

⁹¹⁵ Jennings'in 1571-1640 tarihleri arası Kıbrıs'taki Hristiyan ve Müslümanları incelediği çalışmasında gayrimüslimlerin Müslümanlara sattığı mülk sayısını 31, Müslümanların gayrimüslimlere sattığı mülk adedini de 30 olarak tespit etmiştir. Bkz., Ronald C. Jennings, Christian and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean Worl, 1571-1640 Newyork and London 1993, s. 166; Rositsa Gradeva'nın 4 sicil üzerinden yaptığı değerlendirme, Sofyalı Hristiyanların ev alma konusunda zamanla daha istekli konuma geldikleri yönünde olmakla beraber, Müslümanlarla Hristiyanlar arasında gerçekleşmiş ev alım-satımlarıyla ilgili aktardığı toplam rakamlara göre, Müslümanlar Hristiyanlara 21 ev satmış, diğer taraftan 20 evi de Hristiyanlar'dan satın almıştır. Rositsa Gradeva, "Towards A Portrait Of 'The Rich' In Ottoman Provincial Society: Sofia In The 1670", <https://aubg.academia.edu/RositsaGradeva>, s. 177. (erişim tarihi 12. 10. 2014); Suraiya Faroqhi'nin 17. yüzyılın başlarında Ankara ve Kayseri'de yaşamış gayrimüslim ve Müslümanların kendi dindaşı olmayan kişilerden ev satın almalarına dair bulguları da her iki kesim arasında dengeli bir mülk değişimine işaret etmektedir. 1600'lü yıllarda Ankaralı Müslümanlar gayrimüslimlere 15 ev satarken gayrimüslimler ise Müslümanlara 10 ev satmıştır. Aynı tarihlerde Kayseri'deki ev satış kayıtlarına göre bu rakamlar 17'ye 16 olarak gerçekleşmiştir. Fakat yüzyılın sonunda her iki şehirde, özellikle Kayseri'de, farklı inanç sahipleri arasındaki mülk alım-satımlarında ciddi bir değişim yaşandığı anlaşılmaktadır. Evini bir gayrimüslime satan Müslümanların sayısında artış yaşanırken gayrimüslimlerin (özellikle Kayseri gayrimüslimlerin) Müslümanlara ev satma eğilimlerinin büyük ölçüde azaldığı görülmektedir. Faroqhi, Orta Halli Osmanlılar, s. 208-209.

a. Galata'da Ev Neden Değerliydi?

Galata'da Lâle Devri'nde bir evi değerli kılan özellikler nelerdi? Neden bir ev pahalı veya ucuz olabilirdi? Galata'da evler genel özellikleri nelerdi? Gayrimüslim ve Müslüman evleri arasından ne gibi farklılıklar vardı? Bu sorulara cevaplar verilmeye çalışılmıştır.

Bir evi değerli kılan özelliklerin başında günümüzde de olduğu gibi evin bulunduğu mahalle, evin etrafındaki diğer yapılar ve evin üzerinde bulunduğu konumu önem taşımaktaydı. Evi değerli kılan diğer özellikler ise evin yapısı ile ilgiliydi. Evin tahtânî veya fevkanî yani çok katlı olması, odaları, salonu, kileri, hamamı, bahçesi, su kuyusu, mutfak, mahzeni, tuvaleti ve diğer birimleri evin değerini belirlemede önemliydi. Evin yapımında kullanılan malzeme ve konforu onun değerini artıran diğer ölçütlerdi.⁹¹⁶ Belgelerde çok anlaşılmasa da evin yeni ve eski olmasına göre fiyatını değiştirmektedir.

Galata kazasında kadınların sahip oldukları evleri satış değerlerini esas alarak üç gruba ayırdık. Bu taksimat evlerin kat, oda sayıları ve diğer özellikleri göz önüne alınarak yapılmıştır. Satılan menzillerin toplamının ortalama fiyatı 250 kuruş'tur. Değerlendirmede 100 kuruşa kadar olan evler birinci grup, 100-300 kuruş arasındaki evler ikinci grup ve son olarak 300 kuruşun üzerinde değeri olan evler üçüncü grup statüsünde ele alınmıştır. Toplamda satılan menzil fiyatının belli olduğu 373 menzil satışından birinci grupta 168 (% 45.04), ikinci grupta 129 (% 34.58) ve son olarak da üçüncü grup olan 76 (% 20.37) menzil sahibi kadın bulunmaktadır.

Birinci grupta bulunan kadınların evlerinde genel hizmet alanları olarak; oda, sofa, kenef (tuvalet), matbah (mutfak), ahır, bir miktar avlu bulunmaktadır. Genel olarak bu grupta bir oda ya da iki odaya rastlamak mümkündür. Genel olarak evler tek katlıdır. Meselâ; Fındıklı Kazancıbaşı Mahallesi'nde sakin olan Aîşe bt. Ahmed sahip olduğu evi tahtânî bir oda, kenef ve bir miktar avlusu bulunan 65 kuruş değerinde olan evini Hadice bt. İbrahim'e satmıştır.⁹¹⁷ Yine Beşiktaş'da Sinânpaşa mahallesi'nde sakin olan Hadice bt. Abdullâh fevkanî bir oda, bir sofa, tahtânî bir oda, kenef ve eşcâr-ı müsmire ve gayr-ı müsmireli bir miktar bâğçesi olan evini 90 kuruşa Hasan b. Abdullah'a satmıştır.⁹¹⁸

İkinci grup evler ise daha iyi durumdaydılar. Genel olarak hizmet alanları oda,

916 Marcus, Modernliğin Eşiğinde..., s. 240-242.

917 G.Ş.S., 244/59E.

918 G.Ş.S., 259/29B. Benzer davalar için bkz., 250/32E, 253/20C, 253/31F, 253/46G, 253/55D, 253/79B, 256/25B, 256/36B, 256/79G, 259/3I, 259/29B, 259/37C, 259/46A, 266/34F, 266/43D, 266/76B, 267/12A, 267/52C, 270/24E, 270/52C, 270/81E, 270/112D, 272/9D, 272/19C.

sofa, dehliz (koridor), abdesthane, mutfak, tuvalet, kiler, bahçesi ve bir miktar arsadan meydana gelmekteydi. Evlerde iki veya üç odanın olduğu görülmektedir. Evlerin genel olarak iki katlı olduğu söylenebilir. Meselâ; Şahkulu Mahallesinde sakin olan Fatma bt. El-hac Abdullah fevkanî iki oda, bir sofa, kenef, fevkanî bir matbah ve avlusu bulunan evini 250 kuruşa Rukiye hatuna satmıştır.⁹¹⁹ Yine Kasımpaşa Sururi Mahallesinde sakin olan Fatma bt. Abdullah fevkanî iki oda, bir sofa, kenef, matbah ve bahçesi olan evini 140 kuruşa Osman beşe b. Ali'ye satmıştır.⁹²⁰ Bir başka davada Galata'da Okçumusa mahallesinde sakin olan Ümmühânî bt. Abdullâh b. Abdulmennân ve kocası Hüseyin Çelebi b. Hasan ir taraftan Gümrük Kâtibi İbrâhîm Efendi bağçesi ve bir taraftan Haffâf el-Hâc Ahmed menzili, bir taraftan mescid-i şerif 190 kuruşa Mahmud b. Mehmed'e satmışlardır.⁹²¹

Üçüncü grupta yer alan evlerde hizmet birimleri: oda, mahzen, tuvalet, kiler, dehliz, mutfak, hamam, çamaşırhane, sofa, su kuyusu, arsa ve bahçeden oluşmaktaydı. Bu gruptaki evlerde oda sayısı dört veya daha fazla olabilmekteydi. Evlerde genellikle birden fazla kata sahipti.⁹²² Meselâ; Beşiktaş'a bağlı Kuru Çeşme Mahallesinde sakin olan Varo v. Yano fevkanî beş oda, bir sofa, dehliz, kiler, bir matbah, tahtânî üç bab oda, kenef, üç mahzen ve bir miktar avlusu bulunan evini Mariyore bt. Varko'ya 1600 kuruşa satmıştır.⁹²³ Yine Galata Kalkancıbaşı mahallesinden Mariya bt. İstefan bir taraftan Sa'atçi Dimitraško mülkü, bir taraftan Kasanda nasrâniye mülkü ve bir taraftan Maralteba İstefano Beyak mülkü ile çevrili dört oda, iki mahzen ve dehliz olan evini Petro Funton ve Filipo'ya 800 kuruşa satmıştır.⁹²⁴ Bir başka pahalı eve sahip olan Tomtom mahallesinden Tabîb Mani Françesko Hulin v. Lakrivo isimli müste'men Kamerhatun mahallesinde olan fevkanî on oda, dehliz, tahtânî br oda, üç mahzen, bir sarnıç, kenef, bir

919 G.Ş.S., 272/12E.

920 G.Ş.S., 270/26E. Benzer davalar için bkz., 253/76C, 256/9F, 256/26G, 256/28C, 256/73D, 256/75B, 256/75E, 259/2C, 259/2D, 259/3A, 259/7H, 259/14C, 259/50C, 259/58E, 266/5C, 266/27D, 266/30A, 266/59B, 266/80A, 266/84A, 266/89D, 267/13E, 267/32F, 267/82B, 270/21E, 270/25C, 270/26E, 270/32D, 270/40C, 270/49E, 270/51E, 270/69B, 270/70D, 270/115D, 272/4D, 272/5B.

921 G.Ş.S., 259/14C.

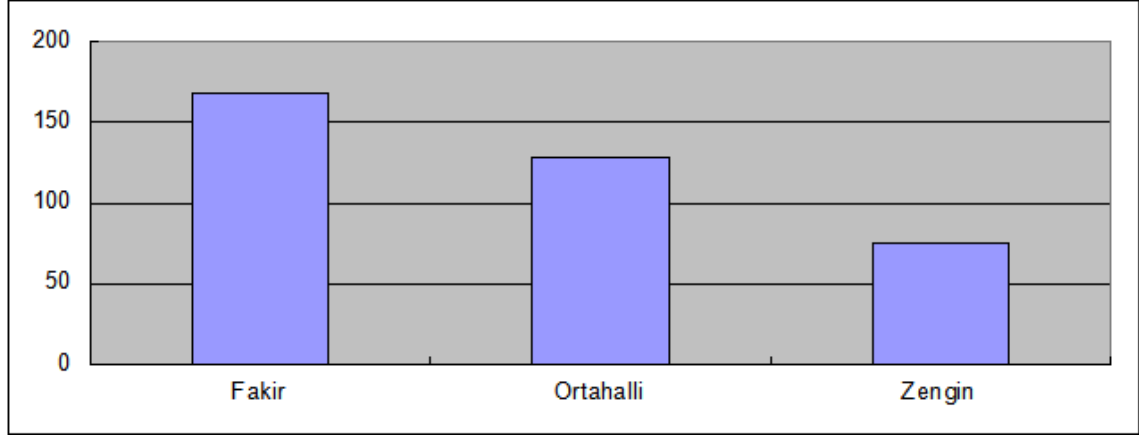
922 Belgelerde evlerin kaç katlı olduğuna dair bilgiler tahtânî (alt kat) ve fevkânî (üst kat) tabirleriyle ifade edilmektedir. Tek katlı evler için sadece tahtânîndeki ev bölümleri aktarılırken iki katlılarda ayrıca (öncelikle) fevkânî kısmındaki oda ve diğer bölümleri, daha sonra alt kattakiler belirtilirdi. fevkanî evin özellikleri hakkında bkz., Ayda Arel, Osmanlı Konut Geleneğinde Tarihsel Sorunlar, Ege Üniversitesi Güzel sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir 1982, s.37-40.

923 G.Ş.S., 267/65C. Benzer davalar için bkz., 244/5C, 244/35F, 244/79A, 245/81C, 253/33C, 253/59E, 253/61B, 253/68B, 253/73G, 259/16C, 259/30E, 259/43B, 266/16C, 266/26A, 267/65C, 270/11D, 270/117D, 272/49D, 272/53B, 272/84B.

924 G.Ş.S., 259/36G.

su kuyusu ve etrafı duvarlarla kaplı bahçesi olan menzilin ve mülk arsasını 2200 kuruşa Vitorya'ya satmıştır.⁹²⁵

Tablo 36: Evlerin Fiyatlarına Göre Gruplandırılması.



Bunlar içerisinde en yüksek değere sahip olan ev gayrimüslim bir kadın olan ve Beşiktaş'a bağlı Arnavut karyesinden ikamet eden Roksandra bt. İskarlatzade'ye aittir. Roksandra Dîvân tercümanı olan oğulları Likoraşko ve Aleksandri v. Ratah'ın vekâletinde evini satmıştır. Bu ev 8.000 kuruşa Kuyumcu Saços v. Manas adlı Ermeni'ye satılmıştır. Ev şu özelliklere sahiptir: etrafında gayrimüslimlere ait bir taraftan Kuyumcu Panayot v. Yani ve bir taraftan Uskulun, bir taraftan Aleksandri v. Hırısto, Kürkcü Panayot v. Manol, diğer taraftan denize kenarı ve yakınından da umumi yol geçmektedir. Denize bakan diğer tarafında fevkanî altı oda, bir sofa, iki halvethane, camekânlı hamam, kiler, bir küçük mutfak, bir büyük mutfak, dört tuvalet, tahtânî iki oda, iki kargir mahzen, yine bir sofa, kayıkların yanaşmasına mahsus bir liman, üç su kuyusu ve bahçesi bulunmaktadır.⁹²⁶ İskarlatzade ailesi Osmanlıda özellikle tercüme odasında görev alan önemli ailelerden biridir. Bu davada bu aileye mensup Roksandra yalısını satmıştır. Yalıtı satmasında saraya yakın bir yere veya kendilerine tahsil edilen bir yere geçmeleri sebebiyet vermiş olabilir..

Pahalı evlerden biri de Kamer Hatun Mahallesinden Lagorata bt. Covani simli nasraniyenin vekilleri olan oğlu Covani v. Dimitrişko ve kızları Zabte ve Ursula bt. Dimitrişko fevkanî on dört oda, üç divanhane, dört dehliz, tahtânî küçük ve büyük on altı oda, bir matbah, bir çamaşırhane, bir ahır, bir kilise, üç yasakçı odası, kenif, üç su kuyusu, iki kat bahçesi ve dört tarafı duvarla çevrili "İngiliz Sarayı" olarak bilinen mülk

⁹²⁵ G.Ş.S., 259/43B.

⁹²⁶ G.Ş.S., 259/36G.

menzilinın dört hissede iki hissesini oğlu Covani'ye, birer hissesini kızları Zabte ve Ursula'ya 7000 kuruşa satmıştır.⁹²⁷

Değeri yüksek evlerden biri de Beşiktaş'a bağlı Ortaköy'de sakin olan Rakame bt. Libaz v. Tesim bir köşk, yedi oda, kiler, bir sofa, iki sağir oda, bir matbah, kenef, hamam ve bir miktar avlusu olan evini 2500 kuruşa Lofelya v. Yova'ya satmıştır. Bu evde oldukça değeri yüksek evlerden biri olmuştur.⁹²⁸ İncelenen siciller içerisinde en düşük fiyata satılan tek katlı sadece bir odası olan harabe bir evdi. Bu evde ancak 10 kuruş etmekteydi.⁹²⁹

Evin önemli bölümlerinden biri olan ve belgelerde "matbah" diye geçen mutfak değeri düşük birinci grup evlerin % 21.42'sinde mevcuttu. İkinici gruptaki evlerde mutfağın mevcudiyeti biraz daha artmakta ve % 26.35 oranında görülmektedir. En pahalı olan üçüncü grup evlerde ise bu oran % 48'i bulmaktadır. skdar da aile üzerine yapılan bir çalışmada gruplandırmalara fakir, orta halli ve zengin şeklinde yapılmıştır. Burada bu ayırımın satış üzerinden yapılması aslında sakıncalıdır. Çünkü satılan ev ile sahibinin maddi durumu hakkında doğrudan ilişki bulunmamaktadır. Bu fiyatlandırma evin durumuna göre yapılmıştır. Yapılan gruplandırmada ikinci ve üçüncü gruplar uyuşurken birinci grup ile fakirler arasında fark olmuştur. skdar da sadece % 2 düzeyinde iken,⁹³⁰ Galata kazasında değinildiği gibi % 21.42 düzeyindedir.

Yukarıda ayırımı yapılan evlerin genelinde kenef olarak adlandırılan tuvaletin olduğunu görmek mümkündür. Değerlendirmesi yapılan birinci grup Müslüman evlerinin % 41.66'sın da tuvalet bulunmaktadır. Bu oran gayrimüslimlerin satıcı veya alıcı olduğu evler baz alınmadan yapılmıştır. Bu oran gayrimüslimlerde % 26.92'dir. İkinici grupta bu oran biraz daha artmakta ve son olarak üçüncü grup evlerde en az bir tuvaletin, bazen de birden fazla tuvaletin olduğu görülmektedir.

Evlerin diğer bölümleri olan hamam, kiler, mahzen ve ahır gibi yapıların daha çok ikinci ve üçüncü grupta satış yapan kadınların evlerinde olduğu tespit edilmiştir. Evlerin genelinde az da olsa bahçelerinin olduğu görülmektedir. Bu bahçelerin varlığı

⁹²⁷ G.ř.S., 259/14A.

⁹²⁸ G.ř.S., 253/68B.

⁹²⁹ Bu ev Galatada Emekyemez Mahallesinde sakin olan şerife Hadice bt. Es-seyyid El-hac Osman aitti. G.ř.S., 244/71F.

⁹³⁰ Nevzat Erkan, 18. Yüzyılın İlk Yarısında Üsküdar'da..., s.128; diğer oranlar için bkz., "Fakir ailelerin yaşadığı evlerin sadece bir tanesinde 456 (% 2) tamamen beslenmeyle ilgili faaliyetlere tahsis edilmiş özel hizmet alanı yer alırken, bu sayı orta halliler grubunda 21'e (% 24) yükselmiştir. Zenginlerin evinde ise mutfak evin temel unsurları arasına girmiş; olup, bu gruptaki Müslüman ve gayrimüslim evlerin çoğunda (% 58) mutfak bulunmaktaydı."

ve büyüklüğü kadının ekonomik durumuna göre değişmektedir. Birinci grupta yer alan evlerin ise bahçeye daha az sahip oldukları görülmektedir.

Galata'da Müslim ve gayrimüslim kadınların sahip oldukları evler arasında buldukları birinci, ikinci ve üçüncü grupta birbirine benzerlik görülmektedir. Evlerin bulunduğu mahalleye göre ise çok büyük bir farklılığın olduğu söylenemez. Genel olarak evin fiyatı yapısı ile ilgili olmuştur. Bunun dışında tabii denize kenarı olması, umumi bir yolun geçiyor olması yine değer katmaktaydı. Ancak mahalleler arasında konumdan kaynaklanan fiyat farklılıklarından pek söz edilemez.

b. Galata Noterliği

Mülk davaları içerisinde ön plana çıkan bir diğer kayıt türü, daha önceden sattığı veya bağışladığı malını teslim ettiğini gösteren bir belgeydi. Meselâ; Tophanede El-Hâc Ömer Mahallesi'nde oturan Şerife Aişe bt. Es-Seyyid Mehmed isimli kadın Mehmed Çelebi ibn. Abdullah'a dava açarak şahitlerin huzurunda mülkü menzilin kendisine ait olduğunu onaylatmıştır.⁹³¹ Bir diğer davada ise Galata'ya bağlı Tomtom Mahallesi'nde oturan Reba bt. Marko kendisine ait olan mülkünü kızına teslim ettiğini bildirmiştir.⁹³²

Menzillerle ilgili davaların birinde ise Tophane Fırzağa Mahallesi'nde oturan Rabia bt. Abdurahman husumetli olduğu zimmî kardeşlerin sahibi olduğu tahtânî bir odalı ve avlusu da bulunan menzilin daha önce başka bir Ermeni'ye sattığı ile ilgili itirazda bulunmuş; ancak bunu ispatlayamamıştır.⁹³³

Günümüzde de olduğu gibi muhtemelen o dönemde kişilerin ev sahibi olması gelecek ile ilgili ihtiyaç duydukları güvencelerden birisiydi. Genelde ev sahibi olma talebi yaygın olduğundan kiralık menziller çok fazla rastlanılmamaktadır. Ev satışlarının çok sık olmasının en büyük sebebi muhtemelen evin bir ticari araç olarak da görülmesinden kaynaklanmaktaydı. Galata mahkemesi yapmış olduğu satış ve mülkün onaylanması gibi ticari tasdik gerektiren durumlarda bakmıştır. Galata mahkemesi bu şekilde noter görevi de üstlenmiştir.

2. Bağ-Bahçe-Arazi Satışları

Galata'da Lâle Devrinde kadınların bağ-bahçe ve arazi üzerinde tasarrufları hakkında kayıtlar bulunmaktadır. Sicillerde bağ ifadesi doğrudan kullanılmaktadır.

931 G.Ş.S., 272/37B.

932 G.Ş.S., 272/52D.

933 G.Ş.S., 267/81D

Bağın miktarı belirtilirken “*dönüm*” veya “*kıta*” ifadesi kullanılmıştır. Bunların miktarı hakkında bilgiler verilmiştir. Satılan bağ küçük ise genel olarak “*bir miktar bağ*” şeklinde ifade edilmiştir.

Bağ-Bahçe - Arazi Satışı

Kadın -Erkeğe satış: 12

Erkeğin-Kadına satış:4

Kadından-Kadına yapılan satış: 5

Satılan mülkün fiyatı bulunduğu konuma ve verimliliğine göre değişmekteydi. Kadınların alıcı veya satıcı olduğu iki bağ alım satımı bulunmaktadır. Bunlardan biri kadının-kadına yapmış olduğu bağ satışlarıdır. Fındıklı’da Çelebi Mahallesi’nde oturan Fatma bt. Ali ve kebire kızı Salihâ mülk bağlarını 20 kuruşa Aişe bt. Ahmed’e satmıştır.⁹³⁴ Bir diğer bağ satışı ise gayrimüslimler arasında olmuştur. Marmara Nahiyesi Kezalik Karyesinden Vevele bt. Yorgaki bir mülk bağını Kantar v. Piyot’a satmıştır.⁹³⁵

Bahçe satışı konusunda Galata’da bu dönemde kadınların 10 alım ve satım kaydı bulunmaktadır. Bahçe fiyatları da bağ fiyatları gibi konumu, miktarı ve özelliklerine göre değişmiştir. Bu satışlardan 5⁹³⁶ tanesi Müslüman kadınlar ile ilgili iken, diğer 5’i⁹³⁷ gayrimüslim kadınlar ile ilgilidir. Bu da gayrimüslimlerin de etkin bir biçimde burada bahçe işi ile uğraştıklarını ve bahçeye sahip olduklarını göstermektedir. Yapılan satışlar dindaşların kendi aralarında olmuştur. Meselâ; İstinye Nahiyesine bağlı Büyükdere karyesinden Teraki v. Yaneko iki kıt’a mülk bahçesini 80 kuruşa Estase bt. Vasil’e satmıştır.⁹³⁸

Bahçe fiyatları konumuna ve yapısına göre değişmekteydi. Meselâ; Galata haricinde Mueyyedzade Mahallesi’nden Sofaka bt. Hırsto 14 dönüm bahçesini 300 kuruşa Todoroki v. Esbaş’a satmıştır. Yine aynı mahalleden Kamer bt. Abdullah mülk bahçesi olan 7 dönüm bahçesini 200 kuruşa satmıştır.⁹³⁹ Yine Kasımpaşa Tatavla Karyesinden Çorbacı v. Kostantin’in Sultan Beyazıd Evkafı yanında bulunan elli

934 G.Ş.S., 245/131D.

935 G.Ş.S., 250/55B.

936 G.Ş.S., 253/55A, 270/9G, 272/27B, 272/47C, 272/62B.

937 G.Ş.S., 245/135C, 245/135E, 253/6D, 266/43D, 266/76C.

938 G.Ş.S., 245/135C.

939 G.Ş.S., 253/55A.

dönüm sürümlü mülkü bahçesini 90 kuruşa Mariya bt. Eskat'a satmıştır.⁹⁴⁰

Arsa satışları da bahçe satışları ile benzer özelliklere sahiptir. Toplamda kadınların alım ve satım yaptıkları 9 kayıt bulunmaktadır. Bu satışlardan 6'sı⁹⁴¹ Müslümanlar arasında, 2'si⁹⁴² gayrimüslimler arasında ve 1'i⁹⁴³ ise satıcı Müslüman kadın, alıcı ise gayrimüslim erkektir. Meselâ; Galata haricinde Hüseyin Ağa Mahallesi'nde sakın olan Saliha bt. Mehmed sahip olduğu arsasını 20 kuruşa Ahmed b. Mehmed satmıştır.⁹⁴⁴

Arsa fiyatları da yine buldukları konuma, miktarına ve özelliklerine göre değişmekteydi; ancak aralarında çok bir fiyat farkının olduğu söylenebilir. Meselâ; 1134 yılında Kasımpaşa El-hacama Mahallesi'nde oturan Meryem bt. Abdullah beş dönüm arazisini 50 kuruşa Havva bt. Hasan Kapudan b. İbrahim'e satmıştır.⁹⁴⁵ Bir diğer davada ise 1727 yılında Galata haricinde Hüseyin Ağa Mahallesi'nde oturan Kokane bt. Yolundan yedi dönüm mülk arazisini 75 kuruş'a Kabrial v. Kaver'e satmıştır.⁹⁴⁶ Arsa satışları ile ilgili çok kaydın olduğu söylenemez.

Kayıtlar içerisinde önemli mülkiyet tasarruflarından biri de iki çiftliğin kadınlar tarafından erkeklere satılmasıdır. Fındıklı Perindat Hatun Mahallesi'nden Aişe bt. Mustafa'ya ait çiftlik Vilayeti Anadolu'da Hoşeli Kasabasına bağlı Sefer karyesinde bulunmaktadır. Çiftliğin özellikleri fevkanî iki oda, bir sofa, killer, üç ambar, üç ahur, 1 su kuyusu, bir sağır odası, bir sofa ve bir göz değirmeni bulunmaktadır. Aişe çiftliği ile beraber kazgan, beş kapaklı tencere, taba, beş han, üç leğen, iki tas, üç güğüm, üç kebir bakraç, beş gümüş enki, dört tas, iki kısrak, sekiz tane buzağı, sekiz kara sağır ineği, bir bargir ve üç saba un ile birlikte 150 kuruşa Hasan Ağa b. Yahya'ya satmıştır.⁹⁴⁷ Diğer bir çiftlik ise Vilâyet-i Rumeli'de Hezârgrad kasabasına bağlı Behrâm Bey mahallesi'nde bulunan eşi İbrahim Bey b. Hasan'dan, Rukiyye Hâtûn bt. el-Hâc Abdullâh Ağa b. Ramazâna kalan çiftliktir. Mütevellî-zâde çiftliği olarak etrafında Şa'bân Ağa çiftliği, Ahmed Beg Câmî'-i şerîfi ile çevrili, fevkanî üç oda, dehliz, tahtânî taş mahzen, üstü örtülü sâyebân, bir hizmetkâr odası, kenîf, dışarıda yine bir oda ve yedi ırgad odası, bir

940 G.Ş.S., 266/43D.

941 G.Ş.S., 250/17F, 250/24C, 256/32B, 256/62A, 259/19F, 267/50B, 270/93F.

942 G.Ş.S., 266/33D, 272/17B.

943 İstinye nahiyesi Rumeli Hisarı Yaşmakçı mahallesi'nde oturan Aişe hatun bt. Mustafa mülkü olan arsasını 170 kuruşa Tazir v. Evanos'a satmıştır. G.Ş.S., 270/93F.

944 G.Ş.S., 256/32B.

945 G.Ş.S., 250/17F.

946 G.Ş.S., 266/33D.

947 G.Ş.S 270/10E.

ahur, su kuyusu, bir miktar avlusu olan çiftliğinin içerisinde bulunan iki re's câmûs, sekiz re's öküz, üç re's câmûs ineği, üç re's karasığır ineği ve içerisinde bulunan diğer eşyalar ile birlikte 250 kuruşa Abdullâh Efendi b. İbrahim Efendi'ye satmıştır.⁹⁴⁸ Bu çiftlikler kadınlara miras yolu ile geçmiştir. Kadınlar da çiftliği nakde çevirerek kendisine gelir sağlamışlardır.

3. Dükkân Satışları ve Ticaret

Kayıtlarda kadınların dükkân alış-verişinde buldukları dava sayısı oldukça azdır. Dönemin toplumsal yapısı ve şartları düşünüldüğünde bunun olması normal görünmektedir. Ev satışlarında kadın çok sayıda satış da bulunurken, bu alanda çok fazla olduğunu söylenemez.

İncelenen belgelerde bir kalkancı dükkânı ile ilgili kayıt bulunmaktadır. Bu dükkân İstinye Nahiyesi'ne bağlı Boğazkesen Kalesi haricinde Bey Mahallesi'nde bulunmaktadır. Ümmügülsüm bt. Mehmed dükkândaki hissesini kalkancı Abdulkadir b. Mehmed'e 9 kuruşa satmıştır. Muhtemelen kendisine miras yolu ile intikal etmiştir.⁹⁴⁹

Davalardan biriye yine Galata'ya bağlı İstinye Nahiyesine bağlı Sarıyer Karyesi'nde olan tahtânî iki mahzeni olan bir balık tezgâhıdır. Bu tezgahın sahibi olan İstanbul'da Hâcekasımköy Nahiyesinde sakin Abdullah Bey b. Osman bu tezgahını anası İsmihan bt. Abdullah ve vekili Es-seyyid Ahmed Çelebi b. Es-seyyid Mehmed'e ortak olarak 100 kuruşa satmıştır. Burada kadının alıcı konumunda olması önemlidir. Bu tezgâh sonuçta bir ticaret aracıydı ve bu da kadınların ticari hayatta yer aldıklarının bir göstergesi olabilir.⁹⁵⁰

Bunlardan biri de dönemin marketleri olan bakkallardı. Örneğin; Kasımpaşa'da Tataveli Karyesinde oturan Agursa bt. Todori v. Nikola vekili olarak kardeşi Nikola v. Todori'yi görevlendirmiştir. Vekili olan kardeşi Todori kız kardeşinin İstanbul'da Balıkpazarı Kapısı haricinde olan Tahtakale Kurbü'nde ve başka mahallelerde olan bakkal dükkânlarının sermâyelerinde olan hisselerindeki hesaplara bakması için kardeşinin zevci olan Dimitri v. Peratro'yu görevlendirmiştir. Dimitri de bunu kabul etmiştir. Burada Agursa'nın zengin bir aileden geldiği görülmekte ve muhtemelen miras yolu ile bu dükkânlarda hissesi bulunmaktaydı.⁹⁵¹ Bir başka davada ise Galata Camii

948 G.Ş.S., 259/1A.

949 G.Ş.S., 245/109D.

950 G.Ş.S., 259/1E.

951 G.Ş.S., 259/20I.

Kebir Mahallesi'nde oturan Hadice bt. El-Hâc Abdullah yedinde olan zira mülkü ve dükkânının tasarrufunu babasına devretmiştir.⁹⁵² Davalar içerisinde bazı bakkal isimleri geçmektedir.⁹⁵³

4. Eşya Satışı

Kadının mülkiyet tasarrufunda bulunduğu alanlardan biri de eşya alış-verişi ile alakalı olmuştur. Eşya satışında kadınlar nasıl bir rol üstlenmiştir? Neler satış eşyası olmuştur? Müslim-gayrimüslim oranları nasıl olmuştur? Bu sorular cevaplandırılmıştır.

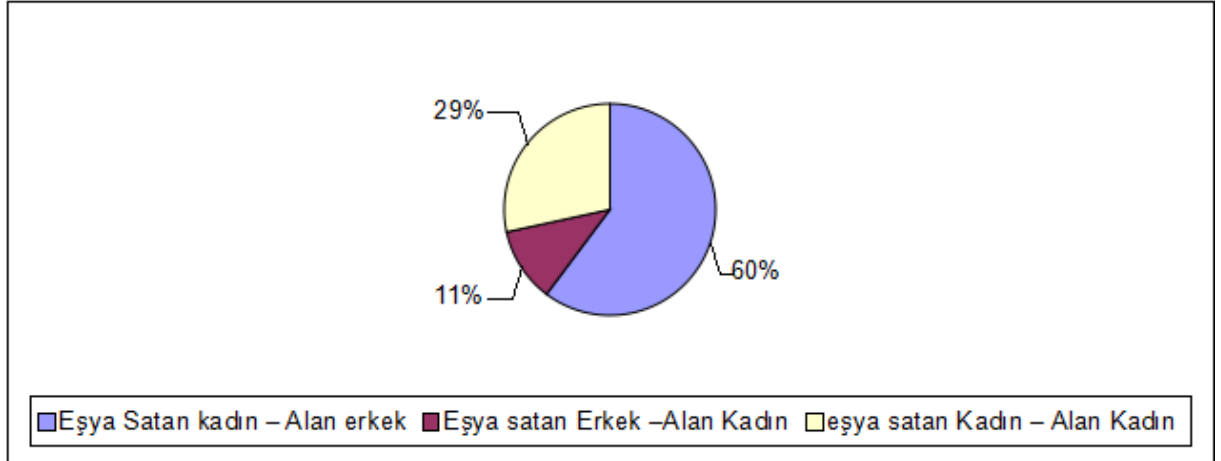
Toplam Eşya satışı

Eşya Satan kadın – Alan Erkek: 53

Eşya Satan Erkek –Alan Kadın: 10

Eşya Satan Kadın – Alan Kadın: 25

Tablo 37: Satılan Eşyaların Kadın ve Erkeklere Göre Oranları.



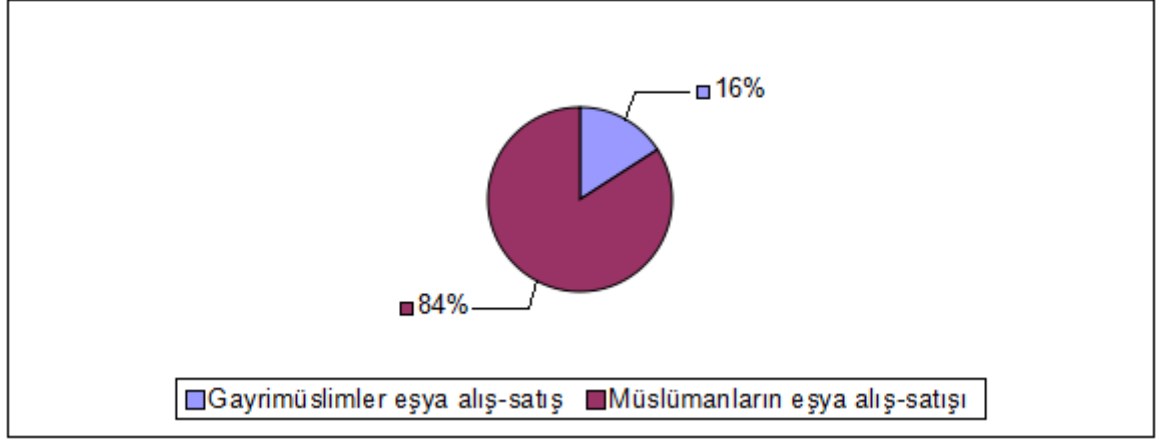
Menzil satışları dışında kadınlar eşyalarını satarak paraya dönüştürmekteydiler. Bu satışlar ev eşyaları veya değerli eşyaları kapsamaktaydı. Kadınların eşya satışı ile ilgili toplam 88 alım-satımı bulunmaktadır. Kadının satıcı olduğu durumda 68 eşya satışı bulunmaktadır. Bu da satışlarda %87.17 gibi neredeyse her 10 ev eşyası ve değerli eşyanın satışında 9'unda kadınların satıcı durumunda olduğunu göstermektedir. Erkeğin satıcı kadının ise alıcı olduğu 10 ev eşyası satış durumu vardır. Yani %12.82 gibi düşük bir rakamdır. Kadının kadına yapmış olduğu satışlarda ise 25 kayıt bulunmaktadır. Bu da %32.05 gibi bir ortalama vermektedir. Kadının erkeğe satış da daha yüksek olduğu 53 kaydın bulunduğu görülmektedir. Yani %51.28 oranındadır. Kadın ev eşyası satımında hem erkeğe hem de kadının alıcı olduğu durumda kadının erkeğe daha çok

⁹⁵² G.Ş.S., 272/65C.

⁹⁵³ G.Ş.S., 259/17B, 259/50C, 266/82D, 259/20I, 259/14E, 259/3I.

eşya sattığı söylenebilir.

Tablo 38: Eşya Alışverişinin Müslim-Gayrimüslim Oranları.



Sicillerde satılan eşya ve sahipleri ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Müslim ve gayrimüslim kadınlar ile ilgili kayıtlar bulunmaktadır. Gayrimüslim kadınlar ile ilgili olarak toplam alış ve satışlarda 14 (% 14) dava bulunmaktadır. Diğer davalar 74(%86) ise Müslüman kadınlar ile ilgilidir. Müslim veya gayrimüslimlerin alıcı ve satıcı olduğu davalar da bulunmaktadır. Meselâ; Kasımpaşa Çatma Mescid Mahallesi'nde oturan Halenko bt. Simon yastık, bir köhne yemeni yastık, iki köhne yemeni yorgan, çarşaf, bir köhne yorgan, iki döşek çarşafı, iki beledi yastık, yüzük, ihram üç döşek, alaf, zibun, kürk ve bir yorgan, köhne sarı sandal kaftan, sandal entari, abdest makramesi, hamam yaşmağı, sim kuşak, sepet sandığı, tahta sandık, ibrik, şamdan ve tenceresini 60 kuruşa Hüseyin Çelebi b. Eyüb'e satmıştır.⁹⁵⁴ Bir başka davada ise Sultan Beyazıt Mahallesi'nde oturan Aha bt. Menas v. Kariyat isimli Ermeni kadın eşi olan İbrahim b. Abdullah'a eşyası olan bir incili kuşak, iki beledi döşek, üç minder iki tencere bir sini, bir tabak, bir kavuşturma, iki entari, bir siyah feracesini 25 kuruşa zevcine satmaktadır.⁹⁵⁵

Sicillerde kadınların genelde ev eşyası satıcısı durumda olmaları akla geçim sıkıntısını getirmektedir. Bir diğer sebep olarak ise bu işle uğraşan yani bohçacılık yapan kadınların da olabileceğini göstermektedir. Satılan eşyalar içerisinde ev eşyaları, giyecek ve mutfak eşyaları⁹⁵⁶ önemli bir yer teşkil etmektedir. Bunların yanında birde

954 G.Ş.S., 245/84B.

955 G.Ş.S., 259/21B.

956 Defterlerde satılan eşyalar: tencere, tabak, leğen, sahan, beledi yastık, yorgan, döşek, minder, köhne

satılan değerli eşyalar bulunmaktadır. Bunlar arasında; inci kuşak, altın bilezik, sim yüzük, sim kuşak, incili küpe, cevâhir kuşak, zümrüd küpe, atlas, inci ve sim kuşak ve çift cebe küpe yer almaktadır.⁹⁵⁷ Ancak, satılan eşyalar arasında ev içi ve giyecek eşyası önemli bir yer tutmaktadır. Bu durum kadınların mecbur kaldıklarından dolayı geçimlerini sağlamak amacı ile çok fazla bir getirisi olmasa da ellerindeki fazla eşyaları sattıklarını göstermektedir. Belki de sadece kendilerine yetecek kadar malzeme bırakmışlardır.

5. Kiralama

Galata kazası Lâle Devri sicillerinde sayıları çok olmasa da ev kiralamalarına dair kayıtlar vardır. Kiralama bir mal veya hizmetin belli bir süreliğine ücret karşılığında alınmasını ifade etmektedir.⁹⁵⁸ Bunun ile ilgili Müslüman⁹⁵⁹ ve gayrimüslim⁹⁶⁰ kadınların yapmış oldukları kiralama bulunmektedir.

Değerlendirilen belgelerde vakfa bağlı olan bir mülk kiralanmıştır. Cihangir Mahallesi'nde oturan Hâkime bt. Abdullah fevkanî bir bab oda ve bir kenef ve bir miktar avluya müstemil mülkü vakfın mütevellisi Ahmed Ağa b. Abdullah ayda 15 kuruş'a kiralamıştır. Menzil harabe olduğundan Hâkime hatun menzilin mütevellisinden 50 kuruş tamir için istemiş; ancak vermeyince kendi gücü olmadığından dolayı menzili tutmaktan vazgeçmiştir. Bunu kayıt altına alarak Hakime Hatun daha sonra istenecek bir borçtan kendisini korumuştur.⁹⁶¹

Bir başka davada ise Galata Emekyemez Mahallesi'nde oturan Hadice bt. El-Hâc

döşek, köhne yorgan, köhne yastık, sağır kahve ibriği, köhne yemeni yasdık, köhne minder, köhne yemeni yorgan, köhne yan keçesi, köhne sandal kaftan, köhne sandal entari, sağır sini, şamdan, ibrik, sağır hoşab tası, çarşab, döşek çarşafı, beledi yasdık, yüzük, ihram alaf, zibun, kürk, yorgan, köhne sarı sandal kaftan, sandal entari, abdes makremesi, hamam yaşmağı, sepet sandığı, tahta sandık, örtü keçesi, cuka ferace, hatai kürk, bakır sini, kazgan, müstamel çatma yasdık, müstamel yemeni yorgan, müstamel örtü keçe, müstamel kilim, güğüm, sağır lenger, kebir kahve ibrik, bakraç, kaliçe, ismihana, tunç sahan, bir abdest ibriği, yün keçesi, hatim, kebir kapaklı çamaşur tenceresi, köhne sandık, müstamel çatma yasdık ma alaf, kadife kaftan, peştamal, sağır kürk, çatma yasdık, örtü keçesi, kapu perdesi, gömlek bir dülbend, birincek serpuş, sofa, müsta'mel hatâyî kablı sincâb kürk, hatâyî kablı bir zerdevâ kürk, hatâyî kablı bir paça kürk ve yine hatâyî kablı yalancı kürk, orta kiçesi, yan kiçesi, elvân hatâyî kaftan ma'a antarî, sof, çuka üç müsta'mel ferâce, vukiyye bakır evânimi bi-safka yasdık, üç cuka, şilte, mor kaftan ma entari, diba entari, telli altı entari, su samur kürk, peşkin, beyaz yemeni, mısır hasır hata-i yorgan, beledi döşeki, beyaz yanbolu, don, kadife yasdık ma alaf, baş yasdığı, silenek kiçesi, kadife entari, şam entari, sarı cebe, kayıklı kürek, kapı perdesi, ocak yaşmak, orta keçesi, yan keçesi, seccade. Eşya satışlarının bulunduğu defterler için bkz., G.Ş.S., 244, 245, 250, 253, 256, 259, 266, 267, 270, 272.

957 G.Ş.S., 244, 245, 250, 253, 256, 259, 266, 267, 270, 272.

958 Ali Bardakoğlu, "İcâre", DİA, Cilt 21, İslam Araştırmaları Merkezi, 2000, s. 380.

959 G.Ş.S., 244/11B, 244/17E, 245/119B, 245/122C, 266/76A, 266/88B, 250/45C.

960 G.Ş.S., 266/27E, 267/78C.

961 G.Ş.S., 244/11B.

Osman tahtânî bir odasını 2 kuruşu şimdi daha sonrada 10 kuruş almak üzere 12 kuruşa kiraya vermiştir.⁹⁶² Bir başka dava ise bağ kiralaması ile ilgilidir. Sofiya bt. Anton Kethüda Mahallesi'nde vakıf içerisinde olan 13 dönüm miktarı mülkü bağındaki payını 5 kuruşa Astan v. Nikol'a kiralamıştır.⁹⁶³ Bunun dışında bir başka davada ise kızı Emtile bt. Mustafa'ya bir yıllığına mülkü menziline kullanma hakkını veren Fatma bt. Abdullah'tır.⁹⁶⁴

Kiralama ile ilgili olarak verilen süre çok uzun olabilmekteydi. Galata Hacali Mahallesi'nde oturan Halibe Hatun bt. Kapıcı Ali mülkü menziline 25 yıllığına 80 kuruşa Yusuf beşe b. Ahmed'e kiralamaktadır.⁹⁶⁵ Süre olarak en az ise Tahtakadı Mahallesi'nde oturan Kerime bt. Ali içerisinde iki dükkânın da bulunduğu fevkânî iki bab oda, iki sofa, bir dehliz, kenef olan mülkünü bir seneliğine 2,5 kuruşa El-Hâc Memiş b. Receb'e kiralamıştır.⁹⁶⁶

Galata gibi ticari bir sirkülasyonun olduğu yerde kiralamanın olması normal görünebilir. Ancak incelenen dönemin şartları ve kiralamanın az olmasına rağmen, kadınların bunun ile ilgili karar vermeleri ekonomik hayatın içerisinde yer aldıklarını göstermektedir.

6. Cariye

Cariye'de kadının evi veya eşyası gibi mallarından biriydi ve bunu üzerindeki tasarruflar kendisine aitti. Kocasını dahi cariyesini izinsiz alıp kullanmazdı. Konun bu özelliğinden dolayı cariyeye konusunu kadının tasarrufları başlığı altında değerlendirilmesi uygun bulunmuştur. Sicil defterlerinde cariyeler hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu kayıtlardan muhallefât kayıtlarında cariyelerin milleti ve fiyatları hakkında bilgiler yer verilmektedir. Hüccetlerin bulunduğu defterlerde ise köle azadı ve bu azadın şekli ile ilgili belgeler bulunmaktadır. İslam dini köleliği tek seferde kaldırmamış olmakla birlikte özgürlüklerini kazanmaları için köle azadını teşvik etmiştir.⁹⁶⁷ Bu tür belgeler bulunmak ile birlikte cariyelerin firar etmesi veya "ümmü'l veled" olması ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

962 G.Ş.S., 245/119B.

963 G.Ş.S., 266/27E.

964 Fatma bt. Abdullah Galata haricinde Müeyyetzade mahallesinde oturan 1132 tarihinde 1 yıllığına kullanma hakkı vermiştir. Kızı Emtile bt. Mustafa mülkün özellikleri: üç bab oda, iki sofa, iki bab oda, matbah bir oda, ve kenef, ve havlusu, müstemil mülkü menzili...G.Ş.S., 245/122C.

965 G.Ş.S., 266/76A.

966 G.Ş.S., 266/88B.

967 Kölelik hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Mehmet Âkif Aydın, "Köle", DİA, Cilt 26, İslam Araştırmaları Merkezi, 2002, s. 237. EHUD R. TOLEDANO, Suskun ve Yokmuşçasına, İslam Ortadoğu'sunda Kölelik Bağları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010, s. 22-23.

Mal sahibi nasıl istediği tasarrufa sahip ise burada da istediği tasarrufu yapabilmekteydi. Cariyeleri hizmetlerinde kullanabilir, odalık olarak alabilir ve istedikleri zamanda satabilirlerdi. Genelde cariyeler geldikleri yere göre hizmet etmişlerdir.⁹⁶⁸ Bunlar el sanatların da iş gücü olarak, evde temizleme işlerinde çalıştırılmışlardır. İnalçık, kölelerin Bursa da ipek işçiliğinde kullanıldığını belirtmektedir.⁹⁶⁹ Kadın esirler genellikle aile içi hizmetlerde kullanılır, kendilerine çeşitli meslekler öğretilir, çok defa evlendirilir veya âzat edilirlerdi.⁹⁷⁰

Cariye olarak alınanların milletleri 18. yüzyılda İranlılar, Afganlar, Gürcüler, Çerkezler, Abazalar ve diğer ülkelerden olanlar bulunmaktaydılar.⁹⁷¹ Lâle Devri Galata sicillerinde Rus cariyeler hakkında pek çok kayıt yer almaktadır. Bu kayıtların çoğu cariye azadı ile ilgili olmuştur.⁹⁷² Bunun dışında Moritanyalı⁹⁷³ Gürcü,⁹⁷⁴ Ermeni,⁹⁷⁵ Çerkez,⁹⁷⁶ Zenci⁹⁷⁷ ve Arab⁹⁷⁸ cariyeler ile ilgili kayıtlar bulunmaktadır.

Dönemin tanıklarından biri olan Oliver 18. yüzyılda kölelik ile ilgili şu bilgileri bize vermektedir. *“Daha çocuk denilebilecek kadar genç yaşta İstanbul’a getirilip burada haremlerde hizmet etmek veya efendilerine çocuk yapmak için satılan Gürcü ve Çerkez kızlarının şöhreti, bütün Doğuya yayılmıştır. İstanbul’da yaşayan Hıristiyan kadınların anlattıklarına ve doktor olmam nedeniyle bana müracaat edenlerden gördüğüme göre, bu kızlar tamamen Avrupalı kadınların vücut hatlarına sahiptirler. Bir defa hepsinin tenleri beyaz olup bazıları esmer, bazıları sarıdır. Çerkez ve Gürcü kadınlar, gençliklerinde çok güzel bir şekli olan, düzgün bir vücuda sahiptir. Fakat yaş ilerledikçe rahattan, fazla yemek içmekten ve sık sık hamama gitmekten, Türk erkeklerinin bayıldığı bir tombulluk kazanırlar ve böylece güzel, zarif ölçülerin dışına çıkarlar. Türker’in kadın güzelliği hakkındaki fikir ve anlayışları, aşağı yukarı Avrupalılarınkine benzer. Yalnız Türkler, genellikle beyaz ve esmerleri sarışınlarla, tombul kadınları da zayıf olanlara tercih ederler. Hatta denilebilir ki*

968 Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, 1 Cilt, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983 s. 259.

969 Madeline C. Zilfi, Women and Slavery in the Late Ottoman Empire, Cambridge University Press, New York 2010, s.108-111; Kölelerin çalışma alanları ile ilgili bkz., Erdem, Osmanlıda..., s. 26-32.

970 Nihat Engin, Köle, DİA, Cilt 26, İslam Araştırmaları Merkezi, 2002, s. 247.

971 Zilfi, Women and Slavery...s.104.

972 G.Ş.S., 244/75C, 244/86C, 245/99B, 253/1D, 259/5D, 266/82D, 267/39C, 270/51G...

973 G.Ş.S., 244/20C, 270/132G, 270/132I...

974 G..Ş.S., 253/63G, 266/2B, 270/79F, 242/10A, 251/28E...

975 G..Ş.S., 244/20C, 259/53E, 266/5E, 266/68B.

976 G.Ş.S., 259/8G, 259/48F.

977 G.Ş.S., 256/24D, 259/24D, 259/53D, 266/47C, 267/76E, 247/81A, 264/9D...

978 G.Ş.S., 242/10A, 246/3A, 249/14F, 251/22B, 268/15A, 268/38A

zayıf, ince ve çevik vücutlu kadınlardan çok şişman, kanlı canlı ve sağlıklı kadınlardan hoşlanırlar. Haremlerdeki kadınların genellikle çok güzel olmaları, kimseyi şaşırtmamalıdır. Çünkü bunlar, İstanbul esir pazarında satılan en güzel, en düzgün vücutlu kadınlar arasından seçilerek buralara gelmişlerdir. Esir kızlar, kendilerini satın alacak müşterilere asla gösterilmezler. Türk adet ve gelenekleri, buna kesinlikle cevaz vermez ama eğer kız buluş çağında ise müşterinin, yakınlarından yaşlı bir kadın veya herhangi bir bohçacı kadın aracılığıyla, esir kızın endamı, vücut güzelliği, bekâreti hakkında daha kesin bilgiye sahip olmak istemesi mümkündür. Türker'deki "esir" anlamını, Avrupalılar'ın sömürgelerinde uyguladıkları esirlik ile ölçmek, hele mağripten yakalanarak ve Müslümanlığı kabul etmeye zorlanan esirlerin anlattıklarına bakarak, belirli ve doğru bir kaniya ulaşmak mümkün değildir. Türkiye'de çoğunlukla buluş yaşından önce veya hemen bu yaşlardayken satın alınan kız veya erkek esirler, İslâm dini esaslarına göre ve evin öz evlatlarından asla ayırt edilmeden, büyük bir sevgi ve şefkat içinde yetiştirilirler.”⁹⁷⁹

Cariye, başkasına belli bir para karşılığı, hediye yolu ile veya bunların dışında hizmetlere verilebilirdi. Galata Beşiktaş Kuruçeşmeden Köher bt. Hocesar orta boylu, açık kaşlı, gök ela gözlü, Gürcü asıllı Mariye isimli cariyesini Evas v. Petros isimli birisine hediye etmiştir.⁹⁸⁰ Yine Galata'da Elhâc Memi mahallesinde sakin olan es-Seyyid Mustafa b. es-Seyyid Ali boşanmış olduğu karısı Rukiye bt. el-Hac Mustafa Reis'e Acem esirlerinden muhtemelen 10 yaşında olan cariyesini vermiştir. Burada cariyenin daha on yaşında olması dikkate değerdir. Bu dönemde Osmanlı-İran arasındaki savaşlardan elde edilen esirlerden biri olabilir.⁹⁸¹

Cariyelerin satışlarında yapılan sözleşmenin kaidelerine uyulması istenirdi. Buna uyulmadığı ile ilgili mahkemeye müracaat edilmiştir. Galata'da Camii Kebir Mahallesi'nde oturan Hasan b. İbrahim Beşe, Mehmed Çelebi b. Ahmed b. Mehmed adlı kişiye dava açmış. El-Hâc Hasan 65 kuruş'a Hadice isimli cariyesini makbuz karşılığında Mehmed Çelebi'ye vermiş. Mehmed Çelebi cariyeyi yeniden iade ettikten sonra 40 kuruş parasını geri istemiştir. Davadan anlaşılacağı üzere cariye satışı ve alış ile ilgili her türlü bilgi belgelendirilmiştir. Bu yapılan alış veriş bir mal gibi görülmüş hukuki olarak gerekleri yerine getirilmiştir.⁹⁸²

Kölenin sahip olduğu eşyaları onun mülkiyeti içerisinde bulunmaktaydı. “Galata

979 Olivier, 18.Yüzyılda Türkiye ve İstanbul..., s. 105-106.

980 G.Ş.S., 270/79F.

981 259/57D.

982 G.Ş.S., 266/2B.

Fındıklıda Pürtelaş Hasan Mahallesi'nden oturan Salih Çelebi b. Abdullah nam kimesnenin müvekkili cariyesi olan Meryem bt. Abdullah nam hatun'un eşyası olan üç köhne minder, bir köhne yemeni yorgan, bir köhne yemeni döşek, bir köhne yasdık, iki köhne alaca kilim, iki köhne yüz keçesi, sağır ve kebir beş tencere, bir sağır sahan, iki sağır tebsi, iki sağır tabak, bir sağır leğen, bir sağır ibrik, eşya Meryem hatuna teslim etmiştir...⁹⁸³ Burada önemli olan cariyenin hakkının gözetilmesidir. Cariyenin hakkı olan eşyaları eksiksiz olarak verilmiştir. Cariyenin kendisine ait bir mülkiyetinin olduğunun da göstergesidir.

Cariyenin bakıma muhtaç olduğu durumlarda efendisi onun bakımını üstlenmiş, kendi haline bırakmamıştır ve bunu kayıt altına almıştır. Galata haricinde Kuloğlu Mahallesi'nde oturan Mustafa Beşe b. Halil, uzun boylu açığözlü, Hint asıllı Zeynep isimli cariyesini bakımını üstlenmiş ve onu gözetmiştir. Cariye hastalandığında ölüme terk edilmemiş efendisi tarafından ihtiyaçları karşılanmıştır.⁹⁸⁴

Batıdaki kölelik sürekli olmasına rağmen, Osmanlı Devleti'nde bu statü farklıydı. Kölenin özgürlüğünü kazanmasının çeşitli yolları bulunmaktaydı. Bunlardan biri mükâtebedir, yani kölenin kendisini efendisinden satın almasıdır. Cariye efendisinden çocuk sahibi olması durumunda da özgürlüğünü kazanmaktaydı.⁹⁸⁵ Özgürlüğü kazanmanın bir diğer yolu ise köle azadı olmuştur. Köle azadı konusunda, kişinin dikkat etmesi gereken bazı hususlar bulunmaktadır. Azâdların mutlak olması, azat ederken hiçbir menfaat gözetilmemesi, bir ard düşünceye sahip olunmaması gerektiği belirtilmiştir.⁹⁸⁶

Kölenin azad edilmesi İslâm hukuk literatüründe “ıtk, tahrîr, fek” gibi tabirlerle ifade edilmiştir.⁹⁸⁷ Çoğu azad etme belgeleri doğrudan serbest bırakış ilanları, normal itâknâmeler şeklinde olmuştur. Burada amaç özgür kişilerin köleleştirmelerini engellemektir. Özgür kişileri köle olarak elde edip sattıkları yolunda köle tüccarlarına karşı yapılan şikâyetler, XVIII. yüzyıldaki ve XIX. yüzyıl başlarındaki kadı sicillerinde geniş yer tutmuştur.⁹⁸⁸

Mahkeme kayıtlarında cariyeler ile ilgili çoğu belge cariyeye azadıyla ilgili olmuştur. Azadlarda dini hassasiyetler etkili olmuştur. Allah hakkı ve peygamber rızası için yapılmıştır. Bu belgeler genel olarak kâtip tarafından klişe bir üslup ve düzende ele alınmıştır.

983 G.Ş.S., 272/62E.

984 G.Ş.S., 270/87C.

985 Zifi, *Women and Slavry...*s. 108-109.

986 M.De M. Dohsson, XVIII. Yüzyıl Türkiye'sinde Örf Ve Adetler, Haz. Zehran Yüksel Tercüman 1001 Temel Eser 3, s.153-154.

987 Aydın, köle...s.240.

988 Madeline C. Zılfi, *Osmanlı'da Kölelik Ve Erken Modern Zamanda Kadın Köleler*, Ed. Güler Eren, *Osmanlılar Ansiklopedisi*, Cilt 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s.474.

Belgelerden birinin verilmesi uygun bulunmuştur. “*Mahrûsa-i Galata hâricinde Câmi‘-i Kebîr Mahallesi’nde sâkin Osmân Beşe b. Mehmed nâm kimesne meclis-i şer‘de, rıkkıyyeti kendüye müte‘arrefe olan işbu orta boylu, açık kaşlı, kara gözlü, zenciyyetü’l-asl, müslimetü’l-mille, bâ‘ise-i hâzihi’l- kabâle Fâtıma bt. Abdullâh muvâcehesinde ikrâr ve takrîr-i kelâm idüp, “câriye-i memlûkem olan mevsûfe-i mezbûre Fâtıma’yı hasbeten lillâhi te‘âlâ ve haseneten li- rûh-i Resûlullah mu‘allâ mâlımdan tahrîr ve i‘tâk ve kayd-ı rıkkdan utlâk ve kazâ-yı hürriyyete isâl ve utlâk eyledim, ba‘de ‘l-yevm mevsûfe-i mezbûre Fâtıma sâ‘ir ahrâr-ı asilîn gibi hürre olup üzerinde velâ-yı şer‘îden gayrı hakkım bâkı kalmamışdır.” didikde gibbe ‘t-tasdîki ‘ş-şer‘î mâ hüve ‘l-vâkı‘ bi ‘l-ibtiga ketb olundu. Fi ‘l-yevmi ‘s-sâbi‘ ve ‘l-işrîn min Muharremi ‘l-harâm li-sene 1138.*”⁹⁸⁹

Belgede ilk olarak cariye, sahibinin oturduğu mahalle verilmekte sonra sahibinin ismi yer almaktadır. Bu girişten sonra cariye tarif edilmeye başlanmakta, bedeni özellikler ve hangi millettendiği bilgisi yer almaktadır. Bundan sonra ise sahibinin beyanı olan ifadeler ile hürriyetine kavuştuğu ilan edilmektedir. En son kısımda ise bunun kayda alındığı tarih yer almaktadır. İşte bu belge, bir cariye, özgürlüğünü kazandığının göstergesi ve garantisidir. Bu belge ile birlikte cariye bir daha yeniden bu statüye getirilemezdi. Bundan dolayı da bu kayıt bir anlamda özgürlüğünün garantisi olmuştur. Böyle hayati bir öneminin olması hasebiyle köle azadları genelde kayıt altına alınmıştır. Çalışmamızda bu konuda 39 belge tespit etmiş bulunmaktayız.⁹⁹⁰

Azad etmenin diğer yolu da şartlı olarak azad etmektir. Kölenin sahibi vefat etmeden önce vasiyetinde köle ya da cariyesinin azad edilmesini şart koşmaktaydı. Galata haricinde Şâhkulu Mahallesi’nde oturan Hadîce bt. Cafer, câriye-i memlûkesi olan alçak boylu, açık kaşlı, sarı elâ gözlü, Çerkez asıllı Gülistân bt. Abdullâh isimli cariyesi ile ilgili mahkemede şu beyanda bulunmaktadır: “*vefâtımdan kırk gün mukaddem azâd olmak üzere tedbîr-i mutlak ile tedbîr eylediğimde ol dahi ber-vech-i muharrer kabûl eyledi.*” demiş ve miras olarak da minder, iki yasdık, iki yorgan, bir kîse, iki sahan ve bir tencere verilmesini vasiyet etmiş ve bunu da kayıt altına aldırıştır. Gülistân bu sayede efendisinden belki de mükâfatların en büyüğü olan özgürlüğünü almış ve bunun yanında hayatını devam ettirebileceği bazı eşyaların da sahibi olmuştur.⁹⁹¹

989 G.Ş.S., 259/53D.

990 G.Ş.S., 244/20C, 244/32B, 244/50A, 244/75B, 244/75C, 244/86C, 245/15D, 245/99B, 245/104E, 250/13C, 253/63G, 253/65C, 256/9C, 256/24D, 259/5D, 259/8G, 259/23A, 259/42F, 259/48F, 259/53D, 266/5E, 266/21D, 266/68B, 266/82D, 267/39C, 267/75D, 270/51G, 270/132G, 270/132I, 250/13C.

991 “Mahrûsa-i Galata hâricinde Şâhkulu mahallesinde sâkine zâtı İmâm Mustafâ Efendi b. Nasûh ve

Cariyenin azad edilmesinde diğerk bir yol ise belli bir müddet efendisine hizmet etmesiydi. Cariye efendisine belli bir müddet hizmet etmesinin karşılığı olarak azad edilmekteydi. Bu uygulama hem Müslümanlar hem de gayr-i müslimler arasında görülebilmektedir. Galata'da Sultan Beyazıd Mahallesi'nde oturan Sarraf Minval v. Esama Ermeni, orta boylu, açık kaşlı, ela gözlü Enna bt. Esader isimli cariyesinin 1727 senesi Rebiü'l-ahir ayının on altıncı gününden itibaren beş sene müddetle kendisine hizmet ve hürmet eylemesi mukabilinde onu azad edeceğini bildirmektedir.⁹⁹² Burada belli bir süre verilmekte ve tarafların şartlarına uyması istenmekteydi. Aksi durumlarda efendi ya da cariye mahkemeye müracaat edebilirlerdi.

Bunun dışında bir de ümmü'l veled (çocuk anası) denilen odalıklara ve bunlardan çocuk sahibi olanlara rastlanmaktadır. Kuşkusuz bu olgu bir çeşit poligamidir; bu açıdan yönetici zümrelerin saray yaşamını taklit ettikleri de söylenebilir.⁹⁹³ Galata dışındaki mahallelerden Sarı Lütfi Mahallesi'nde Esirci taifesinden Yusuf Bey'in cariyesi olan orta boylu, açık kaşlı, kara gözlü Emine bt. Abdullah, yine aynı mahallede oturan Rahime bt. Abdullah isimli kadını mahkemeye şikâyet etmiştir. Emine, Rahime'nin vefat eden eşinden ümmü'l veled olduğunu iddia etmiş ve kendisini 140 kuruşa satan Rahime'den şikâyetçi olmuştur. Ancak dava meşru görülmemiş ve hatta Rahime'ye sorulmadan reddedilmiştir. Eğer Emine ümmü'l veled olduğunu ispat edebilmiş olsaydı, hür olma hakkını elde etmenin yanında Yusuf Bey'in mirasçısı da olacaktı.⁹⁹⁴

İslâm aile hukukunda köle, evlenme ehliyeti yönünden eksik ehliyetli kabul edilmiştir. Erkek veya kadın köle ancak efendisinin rızasıyla evlenebilirdi. Özellikle erkek kölede efendinin izninin aranması, evliliğin erkek köle için doğuracağı malî mükellefiyetlerin

Serrâc el-Hâc Mustafâ b. Süleymân nâm kimesneler ta'rîfleriyle mu'arrafe olan Hadice bt. Cafer nâm hâtûn meclis-i şer' de, câriye-i memlûkesi olan alçak boylu, açık kaşlı, sarı elâ gözlü, Çerkesiyyetü'l-asl, müslimetü'l-mille, râfi'atü'l-kabâle Gülistân bt. Abdullâh muvâcehesinde ikrâr ve takrîr-i kelâm idüp, "câriye-i memlûkem mevsûfe-i mezbûre Gülistân'ı vefâtımdan kırk gün mukaddem azâd olmak üzre tedbîr-i mutlak ile tedbîr eylediğimde ol dahi ber-vech-i muharrer kabûl eyledi." didikde gibbe't-tasdîki'ş-şer'î mezbûre Hadice Hâtûn meclis-i mezbûrda mevsûfe-i mezbûre Gülistân muvâcehesinde i'âde-i kelâm idüp, "ben bi- emri'llâhi te'âlâ vefât eylediğimde sülûs-i mâlımdan mevsûfe-i mezbûre Gülistân'a bir minder ve iki yasdık ve iki yorgan ve bir kîse ve iki sahan ve bir tancere virile." didikde gibbe't-tasdîki'l-mu'teber mâ hüve'l-vâkı' bi'l-ibtiga ketb olundu. Fi'l-yevmi's-sânî aşer min Muharemi'l-harâm li-sene 1138." G.Ş.S., 259/48F.

992 G.Ş.S., 272/51C; Galata'da Kireç kapısı mahallesinde Ayaki veledi Musir nam Yahudi vekil olduğu Mustafa çelevi ibn. Receb nam kimesne Bahin veledi farim nam Yahudiye orta boylu, açık kaşlı, sarı ela göz, Üzre bt. Yevan nam cariye sekiz sene kendisine hizmet etmiştir." G.Ş.S., 266/68B.

993 İsmail Doğan, Osmanlı Ailesinin Sosyolojik Evreleri: Kuruluş, Klâsik Ve Yenileşme Dönemleri, Ed. Güler Eren, Osmanlılar Ansiklopedisi, 5.cilt, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 380.

994 G.Ş.S., 267/46D; Bunun ile ilgili bir diğerk davada ümmü'l veled mirasçısı bulunmaktadır bkz.; "Galata haricinde Toz Koparan mahallesi 1134 Mirasçılarının arasında ümmül-veled cariyesi Hadice bt. Abdullah'da vardır." G.Ş.S., 250/13C.

neticesinde efendiye zarar vermesi ihtimalinden dolayıdır. Zira kölenin mehir borcuna onun şahsının mülkiyeti muhatap olmakta ve belirli durumlarda bu borç için satılabilmektedir. Bu ise efendinin mal varlığında bir eksilmeye yol açacaktır. Bu yüzden kölenin evlenmesinde efendisinin rızâsı aranmıştır.⁹⁹⁵ Cariyelerde de benzer durumlar söz konusudur. Bir davada; Tophanede Ebu'l-Fazl Mahallesi'nden Mustafa Beşe b. Mehmed cariyesi Saliha bt. Abdullah üzerinde herhangi bir hakkının kalmadığını ve cariyesini 1001 akçe mehr-i müeccel karşılığında nikâhlanmasına izin verdiğini bildirmiştir.⁹⁹⁶ Bu belgede görüldüğü gibi sahibi, cariyesini sadece kendisine hizmet edecek bir mülkü gibi görmemiş ve onun sosyal hayatının devam etmesi konusunda yardımcı olmuştur.

Cariyenin ayıplı olması onun sahibine iadesi için bir gerekçe olabilmekteydi bu sebeple mahkemeye bazı müracaatların olduğu görülmektedir. Galata Camii Cedid Mahallesi'nde oturan Ahmed b. Mehmed, Mavroka isimli cariyeyi Tunuslu Ramazan adındaki köle tüccarından 82 kuruşa satın almıştır. Ancak Mavroka'nın hasta olduğu ortaya çıkmış ve efendisi de bunu anlamış olduğu için esir tüccarına geri vermek istemiştir. Tüccar başka bir yere gittiğinden geri dönünceye kadar Mavroka, Bedreddin Bey Mahallesi'nden Hadice bt. Abdullah'ın yanında emanet olarak bırakılmıştır. Daha sonra Tunuslu Ramazan'ın gelmesi ile Mavroka, Hassa tabiplerinden Mehmed Efendi b. Abdullah ve Ahmed Efendi b. Abdullah tarafından muayene edilmiştir. Talihsiz Mavroka'nun akciğer ve dalaklarından marazı olduğu ve bu yüzden ayaklarının su topladığı anlaşılmıştır. Bu rahatsızlığın en az otuz günden önce ortaya çıktığı belirtilip durum kayıd altına alınmış ve cariyeye tüccara geri verilmiştir.⁹⁹⁷ Davanın işleyişi Osmanlı'daki ticaretin ne kadar güvenilir ve sağlam olduğunu da göstermektedir. Cariyenin hasta olduğunu anlayan Ahmed'in bunu ispatlaması

995 Aydın, "Köle...",s.240.

996 G.Ş.S., 245/120B.

997 Mahrûsa-i Galata'da Câmii Cedîd Mahallesi'nde sâkin işbu râfi'ü'l-vesîka Ahmed b. Mehmed nâm kimesne meclis-i şer' de, takrîr-i kelâm ve ta'bir-i ani'l-merâm idüp, "işbu mu'âyene olunan orta boylu, açık kaşlı, kara gözlü, zenciyyetü'l-asl, müslimetü'l-mille, Mavroka nâm câriyeyi cem'i uyûbdan sâlîme olmak üzere târîh-i kitâbdan yigirmi iki gün mukaddem Tunuslu Ramazân nâm tüccârdan seksen iki kuruş semen-i makbûza iştirâ ve tesellüm eylemişidim, lâkin târîh-i mezbûrdan üç gün mürûrunda câriye-i mezbûrenin rûyunda müceb-i ayb-ı kadîmine muttali' olup câriye-i merkümeysi mezbûr Ramazân'a redd murâd eylediğimde, mezbûr Ramazân diyâr-ı âhara gitmekle ben dahi câriye-i mezbûreyi mahrûsa-i mezbûre hâricinde Bedreddîn bey Mahallesi'nde sâkine Hadice bt. Abdullâh nâm hâtûna emânet vaz' itmişidim. Hâlâ câriye-i mezbûre etibbâ'a irâ'et olunup zararları tahrîr ve kibel-i şer'den yedime hüccet-i mu'tebere i'tâ olunmak matlûbumdur." didikde, câriye-i mezbûre hâssa tabîblerinden Mehmed Efendi b. Abdullâh ve Ahmed Efendi b. Abdullâh nâm tabîblere irâ'et olundukda, "fi'l-hakika câriye-i mezbûre sedd-i kebd ve tihâl marazlarına mübtelât olup ve ayaklarında olan şiş istiska-yı lahmî mukaddimesidir ve maraz-ı mezbûr otuz günden ekallde hâdis olur değildir" deyü mezbûrândan her biri keyfiyyet-i muharrereyi alâ-tarîki's-şehâde haber virmeğîn, işbu sahîfe-i sahîha li-ecli's-sened ketb olunup mezbûr Ahmed'in yedine vaz olundu. Fi'l-yevmi'r-râbi' min Şevvâli'l-mükerrerem sene seb'a ve selâsîn ve mi'ete ve elf. G.Ş.S., 259/24D.

gerekmekteydi ve bu ispat profesyonel bir şekilde yapılmıştır.

Cariye satışı ile ilgili davalardan birinde ise üst merci olan divana şikâyetle bulunulmuştur. Mehmed adlı sipahi Galata da sakin karıkoca bir zimmîye sattığı cariye'nin ücretinden kalan alacağını talep etmektedir.⁹⁹⁸

Cariyeler işledikleri suçlara göre para cezasına çarptırılmışlardır.⁹⁹⁹ Haddi gerektiren suçlarda genel prensip, kölenin hür kimseye verilen cezanın yarısı ile cezalandırılmasıdır. Kölelik, lehte bir takım haklara sahip olunmaması veya hür kimselere nispetle bunların eksik olması neticesini doğurduğu gibi aleyhte birtakım sonuçların ve cezaların hürlere nispetle eksik tahakkuk etmesine de yol açmaktadır. Bu tür cezayı azaltıcı bir düzenlemenin kölelik tarihinde sadece İslâm hukukuna has olduğu belirtilmelidir. Buna göre had grubuna giren ve yarıya indirilmesi mümkün olan suçlarda köle yarı ceza ile cezalandırılmıştır.¹⁰⁰⁰

Değerlendirilen hüccetlerden biri cariye'nin firarı ile ilgilidir. Hicri 1722 yılında, Galata Voyvodasına gelen, Yusuf Ağa b. Abdullahın cariyesi olan Espağı bt. Abdullah nam cariyesinin tarih-i kitaptan bir gün önce firar ettiğini ve ayak dirediğini söyleyip kayıt altına aldırılmıştır.¹⁰⁰¹ Yine cariye firarı ile ilgili olarak önemli belgelerden biri de Galata voyvodası olan el-Hâc Ahmed Ağa'ya gelen Ahmed b. İbrahim adlı kişi uzun boylu, açık kaşlı zenci asıllı cariyesi Fatma bt. Abdullah'ın on üç gün cârîye-i âbık (efendisinden kaçmış) olduğunu kasaba-i Beşiktaş'daki müvekkiline teslim edilmesini istediği halde teslim edilmediğini ve başka birisinin hizmetine girdiğini beyan etmiştir. Dolayısıyla hizmetine girdiği kişi cariye'yi asıl sahibine teslim edinceye kadar günlük iki akçe ödemek mecburiyetinde kalmıştı.¹⁰⁰²

Hüccetlerin dışında cariyeler ile ilgili önemli bilgiler veren kaynaklardan birisi de tereke defterleri olmuştur. Cariye sahibi olmak, ekonomik olarak zenginliğin ve önemli bir sosyal statüde olmanın göstergelerinden biriydi. İncelenen 1070 kadın terekesi içerisinde cariye sahibi olan 27 kadın bulunmaktadır.¹⁰⁰³ Bunlardan bir cariyeye sahip 24, iki cariye sahibi iki¹⁰⁰⁴ ve üç cariye sahibi olan bir kadın bulunmaktadır.¹⁰⁰⁵ Bunlar içerisinde Beşiktaş Cihannüma Mahallesi'nden vefat eden ve toplamda 185.800 akçe tereke miktarına

998 A.DVN. SSKT-d. No 72, s.380-1 (Evail-i M. 1130).

999 Heyd, *The Ottoman Criminal...*s.288.

1000 Aydın, *Köle...*, s. 240.

1001 G.Ş.S., 253/1D.

1002 G.Ş.S., 267/76E.

1003 G.Ş.S., 242/10A, 243/24D, 246/3A, 246/12A, 246/28B, 247/81A, 248/33A, 249/4F, 249/14F, 251/22B, 251/28E, 251/52A, 252/63A, 255/44H, 255/90B, 257/33C, 262/133D, 262/140G, 263/43E, 264/19D, 265/16D, 265/66F, 265/92B, 268/15A, 268/38A, 269/33B, 271/61A.

1004 G.Ş.S., 263/43E, 268/38A.

1005 G.Ş.S., 251/28E.

sahip olan Safiye bt. Ahmed Efendi'nin üç cariyesi vardır. Bu cariyelerin fiyatları da genel ortalamaya göre yüksek miktardadır. Cariyelerden ikisi Gürcü ve biri ise Rus asıllıdır. Gürcü cariyelerden biri 24.000 akçe fiyatında iken, diğeri 39.600 akçe değere sahiptir. Rus asıllı olan cariye ise 36.400 akçe değere sahiptir.¹⁰⁰⁶

Muhallefât kayıtlarına göre tespit edilebilen 31 cariyenin toplam değeri 523.060 akçedir. Bu durumda bir cariyenin ortalama fiyatı 19. 372 akçeye tekabül etmektedir. Bunlardan fiyatı en yüksek olanlar Rus ve Gürcü cariyelerdir. Özellikle Safiye hatunun sahip olduğu cariyeler diğerlerinden daha yüksek fiyata sahiptirler. Gürcü cariyelerin en düşük fiyatlısı 20.400¹⁰⁰⁷ ve en düşük fiyatlı Rus cariye ise 10.800¹⁰⁰⁸ akçe değerindedir. Terekelerdeki milliyetleri tespit edilebilen diğer cariyelerin fiyatları ise; Arap cariyelerin fiyatı 7.400¹⁰⁰⁹ akçe ile 12.000¹⁰¹⁰ akçe arasında değişmektedir. Bunun dışında bir de zenci cariyeler bulunmaktadır. Zenci cariyelerin fiyatı da 7.300¹⁰¹¹ ile 14.400¹⁰¹² akçe arasında değişmektedir. İlâveten Kızılbaş olduğu belirtilen muhtemelen İranlı bir cariye 7.200 akçe değerindedir.¹⁰¹³

Belgelerde cariyeler ile ilgili verilen özellikler arasında sağır ve hasta cariye bulunmaktadır. Sağır cariyenin hangi milletten ve diğer özellikleri ile ilgili herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sağır cariye 9. 000 akçe değere sahiptir.¹⁰¹⁴ Diğer bir cariye ise yine hangi milletten olduğu hakkında bilgi olmayan hasta cariyedir. Bu cariyenin fiyatı da 10.200 akçedir. Hasta bir cariye için değerinin iyi olduğu söylenebilir. Bu da hastalığının çok önemli olmadığı izlenimini vermektedir.¹⁰¹⁵

Kayıtlara göre; milliyeti belli olan 18 cariyenin 3'ü Gürcü,¹⁰¹⁶ 6'sı Rus,¹⁰¹⁷ 6'sı Arap ,¹⁰¹⁸ 2'si zenci¹⁰¹⁹ birisinin ise Kızılbaş¹⁰²⁰ olduğu tespit edilmiştir. Bunun dışında kalan 13 cariyenin ise menşe'leri ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Köleleştirilenin

1006 G.Ş.S., 251/28E.

1007 G.Ş.S., 269/33B.

1008 G.Ş.S., 242/10A .

1009 G.Ş.S., 268/38A.

1010 G.Ş.S., 246/3A.

1011 G.Ş.S., 264/19D.

1012 G.Ş.S.,247/81A.

1013 G.Ş.S., 268/38A.

1014 G.Ş.S.,246/28B.

1015 G.Ş.S., 251/52A.

1016 G.Ş.S., 251/28E, 269/33B, 271/61A.

1017 G.Ş.S., 242/10A, 251/28E, 255/44H, 263/43E, 265/16D, 265/66F.

1018 G.Ş.S., 246/3A, 249/14F, 251/22B, 257/33, 268/15A, 268/38A.

1019 G.Ş.S., 247/81A, 264/19D.

1020 G.Ş.S., 268/38A.

yollarından biri köle tüccarlardan alınması iken, diğer bir yolu ise savaş esirleri olmuştur. Köleliğin en önemli ve devamlı kaynağını savaş esirleri teşkil etmiştir.¹⁰²¹ Bu dönemde Osmanlı Devleti Rusya ve İran ile savaş halinde olduğundan dolayı kayıtlarda göre de bu dönemde Rus ve Arap cariyeler ön plana çıkmaktaydı ve yine Gürcü cariyelerin de sayısı az değildi. Galata'da zenci cariyelerin sayısının ise bu dönemde çok olmadığı söylenebilir.

Tablo 39: Cariye Sahibi Olan Kadınlar.

Defter No	Sayfa No	Tereke Sahibinin Adı	Tereke Sahibinin Mahalle veya Köyü	Tereke Miktarı (Akçe)	Tarihi	Cariyenin Niteliği	Cariyenin fiyatı
242	10A	Fatma bt. Abdullah	Galata Emekyemez Mahallesi	15.720	1131	Rus	10800
243	24D	Şerife Aişe bt. Abdullah b. Mehmed	Fındıklı İbrahim Efendi Mahallesi	43.788	1131	Gülistan	26040
246	3A	Aişe bt. Mehmed	Beşiktaş Abbas Ağa Mahallesi	44450	1131	Arap	12000
246	12A	Arife bint-i Abdullah	Kasımpaşa El-Hâc Ferhad Mahallesi	46320	1131		15000
246	28B	Rabia bt. Ali bin Abdullah	Tophane Kuloğlu Mahallesi	20165	1131	Zeynep	9000
247	81A	Rabia bt. Mehmed b. Abdullah	Tophanede Tomtom Mahallesi	103983	1133	Bahar	14400
248	33A	Emine bt. Mehmed Efendi	Kasımpaşa Kadı Mehmed Efendi Mahallesi	51737	1136	meryem	14000
249	4F BELGE	Merhum Ümmühan Hatun	Beşiktaşda Sinan Paşa Mahallesi	584459	1133	cariye benam	16000
249	14F	Emtilehe Hatun bt. Ali Kapudan b. Abdullah	Galata Yolcuzâde Mahallesi	4969	1133	Arap	10800
251	22B	Hadice bt. Mehmed b. Mustafa	Fındıklı İbrahim Efendi Mahallesi	49950	1134	Arap Fatma	10800
251	28E	Safiye bt. Ahmed Efendi	Beşiktaş Cihannuma Mahallesi	185800	1134	Gürcü Gücü Rus	24000+39600+36400,
251	52A	Rabia bt. El-Hâc Osman	Tophane Cihangir Mahallesi	33024	1134	Belkıs hasta cariyeye	10200
252	63A	Fatma bt. El-Hâc Hasan b. Abdullah	Tophane Firuzağa Mahallesi	50800	1135	Aişe	22800

1021 Aydın, Köle..., s. 238-239.

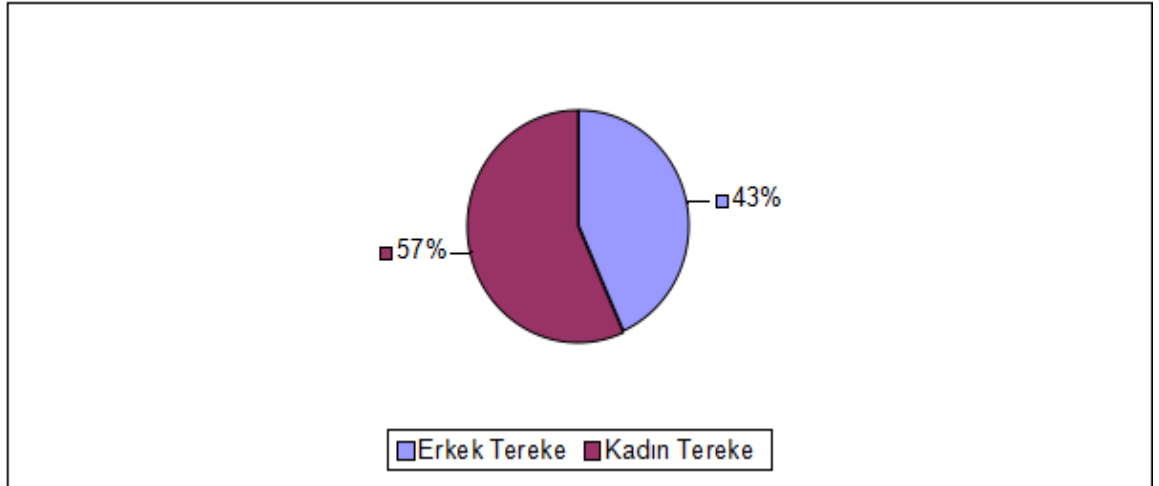
255	44H	Kerime hatun b. Ali efendi	Galata Sultan Camii Mahallesi	46967	1136	Rus Anice	23400
255	90B	(silik) bt. Abdullah hatun	Galata haricinde Müeyyidzade Mahallesi	25020	1136		9000
257	33C	Fatma hatun bt. Elhac Mustafa	İstinye sakin iken	53507	1136	Arap	10800
262	133D	Havva bt. El-Hâc Abdi	Mueyyedzade Mahallesi	140536	1138		15000
262	140G	Fatma hatun int. El-Hâc Mehmed	Galata Kemankeş Mustafa Paşa Mahallesi	237324	1138		15000
263	43E	Emine bt. Mehmed	Galata Boğazkesen Kalesi	168152	1139	Akile Rus	18600+18000
264	19D	Fatma bt. Veli	Galata haricinde Müeyyedzâde Mahallesi	14904	1138	Zenci Meryem	7300
265	16D	Fatma hatun bt. Abdurahman	Tophane Muslihiddin Efendi Mahallesi	48270	1139	Rus	32400
265	66F	Aişe bt. Mehmed. Osman	Tophane Firuzağa Mahallesi	96420	1139	Rus	13200
265	92B	Emine bt. Abdullah	Tophane Firuzağa Mahallesi	228866	1140		15600
268	15A	Aişe bint-i İbrahim bt. Ahmed	Galata haricinde Müeyyedzade Mahallesi	59346	1140	Arap Aişe	7800
268	38A	Aişe hatun bt. El-Hâc Veli	Tophane Cihangir Mahallesi	64530	1140	Arap Fatma, Kızılbaş Hüsnaşah	7400+7200
269	33B	Fatma bt. El-Hâc Mustafa	Galata Okçu musa mahallesi	166962	1141	Gürcü Zeynep	20400
271	61A	Sahibe Hadice hatun bt. İbrahim	Beşiktaş Mustafa Çelebi Mahallesi	241831	1142	Gürcü Hasem	30120

III. KADINLARIN TEREKELERİNDEKİ MAL VARLIKLARI VE BUNLARIN DAĞILIMI

Tereke defterlerine kaydedilen mallar kişinin hayatta iken kazandığı menkul ve gayrimenkul servetinin toplamını göstermektedir. Her ne kadar refah düzeyinin tespitinde ölçü gelir dağılımı ise de servet dağılımı da toplumda refah düzeyini yansıtan önemli bir göstergedir. Zira gelir ile servet arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Servet gelire yansıdığı gibi, gelir miktarı da önemli ölçüde servetin kaynağını oluşturur.

Tereke sahipleri mal varlıklarına göre dört kategoride incelemiştir. Said Öztürk'ün yapmış olduğu dağılım temel alınarak bu yöntem üzerinde değerlendirmeler yapılmıştır. 2464 kişinin tereke miktarları göz önüne alınarak değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bu kişilerin 1070 (% 43.44)' ü kadın, 1394 (% 56.66)'sı ise erkeklerden oluşmaktadır.

Tablo 40: Sicillere Yansıyan Terekelerin Cinsiyete Göre Yüzdeler Oranları.



Tereke kayıtlarında 1-10.000 akçe arasında miras miktarına sahip 998 kişi bulunmaktadır. Bunun genel tereke miktarı içerisindeki oranı % 40.56'dır. Bu miktar aralığında 475 (% 48.59)'i kadın bulunmakta iken, 523 (%52.40) erkek bulunmaktadır. Bu kategorideki kadınların erkeklere göre oranı % 3. 81 daha azdır.

Tereke kayıtlarında diğer bir grup ise 10.001-25.000 arasında tereke miktarına

sahip olan kişilerdir. Bu kişilerin toplamı 629'dur. Bu kişilerden kadınlara ait 319 (%50.71) kişi bulunmaktadır. 310 (%49.28) tereke kaydı ise erkeklere aittir. Erkeklerin oranı kadınlara göre %1 daha az olmuştur.

Tereke kayıtları içerisinde bir başka grup ise 25.001-50.000 akçe arasında tereke miktarına sahip olan kişilerdir. Bu kategoride toplam kişi sayısı içerisinde bu tereke miktarı aralığın da 374 kişi bulunmaktadır. Bu oranı genel tereke miktarı içerisinde (%15.20)'dir. Bu gruptaki kadınların sayısı 158 (% 42.24)'dir. Erkeklere ait terekeler içerisinde bu miktar aralığına sahip 216 (% 57.75) kişi bulunmaktadır.

Diğer bir grubumuz ise 50.001-100.000 akçe miktarına sahip olan kişilerdir. Bu kişiler genel terekeler içerisinde 229 (% 9.30) kişiyi oluşturmaktadır. Bu grupta kadınlara ait tereke sayısı 70 (% 30.56)'dır. Erkeklere ait tereke sayısı ise 159 (% 69.43)'tür. Burada kadın ile erkek oranı arasındaki farkın arttığı görülmektedir.

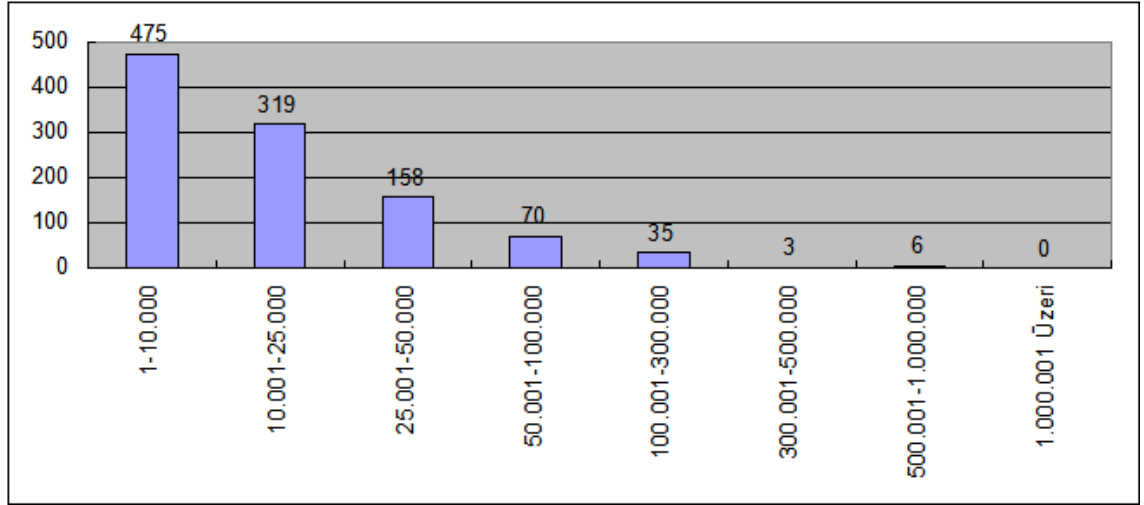
Beşinci tereke miktarı grubu 100.001-300-000 akçe miktarına sahip olan kişilerdir. Bu grupta, genel tereke içerisinde 154 (%6.26) kişi bulunmaktadır. Terekelerden kadınlara ait 35 (% 22.72), erkeklere ait ise 119 (77.27)'dur. Erkeklerin kadınlara oranı üç kattan fazla artmıştır.

Altıncı tereke miktarı grubu 300.001-500.000 akçe arasındaki miktara sahip olanlardır. Bu grupta yer alan kişi sayısı 32 (% 1.30)'dir. Burada yer alan kadın sayısı ise sadece 3 (%9.75)'tür. Erkeklere ait sayıda 29 (% 90.62)'dur.

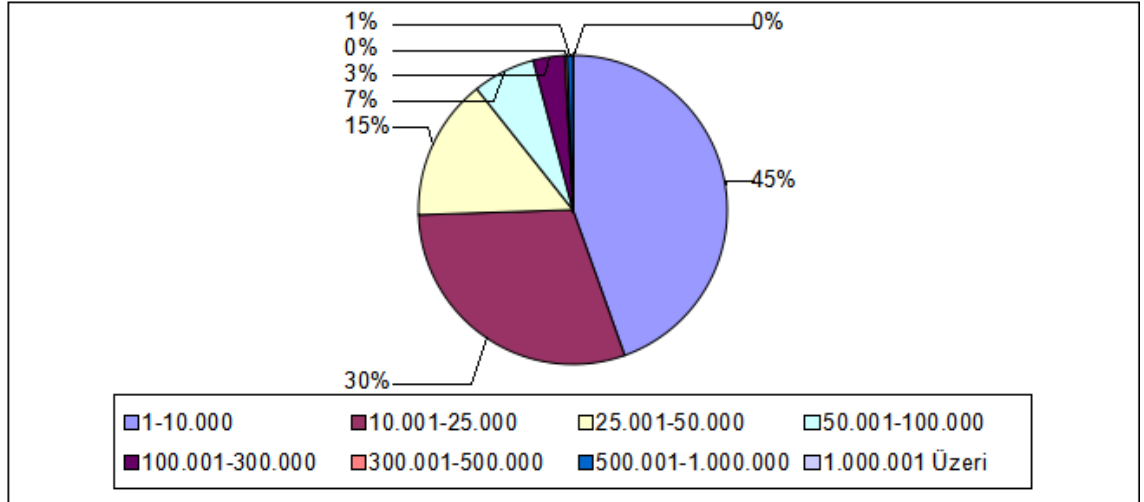
Yedinci tereke miktarı grubu 500.001-1.000.000 akçe arasındaki miktara sahip olan kişilerdir. Bu grupta 29 tereke sahibi bulunmaktadır. Bunun genel terekeler içerisinde oranı % 1.17'dir. Bu kategoride yer alan kadın sayısı 6 (%20.68), erkek sayısı ise 23 (79.31)'tür.

Tereke miktarı olarak en fazla akçeye sahip olan son grupta ise, 1.000.001 akçe üzeri olan 15 tereke sahibi bulunmaktadır. Bu miktara sahip terekelerin genel tereke miktarı içerisindeki oranı % 0.60'tır. Bu kategori içerisinde herhangi bir kadın yer almamaktadır. Tereke kayıtlarındaki miktar arttıkça erkeklerin oranı kadınlara göre artış göstermiştir. Bu durum erkeklerin kadınlara göre daha zengin olduklarını göstermektedir. En zenginler denilebilecek 1.000.001 akçenin üzerinde muhallefa'ta sahip kadının bulunmaması, kadınların para kazanma yolları ve avantajlarının kısıtlı olmasıyla izah edilebilir.

Tablo 41: Kadınların Sahip Oldukları Tereke Miktarları.



Tablo 42: Kadınların Sahip Oldukları Tereke Miktarlarının Yüzdeler Oranları.



Kadınlara ve erkeklere ait tereke miktarları ayrı ayrı kendi içerisinde değerlendirildiğinde kadınlara ait tereke sayısı toplamı 1070'dir. Bu kadınlardan 1-10.000 arasında olan 475 (% 44.55) kişi bulunmaktadır. Bu kadınların çok azı ev sahibidir; sadece 17 (%3.57)'sinin¹⁰²² kendilerine ait evleri bulunmaktadır. Bu evlerde genel olarak eski menzildir. Meselâ; Kasımpaşa'ya bağlı Sirkeci Müslihiddin mahallesinde sakin olan Sofya bt. Abdullah b. Abdulmennan'ın isimli gayrimüslim kadın sahip olduğu 6224 akçe tereke miktarının 3.000 akçesini harabe menzili

1022 G.Ş.S., 242/70A, 246/52B, 246/62D, 247/63C, 252/18C, 254/75A, 254/75B, 255/13E, 257/112A, 263/42C, 263/45C, 263/68B, 264/16F, 264/25B, 264/52A, 264/61A, 265/109D.

oluşturmaktadır.¹⁰²³ Bu kategoride yer alan kadınların mehir miktarları genel olarak daha az olmuştur. Meselâ; Kasımpaşa Bedreddin Bey mahallesinde sakin olan Fatma bt. Abdullah b. Abdulmennan'ın sahip olduğu 8.885 akçe tereke miktarının 1.240 akçesini mehri oluşturmaktadır.¹⁰²⁴ Bu kategoride yer alan kadınların herhangi bir iş ile meşgul olup olmadıkları hakkında bilgi bulunmamaktadır. Terekelerinin büyük kısmını sahip oldukları ev eşyaları, giysiler, mutfak eşyaları yani temel ihtiyaç maddeleri oluşturmaktadır. Meselâ; Kasımpaşa El-hac Ahmed Mahallesinde sakin olan Emine bt. Abdullah b. Abdulmennan'ın sahip olduğu 2.106 akçe terekesinin 596 akçesini ev eşyaları, 1.000 akçesini giysiler, 210 akçesini mutfak eşyaları ve son olarak da 300 akçesini mehri oluşturmaktadır.¹⁰²⁵

Kadınlardan 10.001-25.000 akçe tereke miktarına sahip olanı 319 (% 29.92) kişi bulunmaktadır. Bu kategoride yer alan kadınların sahip oldukları ev oranları biraz daha artmıştır. Kadınlardan 51 (% 15.98)'nin evleri bulunmaktadır. Bu evlerin çok yüksek değerlere sahip oldukları söylenemez. Ev sahibi olanların terekelerinin önemli bir kısmını bu sahip oldukları evler oluşturmaktadır. Meselâ; İstinye Nahiyesi bağlı Yeniköy Ali Çelebi Mahallesinde sakin olan Safiye bt. Mustafa'nın sahip olduğu 22.530 akçe terekesinin 8.000 akçesini sahip olduğu menzili oluşturmaktadır.¹⁰²⁶ Bu kategoride yer alan kadınların mehir miktarları 600-8.000 akçe arasında değişmektedir. Yine; Kasımpaşa Yel Değirmeni Mahallesinde sakin olan Aişe bt. Mustafa b. Abdulkadir'in sahip olduğu 22.230 akçe tereke miktarının 5.000 akçesini mehri oluşturmaktadır.¹⁰²⁷ Bu grupta yer alan kadınların 3 tanesi birer köle sahiptir. Meselâ; Galata Emekyemez Mahallesinden Fatma bt. Abdullah'ın sahip olduğu 15.720 akçe terekesinin 10.800 akçesini Rus cariyesi oluşturmaktadır. Diğer köle sahibi kadınların da terekelerinin önemli bir kısmını sahip oldukları cariyeler oluşturmuştur. Bu kadınlara cariyelerini muhtemelen kocaları almış olmalıdır.¹⁰²⁸ Bu gruptaki kadınların herhangi bir mesleği yaptıkları ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Bu kategoride yer alan kadınların terekelerinin önemli bir kısmını sahip oldukları ev eşyaları, giysiler, mutfak eşyaları ve diğer grupta yer almayan değerli eşyalar oluşturmaktadır. Meselâ; Tophane Tomtom

1023 G.Ş.S., 263/68B.

1024 G.Ş.S., 242/70A.

1025 G.Ş.S., 243/85C.

1026 G.Ş.S., 268/83B.

1027 G.Ş.S., 251/3B.

1028 G.Ş.S., 242/10A. Diğer köle sahipleri için bkz., G.Ş.S., 246/28B, 264/19D.

Mahallesinde sakin olan Aişe bt. Ramazan'ın sahip olduğu 17.675 akçe terekesinin 4.184 akçesini ev eşyaları, 4.670 akçesini giysileri, 480 akçesini hamam eşyaları, 1.737 akçesini mutfak eşyaları, 600 akçesini mehri ve 6.000 akçe gibi önemli bir miktarı altın ve elmastan meydana gelmektedir.¹⁰²⁹

Kadınlara ait terekelerden 25.001-50.000 akçe arasında olan kişi sayısı ise 158 (% 14.82)'dir. Bu kategoride yer alan kadınlardan ev sahibi olanların oranı 45 (% 28.48) kişidir. Dolayısıyla bu grupta da yer alan kadınların ev sahibi olanlarının oranları artmıştır. İlaveten sahip oldukları evlerin değerleri artmış ve terekelerde önemli bir yer teşkil etmiştir. Fındıklıya bağlı Kazgancıbaşı Mahallesi'nde ikamet eden Rabia bt. Hüseyin b. Abdullah'ın 37.395 akçe terekesinin 12.000 akçesini menzili oluşturmuştur.¹⁰³⁰ Bu kategoride olan kadınların mehirleri değişiklik gösterse de miktar olarak artmıştır. Genel olarak mehirleri 3000-10.000 akçe arasında mehir değişmektedir. Meselâ; Galata Şehsuvar Mahallesinde sakin olan ve 34.540 akçe terekesi bulunan Fatma bt. El-hac İsa'nın mehri 10.000 akçedir.¹⁰³¹ Bu kategorideki 8 kadının cariyesi vardır. Bunlardan birisi olan Fındıklı İbrahim Efendi Mahallesinde oturan Şerife Aişe bt. Abdullah b. Mehmed'in sahip olduğu 43.788 akçe terekesinin 26.040 akçesini cariyesi oluşturmaktadır.¹⁰³² Cariyeler miras kalmış ya da eşleri almış olabilir.¹⁰³³ Kadınların herhangi bir meslek yaptıkları ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Bu kategoride de diğerlerinde olduğu gibi kadınların terekelerinin çoğunluğunu sahip oldukları değerli eşyalar, ev eşyaları, giysiler, mutfak eşyaları oluşturmuştur. Meselâ; Fındıklı İbrahim Efendi Mahallesinde sakin olan Hadice bt. Mehmed b. Mustafa'nın sahip olduğu 49950 akçe terekesinin 6.253 akçesini ev eşyaları, 7.800 akçesini giysi çeşitleri, 25 akçesini hamam eşyaları, 3.050 akçesini mutfak eşyaları, 6120 akçesini mehri, 15.705 akçesini değerli eşyalar ve son olarak 11123 akçesini menzili oluşturmaktadır.¹⁰³⁴

Kadın tereke sahiplerinden 50.001-100.000 akçe arasında yer alan 70 (% 6.56) kişi bulunmaktadır. Bu kategoride bulunan kadınların neredeyse yarısının evleri bulunmaktadır. Evi bulunan 31 (% 44.28)'i tereke sahibi bulunmaktadır. Ev sahibi olanların tereke miktarlarından ev önemli yer teşkil etmektedir. Meselâ; Kasımpaşa

1029 G.Ş.S., 242/51A.

1030 G.Ş.S., 262/108F.

1031 G.Ş.S., 255/69E.

1032 G.Ş.S., 243/24D.

1033 Cariyeler ile ilgili bilgiler için bkz., G.Ş.S., 243/24D, 243/91B, 246/3A, 246/13A, 251/22B, 251/52A, 255/44H, 265/16D.

1034 G.Ş.S., 251/22B.

Kürd Çelebi Mahallesi'nde sakın olan Emine bt. Abdullah'ın sahip olduğu 74.120 akçe terekesinin 52.930 akçesini sahip olduğu evi oluşturmaktadır.¹⁰³⁵ Yine Kasımpaşa Kulaksız Mahallesi'nde sakın olan Emine bt. Ömer b. İbrahim'in sahip olduğu 94.017 akçe terekesinin içerisinde evi 60.082 akçedir. Emine'nin eşi Mustafa Ağa b. Süleyman'dır. Lakabından da anlaşılacağı gibi ekonomik olarak iyi durumdadır ve muhtemelen evi Emine'ye eşi almıştır. Bu kategoride yer alan kadınların tereke kayıtlarında evlerin değeri önemli bir yer teşkil etmektedir.¹⁰³⁶ Bu kategoride yer alan kadınların mehirleri 1.000-22.481 akçe arasında değişmektedir. Meselâ; Tophane Defterdar Ebu'lfazl Mahallesi'nde sakın olan Hadice bt. Abdullah'ın sahip olduğu 50.472 akçe terekesinin içerisinde 22.481 akçesi mehidir.¹⁰³⁷ Kadının terekesi içerisinde mehir önemli olmuştur. Bu kategoride cariyeye sahibi 5 kadın bulunmaktadır. Meselâ; Tophane Cihangir Mahallesi'nde sakın olan Aişe hatun bt. El-hac Veli'nin sahip olduğu 64.530 akçe terekesinin 7400 akçe değerinde olan Arap cariyesi ve 7200 akçe değerinde olan kızılbaş cariyesi yer teşkil etmektedir. Kadının iki cariyeye sahip olması miras yolu veya eşi almış olabilir.¹⁰³⁸ Bu kategoride yer alan kadınların bazılarının borçlu olduğu görülmektedir. Meselâ; Fındıklı Süheyil Bey Mahallesi'nde sakın olan Fatma bt. Hüseyin'in 62.517 akçe terekesinin 18.000 akçesi borçlarına gitmektedir. Bu kadın muhtemelen eşya almış veya ticaret ile uğraşmış olabilir.¹⁰³⁹ Bu kategoride yer alan kadınları yaptıkları iş veya meslekleri ile alakalı herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Diğer kategoride de olduğu gibi ev eşyaları, değerli eşyalar, giysi çeşitleri, mutfak malzemeleri ve ellerinde olan nakit paralar oluşturmuştur. Meselâ; Beşitaş Süleymaniye Mahallesi'nde sakın olan Aişe bt. Oruç b. Abdülkerim'in sahip olduğu 77.849 akçe terekesinin 7.500 akçesini ev eşyaları, 8.900 akçesini giysi çeşitleri, 2045 akçesini banyo malzemeleri, 5.220 akçesini mutfak eşyaları, 36.500 akçesini menzili ve 11.600 akçesini değerli eşyaları oluşturmaktadır.¹⁰⁴⁰

Kadınlardan 100.001-300.000 akçe arasında bulunan tereke sahibi sayısı 35 (% 3.28)'dir. Bu kategoride yer alan kadınlardan bir veya daha fazla menzile sahip 16 (% 45.71) kadın bulunmaktadır. Kadınların terekelerinde evlerin ekonomik değerleri önemli

1035 G.Ş.S., 263/23B.

1036 G.Ş.S., 271/22E.

1037 G.Ş.S., 268/39F.

1038 G.Ş.S., 268/38A.

1039 G.Ş.S., 265/6B.

1040 G.Ş.S., 242/47C.

bir yer teşkil etmektedir. Meselâ; Suvacı Ali Mahallesinde sakin olan Emine bt. Osman'nın sahip olduğu 297.490 akçe terekesinin 100.000 akçesini sahip olduğu evi oluşturmaktadır.¹⁰⁴¹ Yine Tophane Tomtom Mahallesinde sakin olan Rabia bt. Mehmed b. Abdullah'ın sahip olduğu 103.983 akçe terekesinin 67.800 akçesi evinin değeridir. Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere evin değeri tereke içerisinde önemli bir miktar olmuştur.¹⁰⁴² Bu kategoride yer alan kadınların mehir miktarları artmıştır. Mehir miktarları 2.500-36.000 akçe arasında değişmiştir. Meselâ; Galata haricinde Müeyyidzade Mahallesinde sakin olan Havva bt. El-hac Abdi'nin 140.536 akçe terekesinin 36.000 akçesi mehridir.¹⁰⁴³ Bu kategoride yer alan kadınların çok sayıda altın, elmaştan yapılma değerli eşyalara sahip olduğunu ve bunun kadının terekesinde önemli bir değerinin olduğu görülmektedir. Meselâ; Kasımpaşa Piyale Paşa-i Kebir Mahallesinde sakin olan Hadice Hatun bt. Süleyman'ın sahip olduğu 189.238 akçe terekesinin 99.620 akçesini değerli eşyalar oluşturmaktadır. Hadice Hatun Süleyman Ağa'nın kızı ve Hüseyin Ağa b. El-hac Hasan'ın eşidir. Babasının ve eşinin lakabından da anlaşılacağı üzere ekonomik olarak iyi bir konumdadır. Muhtemelen eşyalarının çoğunluğu miras yolu veya eşi tarafından alınmıştır.¹⁰⁴⁴ Yine Galata Suvacı Ali mahallesinde sakin olan Emine bt. Osman'ın sahip olduğu 297.490 akçe terekesinin 194.150 akçesini değerli eşyalarının değeri oluşturmaktadır.¹⁰⁴⁵ Bu kategoride yer alan kadınların çoğunun ya babası ya da eşi "Ağa" lakaplıdır. Kadınların çoğu ekonomik olarak oldukça yüksek ailelere mensuptur. Terekelerinin çoğu ya miras yolu veya eşleri tarafından kendilerine alınan eşyalardan oluşmaktadır. Meselâ; Galata haricinde Suvacı Ali Mahallesinde sakin olan Emine bt. El-hac Mehmed b. Mustafa'nın sahip olduğu 146.200 akçe terekesinin 7.440 akçesini ev eşyaları, 29.780 akçesini giysi çeşitleri, 7800 akçesini mutfak eşyaları, 12.000 akçesini mehri, 24000 akçesini menzili, 42.200 akçesini değerli eşyaları ve son olarak 24.304 akçesini nakit parası oluşturmaktadır.¹⁰⁴⁶ Bu değerler arasında tereke miktarına sahip olan tereke kayıtlarının çoğunluğu bu örnek ile örtüşmektedir. Kadınların herhangi bir mesleklerinin olduğu ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

1041 G.Ş.S., 263/36G.

1042 G.Ş.S., 247/81A.

1043 G.Ş.S., 262/133D.

1044 G.Ş.S., 242/19C.

1045 G.Ş.S., 263/36G.

1046 G.Ş.S., 246/78D.

Kadın tereke sahipleri içerisinde 300.001-500.000 akçe'ye sahip olan 3 (% 0.28) kişi bulunmaktadır. Bu kategoride yer alan kadınlar oldukça zengin kadınlardır. Bu kadınlardan biri Beşiktaş Cihannüma Mahallesi'nde sakin olan Saliha Hanım bt. Yusuf Ağa b. Abdullah'tır. Kadının sahip olduğu 440.653 akçe terekesinin 24.542 akçesini ev eşyaları, 18.488 akçesini giysi çeşitleri ve sahip olduğu değerli kürkler 36.200 akçesini, 550 akçesini hamam eşyaları, 5.200 akçesini mutfak eşyaları, 6.000 akçesini mehri, 180.000 akçesini menzili, 67.030 akçesini değerli eşyaları, 72.000 akçesini nakit parası ve çoğu tereke kaydında bulunmayan 29.150 akçesini sahip olduğu Mushaf-ı şerifler oluşturmaktadır. Kadının babası Ağa lakaplı önemli biri iken eşi kazanın önde gelen isimlerinden biri olan es-seyyid Ahmed Efendi b. İbrahim'dir. Kadının bu kadar muhalefât miktarına sahip olmasında eşinin ve babasının önemli bir etkisi bulunmaktadır. Kadının yaptığı herhangi bir iş veya meslek ile ilgili bilgi bulunmamaktadır.¹⁰⁴⁷ Bu kategoride yer alan kadınlardan biri ise Tophane İlyas Çelebi Mahallesi'nde sakin olan Fatma bt. Abdullah b. Abdülmennan 316.403 akçe tereke miktarına sahiptir. Yine terekesinin büyük çoğunluğunu menzili ve sahip olduğu değerli eşyalar oluşturmaktadır. Bu kadının terekesinin büyük bir kısmını alacakları oluşturmaktadır. Kadının ticaret yapma ihtimali olsa da eşinden kendisine miras kalmış olabilir.¹⁰⁴⁸ Yine bir diğer kadın ise Rabia Hanım bt. Mehmed Paşa'dır. Rabia hanımın sahip olduğu tereke miktarı 331.920 akçedir. Rabia Hanım Osmanlı'da önemli gelire sahip olan askeri sınıftan olması muhtemel Mehmed Paşa'nın kızıdır. Terekesinin çoğunluğunu kendisine kalan miras eşyaları oluşturmaktadır.¹⁰⁴⁹

Tereke kayıtları içerisinde 500.001-1.000.000 akçe arası terekeye sahip kadın sayısı 6 (% 0.56)'dır. Bu kategoride yer alan kadınlar kayıtlara yansıyan en yüksek gelire sahiplerdir. Kadınların gelirlerinin çoğunluğu ailelerinin zenginliğinden gelmektedir. Kadınların yaptıkları herhangi bir iş ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Meselâ Kasımpaşa Yeldeğirmeni Mahallesi'nden Aişe bt. Abdullahın 857.720 akçe terekesinin 58.070 akçesini ev eşyaları, 142.675 akçesini giysi ve çeşitleri, 3.116 akçesini hamam malzemeleri, 20.820 akçesini mutfak eşyaları, 30.000 akçesini mehri, 128.000 akçesini menzili ve 381.468 akçesini değerli eşyaları oluşturmaktadır. Kadının oldukça lüks bir hayatının olduğu söylenebilir. Kadının zenginliğinin kaynağı

1047 G.Ş.S., 263/51A.

1048 G.Ş.S., 252/95D.

1049 G.Ş.S., 242/72B.

muhtemelen önemli gelire sahip olan Osmanlı askeri sınıftan eşi Kethüda Musa Paşa b. Abdullah'tır.¹⁰⁵⁰ Zengin kadınlardan biri de Ummuhan bt. Abdullah'tır. Sahip olduğu tereke miktarı 534.619 akçedir. Terekesinin çoğunluğunu sahip olduğu ev eşyaları, giysiler, menzil ve değerli eşyalar oluşturmaktadır. Ummuhanın eşi Ahmed Efendi muhtemelen kazanın önde gelen kişilerinden biridir.¹⁰⁵¹ Diğer zengin kadınlar Kasımpaşa Sururi Mahallesinden 506.160 akçe tereke miktarına sahip olan Hadice bt. El-hac Mustafa b. Osman'dır. Hadice'nin eşi İbrahim Reis b. Seyid'dir.¹⁰⁵² Bir diğer kadın Galata haricinde Suvacı Ali mahallesinde sakin olan 720.925 akçe terekeye sahip Havva bt İbrahim Ağa b. Abdullah'tır. Havva'nın eşi Ail Ağa b. Abdullah'tır.¹⁰⁵³ Kadınlardan biri ise Galata haricinde El-hac Ama Mahallesinde sakin olan Hacı Afife hatun bt. Hüseyin Çavuş'un sahip olduğu 681.850 akçe terekesidir.¹⁰⁵⁴ Son olarak kadınlardan biri ise Kasımpaşa Kulaksız Ahmed Mahallesinde sakin olan Rukiye bt. İbrahim b. Abdullah'ın sahip olduğu terekesi 556.780 akçedir.¹⁰⁵⁵ Bu kategoride yer alan kadınlar Osmanlıda önemli bir gelire sahip askeri sınıftan ya da kazanın önemli eşrafından olan kişilerin kızları veya eşleri oldukları anlaşılmaktadır. İsimlerinin yanlarına aldıkları "ağa, efendi, kethüda, çavuş" gibi örnekler bunun önemli göstergelerinden biri olmuştur.

Kadın tereke sahipleri içerisinde 1.000.001 akçe üzerinde terekesi bulunan kadın yoktur. Kadınların sahip oldukları tereke miktarı arttıkça kadınların oranı önemli ölçüde azalmıştır. Bu da kadınların servet edinme ve mülk sahibi olma durumları ile doğru orantılıdır.

Kadınların sahip oldukları miras kayıtları içerisinde gayrimüslim kadınlara ait kişi sayısı 69'dur. Bu toplam miras sahiplerinin % 2.80'dir. Gayrimüslim kadınlara ait tereke miktarları kendi içerisinde değerlendirildiğinde bu tereke miktarlarından 1-10.000 akçe arasında olan 30 (% 43.47) kişi bulunmaktadır. 10.001-25.000 akçe arasında tereke miktarına sahip 18 (% 26.08) kişi bulunmaktadır. Gayrimüslim kadınlara ait terekelerden 25.001-50.000 akçe arasında olan kişi sayısı ise 9 (% 13.04)'dur. Gayrimüslim kadın tereke sahiplerinden 50.001-100.000 akçe arasında yer

1050 G.Ş.S., 248/57A.

1051 G.Ş.S., 249/4F.

1052 G.Ş.S., 252/47A.

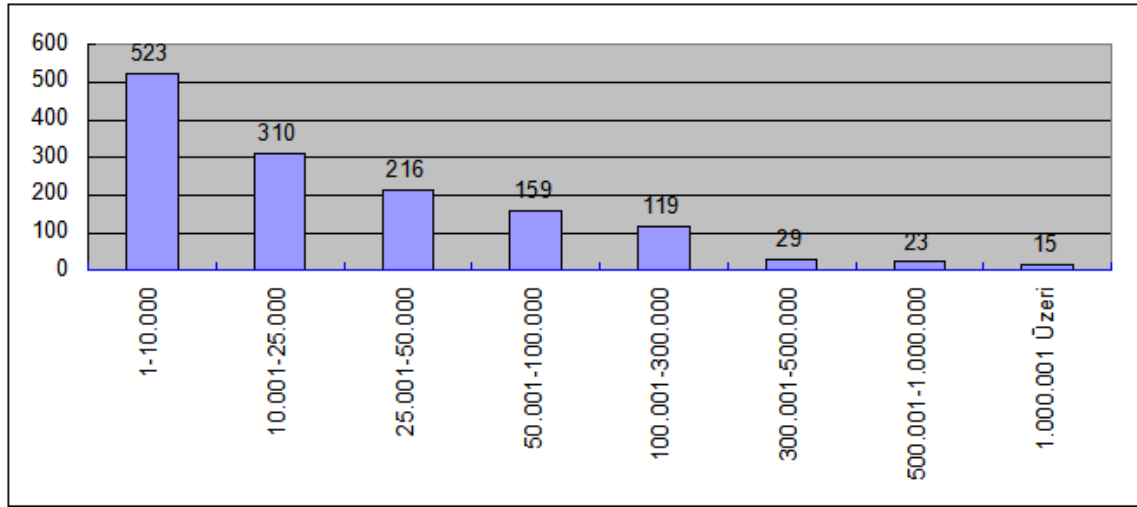
1053 G.Ş.S., 255/5C.

1054 G.Ş.S., 265/108G.

1055 G.Ş.S., 271/3D.

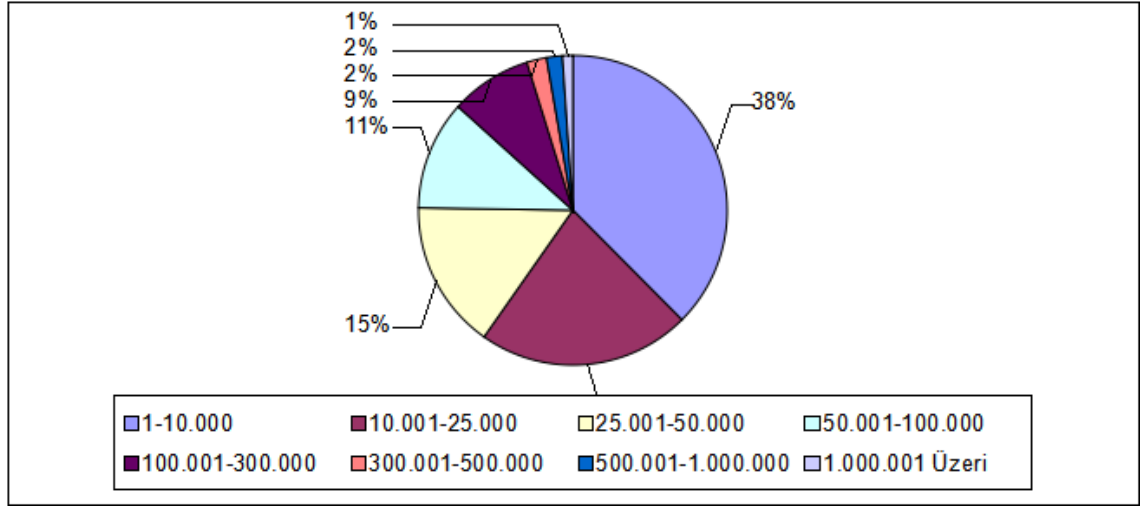
alan kişi sayısı 8 (% 11.59)'dir. 100.001-300.000 arasında bulunan kişi sayısı 4 (% 5.79)'tür. Bu tereke miktarlarının üstünde tereke sahibi olan gayrimüslim kadın bulunmamaktadır. Gayrimüslim kadınlarda da Müslüman kadınlarda olduğu gibi tereke miktarı arttıkça kadın sayısı azalmıştır. Genel olarak orta ve daha düşük muhalefât miktarlarına sahip olmuşlardır. Gayrimüslim kadınlar Müslüman kadınlar ile bu anlamda benzer bir tablo çizmişlerdir. Zenginlik bakımından aralarında çok da bir farkın olduğu söylenemez. Meselâ; Galata Bereketzâde mahallesinde sakin olan Zoyi bt. Nikod v. Berakda sahip olduğu 109.740 akçe terekesinin 3560 akçesini ev eşyaları, 7810 akçesini giysi çeşitleri 830 akçesini banyo malzemeleri, 880 akçesini mutfak eşyaları 72.000 akçesini menzili ve son olarak 22.050 akçesini değerli eşyaları oluşturmaktadır.¹⁰⁵⁶ Gayrimüslim kadın aynı kategorideki Müslüman kadın grubu ile farklı bir tablo çizmemiştir. Bundan dolayı da ortak değerlendirme Galata'da bulunan kadınların geneli için geçerlidir.

Tablo 43: Erkeklerin Sahip Oldukları Terekelerin Miktarları.



1056 G.Ş.S., 247/50B.

Tablo 44: Erkeklerin Sahip Oldukları Terekelerin Yüzdelik Oranları.



Erkeklerle ait 1394 tereke kaydı bulunmaktadır. Erkeklerin sahip oldukları terekelerden 1-10.000 akçe arasında 523 (% 37.51)'i tereke sahibi bulunmaktadır. Bu oran kadınların sahip oldukları tereke miktarına göre % 7.04 daha azdır. Bu da kadınların erkeklere göre alt servet grupların da sayılarının daha çok olduğunu göstermektedir. Bu kategoride yer alan erkeklerde kadınlarda olduğu gibi en alt tereke miktarına sahip gruptur. Genel olarak şahsi eşyaları muhalefât kayıtlarını oluşturmaktadır. Menzil sahibi oldukça azdır ve sahip oldukları menziller harabe menzillerdir. Meselâ; Galata haricinde Şahkulu Mahallesiinde sakin olan Mehmed beşe b. Ahmed b. Abdullah'ın sahip olduğu 4.470 akçe terekesinin 1200 akçesini harabe menzili oluşturmaktadır.¹⁰⁵⁷ Bu kategoride yer alanların içerisinde hamallar ve yeniçeriler önemli bir yer teşkil etmektedir. Meselâ; Galata hamal Odalarında sakin olan Sivasî Hamal Mustafa b. Ahmed'in sahip olduğu tereke miktarı 4.875 akçedir.¹⁰⁵⁸ Diğer biri ise Tophane Muslihiddin Mahallesiinde sakin olan Yeniçeri Mehmed beşe b. Ali b. Abdullah'ın sahip olduğu terekesi 4.255 akçedir.¹⁰⁵⁹ Bu kategoride yer alanların önemli bir kısmı bekârdır. Ekonomik durum ve yeniçerilerin çoğunlukta olması bunda etkili olmuş olabilir.

Erkeklerle ait terekeler içerisinde 10.001-25.000 akçe arasında olan kişi sayısı 310 (% 22.23)'tür. Bu oran yine aynı grupta yer alan kadınlara göre % 7.69 daha azdır.

1057 G.Ş.S., 249/46B.

1058 G.Ş.S., 254/9F.

1059 G.Ş.S., 246/39D.

Bu kategoride yer alan erkeklerin sahip oldukları menzil sayısı ve gayrimenkul miktarı artmıştır. Meselâ; Halil beşe b. Mustafa b. Abdullah'ın sahip olduğu 21.715 akçe terekesinin 12.000 akçesini evi oluşturmaktadır.¹⁰⁶⁰ Bu kategoride bulunanların bazılarının yaptıkları meslekler ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. 38 kişinin yaptığı iş ile ilgili bilgi bulunmaktadır. Bunlardan 3'ü berberdir. Meselâ; Beşiktaş Kuruçeşme Mahallesi'nde sakin olan Mustafa çelebi b. İbrahim'in 18.780 akçe tereke miktarı bulunmaktadır.¹⁰⁶¹ Diğer yaptıkları işler kaptan, kalkancı, fırıncı, bağcı, reis, bıçakçı, hatip, kadayıfçı, kahveci, kapıcı, kayıkçı, kürekçi, nakkaş, pazarcı, saka, tuzcu, yakacı ve yeniçeriler bulunmaktadır. Bu işleri Müslümanlar yaptığı gibi gayrimüslimlerde yapmıştır. Meselâ; Galata İstinye nahiyesi sakin olan Kalkancı Dimitri v. Yani'nin mesleği kalkancı olmasıdır. Sahip olduğu tereke miktarı 10.220'dir.¹⁰⁶² Bu kategoride bulunanların tereke kayıtları yine kazançları ile orantılı olarak çok yüksek değildir.

Erkeklerle ait tereke sahiplerinden 25.001-50.000 akçe arasında olan kişi sayısı ise 216 (% 15.49)'dır. Bu kategori akçe miktarları göz önüne alındığında kadın ile erkeğin birbirine en yakın olduğu terekelere sahiptir. Bu kategoride evin değeri artmıştır. Meselâ; Beşiktaş Süleymaniye Mahallesi'nde sakin olan İbrahim reis b. El-hac Ali'nin sahip olduğu 45.329 akçe terekesinin 30.000 akçesini sahip olduğu evi oluşturmaktadır.¹⁰⁶³ Bu kategoridekileri hangi işi yaptıkları ile ilgili bazı bilgiler bulunmaktadır. İşleri belli olan 35 kişi bulunmaktadır. Bunların yaptıkları işler kapıcı, abacı, çavuş, odabaşı, reis, bağcı, bakırcı, berber, habbâz, hafız, çorbacı, kayıkçı, kaşıkçı, pazarcı, oturakçı, sabuncu ve tabip bulunmaktadır. Meselâ; Sultan Beyazıt Mahallesi'nde sakin olan Tabip Dimitri v. Agorosto'nun 39.615 akçe tereke miktarı bulunmaktadır. Dimitri'nin aynı zamanda tabip dükkânı bulunmaktadır.¹⁰⁶⁴ Bir diğer dikkat çeken kişi ise Tophane Firuzağa Mahallesi'nde sakin olan Sarayı atik Kapıcılarından Ömer Ağa b. Ali b. Abdullah'tır. Ömer Ağa'nın tereke miktarı 25.177 akçedir.¹⁰⁶⁵ Bu kategoride yer alanlar orta gelir grubuna sahip kişilerdir denilebilir. Terekelerinin önemli bir kısmını sahip oldukları ev gereçleri, giysiler veya yaptıkları işler ile ilgili eşyalarının değerleri oluşturmaktadır.

1060 G.Ş.S., 271/64F.

1061 G.Ş.S., 262/42B. Diğer örnekler için bkz., 246/36D, 268/56F.

1062 G.Ş.S., 264/66D.

1063 G.Ş.S., 271/5E.

1064 G.Ş.S., 269/9A.

1065 G.Ş.S., 249/54C.

Erkekler içerisinde 50.001-100.000 akçe arasında yer alan kişi sayısı 159 (% 11.40)'dır. Bu miktardaki akçeye sahip olan erkeklerin oranı kadın tereke sahiplerine göre % 4.84 göre daha fazla olmuştur. Bu kategoride yer alanların sahip oldukları evlerin fiyatları artmış ve terekelerinde önemli bir yer teşkil etmişlerdir. Meselâ; Galata Haricinde Müeyyidzâde Mahallesi'nde sâkin olan El-hac Ömer b. El-hac Ebubekir'in sahip olduğu 88.593 akçe terekesinin 68.760 akçesini sahip olduğu menzili oluşturmaktadır.¹⁰⁶⁶ Bu kategoride yer alanların işleri ile ilgili bazı bilgiler bulunmaktadır. Yaptıkları işleri belli olan 26 kişi bulunmaktadır. Yaptıkları işler; cizyedâr, Fırıncı, Dergâh-ı âli topçusu, kayıkçı, reis, kadayıfçı, müderris, kömürçü, kaptan, zincirci ve küreki bulunmaktadır. Bunlardan dikkat çekenlerden biri Beşiktaş Sinan Paşa Mahallesi'nde sakin olan Cizyedâr Mehmed ağa b. Abdullah b. Abdulmennan'dır. Sahip olduğu tereke miktarı 52.317 akçedir.¹⁰⁶⁷ Bu kategoride yer alanların lakaplarında "ağa, efendi" gibi ekonomik statülerini ortaya koyan kelimeler kullanıldığı görülmektedir. Meselâ; Galata Emekyemez Mahallesi'nde sakin olan İbrahim Ağa b. Abdullahın sahip olduğu tereke miktarı 71.579 akçedir.¹⁰⁶⁸

Erkeklerden 100.001-300.000 akçe arasında tereke miktarına sahip 119 (% 8.53)'dür ve kadınlara ait tereke oranı ile karşılaştırıldığında aradaki fark % 5.25 daha fazladır. Bu kategoride bulunanların sahip oldukları gayrimenkuller tereke miktarlarını önemli ölçüde etkilemiştir. Meselâ; Beşiktaş Mustafa Paşa Mahallesi'nde sakin olan Ömer b. Mustafa'nın sahip olduğu 126.426 akçe terekesinin 28.116 akçesini hamamı ve 97.200 akçesini menzilin değeri oluşturmaktadır.¹⁰⁶⁹ Bu kategoride yer alanların genel olarak ağa ve efendi gibi lakaplar aldığı görülmektedir. Meselâ; Kasımpaşa Piyalepaşa Kebir Mahallesi'nde sakin olan Süleyman Ağa b. El-hac Ahmed b. Abdullah'ın sahip olduğu 207.197 akçe tereke miktarıdır.¹⁰⁷⁰ Bu kategoride yer alanların yaptıkları işler ile ilgili bazı bilgiler bulunmaktadır. Bunlar; tuzcu, aşçı, kasap, kürekçi, kadı, katırcı başı, pazarcızâde, Dergâh-ı âli topçusu, kaptan, sirkeci, kürekçi, sabancı ve reis bulunmaktadır. Bunlardan dikkat çekenlerden biri Kasımpaşa Piyale Paşa-i Sağır Mahallesi'nde sakin olan Kadı Mustafa Efendi b. Abdullah'tır. Sahip olduğu tereke miktarı 123.185 akçedir. Terekesinde sahip olduğu kitaplar dikkat çekmektedir.

1066 G.Ş.S., 258/15A.

1067 G.Ş.S., 243/21D.

1068 G.Ş.S., 269/38A.

1069 G.Ş.S., 269/16B.

1070 G.Ş.S., 257/55C.

Yapılan işler genel olarak Osmanlı askeri sınıftan ve kazanın eşrafından olmuşlardır.¹⁰⁷¹

Erkeklerle ait tereke miktarı içerisinde 300.001-500.000 akçeye sahip olan 29 (% 2.08) tereke sahibi bulunmaktadır. Bu tereke sahibi erkek oranında kadınlara göre % 1.80 daha fazladır. Bu kategoride yer alanlardan meslekleri belli olanlar kaptan, odabaşı ve topçu başıdır. Bunların çoğunluğu “ağa, efendi” gibi önemli ekonomik lakaplar almaktalar. Bu grupta yer alanların da terekelerinde sahip oldukları mülkleri büyük etkiye sahiptir. Perizat Hatun mahallesinde mukim olan El-hac Mustafa b. Abdullah’ın 381.720 akçe terekesinde mülkü 351.000 akçe değere sahiptir.¹⁰⁷² Bunlardan biri de Tophane Karabaş Mustafa Ağa Mahallesinde ikame eden El-hac Mehmed kapudan b. El-hac Kasım el-hac Selimdir. Mehmed’in 300002 akçe terekesinde top ve tüfeği sahip kalyonu 270.000 akçe değerindedir. Muhtemel bu kalyon devlet hizmetinden sonra özel mülkiyete satılmıştır.¹⁰⁷³

Erkeklerle ait tereke miktarı içerisinde 500.001-1.000.000 akçe arası terekeye sahip erkek 23 (% 1.64)’dür. Yine burada da kadınlara ait miktar %1.08 ile erkeklerle ait kişi sayısından daha azdır. Bu kategoride bulunanların geneli efendi, ağa ve askeri sınıftan bir unvana sahiptir. Meselâ; Galata Okçumusa Mahallesinde sakin olan Kadızade Ali çelebi b. Musa Efendi 911.283 akçe tereke miktarına sahiptir. Bu kişi Osmanlıdaki ilmiye sınıfında önemli bir yeri olan “Kadızedeler” ailesine mensup olabilir.¹⁰⁷⁴ Dikkat çeken kişilerden biride Tophane Ekmekcibaşı Mahallesinde sakin olan Rus Kethüda Baş Mustafa Çelebi b. Mehmedir. Sahip olduğu tereke miktarı 859.674 akçedir. Bu kişi devlet içerisinde önemli olan bir konumdadır.¹⁰⁷⁵ Diğer bir kişi ise Kasımpaşa Sirkeci Muslihiddin Mahallesinde sakin olan Sirkecibaşı Salih çelebi b. Mehmed’dir. Sahip olduğu tereke miktarı 544.160 akçedir. Bu kişide yine esnaf örgütünün kollarından birinin başında bulunan kişilerden biri olabilir. Zenginliğinin kaynağı muhtemelen bu olmuştur.¹⁰⁷⁶ Bu kategoride bulunanların sahip oldukları gayrimenkuller tereke miktarlarında önemli bir yer tutmuştur. Beşiktaş Kuruçeşme’de sakin olan El-hac Yusuf b. Abdullah b. Abdulmennan’ın sahip olduğu 724.485 akçe

1071 G.Ş.S., 255/65D.

1072 G.Ş.S., 271/19C.

1073 G.Ş.S., 268/69A.

1074 G.Ş.S., 260/15B.

1075 G.Ş.S., 265/64A.

1076 G.Ş.S., 265/12C.

terekesinin 240.000 akçesini sahip olduğu evi oluşturmaktadır.¹⁰⁷⁷ Kişilerin yaptıkları işleri zenginliklerinin kaynağı olmuştur. Beşiktaş Cihannüma Mahallesinde sakin olan İbrahim Kapudan b. Mehmed'in sahip olduğu tereke miktarı 794.380 akçedir. Zenginliğinin kaynağı kaptanlığı olmuş olabilir.¹⁰⁷⁸

Erkeklerle ait tereke miktarları içerisinde 1.000.001 akçe üzerinde terekesi bulunan kişi sayısı 15'tir. Bunun erkeklerle ait genel tereke miktarı içerisindeki oranı %1.07'dir. Kadınlara ait tereke sayısı ise hiç yoktur. Buradan da anlaşılacağı gibi servet edinme konusunda erkekler kadınlara göre daha çok ön plana çıkmışlardı. Bu kategoride yer alanlar Galata'nın en zenginleridir. Bunlar Galata'nın önde gelen seçkin aileleridir. Bu zenginler içerisinde gayrimüslimlerde yer almaktadır. Galata Marmara Nahiyesi Paşa Limanında oturan Hırsto v. Vasil 1.201.560 akçe tereke miktarına sahiptir. Muhtemelen tüccar olan biridir. Sahip olduğu gayrimenkullerin değeri 1.000.000 akçedir.¹⁰⁷⁹ Bu grupta yer alanların terekelerinin önemli bir kısmını sahip oldukları kalyonlar oluşturmuştur. Mısırdaki vefat eden Şerif İbrahim Kapudan b. Mehmed b. Abdullah'ın 1.519.090 akçe terekesi içerisinde 1.500.000 akçesi kalyonda bulunan hissesidir. İbrahim Kaptan muhtemelen Mısırda ticaret amacı ile gitmiştir. Terekesinin içerisinde ticari bazı malzemeler geçmektedir.¹⁰⁸⁰ Bir diğeri ise Kasımpaşa Sururi Efendi Mahallesinden 2.020.761 akçeye sahip El-hac Mustafa Kaptan b. Osman'dır. Mustafa Kaptan'ın kalyonda bulunan hissesi 2.025.000 akçedir. Mustafa kaptanda yine muhtemelen ticaret ile uğraşmaktadır.¹⁰⁸¹ Burada yer alanların zenginliklerinin kaynaklarından gayrimenkullerin etkisi büyüktür. Tophane Müeyyedzade Mahallesinde mukim olan Mustafa Kaptan b. El-hac Hüseyin Kaptandan b. El-hac Mustafa'nın 1.711.263 akçe terekesinde sahip olduğu kalyon hissesinin yanında çeşitli fiyatlardaki arazi ve menziller etkili olmuştur.¹⁰⁸² Bunların bazılarının zenginliklerinin kaynağı askeri sınıfta yer almalarıydı. Bunlardan biri Kasımpaşa Yeldeğirmeni Mahallesinden sakin 2.086.036 akçe tereke miktarına sahip olan El-hac Musa Paşa b. Mehmed'dir.¹⁰⁸³ Verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere genel olarak

1077 G.Ş.S., 271/101B.

1078 G.Ş.S., 263/48A.

1079 G.Ş.S., 254/28D. Diğer gayrimüslim zenginler için bkz., 258/27C, 260/34A, 254/11A.

1080 G.Ş.S., 260/13B.

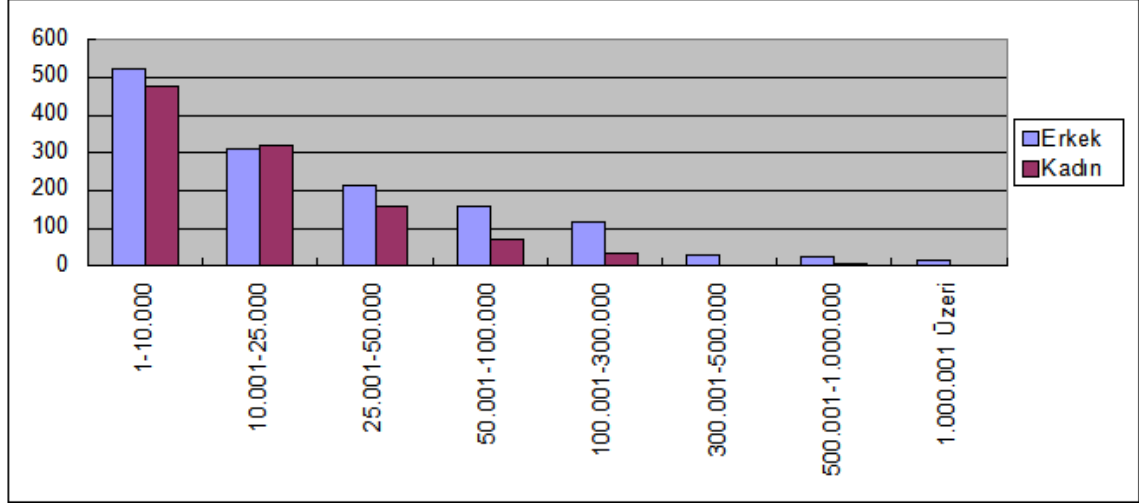
1081 G.Ş.S., 251/14C. Diğer kalyonda hissesi bulunan kaptanlar için bkz., G.Ş.S., 252/27A, 260/34A, 268/53B, 271/73A.

1082 G.Ş.S., 268/53B.

1083 G.Ş.S., 271/73A.

kaptanlar üst gelir seviyesine sahip olmuşlardır. Bunun önemli sebeplerinden biri ticaret ile uğraşmalarından kaynaklanmaktadır.

Tablo 45: Erkek ve Kadınların Sahip Oldukları Tereke Miktarı Oranları.

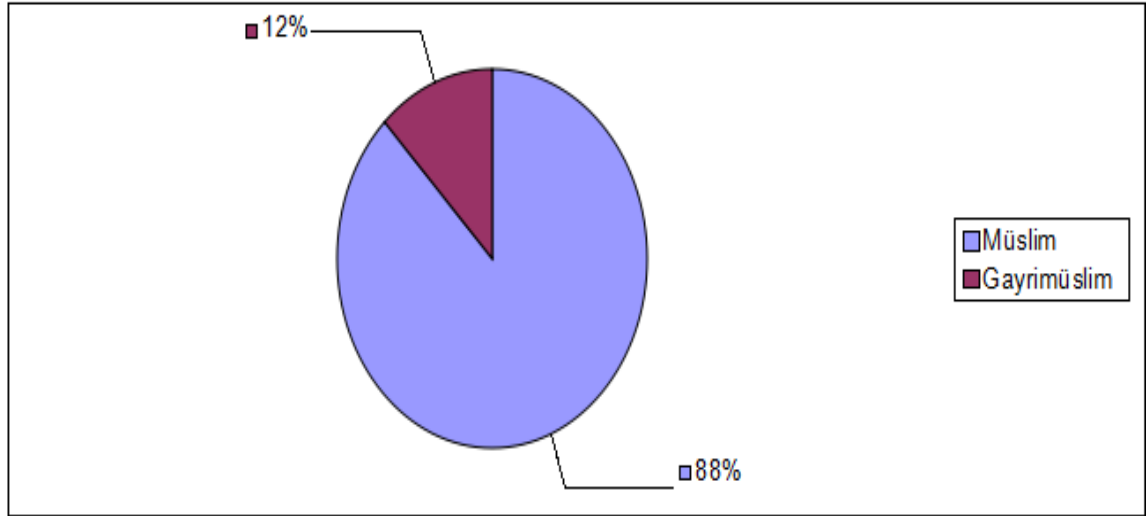


Bu verilerin yanında diğer bir bilgide kişilerin sahip oldukları tereke miktarlarıdır. 2460 kişinin sahip olduğu tereke miktarı 126.237.784 akçedir. Bu miktar içerisinde kadınların toplam tereke miktarı 28.508.872 akçe yani % 22.58 oranındadır. Erkeklerin sahip oldukları toplam tereke miktarı ise 97.728.912 akçe olup bunun toplam miktara oranı % 77.41'dir. Erkeklerin kadınlara göre bu dönemde daha çok servete sahip oldukları görülmektedir. Bu netice Osmanlı toplumu içerisinde normal bir durumdur; çünkü kadınların daha az servet sahibi olabildikleri ve servet sahibi olma yollarının erkeklere oranla daha kısıtlı olduğu görülmüştür. Meselâ; kadınlar arasında en yüksek tereke miktarına sahip olan kişi Kasımpaşa Yeldeğirmeni Mahallesinden Aişe bt. Abdullaha aittir. Toplam tereke miktarı 857.720 akçedir. Aişe hatunun eşi Kethüda Abdullah b. Musa Paşa Aişe hatunun muhtemelen zenginliği ailesinden ve Kethüda olan eşinden gelmektedir. Yani kadının zenginliğinin kaynağı muhtemelen mirası olmuştur.¹⁰⁸⁴ Yine Galata haricinde Suvacı Ali mahallesinde oturan Havva bt İbrahim Ağa b. Abdullah'ın sahip olduğu tereke miktarı 720.925 akçedir. Kadının eşi Ali Ağa b. Abdullah'tır. Kadının muhalefât kaydını muhtemelen kendisine kalan miras oluşturmaktadır.¹⁰⁸⁵

1084 G.Ş.S., 248/57A.

1085 G.Ş.S., 255/53.

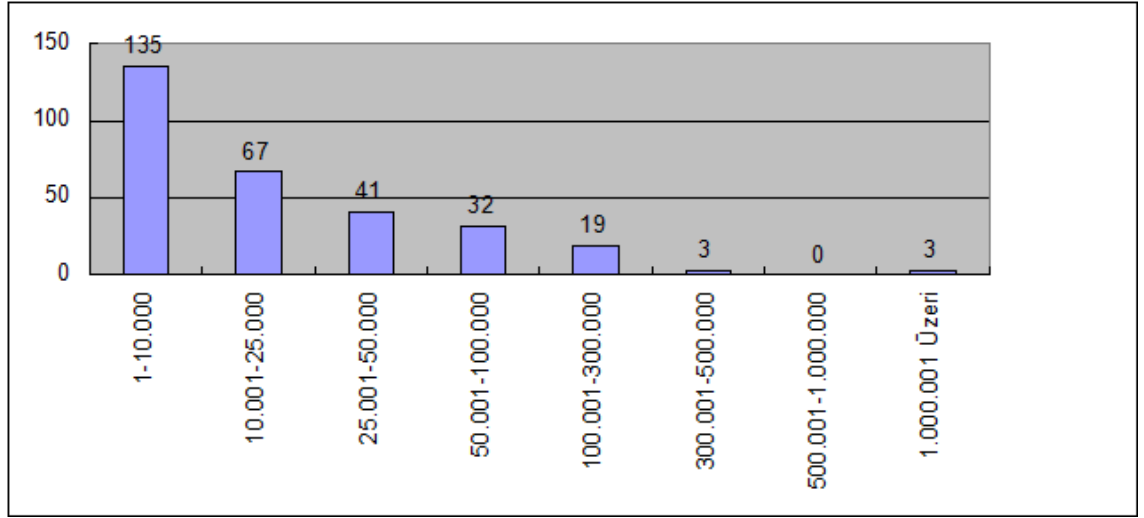
Tablo 46: Müslim-Gayrimüslimlerin Tereke Miktarları.



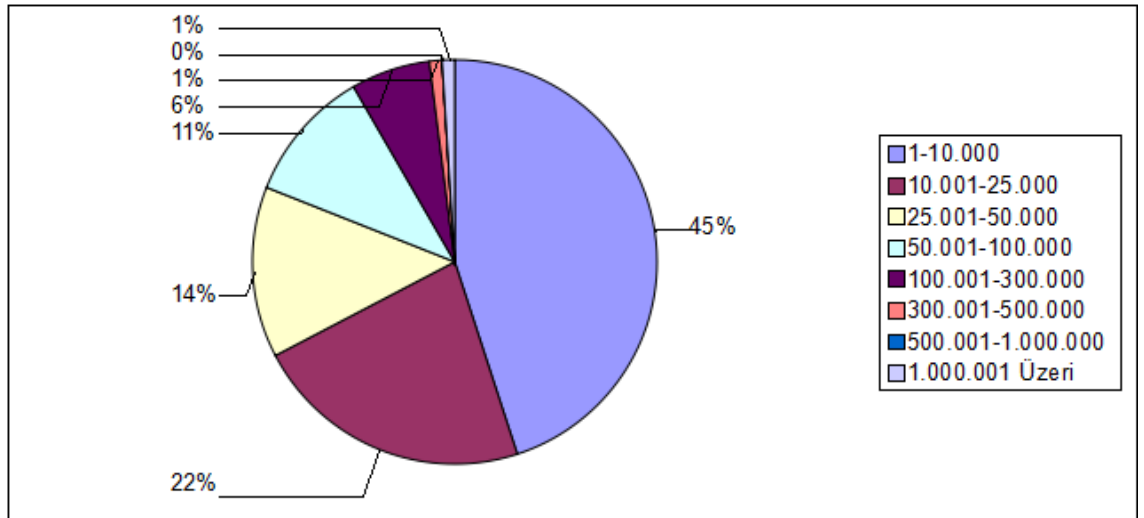
Toplam tereke kayıtları içerisinde gayrimüslimlere ait 300 tereke kaydı bulunmaktadır. Gayrimüslimlerin toplam tereke kayıtları içerisindeki oranı % 12.19'dur. Gayrimüslimler genel olarak çok büyük anlaşmazlıklarda ve kendilerini güvence altına almak istediklerinde Osmanlı mahkemesine başvurmuşlardır. Bunun dışında Osmanlı mahkemesine pek başvurmamışlardır. Bundan dolayı da çok sayıda tereke kaydı bulunmamaktadır. Gayrimüslimlere ait toplam tereke miktarları içerisinde kadınlara ait olanları 69 (% 23) iken, 231 (% 77) tereke kaydı ise gayrimüslim erkeklere ait miras kayıdır.

Gayrimüslimlere ait tereke miktarları yukarıda yapılan gruplandırmaya göre değerlendirildiğinde 1-10.000 akçe arasında 138 (% 46)'sı kişi bulunmaktadır. 10.001-25.000 akçe arasında olan tereke sahibi kişi sayısı 67 (% 22.33)dür. Gayrimüslimlere ait tereke kayıtlarına 25.001-50.000 akçe arasında olan kişi sayısı ise 41 (% 13.66)'dir. Gayrimüslim tereke sahiplerinden 50.001-100.000 akçe arasında yer alan kişi sayısı 32 (% 10.66)'dir. 100.001-300.000 akçe arasında bulunan kişi sayısı 19 (% 6.33)'dur. Gayrimüslimlere ait tereke kayıtları içerisinde 300.001-500.000 akçe'ye sahip olan 3 (% 1) kişi bulunmaktadır. Gayrimüslim tereke kayıtları içerisinde 500.001-1.000.000 akçe arası tereke miktarına sahip kişi bulunmamaktadır. Gayrimüslim tereke miktarları içerisinde 1.000.001 akçe üzerinde terekesi olan 3 (% 1) tereke sahibi bulunmaktadır.

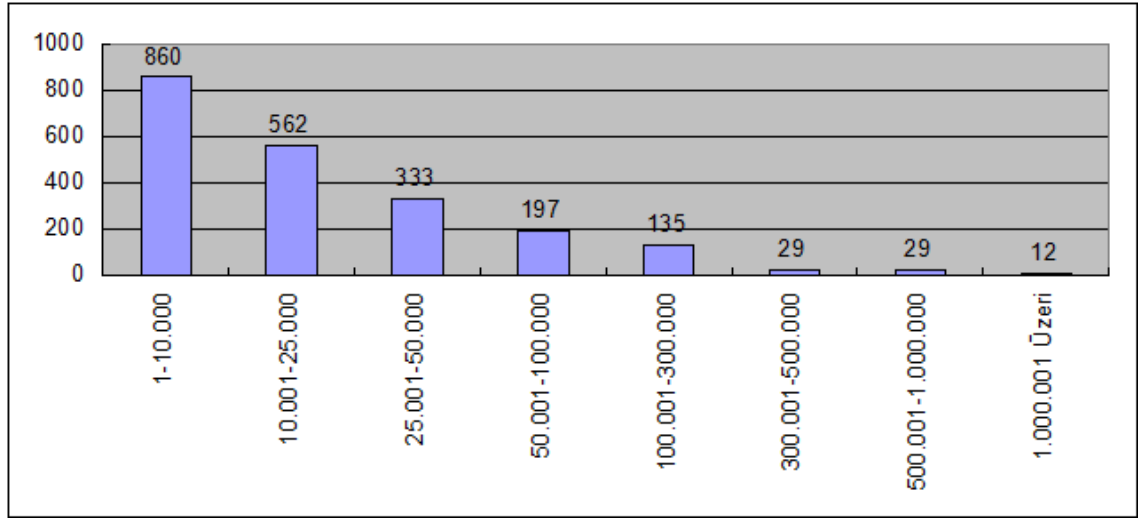
Tablo 47: Gayrimüslim Terekelerinin Miktarına Göre Dağılımı.



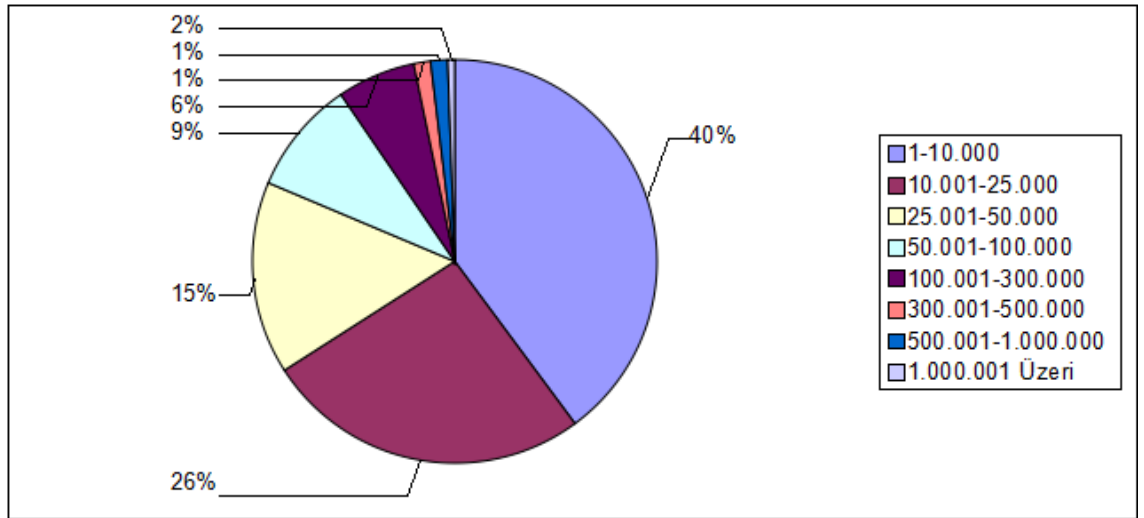
Tablo 48: Gayrimüslim Terekelerinin Miktarlarına Göre Yüzdelik Oranları.



Tablo 49: Miktarlarına Göre Müslümanların Sahip Olduğu Tereke Sayıları.



Tablo 50: Müslümanların Terekelerinin Yüzdeler Olarak Dağılımı.

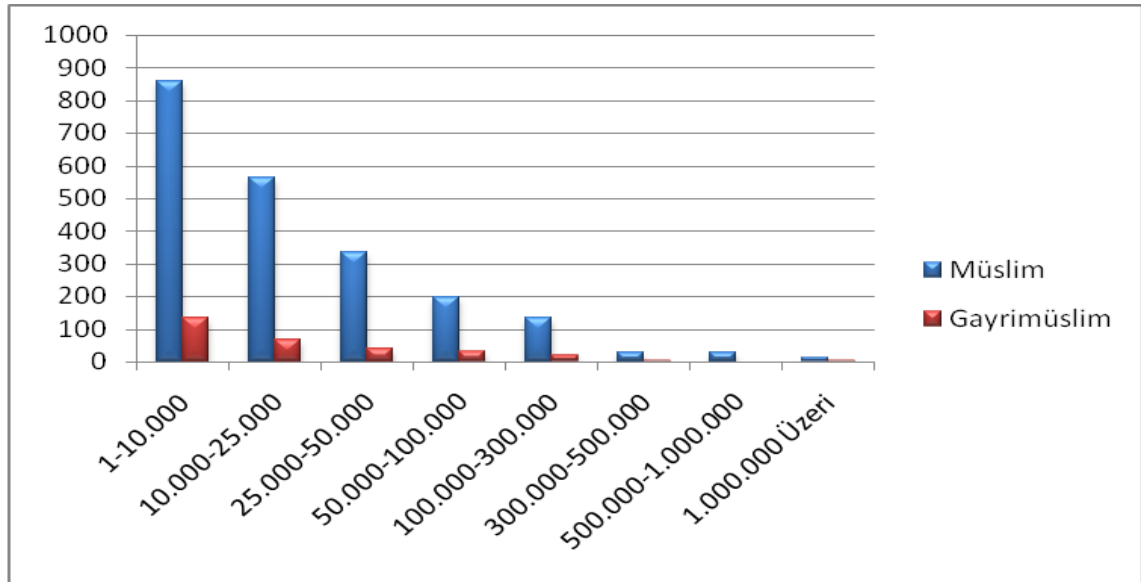


Müslümanlara ait 2160 tereke kaydı bulunmaktadır. Bu durum % 87.80 ortalamasını vermektedir. Galata kazası nüfus olarak farklı unsurları bir arada barındırmasına rağmen tereke kayıtlarının büyük bir çoğunluğunu Müslümanlara ait olanlar oluşturmaktadır. Bu tereke kayıtları içerisinde kadınların sahip olduğu 997 kayıt bulunmaktadır. Bu oran olarak % 46.15'dir. Erkeklerle ait olan tereke kaydı sayısı ise 1163 (% 53.84)'dür.

Gayrimüslimlere ait kayıtlar hariç tutulduğunda Müslümanlara ait 1-10.000 akçe arasında tereke miktarına sahip olan 860 (% 39.81) kişi bulunmaktadır. Bu da

gayrimüslimler ile aralarında % 6.19 gibi bir fark olduğunu göstermektedir. Gayrimüslimlerden fakir ve alt sınıfta bulunanların daha çok olduğu söylenebilir. Bir diğer grupta 10.001-25.000 akçeye sahip kişi sayısı ise 562 (% 26.01)'dir. Bu tereke miktarında ise Müslüman'lar % 12.35 oranında daha fazladır. Bir diğer grupta ise 25.001-50.000 akçe sahibi 333 (% 15.41) kişidir. Bu grupta Müslim ve gayrimüslim tereke kayıtları arasında birbirine yakın bir oranın olduğu söylenebilir. Diğer Müslümanlara ait tereke grubu ise 50.001-100.000 arasında tereke miktarına sahip olanlardır. Bunların sayısı 197(% 9.12)'dir. 100.001-300.000 akçe arasında yer alan Müslümanlara ait tereke sahibi sayısı 135 (% 6.25)'tir. Bu grupta gayrimüslim ve Müslimlerin oranı aynıdır. 300.001-500.000 akçe arasına sahip olan 29 tereke sahibi bulunmaktadır. Bunların oranı % 1.34'tür. 500.001-1.000.000 akçe arasında tereke sahibi olan ise 29 (% 1.34) kişi bulunmaktadır. Bu terekelerin tamamı Müslümanlara aittir. Son olarak 1.000.001 üzerinde olan Müslümanlara ait tereke kaydı sayısı 12 (% 1.03) oranını vermektedir. Bu oranda hemen hemen gayrimüslim tereke sahipleri ile aynıdır. Burada esas olara gayrimüslim ile Müslümanlar arasında servet edinme konusunda çok bir fark görülmemektedir.

Tablo 51: Müslim-Gayrimüslimlerin Tereke Miktarlarının Karşılaştırılması.

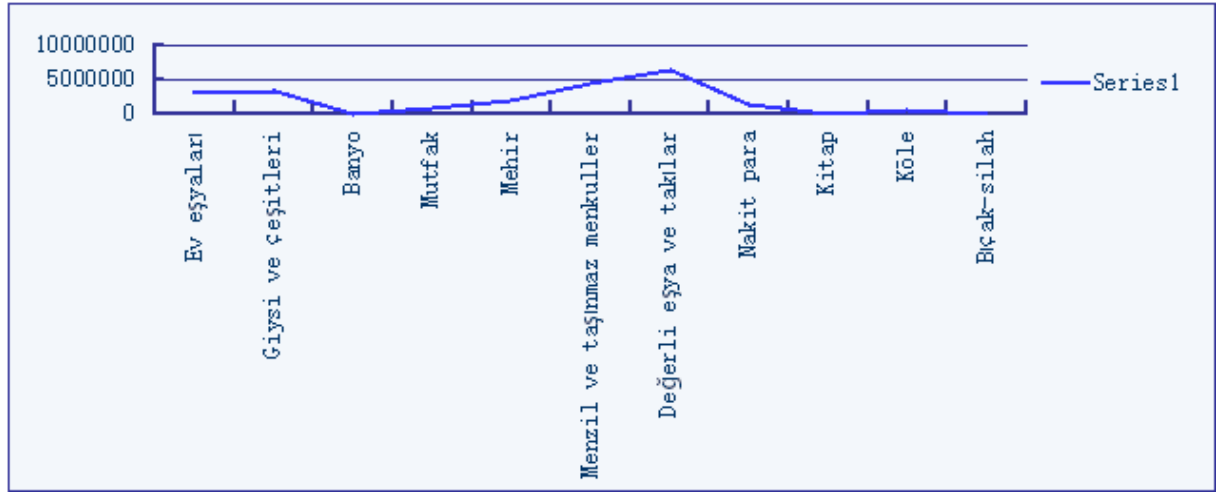


Kadın ve erkeler arasında miras miktarı konusunda önemli bir farkın olduğunu görülmektedir. Ancak Müslim-gayrimüslimlere ait tereke miktarı arasında bir fark olmamış. Benzer bir profil çizmişlerdir. Bunun böyle olmasında genel olarak dönemin şartlarının göz önüne alınması gerekmektedir.

IV. TEREKE DEFTERLERİNE GÖRE GAYR-İ MENKULLER

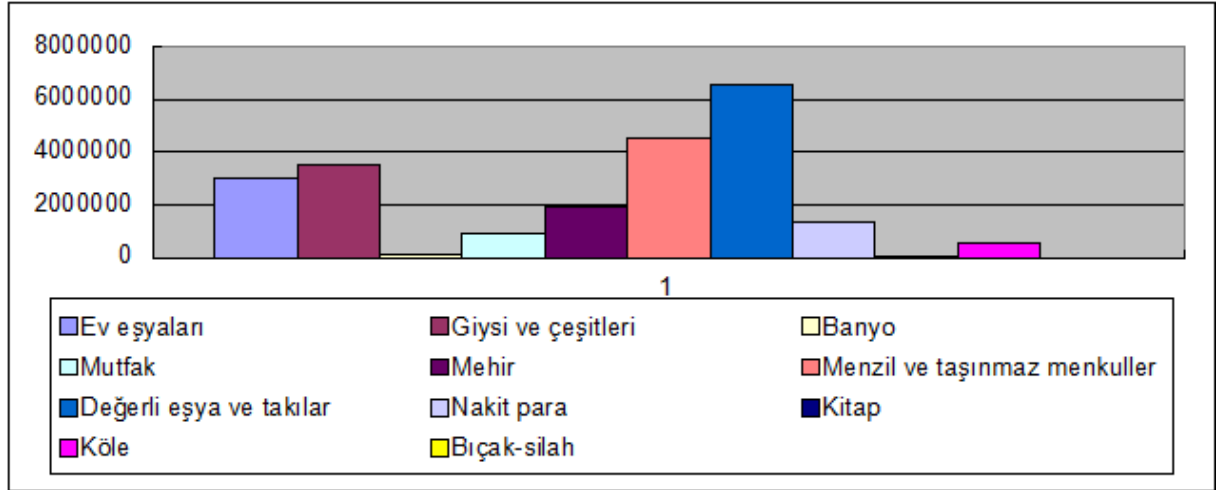
Şer'iyeye Sicillerinde mevcut tereke kayıtlarında vefat eden kişinin kimliği yanında aile durumu, eş ve çocuk sayısı, sosyal veya dinî menşei, unvanı, meslek ve görevleri, servetinin miktarı ve dağılımı, menkul ve gayrimenkul malları, nakit para ve ziynet eşyası, kitaplar, borç ve kredi ilişkileri, köle ve câriyeler, mehir ve nafaka, para râyiçleri, mal ve eşya fiyatları gibi konularda oldukça ayrıntılı veriler yer almaktadır.¹⁰⁸⁶

Tablo 52: Kadının Terekelerindeki Mal Varlığı Çeşitliliği ve Terekeler İçerisindeki Oranları.

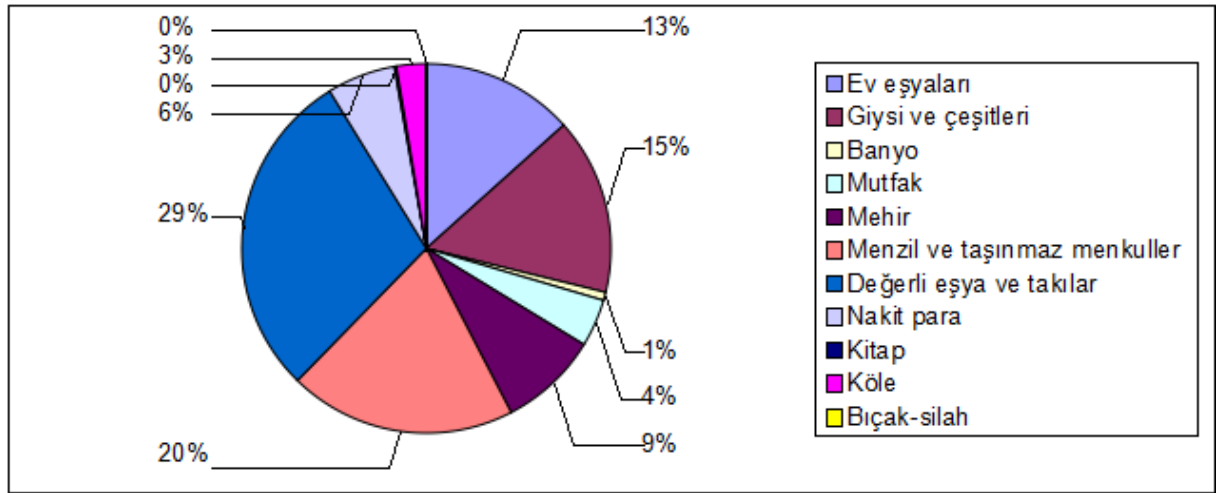


Tablo 53: Kadının Terekelerindeki Mal Varlığı Çeşitliliği ve Terekeler İçerisindeki Değerleri.

1086 Tahsin Özcan, "Muhallefât" Cilt 30, İslam Araştırmaları Merkezi, 2005, s. 407.



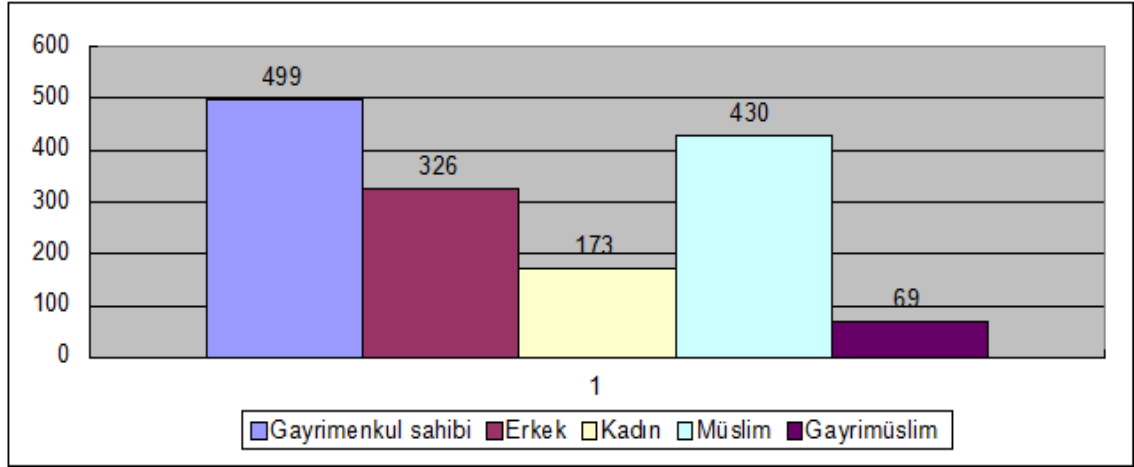
Tablo 54: Kadın Terekelerindeki Mal Varlığının Yüzdeler Oranları.



Lâle Devrinde kadınların mal varlığı üzerindeki dağılımlarında en yüksek % 29 oranı ile değerli eşyalar, ikinci olarak kişinin mal varlığına değer katan % 20 oranı ile menzil, arsa, bağ ve bahçe gibi gayr-i menkuller bulunmaktadır. Üçüncü olarak kadının tarihten beri önemseydiği giyim-kuşam %15 ile gelmektedir. Dördüncü olarak %13 ile ev eşyaları, beşinci sırada ise % 9 ile mehir, altıncı sırada % 6 oranının da nakit para yer almaktadır. Bu oranlardan sonra ise daha düşük oranlar ile mutfak eşyaları, kölelerden gelen gelirler, hamam levazımatı ve son olarak ise bıçak- silah gibi eşyalar gelmektedir.

Galata'da tereke defterleri içerisinde gayrimenkul sahibi olan toplam 499 kişi bulunmaktadır. Bunların 326'sı erkek ve 173'ü kadın tereke sahipleridir. Gayrimenkul sahibi olanlardan 430 Müslüman tereke sahibi bulunmaktadır. Yani % 86.17'si Müslümanların elindedir. Gayrimüslimlere ait ise 69 gayrimenkul bulunmaktadır. Bu da toplam gayr-i menkuller içerisinde %13.82 'ye tekabül etmektedir.

Tablo 55: Dini ve Cinsi Aidiyete Göre Terekelerdeki Gayr-i menkul Dağılımı.



Toplam 499 tereke içerisinde bulunan 173 kadın terekesinden Müslümanlara ait 152 gayrimenkul sahibi kadın bulunmaktadır. Lâle Devri Galata'da Müslüman kadınlara ait tereke sayısı 997'dir. Bu tereke sahiplerinden 152 (% 15.24) kişinin mülk sahibi olduğu görülmektedir. Bu veriler, Galata'daki neredeyse her 7 Müslüman kadından birinin herhangi bir gayrimenkule sahip olduğunu göstermektedir. Gayrimüslim kadınlara ait tereke sayısı ise toplam tereke kayıtları içerisinde 69'dur. Bu kişilerden 21 (% 30.43) gayrimenkule sahiptir. Gayrimüslim kadınlarda ise neredeyse her üç kadından biri gayrimenkul sahibidir. Bu oran Müslüman kadınlara göre gayrimüslim kadınların Galata'da daha çok gayr-i menkul sahibi olduğunu göstermektedir.

Erkeklerin sahip oldukları tereke kayıtlarında ise; toplamda gayrimenkul sahibi 326 kişi bulunmaktadır. Bunlar içerisinde gayrimüslim erkek sayısı 48'dir. Müslüman gayrimenkul sahibi sayısı ise 278'dir. Müslim tereke sahibi toplamı 1163'tür. Bu Müslüman tereke sahiplerinin 278 (% 23.90) nin gayrimenkul sahibi olduğunu göstermektedir. Galata'da her dört Müslüman erkekten neredeyse birinin gayrimenkülü olduğu sonucuna varılabilir. Bu değerler; erkeklerin kadınlara göre gayrimenkul sahibi olma konusunda daha önde olduklarını göstermektedir. Bu oran dönemin şartları, kadının çalışma olanakları ve servet edinme gibi olanaklar düşünüldüğünde normal kabul edilmelidir. Gayrimüslim erkeklere ait tereke sayısı ise 231'dir. Bunlardan 48 (% 20.77) kişinin gayrimenkülü vardır. Bu veriler Gayrimüslim her 5 erkekten birinin gayrimenkul sahibi olduğunu göstermektedir. Netice itibarıyla; Müslüman erkeklerin gayrimüslimlere göre daha fazla mülk sahibi olduğu tereke kayıtlarından anlaşılmaktadır.

Tereke kayıtlarına göre; Müslüman erkeklerin gayrimenkul sahibi erkek sayısı kadınların oranına göre % 8.66 daha fazladır. Gayrimüslim kadınlarda ise gayrimenkul sahibi sayısı gayrimüslim erkeklerden % 9.66 daha fazladır. Gayrimüslim kadınların daha fazla gayr-i menkul sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Yani Müslümanlara göre ters orantılıdır. Bu oranlar, gayrimüslim kadınların sosyo-ekonomik hayatta Müslüman kadınlara göre daha etkin olduklarını göstermektedir.

Terekelerde gayrimenkul olarak menzil, bağ, bahçe, oda, dükkân, arsa, hamam, kalyon, sandal ve kayık sahibi olan kişiler zikredilmektedir. Bunların içerisinde sadece gayr-i menkul çeşitlerinden birisine sahip olanlar bulunurken, diğer taraftan aynı anda birden fazlasına sahip olan tereke sahipleri de dikkati çekmektedir.

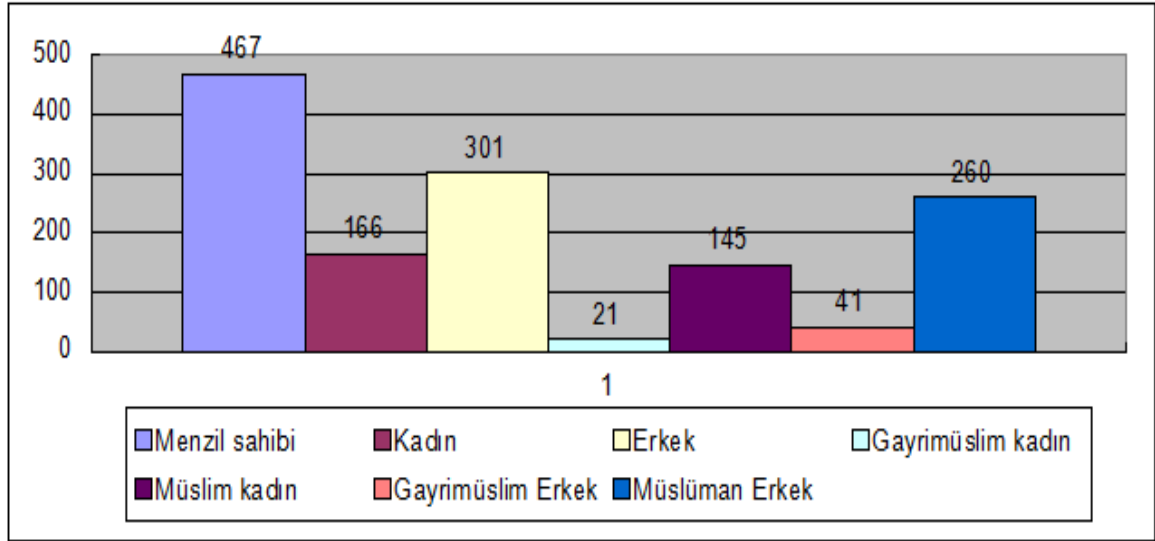
1. Menzil

Menzil, kişi başına düşen en çok ve önemli gayrimenkullerden birisidir. İncelenen tereke kayıtlarına göre 467 menzil sahibi bulunmaktadır. Bu tereke kayıtlarından kadınlara ait 166 menzil bulunurken, erkeklere ait menzil sayısı 301'dir. Menzillerin ortalama fiyatları menzil satışı bölümünde belirtildiği gibi 30.000 akçe (250 kuruş) civarındadır. Kadınlara ait menzillerden 21'i (% 12.65) gayrimüslim kadınlara ait iken, 145 (% 87.34) tanesi Müslüman kadınlara aittir. Erkeklerin ev sahibi olma durumuna göre gayrimüslim erkeklere ait 41 (%13.62) ev, Müslüman erkeklere ait ise 260 (86.37) ev bulunmaktadır. Tereke kayıtlarına yansıyan duruma göre Müslümanların daha çok eve sahip olduğu görülmektedir.

Kadınlara ait menziller arasında en yüksek fiyatlı olan ev, Galata haricinde Suvacı Ali Mahallesi'nden Havva bt İbrahim Ağa b. Abdullah'a ait olup 240.000 akçe değerindedir. Havva hatun, terekesi itibarıyla Osmanlı toplumu içerisinde zengin olarak ifade edilebilecek kişilerden biridir. Toplam terekesi 720.925 akçe olan Havva hatun büyük bir ihtimalle evlendiği kişinin zengin olması ve ailesinden intikal eden eşyalar ile bu mal varlığına sahip olmuştur.¹⁰⁸⁷

Tablo 56: Cinsiyet ve Dini Aidiyete Göre Menzil Sahipleri.

1087 G.Ş.S., 255/5C.



Kadınlara ait terekeler içerisinde fiyatı yüksek olan başka bir menzil de, Galata haricinde Elhac A'ma Mahallesi'nde sakin iken vefat eden Hacı Afife Hatun bt. Hüseyin Çavuş'a ait olan ve 240.000 akçe değere sahip olanıdır. Hacı Afife hatun isminin önüne aldığı ün vândan da anlaşılacağı gibi hacca gitmiş, o dönemde sayıları çok olmayan Osmanlı kadınları arasında yer almıştır. Toplam tereke miktarı 681.850 akçe olan Hacı Afife'nin terekesi içerisinde menzil önemli bir yer tutmaktadır.¹⁰⁸⁸

Kadınlar içerisinde en düşük fiyatlı menzile sahip olan Tophane'ye bağlı Tomtom Mahallesi'nde oturan Aişe bt. Mehmed'tir. Aişe hanımın toplam terekesi 11.775 akçedir. Bu tereke içerisinde yer alan menzili ancak 120 akçe gibi çok düşük bir fiyattadır. Evin özellikleri hakkında bir bilgi verilmemiştir.¹⁰⁸⁹ Bunun gibi fiyatı düşük menzile sahip diğer bir kişi ise Ümmühan Hatun'dur. Toplam terekesi 34.437 akçe olan Ümmühan'ın menzilin fiyatı ise sadece 150 akçedir.¹⁰⁹⁰ Bu fiyatlar oldukça dikkat çekicidir. Çünkü normal şartlarında eski ve kullanım imkânı bulunmayan bir evin bile reel fiyatı bunun bir hayli üzerinde olmalıdır.

2. Dükkân

Değerlendirilen 2450 tereke kaydı içerisinde dükkân sahibi 11 kişi bulunmaktadır.¹⁰⁹¹ Bu dükkânlardan sadece 1 tanesi kadınlara aittir. Bu dükkânın sahibi Kasımpaşa Tahta Kadı Mahallesinden Emine bt. Mehmed Ağa b. Ahmed'dir. 90.980

1088 G.Ş.S., 265/108G

1089 G.Ş.S., 265/81C.

1090 G.Ş.S., 263/39D.

1091 G.Ş.S., 243/7B, 243/78D, 247/26B, 249/2A, 254/11A, 255/15C, 255/31C, 255/64C, 255/65D, 269/9A, 264/48B.

akçe olan terekesinin 15.000 akçesini dükkândaki hissesi oluşturmaktadır. Dükkânın hangi alanda faaliyet gösterdiği belli değildir. Dükkân, muhtemelen kendisine miras yolu ile geçmiştir.¹⁰⁹² Erkekler içerisinde dükkân sahibi 4 gayrimüslim¹⁰⁹³ ve 6 Müslüman tereke sahibi bulunmaktadır. Bu kişilerden kiminin bir dükkânı kiminin iki ve kimin de daha çok dükkânı bulunmaktadır. Bu dükkânlar içerisinde en dikkat çekici olan Rum asıllı Tabip Dimitri v. Agrostu'ya ait olan ve muhtemelen muayenehane olarak kullanılan dükkândır. Dükkân Sultan Beyazıt Mahallesi'nde bulunmaktadır. Bu mahalle Galata'da gayrimüslimlerin oldukça yoğun olduğu merkezî yerlerden biriydi. Dimitri'nin toplam tereke miktarı 39.615 akçe idi. Bu miktar içerisinde dükkânın değeri 3.000 akçeydi.¹⁰⁹⁴ Galata gibi ticaretin etkin olduğu bir bölgede dükkân sahibi olmak, ekonomik olarak önemli bir kazanç olmalıydı. Bu alanda kadının çok fazla etkin olmaması dönemin şartları düşünüldüğünde normal görülebilir.

3. Oda/Hücre

Kadınların oda işletmesi paralarını değerlendirdikleri önemli iktisadi faaliyetlerden biridir. Oda ve hücre gibi yerler genel olarak bekârların veya dışarıdan çalışmaya gelenlerin konakladıkları yerlerdi. Terekelerde Oda sahibi 5 kişi bulunmaktadır. Bu odalardan 4¹⁰⁹⁵ tanesi ilginç bir şekilde kadınlara aittir. Bu mekânlar ya kiraya verilmiş veya doğrudan kendileri işleterek gelirlerini almış olmalıdırlar. Kadınların sahip olduğu bu odalardan birisi Rukiye bt. İlyas Kapudan b. Hasan'a ait olan Yahudihanelerdir.¹⁰⁹⁶

Odaların fiziksel özellikleri ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Bazen Oda sakinlerinin burada vefat ettiğine dair bilgilere rastlanmaktadır. Meselâ; Fatma bt. İsmail isimli kadın Tophanedeki Kösem Paşa odalarında vefat etmiştir.¹⁰⁹⁷ Yine Tophaneye bağlı Cihangir Camii Şerifi yakınındaki Çeşmî Efendi odalarında iken Hadice bt. El-hac Abdulah vefat etmiştir.¹⁰⁹⁸ Bir başkası Beşiktaş İbrahim Ağa odalarında oturmakta iken vefat eden Aişe bt. Hasan b. Abdullah'tır.¹⁰⁹⁹ Bunlar gibi başka örnekler de bulunmaktadır. Beşiktaş Hayreddin Paşa odaları, Galata odaları, Beşiktaş Vişnezâde

1092 G.Ş.S., 268/49E.

1093 G.Ş.S., 247/26B, 254/11A, 269/9A, 264/48B.

1094 G.Ş.S., 269/9A.

1095 G.Ş.S., 242/47C, 249/73A, 265/92B, 265/92B.

1096 G.Ş.S., 249/73A.

1097 G.Ş.S., 243/92D.

1098 G.Ş.S., 249/33C.

1099 G.Ş.S., 268/73A.

odaları bu dönemdeki meşhur ve sicillerde geçen odalardır.¹¹⁰⁰ Genel olarak bu odalarda sakin olanların tereke miktarları çok yüksek değildir. Kadınların neden buralarda kaldıkları ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Terekelerine göre buralarda kalanların mirasçıları da bulunmaktadır. Muhtemelen bu kadınlar herhangi bir menzile sahip olmadıkları için barınma ihtiyacını evlerden daha ucuz olan odalarla gidermekteydiler.

Erkeler arasında da bu odalarda kalmakta iken vefat edenler bulunmaktadır. Genellikle hamalların kaldığı hamal odaları bulunmaktadır. Bu odalar buldukları yerin ismi ile anılmışlardır. Meselâ; Tophane hamal odalarında sakin iken Hamal Ahmed b. Abdullah vefat etmiştir.¹¹⁰¹ Yine Sivaslı Hamal Mustafa Galata hamal odalarında vefat etmiştir. Bu örnekleri daha çoğaltmak mümkündür.¹¹⁰² Kayıtlarda; Tophane hamal odaları, Galata hamal odaları, Galata Arap Kapısı haricinde hamal odalarının isimleri geçmektedir.¹¹⁰³ Bu hamal odalarının dışında çok sayıda başka oda ismi geçmektedir. Bunlar; Tophane Güğümbaşı odaları, Tophane Liman odaları, Galata Tersane odaları, Kasımpaşa Bağçezâde odaları, Kasımpaşa Kasapbaşı odaları, Galata Müftüze odaları, Kasımpaşa Yahya Kethüda odaları, Beşiktaş Sinan Paşa Cami şerifi odaları, Beşiktaş Fişnezâde odaları, Galata Balık Pazarı Kapısı El-hac Mehmed Ağa odaları ve Galata Camii Kebir Mahallesi odalarıdır.¹¹⁰⁴ Çalışmak, ticaret yapmak veya devlet görevi ile gelenlerin bir kısmı bu odalarda kalmışlardır. Meselâ; Yolcu Mustafa b. İbrahim Galata Camii Kebir Mahallesi odalarında sakin iken vefat etmiştir. 90.190 akçe tereke miktarına sahip olan Mustafa muhtemelen ticaret ile uğraşmaktadır.¹¹⁰⁵ Odalardan biri için ise “Voyvodalara mahsus” ifadesi kullanılmıştır. Bu tür odalar muhtemelen diğer odalara göre daha iyi tefriş edilmiş ve daha pahalı olan odalardı. Meselâ; Pazarcı Hüseyin b. Abdullah isimli şahıs Voyvodalara mahsus bu odalarda sakin iken vefat etmiştir.¹¹⁰⁶

4. Bağ, Bahçe ve Arsa

Terekeler içerisinde diğer bir gayrimenkul çeşidi bağlardır. Tereke sahipleri

1100 G.Ş.S., 247/62B, 247/64F, 254/34E, 254/59D.

1101 G.Ş.S., 254/9G.

1102 G.Ş.S., 254/9F.

1103 G.Ş.S., 254/7A, 254/16C, 254/18F.

1104 G.Ş.S., 243/88D, 246/51B, 247/63E, 254/7D, 255/8E, 255/31B, 262/102E, 263/33C, 263/40D, 265/14A, 265/116B, 268/48D, 268/55B.

1105 G.Ş.S., 268/55B.

1106 G.Ş.S., 262/102E.

içerisinde bağı olan 19¹¹⁰⁷ kişi bulunmaktadır. Bu toplam 2450 tereke kaydı içerisinde sadece % 0.77 gibi bir orana tekabül etmektedir. Galata'da oturanlar genellikle ticaret ve esnafılık gibi görevlerde bulunmalarının yanında az da olsa tarımla da ilgilenmişlerdir. Muhtemelen Galata ve çevresindeki gayr-i Müslimlerin tükettikleri şarapların bir kısmı bu civardaki bağların üzümlerinden imal edilmekteydi. Bağ sahibi olan 19 kişiden 6¹¹⁰⁸ 'sı kadındır. Bu kadınlara ait bağlardan 3¹¹⁰⁹ tanesi gayrimüslimlere aittir. Fındıklıya bağlı Kalkancıbaşı Mahallesinden Havva Hanım bt. Abdullah bağ sahibi olan kadınlardan birisidir. Toplamda 54.040 akçe olan terekesi içerisinde bulunan bağı 24.000 akçe değerindedir.¹¹¹⁰ Bir diğeri ise; Galata Sultan Beyazıd Mahallesinden 94.266 akçe terekeye sahip olan Zorne bt. Terkuve isimli gayrimüslim kadındır. 12.000 akçe değerinde bir bağı sahiptir.¹¹¹¹ Bağların tereke miktarları içerisindeki paylarının önemli olduğu görülmektedir.

Bağ sahibi 13¹¹¹² erkek bulunmaktadır. Bunlardan 7¹¹¹³ tanesi gayrimüslimdir. Gayrimüslimlerin tereke sayıları düşünüldüğünde bağcılık ile daha çok uğraştıklarını söyleyebiliriz. Bunlar içerisinde bilhassa Rum nüfusu çoğunluğu oluşturmaktadır. Galata'da dönümleri belirtilmeyen bu bağların fiyatları 1.200¹¹¹⁴ akçe ile 48.000¹¹¹⁵ akçe arasında değişmektedir.

Tereke sahiplerinden bahçe sahibi olan sadece 13 kişi bulunmaktadır. Bahçe sahipleri arasında 7'si¹¹¹⁶ kadındır. Bahçe sahibi olan kadınların oranının erkeklerden daha çok olduğu söylenebilir. Meselâ; Beşiktaş'ta sakin olan ve toplam terekesi 247.497 akçeyi bulan Hadice Hatun bt. İbrahim 21. 600 akçe değerinde bir bağı sahiptir.¹¹¹⁷ Yine Galata Boğaz Kesen kalesinde mukim olan Emine bt. Mehmed'in bahçesi 30.000 akçe değerindedir.¹¹¹⁸ Bahçe sahibi olan kadınlar genellikle zengin sınıfa dahil olan ve

1107 G.Ş.S., 246/13C, 246/80C, 246/93D, 247/5B, 247/47E, 247/77F, 248/60C, 249/12E, 255/59D, 269/2B, 246/39A, 251/14A, 252/53D, 248/57A, 264/32C 264/66D, 264/59B, 264/42A, 263/15F, 262/103C.

1108 G.Ş.S., 246/7D, 246/39A, 251/14A, 252/53D, 248/57A, 264/32C.

1109 G.Ş.S., 251/14A, 252/53D, 264/32C.

1110 G.Ş.S., 246/39B.

1111 G.Ş.S., 251/14A.

1112 G.Ş.S., 246/13C, 246/80C, 246/93D, 247/5B, 247/47E, 247/77F, 248/60C, 249/12E, 255/59D, 269/2B, 264/66D, 264/59B, 264/42A, 263/15F, 262/103C.

1113 G.Ş.S., 246/13C, 247/5B, 247/47E, 247/77F, 264/66D, 264/59B, 264/42A.

1114 G.Ş.S., 264/42A.

1115 G.Ş.S., 264/66D.

1116 G.Ş.S., 246/7D, 255/5C, 271/55C, 262/20D, 262/68D, 263/43E, 271/55C.

1117 G.Ş.S., 264/66D.

1118 G.Ş.S., 263/43E.

tereke miktarı da oldukça yüksek olan kadınlardı. Bu durum bahçelerin yazlık olarak kullanıldığı ihtimalini akla getirmektedir. Bahçe sahibi gayrimüslim erkek ya da kadına rastlanmamıştır.

Tereke sahipleri içerisinde “arazi” adıyla belli bir toprağa sahip kişiler de bulunmaktadır. Değerlendirilen tereke kayıtları içerisinde sadece bir tane arazi sahibi olduğu görülmektedir. Bu arazi Mustafa Bey b. Abdullah b. Abdulmenan’a ait olup 201.710 akçe değerindedir. Mustafa beyin toplam terekesi 328.320 akçeyi bulmaktadır.¹¹¹⁹

5. Kalyon, Sandal ve Kayık

Galata’nın konumu itibarıyla deniz ile çevrili olması ve aynı zamanda Kasımpaşa’da tersanenin bulunması burada yaşayanların bir kısmının deniz araçlarına sahip olması neticesini doğurmuştur. Bunlar içerisinde sandal, kayık ve hisseli kalyon sahipleri bulunmaktadır.¹¹²⁰ Terekelerde bir sandal¹¹²¹ ve üç¹¹²² kayık zikredilmektedir. İlginç olan kayık sahibi olan bu üç kişiden iki tanesi kadındır. Bunlardan birisi, Kasımpaşa Çatma Mescid Mahallesinde oturan Aişe hatun bt. Mustafa’dır. Aişe hatunun kayığının fiyatı 3.000 akçedir.¹¹²³ Bir diğer kayık sahibi kadın ise Alaca Mescid Mahallesinde oturan Hadice bt. Hasan’dır. Hadice hatunun 800 akçe değerinde köhne bir kayığı bulunmaktadır.¹¹²⁴ Bu kayıkların kadınların eline nasıl geçtiği belli değildir.

V. KADINLARIN TEREKELERİNDEKİ MAL VARLIKLARI

1. Borç-Alacak

Hukuki koşullar, alacaklıları ve borçluları şartlara uygun davrandıklarında taraflar açısından bir yaptırıma gerek görmemekte ancak taraflar arasında meydana

1119 G.Ş.S.,257/43B.

1120 Şerif İbrahim Kapudan b. Mehmed , Galata haricinde Balık pazarı İskelesi, Tereke miktarı: 1514380, tarihi, 1137, kalyon dört hissedenden bir hisse: 1500000 akçe bkz. G.Ş.S.,268/53B Mustafa kapudan b. El-hac Hüseyin Kapudan b. El-hac Mustafa, Tophane Müeyyidzade Mahallesi, toplam tereke miktarı: 1711263 tarihi:1140, Kalyon 300000 akçe. G.Ş.S., 260/34A. Diğer kalyon sahiplerine bkz., 243/7B, 251/14C, 251/81E, 260/13B, 260/34A, 265/76A, 265/113C, 268/64A, 268/69A.

1121 Eşmeci İsmail çelebi b. Mehmed, Kasımpaşa Seyyid Ali Mahallesi, Toplam terekesi: 29673, Tarihi:., 1138, sandal: 480 akçe. G.Ş.S., 262/64F.

1122 El-hac Süleyman efendi, Fındıklı Helvacı Mahallesi, Tereke miktarı:118174, Tarihi:1131,kayık: 3000 akçe, G.Ş.S., 257/112A.

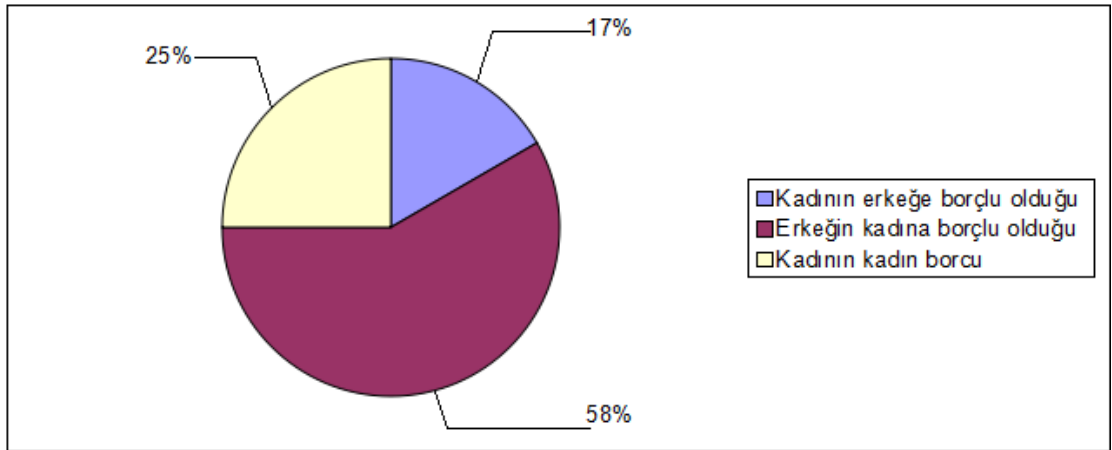
1123 Aişe Hatun bt. Mustafa Kasımpaşa Çatma Mescid Mahallesi Toplam tereke miktarı 18802 akçe, sal kayık fiyatı: 3000 akçedir. G.Ş.S., 249/47B.

1124 Hadice bt. Hasan, Alaca Mescid Mahallesi, Tereke Miktarı: 7678, Tarihi: 1137, köhne kayık: 840 akçe. G.Ş.S., 246/66C.

gelen muhtelif tartışmalar durumunda mahkemeye başvurmak tek çare haline gelmekteydi. Osmanlı toplumunda kadınlar, ticaret ve zanaat girişimlerine doğrudan dahil olmasa da borç anlaşmaları yapabilmekteydiler.¹¹²⁵

Galata bölgesindeki kadınların ekonomik hayatta ne derece rol oynadıklarını, borç alıp-verme konusundaki belge ve bilgilerden anlayabilmekteyiz. Bu meyanda kadınların kadınlara ve erkeklere, gayrimüslim kadın ve erkeklerle borç ve alacak ilişkileri incelenmeye çalışılmıştır. Kadının erkeğe borçlu olduğu 10, erkeğin kadına borçlu olduğu 35 ve kadının kadına borçlu olduğu 15 belge tespit edilmiştir.

Tablo 57: Mahkeme Kayıtlarında Kadının Borçluluk Durumu.

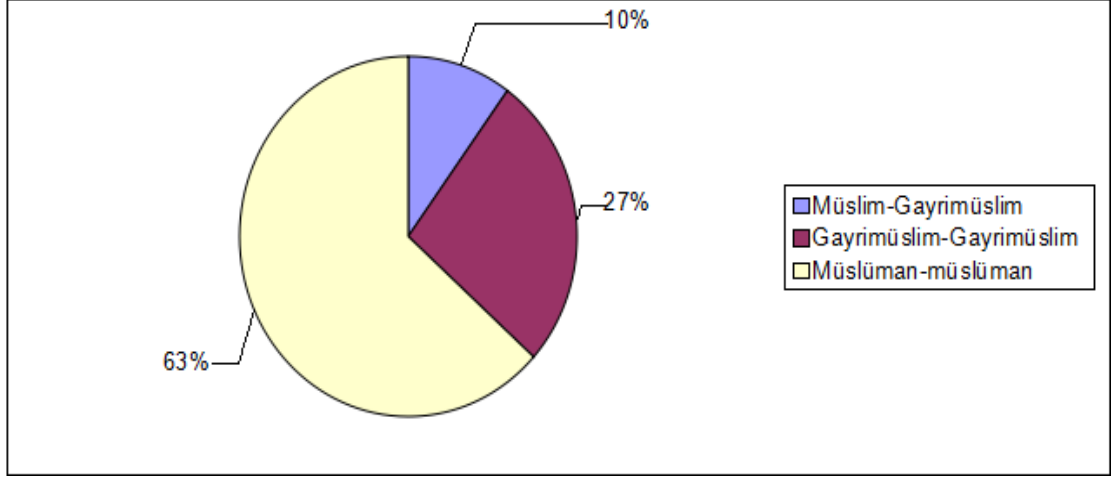


Borç-alıp verme konusunda toplamda 60 dava bulunmaktadır. Kadının toplamda hem erkeğe hem de kadına verdiği borç ile ilgili 50 dava bulunmaktadır. Kadının borçlu olduğu hem erkeğe hem de kadına 25 dava bulunmaktadır. Buna göre kadınların borç vermelerinin almalarına göre iki kat daha fazla olduğu görülmektedir. Kadının borç vermesinde özellikle parasını işletme imkânlarının sınırlı olması rol oynamış olabilir. Kadınların ihtiyaç hissetmeleri halinde borç alma konusunda da tereddüt etmediklerini ve hem erkekten hem de kadından borç alabildiklerini görmek mümkündür. Kadının aldığı veya verdiği borçlarla ilgili olarak ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Buna göre;

¹¹²⁵ Marcus, Modernliğin Eşiğinde...,s.248

Müslüman kadınların gayrimüslim kadınlara borç verdiğine dair 6, gayrimüslim kadınların kendi aralarındaki borç ilişkisine dair 16 ve Müslüman kadınların birbirlerine verdikleri borçlar konusunda ise 38 kayıt bulunmaktadır.

Tablo 58: Müslim- Gayrimüslim Kadınların Borç-Alacak İlişisinin Yüzdelik Oranları.



Galata bölgesinde Müslim ve gayrimüslimler arasındaki ilişki önemli olmuştur. Kadın ile ilgili olarak 60 dava bulunmaktadır. Müslim ve gayrimüslimlerin birbirleriyle borç ilişkisine girdikleri dava sayısı azdır. Daha çok kendi aralarında borç alıp-verme durumları olmuştur. Müslümanların kendi aralarında 38 dava bulunmakta iken, gayrimüslimlerin kendi aralarında ise 16 dava bulunmaktadır. Müslümanların-gayrimüslimlere verdiği 6 borç davası bulunurken, gayrimüslimlerin Müslümanlara vermiş oldukları davaya rastlanmamıştır. Müslümanların kendi dinlerinden olmayanlara karşı aslında hoş görünün ve ticaretin boyutlarını göstermektedir. Kadınlar arasında dahi olsa böyle bir ilişkinin olması toplumlar arasındaki güveni ve kaynaşmayı anlamak açısından önemlidir. Yukarıdaki bilgiler ışığında davalarda hangi tür davaların mahkemeye yansydıkları incelenip irdelenmiştir.

Genellikle mahkeme kayıtları içerisinde kişilerin ne kadar borç aldıkları ve borçluluklarının son durumu hakkında bilgiler de yer almaktadır. Örneğin, Galata Bereketzâde Mahallesi'nde oturan Zümrüt bt. Malikun isimli Ermeni, Ketustur v. Ravid isimli Ermeni'den 550 kuruş borç almış, bu borcun 170 kuruşunu ödeyebilmiş, geriye kalan 380 kuruş borcunu ise ödeyememiştir. Dolayısıyla Zümrüt Hanım alacağını mahkeme yoluyla tahsil etme cihetine gitmiştir.¹¹²⁶

Alacak davalarında diğer bir konu ise; verilen bir gayrimenkul veya değerli

1126 G.Ş.S., 272/70C.

eşyanın bedelinin tahsil edilememesidir. Bu davalardan birinde Galata Camii Kebir Mahallesi'nden Fatma bt. Abdullah, Mustafa Çelebi b. El-Hâc Ahmed isimli şahsa bir çift altın bilezik ve bir çift altın küpe vermiştir. Fatma vermiş olduğu ziynetleri geri istediğinde anlaşmazlık çıkmış, neticede İslâm hukukunun uygulanmasında en önemli faktörlerden birisi olan muslihûn tavassutuyla 20 kuruşa anlaşabilmışlardır.¹¹²⁷ Bir diğer davada ise, İstinye nahiyesi Boğazkesen Hisarı Arpa Emni Mahallesi'nde oturan Nazli bt. Serkes isimli Ermeni kadın yirmi dört ipekli gömlek, iki top bez, altmış dirhem, bir inci enselik, üç elvan peşkir, cedid yemenî yorgan ve bazı diğer eşyalarını Yahudi Zenil bt. Salamon'un yetişkin üç kızına 140 kuruş karşılığında vermiştir. Ancak alacaklarını tahsil edemediğinden yine muslihûn tavassutuyla mesele halledilmiştir.¹¹²⁸ Bu Ermeni kadının bohçacılık yapması muhtemeldir, çünkü satmış olduğu eşyalar bu tarz iş yapanlar ile benzeşmektedir. Satmış olduğu kardeşlerinde bu ticareti yapmaları muhtemeldir. Çünkü aldıkları yirmi dört gömleğin hepsini kendilerine almaları pek makul görülmemektedir.

Başka bir davada, Cebeciler Mahallesi tüccarlarından Ali b. El-Hâc Mustafa, Galata'da oturan Sabaniya bt. Siyar isimindeki Yahudi kadına beş ay önce ham ipek vermiştir. Toplamda 41 kuruş olan borcunu vermesini talep etmektedir. Bu kadın muhtemelen bu ham ipeği işleyip daha sonra satacaktır. Kadının ticaret ile uğraştığının göstergelerinden biri olabilir.¹¹²⁹

Emanet edilen mal veya paranın kaybolması veya emanet edilen kişi tarafından kullanılması şikâyet sebeplerinden birisi idi. Bu davalardan birinde, Galata haricinde Hüseyin Ağa Mahallesi'nde oturan Elyane bt. Yorgi isimli nasraniye, bir ay kadar önce sandıkta saklaması amacı ile muhtemelen kardeşi olan Estat v. Yorgi'ye 19 kuruş vermiştir. Bir süre sonra parasını istediğinde, Estat sandığın kilidinin kırıldığını kendi malı ile birlikte Elyane'nin parasının da çalındığını söylemiştir. Elya ise buna inanmadığından parasının tahsili için mahkemeye müracaat etmiştir.¹¹³⁰

Yine, Kasımpaşa Küçük Piyale Paşa Mahallesi'nden Ali beşe b. Abdullah'a 82,5 kuruş borcu olan Fatma hatun bt. Ahmed borcunun 3 kuruşunu ödemiş, kalan 79 kuruşu ödeyemediği için Galata zindanında hapsedilmiştir. Daha sonra yine Müslümanların

1127 G.Ş.S., 244/47F.

1128 G.Ş.S., 272/19A.

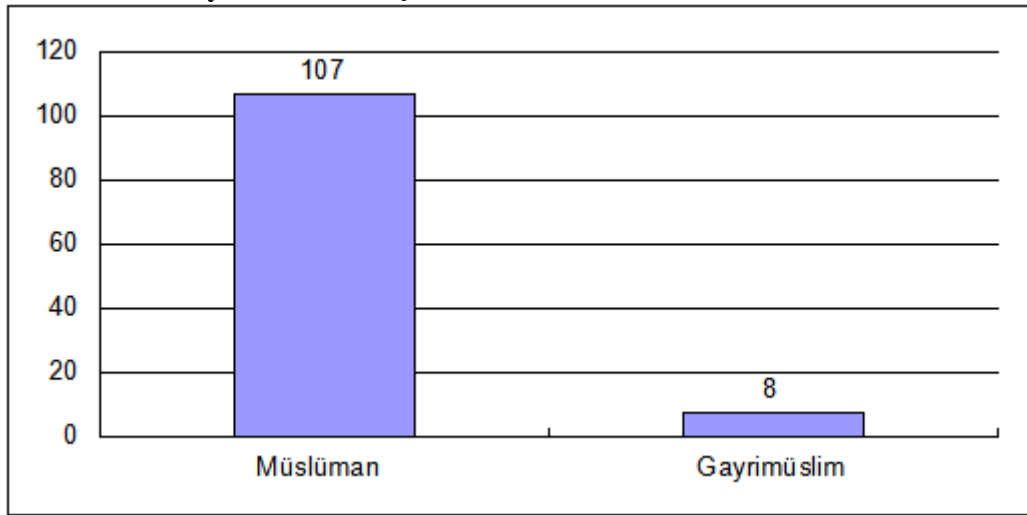
1129 G.Ş.S., 259/5J.

1130 G.Ş.S., 267/19B.

araya girmesiyle Fatma hatun borcunun 22 kuruşunu ödemiş geri kalan 57 kuruş için ise bir ödeme takvimi belirlemişlerdir.¹¹³¹ Burada Ali beşe ile Fatma hatun arasındaki alacak-borç ilişkisinin ayrıntılarını bilemiyoruz. İlginç olan Galata zindanlarında kadınlara mahsus hücrelerin de var olduğudur.

İslam hukukunda kadın kocasının mirasçısı olmakta ve eşinin alacağı varsa bunu da talep edebilmekteydi. Kasımpaşa Sahaf Müslihiddin Efendi Mahallesi'nde oturan İbrahim b. Ali b. Abdullah'ın vefatından sonra varisleri olan eşi ve çocuğu İbrahime 40 kuruş borcu olan Osman beşe b. Abdullah'tan bunu talep etmekteydiler.¹¹³² Bir diğer davada ise borcunun ertelenmesi amacı ile mahkemeye başvuran gayrimüslim bir kadın bulunmaktadır. Galata haricinde Dört Yol Ağzında oturan Eleniçe bt. Vasil v. Yani isimli nasraniye vekili olan Hadice bt. Abdullâh aracılığıyla Molla Mustafa b. Ahmed Efendi'ye olan 12.777 akçe borcunu ödemeye gücünün yetmediğini söylemiş, Molla Mustafa da borcun ödenmesini 91 gün ertelemiştir.¹¹³³

Tablo 59: Dini Aidiyete Göre Borçlu Kadın Oranı.



Terekelere göre; toplam 1070 kadına ait muhalefât içerisinde borçlu olan kadınların sayısı 115 (%10.74)'tür. Bunlar içerisinde 8 (6.95)'i¹¹³⁴ gayrimüslim kadınlara aittir. Geriye kalan 107 (%93.04)'ü ise Müslüman kadınlara aittir. Tereke sahiplerinin toplam borcu 1.052.441 akçedir. Gayrimüslim kadın tereke sahiplerine ait toplam borç miktarı ise 76.020 akçedir. Bu da ortalama kişi başına düşen borç miktarının 9.502 akçe olduğunu göstermekte. Müslüman kadınlara ait terekelerde ise

1131 G.Ş.S., 267/60C.

1132 G.Ş.S., 250/13B.

1133 G.Ş.S., 259/45D.

1134 G.Ş.S., 252/19D, 252/19D, 252/53D, 254/43E, 257/68C, 264/29A, 264/53D, 268/14C.

toplam borç 976.421 akçe olup ortalama kişi başına düşen borç miktarı 9.125 akçedir. Buna göre; Gayrimüslim kadınların borç miktarı az da olsa Müslüman kadınlara göre daha fazladır.

Tereke kayıtları içerisinde en yüksek borç miktarı Galata Arap Camii Mahallesi'nde vefat eden Şerife Fatma bt. Es-Seyyid Mehmed Efendi'ye aittir. Toplam tereke miktarı 183.522 akçe olan Şerife Fatma'nın borcu 178.044 akçedir. Borcun tamamı Hasan Efendi isimli birine aittir. Fatma'nın mirasçıları arasında kızı ve oğlu zikredilmektedir.¹¹³⁵ Bu kadar borcun tek bir kişiye ait olmasındaki neden muhtemelen Şerife hanımın ticaret ile uğraşmasından kaynaklanabilir. Ancak net bir bilgi bulunmamaktadır. Tereke sahipleri içerisinde en az borcu olan kişi ise; Galata Haricindeki Şahkulu Mahallesi'nde oturan Rukiye bt. Mehmed'dir. Toplam tereke miktarı 31.800 akçe olan Zeynep'in borcu 150 akçedir. Rukiye'nin altı mirasçısı bulunmaktadır.¹¹³⁶

Borç davaları ile ilgili üzerinde durulması gereken diğer önemli bir konu ise, borç karşılığında bir malın veya değerli eşyanın rehin olarak bırakılmasıdır. Rehin, bir malın bir alacağa karşılık aynî teminat olmasını sağlayan akid ve bu akde konu olan mal anlamına gelmektedir. Bu durum, borçlunun borcunu zamanında ve eksiksiz olarak vermemesi durumuna karşı alacaklıya tanınan garantidir.¹¹³⁷ Rehin hakkı bir alacağı, bir hakkı temin edebilmek için alacaklı ile borçlu arasındaki bir anlaşmadan doğmaktadır. Bu sebeple rehin akdi borçlar hukukunu, rehin hakkı eşya hukukunu, rehinin paraya çevrilmesi yoluyla takip edilmesi ise icra hukukunu ilgilendirmektedir.¹¹³⁸

İslâm hukukunda rehinin çözülmesi ve rehin verilen malın alacaklıdan kurtarılması da çok defa fek terimiyle ifade edilir. Bu ise rehinle teminat altına alınan borcun alacaklıya veya onun hukukî temsilcisine ödenmesi, borcun alacaklı tarafından bağışlanması veya borçlunun ibrâ edilmesi, alacağın temlikî gibi yollarla mümkün olur.

1135 G.Ş.S., 248/35B.

1136 G.Ş.S., 257/73B.

1137 Halit Çalış - Hasan Hacak, "Rehin", Cilt 34, İslam Araştırmaları Merkezi, 2007, s. 538; Rehin hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Molla Hüsrev, Gurer ve Dürer Tercümesi (İslâm Fıkhı ve Hukûku), C. III, Mütercim: Arif Erkan, İstanbul 1980, s. 431-460; Ali Himmet Berki, Açıklamalı Mecelle (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye), İstanbul 1982, s. 134-144; Ömer Nasuhi Bilmen, Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhıyye Kamusu, C.7, İstanbul 1970, s. 5-62; Sabri Şakir Ansay, Hukuk Tarihinde İslâm Hukuku, Ankara 1953, s. 100-104; Hayreddin Karaman, Anahatlarıyla İslâm Hukuku-2 Hususî Hukuk, İstanbul 1990, s.309-320; Orhan Çeker, İslam Hukukunda Akidler, İstanbul 2006, s.202-204.

1138 Fahrettin Atar, İslâm İcra ve İflâs Hukuku, İstanbul 1990, s. 207.

Rehin akdi sadece borçlu tarafı bağlayıcı bir akid olduğundan rehin alan alacaklının tek taraflı irade beyanı veya tarafların karşılıklı anlaşması ile de rehin akdi feshedilebilir.¹¹³⁹

Kadınların ticaret için vakıf dükkânları kiraladıkları, para vakıflarından veya şahıslardan borç para alarak kullandıklarına dair çok sayıda örnek bulmak mümkündür. Para vakıfları ve şahıslar, kadınlara kredi vermede herhangi bir mahsur görmemişlerdir.¹¹⁴⁰ Bursa üzerine çalışma yapan Cafer Çifçi Bursalı kadınların para vakıflarından önemli miktarda kredi aldıklarını ifade etmektedir. Bursa'da kadınların büyük bir kısmının, küçük çaplı iktisadi faaliyetler için bu paraları kullandıklarını bildirmektedir.¹¹⁴¹

Kadınların aldıkları kredilerin mahkemede kayıt altına alınmasının amacı verilen borcu garanti altına almaktır. Elimizde bu konuda dokuz dava bulunmaktadır.¹¹⁴² Bu kayıtlarda, kadınların ekonominin içerisinde yer aldıkları ve borç olarak alacakları belli bir paraya mukabil ellerinde bulunan gayrimenkulleri rehin olarak bıraktıkları görülmektedir. Rehin olarak ev, altın bilezik, gibi getirisi olan gayrimenkul ve zînet eşyaları verilmiştir. Bu tür davalar günümüzde alınan kredilere güvence olarak gösterilen mallar gibi görülebilir. Meselâ; Tozkoparan Mahallesi'nde oturan Şerife Aişe bt. el-merhum Abdî Efendi isimli kadın, vakıf mütevellisi İbrahim Bey b. Abdullah'a mülk menziline borç olarak alacağı 18 kuruş karşılığında üç yıllığına rehin bırakmıştır. Üç sene sonra 26.1 kuruş vermek üzere anlaşmışlardır.¹¹⁴³

Bir başka davada ise, Fındıklı'da Selime Hatun Mahallesi'nde oturan Zeyneb ve Safiye bt. Abdullah isimli kardeşler mülklerini rehin göstererek Arap Camii Mahallesi avarız vakfının mütevellisi olan el-Hâc Ömer Efendiden 50 kuruş borç almışlardır. Bu borcu bir sene sonra 57,5 kuruş vermesi gerektiği üzerinde anlaşmışlardır.¹¹⁴⁴

Mahkemeye intikal eden bir diğer davada Galata'daki Sultan Beyazıt Mahallesi'nden Ahsa bt. Menas isimli Ermeni kadının mahallenin avârızhane vakfına 50 kuruş borcu bulunmaktadır. Bu borç karşılığında bir incili kuşağını avârızhane mütevellisine rehin vermiş, borcunu ödedikten sonra eşyasını müteveli İbrahim b.

1139 Ali Bardakoğlu, "Fek", DİA, Cilt12, İslam Araştırmaları Merkezi, 1995, s. 299.

1140 Gerber, Haim. (1980). "Social and Economic Position of Women in an Ottoman City, Bursa, 1600-1700." *International Journal of Middle East Studies*, c. 12, s.232 (231-244).

1141 Cafer Çifçi, "18. Yüzyılda Bursa'da Para Vakıfları ve Kredi İşlemleri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt XXIII, Sayı 36, 2004, s. 90 (79-102).

1142 G.Ş.S., 244/26A, 259/34D, 259/48C, 244/19F, 244/17E, 244/19F, 245 /77C, 256/75B, 259/48C.

1143 G.Ş.S., 244/17E.

1144 G.Ş.S., 259/34D.

Abdullah'dan geri almıştır.¹¹⁴⁵ Borcun karşılığı olarak değerli bir eşyanın belgelerdeki ismiyle "rehn-i kavî"nin rehin bırakılması, borcu veren taraf açısından bir güvence olmaktaydı. Dönemin bankaları olan para vakıfları da günümüzde olduğu gibi kredi verirken krediyi karşılayacak değerli bir eşyanın bırakılmasını istemişlerdir.

2. Kadınının Giyim-Kuşamı

Kadın üzerine yapılan çalışmalarda dikkat çeken önemli konulardan biri giyim ve kuşamı olmuştur. Galata'da kadının giyim ve kuşamı hakkındaki yapılacak değerlendirmelerde, tereke kayıtları önemli veriler sunmaktadır. Bunun yanında bir de Osmanlı ülkesine gelen yabancıların ve seyyahların vermiş olduğu bilgiler bulunmaktadır.

Kadınların giyiminde etkili olan faktörlerin başında dini hassasiyetler gelmekteydi. İslâm hukukuna göre kadınların ziynetlerini başkalarının görmesi yasaktı. Kuran-ı Kerim'de "*Mümin kadınlara da bakışmalarını kısımlarını ve edep yerlerini günahattan korumalarını söyle, Yine söyle ki görünen kısımları müstesna olmak üzere ziynetlerini teşhir etmesinler. Başörtülerini yakalarının üzerine örtsünler.*"¹¹⁴⁶ şeklinde geçen ayetlerden anlaşılacağı üzere Müslüman kadınların giyinmelerine dikkat etmeleri gerektiği belirtilmiştir. Erkeklerde olduğu gibi kadınların da karşı cinse gayr-ı meşru niyetle bakmamalarını tembihleyip ziynetlerini nâ-mahremlere göstermemeleri şeklinde ifade edilmiştir. Ayetteki "ziynet"ten kasıt kadınların vücutlarının her tarafıdır. Ziyet ve güzelliğin hakkı da meydana çıkarılmasını kendi sahiplerine tahsis edip başkalarından gizlemektir.¹¹⁴⁷ Bundan dolayı da kadınların dini literatürde "*tesettür*" olarak ifade edilen örtünme ölçülerine uymaları istenmiştir.¹¹⁴⁸

Kadınların giyim ve kuşamlarını etkileyen bir diğer faktör ise günün modası veya kullanılan elbise çeşitleri olmuştur. Burada kadının zevki ve ekonomik imkânlarına göre giysi çeşitleri değişmiştir. Müslim ve gayrimüslim kadınlar arasında da giyim ve kuşam bazı yönlerden farklılık göstermektedir. Bu duruma rağmen, gayrimüslim kadınlar birçok yerde Müslüman kadınlar ile aynı şekilde giyinmişlerdir. Genel olarak yüzlerinin bir bölümünü açık bırakmışlardır. Ermeni kadınlar da Müslüman kadınlar

1145 G.Ş.S., 259/21C; yine buna benzer davalar için bkz; 272/5A.

1146 Suat Yıldırım, Kur'an-ı Hakim ve Açıklamalı Meali, İstanbul 1998, s. 352, 535.

1147 Elmalılı M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, Cilt 6, İstanbul 2009, s.14.

1148 Vehbe Zuhayli, İslam Fıkhı Ansiklopedisi, c. 1, Feza Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 458.

gibi peçe takmaktaydılar.¹¹⁴⁹ Osmanlı'daki giyim ve kuşam tarzında klâsik dönem ile Lâle Devrinde çok büyük bir değişikliğin olduğundan bahsedilemez.¹¹⁵⁰

Kadınların ve erkeklerin uzun ve sade giysileri genellikle birbirine benzemiştir. Fakat bu giysilerin renkleri ve süslerinden toplumdaki sosyal gruplar ve rütbelere hemen ayırt edilebilirdi. Yüksek mevki sahiplerinin giysilerindeki süsler, özellikle sarıklarının büyüklüğü veya şekli farklı olmaktadır. 18. yüzyıl başlarında Türkiye'ye gelen İngiliz seyyah Alion Hill, bir yabancı gözüyle bu giysilerin görünüşünü şöyle açıklamaktadır: *“Türklerin Hıristiyan ülkelerindeki milletlerin herhangi birinden daha düzenli, daha makul ve akıllıca mantıkî giyindiklerini gördüm... Doğu milletlerinin eski geleneklerine göre, böyle milletler uzun ve sade giysi giymeyi severlerdi, Türkler de bugün aynı şekilde giyinirler.”*¹¹⁵¹ Yine 18.yüzyılda Türkiye'ye gelmiş olan Oliver, *“bir Türk kadının yüzünü açık olarak kocasından başka, sadece baba, kardeş ve dayıları gibi yakınlarının görebilme imkânı olduğunu ve sokağa örtünmeden çıkmadıklarını”* söylemektedir.¹¹⁵²

Mehrdad Kia, Lâle Devrinde kadının giyim ve kuşamı ile ilgili şu bilgileri vermiştir: *“Lâle Devri ile birlikte kadınlar ayaklarına kadar inen ve bacaklarını örten sıkı pantolonlar giymişlerdir. Bunlar çeşitli renklerde ve çiçekli sırmalarla işlenmiştir. Bunun üzerine, boyunlarını örten ve kollarından aşağı sarkan yenleri bol bir önlük giyerlerdi. Bu önlük ipekten olurdu ve nakışla süslenirdi. Zengin kadınlar, uzun yenleri arkaya düşen, dikişleri altın püsküllerle bezenmiş, düğmeleri inciden yapılmış, sıkı yelekler giyerlerdi. Bunun üzerine, tam bedenlerine göre yapılmış, geniş yenli, eteği yere kadar uzanan bir kaftan giyerlerdi. Kaftanın üstünde elmaslar ya da başka değerli*

1149 Surayıya Faroqhi, Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam, Tarih vakfı Yurt Yayınları, Çev. Elif Kılıç, 4 baskı, İstanbul 2002, s. 125.

1150 Sevgi Gürtuna, “Klasik Dönemde Osmanlı Kadının Giyim Tarzı”, Türkler, Cilt 11, Ankara 2002, s.914; Osmanlıda Giyim ve kuşam hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Namık Sinan Turan, “16. Yüzyıldan 19. Yüzyıl Sonuna Dek Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Kılık Kıyafetlerine Dair Düzenlemeler, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 60-4, s. 240-267; Fethi Yılmaz, “Osmanlı Devleti'nde Gayri Müslimlerin Giyim Kuşamlarını Düzenleyen Kanunlar,” Ed. Emine Gürsoy Naskali, Ayakkabı Kitabı, Kitabevi Yayınları İstanbul 2003, s. 201-209. Necdet Sakaoğlu, “Osmanlı Giyim Kuşamı ve Elbise-i Osmaniye,” Tarih ve Toplum, S. 8/47İstanbul 1987, s. 36-41, Mehmet İşpirli, “Osmanlı'da Mensubiyet ve Kıyafetler,” Ed. Azmi Özcan, Osmanlı Devleti'nde Din ve Vicdan Hürriyeti, Ensar Yayınları, İstanbul 2000, s. 168-169; Yavuz Ercan, Osmanlı Yönetiminde Gayri Müslimler: Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukuki Durumları, Turhan Kitabevi, Ankara 2001; Yavuz Ercan, “Osmanlı İmparatorluğunda Gayri Müslimlerin Giyim, Mesken ve Davranış Hukuku,” OTAM, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1990, s. 117-125.

1151 Üçel-Aybet, Avrupalı Seyyahların Gözünde Osmanlı Dünyası ve İnsanları..., s. 133.

1152 Oliver, 18. Yüzyılda..., s. 94.

taşlarla süslenmiş, atlas ya da oya kuşak dolarlardı...”¹¹⁵³ Yazar, yapmış olduğu bu tanımlama ile kadının bir anlamda giyimi ile ilgili genel portresini çizmiştir. Bu değerlendirmeyi destekler biçimde tereke kayıtlarında giyim ve kuşam ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Meselâ; Beşiktaş'ta Sinan Paşa Mahallesi'nde sakin olan ve sahip olduğu 584.459 akçe muhalefâtından sosyal ve ekonomik olarak seçkin bir zümreye ait olduğu anlaşılan Ümmühan Hatunun terekesinde giysi olarak; entari, cebe, sof ferace, çentiyân, kaftan, peşkir, serpuş, yemeni, şal, telli üslûk, kürk, peştemal, hamam gömlek, kavuşdurma, dülbent örtüsü, ihram sarık ve ayağa giymek için çarık bulunmaktadır. Bunlar çeşitli ölçülerde, renklerde ve kumaşlardan imal edilmişlerdir.¹¹⁵⁴ Yine Galata haricinde El-hac A'ma Mahallesi'nden Hacı Afife Hatun bt. Hüseyin Çavuş'un terekesinde ihram, entari, zibun, yemeni, peştemel, yaşmak, makreme üslûk, uçkur, çentiyân, serpuş, gömlek, don, kaftan, don gömlek, çekme, kürk, peşkir dolanma gömlek ve ferace yer almıştır. Bunlar yine çeşitli ölçülerde, renklerde ve kumaşlardandır. Afife hatun da 681.850 akçe terekesiyle yine zengin kadınlar arasında yer almaktadır.¹¹⁵⁵ Kadınların kullandıkları giyim eşyalarının isimleri benzer olsa da sosyal ve ekonomik olarak ait oldukları zümrelere göre bunların fiyatları değişmekteydi. Çünkü imal edildikleri kumaşların cins ve kalitesi gibi doğrudan fiyatı etkileyen unsurlarda farklılıklar bulunmaktaydı. Meselâ; zengin bir kadın olan Ümmühan hatun bt. Abdullah'ın kullandığı beyaz diba kaftanın fiyatı 4.705 akçe iken,¹¹⁵⁶ fakir olarak değerlendirilebilecek Safiye bt. Abdullah'ın kaftanının değeri 160 akçe civarında idi.¹¹⁵⁷

Yukarıdaki tarif ve örnekler daha çok orta halli ve zengin kadının giyim kuşamını vermektedir. Fakir bir kadında bu kadar çeşitli ve çok sayıda giyim kuşam eşyasından bahsetmek mümkün değildir. Meselâ; Galata Alaca Mescid Mahallesi'nde sakin olan Fatma bt. Şaban b. Abdullah'ın 1.572 akçe terekesinde ferace, kebe, makreme, don, ferace, gömlek ve çentiyân yer almaktadır. Bunların niteliği olarak da köhne ifadesi kullanılmıştır.¹¹⁵⁸ Muhtemelen Fatıma hatun yakın zaman içerisinde kendisine kıyafet alabilecek imkânlardan yoksundu. Yine Galata Camii Kebir Mahallesi'nden 1.610 akçe terekeye sahip Emine bt. Abdullah'ın ihram, ferace, entari,

1153 Mehrdad Kia, Osmanlı İmparatorluğunda Gündelik Yaşam, Çev. Özgür Özol, Pozitif Yayınları, İstanbul 2013, s. 221.

1154 G.Ş.S., 249/4F.

1155 G.Ş.S., 265/108G.

¹¹⁵⁶ GŞS, 249/4F.

¹¹⁵⁷ GŞS, 246/52B.

1158 G.Ş.S., 257/10A.

peştemal, peşkir, don, ve gömlekten başka kıyafeti bulunmamaktaydı.¹¹⁵⁹ Bu kıyafetlerin toplam değeri de ancak 470 akçe civarındaydı.

Lâle Devrinde devletin zaman zaman kıyafetlere yönelik müdahaleleri olmuştur. Kadınların kıyafetlerinin genişliğini, ferace kumaşının kalınlığını, renklerini, en ufak ayrıntılarına kadar belirlemiştir. Lâle Devrinde kadınların dışa açılmaları Osmanlı geleneksel giyim tarzında bazı gevşemelere yol açmıştır. Bu dönemde 1726 yılında İstanbul kadısına, Yeniçeri ağasına ve Hassa bostancıbaşıya gönderilen hükümde, Padişahın Edirne’de devlet işleriyle uğraşırken bazı yaramaz kadınların halkı baştan çıkarmak amacıyla sokaklarda süslü püslü gezdiklerini, libaslarında çeşit çeşit bid’atler göstermeye, gayrimüslim kadınlara özenerek serpuşlarında değişik şekiller uygulamaya başladıkları ve bu davranışların iffetli kadınları da baştan çıkaracak dereceye ulaştığı, bu tür kadınların ailede huzursuzluk yarattığı, bunun ile birlikte gücü yetmeyip bu kıyafetleri alamayan ve eşlerinin bu elbiseleri giymelerini istemeyen kocaların boşanmanın eşiğine geldiğini bu tür garip giysilerin kesinlikle yasaklandığını belirtmektedir. Padişahların bu hassasiyetlerinin daha sonra da devam ettiği müteakip dönemlerde yayınlanan fermanlardan anlaşılmaktadır. Meselâ, III. Mustafa döneminde Galata kadısına gönderilen hükümde kadınların rengârenk şaldan imal edilen soft kumaşından giymemeleri için daha önce emirler çıkarıldığı halde buna uyulmadığı belirtilmiş, hangi renkte ve tipte giyinmeleri gerektiği tarif edilmiştir.¹¹⁶⁰ Burada yönetimin toplumsal düzenin ve ahlâkî yapının korunmasına yönelik nasıl çalıştığı görülmektedir. Devlet, kadının nasıl giyineceği ve giyinmede dikkat edilmesi gereken hususların neler olduğu konusunda bir tarzı uygulamaya çalışmıştır.

Kıyafeti belirleyen sosyal yapı, örf, adet, gelenek, kültür, din ve bulunulan coğrafya tercihlerde etkili olmuştur; ancak Galata’daki Müslim ve gayrimüslim kadınların bu konuda birbirlerinden çok fazla ayrıldıkları söylenemez. Meselâ; Kasımpaşa Kulaksız mahallesinden Aişe bt. Mehmed Ağa’nın 23.600 akçe terekesinde entari, cebe, ferace, kavuşturma, üslük, çarşaf, gömlek, kürk, çintiyân, peşkir, don ve hamam gömleği bulunmaktadır.¹¹⁶¹ Galata’ya bağlı Kâmer Hatun Mahallesi’nde sâkin olan ve Aişe hatun ile aynı miktarda terekeye sâhip olan Pereyani bt. Antuan v. Kirkob isimli gayrimüslim kadının terekesinde de entari, don, çintiyân, kaftan, gömlek,

1159 G.Ş.S., 243/87E.

1160 Gûrtuna, “Osmanlı Kadınının Giyim...”, s.193.

1161 248/25B.

peştamal çarşaf ve kürk bulunmaktadır.¹¹⁶²

Galata'da Lâle Devri'nde tereke kayıtlarına göre giyim ve kuşam eşyaları kadının mal varlığının yaklaşık % 15.45'ni oluşturmaktadır. Bu durum kadının genel servet dağılımı içerisinde giyim ve kuşamın önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Kadın bu gün olduğu gibi Lâle Devri'nde de giyim ve kuşamına dikkat etmiş ve elinden geldiği kadar kıyafet konusunda genel kabullere uymaya çalışmıştır.

Tereke kayıtlarında elbiselerin durumu hakkında eski ve yeni olmasına göre "köhne", "cedid" veya kullanılmış ise "müstamel" şeklinde ifadeler geçmektedir. Kıyafetin imal edildiği kumaşı veya rengi gibi çeşitli özelliklerinin yanında bu kıyafetlerin o günkü piyasa fiyatları da belirtilmiştir.

a- Üste Giyilenler

Galata'da kadınların giyim ve kuşamı ile ilgili bilgiler kıyafetlerin kullanım yerlerine göre verilmeye çalışılmıştır. Bu kıyafetler genel olarak kadınların sokağa çıktıklarında ve evde giymiş oldukları kıyafet olmak üzere iki kategoridedir. Bunların genel özellikleri; kadının örtünmesi ve dışarıya çıkarken dine uygun olarak giyinmesiydi. Lâle Devri'nde özellikle varlıklı hanımlar mesire yerlerinde renkli feraceler ve yaşmaklar ile boy göstermeye başlamışlardı. Türk kadının giysileri hakkında bilgi veren ve bu dönemde İstanbul'da ikamet eden İngiliz elçisinin eşi Lady Montague "Doğu mektuplarında bir kadının giysilerini şöyle aktarmaktadır: Fakat Lady Montegu'nun aktarmış olduğu bu giysiler İstanbul'da iken görüşüp arkadaşlık kurduğu üst zümredeki zengin kadınların kıyafetleridir. " *Topuklara kadar simden çiçekler işlenmiş, pembe renkli kareli kumaştan bol bir şalvar giydiklerini, beyaz oğlak derisinden yapılmış olan ayakkabıları da simle işli. Bunların üstüne, nakışlı, güzel beyaz ipek gömleğim düşmektedir. Gömleğin kumaşının arasından, göğüslerin rengi ve biçimi çok belirgin bir biçimde ayırım sanmaktadır. Entari, beyaz ve altın renkli damlalar hâlinde, arkadan uzun sırma püsküller, elmas ya da gümüş düğmelerle sarkan çok uzun kollarıyla, beli saran bir cekettir. Ayaklara kadar inen bir kaftan giydiklerini belirtmiştir. Belinde, hemen hemen dört parmak genişliğinde bir kuşak: Durumları iyi olan hanımlar bu kuşağın üzerini elmas ya da değerli taşlarla kaplatmaktadırlar; lüks harcamayı karşılayamayan hanımlar, kuşağı çok nefis bir biçimde nakış işlenmiş satenden seçmektedirler. Fakat yine de ön taraftan elmaslı bir agrafla kapanması*

1162 247/25C.

gerekmektedir. Kürdi, zamana göre giyip çıkardıkları, nakışları zengin ya da samur kürküyle astarlanmış, kolları çok kısa tuhaf bir giysiler ile beraber çeşitli değerli aksesuarlar giydiklerini belirtmiştir.”¹¹⁶³ Bu şekilde tarif edilen İstanbul kadının üzerinde bulunan elbiseler tereke defterlerine göre ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmiştir.

Entari: Tek parçadan oluşan kadın giysisine verilen isimdir.¹¹⁶⁴ Genel olarak koyu renkli bir elbisedir. Yere kadar inen etekleri kimi zaman yerde sürüklenen bir elbise olmuştur.¹¹⁶⁵ Tanımı her ne kadar böyle tek tip elbise olarak yapılsa da, siciller içerisinde pek çok entari çeşidi geçmektedir. Tereke defterlerinde geçen entari çeşitleri renk, kumaş türü, desen ve kumaşın geldiği/dokunduğu yere göre tanımlanmıştır: yeşil entari,¹¹⁶⁶ köhne entari,¹¹⁶⁷ sarı entari,¹¹⁶⁸ kömür entari,¹¹⁶⁹ alaca sandal entari,¹¹⁷⁰ bogasi entari,¹¹⁷¹ mor kaftan entari,¹¹⁷² beyaz telli entari,¹¹⁷³ kadife entari,¹¹⁷⁴ kırmızı entari,¹¹⁷⁵ mor entari,¹¹⁷⁶ diba entari,¹¹⁷⁷ zibun entari,¹¹⁷⁸ şam kaftan entari,¹¹⁷⁹ yeşil sandal entari,¹¹⁸⁰ beyaz kaftan entari,¹¹⁸¹ nakış kaftan entari,¹¹⁸² sarı kömür entari,¹¹⁸³ sarı kaftan entari,¹¹⁸⁴ kadife alaca entari,¹¹⁸⁵ şam entari,¹¹⁸⁶ siyah hata-i entari,¹¹⁸⁷ şeritli entari,¹¹⁸⁸ şam alacası entari,¹¹⁸⁹ kotani entari¹¹⁹⁰ ve bodulu çentiyen entari¹¹⁹¹

1163 Montagu, Doğu Mektupları..., s.42-43.

1164 <http://www.otukensozluk.com/> (erişim tarihi 31.01.2015).

1165 Davis, Osmanlı Hanımı..., s. 207.

1166 G.Ş.S., 242/42B, 243/34C, 251/74C.

1167 G.Ş.S., 242/52C, 243/24D, 247/92C, 248/25B, 249/81C, 251/2B B, 265/114F, 268/24B...

1168 G.Ş.S., 242/51A, 251/12A, 264/17D, 265/3A, 268/83B.

1169 G.Ş.S., 242/42B, 243/31A, 246/78D, 247/43C, 249/40D, 251/22B, 262/140F, 263/10A, 265/92A, 268/43F..

1170 G.Ş.S., 246/65C, 252/92B, 263/6C.

1171 G.Ş.S., 243/31A, 246/2C, 246/52B, 249/47B, 251/36C, 252/22A, 255/19B, 265/89D, 268/42F...

1172 G.Ş.S., 243/25D.

1173 G.Ş.S., 243/34C.

1174 G.Ş.S., 246/78D, 251/87C, 252/59A, 255/6A, 257/13C, 262/155A, 265/2J...

1175 G.Ş.S., 243/73B, 257/82B.

1176 G.Ş.S., 246/14B.

1177 G.Ş.S., 243/34C, 246/34D, 247/50B, 248/55D, 249/4F,255/1B, 257/37A, 265/92B, 268/81C...

1178 G.Ş.S., 246/52B, 268/30A.

1179 G.Ş.S., 246/78D, 252/17A, 263/60A.

1180 G.Ş.S., 246/85B.

1181 G.Ş.S., 248/57A, 251/58B, 251/67A.

1182 G.Ş.S., 248/57A.

1183 G.Ş.S., 251/22B.

1184 G.Ş.S., 248/57A.

1185 G.Ş.S., 252/17A, 255/1B, 257/11B.

1186 G.Ş.S., 252/17A, 252/62C, 260/35E, 263/22D, 263/60A.

1187 G.Ş.S., 252/62C.

1188 G.Ş.S., 255/82C, 257/28D.

1189 G.Ş.S., 257/99B.

gibi çeşitleri bulunmaktadır. Entari fiyatları yapıldığı kumaşa göre değişmiştir. Hatayi entari 130 akçe civarındaki fiyatı ile en düşük fiyatlı olanıdır.¹¹⁹² En yüksek fiyatlı olanı ise 1660 akçe olan kaftan entari çeşitleri olmuştur. Entarinin Galata'da genel olarak kadınların kullanmış oldukları elbise çeşitlerinden biri olduğu ve kadınların dışarı çıkarken bu elbiseyi giymeyi tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

Ferace: Kadınların sokakta giydikleri, mantoya benzer, arkası bol, yakasız, çoğu kez eteklere kadar uzayan üst giysisine verilen isimdir.¹¹⁹³ Arapçada “açmak, yarmak; ferahlatmak” mânasındaki “ferc” masdarından gelen kelimenin aslı “fereciyye” olup, “önü açık ferah elbise” demektir. Kadınların sokakta yaşmakla giydikleri üst elbisesi; ilim adamlarının giydikleri çok geniş ve bol, kolları yırtmaçlı bir çeşit cübbe ve binişe verilen isimdir. Burada kullanılan anlamıyla kadınların giymiş oldukları elbisedir.

Lâle Devri'nde (1718-1730) Saray'ın diğer dönemlerden farklı olarak eğlence hayatı ve çevre konusunda daha duyarlı olduğu, kışın helva sohbetleri yazın da İstanbul'un meşhur mesire yerlerinde hem kadınların hem de erkeklerin vakit geçirmeyi bir alışkanlık haline getirdikleri söylenebilir. Özellikle, Kâğıthane ve Göksu gibi mesire yerleri tercih edilmiştir. Dolayısıyla bu farklı yaşam tarzı kadınların giyim-kuşamını da doğrudan etkilemiştir. Meselâ, bu günün mantosuna tekabül eden feracelerdeki hızlı değişimin bu sıralarda ortaya çıktığı görülmektedir. Önce, o güne kadar yakasız olan feracelere bir karış uzunluğunda bahriye yakalar takılmış, daha sonra bunların uzunlukları giderek artıp bele, kalçalara kadar inmiş ve nihayet etek boyuna ulaşmıştır. Ön açıklıkları ile etek kenarları danteller, kırmalar, geniş ve parlak harçlarla çevrilmiş, gümüş saplı şemsiyeler ve mücevherli eldivenler bu şıklığı tamamlamıştır. Ancak bir süre sonra kadınların mesire yerlerinde, çarşı pazarda böyle yakaları arkada ikinci bir etek gibi uzun, açık renkli, ince feracelerle dolaşmaları sarayı rahatsız etmiş ve ilki 1725 yılında olmak üzere kadınlar için peş peşe bazı hükümler çıkarılmıştır. Bu hükümlerle, ferace yakasının bir karıştan büyük olması ve etrafının bir parmaktan geniş şeritlerle çevrilmesi yasaklanmış ve yasağa uymayan kadınların yakalarının kesileceği

1190 G.Ş.S., 243/34C, 252/92D, 257/104E, 257/123E, 257/147D, 268/81D.

1191 G.Ş.S., 268/59F.

¹¹⁹² G.Ş.S., 243/96C, 246/1D.

1193

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.547ed7e5804ad7.80629902 (erişim tarihi: 03.12.2014)

belirtilmiştir.¹¹⁹⁴

Galata'da pek çok renkte ferace giyilmiştir. Tereke kayıtlarında renk, kumaş ve desenine göre isimlendirilen ferace çeşitleri şunlardır: köhne ferace,¹¹⁹⁵ çuka ferace,¹¹⁹⁶ yeşil ferace,¹¹⁹⁷ sof ferace,¹¹⁹⁸ nakışlı ferace,¹¹⁹⁹ şil ferace,¹²⁰⁰ mor çuka ferace,¹²⁰¹ kırmızı ferace,¹²⁰² siyah ferace,¹²⁰³ kahve sof ferace,¹²⁰⁴ zincir ferace,¹²⁰⁵ sarı ferace¹²⁰⁶ ve sade ferace¹²⁰⁷ çeşitleri yer almıştır. Ferace fiyatları imal edildiği kumaşa ve işlemesine göre değişmiştir. Meselâ; çuka ferace 40 akçe ile 1000 akçe arasında değişmektedir. Bu değişikliğin hangi sebepler ile olduğu ile ilgili bilgi bulunmamasına rağmen fakir, orta ve zengin olmasına göre fiyatı farklılık göstermiştir.¹²⁰⁸ Feracenin yerini zamanla çarşaf almışsa da, bazı kadınlar feraceden vazgeçmemiştir.¹²⁰⁹

Kaftan: Entari üzerine giyilen, genellikle zengin bir kumaştan yapılan ve kışları çoğunlukla kürkle giyilen elbiseye verilen isimdir.¹²¹⁰ Galata'da kullanılan bu elbisenin kumaşına, rengine ve ölçülerine göre pek çok çeşidi kullanılmıştır. Galata'da kadınların giymiş oldukları kaftan çeşitleri şunlardır: Hatayi kaftan,¹²¹¹ kömür kaftan,¹²¹² sandal kaftan,¹²¹³ yeşil hatayi kaftan,¹²¹⁴ alaca kaftan,¹²¹⁵ nebati kaftan,¹²¹⁶ orta şal kaftan,¹²¹⁷

1194 Hülya Tezcan, "Ferace", Cilt 12, İslam Araştırmaları Merkezi, 1995, s.350

1195 G.Ş.S., 242/77A, 243/3D, 246/59A, 247/6B, 249/81E, 251/2A, 255/91C, 257/6C, 258/43C, 260/13A, 262/132A, 263/6C, 265/93G, 268/25B...

1196 G.Ş.S., 242/75A, 243/19B, 246/90F, 247/1B, 248/70B, 249/2C, 251/88D, 252/4D, 255/93D, 257/1A, 260/33C, 262/52B, 264/32C, 265/116F, 268/20C, 271/19B...

1197 G.Ş.S., 243/25B, 248/50D, 249/20D, 249/83E, 252/3C, 257/15E, 257/141C, 260/5D, 260/22A, 262/20A, 262/6G, 262/97D, 262/104B, 262/124G, 263/7A, 263/17G...

1198 G.Ş.S., 242/42B, 243/34C, 246/34D, 247/34A, 249/72D, 251/28E, 265/108G, 268/75C...

1199 G.Ş.S., 252/43C, 262/28D, 262/99E.

1200 G.Ş.S., 243/78A, 246/13A, 248/50D, 249/20D, 249/83E, 252/3C, 257/15E, 260/22A, 262/20A, 263/17G, 265/72F...

1201 G.Ş.S., 246/23B, 251/62D, 252/4E, 257/7B, 262/132F.

1202 G.Ş.S., 246/23B, 257/141C, 262/107D, 262/112C, 262/155A.

1203 G.Ş.S., 246/35D, 247/37D, 251/14A, 252/25B

1204 G.Ş.S., 247/49C.

1205 G.Ş.S., 248/4C.

1206 G.Ş.S., 242/77A, 243/3B.

1207 G.Ş.S., 257/68C.

¹²⁰⁸ G.Ş.S., 242/19C, 246/12B, 246/28B, 247/39C, 260/10D, 260/28B, 261/19C, 264/10D, 265 /39C.

1209 Davis, Osmanlı Hanımı...,s. 208

1210 Davis, Osmanlı Hanımı...,s. 208; Kaftanın tanımı bkz., Baybars Gülensoy, Türkiye Giyim-Kuşam ve Süslenme Sözlüğü Açıklamalı (Haz. Baybars Gülensoy), Motif Vakfı Yayınları, Konya 2003, s.75.

1211 G.Ş.S., 242/47C, 243/92D, 246/2C, 247/40D, 248/43C, 249/7A, 252/16B, 260/10D, 264/55C, 265/30F, 268/69C...

1212 G.Ş.S., 242/51A, 243/81A, 246/34D, 247/34A, 248/43C, 249/72D, 251/22B, 255/88B, 257/6D, 262/45A, 263/39D, 265/82C...

1213 G.Ş.S., 242/51A , 243/61A, 246/2C, 247/78E, 248/5B, 249/42C, 251/17D, 255/61D, 257/41C, 258/7B, 262/96B, 263/8E, 265/107K, 268/22C...

1214 G.Ş.S., 252/59A, 262/125C.

1215 G.Ş.S., 242/52C, 243/27B, 246/34D, 247/6B, 248/50D, 249/62E, 251/63A, 252/3B, 255/46D,

şal kaftan,¹²¹⁸ telli hatayi kaftan,¹²¹⁹ kavuşturma kaftan,¹²²⁰ kırmızı sandal kaftan,¹²²¹ sarı kömür kaftan,¹²²² köhne al kaftan,¹²²³ mor kaftan,¹²²⁴ kırmızı hatayi kaftan,¹²²⁵ sarı kumaş kaftan,¹²²⁶ beyaz kömür kaftan,¹²²⁷ diba kaftan,¹²²⁸ badulu kaftan,¹²²⁹ baş diba kaftan,¹²³⁰ şam kaftan,¹²³¹ yeşil kaftan,¹²³² beyaz kaftan,¹²³³ sarı kaftan,¹²³⁴ yeşil bürüncük kaftan,¹²³⁵ alaca kotani kaftan,¹²³⁶ atlas kaftan,¹²³⁷ beyaz kıl kaftan,¹²³⁸ beyaz sal kaftan,¹²³⁹ uzun kaftan,¹²⁴⁰ müstamel atlas kaftan,¹²⁴¹ yeşil atlas kaftan,¹²⁴² uzun şam kaftan¹²⁴³ ve kadife sarı kaftan¹²⁴⁴ diye isimlendirilen kaftanlar bulunmaktadır. Kaftanlar fiyatları kumaşına ve çeşidine göre değişiklik göstermiş ve belli bir fiyatı olmamıştır. Kaftanlar 20-9000 akçe arasında değişmiştir. Arada çok büyük fark olmasına rağmen ikisi de aynı madden yapılmıştır. Fiyat farkının önemli sebeplerinden biri kalite olmuş olabilir.¹²⁴⁵

Gömlek: Göğüs hatlarını sergileyecek kadar ince ve şeffaf bir kumaştan yapılan

257/1A, 265/114F, 268/30A...

1216 G.Ş.S., 242/42B.

1217 G.Ş.S., 242/47C.

1218 G.Ş.S., 242/47C, 249/14C, 251/33C.

1219 G.Ş.S., 249/20D, 251/3B, 251/17F, 251/25C, 251/67A, 252/9A, 252/12E, 252/14A, 255/19B, 264/63A.

1220 G.Ş.S., 242/51A.

1221 G.Ş.S., 242/51A.

1222 G.Ş.S., 242/77A, 251/54A, 252/18C.

1223 G.Ş.S., 243/14A.

1224 G.Ş.S., 243/25D, 246/65C, 249/83E, 265/81D

1225 G.Ş.S., 243/34C.

1226 G.Ş.S., 243/34C.

1227 G.Ş.S., 243/34C, 249/4F.

1228 G.Ş.S., 242/19C, 243/92B, 246/78D, 248/57A, 249/4F, 249/26D, 251/67A, 255/69E, 257/147D, 265/2J, 271/9B.

1229 G.Ş.S., 246/57B.

1230 G.Ş.S., 246/78D.

1231 G.Ş.S., 246/28D, 246/78D, 252/17A, 260/54D, 262/76D, 263/43E, 263/60A.

1232 G.Ş.S., 246/85B, 248/57A, 249/20D, 252/83D, 257/41C, 268 /78C.

1233 G.Ş.S., 248/43C, 248/57A, 249/ 4F, 249/65D, 251/22B, 251/58B, 251/67A, 252/52C, 255/13E, 257/28D, 257/64B, 268/30B...

1234 G.Ş.S., 243/34C, 248/57A, 249/4F, 251/22B, 265/27D, 268/84C.

1235 G.Ş.S., 249/4F.

1236 G.Ş.S., 251/31B.

1237 G.Ş.S., 257/104E, 257/147D.

1238 G.Ş.S., 257/4B.

1239 G.Ş.S., 257/68C.

1240 G.Ş.S., 257/68C.

1241 G.Ş.S., 257/104E.

1242 G.Ş.S., 257/147D.

1243 G.Ş.S., 263/43E, 263/60A.

1244 G.Ş.S., 265/27D.

¹²⁴⁵ G.Ş.S., 242/72B, 248/57A, 249/4F, 251/67A, 252/47A, 255/5C, 263/36G, 263/51A, 265/108G, 271/3D, 254/72B, 264/7E, 264/68D, 268/34C.

uzun bir iç kıyafetidir. Gömleklerin uzun ve dökümlü kolları genel olarak entarilerin kolları altında olmaktadır.¹²⁴⁶ Galata kadınlarının da genel olarak kullanmış oldukları gömlekler, çeşitli kumaş ve renklerde olmuştur. Terekelerden tespit edebildiğimiz gömlek çeşitleri şunlardır; peştamal gömlek,¹²⁴⁷ don gömlek,¹²⁴⁸ bürüncek gömlek,¹²⁴⁹ düz gömlek,¹²⁵⁰ fenarsi gömlek,¹²⁵¹ bez gömlek,¹²⁵² alaca gömlek,¹²⁵³ dülbend gömlek,¹²⁵⁴ hamam gömlek,¹²⁵⁵ kıllı bürüncek gömlek,¹²⁵⁶ sarı gömlek,¹²⁵⁷ kıl gömlek,¹²⁵⁸ bürüncek gömlek¹²⁵⁹ ve zibun gömlek¹²⁶⁰ yer almaktadır. Gömlek fiyatları da yine yapıldığı kumaşa ve çeşidine göre farklılık göstermiştir. Gömlekler 10 akçe ile 600 akçe arasında değişiklik göstermiştir.¹²⁶¹

Şalvar: Genelde ağır işlemeli ipekten yapılan ve beliyle bilek kısmı ipele bağlanan bol bir pantolon çeşididir.¹²⁶² Kayıtlarda şalvarın kullanımı ve çeşitleri hakkında bilgiler bulunmaktadır. Şalvar çeşidi olarak, hatayi şalvar,¹²⁶³ sandal şalvar¹²⁶⁴ ve alaca şalvar¹²⁶⁵ yer almaktadır.¹²⁶⁶ Şalvarların fiyatları 80-600 akçe arasında değişmiştir. Genel olarak hatayi şalvarlar pahalı olmuştur.¹²⁶⁷

Yaşamak: Kadınların sokakta feraceyle kullandığı, genellikle bir parçası baştan çeneye diğer parçası çeneden başa doğru bağlanan iki bölümden oluşan, feracenin

1246 Koçu, Türk Giyim..., s. 215.

1247 G.Ş.S., 252/63A.

1248 G.Ş.S., 242/51A, 243/3D, 247/77B, 248/43C, 249/4F, 252/43C, 255/85A, 257/10A, 262/131B, 265/53C, 268/42A...

1249 G.Ş.S., 242/77A, 243/25D, 246/14B, 247/34A, 248/55D, 249/50C, 252/88C, 255/19B, 257/123D, 258/31B, 262/30A, 264/69F, 265/16A, 268/38A...

1250 G.Ş.S., 242/32B, 243/73B, 249/41A, 251/36C, 252/31C, 255/1B, 257/4B, 258/22E, 260/24B, 263/51A, 264/17F, 268/80A, 271/3B...

1251 G.Ş.S., 242/42B.

1252 G.Ş.S., 242/47C, 243/19B, 246/7D, 248/33A, 249/14C, 249/20D, 252/62C, 252/88C, 257/64C, 257/123E, 263/43E, 268/81C.

1253 G.Ş.S., 243/15D.

1254 G.Ş.S., 243/25D, 243/34C, 249/14C, 252/33A.

1255 G.Ş.S., 243/61A, 246/12B, 247/91A, 248/11D, 249/65D, 251/28E, 252/52C, 255/41E, 257/131B, 258/43A, 262/146C, 263/17G, 265/108G, 268/85D...

1256 G.Ş.S., 248/55D.

1257 G.Ş.S., 249/7A.

1258 G.Ş.S., 268/89D, 271/3B.

1259 G.Ş.S., 243/18C, 247/68A, 247/69A, 247/69C, 248/11D, 251/2B, 260/55C, 262/140G, 263/45C, 268/22C, 271/124D.

1260 G.Ş.S., 257/28D.

¹²⁶¹ Örnekler için bkz., G.Ş.S., 242/26B, 243/99B, 246/14B, 247/58A, 247/64C, 251/17F, 254/26B, 254/77D, 257/64C, 257/99B, 258/9E, 262/99B, 264/17F, 268/9E, 271/102E.

1262 Koçu, Türk Giyim...,s. 215-216.

1263 G.Ş.S., 252/62C.

1264 G.Ş.S., 252/92B.

1265 G.Ş.S., 268/69C.

1266 G.Ş.S., 243/94D, 248/22B, 248/57A, 252/62C, 252/92B, 257/68C, 265/96A, 268/69C.

¹²⁶⁷ G.Ş.S., 248/57A, 252/62C, 252/92B, 257/68C, 265/96A.

üstünden sarktığı gibi, yakanın içinde olabilen, zenginlerin ve saraylıların kollayarak kullandığı beyaz bir örtüdür.¹²⁶⁸ Tereke kayıtlarında kumaşına, biçimine ve rengine göre isimlendirilen: Serpuş yaşmak,¹²⁶⁹ yaşmak makreme,¹²⁷⁰ yaşmak entari,¹²⁷¹ uçkur yaşmak,¹²⁷² peşkir yaşmak,¹²⁷³ ocak yaşmak,¹²⁷⁴ nakış ocak yaşmak,¹²⁷⁵ yaşmak kavuşturma,¹²⁷⁶ yaşmak kaftan,¹²⁷⁷ beyaz yaşmak kaftan,¹²⁷⁸ çuka ocak yaşmak¹²⁷⁹ ve yaşmak üslük¹²⁸⁰ çeşitleri yer almaktadır. Yaşmakların fiyatları çeşidine ve kullanıldığı yere göre değişmiştir. Bunlar içerisinde ocak yaşmaklar oldukça pahalıdır. Yaşmaklar 30-300 akçe arasında değişmektedir.¹²⁸¹

İhram: Hacıların Mekke'ye girmek hac ve umre yapmak için yün, pamuk ve ketenden dikişsiz olarak giydikleri elbiseye verilen isimdir. Ancak bunu sadece hacca giden kadınlar giymemekteydi. Hacca gitmeyen kadınlarda giymekteydi.¹²⁸² Belgelerde rengine ve yapıldığı kumaşa göre pek çok ihram çeşidi yer almıştır. Zibun ihram,¹²⁸³ kırmızı ihram,¹²⁸⁴ köhne ihram,¹²⁸⁵ beyaz ihram,¹²⁸⁶ siyah ihram¹²⁸⁷ ve beyaz sağır ihram¹²⁸⁸ gibi çeşitleri yer almıştır. İhramın terekelerinde bulunduğu kadınların hacı olarak kaydedilmiş olması bu kıyafetin sadece hacca giden kadınlar tarafından kullanıldığını göstermektedir. İhramların fiyatları yapıldığı kumaşa ve çeşidine

1268 Sevgi Gürtuna, "Osmanlı Kadınının Giyim Kuşamı" Ed. Güler Eren, Osmanlılar, Cilt 9, Ankara 1999, s.191

1269 G.Ş.S., 242/9C.

1270 G.Ş.S., 242/77A, 247/64E, 248/43C, 249/2E, 251/71D, 252/81C, 255/86E, 257/147D, 258/22E, 260/48F, 262/20C, 265/108G, 268/38B ...

1271 G.Ş.S., 243/25B.

1272 G.Ş.S., 243/27B.

1273 G.Ş.S., 243/29E.

1274 G.Ş.S., 242/19C, 243/42A, 246/42A, 247/68A, 249/50C, 251/22B, 252/14A, 254/76G, 255/46E, 257/147D, 258/5A, 262/23B, 265/89D, 268/58B...

1275 G.Ş.S., 246/2C, 262/23B.

1276 G.Ş.S., 247/78D, 255/20G.

1277 G.Ş.S., 248/55D, 251/80B, 257/50C.

1278 G.Ş.S., 251/80B, 257/50C.

1279 G.Ş.S., 252/14A, 252/39D, 255/82C, 257/45D, 257/111C, 257/147D.

1280 G.Ş.S., 257/80A.

¹²⁸¹ G.Ş.S., 257/118B, 257/141C, 257/147D, 258/5A, 258/7B, 258/22E, 260/10D, 260/29B, 260/44B, 260/48F, 262/3D, 262/20C, 262/23B, 262/45B.

1282 Pakalın, Osmanlı Deyim II..., s. 39.

1283 G.Ş.S., 243/78A.

1284 G.Ş.S., 243/85C, 251/9C, 251/14A, 251/24C, 255/84B, 255/89C, 257/99B, 262/3D, 262/131B, 265/82C, 265/108G, 268/25B.

1285 G.Ş.S., 243/14A, 246/2C, 247/93B, 248/47A, 249/81C, 251/36C, 252/11A, 255/61D, 257/17A, 260/40F, 262/28D, 264/57B, 268/20C.

1286 G.Ş.S., 242/47C, 246/59A, 252/40B, 255/1B, 257/73C, 257/80A, 260/13A, 260/33C, 262/28D, 262/68D, 262/99E, 262/132A, 263/33C, 264/26A, 268/41A.

1287 G.Ş.S., 248/33A, 265/108G, 265/109E.

1288 G.Ş.S., 251/67A.

göre değişmiştir. İhram fiyatları 10 akçe ile 400 akçe arasında değişmiştir.

Galata'da kadınların giyimde kullandıkları başka elbiseler de bulunmaktaydı. Bunlar: kavuşdurma,¹²⁸⁹ telli üslük,¹²⁹⁰ yakalık bez,¹²⁹¹ peştamal,¹²⁹² çarşılık bez top,¹²⁹³ nebati çatki,¹²⁹⁴ kebe,¹²⁹⁵ kapama,¹²⁹⁶ aba¹²⁹⁷ ve elbiseyi tamamlayan kemer, kırmızı kemer,¹²⁹⁸ adları altında geçen takılar yer almakta ve bunlar kadın kıyafetlerini tamamlamaktaydılar.

Kürk: kökeni belli olmayan ve eskiden beri Türkçede kullanılan kelime hem işlenmiş hem de işlenmemiş tüylü hayvan derilerini ifade etmektedir. Bu tür kürkler için Farsça post tabiri de kullanılmıştır.¹²⁹⁹ Kürk, kadın giyimini tamamlamakta ve genel olarak kışın tercih edilmekteydi. Kürk, Osmanlı coğrafyasında yaygın olarak kullanılmaktaydı ve kürk ticareti de buna bağlı olarak bir hayli gelişmişti. Kürk yapımında kullanılan postlar ise pek çok ülkeden ve pek çok hayvan çeşidinden elde edilmekteydi.¹³⁰⁰ Dohsson; “*Kış gelince koyun, kuzu, kedi, sincap kürkü giymeyen zanaatkâr, asker; köylü yoktur. Hattâ bazıları tilki ve tavşan kürkü de giyer; bunlar basit şehirlinin normal olarak kullandığı kürklerdir. Fiyatları, renklerine ve tüylerinin uzunluğuna göre değişir. Ermin, zerdava, beyaz tilki, sincap ve nihayet samur gibi kürkler ise ancak çok varlıklı kimselerin gardırobunda bulunur. Kadınlar da hiç istisnasız bu kürkleri kullanırlar; bu onların maddî durumuna ve zevkine bağlıdır. En*

1289 Kavuşurma çeşitleri; Sivasi kavuşurma, kadife kavuşurma ve sandal kavuşurmadır. Kavuşurma çeşitleri için bkz., 242/41B, 243/61A, 246/78D, 247/27C, 248/70B, 249/4F, 251/88D, 252/4D, 255/ 93B, 257/3A, 258/18F, 260/20C, 262/155A, 263/7A, 268/ 80A.

1290 G.Ş.S., 242/75A, 243/34C, 246 /58F, 248/55D, 249/4F, 252/88C, 255/47F, 257/111C, 262/79C, 265/116F, 268/22C...

1291 G.Ş.S., 242/47C, 243/31A, 257 /15E, 257/147D.

1292 Peştamal: kadınların başlarına örtükleri özel dokumaya denilmektedir. Belgelerde geçen peştamal çeşitleri için bkz., 243/31A, 246/23B, 247/70C, 249/50C, 251/2B, 252/63A, 255/85A, 257/7A, 262/97D, 265/85C, 268/69C...

1293 G.Ş.S., 243/19B.

1294 Çatki, Pullu işlemeli, kırmızı renkli gelin duvağına denilmektedir. <http://www.otukensozluk.com/> Çatki çeşitleri; Al çatki, yeşil çatki, kırmızı çatki, mor çatki, mavi çatki, al telli çatki çeşitleri yer almaktadır. Çatki ile ilgili belgeler için bkz., 242/19C, 243/19B, 248/55D, 249/14C, 251/24A, 257/64B...

1295 Kalın ceket anlamına gelmektedir. <http://www.otukensozluk.com/>(erişim tarihi 03.02.2015), Kebe çeşitleri: yanbolu kebesi, alaca kebe, beyaz kebe, köhne kebe, G.Ş.S., 243/82B, 246/4A, 247/23A, 265/108G, 268/50B.

1296 Elbise, giyecek takımı. G.Ş.S., 257/46A, 257/53B, 257/74B, 257/79B, 265/4E, 265/9C.

1297 Bu kumaştan yapılmış yakasız ve uzun üstlük. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.54d0de8103de97.34858763 (erişim tarihi 03.02.2015) G.Ş.S., 255/36G, 257/11B, 260/56E, 262/122B, 263/10A, 268/38B.

1298 G.Ş.S., 246/3D, 264/35B, 265/53E, 268/30A.

1299 Filiz Karaca, “Kürk” DİA, Cilt 26, İslam Araştırmaları Merkezi, 2002, s. 569.

1300 Zeki Tekin, “Osmanlı Devletinde Kürk Ticareti”, Türkler, Cilt 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s.745-763.

çok kullandıkları, ermin, sincap, petit gris denen sincap çeşidi ve samurdur”¹³⁰¹ şeklindeki açıklamasıyla İstanbul’da kürk kullanımının ne kadar yaygın olduğunu ortaya koymaktadır.

Giysiler içinde kullanılan en kıymetli kürkler yaklaşık değerlerine göre; siyah tilki, Sibiryaya gri sincabı, samur, elma yanağı¹³⁰², vaşak, zerdeva ve kakum idi. Ancak Osmanlı piyasasında farklı bütçelere göre çeşitli cins ve kalitede kürkler bulmak her zaman için mümkündü. 17. yüzyıl ortalarında esnaf için tespit edilmiş çeşitli kürk cinsleri; samur kafası, samur paçası, Çerkez zerdevası, zerdeva paçası, zerdeva boğazı, kakum, Rumeli sansarı, sansar paçası, sansar boğazı, sincap, beyaz tilki boğazı, Azak nâfesi, Azak’ın siyah bedeni, tilki paçası, Göllükesri’den gelen tilki nâfesi, Bosna çılkaçası, Göllükesri’den gelen çılkaça, Cezayir çakalı sırtı, Karaman çakalı, Cezayir çakalının ablağı idi. İhtiyaç duyulan kürkler yerli piyasa dışında Rusya’dan temin edilirdi. Buradan gelen kürkler aynı cins yerli kürklerden çok daha kaliteli ve pahalıydı. Samur, Vaşak, zerdava ve Rus tilkisi dışarıdan en sık gelen kürk cinsleriydi.¹³⁰³

İncelenen 1070 kadın terekesi içerisinde 643 (%59.81)’i kişi kürk sahibidir. Bu oran Galata’da kürk kullanımının yaygın olduğunu göstermektedir. Bu durumda her 10 kadından 6’sı kürk sahibidir. Kadınların sahip olduğu kürkler çeşitlilik arz etmiştir. Kadınların kimi bir kürke sahip iken, bazılarında birden fazla kürk bulunmaktadır. Kürklerin fiyatı kürkün cinsine ve durumuna göre çeşitlilik göstermiştir. Terekelerde çeşitli kürkler yer almaktadır. Bunlar çeşitli hayvanların derisinden yapılmaktaydı. Tespit edilen: kurt,¹³⁰⁴ kuzu,¹³⁰⁵ tilki,¹³⁰⁶ tavşan,¹³⁰⁷ sincap,¹³⁰⁸ kakum,¹³⁰⁹ zürafa,¹³¹⁰ sansar,¹³¹¹ samur,¹³¹² kaz,¹³¹³ su samuru¹³¹⁴ ve timur kürk’tür.¹³¹⁵ Terekelerde

1301 Dohsson, XVIII. Yüzyıl Türkiye’sinde..., s.82.

1302 Elma yanağı kürk, tilki postunun yanak tarafından yapılan kürktür. Elma dibi ismi verilen diğer bir kürk ise fiyat itibarıyla daha ucuzdur. Pakalın, Osmanlı ..., s. 522.

1303 Karaca, “Kürk”..., s.569.

1304 G.Ş.S., 251/36B,

1305 G.Ş.S., 242/9C, 242/43C...

1306 G.Ş.S., 262/57B, 262/125C.

1307 G.Ş.S., 243/15D, 243/18A...

1308 G.Ş.S., 247/6B, 247/32B...

1309 G.Ş.S., 246/78D, 247/50B...

1310 G.Ş.S., 247/73E.

1311 G.Ş.S., 249/35D, 251/31B.

1312 G.Ş.S.,243/34C, 248/57A, 249/4F, 251/14A, 251 /28E, 251/52A, 252/95D, 255/35D, 255/44B, 257/41C, 257/127C, 262/140G, 263/51A, 265/16D, 271/91E.

1313 G.Ş.S., 257/45D.

1314 G.Ş.S., 251/14A, 251/52A, 262/140G.

1315 G.Ş.S., 262/140C.

hayvanların dışında bir de kumaştan imal edilen kürkler yer almaktaydı. Bunlar; telli, sandal, sim, hatayi, yemeni, diba, çuka, boğasi, keten, alaca ve kıl kürktür.

Tablo 60: Hayvan Derisi Kürklerin Fiyatları.

Cinsi	Fiyatı (akçe)	Cinsi	Fiyatı (akçe)
Kurt	60-300	Zürafa	900
Kuzu	30-380	Sansar	1.200-2.100
Tilki	120-400	Samur	3.000-30.000
Kakum	400-4.400	Kaz	100
Tavşan	40-500	Su samuru	2.900-3.600
Sincap	400-2.400		

Terekelerde kürklerin renkleri konusunda da ayrıntılı bilgiler bulunmakta olup kürklerin rengi kürkün cinsinden cinsine değişmiştir. Bundan dolayı kürkün rengi diğer özellikleri ile birlikte verilmiştir. Kürkler renklerine göre şöyle yer almıştır: Telli zar sincap,¹³¹⁶ kömür kürk,¹³¹⁷ telli sarı sincap,¹³¹⁸ köhne beyaz kürk,¹³¹⁹ siyah sim kürk, caba beyaz kürk,¹³²⁰ beyaz tavşan kürk,¹³²¹ mor sandal kürk,¹³²² kırmızı hatayi kürk,¹³²³ turuncu cuka kıllı sincap kürk,¹³²⁴ köhne sarı yüz sincap kürk,¹³²⁵ al hatayi kıl sincap kürk,¹³²⁶ yeşil çuka kıllı köhne tavşan kürk,¹³²⁷ al telli hatayi kıllı kömür kürk,¹³²⁸ kömür kıllı sincap kürk,¹³²⁹ yeşil çuka tavşan kürk,¹³³⁰ yeşil çuka kıllı kürk,¹³³¹ turuncu çuka kıllı su samuru köhne kürk,¹³³² sarı sandal kürk,¹³³³ beyaz çuka köhne samur,¹³³⁴ kırmızı hatayi sincap kürk,¹³³⁵ beyaz çuka samur sof kürk,¹³³⁶ mavi

1316 G.Ş.S., 271/22E.

1317 G.Ş.S., 251/45B, 252/14A, 254/65D, 254/79B, 263/17G.

1318 G.Ş.S., 271/68F.

1319 G.Ş.S., 271/91E.

1320 G.Ş.S., 252/95D, 268/41C, 271/91E.

1321 G.Ş.S., 257/82B.

1322 G.Ş.S., 246/29E.

1323 G.Ş.S., 252/59A.

1324 G.Ş.S., 251/52A.

1325 G.Ş.S., 251/52A.

1326 G.Ş.S., 251/25C.

1327 G.Ş.S., 251/52A.

1328 G.Ş.S., 252/14A.

1329 G.Ş.S., 251/45B.

1330 G.Ş.S., 251/52A.

1331 G.Ş.S., 251/52A.

1332 G.Ş.S., 252/9A.

1333 G.Ş.S., 249/40D.

1334 G.Ş.S., 248/57A.

1335 G.Ş.S., 262/97D.

diba samur kürk,¹³³⁷ sarı sandal kıllı tavşan kürk,¹³³⁸ pembe diba kakum kürk¹³³⁹ ve kırmızı hatayi kakum kürk'tür.¹³⁴⁰

Bunun dışında kürk'ün görünüşü ve yapılmış olan süslemelerden de bahsedilmektedir. Buna göre; Mintan, serpuş, sim, kıl, cebe, diba, sepet, düz, börüncek, parça, kablı, baş, zümrüt ve firuz kürk çeşitleri bulunmaktadır. Kürklerin fiyatları da yukarıda belirttiğimiz özelliklere göre değişmekteydi. 9¹³⁴¹ akçe ile başlamakta ve 30.000 akçe'ye¹³⁴² kadar kürk çeşitleri bulunmaktaydı.

Değerlendirilen belgelerde kadınlardan bazılarının çok sayıda kürk ve çeşitlerine sahip olduklarını görülmektedir. Bu kadınlar muhtemelen kürk ticareti ile uğraşmaktaydılar.¹³⁴³ Meselâ; Kasımpaşa Yeldeğirmeni Mahallesinden Aişe bt. Abdullah'ın 857.720 akçe terekesi içerisinde on civarında farklı cins ve renklerde kürk bulunmaktadır. Bunlar; kakum kürk, beyaz çuka samur kürk, sarı çuka köhne parça kürk, kırmızı hatayi sincap kürk, üç kakum kürk ve beyaz çuka samur sof kürktür. Kürklerin toplam fiyatı 31.400 akçedir.¹³⁴⁴ Yine, Beşiktaş Cihannüma Mahallesinde oturan Saliha Hanım bt. Yusuf Ağa b. Abdullah'ın 440.653 akçe terekesinde beş kakum kürk, beyaz kıl samur kürk, kıl samur kürk ve dört tane sincap kürk bulunmaktadır.¹³⁴⁵

b. Başa Giyilenler

Kadınların başlarına giydikleri veya taktıkları eşyalardır. Bunlar arasında; başörtüsü, peçe,¹³⁴⁶ takke, yemeni,¹³⁴⁷ serpuş,¹³⁴⁸ tepelik, namaz bezi, kırmızı şal,¹³⁴⁹ yeşil şal,¹³⁵⁰ şal yemeni,¹³⁵¹ sarmalı yemeni, yemeni, baş yemeni,¹³⁵² sarık,¹³⁵³ sarık

1336 G.Ş.S., 248/57A.

1337 G.Ş.S., 243/34C. (fiyatı: 17100 akçe)

1338 G.Ş.S., 243/18A.

1339 G.Ş.S., 243/34C.

1340 G.Ş.S., 252/59A.

1341 G.Ş.S., 247/65C.

1342 Bu kürk samur bir kürktür. Beşiktaş Sinanpaşa mahallesinde oturan Ümmühan Hatunun sahip olduğu değerli kürk'ün dışında da kürkleri vardır. Bunlar; kakum kürk 5950, kakum kürk 4900, defa kakum kürk 6000, sincap kürk 2640, diba kakum kürk 5950, defa sincap kürk 305, kürk 1400, hatayi kakum kürk 2300 sahip olduğu kürkleri. G.Ş.S., 243/34C.

1343 Çok sayıda kürk sahibi olan kadınlar. G.Ş.S., 248/57A, 249/4F, 251/67A, 252/14A, 263/51A.

1344 G.Ş.S., 248/57A.

1345 G.Ş.S., 263/51A.

1346 G.Ş.S., 242/42B, 243/34C, 257/28D, 257/109B, 257/127C, 262/140G, 265/16A, 268/38A.

1347 Telli yemeni, dülbend yemeni. G.Ş.S., 242/51A, 243/61D, 246/4A, 247/35B, 268/42A.

1348 Telli serpuş, çatkı serpuş, serpuş yemeni, G.Ş.S., 242/19C, 243/3D, 247/64F, 248/31B, 252/48B, 255/15F, 264/32C, 265/73C, 268/36B.

1349 G.Ş.S., 246/23B, 249/4F.

1350 G.Ş.S., 249/4F.

1351 G.Ş.S., 242/47C, 243/34C, 243/94D, 246/23B, 247/88F, 248/22B, 249/62B, 251/4B, 252/92B,

sarması,¹³⁵⁴ baş makramesi,¹³⁵⁵ yakalık,¹³⁵⁶ çekme dülbend örtüsü,¹³⁵⁷ üslük¹³⁵⁸ ve dülbend örtüsü¹³⁵⁹ yer almıştır.

c. İçe Giyilenler

Lâle Devrine ait Galata tereke kayıtlarında iç giyim ile ilgili olarak ayrıntılı bilgiler verilmektedir. Bunlar, dizlik veya don çeşitleridir. Dize kadar inen ve uçkur denilen bir düzgülle bağlanan külotla don denir. Kadınlara ait olanların genel olarak paçaları dantelli idi.¹³⁶⁰ Kayıtlarda çeşitli renklerden ve kumaştan donlar yer almıştır. Örnek olarak; Don, kara don,¹³⁶¹ nakış don,¹³⁶² yemeni don,¹³⁶³ işleme don,¹³⁶⁴ peştamal silk don¹³⁶⁵ ve beyaz don'u gösterebiliriz.¹³⁶⁶ Bunun dışında iç giyimde kullanılan uçkur,¹³⁶⁷ zibun, sarı zibun,¹³⁶⁸ beyaz zibun,¹³⁶⁹ alaca zibun¹³⁷⁰ ve bazı dizlik¹³⁷¹ çeşitleri de yer almıştır.

d. Kumaş Çeşitleri

Kadınlar giyim ve kuşamlarına dikkat etmiş ve günün şartlarına göre giyinmeye çalışmışlardır. Bu giysi tercihlerinde önemli faktörlerden birisi kullanılan kumaşlar

257/37A, 262/20C, 263/23A, 265/96A, 268/69C.

1352 Üzeri elle boyanarak ya da kalıpla desen yapılarak süslenmiş ve baş örtüsü olarak kullanılan büyükçe tülbent; büyük yazma. <http://www.otukensozluk.com/> (erişim tarihi 03.02.2015) G.Ş.S., 243/85D, 246/65C, 247/39A,

1353 Eskiden giyilen fes, börk, külah, serpuş, kavuk gibi başlıkların üzerine sarılan tülbent, abani veya şala verilen ad. <http://www.otukensozluk.com/> (erişim tarihi 03.02.2015). G.Ş.S., 249/4F, 257/68C, 268/85D.

1354 G.Ş.S., 257/68C.

1355 G.Ş.S., 243/31A, 251/25C, 255/13E, 257/84D, 257/127C.

1356 G.Ş.S., 242/52C, 243/31A, 248/43C, 249/65B, 251/62D, 251/72A, 252/12E, 264/32F, 265/56A, 268/22C.

1357 G.Ş.S., 260/35E, 268/49A, 255/86E, 257/15E, 258/7B, 262/10B, 265/115F, 268/22C.

1358 Baş örtüsü, başa örtülen örtü. G.Ş.S., 246/86A, 247/69E, 249/65D, 251/3B, 265/56A.

1359 G.Ş.S., 243/31A, 249/4F, 249/50C, 251/25C, 252/43C, 255/46E, 260/40D, 265/65E, 268/44A.

1360 Reşat Ekrem Koçu, Türk Giyim kuşam ve Süslenme Sözlüğü, Sümerbank Yayınları, İstanbul 1969, s.94-95.

1361 G.Ş.S., 251/22B.

1362 G.Ş.S., 242/42B, 249/42C, 252/93C, 255/47F.

1363 G.Ş.S., 243/82B, 248/11D.

1364 G.Ş.S., 243/81A, 247/47C, 255/73E, 258/12D, 258/31B, 264/17A, 264/26A, 264/63A, 268/44A.

1365 G.Ş.S., 249/42C, 257/7A, 262/56G.

1366 G.Ş.S., 243/34C, 251/45B, 252 /33A.

1367 Uçkur: Dizlik veya şalvarı tutan çoğunlukla işlemeli bir çeşit kumaştır. Uçkur Örnekleri için bkz., 242/32B, 247/36C, 257/99B, 258/7A, 268/85D.

1368 G.Ş.S., 255/5C.

1369 G.Ş.S., 243/72B, 247/6B, 257/13C, 260/10D, 262/3D, 262/119F, 265/108G, 268/36A, 271/3D.

1370 G.Ş.S., 243/78A, 246/81C, 252/38C, 257/46A, 260/44B, 262/11A, 262/120G, 263/10E, 263/36G, 268/45B.

1371 Bez dizlik, yemeni dizlik G.Ş.S., 243/96C, 246/13A, 247/60A, 255/78B, 257/30C, 263/61A, 271/85G.

olmuştur. Kumaşlar iplik halindeki çeşitli maddelerden dokunmuştur. Galata'da kullanılan kumaş çeşitleri şunlardır; hatayi,¹³⁷² sof,¹³⁷³ çuha,¹³⁷⁴ sivasi,¹³⁷⁵ şam,¹³⁷⁶ tire, aba,¹³⁷⁷ atlas,¹³⁷⁸ astar,¹³⁷⁹ bez,¹³⁸⁰ bürüncek,¹³⁸¹ çözme,¹³⁸² kadife,¹³⁸³ boğasi,¹³⁸⁴ şayak,¹³⁸⁵ çekme,¹³⁸⁶ boyama,¹³⁸⁷ şal,¹³⁸⁸ tülbent¹³⁸⁹ ve kutni¹³⁹⁰ gibi kumaş çeşitleri bulunmaktadır.¹³⁹¹ Bu da İstanbul piyasasında, Tire, Manisa, Şam, Sivas gibi Osmanlı coğrafyasının farklı yerlerinde imal edilen kumaşların satıldığını

1372 İpekli bir kumaş türüne denir. Bkz. Pakalın, Osmanlı Terimler..., s. 766; G.Ş.S., 249 /81E, 251/2A, 251/62D, 254/34E, 255/60A, 257/64C, 258/11B, 268/36B...

1373 Bir çeşit sertçe, ince yünlü kumaş türü denilmektedir. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.548582819a8df9.83771328 (Erişim tarihi 08.12.2014), G.Ş.S., 242/47C, 243/14A, 246/83A, 247/23B, 248/57A, 249/4F, 257/64B, 258/31B, 262/131B...

1374 Çuha, tüysüz, ince ve dimi ya da bez ayağı örgüsü ile dokunmuş ince yün kumaş türüne denilmektedir.

1375 G.Ş.S., 242/26B.

1376 G.Ş.S., 243/61A, 246/28D, 247/93B, 248/25B, 249/2C, 251/74C, 252/6A, 255/91C, 257/46A, 262/76D, 263/7A, 265/108G, 268/36A...

1377 Aba: kaba ve kalın bir yünlü kumaş, bu kumaştan yapılan eşyadır; potur, hırka, cepken, bil hassa paltoya da aba denilmektedir. Koçu, Türk Giyim..., s. 7.; Aba kumaş ile ilgili geçen belgeler için bkz., 242/52C, 246/12B, 247/32B, 248/57A, 249/20D, 251/27C, 255/36G, 257/11B, 260/56E, 262/122B, 263/10A, 265/108G, 268/36A...

1378 Atlas, Yüzü parlak, sık dokunmuş bir tür ipekli kumaşa verilen isimdir. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5485b729e20265.41067083, (Erişim tarihi 08.12.2014), Atlas ile ilgili belgeler için bkz., 252/92B, 257/99B, 257/104E, 257/109B, 257/127C, 257/147D, 260/50F.

1379 Astar, giyecek, perde, çanta, ayakkabı vb. şeylerde, kumaşın veya derinin iç tarafına geçirilen ince kata verilen isimdir. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5485ba4e20a0a6.68709839 (Erişim tarihi 08.12.2014), Astar geçen belgeler için bkz., 243/79A, 243/82B, 246/23B, 248/33A, 249/29C, 251/74C, 252/14A, 255/77E, 257/91C, 257/94A, 257/97B, 262/67F, 265/84B..

1380 G.Ş.S., 254/65C, 255/35D.

1381 G.Ş.S., 254/79B.

1382 El tezgâhlarında dokunan genellikle çarşaf yapılan kaput bezi. <http://www.otukensozluk.com/> (Erişim tarihi 23.02.2015) G.Ş.S., 246/78D, 247/68A, 249/43C, 255/61D, 257/11B, 262/125C, 268/47B.

1383 Belirli uzunlukta bırakılmış ham madde lifleri, yüzeyine yumuşaklık ve parlak bir görünüm veren bir tür dokuma. <http://www.otukensozluk.com/> (Erişim tarihi 23.02.2015). G.Ş.S., 243/94D, 246/78D, 251/54A, 252/95D, 254/31D, 258/7B, 262/28D, 265/115F, 268/36A.

1384 Kalın çulha bezi. <http://www.otukensozluk.com/> (Erişim tarihi 23.02.2015) G.Ş.S., 246/52B, 247/32B, 255/93B, 257/1A, 265/89D, 268/42F.

1385 Atkısı kalın yün ipliği, çözgüsü genellikle ince pamuk ipliğinden dokunan dayanıklı kaba kumaş. <http://www.otukensozluk.com/> (Erişim tarihi 23.02.2015) G.Ş.S.,

1386 Bir çizgisi ipek, bir çizgisi pamuk ipliğiyle bez ayağı örgüde dokunan kumaş. G.Ş.S., 242/41B, 243/18C, 255/69A, 265/108G, 268/36A.

1387 Siyah boyama, al boyama, sarı boyama. G.Ş.S., 242/65B, 243/31A, 246/83A, 251/33C, 252/81C, 255/25D, 262/23B, 265/31B, 268/42F.

1388 Orta şal kaftan, şal kaftan, G.Ş.S., 242/47C, 243/34C, 246/23B, 247/84A, 249/62B, 251/4B, 257/99B, 262/20C, 263/23A, 265/96A, 268/69C...

1389 G.Ş.S., 268/80A.

1390 İpek ve pamuk karışığı renkli entarilik kumaş. <http://www.otukensozluk.com/> (Erişim tarihi 23.02.2015) G.Ş.S., 257/99B.

1391 Kumaş çeşitleri hakkında daha fazla bilgi için bkz; Suraiya Faroqhi, Osmanlı'da Kentler ve Kentliler, Çev. Neyyir Kalaycıoğlu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 3 baskı, İstanbul 2000, s.155-191.

göstermektedir. En çok kullanılan yünlü bir çeşit kumaş olan ve hem yerli hem de ithal olarak satılan çuka idi.

e. Ayağa Giyilenler

Kadının kıyafetinin tamamlayıcılarından biri ayağına giydiği eşyalar olmuştur. Galata'da diğer Osmanlı coğrafyasında olduğu gibi çeşitli eşyalar ayağa giyilmiştir. Tereke kayıtlarında çeşitli ayağa giyilen eşyalar çıkmıştır. Bu eşyalar şunlardır: Terlik,¹³⁹² çizme, mest,¹³⁹³ çarık, nalın ve pabuç¹³⁹⁴ bulunmaktadır. Nerval, İstanbul'u ziyaretinde, "*Türkler sarı çizme ya da pabuç giyerlerdi. Ermenilerin kırmızı, Rumların mavi, Yahudilerin ki ise siyahtı. Parlak ve süslü giysileri ancak Müslümanlar giyebilirdi.*"¹³⁹⁵ Dohsson, yine bunu destekler biçimde, Müslümanların ayakkabılarının rengiyle de diğer tebaadan ayırdıkları belirtilmiştir. Ulemanın dışında herkesin sarı deriden yapılmış ayakkabı giydiği, ulemanın pabucunun ise koyu mavi olduğu belirtilmiştir. Diğer taraftan askerlerin bazı sınıftan bazılarının kırmızı çizme giydiği ve Müslümanların dışında kalanların ise siyah pabuç kullandıklarını söylemiştir.¹³⁹⁶

Tereke kayıtlarında ayağa giyilen çeşitli eşyalar bulunsa da bunların rengi hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Sadece cinsi ve fiyatı belirtilmiştir. Ayağa giyilen eşyalar, diğer giyim eşyalarına göre tereke kayıtlarında daha az yer almıştır.

3. Değerli Mücevherler ve Takılar

Kadınlar zenginliklerini gösteren, giyimlerini tamamlayan değerli mücevherler ve takılar takmışlardır. Takı kadın giyiminin vazgeçilmez unsurlarından biri olmuştur. Kadınlar giydikleri elbisenin modeline ve rengine uygun olarak takı takarak süslenmişlerdir. Pek çoğu kıymetli taş ve madenlerden yapılmıştır. Meselâ; bir kişinin sahip olduğu bir la'l yüzük, diğer bir kişinin bütün terekesinin iki, üç katı olabilmekteydi. Yani takı sahibi olmak ve bunların değerli olması kişinin zevki kadar ekonomik gücüne dayanmaktaydı. Aynı zamanda bazı takılar örneğin; altın bilezik yatırım aracı olarak da kullanılabilmekteydi.¹³⁹⁷ Pietro Della Valle, ülkesine yazmış

1392 Tereke kayıtlarında çeşitli terlik çeşitleri verilmiştir: köhne terlik ve beyaz terlik bulunmaktadır.

1393 Tereke kayıtlarında geçen pabuç olarak geçmektedir.

1394 Tereke kayıtlarında geçen pabuç çeşitleri: cedid pabuç ve köhne pabuç olarak geçmektedir.

1395 Nerval, Doğu'da Seyahat..., s.562.

1396 Dohsson, XVIII. Yüzyıl Türkiyesinde Örf Ve Adetler..., s.77.

1397 Gülser Oğuz, "61 Numaralı Edirne Şer'iyye Sicillerine Göre 17. Yüzyılda Edirneli Kadınların

olduğu mektupta “Osmanlı’daki kadınların son derece gösterişli mücevherler taktıklarını vücutlarını bu takıların süslediklerinden” bahsetmektedir.¹³⁹⁸ Yine aynı şekilde Lady Montagu, İstanbul’da dostluk ettiği kadınların taktığı mücevherlerin güzelliğine ve değerlerinin çok yüksek oluşundan bahsetmekte hayranlığını ifade etmektedir.¹³⁹⁹

Değerlendirilen 1070 tereke kaydı içerisinde değerli mücevher ve takılara sahip olan 598(%55.88) kişi bulunmaktadır. Galata kadınlarının mal varlığı dağılımında en yüksek orana değerli eşyalar ve takılar sahiptir. Değerli eşyalar ve takıların oranı %26.79’dir. Kadının muhalefâtının 4/1’den fazlasını oluşturan değerli eşyalar dikkate değerdir.

Terekelerde genel olarak aksesuar olarak kuşak kullanılmıştır. Kayıtlar içerisinde mücevher kuşak,¹⁴⁰⁰ sim ön kuşak,¹⁴⁰¹ sağır inci kuşak,¹⁴⁰² sağır sim kuşak,¹⁴⁰³ inci kuşak yakut,¹⁴⁰⁴ üç yakutlu inci kuşak,¹⁴⁰⁵ sim kırmızı kuşak,¹⁴⁰⁶ incili sim kuşak,¹⁴⁰⁷ yanbolu ön kuşak,¹⁴⁰⁸ sim kebir kuşak,¹⁴⁰⁹ altın ön kuşak,¹⁴¹⁰ elmas kuşak¹⁴¹¹ ve sandal inci kuşak¹⁴¹² bunlar içerisinde yer almaktadır. Kuşaklara takılan birde altın baş¹⁴¹³ bulunmaktaydı.

Değerli eşyalar içerisinde öne çıkan aksesuarlardan biri de saatlerdir. Saatlerin de farklı çeşitleri yer almıştır. Saat fiyatları saatin yapısına göre değişmiştir. Tereke kayıtlarında inci saat,¹⁴¹⁴ sim saat,¹⁴¹⁵ sim sağır saat,¹⁴¹⁶ altın saat¹⁴¹⁷ ve bir de incili

Giyim Kuşam Kültürü- Clothing Culture of Edirne Women in 17th Century According to Edirne Court Record Number 61”, Millî Folklor, S.92, 2011, s.112.

1398 Gürtuna, Klasik...,s.915.

1399 Montagu, Doğu Mektupları..., s.

1400 Mücevher kuşak ortalama fiyatı 10420 akçe’dir. G.Ş.S., 242/75A, 246/78D, 265/108G.

1401 Sim ön kuşak ortalama fiyat ortalama olarak 610’dir.G.Ş.S., 246/83A, 247/65B, 254/61E, 262/79C....

1402 Sağır inci kuşak ortalama fiyatı 475 akçedir. G.Ş.S., 247/31A, 248/31B, 251/72A,268/38A...

1403 Sağır sim kuşak 100-600 akçe arasında fiyatı değişmektedir: G.Ş.S., 243/42A, 246/3D, 246/42A, 247/38C, 248/11D, 268/80A, 271/19B.

1404 Yakut inci kuşağın fiyatı 19200 akçedir. 243/34C.

1405 Üç yakutlu inci kuşak 1440 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 243/81A.

1406 Sim kırmızı kuşağın fiyatı 240 akçe’dir. G.Ş.S., 246/41D.

1407 Incili sim kuşak fiyatı 1400-1800 akçe arasındadır. G.Ş.S., 246/42A, 252/59A, 257/99B.

1408 Yanbolu ön kuşak 1200 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 246/83A.

1409 Sim kebir kuşak 700-1920 akçe arasındadır. G.Ş.S., 247/43C, 251/14A, 257/112A, 263/39D, 264/26A.

1410 Altın ön kuşak 18720 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 248/57A.

1411 Elmas kuşak fiyatı 48000 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 249/4F.

1412 Sandal inci kuşak 652 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 249/50C.

1413 Altın kuşak başı 200 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 248/50D.

1414 İnci saat 1200 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 242/42B.

1415 Sim saat 1200 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 246/86A.

saat kebesi¹⁴¹⁸ yer almıştır.

Kulağa takılan küpelerin de çeşitli tipleri kadının takmış olduğu takılar içerisinde yer almaktadır. Bunlar boyutlarına göre “sağır ve kebir” olarak isimlendirilmiştir. Bunların çeşitleri şunlardır: inci sağır küpe,¹⁴¹⁹ zümrüt küpe,¹⁴²⁰ sağır zümrüt küpe,¹⁴²¹ zümrüt küpe çift,¹⁴²² inci küpe,¹⁴²³ saf inci küpe,¹⁴²⁴ yeşil ayaklı zümrüt küpe,¹⁴²⁵ zümrüt küpe ayaklı,¹⁴²⁶ inci küpe çift,¹⁴²⁷ altın zümrüt küpe,¹⁴²⁸ sağır inci küpe,¹⁴²⁹ ikişer ayaklı zümrüt küpe,¹⁴³⁰ askılı inci küpe,¹⁴³¹ zümrüt küpe üç ayak,¹⁴³² birer ayaklı zümrüt küpe,¹⁴³³ inci askılı zümrüt küpe,¹⁴³⁴ altın küpe,¹⁴³⁵ sağır inci küpe üç ayak,¹⁴³⁶ la’l¹⁴³⁷ küpe,¹⁴³⁸ dökme küpe çift,¹⁴³⁹ tek inci küpe,¹⁴⁴⁰ halkalı la’l küpe,¹⁴⁴¹ müstamel dökme küpe,¹⁴⁴² kırmızı küpe,¹⁴⁴³ hırdavat küpe çift,¹⁴⁴⁴ çözme küpe çift,¹⁴⁴⁵ inci askılı küpe,¹⁴⁴⁶ üç ayaklı inci küpe¹⁴⁴⁷ ve bozuk

-
- 1416 Sim sağır saat 600 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 255/82C.
1417 Altın saat 1500 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 263/51A.
1418 İncili saat kebesi 400 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 242/42B.
1419 İnci sağır küpe 250 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 242/51A, 247/27C, 251/28E.
1420 Zümrüt küpe 1500 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 242/19C.
1421 Sağır zümrüt küpe 500-1000 akçe arasındadır. G.Ş.S., 246/23B, 249/42C.
1422 Zümrüt küpe çift fiyatı 500-1900 akçe arasındadır. G.Ş.S., 268/30B, 243/25D.
1423 İnci küpe ortalama 700 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 249733C, 258/18F, 260/10D.
1424 Saf inci küpe 150 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 243/61D
1425 Yeşil ayaklı zümrüt küpe 470 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 243/63A.
1426 Zümrüt küpe ayaklı 900-3000 akçe arasındadır. G.Ş.S., 243/94D, 249/55B, 252/3B.
1427 İnci küpe çift 300-2000 akçe arasındadır. G.Ş.S., 257/104E, 262/34B, 262/132F, 265/73C.
1428 G.Ş.S., 246/28D.
1429 Sağır inci küpe 150-500 akçe arasındadır. G.Ş.S., 249/ 81C, 251/24A, 252/93C, 254/66C, 257/73B, 262/34B.
1430 İkişer ayaklı zümrüt küpe çift 4400 akçe’dir. G.Ş.S., 246/41D.
1431 Askılı inci küpe 720 akçe’dir. G.Ş.S., 246/42A.
1432 Zümrüt küpe üç ayaklı 3000-3200 akçe arasındadır. 246/55C ,246/58F.
1433 Bir ayaklı zümrüt küpe 2400 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 246/74C.
1434 İnci askılı küpe 23860 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 257/30A.
1435 G.Ş.S., 257/13C, 260/40F, 263/29A.
1436 Sağır inci küpe 510 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 248/22B.
1437 La’l:Parlak kırmızı renkte, billurlaşmış, saydam bir alüminyum oksidi olan değerli bir taş.[http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.545b45e57defb8.93730964,\(erişim tarihi 06.11.2014\)249/4F](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.545b45e57defb8.93730964,(erişim tarihi 06.11.2014)249/4F).
1438 Lal küpe 3000 akçe fiyatındadır. G.Ş.S.,
1439 Dökme küpe fiyatı 600-1900 akçe arasındadır. G.Ş.S., 248/45A, 249/7A, 252/22A, 252/50C
1440 Tek inci küpe 240 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 251/17F.
1441 Halkalı la’l küpe 7500 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 251/67A.
1442 Müstamel dökme küpe 1000 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 252/18C
1443 Kırmızı küpe 200 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 252/43C.
1444 Hırdavat küpe çift 1500 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 252/59A.
1445 Çözme küpe çift 3500 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 255/88B.
1446 Askılı inci küpe 720 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 246/42A.
1447 Üç ayaklı inci küpe 720 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 248/5B.

olduğunu belirtmek amacı ile söylenen hurda küpe çeşitleri yer almaktaydı.¹⁴⁴⁸

Kadın takıları arasında kola takılan çok çeşitli takılar bulunmaktadır. Bunların fiyatları da cinsine ve ağırlığına göre değişmekteydi. Genel olarak takı sahibi olanların çoğunluğunun “altın bilezik” sahibi oldukları söylenebilir. Altın bilezik saf,¹⁴⁴⁹ mercan bilezik,¹⁴⁵⁰ sim bilezik,¹⁴⁵¹ altın bilezik çift,¹⁴⁵² inci bilezik,¹⁴⁵³ sağır altın bilezik¹⁴⁵⁴ ve birinci bilezik¹⁴⁵⁵ türleri yer almaktadır.

Tereke kayıtları içerisinde bir de “elmas bilezik” bulunmaktadır. Bu bilezik türü oldukça pahalıdır.¹⁴⁵⁶ Bir de küçük olarak belirtilen sağır elmas bilezik bulunmaktaydı.¹⁴⁵⁷ Faroqhi bileziğin sadece altından yapıldığını ve çift satıldığını söylese de, bunun böyle olmadığını yukarıda çeşitleri verilen bileziklerden de anlaşılmaktadır.¹⁴⁵⁸ Bileziğin altın ve değerli madenden olması sebebi ile kadın için ekonomik bir güç anlamına gelmekteydi. Kadın bunlara sahip olmak ile bir anlamda her an kullanabileceği sermayeye de sahip olmuş olmaktadır.

Kadınların takıları arasında bir diğer değerli takı da yüzüktü. Tereke kayıtları içerisinde çeşitli yüzük çeşitleri yer almıştır. Altın yüzük,¹⁴⁵⁹ sim yüzük,¹⁴⁶⁰ zümrüt altın yüzük,¹⁴⁶¹ zümrüt yüzük,¹⁴⁶² elmas yüzük,¹⁴⁶³ dökme altın yüzük,¹⁴⁶⁴ taşlı altın yüzük,¹⁴⁶⁵ la'l yüzük, lal altın yüzük¹⁴⁶⁶ taşlı yüzük,¹⁴⁶⁷ kırık zümrüt yüzük,¹⁴⁶⁸ yakut

1448 G.Ş.S., 268/41A.

1449 G.Ş.S., 246/41D, 246/65C, 251/72A, 262/125C, 264/26A.

1450 G.Ş.S., 243/82B.

1451 G.Ş.S., 246/86A, 251/36B, 252/32C, 254/83D, 255/54C, 260/48F, 262/79C, 262/86B, 268/41A.

1452 G.Ş.S., 242/42B, 243/42A, 248/57A, 251/22B, 257/82B, 258/31B, 260/24B, 262/52B.

1453 G.Ş.S., 246/65C, 248/57A, 251/82C, 252/38C, 255/36G, 255/82C, 265/108G, 271/107B.

1454 G.Ş.S., 252/58B, 257/104E.

1455 G.Ş.S., 255/36G.

1456 Elmas bileziğin fiyatı: 30000. G.Ş.S., 249/4F

1457 Sağır elmas bileziğin fiyatı: 3125. G.Ş.S., 265/108G.

1458 Faroqhi, Osmanlı Kültürü...,s.123

1459 Altın yüzük fiyatı 300-600 akçe arasındadır. G.Ş.S., 247/84A, 248/5B, 249/33C, 251/22B, 255/89C, 257/30A, 268/86F, 271/37C.

1460 Sim yüzük 30-300 akçe arasındadır. G.Ş.S., 248/5B, 249/65D, 252/39D, 252/59A, 254/5B, 255/60A, 258/13B, 262/86B, 264/26A, 268/6D, 271/55C.

1461 Zümrüt altın yüzük 440-640 akçe arasındadır. G.Ş.S., 246/41D, 252/14A.

1462 Zümrüt yüzük 1000-3000 akçe arasındadır. G.Ş.S., 248/57A, 251/28E, 252/33A, 263/23A, 265/2J, 268/22C, 268/38A.

1463 Elmas yüzük fiyatı 12000 akçedir. G.Ş.S., 249/4F.

1464 Dökme altın yüzük 440 akçedir. G.Ş.S., 249/20D.

1465 Taşlı altın yüzük 250-1200 akçe arasındadır. G.Ş.S., 251/45B, 255/1B, 255/89C, 271/103A.

1466 La'l yüzük ve La'l altın yüzük 545-1900 akçe arasındadır. G.Ş.S., 249/29C, 251/54A, 251/80B, 268/80A.

1467 Taşlı yüzük 365 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 254/34C.

1468 Kırık zümrüt yüzük 200 akçedir. G.Ş.S., 257/28D.

yüzük¹⁴⁶⁹ ve yeşil taşlı altın yüzük¹⁴⁷⁰ bunların arasında yer almaktadır.

Kadınların takıları arasında yer alan diğer bir takılar ise boyna ve ele takılan kolye veya halkalardır. Bu tür takılar kayıtlarımızda şöyle geçmektedir: inci kolye,¹⁴⁷¹ altın halka,¹⁴⁷² inci halka,¹⁴⁷³ altın zincir,¹⁴⁷⁴ altın gerdan,¹⁴⁷⁵ inci takı,¹⁴⁷⁶ inci bileklik¹⁴⁷⁷ ve inci gerdanlık¹⁴⁷⁸ karşımıza çıkan diğer değer takılardandır. Kadınların burunlarına taktıkları sim hızma¹⁴⁷⁹ ve inci dökme kömür hızma¹⁴⁸⁰ çeşitleri de geçmektedir.

Tereke kayıtları içerisinde geçen bir diğer değerli eşya ise “hatem”¹⁴⁸¹ ismi ile geçen değerli mühürlerdir. Bu hatem çeşitleri yüzük üzerine genel olarak yapılmıştır. Bunlar; hatem,¹⁴⁸² sarı yakut hatem,¹⁴⁸³ yakut hatem,¹⁴⁸⁴ zümrüt hatem,¹⁴⁸⁵ altın hatem,¹⁴⁸⁶ sim hatem¹⁴⁸⁷ ve altın hatem yüzüktür.¹⁴⁸⁸

Kadınların süslenmelerinin vazgeçilmez parçalarından biride aynalar olmuştur. Kayıtlar içerisinde zümrüt taşlı tablo ayna,¹⁴⁸⁹ incili ayna,¹⁴⁹⁰ zümrüt ayna¹⁴⁹¹ ve inci taş ayna¹⁴⁹² bulunmaktadır.

Muhallefât kayıtları içerisinde başka değerli taşlar da bulunmaktadır. Bunlar, zümrüt taş,¹⁴⁹³ taş altın,¹⁴⁹⁴ sim taşdır.¹⁴⁹⁵ Bunun yanında çeşitli altın çeşitleri yer

1469 Yakut yüzük 4000 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 264/55C.

1470 Yeşil taşlı altın yüzük 230 akçedir. G.Ş.S., 271/103A.

1471 İnci kolye 2500 akçedir. G.Ş.S., 247/84A.

1472 Altın kolye 2145 akçedir. G.Ş.S., 247/84A.

1473 İnci halka 1565 akçedir. G.Ş.S., 264/53D.

1474 G.Ş.S., 248/57A, 249/14C, 251/14A, 262/155A.

1475 Altın gerdan 1500-8400 akçe arasındadır. G.Ş.S., 247/50B, 258/31B, 258/43C, 264/26A.

1476 İnci takı 6000-22100 akçedir. G.Ş.S., 252/9D, 255/5C, 263/61A, 268/68B.

1477 İnce bileklik 850-300 akçedir. G.Ş.S., 271/38D, 271/110B.

1478 İnci gerdanlık 2800 akçedir. G.Ş.S., 271/99F.

1479 G.Ş.S., 247/73E.

1480 İnci dökme kömür hızma 1700 akçedir. G.Ş.S., 258/31B.

1481 Hatem, mühür ve mühürlü yüzük anlamlarına gelmektedir. <http://www.otukensozluk.com/> (erişim tarihi 02.02.2015)

1482 G.Ş.S., 243/34C, 246/3A, 249/20D, 251/62D, 262/155A, 265/3A.

1483 Sarı yakut hatem 720 akçe'dir. G.Ş.S., 243/34C.

1484 Yakut hatem 2700 akçe'dir. G.Ş.S., 243/34C.

1485 Zümrüt hatem 2000 akçe'dir. G.Ş.S., 246/78D.

1486 Altın hatem 250-900 akçe arasındadır. G.Ş.S., 247/50B, 248/43C, 249/4F, 252/63A, 254/55A, 255/44H, 265/85C, 268/68B.

1487 Sim hatem 100 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 246/41D, 255/66C.

1488 Altın hatem yüzük 250-500 akçe arasındadır. G.Ş.S., 249/20D, 252/39D, 252/62C, 257/147D.

1489 Zümrüt taşlı tablo ayna 14400 akçedir. G.Ş.S., 248/57A.

1490 İncili ayna 3000 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 249/4F.

1491 Zümrüt ayna 24000 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 263/36G.

1492 İnci taş ayna 4400 akçe. 263/51A.

1493 Zümrüt taş 120 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 252/33A.

1494 Taş altın 330 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 252/11A.

almaktadır. Yıldızlı altın, Macar altın,¹⁴⁹⁶ Mısır altın,¹⁴⁹⁷ İstanbul zincirli altın,¹⁴⁹⁸ mısır zincirli altın,¹⁴⁹⁹ altın,¹⁵⁰⁰ boğaz altın,¹⁵⁰¹ baldız altın,¹⁵⁰² altın akçe,¹⁵⁰³ altın mısır zincir akçe,¹⁵⁰⁴ zincirli boğaz altın¹⁵⁰⁵ ve cedid altın¹⁵⁰⁶ çeşitleri yer almaktadır.

Terekelerde çıkan takılardan biride kafaya ve saça takılanlardı. Galata da kadınların lükse düşkün olmuş ve güzel görünmek istemişlerdir. Kadınların saçlarına takmış oldukları eşyalar saçlık,¹⁵⁰⁷ inci takılı çuka baş,¹⁵⁰⁸ inci saçlık,¹⁵⁰⁹ altın saç bağı, sim saç bağı¹⁵¹⁰ ve inci yeşil serpuş¹⁵¹¹ bunlar içerisinde yer almaktadır.

Kayıtlarda çıkan diğer değerli eşyalar ise şöyledir. İnci eklik,¹⁵¹² inci cebe,¹⁵¹³ sim bıçak,¹⁵¹⁴ sim meşrebe,¹⁵¹⁵ sim mert,¹⁵¹⁶ inci engelek,¹⁵¹⁷ zümrüt çuhadar,¹⁵¹⁸ sim fincan takımı,¹⁵¹⁹ sim kelbedan,¹⁵²⁰ incili civan kayış,¹⁵²¹ altın çilingir,¹⁵²² altın levha,¹⁵²³ sim kese,¹⁵²⁴ beyaz akçe kuruş,¹⁵²⁵ tahacülat kızıl,¹⁵²⁶ altın köselik taşlı,¹⁵²⁷

1495 Sim tas 1700 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 271/22E.

1496 Macar altın 360 akçe. G.Ş.S., 252/11A.

1497 Mısır altın 325 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 252/11A.

1498 İstanbul zincirli altın 1000 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 252/62C, 257/11B.

1499 G.Ş.S., 252/62C.

1500 Altın aded 37: 13320 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 252/95D.

1501 Boğaz altın 27: 10800 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 255/88B.

1502 Baldız altın aded 39: 15510 akçedir. G.Ş.S., 257/68C.

1503 Altın akçe 990 akçedir. G.Ş.S., 260/10D.

1504 Altın mısır zincir 6072 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 262/97D.

1505 Zincirli boğaz altın8: 2688 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 265/108G.

1506 Cedid altın 2520 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 268/80A.

1507 Saçlık, örülmüş saçlara takılan gümüş, altın para, saçak veya ince uzun bez. <http://www.otukensozluk.com/> (erişim tarihi 06.11.2014)

1508 İnci takılı cuka baş 621 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 252/9D.

1509 İnci saçlık 1800 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 246/58F.

1510 Sim saç bağı 480 akçedir. G.Ş.S., 255/78B.

1511 Yeşil incili serpuş 260 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 251/45B.

1512 İnci eklik 700 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 243/91B.

1513 İnci cebe 1200 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 243/93B.

1514 Sim bıçak 100-1000 akçe arasındadır. G.Ş.S., 246/41D, 249/14F, 251/22B, 251/88D, 262/30A, 262/68D, 262/86B, 264/29A.

1515 Sim meşrebe 1300-3190 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 246 /42A, 257/37A, 265/108G.

1516 Sim akçe 1000 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 246/42A, 265/3A.

1517 İnci engelek 1160-2400 akçe arasındadır. G.Ş.S., 246/42A, 265/42A, 265/66F.

1518 Zümrüt çuhadar 1700 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 247/65B.

1519 Sim inci takımı fiyatı 300-1000 akçe arasındadır. G.Ş.S., 255/1B, 264/29A, 265/108G.

1520 Sim kelbedan 2115 akçedir. G.Ş.S., 257/147D.

1521 İncili civan kayış 3000 akçe'dir. G.Ş.S., 257/127C.

1522 Altın çilingir 1800 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 258/31B.

1523 Altın levha 5000 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 258/31B.

1524 Sim kese 11760 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 263/36G.

1525 Beyaz akçe kuruş 14190 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 265/4E.

1526 Tahacülat kızıl 600 akçe fiyatındadır. G.Ş.S., 265/42A.

1527 Altın köselik taşlı 3000 akçe'dir. , G.Ş.S., 268/44D.

sim tarak,¹⁵²⁸ külçe som bulunmaktadır.

Tereke kayıtları içerisinde çok miktarda değerli eşya ve takılara sahip olan Kasımpaşa Yeldeğirmeni Mahallesi'nde oturan toplam 857.720 akçe tereke miktarına sahip olan Aişe bt. Abdullah'tır. Aişe'nin terekesinde sahip olduğu inci kulak, altın bilezik çift, altın zincir, zümrüt taşlı tablo ayna, cevher taşlı, altın ön kuşak, sim ön kuşak, sim ön kuşak, mercan tespih, elmas taşlı mücevher kuşak, altın ön kuşak, zümrüt yüzük, kiras elmas yüzük, mücevher taşlı yüzük, zümrüt yüzük, zümrüt, iki zümrüt küpe, birer ayaklı sağır çift, sandal altın bilezik çift ve inci bilezik bulunmaktadır.¹⁵²⁹ Yine zengin kadınlardan biri Beşiktaş'a bağlı Sinan Paşa mahallesinden Ümmühan Hatunun 584459 akçe terekesinin 175.576 akçesini sahip olduğu değerli eşyalar oluşturmaktadır. Bu değerli eşyalar; elmas kuşak, altın kuşak, inci kuşak, elmas bilezik, zümrüd çift küpe, zümrüd yüzük, iki elmas yüzük, altın, altın bilezik, sim, altın kuşak, lal şamdan, zümrüd, lal küpe çift, inci, altın bıçak, sim kuşak ve incili ayna'dır. Ümmühan hatun oldukça zengin biridir. Eşi "seyyid" lakabı olan Ahmed Efendidir. Muhtemelen Galata'nın ön de gelen insanlarından biridir.¹⁵³⁰

Galata ekonomik olarak ve sosyal yaşantı bakımından Osmanlı devletinin diğer coğrafyalarına göre farklılık göstermekteydi. Galata kadını bunu giyim ve kuşamda kullanılan değerli takılarıyla da göstermiştir. Çeşit çeşit kumaşlar, renkler, başlıklar ve kullanılan mücevherlerde bunun bir göstergesi olmuştur. Zenginliğin göstergelerinden olan kürk, kaliteli ipekler ve mücevherler kullanılmıştır. Bu aslında Galata yüksek tabakasının durumunu gözler önüne sermektedir.

Giyim eşyaları ve kumaşlar zenginler arasında bir gösterge olmuştur. Kutlamaların olduğu Ramazan, Bayram gibi eğlencelerde kadınlar süslenmeyi ihmal etmemiştir.

1528 Sim tarak 300 akçe. G.Ş.S., 271/22E.

1529 G.Ş.S., 248/57A.

¹⁵³⁰ G.Ş.S., 249/4F.



Resim 4: Gül Koklayan Kız.

Topkapı Sarayı Müzesi, İstanbul. Kaynak: Süheyl Ünver, Levni, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1951.



Resim 5: Başlığını Düzelten Kız.

Kaynak: Süheyl Ünver, Levni, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1951.



Resim 6: 18. Yüzyılda Osmanlı Kadını Minyatürü.

Topkapı Sarayı Müzesi, İstanbul, Kaynak: Süheyl Ünver, Levni, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1951.

4. Ev Eşyaları

Tereke kayıtlarında evde kullanılan eşyalar hakkında pek çok bilgi bulunmaktadır. Bu kayıtların temelinde Galata'da bir evde nelerin bulunduğu ve ne tür eşyaların kullanıldığı ile ilgili bilgi verilmiştir. Bu durum ortaya konulurken batıların Osmanlı ev eşyaları üzerine söylediklerini de dikkate almak gerekmektedir. Batılara göre Osmanlı evlerinin az eşyanın olduğu çoğunlukla divanlar, bir kaç dolap ve bir yığın halıdan oluşmuştur.¹⁵³¹

Osmanlı evini bir Batılı tarafından yorumlanması 1717 yılında Lady Montagu'ye aittir. Mantagu'ye ev eşyalarını betimlerken: *“Odaların uç kısmında yatak odalarının tümü İran halılarıyla kaplıdır. Odaların uç kısmında, iki ayak yüksekliğinde bir kerevet bulunmaktadır. Daha değerli bir halıyla kaplı olan yer sofadır ve çepeçevre, zenginliği sahibinin imgeleme gücü ve cömertliğine göre değişen ipek kaplı, yarım ayak yüksekliğinde bir tür banket bulunmaktadır. Benim odamın duvar kaplaması sırma püsküllü, koyu kırmızı bir kumaş. Duvara dayalı iki sıra yastık var. İlk sıradaki yastıklar çok büyük, ikinci sıradakiler küçük. Yastıklar saten üstüne sırma ipele nakış işlenmiş. Bu oturaklar öylesine konforlu, öylesine rahat ki artık sandalyelere katlanamıyorum. Her evin bir banyosu var. Kurşun kaplı, mermer döşeli, havuzlar ve musluklarla donatılmış iki ya da üç odacık söz konusu. Sıcak ya da soğuk banyo yapmak için gerekli her şey. ...”*¹⁵³² olarak ifade etmiştir. Mantagu'nun anlattığı ev eşyaları daha çok gördüğü zengin kadınların evlerini göstermektedir. Orta ve daha alt gelir insanların evlerinin bu anlatılanlarla örtüşen bir yanı bulunmamaktadır.

Tereke kayıtlarında çok çeşitli ev eşyaları zikredilmekte ve bu eşyalar Galata'da bulunan evlerin özelliklerini ortaya koymaktadır. Kadının genel servet dağılımı içerisinde ev eşyaları %13.26 gibi bir orana sahiptir. Bu oran kadının serveti içerisinde önemli bir miktardır. Bu, Galata kadını için önemli bir orandır.

Terekelerde çıkan eşyaların özellikleri hakkında bilgiler bulunmaktadır. Genelde belgelerde bulunan eşyalar yeni ve eski olmasına göre *“cedid ve köhne”* başa getirilerek belirtilmiştir. Eşyaların büyük veya küçüklüğüne göre de *“sağır ve kebir”* başa gelerek tanıtılmaktadır. İncelenen belgelerde çeşitli eşyalar yer almıştır. Bu çeşitleri örnek belgeler ile anlatılmıştır.

Yatak Takımları: Osmanlı'da her evin mecburi ihtiyaçlarından biri yatak

1531 Davis, Osmanlı Hanımı..., s. 227.

1532 Montagu, Doğu Mektupları..., s. 61-62.

takımlarıydı. Geceleri insanların uykuda rahat etmeleri için kullanılmaktaydılar. Muhallefât kayıtları içerisinde en çok rastladığımız yatak takımlarından biri yorgan olmuştur. Geceleri kurulan ve gündüzleri kaldırılıp muhafaza edilen ihtiyaçlardı. Bunlar içerisinde yorgan¹⁵³³ yastık,¹⁵³⁴ döşek,¹⁵³⁵ çarşaf,¹⁵³⁶ yer almaktadır. Bunun dışında

1533 Terekelerde geçen yorgan çeşitleri, Yemeni yorgan G.Ş.S., 242/70A; Beyaz yorgan G.Ş.S., 248/44C, Sarı İşleme yorgan, Dökme yorgan, G.Ş.S., 264/17D, Siyah yorgan, G.Ş.S.,242/19C, Safir yorgan, G.Ş.S.,242/19C, Köhne yorgan, G.Ş.S.,252/18C, Nakış yorgan, G.Ş.S.,262/76D, Selanik yorgan, G.Ş.S.,242/42B, Müstamel diba yorgan, G.Ş.S.,243/34C, yeşil telli sandal yorgan G.Ş.S.,243/34C, köz telli yorgan, G.Ş.S.,243/34C, alaca atlas yorgan, G.Ş.S.,243/34C, yeşil diba yorgan G.Ş.S.,243/34C, yeşil köhne yorgan G.Ş.S., 243/34C, yeşil dökme yorgan G.Ş.S., 265/82C, telli yorgan G.Ş.S.,249/14F, al dökme yorgan G.Ş.S.,251/3B, sağır kavuşturma yorgan G.Ş.S., 247/32B, münakkaş yorgan, G.Ş.S., 248/55D, yeşil sandal yorgan,257/73B, börüncek yorgan, G.Ş.S., 257/111C, kömür nakışlı yorgan G.Ş.S., 265/16D, beyaz sandal yorgan G.Ş.S., 260/50F, al börüncek yorgan 248/57A, (Bazı kayıtlarda kırmızı börüncek yorgan olarak da geçmektedir. G.Ş.S., 257/111C), yeşil taş yorgan (fiyatı:7500 akçe) G.Ş.S., 248/57A, Pembe müstamel diba yorgan (Fiyatı:2500 akçe) G.Ş.S., 243/34C, bavyeli yorgan (fiyatı 500 akçe) G.Ş.S.,248/57A, kömür yorgan (fiyatı:400-600 akçe) G.Ş.S., 265/16D), atlas yorgan (Fiyatı: 1000-1500 akçe) G.Ş.S.,262/155A, dökme yorgan (fiyatı: 200-600 akçe) G.Ş.S., 268/41E, köhne telli yorgan (fiyatı: 400 akçe), G.Ş.S., 249/14F, astarlı yorgan (fiyatı:230 akçe) G.Ş.S., 251/80B, beyaz atlas dökme yorgan (fiyatı: 2000 akçe) G.Ş.S.,263/51A, kırmızı sandal işleme yorgan (fiyatı:730 akçe) G.Ş.S., 246/42A, siyah işleme yorgan (fiyatı:840 akçe) G.Ş.S., 255/1B, sandal yorgan (fiyatı: 100-300 akçe) 271/103D, yemeni köhne yorgan(fiyatı: 120 akçe) 257/91A, alaca sandal yorgan (fiyatı: 300 akçe) G.Ş.S., 248/57A, köhne atlas yorgan (fiyatı:300 akçe) G.Ş.S.,257/127C, minkaş yorgan (fiyatı: 675 akçe) G.Ş.S.,257/147D, yanbolu yorgan G.Ş.S., 265/93G.

1534 Yasdık: Başının altına koymak yada sırtını dayamak için kullanılan içi yün, pamuk, kuş tüyü vb. şeylere doldurulmuş olan eşyadır. Terekelerde geçen yasdık çeşitleri: yemeni yasdık (fiyatı: 10-30 akçe) 268/58E, çarşab yasdık (fiyatı:12 akçe) 242/4C, çatma yasdık (fiyatı: 400- 2400 akçe) G.Ş.S., 271/49C, alaf yasdık (fiyatı:300-600 akçe) G.Ş.S., 271/49C, sağır yasdık(fiyatı:50 akçe) G.Ş.S., 264/41D, kadife yasdık (fiyatı:100-400 akçe) G.Ş.S.,265/56A, orta keçe yasdık (fiyatı:600 akçe) G.Ş.S.,242/32B, mintan yasdık (fiyatı:200 akçe) G.Ş.S., 251/67A, atlas yasdık yüzü G.Ş.S.,242/42B, kırmızı cuka yasdık (fiyatı:60 akçe) 257/79B, telli yüz yasdık G.Ş.S., G.Ş.S., 243/34C (fiyatı: 700 akçe), sağır sandal yasdık(fiyatı:120 akçe) G.Ş.S., 243/34C, köhne çatma yasdık yüzü (fiyatı:1000 akçe) G.Ş.S., 257/109B, çatma Burus'a yasdık (fiyatı: 960 akçe) G.Ş.S., 243/93B, cedit çatma yasdık (fiyatı:360 akçe) G.Ş.S., 255/19B, beledi yasdık (fiyatı: 60-100 akçe) G.Ş.S., 268/45A, alaf yasdık (fiyatı: 200-400 akçe) G.Ş.S., 271/49C, müstamel yasdık (fiyatı: 100-300 akçe) G.Ş.S., 262/76D, baş yasdık fiyatı: 100-300 akçe) G.Ş.S., 263/51A, sade keten yasdık (fiyatı:2000 akçe) G.Ş.S., 249/4F, sarı yasdık (fiyatı: 120 akçe) G.Ş.S., 265/16D, beledi alaf yasdık (fiyatı:150 akçe) G.Ş.S., 249/78D, keten yasdık (fiyatı: 600-2000 akçe) G.Ş.S., 264/32C, 260/52B, Bursa yasdık (fiyatı: 270 akçe) G.Ş.S.,262/79C, sarı kadife yasdık (fiyatı:230 akçe) G.Ş.S., 252/6A, işleme kumaş yasdık yüzü G.Ş.S., 263/23A, börüncek işleme yüz yasdık (fiyatı:900 akçe) G.Ş.S., 252/59A, sandal mor yasdık (fiyatı:186 akçe) G.Ş.S., 262/146D, çatma kadife yasdık (fiyatı:950 akçe)265/31B, sağır hata-i yasdık (fiyatı:150 akçe) G.Ş.S., 255/1B, beledi yasdık yüzü (fiyatı:150 akçe) G.Ş.S., 264/2A, çözme yasdık (fiyatı: 590 akçe) G.Ş.S., 262/45B, kadife yasdık yüzü (fiyat:120 akçe) 265/73E, atlas yüz yasdık (fiyatı:225) G.Ş.S., 242/42B, hatem yasdık (fiyatı:2000 akçe) G.Ş.S., 265/101B.

1535 Döşek: Yatmak için kullanılan eşyaya verilen isim döşek idi. Kadınların terekeleri içerisinde kadının terkesinden çıkan döşek çeşitleri şunlardır: beledi döşek (fiyatı:200-600 akçe) G.Ş.S., 271/103D, 268/81D, döşek çarşabı (fiyatı:40 akçe) G.Ş.S., 255/20G, kırmızı döşek (fiyatı:400 akçe) G.Ş.S., 243/34C, alaca döşek yüzü (fiyatı: 230 akçe) G.Ş.S., 265/108G, kadife döşek yüzü (fiyatı:525 akçe) G.Ş.S., 243/34C, döşek alaf (fiyatı:500 akçe) G.Ş.S., 257/53B, alaca döşek (fiyatı:540 akçe) G.Ş.S., 252/33A, kömür döşek (fiyatı:400 akçe) G.Ş.S., 249/4F, müstamel döşek yüzü (fiyatı:215 akçe) G.Ş.S., 251/9C, müstamel beledi döşek (fiyatı:270 akçe) G.Ş.S.,251/9C, kırmızı yüz döşek (fiyatı:240 akçe) G.Ş.S., 265/16D.

1536 Terekelerimizde çıkan çarşab çeşitleri şunlardır: döşek çarşab (fiyatı:40-100 akçe) G.Ş.S., 251/62D, börüncek çarşab (fiyatı:200-500 akçe) G.Ş.S., 252/9A, 268/89D, alaca çarşab (fiyatı: 126-150 akçe) G.Ş.S., 242/52C, 265/93G, mısır çarşab (fiyatı:150 akçe) G.Ş.S., 242/47C, kılı çarşab (fiyatı:300 akçe)

evin muhtelif yerlerine serilen eşyalar da mevcuttur. Kalıçeler, küçük halılar, kilimler¹⁵³⁷ ve halılar¹⁵³⁸ yer almaktadır.¹⁵³⁹ Bunun yanında ibadetin önemli göstergelerinden biri olan seccadeler¹⁵⁴⁰ yer almıştır.

Minder, üzerine oturulmak ve yatağa yayılmak için ot, pamuk ve yün doldurulan kalın şilte adıdır. Kullanış şekline göre köşe, rahle araba, kayık çeşitleri bulunmaktadır.¹⁵⁴¹ Kayıtlar içerisinde de pek çok minder¹⁵⁴² çeşitleri bulunmaktadır.

Tereke kayıtlarında farklı ev gereçleri yer almaktadır. Bunlar şöyledir: sandık,¹⁵⁴³ tambur, keçe,¹⁵⁴⁴ perde,¹⁵⁴⁵ iskemle,¹⁵⁴⁶ silecek,¹⁵⁴⁷ makad,¹⁵⁴⁸ bohça,¹⁵⁴⁹

G.Ş.S., 243/18C, minder çarşab (fiyatı:300 akçe) G.Ş.S.,242/75A, nakış çarşab (fiyatı: 760 akçe) G.Ş.S., 262/140G, katlı çarşab (fiyatı: 125 akçe) 257/147D, çul çarşab düz (fiyatı:60 akçe) G.Ş.S., 260/21A.

1537 Terekelerimizde yer alan kilim çeşitleri: zeyli kilim (fiyatı:360 akçe) G.Ş.S., 242/47C, alaca kilim (fiyatı:40-160 akçe) G.Ş.S., 246/4A, 264/57B, yemeni kilim (fiyatı:111 akçe) 243/86C, kebir alaca kilim (fiyatı:78 akçe) G.Ş.S., 251/52A, köhne keçe kilim, nakış kilim (fiyatı:250 akçe) G.Ş.S., 255/47F, köhne makreme kilim (fiyatı:60 akçe) G.Ş.S., 255/86E, kırmızı kilim (fiyatı:105 akçe) G.Ş.S., 252/3B.

1538 Terekelerde geçen halı çeşitler: halı seccade (fiyatı:100-300 akçe) G.Ş.S., 251/24A, 265/89A, sandal halı (fiyatı:60 akçe)G.Ş.S., 260/40D.

1539 Pakalın, Osmanlı deyimleri..., s.151, Kadın terekeleri içerisinde geçen kalıçe çeşitleri şöyledir: kalıçe seccade (fiyat:200-360 akçe) G.Ş.S., 242/19C, 257/111C, köhne orta kalıçe (fiyatı:21 akçe) G.Ş.S., 242/41B, sarı kalıçe (fiyatı: 80 akçe) G.Ş.S., 262/20D, köhne yan kalıçe (fiyatı:20 akçe) G.Ş.S., 242/43C, köhne kömür kalıçe (fiyatı:60 akçe) G.Ş.S., 251/4B, köhne kalıçe (fiyatı:30-90 akçe) G.Ş.S., 243/14A, 265/29H.

1540 Tereke defterlerinde geçen seccade çeşitleri şunlardır: beyaz seccade (fiyatı:130 akçe) G.Ş.S., 251/28E, kırmızı cuka seccade (fiyatı:160 akçe) G.Ş.S., 255/88B, işleme seccade (fiyatı:400 akçe) G.Ş.S., 268/80A, halı seccade (fiyatı:105-400 akçe G.Ş.S., 268/47B, 265/108G, kalıçe seccade (fiyatı:360 akçe) G.Ş.S.,257/73B, sof seccade (fiyatı:46 akçe) G.Ş.S., 260/50F, kıl seccade (fiyatı:180 akçe) G.Ş.S.,268/83B, cuka telli seccade (fiyatı:1100 akçe) G.Ş.S., 242/42B, kırmızı sof seccade (fiyatı:1205 akçe) G.Ş.S., 243/34C, sim sağır seccade (fiyatı:80 akçe) G.Ş.S., 247/27C, beyaz hata-i seccade (fiyatı:900 akçe) G.Ş.S., 249/4F, nakış seccade (fiyatı:300 akçe) G.Ş.S., 249/79B ve alaca seccade yer almaktadır.

1541 Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, M. E.B., İstanbul 1993, s. 536

1542 Sicillerimiz içerisinde farklı minder çeşitleri bulunmaktadır. minder,G.Ş.S.,242/4C; sağır minder: G.Ş.S.,243/96C, Kebir minder:243/93B, Köhne minder: 246/72E, Cedid minder: 251/33C, Dolama minder: 258/8E, Hasır minder:243/34C, Kırmızı minder: 249/47B, Minder kebe Köhne minder kılıfı: 252/57D; minder fiyatları, 12 akçe ile 500 akçe arasında değişmektedir.

1543 Terekelerimiz içerisinde yer alan sandık çeşitleri: ayaklı sandık (fiyatı:100-500 akçe) G.Ş.S., 249/31D, 268/44A, sepet sandık (fiyatı:30-120 akçe) G.Ş.S., 243/72B,268/50D, sarı kıl tahta sandık (fiyatı:635 akçe) G.Ş.S., 255/1B, sağır sandık (fiyatı:39 akçe) G.Ş.S., 252/16B, kebir tahta sandık (fiyatı:130 akçe) G.Ş.S., 257/99B, kebir sandık (fiyatı:415 akçe) G.Ş.S., 260/50F, işleme tahta sandık (fiyatı:360 akçe) G.Ş.S., 263/39D, tahta sandık (fiyatı:33-290) akçe G.Ş.S., 243/79A, 268/25B, ceviz sandık, kat sandık (fiyatı:360 akçe) G.Ş.S., 247/23B.

1544 Terekeler içerisinde yer alan keçe çeşitleri: yan keçe (fiyatı:40-600) G.Ş.S., 243/14A, 265/66D, orta keçe fiyatı 200-1000 akçe) G.Ş.S., 265/95E, 268/38A, tatar keçesi (fiyatı:57 akçe) G.Ş.S., 247/23A, yün keçe (fiyatı:200-800 akçe) G.Ş.S., 248/22B, 268/44A, örtü keçe G.Ş.S., 248/5B, 268/58E, duvar keçesi G.Ş.S., 252/92B, köhne keçe G.Ş.S., 262/81A.

1545 Perde, görüşü, ışığı engellemek, bir şeyi gizlemek için pencereye veya bir açıklığın önüne gerilen örtü denilmektedir:

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.545c93c4aa2c58.5638881 (erişim tarihi 07. 11. 2014) terekelerimiz içerisinde çıkan perde çeşitleri: kapı perde (fiyatı:100-1110 akçe) G.Ş.S., 257/37A, ambar perde (fiyatı: 520 akçe)G.Ş.S., 242/19C, kumaş perde (fiyatı: 1005 akçe) G.Ş.S., 243/34C, ocak perdesi (fiyatı:100 akçe) G.Ş.S., 265/97E, köhne ocak perdesi (fiyatı:50 akçe) G.Ş.S., 255/73E , yeşil kapı perdesi (fiyatı:240 akçe) G.Ş.S., 243/34C, alaca kapı perdesi

örtü,¹⁵⁵⁰ peşkir,¹⁵⁵¹ makrame,¹⁵⁵² kumaş,¹⁵⁵³ ayna,¹⁵⁵⁴ iplik,¹⁵⁵⁵ kise,¹⁵⁵⁶ kılıf,¹⁵⁵⁷ sofa,¹⁵⁵⁸ hasır,¹⁵⁵⁹ kebe,¹⁵⁶⁰ şilte,¹⁵⁶¹ taşlı zar,¹⁵⁶² tezgâh-alet lâzıme,¹⁵⁶³ tespih,¹⁵⁶⁴ beylik,¹⁵⁶⁵ köhne mısır sarma,¹⁵⁶⁶ çul çarşaf düz,¹⁵⁶⁷ harar,¹⁵⁶⁸ kürek kabı¹⁵⁶⁹ ve

(fiyatı:1600 akçe) G.Ş.S., 243/34C , hatai perdesi (fiyatı:240 akçe) G.Ş.S., 252/59A.

1546 Terekelerde yer alan iskemle çeşitleri: sağır iskemle (fiyatı: 24 akçe) G.Ş.S., 242/9C, kebir iskemle (fiyatı:250 akçe) G.Ş.S., 255/1B, sandal iskemle (fiyatı: 300 akçe) G.Ş.S., 255/61D, ağaç iskemle (fiyatı:30 akçe) G.Ş.S., 263/27C.

1547 Silecek çeşitleri: silecek (fiyatı 20-60 akçe) G.Ş.S., 271/14D, 249/83E, silecek hasır (fiyatı:130 akçe) G.Ş.S., 249/17A, silecek kebir yan (fiyatı: 2400 akçe) G.Ş.S., 252/59A.

1548 Ma'kad, oturulacak yer; minder; makam anlamına gelmektedir. <http://www.otukensozluk.com/> (erişim tarihi 07.11.2014) terekelerde yer alan mak'ad çeşitleri: yemeni mak'ad (100-300 akçe) G.Ş.S., 242/47C, 265/27D, köhne mak'ad (fiyatı:210 akçe) G.Ş.S., 264/19D, atlas mak'ad (fiyatı:1000 akçe) G.Ş.S., 252/59A, kadife mak'ad (fiyatı:600 akçe) G.Ş.S., 257/37A, köhne mak'ad G.Ş.S., 255/89C, alaca yemeni mak'ad (fiyatı:120 akçe) G.Ş.S., 257/116C, alaca mak'ad (fiyatı:60 akçe) G.Ş.S., 257/116C, sarı mak'ad (fiyatı:400 akçe) G.Ş.S.,257/147D, kebir sarı mak'ad (fiyatı:100 akçe) G.Ş.S., 265/16D.

1549 Terekelerde geçen bohça çeşitleri: mintan bohça (fiyatı:120 akçe) G.Ş.S., 265/66F, sağır bohça (fiyatı:300 akçe) G.Ş.S., 257/111C, kırmızı bohça (fiyatı:1500 akçe) G.Ş.S., 249/4F, siyah bohça (fiyatı:210 akçe) 255/1B, ocak bohça (fiyatı:260 akçe) G.Ş.S., 255/34G, sandal bohça (fiyatı:590 akçe) G.Ş.S., 255/93D, sofa bohça (fiyatı:2500 akçe), 271/109F.

1550 Terekelerde geçen örtü çeşitleri şunlardır: dülbend örtü (fiyatı:360 akçe) G.Ş.S., 268/69C, örtü keçe (fiyatı:920 akçe) G.Ş.S., 252/48B, köhne örtü (fiyatı:30 akçe) G.Ş.S., 258/29A, silinek yan örtü (fiyatı:1600 akçe) G.Ş.S., 255/82C, tebriz örtü

1551 Terekelerde geçen peşkir türleri: mintan peşkir (fiyatı:180 akçe) G.Ş.S., 243/25D, sağır peşkir (fiyatı:90-200 akçe) G.Ş.S., 262/97D, 262/155A, hasır peşkir (fiyatı:81 akçe) G.Ş.S., 257/127C, bez peşkir (fiyatı:166 akçe) G.Ş.S., 255/1B, dökme peşkir (fiyatı:100 akçe) G.Ş.S., 242/42B.

1552 Terekelerde geçen makreme çeşitleri: işleme makreme (fiyatı:300 akçe) G.Ş.S., 252/59A, yaşmak makreme (fiyatı:60 akçe) G.Ş.S., 255/44H, eş makreme (fiyatı:21 akçe) G.Ş.S., 242/47C, beledi al makreme G.Ş.S., 249/78D, işleme divan makreme (fiyatı:360 akçe) G.Ş.S., 252/59A, işleme duvar makreme (fiyatı:360 akçe) G.Ş.S., 252/59A, köhne makreme (fiyatı:21 akçe) G.Ş.S., 249/81C.

1553 Terekelerde geçen kumaş renkleri: alaca kumaş zar (fiyat:1680 akçe)G.Ş.S., 252/59A , sarı kumaş (fiyatı:210 akçe) G.Ş.S., 268/30B, kırmızı kumaş, beyaz kumaş (fiyatı:730 akçe) G.Ş.S., 242/19C.

1554 Terekelerde çıkan ayna çeşitleri: saf ayna (fiyat:60 akçe) G.Ş.S., 247/34A, köhne ayna (fiyat:93 akçe) G.Ş.S., 255/41E, duvar aynası (fiyatı:61 akçe) G.Ş.S., 257/13C, baş aynası (fiyatı:170 akçe) G.Ş.S., 271/3B.

1555 Terekelerde geçen iblik türleri: iblik zira-i (fiyatı:160 akçe) G.Ş.S., 265/9C, beyaz iblik, çözülmüş iblik G.Ş.S., 268/44A.

1556 Terekelerde geçen kise çeşitleri: yanbolu kisesi (fiyatı:100 akçe) G.Ş.S., 242/52C, kil kisesi G.Ş.S., 252/62C.

1557 Terekelerde geçen kılıf çeşitleri: köhne kılıf (fiyatı:160 akçe) G.Ş.S., 243/34C, yasdık kılıf (fiyatı:105 akçe) G.Ş.S., 249/27B, köhne minder kılıf (fiyatı:60 akçe) G.Ş.S., 252/57D.

1558 Terekelerde geçen sofa çeşitleri: mavi sofa , telli mavi sofa (fiyatı:1200 akçe) G.Ş.S., 243/34C.

1559 Terekelerde geçen hasır çeşitleri: silecek hasır (fiyatı:130 akçe) G.Ş.S., 249/17A, mısır hasır G.Ş.S., 271/55A, köhne mısır hasır (fiyatı:15 akçe) G.Ş.S., 251/24A, telli hatayi hasır (fiyatı:720 akçe) G.Ş.S., 255/34G, köhne hasır (fiyatı:45 akçe) G.Ş.S., 262/3D.

1560 Terekelerde geçen kebe çeşitleri: köhne kebe G.Ş.S., 251/67A, cedid nibolu kebesi G.Ş.S., 251/52A, beyaz kebe G.Ş.S., 262/3D, yanbolu kebe G.Ş.S., 260/21A.

1561 Terekelerde geçen şilte çeşitleri: beyaz şilte G.Ş.S., 252/59A, şilte yüzü G.Ş.S., 255/1B, sağır şilte G.Ş.S., 243/34C, kebir şilte G.Ş.S., 265/16D.

1562 G.Ş.S., 255/1B.

1563 G.Ş.S., 257/107C (120 akçe).

1564 Terekelerde geçen tesbih çeşitleri: siyye tesbih (fiyatı:6 akçe) G.Ş.S., 257/147D, mercan tesbih (fiyatı: 240 akçe) G.Ş.S., 257/147D, kehribar tesbih (fiyatı:150 akçe) G.Ş.S., 257/147D.

1565 G.Ş.S., 258/9C, 258/42E.

1566 G.Ş.S., 258/30B. (130 akçe).

mert¹⁵⁷⁰ bulunmaktadır.

Galata'da çıkan eşyalarda Müslim ve gayrimüslimler arasında çok bir farkın olduğunu söylemek yanlış olur. Gayrimüslimlerin sahip olmadığı eşyalar arasında seccade sayılabilir. Bunun dışında gayrimüslim tereke kayıtları içerisinde de aynı eşyaların olduğu görülmektedir. Aynı coğrafya da beraber yaşayan insanların farklı bir ev yapısına sahip olması zaten beklenemezdi. Bundan dolayı da aynı tip eşyalara sahip olmuşlardır.¹⁵⁷¹

Terekelerde çıkan eşyalar ile ilgili bilgi verdikten sonra Galata'da fakir, orta halli ve zengin bir kadının evinde nelerin bulunduğunu vermeye çalışacağız.

Fakir bir evde günümüzde de olduğu gibi çok eşyanın olmasını beklemek hayalcilik olurdu. Fakir bir kadının terekesinde köhne minder, döşek, keçe, yastık, köhne kilim tahta sandık, kebe, köhne yorgan ve hırdavattan başka bir şey bulunmamaktaydı. Temel olarak kendisini dış etkenlerden koruyacak ihtiyaçlar mevcuttur. Fakir bir kadının evinde konfor veya süsün olduğu söylenemez.¹⁵⁷²

Orta halli bir kadının sahip olduğu ev eşyaları çeşitlilik göstermenin yanında yeni ve daha çoktur. Orta halli bir kadının terekesinde iki veya üç yorgan, minder, döşek, kapı perdesi, ocak perdesi, yastık, mak'ad, yüz yastık, ayna, sandık, kilim ve kaliçe yer almaktadır. Bunların sayısı da fakir bir eve göre daha fazladır. Bu eşyalar kadının aslında nasıl bir evde yaşadığını ve düzenini de göstermektedir.¹⁵⁷³

Zengin bir kadının durumu ise daha farklıdır. Günümüzde de olduğu gibi hem çok fazla eşya ve hem de kalite olarak fakir ve orta halli kadınlara göre farklı olmuştur. Zengin bir kadının yine fakir ve orta halli kadınlarda olduğu gibi minder, döşek, yastık, yorgan, kilim, kaliçe, sandık gibi eşyalar yer almakta ve bunların sayısı diğer kadınlara göre daha fazladır. Bunların yanında yemeni, silinek, örtü, şilte, halı, seccade, simden, altından ve daha pek değerli taş ve kumaştan yapılmış eşya bulunmaktaydı. Zengin bir kadının toplumda konumunun gereği olan bir ev eşyalarına sahip olduğu

1567 G.Ş.S., 260/21A.

1568 G.Ş.S., 260/63B, 271/3D (300 akçe).

1569 G.Ş.S., 262/3D (60 akçe).

1570 G.Ş.S., 265/62G (60 akçe).

¹⁵⁷¹ Örnekler için bkz., G.Ş.S., 252/9C, 252/18C, 255/73E, 260/52D, 264/35B, 264/62D, 264/69C, 265/39C, 268/36B, 269/71G, 247/47C.

1572 G.Ş.S., 246/72E.

1573 G.Ş.S., 252/30D, 252/32A.

söylenbilir.¹⁵⁷⁴

5. Mutfak Eşyaları

Osmanlı imparatorluğunda hem kırsalda hem de şehirde yaşayanlar için en önemli temel ihtiyaçlardan biri beslenme idi. Bu beslenmenin karşılanması çeşitli temel ihtiyaçlar ile olmuştur. Osmanlı mutfağı geleneksel olarak çok çeşitli ve zengin bir çeşitliliğe sahipti. Asya'dan Anadolu'ya kadar farklı kültürlerle tanışmış ve çok zenginlik kazanmıştır.¹⁵⁷⁵

Galata tereke defterlerinde kadınların pek çok mutfak eşyasına sahip oldukları görülmektedir. Bu bilgiler belki dönem düşünüldüğünde ve yapılan incelemelerde çeşitlilik olarak çok az olsa da dönemin şartları açısından önemli bilgiler içermektedir.

Kadının toplam terekesi içerisinde mutfak eşyalarının oranı % 4.17'dir. Bu oran dönemin şartları düşünüldüğünde önemli bir miktardır. Tereke kayıtlarında sahip oldukları eşyaların özellikleri ve nelerden oluştuğu ile ilgili olarak bilgiler mevcuttur. Kadınların sahip oldukları mutfak eşyaları kadınların sosyo-ekonomik durumlarına göre değişmiştir. Zengin olanların mutfak eşyaları hem sayısal olarak çoktur, hem de kalitelidir.

Kadın tereke kayıtları içerisinde çeşitli mutfak eşyaları ortaya çıkmıştır. Bunlar leğen,¹⁵⁷⁶ ibrik,¹⁵⁷⁷ sini,¹⁵⁷⁸ sahan,¹⁵⁷⁹ tencere,¹⁵⁸⁰ tas,¹⁵⁸¹ taba,¹⁵⁸² güğüm,¹⁵⁸³

1574 G.Ş.S., 261/140G, 262/86B.

1575 Kia, Daily Life in The Ottoman Empire..., s. 223.

1576 Terekelerde geçen leğen çeşitleri: leğen-i ibrik, sağır leğen ve kebir leğen; Leğen örnekleri için bkz., G.Ş.S., 242/70A, 249/79B, 262/20D, 262/104B, 264/37B, 251/45B, 255/1B, 260/18E, 242/4C, 246/4A, 249/29C, 251/36C.

1577 Terekelerde geçen ibrik çeşitleri: kahve ibrik, sahan ibrik, leğen ibrik; İbrik çeşitleri için bkz., G.Ş.S., 242/77A, 243/3D, 246/84B, 248/11D, 249/83E, 251/2B, 252/92B, 254/3C, 255/93B, 258/2C, 262/155A, 263/7A, 268/89D, 271/85G...

1578 Terekelerde geçen sini çeşitleri: kebir sini, sağır sini, baklava sini, kebab sini, taba sini, yemek sinisi, sahan sini, bakır sini, köhne sini; Sini çeşitleri için bkz., G.Ş.S., 242/65B, 243/3D, 243/25D, 246/3A, 243/29E, 252/92B, 260/28B, 265/81D, 255/47F, 268/30B...

1579 Terekelerde geçen sahan çeşitleri: kebir sahan, tunç sahan, sağır sahan, taba sahan, bakır sahan, sahan kapak, sağır tunç sahan, bakraç sahan; Sahan çeşitleri için bkz., G.Ş.S., 242/77A, 243/3D, 246/91E, 248/4C, 248/70B, 249/2C, 249/81E, 251/4B, 254/65B, 255/25D, 243/81A, 251/14A...

1580 Terekelerde geçen tencere çeşitleri: sağır tencere, kebir tencere, köhne tencere; tencere çeşitleri için bkz., 242/77A, 243/3D, 246/86A, 248/4C, 249/81E, 251/3B, 252/95D, 254/3C, 255/93D, 258/2C, 262/155A, 263/6C...

1581 Terekelerde geçen tas çeşitleri: hoşab tası, kapaklı tas, sağır tas, cam tas, saplı tas, tunç tas, kalaylı tas; G.Ş.S., 242/41B, 243/73B, 246/68D, 249/7E, 249/20D, 242/47C, 243/91B, 265/92A, 268/30A, 263/39D, 264/26A, 265/4E, 243/73B, 246/42A, 252/59A, 254/71A...

1582 Terekelerde geçen taba çeşitleri: kebir ve sağır taba, al taba, köhne taba; taba çeşitleri hakkında bkz., G.Ş.S., 242/70A, 243/73B, 251/25C, 251/58B, 252/4E, 262/137E, 265/114F, 268/25B, 264/68D, 265/2J...

1583 Terekelerde geçen güğüm çeşitleri: sağır ve kebir güğüm, su güğüm, ocak güğüm, bakır kebir güğüm; güğüm çeşitleri hakkında bkz., 242/65B, 243/81A, 249/14C, 251/22B, 252/84C, 254/31D,

kazgan,¹⁵⁸⁴ tepsi,¹⁵⁸⁵ kevgir,¹⁵⁸⁶ kaşık,¹⁵⁸⁷ bakraç,¹⁵⁸⁸ şamdan,¹⁵⁸⁹ kil kutusu,¹⁵⁹⁰ varil,¹⁵⁹¹ meşrebe,¹⁵⁹² kâse,¹⁵⁹³ testi,¹⁵⁹⁴ lenger,¹⁵⁹⁵ tava,¹⁵⁹⁶ ocak,¹⁵⁹⁷ kil kovani,¹⁵⁹⁸ kova,¹⁵⁹⁹ sebil,¹⁶⁰⁰ kantar,¹⁶⁰¹ ocak yaşmak¹⁶⁰² ve satır¹⁶⁰³ yer almaktadır. Bu eşyaların çeşitliliği ve evde bulunma hali kadının ekonomik gücüne göre değişmiştir. Meselâ; Toplam 584.459 akçe tereke miktarına sahip olan Ümmühan Hatun'un mutfak eşyalarının muhalefâtı içerisindeki değeri 18.430 akçedir. Mutfak eşyaları içerisinde; kaşık, fincan, on dört tabak, iki sini, iki tepsi, sahan, bakraç, tencere, üç güğüm, üç leğen ibrik, kevgir, leğen, tencere kebir tencere, altı tencere kapak, kebir sahan ve kapak, şamdan, kahve tepsi, altı sağır lenger, yedi sahan ve kapak, kahve ibrik, tunç düz, şamdan, kil kutusu, sağır sahan, sağır tas, kahve ve sağır ibrik bulunmaktadır. Zengin olan Ümmühan Hatunun eşyaları içerisinde hem çok çeşit ve hem de sayı olarak çok

255/93D, 262/3D, 262/155A, 264/49E, 265/2J...

1584 Terekelerde çıkan kazgan çeşitleri: sağır ve kebir, köhne, kazgan; kazgan çeşitleri için bkz., G.Ş.S., 242/47C, 243/27B, 252/72A, 254/65C, 254/66C, 255/35D, 258/29A, 260/18E, 264/37B, 251/14A, 251/33C, 251/67A, 264/55C...

1585 Terekelerde çıkan tepsi çeşitleri. Baklava tebsi, kahve tebsi, kayık tebsi, köhne tebsi; tebsi çeşitleri hakkında bkz., G.Ş.S., 242/75A, 243/19B, 248/57A, 249/2C, 243/94D, 246/57B, 251/45B, 252/33A, 262/54F, 268/81D, 262/132A...

1586 G.Ş.S., 242/65B, 243/3D, 246/91E, 248/57A, 249/4F, 251/71D, 252/4E, 254/71A, 255/19A, 260/63B, 262/11A...

1587 Terekelerde çıkan kaşık çeşitleri: tencere kaşık, sağır sim kaşık, sağır kaşık, yemek kaşık; Kaşık çeşitlerinin geçtiği belge örnekleri: G.Ş.S., 242/47C, 248/4C, 249/4F, 249/14C, 251/25C, 263/47E, 263/66E, 264/29A.

1588 Terekelerde geçen bakraç çeşitleri: sağır ve kebir bakraç, cedid bakraç; bakraç çeşitleri geçtiği belge örnekleri: G.Ş.S., 242/52C, 243/18A, 246/7D, 248/11D, 249/40D, 251/14A, 255/93D, 258/30B, 260/37B, 265/114F, 268/44A...

1589 Terekelerde geçen şamdan çeşitleri: kahve ibrik şamdan, şamdan bakır, sağır leğen şamdan, tunç şamdan, sağır şamdan, kömür şamdan; şamdan çeşitlerinin geçtiği belge örnekleri: G.Ş.S., 243/27B, 249/65D, 246/3D, 249/81C, 251/25C, 252/3B, 248/57A, 255/46D, 264/25E B, 249/42C...

1590 Terekelerde geçen kil kutusu örnek belgeler: 242/42B, 243/61D, 255/36G, 255/40B, 255/47F, 255/93D, 262/52B, 262/57B, 262/146C, 265/58C...

1591 G.Ş.S., 242/65B.

1592 G.Ş.S., 242/75A, 243/25D, 243/91B, 246/42A, 246/58F, 251/62D, 252/3B, 252/11A, 252/59A, 255/44H, 262/125C, 262/133D, 262/155A, 268/25B, 268/41A.

1593 G.Ş.S., 243/34C, 260/28B.

1594 G.Ş.S., 243/61A.

1595 Terekelerde geçen lenger çeşitleri: sağır lenger, sim lenger, kebir lenger, köhne lenger, bakır lenger, şamdan lenger, sahan lenger; lenger çeşidinin geçtiği belge örnekleri: G.Ş.S., 246/68D, 249/33C, 251/12A, 260/24B, 246/13A, 248/57A, 251/24C, 264/53B, 268/47B, 265/27D, 242/51A, 243/27B, 249/35D, 260/33C, 265/80E...

1596 G.Ş.S., 246/1D, 246/13A, 265/72E.

1597 G.Ş.S., 246/58F, 248/4C, 258/13B, 260/10D, 265/111E, 268/15A, 262/155A, 263/8E...

1598 G.Ş.S., 249/2C, 251/9C.

1599 G.Ş.S., 249/2C, 251/9C, 251/57C, 252/15D, 252/33A, 254/42B, 262/54F.

1600 G.Ş.S., 262/51D.

1601 G.Ş.S., 243/81A, 246/12C.

1602 G.Ş.S., 248/47A, 249/47C, 255/89C, 258/13B, 260/10D, 260/24B, 262/28D, 265/29H, 268/47B...

1603 G.Ş.S., 246/7D, 252/84C, 268/24C, 268/30B, 268/66F.

fazla mutfak eşyası yer almaktadır.¹⁶⁰⁴ Fakir kadınlar arasında yer alan Belkis bt. Abdullah b. Abdulmennan'ın tereke miktarı 1450 akçedir. Terekesi içerisinde geçen mutfak eşyaları; iki tencere, kahve ibriği tepsi, tunç sahan ve sağır leğen zikredilmektedir. Bunların terekesi içerisinde toplam değeri 480 akçedir. Belkis'in hem mutfak eşyalarının çeşidi ve hem de sayısı oldukça az olmuştur.¹⁶⁰⁵ Bunun dışında sahip olunan eşyanın adı aynı olsa da kalitesi ve yapıldığı malzemeden dolayı aralarında fiyat farkı olabilmekteydi. Örneğin; fakir bir kadının tas, ibrik ve şamdanı 300 akçe iken, zengin kadının sahip olduğu altından tas, ibrik ve şamdan'ın fiyatı 14.700 akçedir.¹⁶⁰⁶

Mutfak eşyaları içerisinde kahve takımlarının sık sık geçtiğini görmek mümkündür. Kahve 16. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'na Yemen veya Etyopya'dan gelmiştir. Zaman içerisinde Arap coğrafyasında Anadolu'da ve İstanbul'da kahvehaneler popüler hale gelmiştir.¹⁶⁰⁷ 18. yüzyılın başlarından itibaren daha da yaygınlaşmaya başlamıştır.¹⁶⁰⁸ Kadınlara ait terekelerin önemli bir kısmında, fincan ve kutusu,¹⁶⁰⁹ kahve tepsi,¹⁶¹⁰ kahve ibriği,¹⁶¹¹ fincan tabağı¹⁶¹² fincan tepsi ve zarf yer almaktadır.

Galata kadını bunları belli takımlar şeklinde saklamış ve muhafaza etmiştir. Kahvenin yanında yer alan tütün de¹⁶¹³ tereke kayıtlarından birinde yer almıştır. Bunun dışında keyif verici bir madde bulunmamaktadır. Kayıtlar içerisinde yiyecek veya geriye bırakılmış herhangi bir tarım ürününden bahsedilmemektedir. Galata gibi kırsal olmayan bir bölgede bunun olmaması normal karşılanabilir.

6. Banyo Eşyaları

Muhallefât kayıtları içerisinde vücut temizliği ile alakalı malzemeler yer

¹⁶⁰⁴ G.Ş.S., 249/4F.

¹⁶⁰⁵ G.Ş.S., 242/4C.

¹⁶⁰⁶ G.Ş.S., 258/43A, 263/51A.

¹⁶⁰⁷ Kia, Daily Life in The Ottoman...,s.234; kahve ile ilgili daha çok bilgim için bakınız. Ralph S. Hattox, Kahve ve Kahvehaneleri, Çev. Nurettin Elhüseyni, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, ikinci baskı, İstanbul 1998. M. Akif Erdoğan, "Osmanlı Kıbrısı'nda Kahve ve Kahvehaneler (1594-1640)", Türkler, Cilt 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.640-643; Üçel –Aybet, Avrupalı Seyyahların Gözünde Osmanlı Dünyası...,s.151.

¹⁶⁰⁸ Faroqhi, Osmanlı Kültürü...,s.236.

¹⁶⁰⁹ G.Ş.S., 242/65B, 243/79A, 246/54C, 249/4F, 268/38A, 268/39F.

¹⁶¹⁰ G.Ş.S., 242/52C, 243/42A, 246/41D, 248/50D, 249/14F, 251/24C, 252/16C, 254/61E, 255/35B, 260/63B, 262/11A, 268/42F..

¹⁶¹¹ G.Ş.S., 242/51A, 243/3D, 246/81C, 248/31B, 249/79B, 251/9C, 252/78B, 254/52D, 255/69A, 263/68B, 265/3A, 268/41A...

¹⁶¹² G.Ş.S., 242/65B.

¹⁶¹³ G.Ş.S., 254/18C (fiyatı:9 akçe).

almaktadır. Değerlendirilen kayıtlar kadınlar hakkında olduğu için vücut temizliği ile ilgili bilgiler daha da dikkat çekmiştir.¹⁶¹⁴ Değerlendirilen 1070 kadının tereke kaydında 463(%43.27)'nün banyo ile ilgili malzemelerden en az bir veya daha fazlası yer almıştır. Bu malzemelerin ekonomik değeri yüksek değildir. Kadının mal varlığı dağılımında %0.71'lik yüzde ile, çok düşük bir yüzdeye sahiptir.

Kadınlara ait muhalefât kayıtlarında beden temizliği ile alakalı el ve yüzlerini yıkadıktan veya banyodan sonra durulanmak amacı kullanılan eşyalar yer almaktaydı. Bunların en sık geçeni havluydu. Havlu, yapıldığı malzemeye ve kullanımına göre çeşitleri yer almıştır. Bunlar; havlu,¹⁶¹⁵ hamam rahtı,¹⁶¹⁶ havlu makrame peşkir,¹⁶¹⁷ abdest makrame,¹⁶¹⁸ çarşab havlu,¹⁶¹⁹ işleme abdest makramesi,¹⁶²⁰ silecek,¹⁶²¹ dülbend makrame¹⁶²² ve peşkirler¹⁶²³ yer almıştır.

Hamamda pis suların sıçramamasına karşılık ve bedeni örtmek amacı ile peştamal¹⁶²⁴, silecek havlu peştamal,¹⁶²⁵ yün peştamal,¹⁶²⁶ ferace peştamal¹⁶²⁷ veya hamam gömleği¹⁶²⁸ kullanılmıştır. Kayıtlar da peştamallar genel olarak silecek ve havlular ile birlikte geçmiştir.¹⁶²⁹ Bunlar genel olarak hamam eşyaları içerisinde zikredilmişlerdir.

Hamama giden her kadının temel ihtiyaçlarından biri de kullanacak olduğu

1614 Tereke kayıtlarında geçen temizlik malzemeleri ile ilgili bkz., Halil İnalçık, "15. Asır Türkiye İktisadi ve İçtimai Tarihi Kaynakları", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, X:V/1-4, İstanbul 1953-1954, s. 51-75; Barkan, "Edirne Askeri Kassamı'na Ait Muhalefât Defterleri (1545-1659)...", s. 1-6; Öztürk, Askeri Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Muhalefât Defterleri (Sosyo-Ekonomik Tahlil)...; Hüseyin Özdeğer, 1463-1640 Yılları Bursa Şehri Muhalefât Defterleri, İstanbul 1988; Temel Öztürk, "Kadı Sicillerindeki Bazı Muhalefâtlara Göre Trabzon'da Temizlik ve Vücut Bakım Malezeleri (1700-1750)", Osmanlı Araştırmaları, S. XXXII, İstanbul 2008, s. 249-282.

1615 Terekeler içerisinde pek çok havlu bulunmaktadır. Örnek belgeler: G.Ş.S., 242/75A, 243/3D, 248/22B, 249/14C, 251/67A, 252/9A, 254/66E, 255/69E, 258/31B, 260/18E, 268/58E, 271/49C.

1616 G.Ş.S., 243/86D, 248/43C, 249/4F, 252/92B, 254/27C, 255/86E, 260/40F, 265/114F, 268/47B...

1617 G.Ş.S., 242/32B, 243/3D, 251/67A.

1618 G.Ş.S., 242/42B, 243/25B, 243/79A, 248/22B, 249/65B, 251/9C, 252/38C, 254/6A, 262/140G, 263/14A, 265/84B, 268/44A...

1619 G.Ş.S., 242/47C, 265/4E.

1620 G.Ş.S., 249/33C, 262/140G.

1621 G.Ş.S., 242/12A, 249/47B, 251/24A, 254/71C, 255/13E, 258/18F, 262/45B, 264/36G, 265/83E, 265/85C, 268/25B...

1622 G.Ş.S., 242/42B, 251/67A, 252/17A.

1623 Peşkir çeşitleri: sağır peşkir, safir peşkir, bez peşkir. G.Ş.S., 242/32B, 252/58B, 257/67D, 262/146D, 263/27C, 265/66F, 268/45B...

1624 G.Ş.S., 242/51A, 243/29E, 243/78A, 254/75A, 257/104E, 262/23B, 265/66F, 268/44A...

1625 G.Ş.S., 242/12A, 254/66E, 262/132A, 265/83E, 268/41A.

1626 G.Ş.S., 249/77E.

1627 G.Ş.S., 262/113F.

1628 G.Ş.S., 242/75A, 243/18A, 248/5B, 249/14F, 251/80B, 252/25B, 254/65B, 260/29B, 262/63B, 265/66F, 268/20C, 271/44C...

1629 G.Ş.S., 243/29E, 252/17A, 252/18C, 254/71C, 263/67F, 268/57C.

“hamam tası” idi. Tas kayıtlar içerisinde sık sık geçmektedir. Tasın şekli, hangi maddeden yapıldığı büyüklük ve küçüklüğü hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Belgeler içerisinde sadece “ hamam tası” ibaresi ile yer almaktadır.¹⁶³⁰ Bunun dışında bir de kullanılan ibrik ve leğen bulunmaktaydı.¹⁶³¹ Bunlar küçük veya büyüklüğüne göre “*sağır veya kebir*” ismini alabilmekteydi.¹⁶³² Belgelerde leğen ile ibrik sık sık birbirini tamamlar biçimde bir takım olarak zikredilmiştir.¹⁶³³ Leğen bazı belgelerde “hamam leğen”¹⁶³⁴ ve bazılarında ise “abdest leğen”¹⁶³⁵ olarak geçmiştir. Ancak, aralarında ne gibi farklılıkların olduğu ile alakalı herhangi bir bilgi mevcut değildir. Bunlar bakır, tunç, toprak gibi çeşitli malzemelerden yapılmaktaydı. Galata’da Müslim ve gayrimüslim kadınlar arasında kullanılan banyo malzemeleri açısından bir fark görünmemektedir.

7. Ve Diğerleri

Galata bölgesi hem İstanbul’un, hem de Osmanlı devletinin diğer gölgelerine göre kültürel hayatın daha canlı olması beklenen yerlerinden biriydi. İncelenen 1060 kadın terekesinde kitap yer almazken, Mushaf sahibi kadın sayısı 16’dır.¹⁶³⁶ Toplam kişi sayısı içerisinde %1.50 gibi düşük bir ortalama vermektedir. Mushafların hepsi Mushaf-î Şerîf, yalnız bir tanesi Kelâm-ı Kadîm¹⁶³⁷ olarak yazılmıştır. Bu kuran sahiplerinin elinde ki kuranların toplam değeri 44.560 akçe değerindedir. Mushaflardan birinin yeni alındığını belirtmek için “Mushaf-ı Şerîf-i Cedîd” olarak yazılmıştır.¹⁶³⁸ Mushaf-î Şerîf’in değeri en düşük 180 akçe¹⁶³⁹ iken en yüksek 27.000 akçedir. En yüksek değere sahip Mushaf Beşiktaş Cihannüma Mahallesi’nde oturan 40.653 akçe tereke miktarına sahip Saliha Hanım bt. Yusuf Ağa b. Abdullah’a aittir. Saliha Hanım iki Mushaf sahibidir. Diğer Mushaf’ının değeri daha düşük 2.150 akçedir. Saliha Hanım servet değeri olarak varlıklı kadınlardan biridir. Sahip olduğu Mushaf-ı Şerif’in fiyatının

1630 G.Ş.S., 249/81C, 252/32D, 254/79B, 255/33C, 257/1A, 258/13B, 260/48F, 262/45B, 263/39D, 264/7E, 265/52D, 268/45B...

1631 G.Ş.S., 248/57A, 249/4F, 251/74C, 254/34E, 251/47D, 258/31B, 262/46E, 264/7E, 257/4B, 258/28D, 262/86B, 262/112C, 264/57B, 265/109E, 268/67F.

1632 G.Ş.S., 257/6C, 257/14A, 257/35A, 257/99B, 257/109B.

1633 G.Ş.S., 242/77A, 243/18A, 257/41C, 246/84B, 248/11D...

1634 G.Ş.S., 251/74C, 254/34E, 254/79B, 258/31B.

1635 G.Ş.S., 248/57A, 249/4F, 249/20D, 257/7A, 262/46E.

1636 G.Ş.S., 242/52C, 243/91B, 246/7D, 247/73E, 249/32C, 251/28E, 251/67A, 254/63C, 257/30C, 262/57B, 262/140G, 263/41B, 263/51A, 265/4E, 265/66F, 265/75F.

1637 G.Ş.S., 249/32C.

1638 G.Ş.S., 246/7D.

1639 G.Ş.S., 257/30C.

yükselmesinde nelerin etkili olduğu belirtilmemiştir. Tereke kayıtlarında geçen diğer Mushafların da özellikleri hakkında bir bilgi mevcut değildir.¹⁶⁴⁰

Değerlendirilen tereke kayıtlarında bir de Mushaf kesesi bulunmaktadır. Bu kişiler mushaf sahibi olan kişilerden farklıdır. Bunların terekelerinde Mushaf bulunmamasına rağmen Mushaf kesesi bulunmaktadır. Muhtemelen kadınların Mushaf sahibi olmasa da çeyizlerinde Mushaf kesesi bulundurmuş olmaları. Mushaf kesesi sahibi kişilerin sayısı 8'dir.¹⁶⁴¹ Mushaf-ı Şerif keselerinin toplam tutarı 720 akçedir. Bunların en düşük fiyatlısı 20 akçe¹⁶⁴², en yüksek fiyatlı olanı ise 255 akçe¹⁶⁴³ değerindedir. Mushaf keselerinin sadece bir¹⁶⁴⁴ tanesinde özellik olarak "işleme Mushaf kesesi" geçmiştir. Bunun dışında herhangi bir özellikten bahsedilmemiştir.

Gayrimüslim kadınlarda, kutsal kitaba sahip birisi bulunmamaktadır. Terekelerde bir "İncil" kaydı var o da bir gayrimüslim erkeğe aittir. Bu kişi Galata haricinde Santamarko Mahallesi'nde oturan Tercüman Pandalı v. Minval'dir.¹⁶⁴⁵

1640 G.Ş.S., 263/51A.

1641 G.Ş.S., 249/14F, 249/50C , 249/65B , 251/4B, 252/12E, 252/33A, 252/38C, 252/48B.

1642 G.Ş.S., 252/38C.

1643 G.Ş.S., 251/4B.

1644 G.Ş.S., 252/33A.

1645 G.Ş.S., 257/68B

V. BÖLÜM

I. GALATA KADINININ TOPLUMDAKİ YERİ

1. Toplumda Kadının Statüsü

Günümüz modern dünyasında bile bahsedilemeyen insanların arasında eşitliğin 18. yüzyılda Lâle Devri Galata'sında olduğunu söylemek hayalcilik olur. Galata'da pek çok milletten ve dinden insan mevcuttu. Burada hayat olağanın dışında oldukça hızlı akmaktaydı. Bundan dolayı da Galata'da kadının statüsünü belirleyen pek çok etken bulunmaktaydı. Galata'da öncelikli olarak, aslında orada tüm yaşayanları ayıran ve statülerini belirleyen durum; Galata'da yaşayanlar bölümünde değinilen farklı din ve milletlere ayrılmasıydı. Bunun dışında kadınların statüsünü belirleyen önemli etkenler; kadının bekâr, evli, çocuk sahibi olması, ekonomik ve sosyal durumuna göre kadının belli bir statüsü olmuştur. Kadının statüsünü belirleyen bu etkenler kadının yerini ve konumunu ortaya koymuştur.

Galata, Osmanlı coğrafyasından farklı grupların bir arada yaşadığı yerlere benzer olarak Müslim ve gayrimüslim kadınların toplum içinde saygınlıkları ve konumları farklılık göstermiştir. Genel olarak toplumda olan diğer dinden olanlara karşı kendini üstün hissetme ve bunu gösterme durumu etkili olmuştur.

Kadının durumu hakkında daha önce işlenen aile ve kadın, kadın ve ekonomi bölümlerinde ayrıntılı bir şekilde üzerinde durulmuştur. Bu bölümlerde değinildiği gibi kadın Osmanlıya ilk bakışta, eksik ve yanlış önyargılara göre; üretime hiçbir katkısı olmayan, bilakis hazırdan yiyen, yöneten değil yönetilen kişilerdir. Hiçbir konuda söz hakkı bulunmayan, hukukî statüsü olmayan, mülk dahi edinemeyen, sadece evde yemek pişirip çocuk bakan, dışarıya çıksa da, kocasından üç adım geriden yürüyen kadınlar, bir nevi ikinci-üçüncü sınıf insan durumunda anlatılmıştır. Batılı zihniyete göre, geçmiş toplum hayatında kadının adı yoktur. Bunun böyle olmadığını kadının hem ailenin içerisinde ve hem de ekonomik anlamda bir gücünün olduğunu, toplumsal hayatın içinde bulunduğu ve sosyal hayatta yer aldığını göstermeye çalıştık. Daha önceki bölümlerde kadının çalışma alanlarında ve kendi geçimini sağlamada giriştiği yollar üzerinde durulmuştur.

Ekonomik güç kadına statüsünü veren önemli etkenlerden biriydi. Zengin olmak beraberinde mevki ve itibar getirmekteydi. Kadının toplum içerisinde sınırlarını zorlayan ve özgürleşmesinde katkısı olan etkenlerin başında gelmekteydi. Kadını

toplum içerisinde değerli kılan etkenlerin başında gelmiştir. Kadının giyim, kuşamı ve davranışlarını etkilemiştir. Kişinin uğraştığı meslek yine onun toplum içerisinde ki konumunu göstermekteydi. Galata’da kadınların yapmış olduğu işin değeri ve hoş görülen bir iş olursa toplum tarafından olumlu bakılmaktaydı. Kadının gelmiş olduğu aile ve çevresi de yine onun konumunu belirleyen etkenlerden biri olmuştur. Kadın tanımlanırken mensup olduğu anne ve babaya göre tanımlanmakta aslında bu da kadına mensubiyetini göstermekteydi. Tereke kayıtlarında kadının sahip oldukları ve mal varlıkları onların statülerini göstermesi bakımından önemli olmuştur. Meselâ; toplam 440653 akçe tereke miktarı ile zengin kadınlardan biri olan Saliha Hanım bt. Yusuf Ağa’nın tereke kaydı davranışları hakkında bilgi vermese de statüsü hakkında bilgiler vermektedir. Saliha Hanımın babası toplumda önemli bir statüsü olan Yusuf Ağa’dır. Kocasını da “seyyid” lakaplı yine Galata’nın önde gelen kişilerinden biri olan Ahmed Efendi’dir. Bu durum kadının giyiminden kuşamına ve bulunduğu çevreye kadar hayatını etkilemiştir.¹⁶⁴⁶ Yine kadınlara ait tereke kayıtları içerisinde 857.720 akçe miktarı Muhallefât kaydı ile en zengin kadın olan Aişe bt. Abdullah’ın eşi Kethüda Musa Paşa b. Abdullah’tır. İsmi başına aldığı “Kethüda” ve “Paşa” unvanları devlet içerisinde önemli bir mevkide olduğunu göstermektedir. Aişe Hatunun zenginliğinin kaynağı da anlaşılmaktadır. Aişe Hatunun statüsü üzerinde bu mevki ve ekonomik güç etkili olmuştur.¹⁶⁴⁷

Bir kadını diğerinden ayıran önemli etmenlerden biride kadının hür veya köle olmasıydı. Kadının cariye olması demek efendisinin denetiminde olması demekti. Cariyenin özgürlüğünden bahsetmek hayalcilik olurdu. Cariye ile ilgili olarak ayrıntılı bilgiler ilgili konuda verilmiştir.

Bu bölümde bunların dışında kadına verilen hatun, hanım, şerife ve lakapların, yanında gayrimüslim kadınlar için kullanılan nasrâniye, Ermeniye, Yahudiye gibi unvanların hangi anlamlarda kullanıldığını anlatılmıştır. Bunun dışında bir de gayrimüslim bir kadın ile Müslüman bir kadın arasındaki farklılıklar ortaya konulmuştur.

Galata mahkemesine başvuran kadınlar unvânı olmayan Müslümanlar için “nam kimesne” veya “sâkine” gayrimüslimler için ise “nasrâniye” ifadesini kullanılmaktaydı. Tereke kayıtlarında da aynı durum söz konusuydu belli bir unvân verilmemişse bu

¹⁶⁴⁶ G.Ş.S., 263/51A.

¹⁶⁴⁷ G.Ş.S., 248/57A.

adlandırma yapılmaktaydı.¹⁶⁴⁸ Kişilerin hangi sebepten böyle adlandırıldıkları ile ilgili olarak herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Şer'iyeye sicilleri genel olarak belli bir düzene göre tutulmuş ve aynı durumlar için benzer terimler kullanılmıştır. Burada kişilere belli bir unvanın verilmesi oldukça önemlidir. Kayıtlarda, kadınlara erkeklere göre unvanın kullanılması daha az olmuştur. Ancak bazı unvanlar kullanılmıştır.

Değerlendirilen 1583 hüccette kadınlar için yaygın olarak “hatun” ifadesi kullanılmıştır. Tespit edilen “hatun” unvanını kullanan 138 kadın bulunmaktadır. Bu da yüzdesel olarak %8.73 oranını vermektedir. Bunların 111 (%80.43)'ü davacı, mülk veya eşya satışında bulunan kadınlardır. Geriye kalan 27 (%19.56)'sı ise davalı ve mülk-eşya alıcısı konumunda bulunan kadınlardır.¹⁶⁴⁹ Tereke kayıtlarında ise “hatun” unvanı 1070 tereke kaydı içerisinde 63 kadının isminin sonuna gelmiştir. Bu yüzdesel olarak %5 oranındadır.¹⁶⁵⁰ Hatun terimi, tarih boyunca Türklerle temas etmiş Asya ve Avrupa milletlerinin dillerine “Türk hükümdarının karısı, Türk kadını, saygın kadın, yönetici kadın” anlamlarıyla geçmiştir. Bundan sonrada günümüze kadar kullanılan kişi değişse de terim anlamını korumuştur. Genelde kullanılan kadına saygınlık katmıştır.¹⁶⁵¹

Belgelerde geçen bir diğer unvân ise “şerîfe” olmuştur. Dinî bir statüyü göstermektedir. Hz Peygamberin soyundan gelenleri ifade etmektedir.¹⁶⁵² Osmanlı'da Peygamber soyundan gelen herkese “şerif” unvanı verilmiştir. Erkekler için “seyyîd” sözcüğü kullanılırken kadınlar için bunun yerine “seyyîde veya şerîfe” kullanılmıştır.¹⁶⁵³ Bazı belgelerde ise baba ismi es-Seyyid veya seyîd olarak geçmesine rağmen şerîfe unvanı kullanılmamıştır.¹⁶⁵⁴ Kadınlar ile ilgili kayda geçen kayıtlarda bu unvanla ilgili 37 belge bulunmaktadır.¹⁶⁵⁵ Bu oran yüzdesel olarak %2.34'dür. Tereke kayıtlarında ise

¹⁶⁴⁸ Örnekler için bkz., G.Ş.S., 249/46E, 251/31E, 252/50C, 254/65D, 255/35D, 255/82C, 258/30, 262/47F, 263/61A, 264/26D, 264/41D, 247/35B.

¹⁶⁴⁹ G.Ş.S., 266/56A, 270/102C, 267/41B, 244/53C, 266/42B, 272/79A, 245/94A, 245/56B, 270/71C, 266/59E, 253/67G, 270/62C, 256/52E, 266/77D, 270/117C, 270/34B...

¹⁶⁵⁰ G.Ş.S., 242/19C, 243/29E, 246/61D, 248/4C, 249/14F, 251/49B, 252/59A, 254/28A...

¹⁶⁵¹ Abdülkadir Özcan, “Hatun”, DİA, İslam Araştırmaları Merkezi, 1997, s. 499-500.

¹⁶⁵² Sözlükte “efendi, bey, önder, sahip, faziletli, kerim” gibi anlamlara gelen seyid kelimesi (çoğulu sâdât) Kur'ân-ı Kerîm'de “toplumda seçkin bir yere sahip olan kimse” (Âl-i İmrân 3/39) ve “kadının kocası” (Yûsuf 12/25) mânâsında gelmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz., Mustafa Sabri Küçükaşçı, “Seyyid”, DİA, Cilt 37, İslam Araştırmaları Merkezi, 2009, s. 40-43.

¹⁶⁵³ Seyyid unvanının Osmanlı Devletinde kullanılışı, Anne ve babadan çocuklara geçmesi, kadınlarda “seyyide veya şerife kullanılması ile ilgili olarak bkz., Rüya Kılıç, Osmanlı'da Seyyidler ve Şerifler, Kitap Yayınevi, İstanbul 2005, s. 22-31.

¹⁶⁵⁴ G.Ş.S., 253/55E, 244/50F, 244/57A, 245/16C, 245 /120G, 250/83C, 253/30G, 253/30I, 253/43G, 256/63H, 266/41F, 270/37C.

¹⁶⁵⁵ G.Ş.S., 245/57D, 244/51C, 245/20F, 245/137A, 244/48B, 272/30B, 270/7B, 244/57D, 272/19C, 244/71F, 245/21B, 253/72B, 266/62C, 272/37B.

28 (%2.74)'dür. Hüccet kayıtları ile aynı orana sahiptir.¹⁶⁵⁶

Şerîfe unvânlı kadınlar genelde toplumda sosyo-ekonomik olarak önde gelen kişilerdir. Hz. Peygamber'in soyundan gelmek şerefli görülmüş ve bunlara toplum içerisinde belli bir saygınlık ve statü vermiştir. Osmanlı toplumunda kadın evlendiğinde kocasının sosyal statüsünü kabul ederdi, ancak seyyîde ve şerîfeler bundan istisna tutulmuştur. Seyyîde ve şerîfe olan kadın evlendikten sonra da asıl statüsünü sürdürebilmekte, hatta ondan doğan çocuk annesi vasıtasıyla sosyal konumunu belirleyebilmekteydi. Seyyîd soyundan gelen kadınlar genellikle hür veya aynı şekilde seyyid soyundan gelenler ile evlenmeyi uygun görmüşlerdir.¹⁶⁵⁷ Sicillerde geçen bir diğer unvan ise "hanım" olmuştur.¹⁶⁵⁸ Tereke kayıtlarında çok olmamasına rağmen "hanım" unvanının kullanılmıştır.¹⁶⁵⁹

Belgelerde göze çarpan önemli detaylardan biri de baba isminin "Abdullah" olmasıdır. Baba ismi Abdullah olan 1583 hüccet kaydından 403 kadın bulunmaktadır. Bu da %25.56'sının baba ismini Abdullah olarak vermektedir. Bu durum tereke kayıtları ile benzerlik göstermiştir. İncelenen tereke kayıtları içerisinde 430 baba adı veya dede adı Abdullah olarak geçen ferd bulunmaktadır. Bu %42.15 oranındadır. Baba isminin Abdullah olması bunların hepsinin sonradan Müslüman olduğunu göstermemektedir, ancak en azından burada sonradan Müslüman olanların sayılarının az olmadığını göstermesi açısından önemlidir.¹⁶⁶⁰

Davalar içerisinde gayrimüslimler ile Müslimler arasında ayırım yapılırken, bazı durumlarda kendi içlerinde de isimlendirildiklerini görülmektedir. Gayrimüslim kadınlar için genel olarak Nasrâniye gibi dini ifade eden terimler kullanılmaktayken, bazen milletlerinden de bahsedilmiştir. Belgelerde Yahudiye, Ermeniye gibi milletine göre ayırmalar yapılmıştır. Müslümanlar içerisinde ise Kürt¹⁶⁶¹ ve Arap¹⁶⁶² unvanlarının kullanılmıştır. Tereke kayıtlarında da yine vefat eden kadının Arap¹⁶⁶³ olduğu belirtilmiştir.

¹⁶⁵⁶ G.Ş.S., 243/73B, 248/50D, 249/2E, 249/14C, 251/45B, 252/15D, 255/78A, 257/104E, 260/57B, 263/58B, 265/14C, 268/50D.

¹⁶⁵⁷ Küçükbaşçı, "Seyyid"..., s.42.

¹⁶⁵⁸ G.Ş.S., 244/75C, 250/75D, 253/12C, 256/58D, 259/8G, 266/24F, 266/24G, 266/26A, 267/32C.

¹⁶⁵⁹ G.Ş.S., 242/72B, 246/39A, 263/51A.

¹⁶⁶⁰ Örnekler için bkz., G.Ş.S., 253/69B, 266/83E, 256/62E, 253/67F, 245/24C, 245/33G, 250/67B, 256/13E, 250/27F, 266/31F, 250/34A, 253/50C, 256/26B, 250/45C, 267/39C.

¹⁶⁶¹ G.Ş.S., 270/115C.

¹⁶⁶² G.Ş.S., 270/104E.

¹⁶⁶³ G.Ş.S., 263/25C, 264/21A, 268/51A.

Tereke kayıtları içerisinde geçen bir diğer ifade ise azatlı cariyeleri işaret etmek için “atika” unvânı kullanılmıştır.¹⁶⁶⁴ Bu sadece bir tereke kaydında kullanılmıştır. Kadınların sosyal statüleri hakkında bilgi veren unvânlar önemli görülmüş ve kadının saygınlığını arttıran etmenlerden biri olmuştur. Galata kadınlarının da Osmanlı'nın genel coğrafyasından farklı bir durum göstermediğini görmek mümkündür.

Davalarda kişilerin statüleri peki mahkemeyi etkilemiş midir? Bunun ile ilgili bir kayıt bulunmamaktadır. Kadınların statüsüne göre muamele edildiğini, kullandığını veya adaletten ödün verildiği ile ilgili olarak herhangi bir bilgi mevcut değildir. Devletin uzun yıllar ayakta kalmasını sağlayan herkese eşit davranma Müslim-gayrimüslim, kadın-erkek, fakir-zengin fark etmemiştir. Mahkemede önemli olan haklı olmak ve bunu ispatlamak olmuştur. Bu tür davalardan pek çok örnek anlatılmış konularda mevcuttur.

2. Vakıf Kuran Hayırsever Kadınlar

Osmanlı coğrafyasında çeşme, mescit, cami, köprü, han veya kervansaray Osmanlı medeniyetinin birer aynası konumundadır. Bu yapıtları ortaya koyan ise “hayır yapma” inancının bir sonucudur. Osmanlı'da öncelikli olarak yönetici kesimden başlamak üzere, ekonomik gücü miktarınca herkesin katkısı olan bu eserlerde erkeklerin olduğu kadar kadınların da katkısı bulunmaktadır. Burada Galata kazasında bulunan vakıflar değerlendirilmiştir. Konuya girmeden önce vakıf üzerine bazı bilgiler verilmesi uygun bulunmuştur.

Sözlükte “durmak; durdurmak, alıkoymak” anlamındaki vakıf (vakf) kelimesi terim olarak “bir malın maliki tarafından dinî, içtimaî ve hayrî bir gayeye ebediyen tahsisi” şeklinde ifade edilecek hukukî bir işlemle kurulan ve İslâm medeniyetinin önemli unsurlarından birini teşkil eden hayır müessesesi anlamına gelmektedir.¹⁶⁶⁵ İslâm dünyasında vakıf müessesesinin başlangıcı hakkında âdeta klâsik bir mahiyet almış birtakım rivayetlerin tarihi hiçbir esasa istinat etmediği muhakkak olmakla

1664 G.Ş.S., 251/86D.

1665 Vakıf müessesinin İslam medeniyetinde oluşması ve gelişimi hakkında bkz., Hacı Mehmet Günay, “Vakıf”, Cilt 42, İslam Araştırmaları Merkezi, 2012, s.475 (475-479); Vakıf ile ilgili yapılmış yerel çalışmalar: İlber Ortaylı, Türkiye Teşkilât ve İdare Tarihi, Ankara 2008, s.313; Ahmed Akgündüz, “Osmanlı Hukukunda Vakıflar, Hükümleri ve Çeşitleri”, Türkler, Cilt.10. Ankara 2002 s. 447; Şakir Berki, “Türkiye’de İmparatorluk ve Cumhuriyet Devrinde Vakıf Çeşitleri”, Vakıflar Degisi, Ankara 1971, S. IX, s.4. Yusuf Halaçoğlu, XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı, Ankara 2007, s.156. Haim Gerber, “The Vaqf Institution in Early Ottoman Edirne”, Asian and African Studies, Hayfa, 1983, c. XVII, s. 29-45; Gabriel Baer, “Women and Waqf: An Analysis of the İstanbul Tahrir of 1546”, Asian and African Studies 17, 1983, s.9-27, Abraham Marcus, The Middle East on the Eve of Modernity, New York, Colombia University Press, 1989, s.210-211; Tucker, Women in..., s. 95-96.

beraber, Suriye ve Mısır'daki ilk İslâm fütûhatından sonra, yani hicretin birinci asrından itibaren İslâm dünyasında vakıfların tesisine başlandığını söylenebilir.¹⁶⁶⁶ Vakıf müessesesi daha sonrada gelişmesine devam ederek, Osmanlı Devleti döneminde zirveye çıkmış ve sosyal hayatın önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir.¹⁶⁶⁷

Osmanlı coğrafyasında pek çok vakıf kurulmuştur. Vakıfların kuruluşunda Osmanlı hanedanı ve devlet adamları ön plana çıksa da, Osmanlı tebaasından gücü yetenlerde vakıf kurmaya çalışmıştır.¹⁶⁶⁸ Osmanlı devletinde özellikle askeri sınıftan olanlar yüksek mertebelere gelmelerine mukabil gelirleri de artmıştır. Bu artan gelirleri çocuklarına bırakmalarını ve bir aristokrasinin oluşmasını engelleyen devletin ölümlerinden sonra terekelere el koyma hakkı bulunmaktaydı. Devletin üst düzeyinde görev yapan bu kişiler de buna karşılık, bir hayır kurumuna mal varlığının bir bölümünü, hayır duaları ile ismini ebediyen yaşatmak üzere bir nev'i sigorta primi gibi tahsis etmiş olacak, mal varlığının kalan bölümünü de kendi neslinin, genellikle vakfiyelerde belirtildiği şekilde en erdemli ve yetenekli olanları tarafından değerlendirilmesi sağlanmış olacaktı. Devlet böylece mektep kütüphane, hamam, cami gibi yapıları bu kişiler aracılığı ile yapmış oluyordu. Bunlar devlet eliyle yapılmış olsa daha bakımsız ve suiistimale açık olabilirdi. Devlet bu kurumları kurmakla zengin sınıfın oluşmasından çok fakirleşmeyi önlemekte dengeyi korumaktaydı.¹⁶⁶⁹

Osmanlı İmparatorluğu'nun her yerinde bulunan mahkemelerde kaydedilen yüz binlerce olmasa bile binlerce vakıf kayıtlarından çıkartılmıştır. Değişik bölgelerden ve dönemlerden alınan çok sayıda vakıf senedinin ve diğer belgelerin incelenmesi, vakıf kurucuları arasında kadınların oranının yüzde 17'den %50'ye kadar uzandığını ve böylece ortalama %35 civarında olduğunu göstermiştir.¹⁶⁷⁰

Vakıf, beşikten mezara kadar yararlanılan bir kurumdu. İnsanlar bir vakıf evinde doğup, bir vakıf beşiğinde uyuyabilir, vakıfta yiyip içebilir, vakıfta eğitim görebilir ve en sonunda vakıfta vefat edebilirdi. Günümüzdeki sosyal devletin yapmakla yükümlü olduğu barınma, sağlık, eğitim ve temizlik gibi pek çok temel ihtiyaç vakıf müessesesi

1666 Köprülü,

1667 Bahaeddin Yediyıldız, "Vakıf", DİA, Cilt 42, 2012, s. 479-486.

1668 Nazif Öztürk, "Osmanlı Döneminde Vakıflar", Türkler, Cilt 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 433-446.

¹⁶⁶⁹ Mehmet Genç, "Klâsik Osmanlı Sosyal-İktisadî Sistemi ve Vakıflar", Vakıflar Dergisi, S.42, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2014, s.14-17.

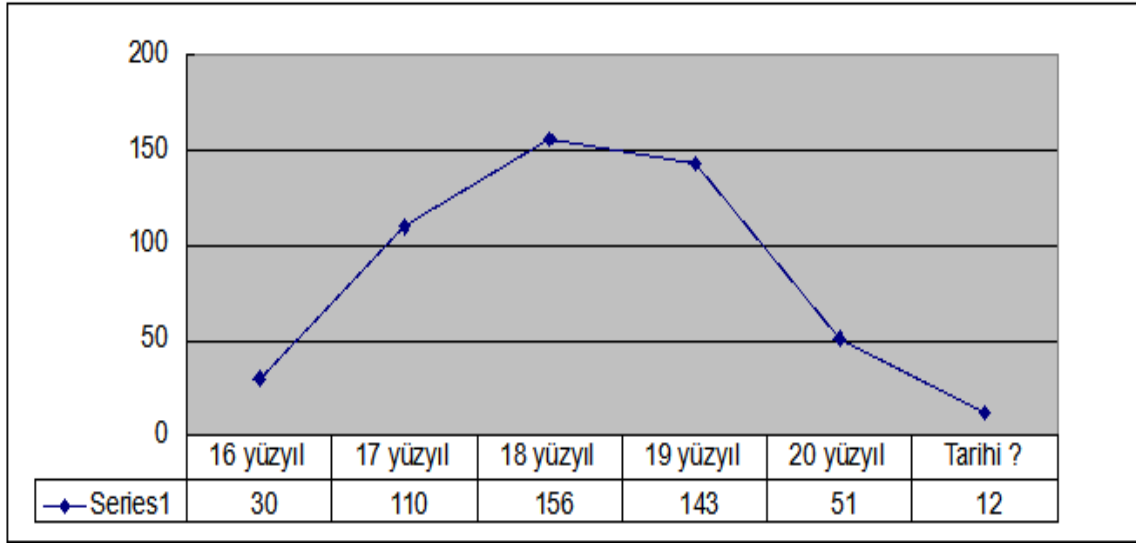
1670 Ruth M. Roded, Osmanlı Tarihine Cinsiyet Açısından Bakılması, Ed: Güler Eren, Osmanlılar, Cilt 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 419-420.; Vakıf aile ilişkileri hakkında bkz., Hasan Yüksel, "Türk Toplumunda Vakıf Aile İlişkisi", Türkler, Cilt 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 461-469.

tarafından yerine getirilmekteydi. İstanbul'da olduğu gibi Galata için de vakıfsız bir hayat düşünülemezdi.¹⁶⁷¹

Kadınların mirasçı, mülk alım-satımı ve medeni durumları ile ilgili olarak rahatlıkla mahkemeye başvurmuşlardır. Galatalı kadınların mülk sahibi olduğunu ve bunlar üzerinde tasarrufta buldukları konusuna daha önce değinilmiştir. Vakıf kurmak kadına kendi malları üzerinde tasarrufta bulunma, yönetme ve kanunilik katmaktaydı. Kadın sahip olduğu tüm malları vakfa bağışlayabilmekteydi. Bu vakfedilen mallar herhangi bir vergiye tabi değildi. Bu malları çocuklarına bırakabilme imkânına sahipti.

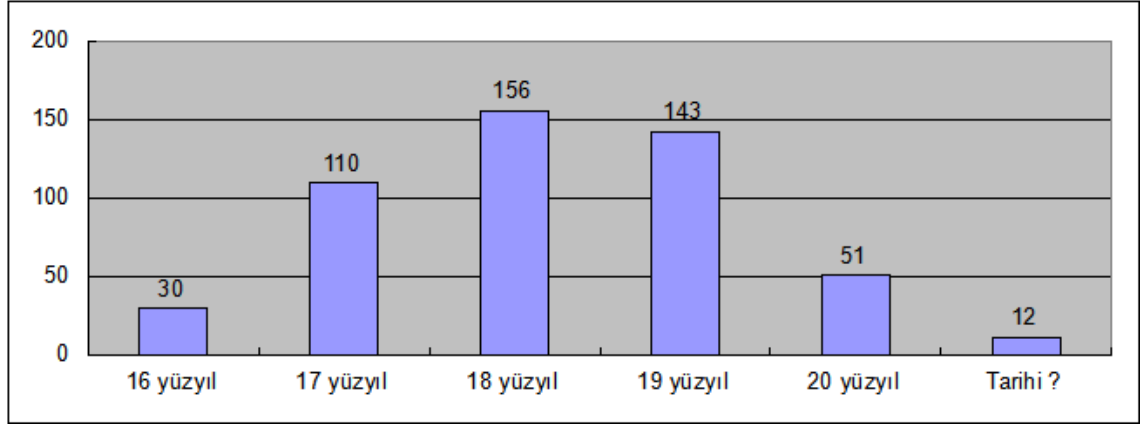
Galata ile ilgili olarak vakıflar genel müdürlüğünün kayıtlarında Galata (Beyoğlu) bölgesini kapsayan 502 vakıf kaydı bulunmaktadır. Bunların dağılımı ile ilgili olarak şu bilgilere bakabiliriz.

Tablo 61: Galata'da Bulunan Vakıfların Yüzyıllara Göre Sayısı.



1671 Boyar-Fleet, Osmanlı İstanbul'unun Toplumsal Tarihi..., s. 143.

Tablo 62: Galata’da Bulunan Vakıfların Yüzyıllara Dağılımı.



Yukarıdaki tabloda Galata kazasında 16. yüzyıldan, 18. yüzyıla doğru vakıf sayısı artmış ve bu yüzyılda en yüksek orana yükselmiştir. 19. yüzyılda bir düşüş olsa da 20. yüzyıl göre dikkate değer değildir. Sayıları çok az olmak ile birlikte tabloda (Tarihi ?) şeklinde gösterilen ne zaman kurulduğu belli olmayan 12 vakıf bulunmaktadır.

Burada sorgulanması gereken en önemli husus, bu artışın tüm Osmanlı coğrafyasında da böyle olup olmadığı ve bunun sebebi olarak ne söylenebilir? Bu dönemde açılmış olan vakıflar daha çok aile vakıfları olmuştur. 18. yüzyılda Mısır’da kurulan vakıflar ve bunların kadınlar ile ilgili olan ilişkisini anlatmaya çalışan Mary Ann Fay kadınların bu dönemde kurmuş oldukları vakıflarda artışın olduğunu söylemekte ve bunun sebebi olarak bu dönemde artmış olan aile vakıflarından bahsetmektedir.¹⁶⁷² Halep üzerine çalışmış olan Abraham Marcus’ta aile vakıflarının çok olduğundan bahsetmekte ve bu vakıflar aracılığı ailenin mülkiyetini koruduğunu belirtmektedir.¹⁶⁷³ Bu yüzdende açılan vakıf sayısında büyük bir artış olmuştur. Galata kazasında da vakıf kuruluşunun en çok olduğu dönem 18. yüzyıl olmuştur.

Tablolara göre, Galata’da vakıf kuran kadınların sayısı 16. yüzyılda kurulan 30 vakıftan 5 (%16) kadınların adına; 17. yüzyılda 110 üzerinden 48 (%43.63) vakıf kadın adına, 18. yüzyılda bu oranda düşüş olmuş ve 156 vakıftan 27 (%17.30) kadın adına, 19. yüzyılda 143 vakıftan yine 27 (%18.49) kadın adına ve son olarak 20. yüzyılda kurulan

¹⁶⁷² Mary Ann Fay, “Kadınlar ve Vakıflar: 18. Yüzyıl Mısır’ında Mülkiyet, İktidar ve Toplumsal Cinsiyetin Nüfuz Alanı”..., s. 28-46.

¹⁶⁷³ Marcus, Modernliğin Eşiğinde..., s. 273.

51 vakıftan 8 (%15.68) vakıf kadın adına kurulmuştur. Burada göze en çok çarpan 17'inci yüzyıldaki artış oranıdır. 18. yüzyılda kadınların kurmuş olduğu vakıflarda bir düşüş olmuş ve bu 19. yüzyıl ile devam etmiştir.

Tablo 63: Yüzyıllara Göre Kadınlar Adına Kurulmuş Olan Vakıfların Sayısı.



18. Yüzyılda Galata bölgesinde 156 vakıf kurulmuş. Bu vakıflardan 129 (%82.69) erkekler ve geriye kalan 27 (%17.30)'u ise kadınlar tarafından kurulmuştur. Bu oran kadınlar açısından ve toplumsal statüsünün önemli göstergelerden biridir. Aynı dönemde Mısır üzerine çalışan Mary Any Fay, kadınların kurmuş olduğu vakıf oranını %25 olarak vermektedir. Mısır gibi geniş bir bölgenin Galata ile uyuşmasını beklemek doğru olmaz; ancak şu değerlendirmede bulunabiliriz ki, bu dönemde kadınların vakıf kurma konusunda oldukça hevesli olmuşlardır.¹⁶⁷⁴ Kadınlar bu dönemde ellerinde bulunan ekonomik güçlerini kullanmaktan geri durmamışlardır. Vakıfları kuranların maddi durumları ile ilgili tam bir bilgi bulunmamaktadır.¹⁶⁷⁵

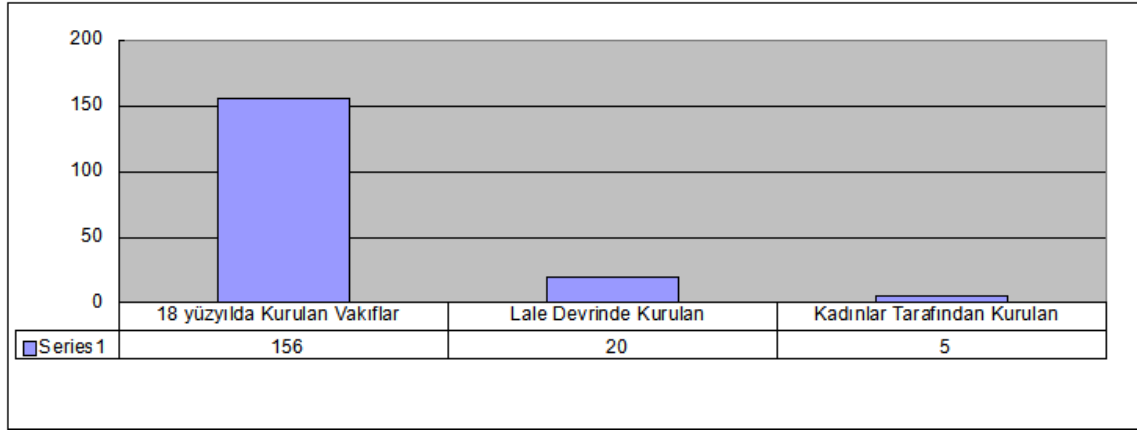
Vakıf kurmanın neden 17. yüzyıl ile birlikte yükselişe geçtiği önemli sorulardan biridir. Galata kazasında olduğu kadar, Osmanlının genel coğrafyasında da bunu görmek mümkündür. Burada akla şunlar gelmektedir, kadınların vakıf kurma nedenlerinden biri her zaman olduğu gibi dini etkenler başta gelmektedir. Bunun dışında aile vakıflarındaki artış ve aileye vakfedilmesi mülkü koruma sebebinden kaynaklanabilir. Vakıf kurma isteğinin Osmanlı sosyal hayatında nasıl etkiler bıraktığı da önemlidir. Bu kurulan

1674 Fay, "Kadınlar ve Vakıflar"..., s. 35.

1675 Bilgileri aldığımız kurum, T.C, Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü (08/07/2013).

vakıflar ekseriyetle küçük vakıflar oldukları için sosyo-ekonomik hayatı çok fazla etkiledikleri söylenemez. Vakıfların çoğunluğu aile vakfıdır, bunun sonucunda bir sonraki nesle mülkler güven içinde aktarılmıştır. Kadınların erkekler kadar mal varlıkları bulunmadığından ve bunları aktarma gibi bir durumları olmadığından dolayı erkekler kadar vakıf kurma imkânları olmamıştır.¹⁶⁷⁶

Tablo 64: 18. Yüzyılda Kurulan Vakıflar, Lâle Devrinde Kurulan Vakıflar ve Lâle Devrinde Kadınların Kurmuş Oldukları Vakıfların Sayısı.



18. Yüzyılda kurulan 156 vakfın 20'si Lâle Devri'nde kurulmuştur. Yüzyıl içerisinde on iki yıl sürmüş olan Lâle Devri'nde yüzdesel olarak oranı %12.82'dir. Lâle Devri vakıflarından 5 tanesi kadınlar tarafından kurulmuştur. Ortalama olarak bu dönemde kurulan vakıflardan %25'ni kadınlar kurmuştur.

Kadınların vakfettikleri vakıflarda ilk lehdârları kendileri olmuşlardır. Galata'da vakıf kuran kadınlardan bazılarının belgelerde lakapları da verilmiştir. Bunların lakapları genel olarak eşlerinden, babalarından veya aile ile ilgili isimden gelmektedir. Hâce, es-Seyyid Mehmed Ağa Zevcesi, el-Hacce, Kapıcıbaşı Ali Ağa Kerimesi, Halile-i Şehriyari, Sultan Mahmud-ı Evvelin Üçüncü Kadını, Dördüncü Halile-i Şehriyar gibi lakapların kullanıldığı görülmektedir.¹⁶⁷⁷ Lakaplardan da anlaşılacağı gibi ekonomik olarak güçlü kadınlar oldukları gözlenmektedir.

Galata'da kadınlar ile ilgili rakamlar yukarıda verildiği gibidir. Burada önemli hususlardan biride kadınların neleri vakfa bağışladığıdır. Kadınların genel olarak gayrimenkul bağışladığını söylenebilir. Bunlar arasında arazi, menzil, dükkân, atölye, ambar, kiraya verilebilen daireler, bahçe, hamam ve avlu gibi gelir getirebilecek malları

1676 Margaret L. Meriwether, "Yeniden Kadınlar ve Vakıf Üstüne: Halep 1770-1840"..., s.132.

1677 Vakıflar Genel Müdürlüğü, Beyoğlu (Galata) ait Vakıfların Listesi Kaynakçada Ayrıntılı Bilgi Verilecektir.

sayılabilir. Vakıflara kadınların mallarının tamamını veya yüzde olarak ne kadar bağışladığı ile ilgili olarak bilgiler mevcut değildir. Galata kazası göz önüne alındığında genel olarak gayrimenkul türü eşyaların vakfedileceği akla gelmektedir.

Lâle Devri Galata sicil defterlerinde vakıf hakkında pek çok dava hakkında bilgiler bulunmaktadır. Vakıflar ile yapılan mülk satışı ve borç gibi konuları ilgili bölümlerde verilmiştir. Burada bu konuya değinilmemiştir. Bu bölümde daha çok kadın'ın vakıf ile ilişkisi üzerinde durulmuştur.

Kadınların vakıf ile olan münasebetlerinden biri, vakıf içerisinde sahip oldukları bazı mülklerin kiralanması hasebiyle olmuştur. Örneğin, Galata Okçumusa Mahallesi'nden, Rukiye bt. Abdullah Vakıf içerisinde bazı menzillerin kiralanması sebebiyle kayda geçmiştir.¹⁶⁷⁸ Yine Galata Okçu Musa Mahallesinden Rukiye bt. Abdullah vakıf içerisinde bulunan menzillerini kiralamıştır.¹⁶⁷⁹

Kadınlar sosyal konularda duyarlı olmuş ve bu konuda girişimlerde bulunmuşlardır. Bunlardan biri Tophane Elhacâma Mahallesi'nden Emtile bt. Mehmed harap olmuş mescid-i şerifin tamirini üstlenmiştir.¹⁶⁸⁰ Bunun gibi kadınlar kendi sülâlesi ile bağlantısı olan bir vakıf ile ilgili olarak da yardımda bulunmuşlardır. Muslihiddin Mahallesi'nden Emine bt. Osman bunun ile ilgili girişimde bulunmuştur. Ailesini ilgilendiren vakfın bakımı ile ilgilenmiştir.¹⁶⁸¹

Vakıflar ile ilgili davalar içerisinde geçen bir diğer önemli konu ise kadınların vakıflara mütevellî¹⁶⁸² olmalarıydı. Vakıflarda kadının mütevellî olması en az kadının vakıf kurması kadar önemliydi. Bunlardan biri Tophane Mahallesi'nde Fatma Hatun bt. es-Seyyid Ali b. Mehmed Efendi olmuştur.¹⁶⁸³ Bu kadın vakfın mütevellîsi olma görevini üstlenmiştir. Kadının burada yönetici görevinde bulunması toplumsal yeri açısından önemlidir.

Vakfiyelerin doğru bir şekilde işletilmesi de önemli görülmüştür. Vakfın mütevellîsi vakfi eğer iyi yönetemiyorsa görevinden alınırdı. Değerlendirilen sicil belgeleri içerisinde bundan dolayı görevinden alınan kadınlardan biri olmuştur. Tophane

1678 G.Ş.S., 250/45C; benzer dava için bkz., 250/45C, 266/27E.

1679 G.Ş.S., 250/45C

1680 G.Ş.S., 253/68C.

1681 G.Ş.S., 256/19B, benzer bir dava için bkz., 272/50A.

1682 Vakıf işlerini vakfiye şartları ve Şer'i hükümler dairesinde idare ve rüyet için tayin olunanlar hakkında kullanılan tabirdir. Mütevellî, ya vakfın şartıyla yahut Kadı'nın nasbıyla tayin olunmaktaydı. Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri..., C.2, s.640.

1683 G.Ş.S., 270/37C. Başka bir kayıttta da vakfın mütevellîsi kadın ve vakfın tamiri ile ilgili bkz., 270/47D, 245/85E.

Muhyiddin Efendi Mahallesi'nde bulunan vakfın mütevellisi olan Fatma bt. El-Hâc Salih adlı hatunun zevk ve eğlence düşkünü, parası olmayan, borcu bulunan, vakfi yönetememesinden dolayı, vakfın mallarının zarar görmesi ve hainlik etmesinden dolayı mütevelliliğin elinden alınması istenmiştir. Kadının suçlandığı konular toplumun hoş bakmadığı ve dînen de uygun olmayan konulardır. Kadının mütevelliliğinin alınmasını isteyenler mahalle İmamı Osmân Efendi b. Abdullâh ve Mü'ezzin Mustafâ Halife b. İbrâhîm ve Kayyim Molla Ahmed b. Mahmûd ve ahâlîsinden Mehmed Efendi b. Osmân ve es-Seyyid Abdullâh Efendi b. Mehmed ve Çâşnigîr Hasan Ağa b. Abdulkerîm ve Abdalbâkî Çelebi b. Mustafâ ve el-Hâc Hasan b. Mehmed ve el-Hâc Mustafâ b. Mehmed ve ismi yazılmayan pek çok mahallelidir. Kadı'nında kararının bu yönde olmasından sonra kadın görevden alınmış ve yerine mahallenin onayı ile el-Hâc Alî b. Osmân görevlendirilmiştir.¹⁶⁸⁴ Fatma'nın bu söylenenlere vermiş olduğu herhangi bir cevap bulunmamaktadır; ancak mahallenin çoğunun bu suçlamayı yapması Kadı'nın kararı üzerinde etkili olmuştur. Burada vakfa karşı toplumsal bir gözetimin olduğunu söylemek mümkündür. Vakfa gelecek olan zarar engellenmeye çalışılmış ve mahalleli toplu bir refleks göstermiştir. Mahallede yaşayanlar mahalle imamının öncülüğünde karar üzerinde etkili olmuşlardır.

Bazı durumlarda vakfın mütevellisinin vefatından sonra, mütevellîye verilen borçlar eşinden istenmiştir. Bu davalardan biri Fındıklı Ali Çelebi Mahallesi'nden mütevellî Mustafa Ağa'nın zevci Emine bt. el-Hâc Ali ve kızının vekili olan Fatma Hatun bt. Abdullah'tan, İmam İbrahim Efendi b. Ali talep 70 guruş parasını talep etmiştir.¹⁶⁸⁵

Galata'da kadınların hayırseverlik ile ilgili bilgileri ilgili bölümde verilmiştir. Bunlardan biri kadınların vakfa yapmış oldukları bağışlardı. Galata haricinde Cihangir Mahallesi'nde oturan Hakime bt. Abdullah kendisine ait olan mülkü menziline kendi rızasıyla vakfa bağışlamıştır.¹⁶⁸⁶

Kadınlar, vakıflar dahi olsa haklarına müdahalede bulunduğu zaman şikâyetle bulunmuşlardır. Galata Alaca Mescid Mahallesi'nden Aişe bt. Yakub vakfın kendine ait menzilinın dışına çıkıp kendi menziline müdahale etmesinden dolayı şikâyetle

1684 G.Ş.S., 259/54C.

1685 G.Ş.S., 267/16D.

1686 Kendi rızasını belirtirken "Hüsn-ü rızasıyla" ifadesi kullanılmıştır. G.Ş.S., 244/11B.

bulunmuştur.¹⁶⁸⁷ Davada kadın hakkını savunmaktan geri durmamış ve mülküne olan bir müdahaleyi kabul etmemiştir.

Vakıf ile ilgili belgelerden biri de kendisini boşayan kocasından mehir ve nafakası karşılığında Ayasofya-i sağır vakfından bir bâb fevkânî oda ve bir sofa ve dehliz, kenef ve müstemil vakf menzili alan Aişe bt. Abdullah ile ilgilidir. Bu belgede Aişe mehir ve nafakasına karşı vakıf dâhilinde bulunan mülklerin tasarrufunda bulunma hakkını elde etmiştir.¹⁶⁸⁸

Vakfedilen mallar için konulan şartlardan biri, vakfedenin adına Kur'ân okunmasıydı. Galata Okçu Musa Mahallesi'nden merhume Rahime Hatun'un adına Kur'ân okunması için görevlendirilen Ali Halife b. Muharrem vefatından sonra evladı olmaması nedeniyle, bu vazifeyi yapması için Abdurrahman Halife b. el-Hâc Mustafa Efendi'yi görevlendirilmiştir. Kadının koymuş olduğu şart yerine getirilmeye çalışılmıştır.¹⁶⁸⁹

Kadınların vakfettikleri mallarının kullanımını daha sonra çocuklarına ve onların çocuklarının kullanılmasını istedikleri belgelerden anlaşılmaktadır. Tophane Nahiyesinde Süheyl Bey Mahallesi'nde bulunan beş oda menzili Fatma bt. Es-seyyid Ali b. Mehmed Efendi böyle vakfetmiştir.¹⁶⁹⁰ Burada kadının vakfettiği mallarını evlatları için koruma altına aldığı söylenebilir. Kadın evlatlarını düşünerek onlara mülkü olan menzili vakıf yolu ile aktarmıştır.

Yukarıda vakıf ve kadın ile ilgili örnekler verilmeye, kadının bir hayır kurumu ile olan ilişkisini ortaya konulmuştur. Kadınlar bir hayır kurumu olan vakıfları bizzat kurmuş, başında bulunmuş, tamirini üstlenmiş ve yönetici olmuşlardır. Vakıflar ile ticari ilişkilere girmede geri durmamışlardır. Lâle Devri'nde kadınların vakıf adı altında çocuklarına miras bırakma ve mülkiyetlerini koruma altına almaya çalıştıkları görülmektedir. Osmanlı sosyal hayatı açısından önemli olan vakıflar Galata kazasının da önemli bir yer teşkil etmişlerdir.

1687 G.Ş.S., 250/5B.

1688 G.Ş.S., 259/34E.

1689 G.Ş.S., 259/50F.

1690 Belgede kendisinden sonra gelecekleri belirtirken “evladı evladına ve batı batımına” ifadesi kullanılmıştır. G.Ş.S., 270/37C.

3. Galata'da Dini ve Hayri Konular

Galata Lâle Devri sicil defterlerinde dini hayat ile ilgili olarak çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Bunun dışında, kadınlar dini günlere hassasiyet göstermekte¹⁶⁹¹ ve tüm Müslümanlar gibi ekonomik durumu uygunsa kadın hacca gitmeyi isteyebilirdi.¹⁶⁹² Bu konuda bazı kadınların başarılı olduklarını ve hacca gitmelerinden dolayı isimlerinin başına “hâce” lakabını alan kadınlar olmuştur.¹⁶⁹³

Osmanlı'da kadına olan bakış genel olarak şöyleydi: Kadınların faziletli ve olgun olanı, akıllı, dini, iffet ve namusu, edep ve hayâsı yerinde olanıdır.¹⁶⁹⁴ Lâle Devri başlarında İstanbul'da bulunan Montagu'ya göre; Kadınların çoğu boş inançlıdırlar ve yararsız bir canlı durumunda ölmek korkusuyla, on gün bile dul kalamazlar. Fakat özgürlüklerini sevenler ve dinlerinin tutsağı olmayanlar ölmekten korktuklarında evlenmekle yetinirler.¹⁶⁹⁵ Montagu'nun burada kadını dini olarak hassas görmemesinde tanışmış olduğu kişilerin etkisi kaçınılmazdır. Ancak bu toplumun genele için söz konusu değildi.

İslâm toplumunun genelinde ve Osmanlı toplumunda geçerliliğini koruyan Kuran'ın emrettiği “zekât verin” ve muhtaçlara yardımda bulunun üzerine olan telkininden dolayı Müslümanlar iyilik yapmada geri durmamışlardır.¹⁶⁹⁶ Hayırseverlik her Müslüman, belki de özellikle kadınlar için çok önemliydi. Kadınların altın ve gümüş ziynet eşyasını bile zekât olarak vermeye teşvik etmiştir.¹⁶⁹⁷ Osmanlı için hayırseverlik aynı zamanda dini bir temele dayanmak ile beraber aynı zamanda sosyal yardımlaşmaya bağlı geleneklerin ve kuruluşların temelini oluşturmaktaydı.¹⁶⁹⁸ Kadınların kurmuş oldukları vakıflar ve buralara aktarmış oldukları önemli ekonomik etkinlikleri olmuştur. Bu konuda kadın ve vakıflar başlığı altında bilgiler verilmiştir.

Kadınların vasiyetleri ile ilgili bilgileri tereke kayıtlarında bulmaktayız. Tereke kayıtları içerisinde 1070 kadın terekesinden vasiyet bırakan kadın sayısı 43 (4.00)'dir.¹⁶⁹⁹ Bunlar genel olarak kendilerinden sonra Kurân, ıskat-ı salât, mezar için

1691 Davis, Osmanlı Hanımı..., s.265-268.

1692 Imber, Şeriattan kanuna Ebussuûd..., s.53.

1693 G.Ş.S., 272/19C.

1694 Kınalızade Ali Efendi, Devlet ve Aile Ahlâkı, İlgi kültür Sanat, İstanbul 2010, s.34.

1695 Montagu, Doğu Mektupları..., s.80.

1696 Amy Singer, Charity in İslamic Societies, İyilik Yap Denize At; Müslümanlar Toplumlarında Hayırseverlik, Çev. Ali Özdamar, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012, s.49-97.

1697 Davis, Osmanlı Hanımı..., s.268.

1698 Üçel-Aybet, Osmanlı Dünyası ve İnsanları...,s. 343.

1699 Hayir ile ilgili vasiyetler için bkz., G.Ş.S., 242/42B, 243/3B, 243/48D, 246/13A, 251/3B, 252/25E,

taş, fakara için, Mushâf-ı Şerîf, hatim-i şerîf için ve imam tayin etmek amacı ile çeşitli vasiyetlerde bulunmuşlardır. Burada amaç kişi öldükten sonrada kendisinin hayır ve iyilik ile anılmasını istemek olmuştur. Gayrimüslim kayıtları içerisinde hayır ile ilgili olarak herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Sicillerde paranın nereye harcanacağı ile ilgili bilgiler mevcuttur. Örneğin; İstinye Nahiyesi Boğazkesen Kalesinde oturan Rukiye bt. El-Hâc Mustafa vasiyetini şu şekilde bildirmektedir: Iskat-ı salât için 2000 akçe, mezar taşı için 1000 akçe, sandal için 1200 akçe, fakara Müslümanlar için 600 akçe, dört hatim-i şerif için 1200 akçe, Mushaf-ı Şerif için 3000 akçe, yine Mushaf-ı Şerif için 5000 akçe, altı ay hatim-i şerif için 1800, 1500 akçe yine hayır için verilmiştir. Bu hayırlar için toplam 20.866 akçe vasiyet etmiştir.¹⁷⁰⁰ Kadınların vasiyetlerinde toplumu gözetmeleri ve hayırlar yapmalarında Allah rızasını kazanmak ve iyi bir Müslüman olmanın önemli bir etkisi olmuştur. Gayrimüslim kadınların yaptıkları hayır veya dindarlıkları ile ilgili olarak herhangi bir belge bulunamamıştır.

Din ile ilgili olarak önemli konulardan biri “ihtida hareketleri” olmuştur. Hidayete erme, İslâm dinini kabul etme anlamlarına gelmektedir. Dinini değiştirip Müslüman olan kişiye de “mühted” denilmektedir. Bir insanın dinini değiştirip başka bir dine dâhil olması için onu etkileyen önemli sebeplerin olması kaçınılmazdır. Bu sebepler, tarih boyunca zamana ve mekâna göre değişiklikler göstermiştir. Çünkü şartlar değiştikçe, insanın etkilendiği unsurlar da doğal olarak değişmektedir. Hatta aynı dönemde, bir ülkenin farklı bölgelerinde bile ihtidaları etkileyen faktörler değişkenlik gösterebilmektedir. Din değiştirme olayında insanların genel olarak ekonomik, siyasal, dini ve sosyal faktörlerden etkilendiklerini söyleyebiliriz.¹⁷⁰¹ İncelenen belgelerde bunun ile ilgili olarak kadınlar hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Bu yönde bir belgenin olmaması ihtida hareketinin olmadığı anlamına gelmez. Şikâyet defterleri içerisinde bunun ile ilgili olarak sonradan Müslüman olan Mehmed, voyvodanın kendisine eziyet ettiğini şikâyet etmiştir. Burada voyvodanın eziyet etmesinde gayrimüslimlerden alınan cizye vergisinin etkisi olabilir. Çünkü bazı gayrimüslimler

252/55C, 255/82C, 257/31D, 262/146D, 264/36A, 265/027D, 271/24G.

1700 G.Ş.S., 243/3B.

1701 Kamil Çolak, “İstanbul'da İhtidâ Hareketleri (XVI. Yüzyıl)”, Osmanlılar, Cilt 4, Ankara 1999, s.495; Osman Çetin, Sicillere Göre Bursa'da İhtida Hareketleri ve Sosyal Sonuçları 1472-1909, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

Müslüman olduklarını bildirip bu vergiden muaf olmak istemişlerdir.¹⁷⁰² Verilen bilgilerin dışında belge bulunmadığından dolayı maalesef çok ayrıntıya inilememiştir.

4. Kadının Gündelik Hayatı

Lâle Devri'nde kadının aile hayatını ve ekonomik durumunu ortaya koyduğumuz daha önceki bölümlerden de anlaşılacağı üzere Galata kadını toplum hayatı içerisinde yer almıştır. Kadın kendisine miras kalan gayrimenkulleri üzerinde tasarrufta bulunmuştur. Kadınlar bu servetleri ile çeşitli vakıflar kurmuş ve hayırlar yapmışlardır. Galata'da kadının gündelik hayatını ortaya koyacak olan mahkeme kayıtları çok fazla olmadığından; ancak batılı seyyahların yapmış oldukları değerlendirmeler üzerinden daha çok bilgiler verilmiştir.

İncelenen siciller içerisinde kadınların sosyal hayata karıştıklarını gösteren olaylar yaşanmıştır. Bir dükkân önünde veya sokakta başına gelen her olay kadının hayatın içerisinde olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Meselâ; Galata haricinde Sarı Lütü Mahallesinden Emine bt. Abdullah kocasının Camii Cedid kapısı haricinde berber dükkânı önünde Ali Beşe b. Abdullah tarafından darp edildiğine şahit olmuş ve mahkemeye şikâyette bulunmuştur.¹⁷⁰³

Dina Rizky Khoury, mahallenin özel bir mekân olduğunu, kadınlar tarafından eve ve aileye ilişkin gündelik işler için kullanıldığını söylemekte, mahalleyi büyük bir özel mekân olarak görmektedir. Mahalleden geçen yollar, mahallenin pazarının kadının bir nevi özel yeri olduğunu, mahalledeki çıkmaz sokakların bunu çok güzel anladığını bildirmektedir.¹⁷⁰⁴ Mahalleler birbirini kontrol etmekte ve herkesin birbirinden sorumlu olduğu mekânlar konumundaydı.¹⁷⁰⁵ Mahallenin kendisi de güçlü bir kimlik duygusuna sahipti; sakinleri mahalle ile güçlü bir biçimde özdeşleşir ve oradaki davranışlar ile ortak bir şekilde ilgilenirlerdi.¹⁷⁰⁶ Meselâ; Tophane Cihangir Mahallesinde sakin olan Saliha bt. Mustafa'nın hareket ve davranışlarından şikâyetçi olan öncelikli olarak mahallenin İmâm İbrahim Efendi b. Mehmed, Mü'ezzin Ahmed Efendi b. Hüseyin, Molla Mehmed ve el-Hâc Mehmed, el-Hâc Ahmed, el-Hâc Mehmed b. Ahmed,

1702 A.DVN. SSKT-d. No 72, Sayfa 391-1 (Evail-i M. 1130).

1703 G.Ş.S., 253/73A.

1704 Dina Rizky Khoury, "Terlikler Kapıda Mı, Kapalı Kapılar Ardında Mı: Ev İçinde ve Kamusal Mekanda Musullu Kadınlar"..., s.113-114.

1705 Özer Ergenç, "Osmanlı Şehrindeki "Mahalle'nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", Osmanlı Araştırmaları, S. IV, İstanbul 1984, s. 75.

1706 Ebru Boyar-Kate Fleet, Osmanlı İstanbul'unun Toplumsal Tarihi, Çev. Serpil Çağlayan, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014, s. 134.

es-Seyyid Ahmed b. Mehmed ve diğer mahalle sakinleri Saliha hatunun mahalleden çıkarılmasını istemişlerdir. Sonra Saliha Hatun zindana atılmış ve burada çocuğunu doğurmuştur. Talihsiz Saliha'nın çocuğu çok yaşamamış ve vefat etmiştir. Saliha bir daha mahalleye gelmeyeceğini taahhüt etmiş ve kardeşi el-Hac Mehmed b. Mustafa kefil olmuştur. Saliha'nın yaşadığı bu olaylar mahalle ile ilgili bazı ipuçları vermektedir. Mahallenin şikâyetçi olduğu birine yaptırım gücünün bulunduğu anlaşılmaktadır. Bunun dışında Saliha hatunun mahalleden neden çıkarıldığı ile ilgili net bir bilgi bulunmamaktadır. Söylenen tek şey kadının davranışlarının kötü olmasıdır.¹⁷⁰⁷

Camiler, cami avluları, çarşılar, kahvehaneler ve hamamlar, medrese ve mektepler; imarethane ve hastaneler pek çok sosyal alışverişin yaşandığı ve şehir sakinlerinin boş zamanlarını geçirdikleri alanlar olmuştur.¹⁷⁰⁸ İnsanlar bu alanlarda gezerken giyim ve kuşamlarına özen göstermişlerdir. Kadınların ve erkeklerin uzun ve sade giysileri genellikle birbirine benzemektedir. Fakat bu giysilerin renkleri ve süslerinden toplumdaki sosyal gruplar ve rütbelere hemen ayırt edilirdi. Yüksek mevki sahiplerinin giysilerindeki süsler, özellikle sarıklarının büyüklüğü veya şekli farklı olmaktadır. 18. yüzyıl başlarında Türkiye'ye gelen İngiliz seyyah Alion Hill: Türklerin, Hristiyan ülkelerindeki milletlerin herhangi birinden daha düzenli, daha makul ve akıllıca giyindiklerini gördüğünü söylemektedir.¹⁷⁰⁹

Galata kadını sabah kalktığı evin işleri ile ilgilenir ve günümüzde de olduğu gibi temizlik yapardı. Bu temizliğin uzayıp kısılmasına göre ev de hoşça zaman geçirmenin en çok başvurulan yollardan biri konuk ağırlamaktı. Bu kadınların geçmişten beri yapmış oldukları durumlardan biri olmuştur. Bunun dışında kadınların yapmış oldukları ziyaretler olmuştur. Bu ziyaretler sadece gündüz yapılmaz, akşamları da yapılmaktaydı. Osmanlı'da üst kesimden olan kadınlar kabul günü denilen bir gün yapmakta ve burada kadınları ağırlamaktaydı. Kadınlar genel olarak birbirlerine uzun ziyaretler yapmaktaydılar.¹⁷¹⁰

Kadınların sosyal hayatta yer aldıkları durumlardan biri eğlenceler ve kutlamalar olmuştur. Esasen sünnet için yapılan eğlenceler bazen nikâh merasimlerine karışmaktaydı kadınlar da bu eğlencelerde yerlerini almaktaydılar.¹⁷¹¹ Lâle Devri

¹⁷⁰⁷ G.Ş.S., 259/46C.

¹⁷⁰⁸ Boyar-Fleet, Osmanlı İstanbul'unun Toplumsal Tarihi..., s. 168.

¹⁷⁰⁹ Üçel –Aybet, Avrupalı Seyyahların..., s. 133.

¹⁷¹⁰ Davis, Osmanlı Hanımı..., s. 177.

¹⁷¹¹ Nebi Bozkurt, "Eğlence", DİA, Cilt 10, İslam Araştırmaları Merkezi, s. 486.

Galata gündelik hayatında Ramazan kültürü her devre anlatılması gereken, mistik eğlencelerin, uhrevi zevklerin en güzelinin yaşandığı bir dönem olarak tarih sayfalarındaki yerini almıştır.¹⁷¹² Bunun yanında Montagu, İstanbul'da bir düğün töreninin öncesini ve kadınların hamama gitmelerini ve orada zaman geçirmelerini şöyle vurgulamıştır.

“Üç gün önce, kentin en güzel hamamlarından birindeydim. Bir Türk gelininin konuklarım kabulünü ve bu münasebetle, yapılan tüm törenleri izleme fırsatını yakaladım. Bu törenler bana Theocrite tarafından anlatılan düğün evrelerini anımsattı; görgü ve gelenekler sürüp gitti. Akraba olan iki ailenin tüm hanım dostları, tüm bildik ve tanıdıkları hamamda bir araya gelmektedirler. O gün, orada en az iki yüz kadın bulunduğunu sanıyorum. Daha önce evlenmiş olan kadınlar odanın etrafındaki mermer sofalara oturdular. Fakat, genç kızlar giysilerini çabucak çıkarıp inci ve kurdelâlarla örülmüş olan uzun saçlarından başka örtü ve de süs olmadan ortalıkta göründüler. İçlerinden ikisi, annesi ve saygın başka bir akrabasıyla gelen gelini kapıda karşıladılar. Gelin, aşağı yukarı on yedi yaşlarında zengin bir biçimde giydirilmiş, kıymetli taşlarla parıldayan güzel bir genç kızdı. Onu hemen soyup doğal hâle getirdiler. Diğer iki genç kız, yakut renkli kapları koku ile doldurup tören yürüyüşüne başladılar. Öteki kızlar, hepsi otuz kişi olmak üzere, ikişer ikişer onları izlediler. Tören alayını yönetenler bir düğün övgüsü söylediler; diğerleri koro hâlinde bunu yinelediler ve son ikisi gelip, başları önde, hoş bir sevecenlikle, gelini alıp götürdüler. Bu düzen içerisinde hamamın üç büyük salonunu dolaştılar. Sahnenin güzelliğini gözlerinizin önüne sermek güç bir şey. Kadınların çoğunun vücutları çok güzeldi ve sık sık banyo yapmaları nedeniyle, tenleri bembeyaz, kusursuz bir yumuşaklık ve parlaklığa sahip ti. Dolaşma son bulunca, gelin kendisine gönül okşayıcı sözler söyleyip mücevherler, kumaşlar, mendiller ve bu tür ufak tefek şeyler gibi armağanlar veren saygın yaşlı hanımlara sunuldu...”¹⁷¹³

Osmanlı toplumun da kadın ile erkek ayrı ayrı eğlenmekte ve ona göre hareket etmekteydiler.¹⁷¹⁴ Hanımlar, özellikle de Ramazanda Karagöz oyunları ile eğlenmekteydiler. Sunnet ve düğün gibi özel günlerde bazen bir karagözcünün çağrılmaktaydı.¹⁷¹⁵

1712 Mehmet Mazak, Boğaziçi ve Kayık Kültürü, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2010, s. 31.

1713 Montagu, Doğu Mektupları..., s. 118.

1714 Ortaylı, Osmanlı Toplumunda Aile..., s. 157.

1715 Abdülaziz Bey, Osmanlıda Adetler, Merasimler..., s. 390-403. Davis, Osmanlı Hanımı..., s. 177-184;

Galata'da sosyal hayat her zaman canlılığını korumuş, insan manzaraları her zaman araştırmacıların ilgisini çekmiştir. Galata'nın kibar hanımefendilerinin davranışları ve silüetleri minyatürlerde, gravürlerde, kartpostallarda ve tablolarla görsel olarak günümüze gizemli, insanı etkileyen, davranışı ve duruşu incelenmeye değer bir görüntü içermektedir. Galata hanımefendileri gündelik yaşamda ön plana pek çıkmazlardı. Galata kadınları gündelik hayatta feracelerinin içinde ve peçeli bir vaziyette yer alırken kibar, nazik, mesafeli ancak içten, gösterişli ama abartılı değil, kapalı ancak sanatsal duruşu olan, göze ve duyguya hitap etmeyen, nezaketli ve nezâfetli kişilerdir.¹⁷¹⁶

Vanmour, dışarıdaki hayatın kadınlar açısından daha kısıtlı olduğunu söylemektedir. Kadınları düğünler, gelinin çeyizini görmek ya da mevlit dinlemek gibi vesilelerle bir araya getirmekteydi. Kadınların ara sıra dışarıya alış-veriş için çıktığını; ancak genel olarak bohçacıları kapı kapı dolaştığını belirtmektedir. Bunun dışında gidilen mesire yerlerinin olduğunu belirtmiştir.¹⁷¹⁷

Galata'da toplumsal yaşamın en önemli eksenlerinden biri de hamamlar olmuştur. Hamam, kadınlar için bir yıkanma yerinden daha çok fazlasını ifade etmekteydi. Kadınların komşuları ile konuşup sosyalleşmelerini sağlamaktaydı. Toplumsal hayat içerisinde kısıtlı olan kadının özgür olduğu nadir yerlerdendi. Sohbet dedikodu ve yönetim ile ilgili fikirlerin paylaşıldığı yerd.¹⁷¹⁸

Hamamlar Osmanlı'da sosyal hayat denilince akla gelen ve Avrupalılarında en çok söz ettikleri alanlardan biri olmuştur. Burada hamamların önemi sosyal hayat ile olan ilişkisi ve özellikle kadınların sosyal bir mekânı olmasından kaynaklanır. Lady Montegu, 1717-1718 yıllarında İstanbul'da kaldığı dönem boyunca çok sayıda hamama gitmiştir. Kadınların hamama gittiklerinde yanlarında bir hizmetlilerinin olduğu ve onlara yardımcı oldukları, genel olarak herkesin edebe uygun davrandığını söyleyip, kadınları anlatırken onların güzelliğinden ve saçlarının uzun oluşundan, kahve şerbet içtiklerinden bahsettikten sonra, burayı tüm dedikoduların döndüğü ve her türlü sohbetin edildiği bir kahvehaneye benzetmiştir. Hamama gitmenin genel olarak haftada

1716 Mazak, Boğaziçi ve Kayık Kültürü..., s. 7-12

1717 Jean-Baptiste Vanmour, Lâle Devrinin Bir Görgü Tanığı, Haz. Eviline Sint Nicolaas, Duncan Bull, Günsel Renda, Gül İrepoğlu, Çev. Reyhan Alp, Sevin Okyay, Linda Stark, Koçbank Yayınları, İstanbul 2003, s. 64.

1718 Boyar-Fleet, Osmanlı İstanbul'unun Toplumsal Tarihi..., s. 268.

bir yapıldığını bildirmektedir.¹⁷¹⁹

İncelenen siciller içerisinde mülk satışları yapılırken evin içinde eğer mevcut ise hamamdan söz edildiği görülmektedir. Havva bt. el-Hâc Osman evini satarken evine değer katan hamam olduğundan söylemektedir.¹⁷²⁰ Bu konak hamamları haftada bir kızdırılır, gündüz hanımlar, çocuklar, sonra halayıklar, gece de efendiden sonra uşaklar, kâhyalar, aşçılar yıkanır. Evlerinde gusülhaneden başka yıkanacak yeri olmayan aileler ise on veya on beş günde bir hamama giderdi. Her semtin büyük ve meşhur hamamları vardı. İstanbul'un hamamlarının yüzde doksanı çift idi. Bazı küçük tek hamamlar da vardı ki bunlar sabahtan öğleye kadar erkeklere, öğleden sonra akşama kadar kadınlara mahsustu. O da ayda yılda bir olurdu.¹⁷²¹

Hamam aynı zamanda evliliklerin başladığı yerlerden biri olmuştur. Gelin aday kızların görücüye çıktığı, kızların evlenecek erkek annelerine kendilerini beğendirmek için marifetlerini sergilediği yerlerden biri olmuştur. Genç erkeğin annesi belirli bir günde hamamda olacağını bildirir, kızın da gelmesini isterdi. Kız da annesi ve arkadaşlarıyla o gün hamama giderdi. Görücü grubu hamama geliş sebeplerini hiç saklamadıkları gibi bazen lehte veya aleyhte yüksek sesle sözler atılırken, kız tarafı, güç de olsa, mümkün olduğu kadar tabii ve sessiz davranmak zorundaydı. Genç kız bir yandan çok uygun bir namzet olduğunu ispat etmeye çalışırken, bir yandan da bu ziyaretin sebebini hiç bilmiyormuş gibi davranmaya çalışırdı.¹⁷²²

Hamamlar dışarıdan gelebilecek gözlere karşı korunmasına rağmen bazı durumlarda kadınları gözlemlemeye kalkışan erkekler olmuştur. Hamamlarda kadınları gözlemek ve daha da ileri giderek üzerlerine saldırma gibi durumlar olabilmekteydi. Örneğin; Galata'da bir hamamda İvaz b. Abdullah isminde hamamda su taşımakla görevli biri, banyoya girmiş ve bıçak ile kadını tehdit ederek ona saldırmıştır. Kadın çılgınlık atmış ve kurtulmak için adamın kafasına taş ile vurmuştur. Daha sonra kargaşadan istifade kaçmaya çalışan İvaz yakalanmıştır. İvaz, mahkemede kadınları izlemek için hamamın camını kırdığını itiraf etmiştir. Kadınlar kamusal alanda bazen cinsel tacize ve şiddet içeren saldırılara uğramışlardır. Mesalâ; Mustafa isminde biri ve arkadaşı iki kadına tacizde bulunmak için banyoya girmiş, bunlar güvenlik görevlileri

1719 Montegu, Türkiye mektupları..., s. 29.

1720 G.Ş.S., 244/19F.

1721 İ. Gündâğ Kayaoğlu, Eski İstanbul'da Gündelik Hayat, Aksoy Yayıncılık, İstanbul 1998, s.46.

1722 Raphaela Lewis, Osmanlı Türkiyesinde Gündelik Hayat (adetler ve gelenekler), Çev. Mefkure Poroy, Doğan Kardeş Yayıncılık, İstanbul 1993, s.114.

tarafından yakalanmış ve tutuklanmışlardır. Yine Ali adında bir adam sokakta bir kadına saldırmış ve bohçasını tutmuştur. Muhtemelen bu olay kadın hamama giderken olmuştur. Kırsal alandan olan göç nedeniyle erkek sayısında ki artış kadınlara tacizi artırmış ve toplumsal bir sorun haline gelmiştir.¹⁷²³

Lâle Devri'nde yayılmaya başlayan mesire yerleri yerleşmiş sosyal ve kültürel anlayışa yeni bir şekil vermiştir.¹⁷²⁴ Şehir hayatının çok önemli unsurlarından biri de, gerek şehrin içinde gerek hemen yakınındaki bahçelerde ve açık alanlarda dolaşmak ve görülecek yerlerdi. Kadınların sosyal hayata katıldıkları yerler bu mesire alanlarıydı.¹⁷²⁵ Ahalinin gezmesi için ayrı ayrı mesire yerleri yapılmıştır. Yahya Efendi Mesiresinden Galata'ya kadar Fındıklı ve Tophane tarafları camiler, türbeler ve devlet ricalinin sarayları bulunmaktaydı. Beşiktaş'ın yüksek tepesinde Kanuni tarafından Şehzade Cihangir Camii kurulmuştur.¹⁷²⁶ Osmanlı ve Avrupalı görgü tanıkları Galata ailelerinin mesirelerde kadınlı, erkekli, eğlendiklerini yazarlar. Bu dönemde önemli mesire yerleri olmuştur.¹⁷²⁷ Mesire bulunduğu yere değer kazandırmaktaydı. İncelenen belgelerde Galata haricinde Santamarko Mahallesi'nden Marto bt. Silviyor isimli Ermeni menzilini satarken asma mesire yerinin olduğunu belirterek değerini göstermiştir.¹⁷²⁸

Mesire alanları asayişin sağlamanın şehirdekinden daha zor olduğu alanlardı. Kadın-erkek iletişimini sınırlayan çoğunlukla katı ahlak kanunlarının esnetilmesi için bir fırsat sunmaktadır. Genel olarak sosyalleşmenin beraberinde daha çok serbesti getirmiştir. Mesire yerleri hayatın vazgeçilmez yerleri olmuştur. Lâle Devri bu gezmelerin en yoğun yapıldığı zamanlardan biridir.¹⁷²⁹

Eremya Çelebi'nin işaret ettiğine göre, şehrin en yakın sayfiyesi olan Fındıklı'da güzel bahçeler ve mesire yerleri bulunmaktaydı.¹⁷³⁰ Evliya Çelebi, Fındıklı Mahallesi'nde bulunan mesire ve teferrüçgâhları, Çizmeci tekkesi, Ayaspaşa havuzlu mesiresi, Samsunhane mesiresi, Münecim kuyusu mesiresinin olduğunu

1723 Zarinabaf, Crime and Punishment..., s. 115.

1724 Shirine Hamadeh, "Public Spaces and the Garden Culture of Istanbul in the Eighteenth Century", Cambridge University Press, 2007, s. 285.

1725 Boyar-Fleet, Osmanlı İstanbul'unun Toplumsal Tarihi..., s. 227.

1726 Ahmet Refik, Galata ve Tarihi..., s. 18.

1727 Gülgen Üçel –Aybet, Avrupalı Seyyahların Gözünde Osmanlı Dünyası..., s.164.

1728 G.Ş.S., 272/15D.

1729 Boyar-Fleet, Osmanlı İstanbul'unun Toplumsal Tarihi..., s. 268.

1730 Erem Çelebi Kömürciyan, İstanbul Tarihi XVII. Asırda İstanbul, Haz. Hrand D. Andeasyan, Eren Yayıncılık, ikinci Baskı, İstanbul 1988, s. 251.

belirtmektedir.¹⁷³¹ İnciciyan, Beşiktaş'da birçok bahçe ve mesire yerleri olduğunu belirtmektedir.¹⁷³² Bu yerlerden biri olan İstinye Nahiyesi coğrafi yapısından dolayı önemli mesire yerlerinden biri olmuştur.¹⁷³³

18. yüzyılda Lâle Devri'ne gelindiğinde, arabalar çoğalmıştır. Ulaşımının vazgeçilmezlerinden biri de kayıklar olmuşlardır. Hanım iğnesi denilen kayıklar genellikle hanımlar arasında tercih edilmekteyken üst zümre de daha çok kırlangıç denilen kayık kullanılmıştır. Kayıkçılar şalvar ve uzun kollu gömlek giymekte ve kadınlara bakmamak için başları yana çevrili şekilde kürek çekmekteydiler. Kadınlar kayık bolluğundan yararlanarak birbirlerini ziyaret etmekteydiler. Zaman zaman kullanılan bir diğer ulaşım aracı ise tahtirevan ya da sedye idi. Bunu genellikle gayrimüslim kadınları kullanmaktaydı; ancak bazen Osmanlının üst kesimindeki kadınlar da bu aracı kullanabilmekteydiler. Bunların hepsi de kadının sosyalleşmesinde ve istedikleri yere gitmelerinde, gezmelerinde etkili olmuştur.¹⁷³⁴

Ebussuûd Efendi fetvalarına göre kadın ailesinin ziyaretine gidemediği zaman, kadının anne ve babası cuma günü kızlarını görmeye gelirlerdi. Damat istemese de anne ve babanın her cuma kızlarını görmeye hakları vardı.¹⁷³⁵ Evli kadınlar ailelerini görmeye gidebilirlerdi, hacca eşleri veya yakın akrabaları ile gidebilirlerdi. Kadınlar sokağa çıktıkları zaman kapalı giyinirlerdi. Düğünlerde eğlencelerde ve bunun gibi kamuya açık alanlarda genç kızları açık görmek mümkün değildi. Osmanlı toplumunda kadının dışarı ile olan bağlantısının katı kurallar ile kesildiğini söylemek mümkün değildi.¹⁷³⁶ Dina Rizk Khoury, kadınların kendilerine karşı olan sınırlandırmalara, siyasal ve toplumsal düzene meydan okuyan ya da destek veren dinsel ve din dışı ritüellerin temel bileşenleri olmayı sürdürdüğünü belirtmektedir.¹⁷³⁷ Burada kadın dinin ve yönetimin vermiş olduğu hakları sonuna kadar zorlamış ve bunları kullanmaya çalışmıştır.

Galata'da bayramlar, merasimler ve çeşitli eğlenceler kadın için birer sosyalleşme bahanesi olmuştur. Hamama ve çarşı-pazara gitmek kadının sosyal hayat

1731 Evliya Çelebi..., s. 1/342

1732 P.Ğ. İnciciyan, XVIII. Asırda İstanbul..., s.158.

1733 Ahmet Refik Altınay, Eski İstanbul
stinyeNişanEvlenmeMehirBoşanmaSulhŞidd

etMehirNafakaAraziMenzilHücreBorçAlac

akVakıfTophaneBeşiktaşFındıklı NahiyesiİstinyeMehirMehirMehirMehirEvlilikB

oşanmaMehirMenzilMahkemeBorçAlacakHaremHaremKadıİstanbulMahkemeOsmanlı
İmpar

içerisinde yer alması anlamına gelmiştir. Kadınlar kendilerine tanınan haklar özel mekânları birer sosyalleşme yeri olarak kullanmışlardır.

SONUÇ

Galata, İstanbul'un diğer kazaları ile mukayese edildiğinde kuruluşundan itibaren farklı görülmüş ve böyle tasvir edilmiştir. Bu farklılıklarından birisini oluşturan Kasımpaşa gibi bir limana sahip olması, ticari olarak bölgenin daha hareketli ve zengin olması sonucun doğurmuştur. Bu ticari etkinlik Osmanlı döneminde de devam etmiş ve Müslüman, Ermeni, Rum, Yahudi ve Avrupalıların birlikte yaşadıkları çok kültürlü bir kaza haline gelmiştir. Sosyal hayatın da hareketli olduğu bu yerde elçilikler, kiliseler ve gayrimüslim mahalleleri teşekkül etmiştir.

Çalışmada, farklı unsurların bir arada yaşadığı, Osmanlı millet sisteminin önemli örneklerinden birini sergileyen Galata kazasında sakin olan ve toplumun takriben yarısını meydana getiren kadın konusu ele alınmıştır. Galata gibi farklı millet ve dinden insanların yaşadığı bu kazada Osmanlı'nın diğer şehirlerinden daha farklı sosyal ve ekonomik bir yapıyla karşılaşılacağı ve mahkeme kayıtlarında bununla ilgili çok farklı konulara özellikle de gayrimüslimlere dair zengin bilgilerin yer alması ümit edilmekteydi. Ancak bu beklentileri karşılayacak ölçüde mebzul ve çeşitli belgeye maalesef rastlanamamıştır. Bu dönemin mahkeme kayıtları Osmanlı'nın diğer coğrafyası ile benzerlik göstermiş ve bilhassa kadın konusunda çok da fazla bir farklılık söz konusu olmamıştır.

18. yüzyılın ilk yarısında kadınlar tarafından Galata mahkemesine intikal ettirilen davalara bakıldığında çok önemli bir kısmının aile ile ilgili davalar olduğu görülmektedir. Bilhassa kadının doğumu, çocukluğu, nişanlanması, evliliği, boşanması, annelik ve nihayet ölümü ile ilgili pek çok dava bulunmaktadır.

Kadınların hayatındaki en önemli safhalardan biri hiç şüphesiz nişanlanma ve evlenme dönemleridir. Nişanlanma ile ilgili mahkemeye müracaatlar oldukça azdır. Başvurularda başlıca sebep; nişanlanma esnasında ya da sonrasında erkek tarafından alınan mehr-i muaccellerin veya eşyaların muhtelif sebeplerle nişanın bozulması sonrasında geri alınması ile ilgilidir. Bilhassa küçük yaşlarda evlendirilen kızların akıl-bâliğ olduktan sonra evlenmeden vazgeçmeleri en fazla görülen sebep olarak karşımıza çıkmaktadır. Evlilik ile ilgili kayıtlar çok daha azdır. Çünkü evlilik ile ilgili akidler imam huzurunda yapıldığından ve muhtemelen ileride herhangi bir problem yaşanması öngörülmediğinden bu akidler mahkemeye kaydettirilmemiştir. Galata'da evlenme yaşı en küçük 12 olarak tespit edilmiştir. Diğer pek çok örnekte evlenme yaşı

daha büyüktür. Çokeşlilik yani poligami % 2.35 oranı ile Osmanlı coğrafyasının bir çok farklı yeriyle ilgili yapılan çalışmaların neticeleriyle uyumludur.

Kadının hayatında önemli safhalardan biri evlenmek ise diğeri de boşanma olmuştur. Bu dönemde kadınların mahkemeye müracaatlarındaki en önemli sebeplerden bir tanesi boşanmalardır. Özellikle muhâla'a türü boşanmalar ilk sırada ilk sırada yer almaktadır. Mahkeme kayıtlarında bu kadar çok yer almasında muhâla'a türü davaların kaydedilme zorunluluğu etkili olmuştur denilebilir. Davalarda genellikle boşanmanın nedeni belirtilmemiş ve klişe sözler olan "*hüsn-i mu'âşeretden nâşi*" veya "*hüsn-i zindegânîmizden nâşi*" cümlesi kullanılmış ve bunun ile aralarında anlaşamadıkları ifade edilmeye çalışılmıştır. Bunların dışında sadece iki davada, kadın ile erkeğin arasında halvetin olmaması ve kadının bazı ihtiyaçlarının karşılanamaması sebebiyle ayrılık gerçekleşmiştir. Birçok davada ise boşanmanın nedeni ile ilgili ipucu verilmemiştir. Bu gayr-i Müslimlerle ilgili davalar için de geçerlidir. Sebep her ne olursa olsun, gerçek olan bu tür boşanmaların şer'iyeye sicillerinde çok yer aldığıdır. Boşanmalarda sosyal ve ekonomik hayattaki dejenerasyonun etkili olup olmadığı ve bu tür boşanmaları ne derece etkilediği hakkında yorum yapmamızı sağlayacak veriler ne yazık ki bulunamamıştır. Bilindiği gibi, Lâle devri ile ilgili yapılan değerlendirmelerde kadınların alışılmış rollerinin dışına çıktıkları, zevk ve sefa döneminin arttığı peşin bir ön kabul gibi görülmektedir. Ancak bunun belgelerle desteklenmesi mümkün değildir.

Evlenmelerde şer'an alınması gereken mehir ile ilgili bir çok belgeye rastlanmıştır. Galata'da mehir belirlenirken bilhassa kadınların sosyal ve ekonomik statüleri, kız ya da dul olmaları ve muhtemelen fiziki özellikleri etkili olmuş olmalıdır. Bu dönemde kadınların erkeklerden aldıkları mehir miktarı tereke kayıtlarına göre; en düşük 60 akçe ve en yüksek 90.000 akçedir. Buna göre ortalama mehir miktarı 4.223 akçe civarındadır.

Aileyi ilgilendiren konulardan biri de çocukların bakımı ve bu bakımı kimin üstleneceği meselesidir. Galata'da diğer İslâm coğrafyasında olduğu gibi çocuğun bakımı ve yetiştirilmesi önemli görülmüştür. Mahkemeye bu yönde davalar intikal etmiş ve genel olarak çocuğun bakımından yedi veya dokuz yaşına kadar anne sorumlu tutulmuştur. Anne, bakımdan sorumlu tutulurken baba ise çocuğun her türlü maddi ihtiyaçlarını karşılamak durumundadır. Bu dönemde çocuk için ödenen nafaka miktarı ortalama günlük dört akçe civarındadır.

Cariye statüsünde olan kadınların farklı konulardaki davaları mahkemeye intikal etmiştir. Cariye sahibi olan kadınların sayısı fazla değildir. Cariyesi olan hem Müslüman hem de gayr-i müslim kadınlar bulunmakta idi. Kayıtlarda cariyeler içerisinde Rus ve Gürcü olanlar ilk sırada yer alırken bunu zenci ve arap cariyeler takip etmektedir. Bu dönemde bir cariyenin ortalama fiyatı 19. 372 akçe civarındaydı.

Kadınlar mahkeme karşısında kendilerini hem temsil hakkı bulabilmiş ve hem de vekilleri aracılığı ile bunu yapma imkânına sahip olmuşlardır. Kadınlar meramlarını anlatmada zorlandıkları veya yaşları uygun olmadığı zamanlarda, haklarını korumak için vekil tayin etmişlerdir. Vekil olarak sırasıyla eşleri, anneleri ve babaları, çocukları kardeşleri ve diğer kişiler görevlendirilmiştir.

Mahkeme kayıtlarında Galata'da sosyal hayatın farklı yönlerini ortaya koyacak hırsızlık, rüşvet, tecavüz, zina, eşkıyalık gibi ceza hukukunu ilgilendiren konularda yeterince belge yer almamıştır. Kadını tüm yönleri ile gözler önüne serecek bu kaynakların olmaması bazı yorumlar yapılmasına doğal olarak engel olmuştur. Diğer dönemlerle mukayese edildiğinde mahkemelere intikal eden davaların çeşitlerinin dramatik şekilde azalması izaha muhtaç bir konudur. Muhtemelen mahkeme kayıtlarının tutuluşu ile ilgili yapılan değişiklikler bunda etkili olmuş olmalıdır. Bu tür davalar tarafların sulh anlaşmalarını kayd ettirme talepleri için ancak mahkemeye yansımıştır.

Galata'da kadınların hayır-hasenat yaptıkları, vakıflar tesis ettikleri ve vakıflarda görev yaptıkları tespit edilmiştir. Yine kadınlar ekonomik güçlerine göre bağışlar yapmış ve bazı vakıf müstemilatının tamirini üstlenmişlerdir.

Kadınlar giyim ve kuşamlarına özen göstermiş ve ekonomik güçlerine göre çeşitli kumaşlardan farklı giyecek eşyalarına sahip olmuşlardır. Bu dönemde Padişahların halkın giyimi ile ilgili olarak özellikle de kullanılan kıyafetlerin boyları, renkleri ve kullanılan kumaşların kalınlığı konusunda emir ve fermanlar yayınladıkları görülmektedir. Müslüman kadınların giyim konusunda gayr-i müslim kadınlara özenmemeleri bilhassa vurgulanmıştır.

Kadınların giyim eşyaları içerisinde kürkler önemli bir yer tutmaktadır. Kadınlar günümüzde de olduğu gibi giyim ve kuşamlarını tamamlayacak biçimde ve aynı zamanda önemli bir ekonomik güç göstergesi olan takılara ve değerli eşyalara sahip olmuşlardır. Galata'da kadınların da bu konuda gayet iyi durumda oldukları söylenebilir.

Kadınların evlerinde kullandıkları eşyalar ekonomik durumlarına göre

şekillenmiştir. Evlerinde bulunan eşyalar genel olarak temel ihtiyaçları karşılayacak milder, yorgan ve yastık gibi eşyalardır. Bunun dışında daha çok eşyanın bulunduğu evler ise zengin kadınlara ait olan evler olmuştur. Mutfakta kullanılan eşyalar da aynı şekilde kişinin sosyal durumuna göre nitelik ve nicelik olarak artış göstermiştir. Bununla beraber kadınların çoğunda yaygın olarak kahve içmeye yarayan araç ve gereçler bulunmuştur. Bu durum toplumda kahve içmenin yaygın olduğunu göstermektedir. Galata'da Osmanlı coğrafyasının genelinde olduğu gibi bir hamam kültürünün olduğu söylenebilir. Kadınların muhalefât kayıtlarında vücut temizliği ile ilgili olarak pek çok malzeme yer almıştır.

Kadınlar miras, mehir, nafaka ve çalışmaları sonucunda bazı ekonomik güçlere sahip olmuşlardır. Galata'da kadınların miras ve mehir gibi ekonomik haklarını aldıklarını ve bazı anlaşmazlıklarda mahkemeye başvurduklarını görmek mümkündür. Kadının mehir, nafaka ve miras dışında para kazandığı bir başka yol ise kadının bizzat kendisinin çalışma hayatında yer almasıdır. Ticaret, dükkan ya da oda işletmeciliği, ev hizmetleri, bohçacılık ve tekstil ile ilgili faaliyetlerle kadınlar, belli bir oranda ekonomik hayatın içerisinde yer alabilmişlerdir.

Galata'daki evlerin müştemilatına bakıldığında; genel olarak bahçe, oda, mutfak, tuvalet ve banyo gibi hizmet yerlerinin olduğunu görmek mümkündür. Evlerin nitelikleri sahip olan kişinin ekonomik durumuna göre değişiklik göstermiştir. Bu dönemde Galata'da yaşayan ve Osmanlı bürokrasisinde etkili mevkilerde bulunan bazı kişi ve ailelerin köşk ya da yalı olarak ifade edilebilecek evleri de tespit edilmiştir.

Kişilerin sahip oldukları tereke miktarları onların zenginliklerini göstermesi açısından önemlidir. Terekelerde genel yekûnu etkileyen en önemli kalem değerli eşyalardır. Bunu gayr-i menkuller ve sonra sırasıyla giyim-kuşam, ev eşyaları, mehir, nakit para, mutfak eşyaları ve köleler izlemektedir.

Kadına karşı uygulanan şiddet her dönemde karşılaşılan ve ne insanların ne de idarenin tasvip etmediği bir gerçektir. Bu şiddet olayları kimi zaman basit yaralamalar ile atlatılsa da, bazen kadınların hayatlarını kaybetmesiyle neticelenebilmekteydi. Şiddet uygulayanlar devrin kanunların göre cezalandırılmakta ve bundan caydırılmaktaydı. Genel olarak şiddet olayları her ne kadar çiftler arasında yaşansa da, bazen tanıdık veya yabancı biri tarafından da uygulanabilmekteydi. Kadınların bu konudaki feryatları Divan-ı hümayuna kadar ulaşmıştı.

Lâle Devri genelde zevk ve eğlence dönemi olarak algılanmasına ve devrin buna tepki gösteren bir grup asinin başlattığı bir hareket ile sona ermesi, akabinde başta Sâdabâd olmak üzere bu dönemde meydana getirilen bahçeler, köşkler ve mamurelerin yakılıp yok edilmesi dönemle ilgili değerlendirmelerde etkili olmuştur. Ancak Galata üzerine yapılan çalışmada bu algının oldukça abartılı olduğu ve muhtemelen sadece üst zümrenin etrafında yaşanan bir gerçeklik olduğu anlaşılmaktadır. Terekelerde lâle soğanlarının varlığı ya da menziller ile ilgili bilgiler verilirken bu zenginliğin yansımalarına tesadüf edilememiştir.

KAYNAKÇA

1- BOA, Arşiv Belgeleri

- a- Mühimme Defterleri; 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138 numaralı defterler. H.1130-1145; M.1717-1732.
- b- Şikâyet Defterleri; 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 126, 12, 128, 129, 130, 131 numaralı defterler.
- c- Cevdet Tasnifi
- d- Ali Emiri Tasnifi
- e- Vakıflar Genel Müdürlüğü, Beyoğlu'na (Galata) ait Vakıfların Kayıtlarının Hepsini.

2- ŞER'İYYE SİCİLLERİ

Galata Şer'iyye Sicilleri: 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 267, 268, 269, 270, 271, 272.

3- KAYNAK ESERLER

- Ahmet Cevdet Paşa, Tarih-i Cevdet, Cilt 1, Dersaadet: Matbaa-i Osmaniye, 1309.
- 1730 Patrona İhtilali Hakkında Bir Eser: Abdi Tarihi, haz. Faik Reşit Unat, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1943.
- Destari Salih Tarihi: Patrona Halil Ayaklanması Hakkında Bir Kaynak, Haz. Bekir Sıtkı Baykal, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1962.
- Küçük Çelebi-zâde İsmail Asım Efendi, Tarih-i Küçükçelebizade, İstanbul 1282.
- Mehmed Raşid, Tarih-i Raşid, 6 Cilt, İstanbul 1865.
- Şem'dani-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Tarihi, Mür'it- Tevarih I, M. Münir Aktepe, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1980.
- Silahdar Tarihi, neşr. Ahmed Refik Altınay, I-II, İstanbul 1928.
- Subhi Tarihi, haz. Mesut Aydın, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007.

4- YABANCI ARAŞTIRMA VE İNCELEMELER

Abdul-Rahim Abu-Husayn, The View from Istanbul: Lebanon and the Druze Emirate in the Ottoman Chancery Documents, 1546-1711, The Centre for Lebanese Studies, Oxford

2004.

- Agmon, Iris, *Family and Court Legal Culture and Modernity in Late Ottoman Palestine*, Syracuse University Press Syracuse, New York 2006.
- Amira, Sonbol, *Women, the Family and Divorce Laws in Islamic History*, Syracuse 1996.
- Andrea, Bernadette, *Women And Islam In Early Modern English Literature*, Cambridge University Press, New York 2008.
- Ann, Fay Mary, “The Ties That Bound: Women and Households in Eighteenth Century Egypt”, *Women, the Family and Divorce Laws in Islamic History*, s.155-173.
- _____, “ Women and Waqf: Property, Power and the Domain of Gender in Eighteenth Century Egypt”, *Women in the Ottoman Empire: Middle Eastern Women in the EarlyModern Era*, M. Zilfi, (ed.), New York, 1997,s.6-28.
- Artan, Tülay, *Arts and Architecture*, Edi., Suraiya N. Faroqhi, *History Of Turkey The Later Ottoman Empire, Volume 3*, Cambridge University Press, 1603–1839, New York 2006, s. 452-453.
- Baer, Gabriel, “Women and Waqf: An Analysis of the Istanbul Tahrir of 1546”, *Asian and African Studies*, Sayı: 17, 1983, s.9-27.
- Barkey, Karen, *Empire Of Difference The Ottomans In Comparative Perspective*, Cambridge University Press, New York 2008.
- Batur, Afife, “Galata and Pera 1 A Short History, Urban Development Architecture and Today”, *The Bulletin of The İstanbul Technical University Faculty of Architecture*, Istanbul Technical University, Taşkışla, 34437, Taksim, Istanbul, Turkey.
- Behar, Cem, *A Neighborhood in Ottoman İstanbul: Fruit Vendors and Civil Servants in the Kasap İlyas Mahalle*, Albany: State University of New York, New York 2003.
- Boyar Ebru-Fleet Kate, *A Social History of Ottoman Istanbul*, Cambridge University Press, New York 2010.
- C. Zilfi, Madeline, *Women and Slavery in the Late Ottoman Empire*, Cambridge University Press, New York 2010.
- Carmel, Alex, *Ottoman Haifa*, I.B.Tauris & Co Ltd 6 Salem Road, New York 2011.
- Commings, David Dean, *Islamic Reform Politics and Social Change in Late Ottoman Syria*, Oxford University Press, New York 1990.
- Dobben, Danielle J. Van, *Dancing Modernity: Gender, Sexuality And The State In The Late Ottoman Empire And Early Turkish Republic*, The University Of Arizona 2008.
- Dursteler, Eric R., *Venetians in Constantinople Nation, Identity, and Coexistence in the Early Modern Mediterranean*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore 2006.
- Eldem, Edhem, *Capitulations And Western Trade*, Edi., Suraiya N. Faroqhi, *History Of Turkey*

- The Later Ottoman Empire, Volume 3, Cambridge University Press, 1603–1839, New York 2006.
- Ergene, Boğaç A. Local Court, Provincial Society And Justice In The Ottoman Empire Legal Practice and Dispute Resolution in Çankırı and Kastamonu (1652-1744), Ed. Ruud Peters and Bernard Weiss, Studies In Islamic Law And Society, Leiden; Boston 2003.
- Erimtan, Can, “The Sources of Ahmet Refik’s Lâle Devri and the Paradigm of the Tulip Age: A Teleological Agenda”, Essay in Honor Ekmeleddin İhsanoğlu: Societies, Cultures, Sciences: A Collection of Articles, cilt:1, IRCICA, İstanbul, 2006, s.259-278.
- Faroqhi, Suraiya, Subjects Of The Sultan: Culture Ve Daily Life In The Ottoman Empire, London 2005.
- Faroqhi, “Crime, Women and Wealth in the Eighteenth-Century Anatolian Countryside”, Ed. Madeline C. Zilfi, Women in the Ottoman Empire Middle Eastern Women in the Early Modern Era, Leiden: E. J. Brill, New York 1997, s. 6-28.
- Faroqhi, Suraiya, Artisans of Empire Crafts and Craftspeople Under the Ottomans, I.B.Tauris & Co. Ltd, New York 2009.
- Faroqhi, Suraiya-İnalçik, Halil, The Ottoman Empire And Its Heritage Politics, Society And Economy, Brill Leiden • Boston 2006.
- Faroqhi, Suraiya, Stories of Ottoman Men and Women, Eren Yayıncılık, İstanbul 2002.
- Fay Mary Ann, “The Ties That Bound: Women and Households in Eighteenth Century Egypt”, Women, the Family and Divorce Laws in Islamic History, s.155-173.
- Gabriel, Baer, ”Women and Waqf: An Analysis of the İstanbul Tahrir of 1546”, Asian and African Studies, 17, 1983, s. 9-27.
- Gerald M. MacLean, The Rise of Oriental Travel English Visitors to the Ottoman Empire, 1580–1720, Palgrave Macmillan Houndmills, Basingstoke, New York 2004.
- Gerber, Haim, State, Society, And Law in Islam Ottoman Law In Comparative Perspective, State University of New York Press, Albany 1994.
- Gerber, Haim, “Social and Economic Position of Women in a Ottoman City, Bursa 1600-1700”, International Journal of Middle East Studies, Cilt XII, 1980, s. 231-244.
- Gerber, Haim, “The Vaqf Institution in Early Ottoman Edirne”, Cilt XVII Asian and African Studies, Hayfa 1983.
- Gerber, Haim, Economy And Society In An Ottoman City, Bursa, 1600-1700, Kudüs 1988.
- Gerber, Haim, State, Society, and Law in Islam: Ottoman Law in Comparative Perspective. Albany NY: SUNY Press, 1994.
- Göçek, Fatma Müge; Baer Mark, “Social Boundaries of Ottoman Women’s Experience in Eighteenth Century Galata Court Records”, Women in the Ottoman Empire: Middle

- Eastern Women in the Early Modern Era, M. Zilfi, (ed.), New York, 1997, s. 48-66.
- Goffman, Daniel, *The Ottoman Empire and Early Modern Europe*, Cambridge University Press, New York 2004.
- Gradeva, Rossitsa, "Towards A Portrait Of 'The Rich' In Ottoman Provincial Society: Sofia In The 1670", <https://aubg.academia.edu/RossitsaGradeva>, s.147-197.
- Hamadeh, Shirine, "Public Spaces and the Garden Culture of Istanbul in the Eighteenth Century", Cambridge University Press, 2007.
- Hamadeh, Shirine, *The Cisty's Pleasures Istanbul in the Eighteenth Century*, Universty of Washington Press, Washington 2007.
- Hathaway, Jane, *The politics of households in Ottoman Egypt*, Published By The Press Syndicate Of The University Of Cambridge The Pitt Building, Trumpington Street, Cambridge 1997.
- Heyd, Uriel, *Studies in Old Ottoman Original Law*, Ed. V.L. Menage, Qxford University Press, 1973.
- Hilary Sumner-Boyd John Freelyb, *Strolling Through Istanbul The Classic Guide To The City*, Tauris Parke Paperbacks An imprint of I.B.Tauris and Co Ltd 6 Salem Road, New York 2010.
- Imber, Colin, "Women, Marriage and Property: Mahr in the Behcetü'l Fetava of Yenişehirli Abdullah", *Women in the Ottoman Empire: Middle Eastern Women in the Early Modern Era*, M. Zilfi, (ed.), New York 1997, s. 81-105.
- Imber, Colin, *The Ottoman Empire, 1300–1650*, Palgrave Macmillan Houndmills, New York 2002.
- Ivanova, Svetlana, "The Divorce Between Zubadia Hatun and Esseid Osman Ağa: Women in the Eighteenth-Century Sharia Court of Rumeli", *Women, the Family and Divorce Laws in Islamic History*, s.112-126.
- İnalçık, Halil, *Ottoman Galata 1453-1553*, Ottoman History, Eren Yayıncılık, İstanbul 1998.
- İnalçık, Halil, *The Survey of Istanbul 1455*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2012.
- Jennings, Ronald, "Women in Early Seventeenth Century Ottoman Judicial Records: The Sharia Courts of Anatolian Kayseri", *JESHO*, 1975, Cilt XVIII, Sayı 1, s. 53-114.
- Jennings, Ronald, *Christians and Muslims in Ottoman Cpyrus and the Mediterranean World, 1571-1640*, New York, 1993.
- Jennings, Ronald C., "Women in Early 17th Century, Ottoman Judicial Records-The Sharia Court of Anatolian Kayseri" *Studies on Ottoman Social History in The Sixteenth and Seven teenth Centuries*, The Isis Press, İstanbul 1999.
- Jennings, Ronald C., "The Legal Position of Women in Kayseri, A Large Ottoman City,

- 1590-1630”, *International Journal of Women’s Studies*, Cilt III, 1980, s. 559-582.
- Jennings, Ronald C., “Loans and Credit in Early Seventeenth Century Judicial Records: The Sharia Court Records of Ottoman Kayseri”, *JESHO*, Cilt XVI, Sayı 2-3, s.168-216.
- Jennings, Ronald C., “Loans and Credit in Early Seventeenth Century Judicial Records: The Sharia Court Records of Ottoman Kayseri”, *JESHO*, Cilt XVI, Sayı 2-3, s.168-216.
- Jennings, Ronald C., *Christian and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, 1571-1640* Newyork and London 1993.
- Jennings, Ronald C., *Studies On Ottoman Social History İn The Sixteenth And Seventeenth Centuries, Women, Zimmis and Sharia Courts in Kayseri, Cyprus and Trabzon*, The Isis Press, İstanbul 1999.
- Karahasanoğlu, Selim, *A Tulip Age Legend: Consumer Behavior And Material Culture In The Ottoman Empire (1718-1730)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, State University Of New York At Binghamton, Binghamton, New York 2009.
- Kecia, Ali, *Sexual Ethics and Islam Feminist Reflections on Qur’an, Hadith, and Jurisprudence*, Oneworld Publications 2006.
- Kemal, Silay, Nedim and the Poetics of the Ottoman Court: Medieval Inheritance and the Need for Change, *Bloomington Universty Turkish Studies Series*, 1994.
- Kolluoğlu, Biray-Toksöz, Meltem, *Cities Of The Mediterranean From The Ottomans To The Present Day*, I.B. Tauris & Co Ltd 6 Salem Road, London W2 4BU 175 Fifth Avenue, New York 2010.
- Lewis, Reina, *Rethinking Orientalism Women, Travel And The Ottoman Harem*, I.B. Tauris & Co Ltd 6 Salem Road, New York 2004.
- Marcus, Abraham, “Men, Women and Property: Dealers in Real Estate in 18 th Century Aleppo”, *JESHO*, Cilt XXVI, Sayı 2, 1983, s. 137-163.
- Marcus, Abraham, *The Middle East on the Eve of Modernity*, Columbia University Press, New York 1989.
- Masters, Bruce-Ágoston, Gábor, *Encyclopedia of the Ottoman Empire*, Gábor Ágoston and Bruce Masters, New York 2009.
- Maurits H. Van Den Boogert, *The Capitulations And The Ottoman Legal System Qadis, Consuls and Beratlıs in the 18th Century*, Ed. Ruud Peters and Bernard Weiss *Studies In Islamic Law And Society*, Brill Leiden, Boston 2005.
- Minkov, Anton *Conversion To Islam In The Balkans Kısve Bahası Petitions And Ottoman Social Life, 1670-1730*, Koninklijke Brill NV, Leiden, Netherlands 2004.
- Mutaf, Abdülmeçit, “Amicable Settlement in Ottoman Law: Sulh System”, *Turcica*, Cilt 36, 2004, s. 125-140.

- Olson Rober W., *The Siege of Mosul and Ottoman- Persian Relations, 1718-1743: A Study of Rebellion in the Capital and War in the Provinces of the Ottoman Empire*, Indiana University Publications, Bloomington 1975, s. 65-88.
- Olson, Robert W., “The Esnaf And The Patrona Halil Rebellion Of 1730: A Realignment In Ottoman Politics?”, *Journal Of The Economic And Social History Of The Orient*, 17:3, 1976, s. 329-44.
- Olson, Robert W., “The Patrona Halil Rebellionand Ottoman-Persian Wars and Eighteenth Century Ottoman Historiography”, *Turkic Culture: Continuity and Change*, ed. Sabri M. Akural, Indiana University Turkish Studies Series, Bloomington 1987, s.75-82.
- Peirce, Leslie P., *The İmperial Harem Women and Sovereignty in the Ottoman Empire*, Oxford Universty Press, New York 1993.
- Peters, Rudolph, *Crime And Punishment In Islamic Law Theory And Practice From The Sixteenth To The Twenty-First Century*, Cambridge University Press, New York 2005.
- Quataert, Donald, “Clothing Laws, State and Society in the Ottoman Empire, 1700-1829”, *International Journal of The Middle East Studies*, 29:3, 1997, s. 403-425.
- Quataert, Donald, *The Ottoman Empire, 1700–1922*, Cambridge University Press, New York 2005.
- Salzmann, Ariel, “The Age of Tulips: Confluence and Conflict in Early Modern Consumer Culture (1550-1730), *Consumption Studies and the History of the Ottoman Empire, 1550-1992*, (ed.) Donald Quataert, Sunny Press, Albany 2000, s. 83-106.
- Schacht, Joseph, *An Introductaion To Islamic Law*, Oxford Universty Press, New York 1982.
- Seng, Yvonne, “Invisible Women Residents of Early Sixteenth century Istanbul”, Ed. C. Hambly, *Women in the Medieval Islamic World*, New York 1998.
- Somel, Selçuk Aksin, *Historical Dictionary of the Ottoman Empire*, The Scarecrow Press, Oxford 2003.
- Sonbol, Amira El-Azhary *Beyond the Exotic Women’s Histories in Islamic Societies*, Sysracuse University Press, 2005.
- Tamdoğan, Işık, “Sulh and the 18th Century Ottoman Courts of Üsküdar and Adana”, *Islamic Law and Society*, Sayı15, 2008, s. 55-83.
- Tucker, Judith E., *Women, Family And Gender In Islamic Law*, Cambridge University Press, New York 2008.
- Tucker, Judith, *In the House of Law: Gender and Islamic Law in Ottoman Syria and Palestine*, Berkeley 1998.
- Tucker, Judith, *Women in Nineteenth Century Egypt*, Cambridge University Press, Cambridge 1985.

- Winter, Michael, *Egyptian Society Under Ottoman Rule 1517–1798*, Taylor & Francis e-Library, 2005.
- Zarinebaf, Fariba, *Crime and Punishment in Istanbul 1700–1800*, University Of California Press, California 2010.
- Zarinebaf, Shahr, Fariba, “ Women, Law And Imperial Justice In The Ottoman Istanbul In The Late Seventeenth Century”, *Women, The Family And Divorce Laws In Islamic History*, Seyracuse University Press, 1996, s. 81-95.
- Zarinebaf, Shahr, Fariba, “Ottoman Women and Tradition of Seeking Justice in the Eighteenth Century”, *Women in the Ottoman Empire: Middle Eastern Women in the Early Modern Era*, Ed. M. Zilfi, New York 1997, s. 253-264.
- Zarinebaf, Shahr, Fariba, “Women and the Public Eye in Eighteenth Century Istanbul”, Ed. C. Hambly, *Women in the Medieval Islamic World*, s. 301-325.
- Ze’evi, Dror, “Women In The Seventeenth Century Jerusalem”, *Ijmes*, S. 27, 1995, s.157-173.
- Zilfi, Madeline C., *Women and Slavery in the Late Ottoman Empire*, Cambridge University Press, New York 2010.
- Zilfi, Madeline C. “Women and Society in Tulip Era”, *Women, The Family and Divorce Laws in Islamic History*, s. 264-297.
- Zilfi, Madeline C., “Muslim Women in the Early Modern Era “Cambridge History of Turkey : Byzantium to Turkey 1071-1453” Cambridge, Cambridge University Press, 2009.
- Zilfi, Madeline C., “We Don’t Get Along”, *Women In the Early Modern Era*, s. 264-297.
- Zilfi, Madeline C., “Women And Society In Tulip Era, 1718-1730”, *Women, The Family And Divorce Laws In Islamic History*, Ed. Amira El Azhary Sonbol, Syracuse: Syracuse University Press, 1996, s. 290-303.

5- ARAŞTIRMA VE İNCELEMELER

- Abacı, Nurcan, *Bursa Şehrinde Osmanlı Hukuku’nun Uygulanması (17.Yüzyıl)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.
- Abacı, Zeynep Dörtok, “Bir Sorun Çözme Yöntemi Olarak Sulh:18. Yüzyıl Bursa Kadı Sicillerinden Örnekler ve Düşündükleri Sulh As A Way of Conflict Resolution: Selected Documents from 18th Century Bursa Kadi Records and Their Analysis”, S. 20, OTAM, Ankara 2006, s. 105-115.
- Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000.
- Acar, H. İbrahim, “İddet”, *DİA*, Cilt 21, İslam Araştırmaları Merkezi, 2000, s. 466-467.
- Acar, H. İbrahim, “Nişan”, *DİA*, Cilt 33, İslam Araştırmaları Merkezi, 2007, s. 152-154.
- Acar, H. İbrahim, “Talak” *DİA*, Cilt 39, İslam Araştırmaları Merkezi, 2010, s. 496-500.

- Acar, H. İbrahim, "Tefrik", DİA, Cilt 40, İslam Araştırmaları Merkezi, 2011, s. 277-279.
- Acar, İsmail, "Osmanlı Kanunnameleri ve İslam Ceza Hukuku", Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı XIII-XIV, İzmir 2001, s. 53-68.
- Acar, İsmail, "Osmanlıda Zina Suçu ve Cezası", Türkler, C.10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 83-90.
- Afyoncu, Erhan, Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2012.
- Ahmet Cevdet Paşa, Tarih-i Cevdet, Cilt 1, Dersaadet: Matbaa-i Osmaniye, 1309.
- Aka-Atıl Esin, Surname-i Vehbi: An Eighteenth Century Ottoman Book of Festivals, Basılmamış Doktora Tezi, The University of Michigan, 1969.
- Akbayar, Nuri, "1811'de Mahrusa-i Galata'da Tekkeler ve Mektepler" Türk tarih Kurumu, 25/149, (1996), 16-20.
- Akdağ, Mustafa, Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası "Celâlî İsyanları", Cem Yayınevi, İstanbul 1995.
- Akgündüz, Ahmed, "İslam Hukukunun Osmanlı Devletinde Tatbiki: Şer'îye Mahkemeleri ve Şer'îye Sicilleri", İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, S.14, Konya 2009, s. 13-48.
- Akgündüz, Ahmed, "Osmanlı Hukukunda Vakıflar, Hükümleri ve Çeşitleri", Türkler, C.10. Ankara 2002, s. 447-460.
- Akgündüz, Ahmed, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, C. 9, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2000.
- Akgündüz, Ahmed, Şeriye Sicilleri, C.1, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1998.
- Akgündüz, Ahmed, Tüm Yönleriyle Osmanlıda Harem, Timaş Yayınları, İstanbul 2007
- Akgündüz, Ahmet, "Ahidname", www.osmanli.org.tr. (Erişim tarihi 11.12.2014)
- Akgündüz, Ahmet, Türk Hukuk Tarihi, Cilt 2, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1996.
- Akman, Filiz Barın, Batılı Seyyahların Gözüyle Osmanlı Kadını, Etkileşim Yayınları, İstanbul 2011.
- Akman, Mehmet, Osmanlı Devletinde Ceza Yargılaması, Eren Yayıncılık, İstanbul 2004.
- Aksoy, Bülent, "İstanbul Kültüründe Musiki ve Kadın", İstanbul, S. 12, İstanbul 1995, s. 23-25.
- Aksoy, Mustafa, "Sosyal Tarih Açısından Ev, Bark, ve Evlilik Kavramları", Türk Dünyası Araştırmaları, S. 101, İstanbul 1996, s. 53-56.
- Aktan, Hamza, "Miras", DİA, Cilt 30, İslam Araştırmaları Merkezi, s. 143-145.
- Aktepe, Münir, "Damad İbrahim Paşa", İslam Ansiklopedisi, C. 9, İstanbul 1965.
- Aktepe, Münir, "Kağıthaneye Dair Bazı Bilgiler", İHUA, 1976, s. 335-363.
- Aktepe, Münir, "XVII. Asra Ait İstanbul'un Nüfus Meselesine Dair Bazı Vesikalar", TD, 9/13,

958, s. 1-30.

Aktepe, Münir, “ Damad İbrahim Paşa Devrinde Lâleye Dair Bir Vesika,” *Türkiyat Mecmuası*, XI (1954), s. 115-130.

Aktepe Münir, “Damad İbrahim Paşa”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 9, İstanbul 1965

Aktepe, Münir, “Damad İbrahim Paşa Devrinde Lâle,” *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, IV: 7 (1952), 85-126; V:8 (1953), 85-104; VI: 9 (1954), s. 23-38.

Aktepe, Münir, *Patrona İsyanı 1730*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1958.

Aktürk, Şener, “Osmanlı Devletinde Dini Çeşitlik: Farklı Olan Neydi?”, *Osmanlılar I*, S.51, Doğu Batı Yayınları, İstanbul 2010, s. 133-158.

Akyılmaz, Gül, “Osmanlı Aile Hukukunda Kadın”, *Türkler*, Cilt 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 365-366.

Akyılmaz, Gül, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Kadının Statüsü*, Tablet basım Yayını, Konya 2000.

Alev, Croutier -Lytle, Leyla: *The Black Tulip Middleton: Pleasant Company*, 2003.

Aliye, Fatma, *Osmanlıda Kadın Cariyelik, Çokeşlilik ve Moda*, Haz. Orhan Sakin, Ekim Yayınları, İstanbul 2012.

Alkan, Necmettin, “Osmanlı Modernleşmesi ve Klasik Yeniçeri İsyanlarının Modern Siyasi Darbelere Dönüşmesi”, *Osmanlılar*, S. 51, Doğu Batı Yayınları, İstanbul 2010, s. 51-67.

Altınay, Ahmed Refik, “Hicri Onüçüncü Asırda İstanbul’da Hayat”, *DEFM*, 8/4, (1932), s. 3-35.

Altınay, Ahmed Refik, “Onikinci Asırda Türk Kadını”, *Hayat*, 1/9, (1927), s.169-172.

Altınay, Ahmet Refik, *Eski İstanbul*, Kapı Yayınları, İstanbul 2011.

Altınay, Ahmet Refik, *Kabakçı Mustafa*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2010.

Altınay, Ahmet Refik, *Kadınlar Saltanatı*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Basım, İstanbul 2005.

Altınay, Ahmet Refik, *Lâle Devri (1718-1730)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2010.

Altınay, Ahmet Refik, *Lâle Devri, İlgi Kültür ve Sanat Yayınları*, İstanbul 2014.

Amicis, Edmondo De, *İstanbul (1874)*, Çev. Beynun Akyavaş, *Türk Tarih Kurumu Yayınları*, 3 Baskı, Ankara 2013.

Amira, Sonbol, *Women, The Family and Divorce Laws in Islamic History*, Syracuse 1996.

And, Metin, *16. Yüzyılda İstanbul Yapı Kredi Yayınları*, 2. Baskı, İstanbul 2012.

Andıç, Fuat - Andıç, Süphan, *Batiya Açılan Pencere Lâle Devri*, Eren Yayıncılık, İstanbul 2006.

Andreasyan, Hrand Der, *Polanyalı Simeon’un Seyahatnamesi*, Everest Yayınları, İstanbul 2013.

Ansay, Sabri Şakir, *Hukuk Tarihinde İslâm Hukuku*, Ankara 1953.

Apaydın, H. Yunus, “İslâm Hukukunda Aile”, *Günümüz de Aile Uluslararası Aile Sempozyumu*, İstanbul 2007.

Apaydın, H. Yunus, “Şahit”, *DİA*, Cilt 38, *İslam Araştırmaları Merkezi*, 2010, s. 278-283.

- Arel, Ayda, Osmanlı Konut Geleneğinde Tarihsel Sorunlar, Ege Üniversitesi Güzel sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir 1982.
- Argıt, Betül İpşirli, “Osmanlı Hukuk Çalışmalarında Kadın” Talid, Cilt: 3, Sayı: 5, 2005, s. 575-621.
- Armağan, Mustafa, İstanbul Armağanı 4 Lâle Devri, Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2000.
- Armağan, Mustafa, “Lâle Devri’nin Siyah- Beyaz Fotoğrafi”, Haz. Mustafa Armağan, s. 25-26.
- Arpınar, Seval, “İstanbul’da Mesire Yerleri ve 1852 Tarihli Tenbihname”, BTTD, 55, 1972, s. 10-12.
- Arseven, Celal Esat, Eski İstanbul, Turing yayınları, İstanbul 1999.
- Art, Gökçen H., “Kadın Araştırmaları Açısından Fetvalarda Kadın”, Top. Tar., 5/27, 1996, 18-20.
- Artan, Tülay, “Boğaziçi’nin Çehresini Değiştiren Soylu Kadınlar ve Sultan Efendi Sarayları”, İstanbul, C. 3, 1992, s. 109-118.
- Artan, Tülay, “Terekeler Işığında XVIII. Yüzyıl Başlarında Eyüp’te Yaşam Tarzı ve Standartlarına Bir Bakış”, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998, s. 49-64.
- ____ “18. Yüzyıl Başlarında Yönetici Elitin Saltanatın Meşruiyet Arayışına Katılımı,” Toplum ve Bilim, C. 83, 1999/2000, s. 292-322.
- Atar, Fahrettin “Mahkeme”, DİA, Cilt 27, İslam Araştırmaları Merkezi, 2001, s. 338-341.
- Atar, Fahrettin ”Nikâh”, DİA, Cilt 33, İslam Araştırmaları Merkezi, 2007, s. 112-117.
- Atar, Fahrettin, “Kadı” DİA, Cilt. 24, İslam Araştırmaları Merkezi, 2001, s.66-69
- Atar, Fahrettin, “Fetva”, DİA, Cilt 12, İslam Araştırmaları Merkezi, 1995, s. 486-496.
- Atar, Fahrettin, “Muhâla’a”, DİA, Cilt 30, İslam Araştırmaları Merkezi, 2005, s. 399-402.
- Atar, Fahrettin, “Sulh”, DİA, Cilt 37, İslam Araştırmaları Merkezi, 2009, s. 481-485.
- Avcı, Mustafa, Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar, Bilimevi Yayınları, İstanbul 2004.
- Aybakan, Bilal, “Vekâlet”, DİA, Cilt 43, İslam Araştırmaları Merkezi, 2013, s.1-6.
- Aydın Mehmet Akif, “Eyüp Şer’iyye Sicillerinden 184, 185 ve 188 No’lu Defterlerin Hukuki Tahlili”, 18. Yüzyıl Kadı Sicilleri Işığında Eyüp’te Sosyal Yaşam, ed.Tülay Artan, İstanbul, 1988, s.65-72.
- Aydın, Mehmet Âkif, “Köle”, DİA, Cilt 26, İslam Araştırmaları Merkezi, 2002, s. 237-246.
- Aydın, Mehmet Akif, “Osmanlı Devletinde Mahkeme”, DİA, Cilt 27, İslam Araştırmaları Merkezi, 2001, s. 341-344.
- Aydın, Mehmet Akif, “Osmanlılarda Aile Hukukunun Tarihi Tekamülü”, Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi, C. 2, Ankara 1992. s. 434-455.
- Aydın, Mehmet Akif, “Aile”, DİA, Cilt 1, İslam Araştırmaları Merkezi, 1988, s. 196-200.

- Aydın, Mehmet Âkif, “Borç”, DİA, Cilt 06, İslam Araştırmaları Merkezi, 1992, s.285-291.
- Aydın, Mehmet Âkif, “Ceza”, DİA, İslam Araştırmaları Merkezi, 1993, s.478-482.
- Aydın, Mehmet Akif, “Çocuk”, DİA, Cilt 8, İslam Araştırmaları Merkezi, 1993, s. 361-363.
- Aydın, Mehmet Akif, “Kadın”, DİA, Cilt 24, İslam Araştırmaları Merkezi, 2001, s.86-94.
- Aydın, Mehmet Âkif, “Mehir”, DİA, Cilt 28, İslam Araştırmaları Merkezi, 2003, s.89-91.
- Aydın, Mehmet Akif, İslam-Osmanlı Aile Hukuku, İstanbul 1985.
- Aydın, Mehmet Akif, Osmanlı Devletinde Hukuk ve Adalet, Klasik Yayınları, İstanbul 2014.
- Aydın, Mehmet Akif, “Osmanlılarda Aile Hukukunun Tarihi Tekamülü”, Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi, Cilt: 2, Ankara 1992, s. 434-455.
- Aydın, Mehmet Akif, Türk Hukuk Tarihi, Beta Yayınları, 8. Baskı, İstanbul 2010.
- Aydiner, Mesut, Subhi Tarihi, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007.
- Aydüz Salim, “Lâle Devrinde Yapılan İlmî Faaliyetler”, Divan, 1:3, 1997, s.143-170.
- Aydüz, Salim, Tophane-i Amire ve Top Döküm Teknolojisi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006.
- Aydüz, Salim, “Bilimsel Faaliyetler Açısından Lâle Devri”, İstanbul Armağanı 4: Lâle Devri, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 2000, s. 159-93.
- Ayvazoğlu, Beşir, “İstanbul Kültürü Ve Estetiği”, Ed. Ahmet Emre Bilgili, Şehir ve Kültür İstanbul, Profil Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 9-60.
- Ayvazoğlu, Beşir, “Lâle Devri’nden Önce Lâle”, Haz. Mustafa Armağan, İstanbul Armağanı 4 Lâle Devri, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2000, s. 109-123.
- Ayvazoğlu, Beşir, Ateş Çiçek: Lâle, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, İstanbul 2003.
- Aziz, Ahmet, Lâle Zamanında İsyân (Vak’a-i Patrona Halil), Yalçın Yayınları, İstanbul 2011
- Bardakoğlu, Ali “İcâre”, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt 21, 2000, s. 379-388.
- Bardakoğlu, Ali, “Bey’ ”, DİA, Cilt 6, İslam Araştırmaları Merkezi, s.13-19.
- Bardakoğlu, Ali, “Ceza”, DİA, Cilt 07, İslam Araştırmaları Merkezi, 1993, s. 470-478.
- Bardakoğlu, Ali, “Fek”, DİA, Cilt12, İslam Araştırmaları Merkezi, 1995, s. 299.
- Bardakoğlu, Ali, “Hırsızlık”, DİA, Cilt 17, İslam Araştırmaları Merkezi, 1998, s. 384-396.
- Bardakoğlu, Ali, “Hidane”, DİA, Cilt 17, İslam Araştırmaları Merkezi, 1998, s.467-471.
- Barkan, Ömer Lütfi, “Edirne Askeri Kassamına Ait Tereke Defterleri (1545-1659)”, Belgeler, 1966, C. III, S. 5-6, s. 1-479.
- Barkan, Ömer Lütfi, Türkiye’de Toprak Meselesi, Toplu Eserler I, İstanbul 1980.
- Barkan, Ömer Lütfi-Ayverdi, Ekrem Hakkı, İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546) Tarihli,

- İstanbul 1970.
- Barkey, Karen, Eşkiyalar Ve Devlet Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi, Çev. Zeynep Altok, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Basım, İstanbul 2011.
- Barkey, Karen, Farklılıklar İmparatorluğu Karşılaştırmalı Tarih Perspektifinden Osmanlılar, Versus Kitap, İstanbul 2011.
- Baş, Esra, Arşiv Belgelerinden Hareketle Osmanlı XVIII. Yüzyılda Osmanlı Toplum Hayatında Kadın, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul 2006.
- Başgelen, Nezi, “Kartpostallarda Yaşayan Eski İstanbul: Eyüp”, İstanbul Araştırmaları, S. 3, 1997, s. 213-220.
- Bayındır, Abdulaziz, “Örneklerle Osmanlı’da Ceza yargılaması”, Türkler, Cilt 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 69-82.
- Baytop, Turhan; Kurnaz Cemal, “Lâle”, DİA, Cilt 27, İslam Araştırmaları Merkezi, 2003, s. 79-81.
- Baykal, Bekir Sıtkı, “Patrona Halil Ayaklanması ile İlgili Kaynaklar Hakkında”, IV. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 1952, s. 177-82.
- Bebek, Adil, “Ceza” DİA, Cilt 07, İslam Araştırmaları Merkezi, 1993, s. 469-470.
- Bebiroğlu, Murat, Osmanlı Devleti’nde Gayrimüslim Nizamnameleri, Ed. Cahit Külekçi, Akademi Matbaası, İstanbul 2008, s.14-15.
- Behcetü'l Fetava-Şeyhülislam Yenişehirli Abdullah Efendi, Osmanlılarda Hukuk ve Toplum, İstanbul 2012.
- Belge, Murat, İstanbul Gezi Rehberi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1993.
- Belkaya, A. Gülümser Şavk, Osmanlı'nın İzinde Haremde Dört Kadını Anlamak, Sosyal Yayınları, İstanbul 2010.
- Berkes, Niyazi, “İlk Türk Matbaası Kurucusunun Dinî ve Fikrî Kimliği”, Türk Tarih Kurumu, Belleten, Cilt: XXVI. S. 104, Ankara 1962, s. 38-44.
- Berkes, Niyazi, Türkiye’de Çağdaşlaşma, Haz. Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2002.
- Berki, Ali Himmet, Açıklamalı Mecelle (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye), İstanbul 1982.
- Berki, Şakir, “Türkiye’de İmparatorluk ve Cumhuriyet Devrinde Vakıf Çeşitleri”, Vakıflar Degisi, S. IX, Ankara 1971, s. 1-12.
- Beroje, Sahip, Ceza Muhakemesi Açısından İslam İspat Hukuku, Fecr Yayınları, Ankara 2007.
- Bertele, Tommaso, Venedik ve Kostantiniyye Tarihinde Osmanlı-Venedik ilişkileri, Çev. Mahmut H. Şakiroğlu, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, Hukukî İslâmîyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu, C.7, İstanbul 1970, s. 5-62.

- Bock, Gisela, Avrupa Tarihinde Kadınlar, Literatür Yayıncılık, İstanbul 2004.
- Bostan, İdris, Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersane-i Amire, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992.
- Bozdağ, İsmet, Osmanlı Devlet ve Toplum Yapısı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1990.
- Bozkurt, Nebi, “Eğlence”, DİA, Cilt 10, İslam Araştırmaları Merkezi, s. 483-488.
- Braudel, Fernand, Akdeniz ve Akdeniz Dünyası, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Eren Yayıncılık, İstanbul 1990.
- Brettenli Michael Anıları 1558-1588, Osmanlıda Bir Köle, Çev: Türkis Noyan, Kitap Yayınevi Yayınları, 2.basım, İstanbul 2010.
- Bulunur, Kerim İlker, Osmanlı Galatası (1453-1600), Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2014.
- Can, Sevim, Osmanlı Anadolu’sunda Kadın (XVI. Yüzyıl), Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara 2004.
- Canbakal, Hülya, 17. Yüzyılda Ayntab Osmanlı Kentinde Toplum ve Siyaset, İletişim Yayınları, İstanbul 2009.
- Carbognano, Cosimo Comidas, 18. Yüzyılın Sonunda İstanbul, Eren Yayıncılık, İstanbul 1993.
- Celkan, Gül, “19. Yüzyılda Osmanlı Topraklarında Dolaşan Kadın Seyyahlar ve Eserlerindeki Türklerle İlgili İntibalar”, Erdem, 6/15, 1989, s. 825-845.
- Chesneau, Jean, D’aramon Seyehatnamesi, Çev. Işıl Erverdi, Dergâh Yayınları, İstanbul 2012.
- Cin, Halil, “Arazi”, DİA, Cilt 3, İslam Araştırmaları Merkezi, 1991, s. 342-246.
- Cin, Halil, Eski Hukukumuzda Boşanma, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 1988.
- Cin, Halil, İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1988.
- Cin, Halil-Akgündüz, Ahmed, Türk Hukuk Tarihi, C.1-2, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1995.
- Çakır, Serpil, Osmanlı Kadın Hareketi, Metis Yayınları, İstanbul 1996.
- Çalış, Halit-Hacak, Hasan, “Rehin”, DİA, C. 34, İslam Araştırmaları Merkezi, 2007, s. 538-542.
- Çavlı, Emin Ali, Bayezid Hamamı Meselesi:1730 Patrona İhtilali, Türkiye Basımevi, İstanbul 1957.
- Çeker, Orhan, İslam Hukukunda Akidler, İstanbul 2006.
- Çelebi, Katip, Mizanü’l-hak Fî İhtiyarü’l- Ahak, İstanbul 1300.
- Çetin, Osman, Sicillere Göre Bursa’da İhtida Hareketleri ve Sosyal Sonuçları 1472-1909, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.
- Çifçi, Cafer, “18. Yüzyılda Bursa’da Para Vakıfları ve Kredi İşlemleri”, Tarih Araştırmaları Dergisi, C. XXIII, S. 36, 2004, s. 79-102.
- Çolak, Kamil, “İstanbul’da İhtidâ Hareketleri (XVI. Yüzyıl)”, Osmanlılar, Cilt 4, Ankara 1999,

s. 495-505.

- Çolak, Songül, “Patrona Halil Ayaklanmasını Hazırlayan Şartlar ve Pay-ı Tahttaki Etkileri”, *Türkler*, C. XII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 525-530.
- Dağcı, Şamil, “İslam Aile Hukukunda Evlenme Engelleri (Sürekli Evlenme Engelleri)”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 39, S. 1, Ankara 1999, s. 175-237.
- Dalle, Ignace, *Türkler Arasında Bir Avrupalı Auger Ghiselin de Busbech (1521-1591)*, Çev. Reşat Uzmen, Bilgi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2013.
- Danişmend, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. 5, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971.
- Daş, Mutafa, *Bizans’ın Düşüşü*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2006.
- Daşcıoğlu, Kemal, *İşkân, Suç ve Ceza Osmanlıda Sürgün*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007.
- Davis, Fanny, *Osmanlı Hanımı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009.
- Demir, Abdullah, *Türk Hukuk Tarihi*, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul 2011.
- Demirel, Ö.- Gürbüz, A.- Tuş, M., “Osmanlıda Ailenin Demografik Yapısı”, *Sosyo- Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, Ankara 1992.
- Demirkent, Işın, “İstanbul”, *DİA*, Cilt 23, İslam Araştırmaları Merkezi, 2001, s. 205-212.
- Dernschwam, Hans, *İstanbul ve Anadolu’ya Seyehaat Günlüğü*, Çev. Yaşar Önen, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.
- Dethier, Philipp Anton, *Boğaziçi ve İstanbul*, Eren Yayıncılık, İstanbul 2009.
- Develioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi, Ankara 1986.
- Diez, Von, *Defter-i Lâlezar-ı İstanbul (1178/1726)*, Ali Emiri Efendi Kütüphanesi, No.164.
- Dingeç, Emine, “Osmanlı Toplumunda Kadınların Üretime Katkıları”, *History Studies*, Volume 2/1, 2010, s. 9-30.
- Doğan, İsmail, “Osmanlı Ailesinin Sosyolojik Evreleri: Kuruluş, Klasik ve Yenileşme Dönemleri”, *Osmanlılar Ansiklopedisi*, Cilt 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 371-396.
- Dohsson, De M., XVIII. Yüzyıl Türkiye’inde Örf Ve Adetler, Dr. Zehran Yüksel tercüman 1001 Temel Eser 3.
- Dukas, *Tarih Anadolu ve Rumeli 1326-1462*, Çev. Bilge Umur, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008.
- Dukas, *İstanbul’un Fethi Dukas Kroniği (1341-1462)*, Çev. V. Mirmiroğlu, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2013.
- Durmuş, İsmail, “Tefrik”, *DİA*, Cilt 40, İslam Araştırmaları Merkezi, s. 275-277.
- Dursun, Haluk, “Tarih Mekân ve Kültür: İstanbul”, Ed. Ahmet Emre Bilgili, Şehir ve Kültür İstanbul, Profil Yayıncılık, İstanbul 2011.

- Düzdağ, Mehmet Ertuğrul, Şeyhülislam Ebussuud Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı, 2 baskı, Enderun Kitapevi, İstanbul 1983.
- Ebru Boyar-Kate Fleet, Osmanlı İstanbul'unun Toplumsal Tarihi, Çev. Serpil Çağlayan, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014.
- Edhem Elden-Daniel Goffman-Bruce Masters, Doğu İle Batı Arasında Osmanlı Kenti Halep, İzmir İstanbul, Çev. Sermet Yalçın, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000.
- Ekinci, Ekrem Buğra, Osmanlı Hukukunda Mahkeme Kararlarının Kontrolü (Klasik Devir), Belleten/LXV, S. 244, Ankara 2000, s. 959-1005.
- Ekrem Buğra Ekinci, Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk, Arı Sanat Yayınları, İstanbul 2008.
- Eldem, Edhem, "18. Yüzyıl ve Değişim", Cogito Osmanlılar Özel Sayısı, S. 19, İstanbul 1999, s.189-200.
- Eldem, Edhem, "Galata'nın Etnik Yapısı", İstanbul, S. 1, 1992, s. 58-63.
- Elger, Rafl, "16. Yüzyıldan 18. Yüzyıla Dek Arap Seyahatnamelerinde Osmanlı İmparatorluğu ve İstanbul", Ed. Yavuz Köse, İstanbul: İmparatorluk Başkentinden Megakente, Çev. Ayşe Dağlı, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011.
- Ellison, Grace, İstanbul'da Bir Konak ve Yeni Kadınlar, Çev. Neşe Akın, Dergah Yayınları, İstanbul 2009.
- Emecen, Feridun M., "Osmanlılarda Devlet, Toplum ve Mahkeme", Ed. Tülay Artan, 18.Yüzyıl Kadı sicilleri Işığında Eyüp'te Sosyal Yaşam, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998, s. 79.
- Emecen, Feridun, "Fatih ve İstanbul'un Fethi", Türkler, Cilt 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 312-321.
- Emecen, Feridun, "Kuruluşun Küçük Kaynarcaya", Ed. Ekmelleddin İhsanoğlu, Osmanlı Devleti Tarihi, Cilt 1, Zaman Yayınları, İstanbul 1999, s. 5-61.
- Emecen, Feridun, İstanbul'un Fethi Olayı ve Meseleleri, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003.
- Engin, Nihat, Köle, DİA, Cilt 26, İslam Araştırmaları Merkezi, 2002, s. 246-248.
- Ercan, Yavuz, "Osmanlı İmparatorluğunda Gayri Müslimlerin Giyim, Mesken ve Davranış Hukuku," OTAM, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1990, s. 117-125.
- Ercan, Yavuz, Osmanlı Yönetiminde Gayri Müslimler: Kuruluşun Tanzimat'a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukuki Durumları, Turhan Kitabevi, Ankara 2001.
- Ercan, Yavuz, Osmanlı Yönetiminde Gayri Müslimler, İstanbul 2001.
- Erdem, Y. Hakan, Osmanlıda Köleliğin Sonu 1800-1909, Çev. Bahar Tırnakçı, Kitap Yayınevi, İstanbul 2004.
- Erdenen, Orhan, Lâle Devri ve Yansımaları, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2003.
- Tokmakçioğlu, Erdoğan, Osmanlı Kadın Âlemleri, Geçit Kitabevi, İstanbul 1991.

- Erdoğdu, Mehmet Akif, “Osmanlı Kıbrıs’ında Kadınlar”, Tarih Boyunca Türklerde Ev ve Aile Semineri, İstanbul 2000, s.155-200.
- Erdoğru, M. Akif, “Osmanlı Kıbrıs’ında Kahve ve Kahvehaneler (1594-1640)”, Türkler, Cilt 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.640-643.
- Ergenç, Özer, “Osmanlı Şehrindeki “Mahalle’nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”, Osmanlı Araştırmaları, S. IV, İstanbul 1984, s. 69-78.
- Ergenç, Özer, ”XVIII. Yüzyılda Osmanlı Sanayi ve Ticaret Hayatına İlişkin Bazı Bilgiler”, Belleten, LII, S. 203, Ankara 1988, s. 501-533.
- Ergenç, Özer, Osmanlı Tarihi Yazıları Şehir, Toplum, Devlet, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2013.
- Ergenç, Özer, XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006.
- Ergenç, Özer, XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya, Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı, Ankara 1995.
- Erkal, Mehmet, “Beytülmâl”, DİA, Cilt 6, İslam Araştırmaları Merkezi, 1992, s. 90-94.
- Erkan, Nevzat, 18.Yüzyılın İlk Yarısında Üsküdar’da Müslim-Gayrimüslim İlişkileri – Şeriye Sicilleri ve Müdevvel Kaynaklar Işığında- Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2012.
- Eroğlu, Emine, “Cevad Rüştü Bey’in Lâle Devri’yle İlgili Yazıları”, Haz: Mustafa Armağan, İstanbul Armağanı 4 Lâle Devri, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2000, s.143-157.
- Erten, Hayri, Konya Şer’iyye sicilleri Işığında Ailenin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı(XVII. Yüzyılın ilk yarısı), Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.
- Ertuğrul, Özkan, “Avrat Pazarı”, DİA, Cilt 4, İslam Araştırmaları Merkezi, 1991, s. 125.
- Erünsal, İsmail E., Osmanlıda Sahaflık ve Sahaflar, Timaş Yayınları, İstanbul 2013.
- Erzen, Afif, “İstanbul Şehrinin Kuruluşu Ve İsimleri”, Belleten, Türk Tarih Kurumu, Cilt. XVIII, S. 70, Ankara 1954, s. 131-158.
- Evin, Ahmet, “Batılılaşma ve Lâle Devri”, Haz: Mustafa Armağan, İstanbul Armağanı 4 Lâle Devri, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2000, s. 41-60.
- Eyice, Semavi, “Bizans İmparatorluğu’ndan Osmanlı İmparatorluğu’na İstanbul”, Tarih İçinde İstanbul Uluslararası Sempozyumu İstanbul Throughout History International Symposium, 14-17 Aralık / December 2010, s. 15-24.
- Eyice, Semavi, “İstanbul Halkının ve Padişahlarının Mesiresi: Kâğıthane”, İstanbul Araştırmaları, 3, 1997, s. 75-95.
- Eyice, Semavi, Eski İstanbul’dan Notlar, Küre Yayınları, İstanbul 2009.

- Eyyice, Semavi, Tarih Boyunca İstanbul, Etkileşim Yayınları, İstanbul 2006.
- Eyyice, Semavi, “Galata”, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 3, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1994.
- Eyyice, “Galata Kulesi”, DİA, Cilt 13, İslam Araştırmaları Merkezi, 1996, s. 313-316.
- Fahrettin Atar, İslâm İcra ve İflâs Hukuku, İstanbul 1990.
- Faroghi, Suraiya, Orta Halli Osmanlılar, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2009.
- Faroghi, Suraiya, Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam, Çev. Elif Kılıç, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 4 baskı, İstanbul 2002.
- Faroghi, Suraiya, ”Onaltıncı ve Onyedinci Yüzyıl Kadı Sicillerinde Kaydolan Ev Satışlarıyla İlgili Belgelerin Şekil Açısından Değişimi”, Tarih Boyunca Paleografya ve Diplomatik Semineri: Bildiriler Ed. Mübahat S. Kütükoğlu), İstanbul 1988, s. 201-202.
- Faroghi, Suraiya, Osmanlı’da Kentler ve Kentliler, Çev. Neyyir Kalaycıoğlu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2000.
- Fay, Mary Ann, Kadınlar ve Vakıflar: 18. Yüzyıl Mısır’ında Mülkiyet, İktidar ve Toplumsal Cinsiyetin Nüfuz Alanı, Ed. Madeline C. Zilfi, Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları, Çev. Necmiye Alpay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000, s. 28-47.
- Fayda, Mustafa, “Ahidname” DİA, Cilt 1, İslam Araştırmaları Merkezi, 1988, s.535-536.
- Frazee, Charles A., Katolikler ve Sultanlar, Çev. Cemile Erdek, Küre Yayınları, İstanbul 2009.
- Freely, John, Saltanat Şehri İstanbul, Çev. Lâle Eren, İletişim Yayınları, 3.baskı, İstanbul 2009.
- Gautier, Theophile, İstanbul, Çev. Nuriye Yiğitler, Profil Yayıncılık, İstanbul 2007.
- Gedikli, Fethi, Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Şer’iyye Sicilleri, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 3, Sayı 5, 2005, s. 187-213.
- Gelişli, Yücel “Osmanlı İlköğretim Kurumlarından Sıbyan Mektepleri (Kuruluşu, Gelişimi ve Dönüşümü)”, Cilt 15, Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 37-43.
- Genç, Mehmet, “XVIII. Yüzyılda Osmanlı Ekonomisi ve Savaş”, Yapıt, 4, 1984, s. 52-61.
- Genim, M.Sinan, “İstanbul ve Mimari”, Ed. Ahmet Emre Bilgili, Şehir ve Kültür İstanbul, Profil Yayıncılık, İstanbul 2011.
- Gerber, Haim, “Bir Osmanlı Şehri Olan Bursa’da Kadın’ın Sosyo-Ekonomik Statüsü (1600-1700)”, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 8, Konya 1998, s. 327-343.
- Gibbons, Herbert Adams, Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşu, Çev. Ragıp Hulusi Özdem, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara 1998.
- Goody, Jack, Avrupa’da Aile, Çev. Serpil Arısoy, Literatür Yayınları, İstanbul 2004.
- Göçek, Fatma Müge- Baer, Marc David, ”XVIII. Yüzyıl Galata Kadı Sicillerinde Osmanlı Kadınının Toplumsal Sınırları”, Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları, çev.

- Necmiye Alpay, Tarih Vakfı Yurt Yay, İstanbul 2000, s. 47-62.
- Gökbilgin, M. Tayyib, “Boğaziçi”, DİA, Cilt 6, İslam Araştırmaları Merkezi, 1991, s. 251-262.
- Gülensoy, Baybars, Türkiye Giyim-Kuşam ve Süslenme Sözlüğü Açıklamalı, (Haz. Baybars Gülensoy), Motif Vakfı Yayınları, Konya 2003.
- Günay, Hacı Mehmet, “Vakıf”, Cilt 42, İslam Araştırmaları Merkezi, 2012, s. 475-479.
- Günay, Mehmet, 17. Yüzyılın İkinci Yarısında Manisa'nın Sosyal ve Ekonomik Durumu, (Danışman: M. Feridun Emecen), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2000.
- Günay, Tümer, “Fuhuş”, DİA, Cilt 13, İslam Araştırmaları Merkez, 1996, s. 209-211.
- Güneş, Hüseyin, (XVIII. yüzyılın İkinci Çeyreği): Lâle Devri'nde Amasya, Basılmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun 2001.
- Gürsel, Nedim, “Pierre Loti'nin Eserlerinde İstanbul Şehri, Bir Doğu Büyüsü”, S. 6, İstanbul, 1993, s. 111-113.
- Gürtuna, Sevgi “Osmanlı Kadınının Giyim Kuşamı” Ed. Güler Eren, Osmanlılar, Cilt 9, Ankara 1999.
- Gürtuna, Sevgi, “Klasik Dönemde Osmanlı Kadınının Giyim Tarzı”, Türkler, Cilt 11, Ankara 2002.
- Gürtuna, Sevgi, *Osmanlı Kadın Giysisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.
- Gyllius, Petros, İstanbul Boğazı, Çev. Erendiz Özbayoğlu, Eren Yayınları, İstanbul 2000.
- Haberer, Michael, Osmanlıda Bir Köle Brettenli Michael Heberer'in Anıları 1585-1588, Çev. Turkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2003.
- Habora, Bülent, “Lâle Devri'nden “Papatya Devri”ne, Habora Kitabevi Yayınları, İstanbul 1991.
- Halaçoğlu, Yusuf, XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2007.
- Haman, Ömer Faruk, “Kadın” DİA, Cilt 24, İslam Araştırmaları Merkezi, 2001, s. 82-86.
- Hammer, Joseph Von, İstanbul ve Boğaziçi, Çev. Senail Özkan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2011.
- Harman, Ömer Faruk, “Kadın” İslam öncesinde Kadın, DİA, İslam Araştırmaları Merkezi, 2001, s. 82-86.
- Hattox, Ralph S., Kahve ve Kahvehaneleri, Çev. Nurettin Elhüseyini, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1998.
- Hayta, Necdet-Ünal, Uğur, Osmanlı Devletinde Yenileşme Hareketleri, Kitapevi Yayınları, Ankara 2008.
- Heyd, Uriel, Türk Hukuk ve Kültür Tarihi Üzerine Makaleler, Çev: Ferhat Koca, Ankara Okulu

- Yayınları, Ankara 2002.
- Heyd, W., Yakın-Doğu Ticaret Tarihi, Çev. Enver Ziya Karal, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.
- Hezarfen, Ahmet, “18. Yüzyılda Eyüp’te Lâle Yetiştirenler”, TT, S. 23/137, 1995, s. 44-46.
- Hızlı, Mefail, “Osmanlı Klasik Döneminde Medrese”, s. 426-435; Cahit Baltacı, “Osmanlı Devleti’nde Eğitim ve Öğretim”, Cilt 11, Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 446-462.
- Hovhannesyanyan, Sarkis Sarraf, Payitaht İstanbul’un Tarihçesi, Çev. Elmon Hançer, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2012.
- Hüsrev, Molla, Gurer ve Dürer Tercümesi (İslâm Fıkıhı ve Hukûku), C. III, Mütercim: Arif Erkan, İstanbul 1980, s. 431-460.
- Imber, Colin, Şeriattan Kanuna Ebussuud ve Osmanlı’da İslami Hukuk, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Çev. Murtaza Bedir, İstanbul 2006.
- Işın, Ekrem, “İstanbul’da Tarikat Kültürü ve Gündelik Hayat”, Dergah, 6/63, (1995), 12-14, 22.
- Işın, Ekrem, “Tarikatların İstanbul’da Gündelik Hayatı Şekillendirmesi Üzerine Bazı Notlar 15-17. Yüzyıllar”, İstanbul Araştırmaları, C. 3, 1997, s. 223-244.
- Işın, Ekrem, İstanbul’da Gündelik Hayat, İletişim Yayınları, İstanbul 1995.
- Işın, Ekrem; “İstanbul’da Modernleşme Öncesi Gündelik Hayat”, İİŞ, 1991, s. 59-93.
- Itzkowitz, Norman, “XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu”, Osmanlılar, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 519-523.
- Itzkowitz, Norman, 18. Yüzyıl Osmanlı Gerçekleri, Der. Baki Tezcan-Karl K. Barbır, Osmanlı Dünyasında Kimlik ve Kimlik Oluşumu, Çev. Zeynep Nevin Yelçe, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012.
- İleri, Selim, İstanbul: Lâle ile Sümbül, Doğan Kitap, İstanbul 2007.
- İnal, Kemal “Osmanlı İmparatorluğundan Günümüze Dinin Eğitim Üzerindeki Etkileri”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt 32, S.1, Ankara 1999.
- İnalçık, Halil, “İstanbul”, DİA, Cilt 23, İslam Araştırmaları Merkezi, 2001, s. 220-239.
- İnalçık, Halil, “15. Asır Türkiye İktisadi ve İçtimai Tarihi Kaynakları”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, X:V/1-4, İstanbul 1953-1954, s. 51-75.
- İnalçık, Halil, “Galata”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 3, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı’nın Ortak Yayını, İstanbul.
- İnalçık, Halil, Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2009.
- İnalçık, Halil, Makaleler II, Doğu Batı Yayınları, İstanbul 2008.
- İnalçık, Halil, Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ, Çev. Ruşen Sezer, YKY, 10. Baskı, İstanbul

2008.

- İnalçık, Halil, Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, Ed. Halil İnalçık-Donald Quataert, Çev. Halil Berktaş, Eren Yayıncılık, İstanbul 2000.
- İnalçık, Halil, "15. Asır Türkiye İktisadi ve İçtimai Tarihi Kaynakları", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, X:V/1-4, İstanbul 1953-1954, s. 51-75.
- İnalçık, Halil, Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adalet, Eren Yayıncılık, 2 baskı, İstanbul 2005.
- İnan, Afet, Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması (Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1968.
- İnanır, Ahmet, Şeyhülislam İbn Kemal'in Fetvaları Işığında Kanuni Devrinde Osmanlıda Hukuki Hayat Meseleler ve Çözümleri (Fetâvâ-yı İbn Kemal), Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2011.
- İnciyan, G., VIII. Asırda İstanbul , Çev. Hrand D. Andreasyan, Baha Matbaası, 2. Baskı, İstanbul 1976.
- İpşirli, Argıt Betül, "Osmanlı Hukuk Çalışmalarında Kadın", Talid, C. 3, S. 5, 2005, s. 575-621.
- İpşirli, Mehmet, "Ehl-i Örf", DİA, Cilt 10, İslam Araştırmaları Merkezi, 1994, s. 519-520.
- İpşirli, Mehmet, "İstanbul Kadılığı", DİA, Cilt 23, İslam Araştırmaları Merkezi, 2001, s. 305-307.
- İpşirli, Mehmet, "Lâle Devrinde Teşkil Edilen Tercüme Heyetine Dair Bazı Gözlemler", Osmanlı İlmî ve Meslekî Cemiyetleri, I. Milli Türk Bilim Tarihi Sempozyumu, İstanbul 1987, s. 33-42.
- İpşirli, Mehmet, "Osmanlı'da Mensubiyet ve Kıyafetler," Ed. Azmi Özcan, Osmanlı Devleti'nde Din ve Vicdan Hürriyeti, Ensar Yayınları, İstanbul 2000, s. 168-169.
- İrepoğlu, Gül, "Lâle Devri'nin Aynası Nakkaş ve Şair Levni", Haz. Mustafa Armağan, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2000, s. 235-247.
- İslamoğlu, Mustafa, Serdengeçtiler Hareketi (1730): Bir Halk Kıyamının Anatomisi, Denge Yayınları, İstanbul 1998.
- İstanbul Kadı Sicilleri, Galata Mahkemesi, 46 Numaralı Sicil (H. 1024-1029/M. 1615-1620), İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2012.
- İstanbul Kadı Sicilleri, Galata Mahkemesi, 90 Numaralı Sicil (H. 1073-1074/M. 1663), İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2012.
- Jean-Baptiste Vanmour, Lâle Devrinin Bir Görgü Tanığı, Haz. Eviline Sint Nicolaas, Duncan Bull, Günsel Renda, Gül İrepoğlu, Çev. Reyhan Alp, Sevin Okyay, Linda Stark, Koçbank Yayınları, İstanbul 2003.

- Jokai, Maurus, Patrona Halil ve Eski Bir İstanbul Hikâyesi, Maya Kitap, İstanbul 2012.
- Jones, J. R. Merville, 1453 İstanbul Kuşatması: Yedi Çağdaş Rivayet, Çev. Cengiz Tomar, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2008.
- Jorga, Nicolae, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, Çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2005.
- Kafadar, Cemal, Yeniçeriler ve Osmanlı Döneminde İstanbul'un Ayaktakımı: Yok Yere mi Asiydiler?, Der. Baki Tezcan-Karl K. Barbır, Osmanlı Dünyasında Kimlik ve Kimlik Oluşumu, Çev. Zeynep Nevin Yelçe, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012.
- Kaplan, Mehmed, "Nedim'in Şiirlerinde Mimari, Eşya ve Kıyafet", İED, C. 3, 1957, s. 43-55.
- Karaca, Filiz, "Kürk" DİA, Cilt 26, İslam Araştırmaları Merkezi, 2002, s. 568-570.
- Karadeniz, Feriha, XVI. Ve XVII. Yüzyıllarda Farklı Sınıflardaki Osmanlı Kadınına Genel Bir Bakış, Ed. Güler Eren, Osmanlılar Ansiklopedisi, C. 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 450-454.
- Karahasanoğlu, Selim, "Osmanlı İmparatorluğu'nda 1730 İsyanına Dair Yeni Bulgular: İsyanın Organizatörlerinden Ayasofya Vaizi İspirizade Ahmed Efendi Terekesi," Otam, S. 24, 2008, s. 97-128.
- Karahasanoğlu, Selim, "Osmanlı İmparatorluğu'nda 1730 İsyanı Üzerine Yeni Bir Eser: Vakıa Takriri Binyüzkırkçüç' de Terkib Olunmuştur", Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi, S. 28.46, 2009, s. 179-88.
- Karahasanoğlu, Selim, "Osmanlı Tarih yazımında 'Lâle Devri': Eleştirel Bir Değerlendirme," Tarih ve Toplum: Yeni Yaklaşımlar, S. 7, 2008, s. 129-144.
- Karal, Enver Ziya, "III. Ahmed", İslam Ansiklopedisi, Cilt 1 İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1965, s. 165-168.
- Karaman, Hayreddin, Anahatlarıyla İslâm Hukuku-2 Hususî Hukuk, İstanbul 1990.
- Karataş, Ali İhsan, "Osmanlı Toplumunda Kitap (XIV-XVI. Yüzyıllar)", C. 11, Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 896-908.
- Karataş, Leyla, Nedim Divanı'nda Lâle Devri Sosyal Hayatının İncelenmesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir 2006.
- Kayaoğlu, İ. Gündâğ, Eski İstanbul'da Gündelik Hayat, Aksoy Yayıncılık, İstanbul 1998.
- Kazancıgil, Aykut, "Lâle Devri'nde Bilim Hayatı", İstanbul Armağanı 4: Lâle Devri, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 2000, s. 195-210.
- Kazancıgil, Aykut, "Lâle Devri'nde Bilim Hayatı", İstanbul Armağanı 4: Lâle Devri, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 2000, s.

195-210.

- Kazıcı, Ziya, Müslüman Hıristiyan İlişkileri Tarihi, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2011.
- Kenanoğlu, M. Macit, Osmanlı Millet Sistemi Mit ve Gerçek, Klasik Yayınları, 3. Baskı, 2012.
- Kılıç, Rüya, Osmanlı'da Seyyidler ve Şerifler, Kitap Yayınevi, İstanbul 2005.
- Kınalızade Ali Efendi, Devlet ve Aile Ahlâkı, İlgi kültür Sanat, İstanbul 2010.
- Kia, Mehrdad, Osmanlı İmparatorluğunda Gündelik Yaşam, Çev. Özgür Özol, Pozitif Yayınları, İstanbul 2013.
- Kinross, Lord, Osmanlı İmparatorluğunun Yükselişi ve Çöküşü, Çev. Meral Gaspıralı, Altın Kitaplar, İstanbul 2008.
- Kissling, Hans Joachim, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Tarikatların Sosyoloji ve Pedagoji Açısından Rollerini", Çev. Turgut Akpınar, TT, 4/20, 1985, s. 57-61.
- Koca, Kadriye Yılmaz; Osmanlı'da Kadın ve İktisat, Beyan Yayınları, İstanbul 1998.
- Koç, Nurgün, "Everyday Life in Turkey" Eserinde Mrs. W. M. Ramsay'ın Osmanlı Ülkesindeki Kadınlara Dair İzlenimleri" History Studies: International Journal of History, Volume 4 Issue 2, p. s. 235-256.
- Koç, Yunus, "Osmanlı Dönemi İstanbul Nüfus Tarihi", TALİD Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, S. 16 (Güz-2010), s. 171-199.
- Koçu, Reşad Ekrem, Surname Seyid Vehbi III. Ahmed'in Oğullarının Sunnet Düğünleri, İstanbul 1939.
- Koçu, Reşad Ekrem, İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 4, Neşriyat Kolektif Şirket, İstanbul 1960, s. 5899.
- Koçu, Reşad Ekrem, Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü, Sümerbank Yayınları, İstanbul 1969.
- Kontu, Guilleragues, İstanbul Mektupları, Çev. Yaşar Avunç, Kırmızı Yayınları, İstanbul 2010.
- Kozanoğlu, Aptullah Ziya, Lâle Devrinde Patronalılar Saltanatı, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1943.
- Kömürçiyen, Eremya Çelebi, İstanbul Tarihi XVII. Asırda İstanbul, Haz. Hrand D. Andreasyan, Eren Yayınları, İstanbul 1998.
- Köprülü, Orhan F., "Bey", DİA, C. 6, İslam Araştırmaları Merkezi, 1992, s.11-12.
- Közksal, Hilal, Rivayetler Işığında Hz. Peygamber Döneminde Gündelik Hayat ve Kadın, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2010.
- Kuban, Doğan İstanbul Bir Kent Tarihi Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul, Çev. Zeynep Rona, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2000.
- Kuban, Doğan, "Koloni Şehrinden İmparatorluk Başkentine", İstanbul Dergisi, S. 4, İstanbul 1993.

- Kuban, Doğan, İstanbul Bir Kent Tarihi, İstanbul, Çev. Zeynep Rona, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2000.
- Kuran, Timur, Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam - Cilt 8 - Social And Economic Life In Seventeenth-Century Istanbul - Glimpses From Court Records Volume 8, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012.
- Kuran-ı Kerim, Bakara 2/236-237; en-Nisâ 4/4, 24, 25; el-Mâide 5/5.
- Kurt, Abdurrahman, Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi, (1889-1876), Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa 1998.
- Kurt, Abdurrahman, "Osmanlı Toplumunda Poligami", Ed. Güler Eren, Osmanlılar Ansiklopedisi, C. 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 397-406.
- Kurt, Abdurrahman, "Dini Kaynakların Çokeşliliğe İlişkin Görüşleri ve Osmanlılarda Çok Eşlilik", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, VIII/8, Bursa 1999, s. 183-214.
- Kurt, Abdurrahman, "Osmanlı'da Kadının Sosyo-Ekonomik Konumu", Osmanlı-Toplum, Cilt 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 434-449.
- Kurt, Abdurrahman, "Tarihi Süreçte Türk Kadınları", Türkler, C. 5, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 399-405.
- Kurt, Abdurrahman, Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839-1876), Sentez Yayınları, 2. Baskı, Bursa 2013.
- Kurt, Yılmaz, "Çorum Sancağı Kişi Adları (XVI. YY)", Belleten, S. 59/224, Ankara 1995, s. 75-119.
- Küçük Çelebi-zâde İsmail Asım Efendi, Tarih-i Küçükçelebizade, İstanbul 1282.
- Küçükaşçı, Mustafa Sabri, "Seyyid", DİA, C.ilt 37, İslam Araştırmaları Merkezi, 2009 s. 40-43.
- Küçükdağ, Yusuf, Lâle Devrinde Konya, Basılmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya 1989.
- Kütükoğlu, Bekir, "Fatih, Fetih ve İstanbul", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, Tarih Boyunca İstanbul Semineri 29 Mayıs-1 Haziran 1988 Bildiriler, Edebiyat Fakültesi Basım Evi, İstanbul 1989, s.1-10.
- Kütükoğlu, Mübahat S., "Ahidname", DİA, C. 1, İslam Araştırmaları Merkezi, 1988, s. 536-540.
- Kütükoğlu, Mübahat S., "Ahidnâmeler Ve Ticaret Muahedeleri", Osmanlılar, Cilt 3, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 329-341.
- Latifi, Evsaf-ı İstanbul, Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1977.
- Lewis, Bernard, Modern Türkiye'nin Doğuşu, Çev. Metin Kıratlı, TTK, Ankara 1988.
- Lewis, Raphaela, Osmanlıda Gündelik Yaşam, Çev. Adile Runa Orhunsoy, Alter Yayıncılık, Ankara 2009.

- Lewis, Reina, *Oryantalizmi Yeniden Düşünmek Kadınlar, Seyahat ve Osmanlı Haremi*, İstanbul 2006.
- Lybyer, Albert Howe, *Kanuni Sultan Süleyman Devrinde Osmanlı İmparatorluğu'nun Yönetimi, Süreç Yayınları*, İstanbul 1987.
- Maclean, Gerald, *Doğu'ya Yolculuğun Yükselişi Osmanlı İmparatorluğu'nun İngiliz Konukları (1580-1720)* Çev. Dilek Şendil, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010.
- Zilfi, Madeline C., “Geçinemiyoruz: 18. Yüzyılda Kadınlar ve Hul”, Ed. Madeline C. Zilfi, *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, Çev. Necmiye Alpay, Tarih Vakfı Yurt Yay, İstanbul 2000, s. 261-294.
- Mansel, Philip; *Konstantinopolis-Dünyanın Arzuladığı Şehir (1453-1924)*, Çev. Şerif Erol, Sabah Kitapları, İstanbul 1996.
- Mantran, Robert, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları*, Ankara 1990.
- Mantran, Robert, *İstanbul Tarihi*, Çev. Teoman Tunçdoğan, İletişim Yayınları, İstanbul 2001.
- Mantran, Robert, *İstanbul Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.
- Marcus, Abraham, *Modernliğin Eşiğinde Bir Osmanlı Şehri Halep*, Çev. Mehmet Emin Baş, Küre Yayınları, İstanbul 2013.
- Marsot Afaf Lutfi al-Sayyid, *Women and Men in the Late Eighteenth Century Egypt*, Austin 1990.
- Martan, Robert, *XVI-XVIII Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Yayınları, Ankara 1995.
- Maydaer, Saadet, *16. Yüzyılda Bursa Kadınları*, Emin Yayınları, Bursa 2010.
- Mehmed Raşid, *Tarih-i Raşid, C. 6*, İstanbul 1865, Eren Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul 1988.
- Mehmet Mazak, *Boğaziçi ve Kayık Kültürü*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2010.
- Menekşe, Ömer, *XVII ve XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Hırsızlık Suçu ve Cezası*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilimdalı İslam Hukuku Bilim Dalı, İstanbul 1998.
- Meriwether, Margaret L., “Yeniden Kadınlar ve Vakıf Üstüne: Halep, 1770–1840”, *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, çev. Necmiye Alpay, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2000, s. 122-143.
- Mevdudi, *İslamda Aile Hukuku*, Ter. Memiş Tekin, Kitap Dünyası Yayınları, 4. Baskı, Konya 2013.
- Michael, Brettenli, *Brettenli Michael Anıları 1558-1588, Osmanlıda Bir Köle*, Çev. Türkis Noyan, Kitap Yayınevi Yayınları, 2. Basım, İstanbul 2010.
- Montegu, Lady, *Türkiye Mektupları 1717-1718*, Çev. Aysel Kurutluoğlu, İstanbul 1970.

- Mundy, Martha-Smith, Richard Saumarez, Modern Devlet'e Giden Yolda Mülk Siyaseti: Osmanlı Suriyesi'nde Hukuk Yönetim ve Üretim, Çev: Süleyman Kızıltoprak, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2013.
- Mutaf, Abdülmecit, XVII. Yüzyılda Balıkesir'de Kadınlar, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir 2002.
- Müslim, "Birr", 32; Ebû Dâvûd, "Edeb", 35, İlmihal II, İslam ve Toplum, Diyanet Yayınları, s. 186-187.
- Müteferrika, İbrahim, Osmanlı Matbaasının Kuruluşu ve Başlangıcı, Çev. Nedret Kuran ve Burçoğlu ve Machiel Kiel, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2004.
- N. Beldiceanu, XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devletinde Timar, Çev. M. A. Kılıçbay, Ankara 1985.
- Nerval, Gerard de, Doğu'da Seyahat, Çev. Selahattin Hilav, Yapı Kredi Yayınları, 3 Baskı, İstanbul 2012.
- Nicol, Donald M., Bizans ve Venedik: Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine, Çev. Gül Çağalı Güven, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2000.
- Nirven, Saad Nazım, "Sadabad Su Tesisleri", Haz: Mustafa Armağan, İstanbul Armağanı 4 Lâle Devri, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2000, s. 95-106.
- Nuhoğlu, Hidayet, "Müteferrika Matbaası ve Bazı Mülâhazalar", Haz. Mustafa Armağan, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2000, s. 211-213.
- Nur, Akın, 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera, 3. Baskı, Literatür Yayınları, İstanbul 2011.
- Nutku, Özdemir, "Eski Şenlikler", İslam Ansiklopedisi, C. 3, 1997, s. 7-138.
- Oğuz, Gülser, "61 Numaralı Edirne Şer'iyeye Sicillerine Göre 17. Yüzyılda Edirneli Kadınların Giyim Kuşam Kültürü- Clothing Culture of Edirne Women in 17th Century According to Edirne Court Record Number 61", Millî Folklor, S. 92, 2011, s.106-116.
- Okta, Tiğınçe, Osmanlı Toplumunda Kadının Çalışma Yaşamı Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul 1998.
- Orga, İrfan, Bir Türk Ailesinin Öyküsü, Everest Yayınları, İstanbul 2012.
- Orhonlu, Cengiz, "Fındıklı Sementinin Tarihi Hakkında Bir Araştırma", Tarih Dergisi, VII, 1954, s. 62-63.
- Ortay, İlber, "Osmanlı Aile Hukukunda Gelenek, Şeriat ve Örf", Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi, C. I, Ankara 1992, s. 456-467.
- Ortaylı, İlber, "Osmanlı Devletinde Kadı", DİA, C. 24, İslam Araştırmaları Merkezi, s. 69-73.

- Ortaylı, İlber, Osmanlı Toplumunda Aile, Timaş Yayınları, 11. Baskı, İstanbul 2009.
- Ortaylı, İlber, “Bir Kabuk Değiştirme Dönemi”, Haz: Mustafa Armağan, İstanbul Armağanı 4 Lâle Devri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2000, s. 61-73.
- Ortaylı, İlber, “Galata”, DİA, C. 13, İslam Araştırmaları Merkezi, 1996, s. 300-307.
- Ortaylı, İlber, “Millet”, DİA, C. 30, İslam Araştırmaları Merkezi, 2005, s. 66-70.
- Ortaylı, İlber, “Osmanlı Barışı”, Türkiye Günlüğü, S. 58, Kasım-Aralık 1999, s. 12-17.
- Ortaylı, İlber, Osmanlı Devletinde Kadı, Türkiye Teşkilat ve idare Tarihi, Cedit Neşriyat, Ankara 2006.
- Ortaylı, İlber, “XVIII-XIX. Yüzyıllarda Galata” İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, Tarih Boyunca İstanbul Semineri 29 Mayıs-1 Haziran 1988 Bildiriler, Edebiyat Fakültesi Basım Evi, İstanbul 1989, s. 132-136.
- Ortaylı, İlber, İstanbul’da Tarihi Yaşamak, Ed. Ahmet Emre Bilgili, Şehir ve Kültür İstanbul, Profil Yayıncılık, İstanbul 2011.
- Ortaylı, İlber, Osmanlı İmparatorluğu’nda İktisadi ve Sosyal Değişim Makaleler I, Turhan Kitabevi, Ankara 2004.
- Osman Ersoy, “Şer’iye Sicilleri’nin Toplu Kataloguna Doğru”, DTCFD/XI/3-4, Ankara 1963, s. 33-65.
- Ozansoy, Faik, Nedim ve Lâle Devri, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1950.
- Ömer, Demirel, “1700-1730 Tarihlerinde Ankara’da Ailenin Niceliksel Yapısı”, Belleten, 54/211, 1990, s. 945-961.
- Öz, Mehmet, “Onyedinci Yüzyılda Osmanlı Devleti: Buhran Yeni Şartlar ve Islahat Çabaları Hakkında Genel Bir Değerlendirme”, Türkiye Günlüğü, S. 58, Kasım- Aralık, İstanbul 1999.
- Öz, Mehmet, “Osmanlı Klasik Döneminde Anadolu Kentleri”, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi Şehir Tarihi, C. 3, S. 6, İstanbul 2005.
- Özcan, Abdulkadir, “Bostancıların Beledi Hizmetleri ve Bostancıbaşı Defterlerinin İstanbul’un Toponimisi Bakımından Değeri”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, Tarih Boyunca İstanbul Semineri 29 Mayıs-1 Haziran 1988 Bildiriler, Edebiyat Fakültesi Basım Evi, İstanbul 1989, s. 45-46.
- Özcan, Abdulkadir, “Lâle Devri”, DİA, C. 27, İslam Araştırmaları Merkezi, s. 81-84.
- Özcan, Abdulkadir, “Hatun”, DİA, Cilt 16, İslam Araştırmaları Merkezi, 1997, s. 499-450.
- Özcan, Abdulkadir, “Patrona İsyanı”, DİA, C. 34, İslam Araştırmaları Merkezi, s. 189-192.
- Özdeğer, Hüseyin, 1463-1640 Yılları Bursa Şehri Muhallefât Defterleri, İstanbul 1988.
- Özdemir, Hikmet, “Azınlıklar İçin Bir Osmanlı-Türk Klasığı: 1453 İstanbul Sözleşmesi”,

- Osmanlılar, C. 4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 223-228.
- Özkaya, Yücel, “Osmanlı İmparatorluğunda XVIII. Yyda Göç Sorunu”, TAD, 14/25, 1982, s. 171-209.
- Özkaya, Yücel, 18. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Hayatı, K.T.B, Ankara 1985.
- Özkorkut, Nevin Ünal, Savcılık, “Avukatlık ve Noterlik Kurumlarının Osmanlı Devleti’ne Girişi”, s.147-154 <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/280/2548.pdf> (erişim tarihi: 10.02.2015).
- Özkorkut, Nevin Ünal, “İslam Ceza Hukukunda Kadın-The status of Women in the Islamic Criminal Law”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 56, S. 2, Ankara 2007, s. 83-95.
- Öztuna, Yılmaz, Büyük Türkiye Tarihi, C. 6, İstanbul 1978.
- Öztuna, Yılmaz, Osmanlı Devleti Tarihi Siyası Tarih, C. 1, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006.
- Öztürk, Nazif, “Osmanlı Döneminde Vakıflar”, Türkler, C. 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.
- Öztürk, Said, Askeri Kassama Ait On Yedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo-Ekonomik Tahlil), Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1995.
- Öztürk, Said, “Kassam”, DİA, C. 24, İslam Araştırmaları Merkezi, 2001, s. 579-582.
- Öztürk, Said, “Osmanlı’da Çok Evlilik” Türkler, C. 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2001, s. 375-384.
- Öztürk, Said, Osmanlı Toplumunda Çok Evliliğin Yeri, Ed. Güler Eren, Osmanlılar Ansiklopedisi, C. 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 407-410.
- Öztürk, Temel, “Kadı Sicillerindeki Bazı Muhallefâtlara Göre Trabzon’da Temizlik ve Vücut Bakım Malezeleri (1700-1750)”, Osmanlı Araştırmaları, S. XXXII, İstanbul 2008, s. 249-282.
- Pakalın, Mehmet Zeki, Osmanlı Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C. 1-2-3, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983.
- Pala, İskender, “İstanbul: Dizelerin ve Cümlelerin Müstesna Şehri”, Ed. Ahmet Emre Bilgili, Şehir ve Kültür İstanbul, Profil Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 191-250.
- Pala, İskender, “Lâle Devri”, DİA, C. 27, İslam Araştırmaları Vakfı, 2003, s. 84-85.
- Pamuk Şevket, “Kuruş”, DİA, C. 16, İslam Araştırmaları Merkezi, 2002, s. 458-459.
- Pamuk, Şevket, Osmanlı-Türkiye İktisadî Tarihi 1500-1914, İstanbul 2005.
- Pamuk, Şevket, İstanbul ve Diğer Kentlerde 500 Yıllık Fiyatlar ve Ücretler 1469-1998, Ankara 2000.
- Pamuk, Şevket, Osmanlı-Türkiye İktisadî Tarihi 1500-1914, İletişim Yayınları, 4. Baskı,

- İstanbul 2007.
- Panaite, Viorel, “İslami Gelenek ve Osmanlı Milletler Hukuku”, Çev. Özgür Çınarlı- Gülçin Yatin, *Türkler*, C. 10, s. 261-267.
- Pardoe, Julia, *Sulatanlar Şehri İstanbul*, Çev: Banu Büyükkal, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010.
- Pardoe, Miss Julia, *18. Yüzyılda İstanbul*, Çev. Bedriye Sarda, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1997.
- Parquet, Rene Du, *İstanbul’da Bir Yıl*, Çev. Sertaç Canbolat, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2008.
- Peirce, Leslie, *Ahlak Oyunları 1540-1541 Osmanlı’da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet*, Çev. Ülkün Tansel, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 2005.
- Petrus, Gyllius, *İstanbul’un Tarihi Eserleri*, Çev. Erendiz Özbayaoğlu, Eren Yayınları, İstanbul 2000.
- Quataert, Donald, *Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922*, Çev. Ayşe Berktaş, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.
- Raşid, Mehmed, *Tarih-i Raşid*, C. 6, İstanbul 1865.
- Reinhold Lubenau *Seyahatnamesi*, Osmanlı Ülkesinde 1587-1589, Çev. Türkis Noyan, C. 1, Kitapevi Yayınları, İstanbul 2012.
- Roded, Ruth M., “Osmanlı Tarihine Cinsiyet Açısından Bakılması”, Ed. Güler Eren, *Osmanlılar*, C. 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 418-427.
- Runciman, Steven, *Konstantinopolis Düştü*, Çev. Derin Türkömer, Doğan Yayınları, İstanbul 2005.
- Sakal, Fahri, “Osmanlı Ailesinde Kitap”, *Osmanlı*, C. 11, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 732-738.
- Sakaoğlu, Necdet, “Lâle Devri”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 5, s.182.
- Sakaoğlu, Necdet, “Lâle Devrine Genel Bir Bakış”, Haz. Mustafa Armağan, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2000, s. 17-24.
- Sakaoğlu, Necdet, “Osmanlı Giyim Kuşamı ve Elbise-i Osmaniye,” *Tarih ve Toplum*, S. 8/47, İstanbul 1987, s. 36-41.
- Sakaoğlu, Necdet, “Osmanlı Giyim Kuşamı ve Elbise-i Osmaniye”, *TT*, 8/47, 1987, s. 36-41.
- Sakaoğlu, Necdet, “XVIII. Yüzyılda İstanbul Evleri ve Sorunları”, *TT*, 12/70, 1989, s. 26-33.
- Saloman Schweigger, *Sultanlar Kentine Yolculuk (1578-1581)*, Çev. Turkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007.
- Salzmann, Ariel, *Modern Devleti Yeniden Düşünmek Osmanlı Ancien Reime’i*, Çev. Ayşe Özdemir, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.
- Sami, Şemseddin, *Kadınlar*, Haz. İsmail Doğan, Gündoğan Yayınları, Ankara 1996.

- Sancar, Aslı, Osmanlı Kadını Efsane ve Gerçek, Kaynak Yayınları, İzmir 2010.
- Sancar, Aslı, Osmanlı Kadını, Kaynak Yayıncılık, İstanbul 2009.
- Sarı, Arif, Mühimme Defterlerine Göre Osmanlı Devleti'nde Görülen Toplumsal Suçlar ve Alınan Tedbirler, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009.
- Savaş, Saim, "Fetva ve Şer'iyeye Sicillerine Göre Ailenin Teşekkülü ve Dağılması", Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, C. II, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara 1992, s. 504-547.
- Schacht, J., "Talak", İslam Ansiklopedisi, Cilt 11, Eskişehir 1997,
- Schefer, Charles-Galland, Antoine, İstanbul'a Ait Günlük Hatıralar (1672-1673), Çev. Nahid Sırrı Örik, Türk Tarih Kurum Yayınları, 3. Baskı, Ankara 1998.
- Schick, İrvin Cemil, Batı'nın Cinsel Kısıtı Başkılıkçı Söylemde Cinsellik ve Mekânsallık, Çev. Savaş Kılıç ve Gamze Sarı, Türk Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2001.
- Schull, Kent F., Hapishaneler ve Cezalandırmaya İlişkin Yaklaşımlara Eleştirel Bir Bakış Çev. Özgür Sevgi Göröl, Der. Noemi Levy Alexandre Toumarkine, Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2007.
- Seidel, Friedrich, Sultanın Zindanında Osmanlı İmparatorluğuna Gönderilen Bir Elçilik Heyetinin İbret verici Öyküsü (1591-1596), Çev. Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2010.
- Sertoğlu, Murat, "İstanbul Semt ve Mahallelerine Adlarını Vermiş Olan Paşalar", TBİS, 1989, s. 19-29.
- Shaw, Stanford J., Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, Çev. Mehmet Harmancı, E Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2004.
- Shay, Marcy Lucille, Venedik Balyoslarının Bakışıyla Osmanlı İmparatorluğu Lâle Devri ve Sonrası (1720-1734), Çev. Münir Akın, Ark Yayınları, İstanbul 2009.
- Shirine, Hamadeh, Şehr-i Sefa: 18. Yüzyılda İstanbul, Çev. İlknur Güzel, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.
- Silahdar Tarihi, Neşr. Ahmed Refik Altınay, C. I-II, İstanbul 1928.
- Singer, Amy, Charity in İslamic Societies, İyilik Yap Denize At; Müslümanlar Toplumlarında Hayırseverlik, Çev. Ali Özdamar, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012.
- Sonbol, Amira, "Osmanlı Mısır'ı ve Modern Mısır'da Tecavüz ve Hukuk", Ed. Madeline C. Zilfi, Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2010, s. 212-218.
- Sosyal Hayatta Kadın, Kolektif, Ensar Neşriyat/Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi, İstanbul 1996.
- Stathis, Pinelopi, 19. Yüzyıl İstanbul'unda Gayrimüslimler, Çev. Foti ve Stefo Benlisoy, Türk

- Vakfi Yurt Yayınları, İstanbul 1999.
- Subhi Tarihi, Haz. Mesut Aydiner, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007.
- Sungu, İhsan, “İlk Türk Matbaasına Dair Yeni Vesikalar”, Hayat Mecmuası, C.III, S. 73, 1938, s.30-40.
- Şem’dani-zade Fındıklılı Süleyman Efendi Tarihi, Mür’it-Tevarih I, Haz. M. Münir Aktepe, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1976.
- Şen, Adil, İbrahim Müteferrika ve Usulü’l- Hikem Fî Nizamü’l-Ümem, Ankara 1995.
- Şen, Murat, “Osmanlı Hukukunun Yapısı”, Yeni Türkiye Yayınları, C. 31, İstanbul 2000.
- Şeşen, Ramazan, “Lâle Devrinde Yenileşme Hareketleri ve Tercüme Edilen Eserler”, Journal of Turkish Studies, 28/II, 2004, s. 47-57.
- Şeyhülislam Yenişehirli Abdullah Efendi, Behçetü’l-Fetâvâ, Haz. Süleyman Kaya ve Diğerleri, Klasik Yayınları, İstanbul 2011.
- T.C, Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü.
- Tabak, Faruk, Solan Akdeniz 1550-1870 Coğrafi-Tarihsel Bir Yaklaşım, Çev. Nurettin Elhüseyni, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010.
- Tabakoğlu, Ahmet, “Osmanlı Toplumunda Aile”, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, Ankara 1992.
- Tahsin Özcan, “Muhallefât”, DİA, C. 30, İslam Araştırmaları Merkezi, 2001, s. 406-407.
- Takin, Ünal, “Klasik Dönem Osmanlı Kurumları- Ottoman Education Foundotions in Classical Terms”, http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt1/sayi3/sayi3_pdf/taskin_unal.pdf, s.363-363, (erişim tarihi: 24.11.2014).
- Tan, M. Turhan, Lâle Devri, Kapı Yayınları, İstanbul 2011.
- Tanyeli, Uğur, “Bir Tarih Yazım Meselesi Olarak İstanbul’un Modernleşmesi”, Ed. Burcu Özoğuz ve Diğeri, İstanbul Hayal Ve Gerçek, T.C. Marmara Belediyeler Birliği Yayını, İstanbul 2011, s. 80-81.
- Taş, Muhiddin-Gürbüz, Adnan-Demirel, Ömer, “Osmanlı Ailesi ile İlgili Şer’iyye Sicillerinden Seçilen Örnek Belgeler”, Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi, C. 3, Ankara 1992, s. 849-875.
- Taşkıran, Tezer, Türk Kadın Hakları, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Cumhuriyetin 50.Yıldönümü Yayınları: 5, Başbakanlık Basımevi, Ankara1973.
- Tavernier, Jean-Baptiste, Tavernnier Seyahatnamesi, Çev. Teoman Tunçdoğan, Kitap Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul 2010.
- Tekin, Zeki, “Osmanlı Devletinde Kürk Ticareti”, Türkler, C. 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s.745-763.
- Terzi, Mustafa Zeki, “Samsun Şer’iyye Sicillerine Göre XIX. Yüzyılda Osmanlı Toplum Hayatı,

- Müslim-Gayrimüslim İlişkiler”, Osmanlılar, C. 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999.
- Tezcan, Hülya, “Ferace”, DİA, C. 12, İslam Araştırmaları Merkezi, 1995, s. 349-350.
- Thevenot, Jean, Thevenot Seyahatnamesi, Ed. Stefanos Yerasimos, Çev. Ali Berktaş, Kitap Yayınevi, İstanbul 2009.
- Timur, Taner, Osmanlı Toplum Düzeni, İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul 2010.
- Tokmakçioğlu, Erdoğan, Osmanlı Kadın Alemleri, Geçit Kitabevi, İstanbul 1991.
- Toksar, Ali “Hz. Peygamber Devrinde Kadın”, Diyanet İlmi Dergi, C. 29, Ekim-Kasım-Aralık 1993, s. 67-80.
- Toledano, Ehud R., Suskun ve Yokmuşçasına, İslam Ortadoğusu’nda Kölelik Bağları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010.
- Topaloğlu, Bekir, “Vekil”, DİA, C. 43, İslam Araştırmaları Merkezi, 2013, s. 9-10.
- Tulum, Mertol, Tarih-i Ebü’l- Feth (Dursun Bey), İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1974.
- Turan, Namık Sinan, “16. Yüzyıldan 19. Yüzyıl Sonuna Dek Osmanlı Devleti’nde Gayrimüslimlerin Kılık Kıyafetlerine Dair Düzenlemeler”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, S. 64, s. 240-267.
- Turan, Şerafettin, Türkiye-İtalya İlişkileri I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.
- Turhan, Mümtaz, Kültür Değişmeleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1951.
- Turhan, Tan M., Lâle Devri, Kapı Yayınları, İstanbul 2011.
- Türkdoğan, Orhan, “Türk Ailesinin Yapısı ve Tarihi Gelişimi”, TDA, 96, 1995, s. 1-47.
- Uluçay, M. Çığatay, Harem’den Mektuplar, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2011.
- Uluçay, M. Çığatay, Padişahların Kadınları ve Kızları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 4. Baskı, Ankara 2001.
- Uluçay, M. Çığatay, Harem I-II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 4. Baskı, Ankara 2001.
- Uluçay, M. Çığatay, “Manisa Şer’iye Sicillerine Dair Bir Araştırma,” Türkiyat Mecmuası/X, İstanbul 1953, s. 285-298.
- Uluçay, M. Çığatay, Padişahların Kadınları ve Kızları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2001.
- Unat, F. Reşit, Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri, (neşr. B. Sıtkı Baykal), TTK, Ankara 1987.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, “İstanbul ve Bilad-ı Selase denilen Eyüp, Galata ve Üsküdar Kadınlıkları”, İED, S. 3, 1957, s. 25-32.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, Osmanlı Tarihi, C.4-5, Türk Tarih Kurumu Yayınları 5. Baskı, Ankara 1995.

- Üçel, Gülgen-Aybet, Avrupalı Seyyahların Gözünde Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699), İletişim Yayınları, İstanbul 2003.
- Üçok, Coşkun-Mumcu, Ahmet-Bozkurt, Gülnihal, Türk Hukuk Tarihi, Turhan Kitapevi, 15. Baskı, Ankara 2011.
- Ünver, Süheyl, Levni, Topkapı Sarayı Müzesi Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1951.
- Wolfgang Müller-Wiener, Bizans'tan Osmanlı'ya İstanbul Limanları, Çev. Erol Özbek, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003.
- Yahya Akyüz, "Türkiye'de Çağdaş Anlamda Öğretmenlik Mesleğinin Doğuşu", Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.15-25.
- Yalçınkaya, Mehmet Alaaddin, "XVIII. Yüzyıl: Islahat, Değişim ve Diplomasi Dönemi (1703-1789)", Türkler, C. 12, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 479-511.
- Yaşar, Ahmet, İslam Ceza Hukukunda İdamı gerektiren Suçlar, Beyan Yayınları, İstanbul 1995.
- Yazan, Ümit Meriç, "Bir Asır Boyunca (1840-1940) İstanbul Şehrinin Nüfusunda Meydana Gelen Gelen Değişmelerin Tahlili", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, Tarih Boyunca İstanbul Semineri 29 Mayıs-1 Haziran 1988 Bildiriler, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1989, s. 70.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, C. 6, İstanbul 2009.
- Yedi yıldız, Bahaddin, "Vakıf müessesesinin XVIII. Asırda Kültür Üzerindeki Etkiler", Bursak, 1980, s. 157-161.
- Yedi yıldız, Bahaeddin, "Vakıf", DİA, C. 42, İslam Araştırmaları Merkezi, 2012, s. 479-486.
- Yıldırım, Onur, "Osmanlı Esnafında Uyum ve Dönüşüm: 1650-1826" Toplum Ve Bilim, S. 83, 1999/2000, s. 146-177.
- Yıldırım, Suat, Kur'an-ı Hakim ve Açıklamalı Meali, İstanbul 1998.
- Yılmaz, Fehmi, Osmanlı Tarih Sözlüğü, Gökkuşbu, İstanbul 2010.
- Yılmaz, Fethi, "Osmanlı Devleti'nde Gayrı Müslimlerin Giyim Kuşamlarını Düzenleyen Kanunlar," Ed. Emine Gürsoy Naskali, Ayakkabı Kitabı, Kitabevi Yayınları İstanbul 2003, s. 201-209.
- Yılmaz, Fikret, "Zina ve Fuhuş Arasında Kalanlar Fahişe, Subaşıya Karşı", Toplumsal Tarih, S. 2, 20 Nisan 2012, s. 22-31.
- Yılmaz, Gül, "Osmanlı Aile Hukukunda Kadın", Türkler, C. 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 365- 374.
- Yücel, Hasan, "Osmanlılar Döneminde Taşra Müftülerince Aile Konusunda Verilmiş Bazı Müstakil Fetvalar", Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi, C. 3, Ankara, 1992, s. 898-905.
- Yüksel, Hasan-Savaş, Saim, "Osmanlı Aile Hayatına İlişkin Fetvalar", Sosyo-Kültürel Değişim

- Sürecinde Türk Ailesi, C. III, Ankara 1992, s. 876-897.
- Yüksel, Hasan, “Türk Toplumunda Vakıf Aile İlişkisi”, Türkler, C. 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 461-469.
- Yüksel, Hasan, “Vakfiyelere Göre Osmanlı Toplumunda Aile”, Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi, C. 2, Ankara 1992, s. 468-503.
- Zarinebaf-Shahr, Fariba, “Osmanlı Kadınları ve XVIII. Yüzyılda Adalet Arama Geleneği”, Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları, Çev. Necmiye Alpay, Tarih Vakfı Yurt Yay, İstanbul 2000, s. 241-250.
- Ze’evi, Dror, Kudüs 17. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağında Toplum ve Ekonomi, Çev. Serpil Çağlayan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000.
- Ze’evi, Dror, Müslüman Osmanlı Toplumunda Arzu ve Aşk 1500-1900, Çev. Fethi Aytuna, Kitap Yayınevi, İstanbul 2008.
- Zeydan, Corci, İstanbul’a Seyehat, Haz. Muhammed Harp, Çev. Mustafa Özcan, Ark Yayınları, İstanbul 2012.
- Zılfı, Madeline C., Osmanlı’da Kölelik ve Erken Modern Zamanda Kadın Köleler, Ed. Güler Eren, Osmanlılar Ansiklopedisi, C. 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999.
- Zuhayli, Vehbe, İslam Fıkhı Ansiklopedisi, C. 1, Feza Yayıncılık, İstanbul 1999.

İNDEKS

A

Abbas Ağa Mahallesi · 65, 96, 194, 238
Afrika · 23, 75, 82
Ahidname · 31, 353, 365, 373
Ahlak-ı Âlâî · 122, 123
Ajantios · 68
Akdeniz · 24, 39, 40, 75, 180, 191, 359, 381
Alaca Mescid Mahallesi · 56, 62, 69, 95, 96, 142, 270, 279, 328
Alacak · V, IX, 89, 270, 271, 272
Ali Ağa Mahallesi · 65
Ali Çelebi Mahallesi · 69, 96, 328
Ali Paşa-i Cedid Mahallesi · 60, 95
Anadolu · 1, 18, 24, 25, 26, 27, 31, 39, 48, 68, 76, 77, 79, 86, 110, 123, 215, 223, 310, 312, 359, 361, 376
Anadolu Hisarı · 68
Ankara · VII, 2, 3, 8, 9, 10, 12, 14, 17, 18, 23, 24, 26, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 39, 41, 43, 45, 46, 48, 56, 76, 77, 91, 99, 100, 105, 108, 110, 112, 115, 122, 124, 128, 154, 165, 166, 171, 180, 183, 194, 202, 208, 212, 216, 232, 234, 275, 278, 287, 288, 312, 320, 321, 322, 331, 345, 346, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 370, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384
Arab Câmî Mahallesi · 56
Arab İskelesi · 98
Araplar · 33
Arazi · V, 211, 221, 222, 360
Argonotlar · 70
Argyropolis · 69
Arnavudköy Karyesi · 65
Arnavutköy · 65, 68
Asya · 23, 24, 75, 82, 102, 310, 318
Avni Efendi Mahallesi · 69, 96
Avrat Pazarı · 207, 364
Avrupa · 0, 1, 23, 24, 33, 38, 39, 40, 55,

56, 61, 73, 75, 78, 82, 83, 100, 102, 109, 110, 123, 189, 318, 359, 366

Ayayorgi Mahallesi · 72, 94
Ayaz Mahallesi · 62, 95
Ayaz Paşa Mahallesi · 70
Azak · 121, 289
Azap Kapı · 36, 37

B

Bağçezade Mahallesi · 59, 94
Balat · 174
Balıkpazarı · 35, 37, 53, 98, 164, 224
Balıkpazarı Kapısı · 224
Barbaros Hayreddin Paşa · 64
Bebek · 68, 358
Bedreddin Bey Mahallesi · 59, 96, 178, 193, 197, 198, 234
Belgrad · 45
Bereketzade Mahallesi · 53, 96, 207
Beşiktaş · IV, VIII, 1, 32, 33, 49, 50, 52, 53, 64, 65, 66, 67, 68, 80, 86, 91, 98, 130, 144, 161, 175, 194, 198, 199, 214, 217, 218, 219, 230, 236, 238, 240, 247, 252, 253, 255, 267, 269, 279, 291, 300, 314, 337, 338
Beşiktaş İskelesi · 98
Beşiktaş Kurt Paşa Mahallesi · 66
Beykoz · 53, 67
Beyoğlu Mahallesi · 54, 98
Bizans · 1, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 36, 37, 47, 57, 64, 73, 82, 182, 361, 364, 375, 383
Bizans Hisarı · 73
Bizanslı · 1, 29
Boğaz Kesen Kalesi Atlı Kınay Mahallesi · 72, 94
Boğaziçi · 22, 24, 41, 49, 61, 64, 65, 67, 68, 70, 71, 73, 74, 334, 335, 356, 359, 361, 366, 367, 374
Boğazkesen Hisarı · 71, 72, 95, 272
Boğazkesen Kalesi · 72, 95, 224, 239, 331
Boğazkesen Kalesi Kayalar Mahallesi · 72, 95

Boğazkesen Kalesi Torlak Ali Mahallesi · 72, 95
Boğazkesen Pörkük Ali Mahallesi · 72, 95
Bohçacılık · 206
Borç · V, IX, 166, 169, 270, 271, 275, 357
Bostancı · 61
Boşanma · V, VIII, 18, 104, 127, 129, 130, 131, 137, 138, 139, 142, 145, 149, 360
Bursa · 10, 13, 16, 17, 48, 105, 124, 128, 129, 134, 152, 154, 166, 174, 181, 194, 208, 229, 275, 276, 306, 313, 331, 348, 352, 360, 363, 365, 372, 374, 377
Büyük Petro (Deli) · 42
Büyükdere Karyesi · 53, 72, 94

C

Cami-i Cedid Mahallesi · 60, 168
Câmi-i Kebir Mahallesi · 60
Cedid Sinan Paşa Mahallesi · 65, 97
Celâli Fetreti · 80
Ceneviz · 31, 33, 36, 37, 57, 77, 78
Cenova · 34, 81
Cezayir · 289
Chrysopolis · 69
Cihangir Câmii · 62
Cihangir Mahallesi · 32, 62, 65, 69, 94, 96, 97, 107, 145, 148, 185, 199, 203, 227, 238, 239, 246, 328, 332
Cihannüma Mahallesi · 65, 236, 247, 255, 291, 314
Constantinus · 26
Corci Zeydan · 23, 103

Ç

Çatalca · 86
Çatma Mescid Mahallesi · 60, 95, 151, 180, 226, 269, 270
Çavuşbaşı Mahallesi · 62, 95, 151, 169
Çerkez · 179, 182, 229, 233, 289
Çeşmi Efendi Mahallesi · 69, 97
Çingeneler · 78
Çizmece Mahallesi · 69, 96

Çokeşlilik · 12, 341, 354
Çukur Camii Mahallesi · 62, 95

D

Defterdar Burnu · 67
Defterdar Ebu'l-fazl Mahallesi · 62
Diyarbakır · 149, 182
Dolmabahçe · 64
Domuz Deresi Karyesi · 56
Dört Yol Ağzı · 50, 54, 56, 98, 274
Dror Ze'evi · 13, 14, 75, 152

E

Ebû İmâm Mahallesi · 69
Edirne · 19, 120, 124, 280, 295, 313, 320, 348, 358, 375
Ekmekçi başı Mahallesi · 62, 140
El-hac Ahmed Mahallesi · 53, 243
El-hac Hüsrev Mahallesi · 109
Emekyemez Mahallesi · 56, 62, 93, 96, 142, 156, 172, 220, 228, 237, 244, 253
Emin Cami-i Mahallesi · 60
Emirgân · 70
Emnâbâd Yalısı · 70
Ermeni · 25, 27, 28, 32, 36, 50, 57, 65, 71, 75, 77, 78, 80, 82, 83, 85, 107, 207, 219, 221, 226, 229, 233, 272, 276, 277, 337, 340
Ermeniler · 36, 62, 65, 68, 73, 76, 77, 78, 79, 81, 82, 90
Ermeniyan Mahallesi · 94
Eskime Karyesi · 72
Evlence · IV, 104, 105, 107, 108, 113, 114, 115, 122, 144, 360
Evlilik · VIII, 8, 104, 106, 111, 124, 125, 199, 201, 341, 354, 377
Evliya Çelebi · 32, 35, 37, 38, 49, 50, 59, 65, 70, 71, 73, 74, 183, 338

F

Farsça · 288
Fatma Aliye · 11, 12
Fener · 53, 57, 83

Ferace · 283, 284, 381
Fetva · I, 0, 21, 93, 356, 379
Fevak Hisarı · 73
Fındıklı Nahiyesi · IV, VIII, 68, 69
Firuzağa Mahallesi · 63, 69, 94, 151,
202, 221, 239, 252
Fişnezade Mahallesi · 96
Fransa · 34
Frengistan · 76
Frenk · 1, 32, 33, 34, 37, 49, 81, 82, 83
Frenkler · 78, 81

G

Galata kadısı · 1, 61, 67, 84, 86, 91, 183,
280
Galata kulesi · 57, 77, 82
Gerard de Nerval · 76
Gerber, Haim · 134, 275, 348, 365
Grek · 78
Gürcü · 229, 230, 236, 237, 238, 240,
342

H

Hac · 89, 109, 150, 202, 206, 208, 230,
333
Hacali Mahallesi · 228
Halep · 15, 23, 48, 77, 101, 109, 125,
135, 156, 182, 207, 324, 326, 362,
373, 374
Haliç · 1, 24, 27, 28, 30, 36, 41, 47, 61,
81, 82
Hanım Kadın Mahallesi · 65, 96, 199
Harem · X, 12, 14, 22, 43, 103, 350,
351, 353, 382
Hasköy · 1, 49, 55, 58
Hatuniye Mahallesi · 69, 97
Helence · 79
Hırsızlık · 179, 358, 374
Hint · 231
Hollanda · 189
Hüccet · 2, 319
Hücre · V, 266
Hüseyin Ağa Mahallesi · 53, 63, 95, 117,
223, 273

İ

İbadullah Mahallesi · 60, 170, 205
İbrahim Ağa Mahallesi · 65
İbrahim b. Abdullah · 125, 185, 198,
226, 249, 276
İbrahim Efendi Mahallesi · 53, 63, 69,
97, 237, 238, 245
İbrahim Mütefferika · 44
İlyas Çelebi Mahallesi · 63, 95, 248
İmam Mahallesi · 60, 96
İngilizler · 82
İngiltere · 20, 189
İskitler · 68
İspanya · 33, 79
İstanbul · I, III, 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9,
10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20,
21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30,
31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40,
41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50,
53, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 64, 65,
67, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 76, 77,
78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 91,
99, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 107,
108, 110, 111, 115, 120, 123, 128,
131, 134, 135, 136, 138, 141, 143,
156, 164, 165, 166, 171, 172, 179,
180, 181, 182, 183, 184, 186, 187,
188, 191, 192, 193, 197, 198, 202,
205, 206, 207, 209, 210, 211, 212,
213, 214, 216, 224, 229, 230, 275,
277, 278, 280, 281, 283, 289, 292,
294, 295, 299, 302, 303, 304, 307,
312, 313, 314, 318, 321, 322, 330,
331, 332, 333, 334, 335, 336, 337,
338, 340, 346, 347, 348, 349, 350,
352, 353, 354, 355, 356, 357, 358,
359, 360, 361, 362, 363, 364, 365,
366, 367, 368, 369, 370, 371, 372,
373, 374, 375, 376, 377, 378, 379,
380, 381, 382, 383, 384
İstanbul zincirli altın · 299
İstinye · IV, VIII, 48, 51, 52, 53, 70, 71,
73, 86, 91, 115, 222, 223, 224, 239,
244, 252, 272, 331, 338
İtalya · 30, 79, 382
İtalyan · 34, 37, 83, 189
İzmir · 17, 22, 23, 76, 77, 218, 353, 355,

362, 370, 374, 379
İzmit · 30

J

Jennings, Ronald · 349, 350

K

Kabakçı Mustafa · 45, 355
Kabataş · 64, 68
Kadı · 1, 4, 14, 15, 18, 19, 41, 50, 53,
60, 78, 91, 94, 112, 135, 136, 152,
159, 160, 166, 171, 172, 173, 184,
193, 194, 198, 211, 212, 213, 214,
238, 254, 313, 327, 328, 352, 356,
362, 365, 366, 369, 375, 376, 377
Kadı Mehmed Efendi Mahallesi · 60, 94,
238
Kâğıthane · 24, 44, 283, 364
Kalkancıbaşı Mahallesi · 60, 69, 96, 116,
174, 268
Kamer Hatun Mahallesi · 69, 70, 117,
168, 174, 219, 280
Kapıdağ Yarımadası · 86
Kara Ali Mahallesi · 65
Kara Mustafa Paşa Mahallesi · 56, 90,
97
Karabaş Mustafa Ağa Mahallesi · 63, 94,
254
Karadeniz · 9, 20, 24, 27, 74, 198, 370
Karaköy · 36, 37, 49, 53, 55, 56, 57, 80,
82, 97, 98
Karaköy İskelesi · 98
Karaman · 79, 275, 289, 370
Karamanlılar · 78
Karye-i Cedid · 53, 72, 95
Kasımpaşa · IV, 1, 32, 35, 47, 49, 51, 52,
53, 56, 58, 59, 63, 69, 80, 81, 84, 86,
91, 105, 109, 112, 117, 133, 138, 142,
144, 146, 148, 152, 158, 162, 170,
180, 183, 189, 193, 205, 207, 208,
209, 218, 222, 223, 224, 226, 238,
243, 244, 245, 247, 248, 253, 254,
255, 256, 266, 267, 269, 270, 273,
280, 291, 300, 340
Katib Mustafa Çelebi Mahallesi · 95
Katolik · 85

Kayseri · 13, 14, 90, 92, 124, 191, 192,
216, 349, 350
Kazgancıbaşı Mahallesi · 63, 69, 94, 97,
168, 245
Kefeli Karyesi · 72, 94
Kefeliler · 78
Kenar Karyesi · 53, 73, 95
Ketani Ömer Paşa Mahallesi · 63, 96
Kethorya Mahallesi · 60, 95
Kethüda · 53, 59, 96, 117, 228, 248, 254,
257, 267, 317
Kılıç Ali Paşa Mahallesi · 66, 95, 97
Kımalı-zâde Ali Çelebi · 122, 123
Kınalızade Ali Efendi · 101, 107, 330,
371
Kızılbaş · 237, 239
Kilise Kapısı · 36
Konstantinopolis · 25, 26, 27, 28, 30, 31,
76, 78, 82, 372, 373, 378
Konya · 3, 18, 21, 105, 127, 130, 135,
144, 163, 166, 284, 353, 354, 360,
363, 364, 365, 366, 372, 374
Köle · 29, 30, 182, 229, 231, 234, 235,
237, 356, 359, 363, 366, 374
Kömürciyan, Eremya Çelebi · 371
Köşk · 41
Kritovulos · 78
Kudüs · 14, 27, 75, 123, 152, 192, 348,
384
Kulaksız Ahmed Mahallesi · 60, 94, 249
Kule Kapısı · 35, 37
Kuloğlu Mahallesi · 63, 94, 193, 231,
238
Kuran-ı Kerim · 114, 193, 277, 372
Kuruçeşme · 53, 65, 66, 67, 68, 97, 214,
252, 255
Kuruçeşme Mahallesi · 66, 97, 252
Küçük Karaköy Kapısı · 36
Kürd Çelebi Mahallesi · 60, 245
Kürekciabaşı Mahallesi · 53, 94
Kürk · 288, 289, 370, 381

L

Lady Montagu · 5, 20, 102, 281, 295,
305
Latin · 27, 36, 82
Londra · 23, 189

M

Macar · 44, 299
Maçka Mahallesi · 66
Mahkeme · IX, 2, 3, 4, 5, 15, 32, 33, 34, 48, 49, 58, 62, 64, 68, 81, 83, 90, 92, 93, 131, 140, 143, 145, 148, 151, 152, 166, 177, 181, 186, 197, 203, 204, 232, 270, 341, 342, 356, 362, 372
Manisa · 3, 114, 156, 166, 209, 294, 366, 382
Marmara · VII, 1, 21, 46, 49, 51, 53, 86, 179, 222, 255, 358, 374, 381
Marsilya · 81
Medrese · 367
Mehir · IV, V, VIII, 114, 115, 116, 118, 119, 121, 122, 141, 199, 200, 201, 247, 357
Mehmed Ağa Mahallesi · 63, 95
Mehmed Efendi Mahallesi · 66, 97
Mektep · 10
Menzil · V, IX, 89, 216, 225, 228, 251, 264, 265
Merhum Selim Ali Efendi Mahallesi · 66, 97
Mesire · 337, 356
Meydancık Kapısı · 36
Mısır · 8, 16, 23, 33, 299, 321, 324, 325, 365, 380
Moritanyalı · 229
Musa Efendi Mahallesi · 56, 97
Muslihiddin Mahallesi · 53, 63, 251, 327
Mustafa Çelebi Mahallesi · 63, 66, 98, 240
Mustafa Çelebi Vakfı · 169
Müeyyedzade Mahallesi · 63, 96, 121, 239, 255
Mülk · 8, 169, 193, 221, 362, 374
Müslüman olmayanlar · 52

N

Nafaka · V, 89, 148, 149, 150, 201, 204
Nefs-i İstinye · 72, 95
Neslişah Sultan Mahallesi · 72, 94
Nikah · 114
Nişan · IV, 104, 105, 106, 352

O

Okçu Musa Mahallesi · 63, 162, 327, 329
Orhan Gazi · 30
Ortaköy · 53, 64, 65, 66, 67, 96, 98, 219
Ortaköy İskelesi · 98
Osmanlı İmparatorluğu · 8, 15, 23, 24, 26, 27, 28, 32, 33, 34, 38, 40, 41, 42, 44, 45, 48, 71, 74, 78, 79, 103, 171, 181, 187, 197, 198, 278, 312, 321, 362, 363, 364, 365, 367, 368, 369, 370, 371, 373, 374, 376, 377, 378, 380
Osmanlılar · 9, 18, 25, 32, 39, 40, 42, 46, 74, 75, 79, 99, 122, 124, 154, 214, 216, 232, 234, 287, 322, 331, 354, 358, 360, 361, 364, 366, 367, 370, 372, 373, 377, 378, 381, 384

P

Para Vakıfları · 276, 360
Paris · 23, 30, 189
Paşa Mahallesi · 53, 56, 60, 61, 63, 66, 73, 95, 96, 97, 109, 239, 253, 273
Patrik Atticus · 68
Patrona Halil · 41, 45, 46, 346, 350, 351, 357, 358, 360, 369
Pazarcı Mahallesi · 54, 98
Pera · 6, 29, 30, 33, 34, 50, 55, 81, 82, 346, 375
Perindat Hatun Mahallesi · 69, 223
Perşembe Pazarı · 37
Piyale Paşa-i Kebir Mahallesi · 61, 96, 109, 247
Piyale Paşa-i Sağır Mahallesi · 60, 95, 254
Poligami · 122, 372
Pürtelaş Hasan Mahallesi · 63, 96, 97, 231

R

Roma · 23, 24, 25, 26, 27, 45, 189
Rum · 25, 27, 28, 34, 37, 49, 55, 57, 65, 70, 72, 75, 80, 82, 83, 85, 95, 266, 268, 340

Rum Karyesi · 72, 95
Rumeli · 31, 49, 53, 66, 68, 71, 73, 94,
97, 223, 289, 349, 361
Rumeli Hisarı · 53, 71, 73, 94, 223
Rumeli Mahallesi · 53, 66, 97
Rumlar · 25, 34, 36, 55, 62, 68, 71, 73,
76, 77, 78, 80, 81, 82, 83, 90
Rus · 28, 42, 74, 83, 182, 229, 236, 237,
238, 239, 244, 254, 289, 342

S

Sabuncu Mahallesi · 63, 95
Sâhaf Muslihiddin Mahallesi · 60
Sakabaşı Mahallesi · 63, 66, 95
Samsun · 21, 99, 366, 381
Samurcu Karyesi · 72
Santa Marka Mahallesi · 54
Sarayburnu · 26
Sarı Lütüf Mahallesi · 54, 98, 151, 178,
234, 332
Saridere Karyesi · 72, 96
Sarıyer · 72, 224
Sarıyer Karyesi · 72, 224
Sarraf · 27, 233, 367
Sefer Kethüda Mahallesi · 63, 94
Seferiboş Mahallesi · 61
Selime Hatun Mahallesi · 69, 97, 142,
162, 276
Serapis · 73
Seyidali Mahallesi · 61, 96
Seyyidler · 318, 371
Silivri · 86
Sinan Paşa · 53, 59, 61, 64, 66, 94, 97,
238, 253, 267, 279, 300
Sinan Paşa Mahallesi · 53, 61, 66, 95,
238, 253, 279
Sinan Paşa-i Atik Mahallesi · 66
Sinan Paşa-i Kebir Mahallesi · 53, 66,
97
Sirkeci Muslihiddin Mahallesi · 53, 61,
94, 125
Sivas · 294
Stenos · 70
Sulh · V, 165, 166, 167, 168, 169, 350,
351, 352, 356
Sultan Beyazıd Mahallesi · 48, 52, 53,
56, 57, 96, 100, 106, 108, 112, 113,

116, 117, 118, 120, 163, 200, 226,
233, 252, 266, 268, 276
Sultan Hatun Mahallesi · 69, 97
Surdibi Mahallesi · 164
Suriye · 33, 321
Süheyl Bey Mahallesi · 63, 69, 179, 329
Süleymaniye Mahallesi · 66, 97, 194,
198, 246, 252
Sürûrî Efendi Mahallesi · 60, 95
Sütlüce · 1
Sykai · 29

Ş

Şahkulu Mahallesi · 54, 98, 217, 251,
275
Şam · 181, 294
Şarlı Talak · 133
Şehsuvar Mahallesi · 53, 60, 97, 130,
245
Şiddet · V, 170, 181, 344
Şile · 86

T

Tahta Kadı Mahallesi · 60, 95, 266
Tahtakale · 225
Talak · 127, 130, 131, 132, 133, 134,
148, 203, 352, 379
Tanzimat · 8, 85, 124, 278, 353, 363
Tarabya · 53
Tecavüz · 380
Tefrik · 145, 146, 353, 362
Tersane · 31, 32, 267, 359
Theophile Gautier · 102
Thevenot · 23, 58, 82, 209, 381
Tomtom Mahallesi · 63, 82, 94, 169,
221, 238, 244, 246, 265
Tophane · IV, VIII, 1, 31, 32, 33, 35, 51,
52, 53, 54, 57, 58, 61, 62, 68, 80, 81,
86, 91, 94, 114, 121, 125, 127, 145,
151, 152, 165, 169, 179, 185, 186,
199, 202, 203, 204, 206, 208, 209,
221, 238, 239, 244, 246, 248, 251,
252, 254, 255, 265, 267, 269, 327,
329, 332, 337, 357
Tozkoparan Mahallesi · 60, 276
Tursun Bey · 76

Türk · VII, 2, 3, 12, 18, 21, 23, 24, 26,
28, 30, 32, 33, 41, 42, 46, 48, 56, 65,
69, 75, 76, 80, 83, 86, 91, 99, 100,
102, 103, 104, 107, 111, 112, 115,
122, 124, 130, 131, 145, 147, 149,
150, 154, 171, 193, 230, 278, 281,
286, 292, 293, 318, 322, 331, 334,
345, 346, 353, 354, 355, 356, 357,
358, 359, 360, 361, 362, 363, 364,
366, 367, 368, 369, 371, 372, 373,
375, 377, 379, 380, 381, 382, 383,
384
Türkler · 10, 23, 25, 28, 29, 33, 39, 73,
75, 76, 77, 79, 112, 115, 124, 165,
179, 180, 230, 277, 278, 288, 294,
312, 320, 321, 322, 353, 354, 358,
360, 361, 362, 363, 365, 366, 367,
370, 372, 377, 378, 381, 383, 384

Ü

Üsküdar · 20, 33, 69, 86, 165, 215, 216,
220, 351, 364, 382

V

Vakıf · VI, 15, 320, 321, 322, 325, 326,
327, 329, 359, 366, 374, 383, 384
Venedik · 6, 30, 34, 41, 42, 64, 77, 81,
82, 189, 359, 375, 380
Venedikli · 77

Venedikliler · 30, 82
Vişnezade Mahallesi · 97

Y

Yağkapanı Kapısı · 36
Yahudiler · 36, 50, 55, 57, 62, 76, 77, 78,
79, 81, 82, 83, 90, 99
Yahya Çelebi Mahallesi · 63, 70, 97
Yahya Efendi Mahallesi · 66, 97
Yahya Kethüda Mahallesi · 61, 94
Yeldeğirmeni Mahallesi · 61, 94, 133,
209, 248, 256, 291, 300
Yeni Câmi Mahallesi · 57
Yeni Mahalle · 63, 95
Yeniçeri Ağası · 132
Yeniköy · 53, 72, 73, 94, 96, 244
Yeniköy Ali Çelebi Mahallesi · 72, 244
Yeniköy Ali Paşa Mahallesi · 73, 96
Yeniköy Ayanikola Karyesi · 72, 96
Yeniköy Kasabası · 53, 72, 94
Yıldızlı altın · 299
Yolcuzâde Mahallesi · 57, 134, 238
Yunanistan · 25, 26, 27

Z

Zekeriya Karyesi · 73, 95
Zekeriyaköy · 97
Zina · 180, 181, 182, 184, 353, 384